

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı AnaBilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR-34-35. CİTLER

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-DİZİN)

Hulusi EREN

Doktora Tezi

Ankara, 2018

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR-34-35. CİTLER
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-DİZİN)

Hulusi EREN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Hulusi EREN tarafından hazırlanan ‘‘Firdevsî-i Rûmî-Süleymân-nâme-i Kebîr 34-35. Ciltler (İnceleme-Tenkitle Metin-Dizin)’’ başlıklı bu alışma, 12.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK (Başkan)

Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ (Danışman)

Prof. Dr. Osman HORATA

Prof. Dr. Özge ÖZTEKİN

Do. Dr. Ayşe YILDIZ

Yukarıdaki imzaların adı geen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

12.06.2018

Hulusi EREN

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin/Raporumun 12/06/2021 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun 12/06/2021 tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

12 /06/2018

(İmza)

Hulusi EREN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Prof. Dr., Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Arş. Gör. Hulusi EREN

ÖZET

EREN, Hulusi. *Firdevsî-i Rûmî-Süleymân-nâme-i Kebîr 34-35. Ciltler (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Doktora Tezi, Ankara, 2018

Süleymân-nâme-i Kebîr, XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk yarısı arasında Firdevsî-i Rûmî tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T.Y.9884 ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528'de kayıtlı olan eserin 34. ve 35. ciltleri tenkitli metin halinde transkribe edilerek latin alfabesine aktarılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Firdevsî'nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in çalışmamıza konu olan ciltleri üzerinden eserin imlâ, şekil, üslup ve dil özellikleri üzerinde durulmuştur. Ardından eser muhtevâ yönüyle ele alınmış ve tespit edilen hususlar Dinî Unsurlar, Tarihî Unsurlar ve Tabiat başlıkları altında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde eserin 34. ve 34. ciltlerinin nüshaları tanıtılmış, daha sonra çevriyazılı metnin hazırlanmasında izlenen yol açıklanarak tenkitli metne yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda ulaşılan bilgi ve bulguların değerlendirildiği Sonuç bölümü ile eserde geçen özel adları içeren Dizin bulunmaktadır. Dizinin ardından ise eserin Tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Divan Edebiyatı, Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, Hz. Süleymân, Manzum-Mensur hikaye.

ABSTRACT

EREN, Hulusi. *Firdevsî-i Rûmî-Süleymân-nâme-i Kebîr 34-35. Ciltler (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Doktora Tezi, Ankara, 2018

Süleyman-nâme-i Kebîr was written by Firdevsî-i Rûmî between the second half of the 15th century and the first half of the 16th century. In this study, the 34th and 35th volumes of the book were transcribed into the Latin alphabet which held in Istanbul University Rare Books Library, under the number T.Y.9884 and Topkapı Palace Museum Library, Treasury 1528.

In the first chapter of the three-part work, information about Firdevsi's life, works and literary personality is given. The second chapter focuses on the spelling, shape, style and language characteristics of the work over the volumes of Süleyman-nâme-i Kebîr's work. Then, the work is evaluated within the content and the findings are examined in detail under the headings of Religious Elements, Historical Elements and Nature. In the final chapter of the work, the manuscripts of the 34th and 34th volumes of the book are introduced, following *edition critique* describing the way in which the transcriptional text was prepared. In the Conclusion chapter, the information and findings at the end of the study are placed and the Index containing the specific names in the work is prepared. Following the Index, the facsimile was included.

Key Words

Divan Literature, Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme, Hz. Süleymân, Manzum-Mensur story

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLDİRİM	II
ETİK BEYAN	V
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ	3
1.1. HAYATI	3
1.2. ESERLERİ	5
1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr	6
1.2.1.1. Eserin Yazmalarının Kayıtlı Bulunduğu Kütüphaneler	7
1.2.2.1. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	13
1.2.2. Kutb-nâme.....	14
1.2.3. Da'vet-nâme.....	14
1.2.4. Hayât u Memât (Hayât-nâme)	15
1.2.5. Hadîs-i Ahsen.....	15
1.2.6. Satranç-nâme-i Kebîr	16
1.2.7. Silahşor-nâme (Müsellah-nâme)	17
1.2.8. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme)	17
1.2.9. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm.....	18
1.2.10. Tercüme-i Câme-şûy-nâme	18
1.2.11. Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme.....	19
1.2.12. Teşhîsü'l-İnsân	20
1.2.13. Hakâyık-nâme (Tuhfetü'l-Hâdî / Hakikat-nâme / Hadikatü'l-Hakâyık).....	20
1.2.14. Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi.....	21
1.2.15. Kurân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle (Fâl-ı Kurân).....	21
1.2.16. Pend-nâme-i Eflâtûn.....	21
1.2.17. Gülistân Tercümesi	22
1.2.18. Şerh-i Hadîs-i Erbaîn	22

1.3.EDEBÎ ŞAHSİYETİ	23
2. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR ÜZERİNE İNCELEME (C. 34-35)	28
2.1.ESERİN İMLÂ, ŞEKİL, ÜSLUP VE DİL ÖZELLİKLERİ	28
2.1.1. İmlâ Özellikleri	28
2.1.2. Şekil Özellikleri.....	30
2.1.3. Dil Özellikleri.....	31
2.1.4. Üslup Özellikleri	34
2.2.DİNÎ UNSURLAR	37
2.2.1. Kutsal Kitaplar	37
2.2.1.1. Kurân-ı Kerîm.....	37
2.2.1.2. Tevrât, İncil ve Zebûr	38
2.2.2. Melekler ve Şeytan	39
2.2.2.1. Dört Büyük Melek	39
2.2.2.2. Diğer Melekler	41
2.2.2.3. Şeytan/İblîs/Racîm.....	42
2.2.3. Peygamberler ve Kutsal Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar	44
2.2.3.1. Hz. Âdem ve Hz. Havvâ	44
2.2.3.2. Hz. Şît/Şîs	46
2.2.3.3. Hz. İdris	47
2.2.3.4. Hz. Nûh.....	48
2.2.3.5. Hz. İbrahim	49
2.2.3.6. Hz. Yusuf	50
2.2.3.7. Hz. Mûsâ.....	51
2.2.3.8. Hz. Dâvûd	52
2.2.3.9. Hz. Lokman Hakim.....	53
2.2.3.10. Hz. Süleyman	54
2.2.3.11. Hz. Circis/Cercis	56
2.2.3.12. Bel'am-ı Bâ'ûr	56
2.2.3.13. Hz. İsâ/Mesîh	57
2.2.3.14. Hz. Muhammed	57
2.2.3.15. Diğer Peygambeler.....	59
2.2.4. Dört Halife ve Ashab-ı Kiram	60
2.2.4.1. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer	60
2.2.4.2. Hz. Osman ve Hz. Ali	61
2.2.4.3. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin	62
2.3.TARİHÎ UNSURLAR	62
2.3.1. Osmanlı Hanedanı	62
2.3.1.1. Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Cem (Cem Sultan)	63
2.3.1.2. II. Mehmed (Fatih) ve II. Bâyezîd	63
2.3.2. Şairler	65
2.3.2.1. Sa'dî-i Şîrâzî	65
2.3.2.2. Nizâmî.....	66
2.3.2.3. Selmân-ı Savecî	66
2.3.2.4. Ahmedî.....	66
2.3.2.5. Şeyhî	67
2.3.2.6. İran Mitolojisi (<i>Şeh-nâme</i>) Menşe'li Kahramanlar	67
2.3.2.6.1. Behmen	68

2.3.2.6.2. Behrâm-ı Gûr	68
2.3.2.6.3. Dârâ.....	69
2.3.2.6.4. Cem/Cemşîd.....	69
2.3.2.6.5. Dahhâk	70
2.3.2.6.6. Efrâsiyâb	70
2.3.2.6.7. Ferîdûn	71
2.3.2.6.8. Hüsrev	72
2.3.2.6.9. İskender (Büyük İskender).....	72
2.3.2.6.10. Kahramân	73
2.3.2.6.11. Keykâvûs.....	73
2.3.2.6.12. Keykûbâd	74
2.3.2.6.13. Menûçehr	74
2.3.2.6.14. Nerîmân.....	75
2.3.2.6.15. Sâm (Sâm-süvâr) ve Zâl.....	75
2.4. TABİAT	76
2.4.1. Yıldızlar ve Gezegenler.....	76
2.4.1.1. Gâv (Arz Öküzü) / Semek (Mâhî-Hût)	76
2.4.1.2. Merrîh	76
2.4.1.3. Ülker (Pervîn)	77
2.4.1.4. Zühre (Nâhîd)	77
2.4.2. Kuşlar	78
2.4.2.1. Sîmurg (Ankâ)	78
2.4.2.2. Tavus.....	80
2.4.2.3. Kuknûs (Kaknûs).....	81
2.4.2.4. Kerkes (Nesr).....	82
2.4.2.5. Ukâb/Tavşancıl (Kartal).....	84
2.4.2.6. Şahin	86
2.4.2.7. Sakkâ.....	87
2.4.2.8. Gügercin.....	88
2.4.2.9. Hurûs.....	89
2.4.2.10. Turrâc (Turâç).....	89
2.4.2.11. Togan	90
2.4.2.12. Lorı	90
2.4.2.13. Tûtî.....	91
2.4.2.14. Hüdhüd	91
2.4.2.15. Diğer Kuşlar.....	92
3. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İN TENKİTLİ METNİ (C. 34-35)	93
3.1. Eserin Tenkitli Metni Hazırlanırken Kullanılan Nüshalar	93
3.2. Çevriyazılı Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol	94
3.3. Tenkitli Metin	98
3.3.1. Otuz Dördüncü Cilt	99
3.3.1.1. Süleymân-nâmenüñ Yüz Altmış Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür	103
3.3.1.1.1. Dâstân-ı Benî Ca'fer ve Ceng Kerden-i İşân.....	105
3.3.1.1.2. Kışsa-i Ceng-nâme-i 'Azîm.....	110
3.3.1.1.3. Dâstân-ı Ceng Kerden-i Şâh-ı Endülüs Ve Be-Melik-i Benî Aşfer	111
3.3.1.1.4. Kışsa-i Süleymân 'Aleyhi's-selâm Ve Mukâleme Kerden Bâ-Zerzür	116
3.3.1.1.5. Kışsa-i Sîmurg-ı Kâf Be-Kavl-i Loqmân Hakîm 'Aleyhi's-selâm	117

3.3.1.1.6.	Neşr Dāsītān-ı Şikāyet Kerden-i Kebg Hāl-i Hod Sīmūrg-ı Kāf-rā.....	120
3.3.1.1.7.	Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzī Ve Der-Fevāyid-i ‘Aql Güyed	122
3.3.1.1.8.	Der-Beyān-ı Meclis-i Āhir	124
3.3.1.2.	Süleymān-nāmenūñ Yüz Altmış Yedinci Meclisinūñ Zikrinde durur.....	126
3.3.1.2.1.	Dāsītān-ı Āmeden-i Kūknūs Be-Dergāh-ı Süleymān Kazıyye Ūst.....	128
3.3.1.2.2.	Kışsa-i Baṭ-ı Ābī Melik-i Murgān-ı Bahrī.....	130
3.3.1.2.3.	Kışsa-i Süleymāni’n-nebī ‘Aleyhi’s-selām	131
3.3.1.2.4.	Kışsa-i Murg-ı Kūknūs	135
3.3.1.2.5.	Der-Beyān-ı Şıfat-ı Melek-i Müvekkel Nağmā ‘āyil Be-Kavl-i Loqmān-ı Hākīm ‘a.s... 136	
3.3.1.2.6.	Hazā Du‘ā-yı Melek-i Nağmā ‘āyil	136
3.3.1.2.7.	Der-Beyān-ı Āmeden-i Cebrā’ il Ve Mīkā’ il Ve İsrāfil Ve Melekü’l-mevt ‘Aleyhi’s-selām Süleymān-rā.....	138
3.3.1.2.8.	Kışsa-i Hāzret-i Mikā’ il ‘Aleyhi’s-selām	140
3.3.1.2.9.	Kışsa-i Melekü’l-mevt ‘Aleyhi’s-selām	142
3.3.1.2.10.	Kışsa-i Hāzret-i İsrāfil ‘Aleyhi’s-selām.....	145
3.3.1.2.11.	Der-Beyān-ı Kūknūs Ve Mukāleme Kerden-i Bā-Süleymān	146
3.3.1.2.12.	Dāsītān-ı Ahvāl-i Kūknūs Ve Hikāyet Kerden-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām	152
3.3.1.2.13.	Kışsa-i ‘Ukkāb Ve Şāhīn	153
3.3.1.2.14.	Hāşıyyet-i Fırūze Be-Kavl-i Loqmān Hākīm	154
3.3.1.2.15.	Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī Ve Der-Kāvāyid-i ‘Aql Güyed	159
3.3.1.2.16.	Der-Beyān-ı Meclis-i Āhir.....	161
3.3.1.3.	Süleymān-nāmenūñ Yüz Altmış Sekiz Meclisinūñ Zikrindedür.....	163
3.3.1.3.1.	Kışsa-i Kāhir Bin Sām-u Suvār Diden-i Kūbbe-i Eyvān-ı ‘Azīm	166
3.3.1.3.2.	Kışsa-i Kaşr-ı Mu‘allāk	178
3.3.1.3.3.	Kışsa-i Sāmısvār Pehlevān-ı Rüzigār	178
3.3.1.3.4.	Kışsa-i Sāmısvār Ve Ceng Kerden-i Bā-Şāh-ı Keykubād	186
3.3.1.3.5.	Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī Ve Der-Kāvā’id-i ‘Aql Güyed	195
3.3.1.3.6.	Der-Beyān-ı Meclis-i Āhir	197
3.3.1.4.	Süleymān-nāmenūñ Yüz Altmış Tokuzuncı Meclisinūñ Zikrinde durur	200
3.3.1.4.1.	Dāsītān-ı Yevmü’l-arz Murgān Be-Dīvān-ı Süleymāni’n-nebī ‘Aleyhi’s-selām	201
3.3.1.4.2.	Dāsītān-ı Kūknūs Ve Ser-Güzeşt-i Ūst.....	208
3.3.1.4.3.	Dāsītān-ı Sīmūrg Ve Kışsa-i Murgān-ı Bahriyān	218
3.3.1.4.4.	Kışsa-i Māhī-Horān-ı Murgān Şikāyet Kerden Ez-Vekīl-i Deryā-yı Mağrib.....	219
3.3.1.4.5.	Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzī Ve Der-Kāvāyid-i ‘Aql Güyed	225
3.3.1.4.6.	Der-Beyān-ı Meclis-i Āhir Min-Kelām-ı Firdevsī	228
3.3.1.5.	Süleymān-nāmenūñ Yüz Yitmişinci Meclisinūñ Zikrinde durur	230
3.3.1.5.1.	Dāsītān-ı Mer Āgāh Şoden Ez-Merg-i Veza ‘ ‘Ankā-yı Mağrib	231
3.3.1.5.2.	Dāstān-ı Hāzret-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Ve Kışsa-i Müvekkel-i Murgān-ı Hevāyī. 232	
3.3.1.5.3.	Kışsa-i Medīne-i Nesrān-ı Tāyir.....	236
3.3.1.5.4.	Dāsītān-ı Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Ve Kerkes Ve Der-Havāş-ı Ūst	238
3.3.1.5.5.	Dāsītān-ı Kışsa-i Sīmūrg-ı Kāf Be-Kavl-i Loqmān-ı Hākīm.....	242
3.3.1.5.6.	Dāsītān-ı Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Ve Ceng Kerden-i Bā-Şāh-ı Yūnān.....	244
3.3.1.5.7.	Kışsa-i Süleymāni’n-nebī ‘Aleyhi’s-selām Be-Kavl-i Loqmān Hākīm.....	251
3.3.1.5.8.	Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī Ve Der-Kāvā’id-i ‘Aql Güyed.....	259
3.3.1.5.9.	Der-Münācāt-ı Firdevsī Ve Der-Hātm-i Kitāb	261
3.3.1.5.10.	Der-Du‘ā-yı Pādişāhu’l-islām Ve’l-müslimīn Ve Der-Hātm-i Kitāb	263
3.3.2.	Otuz Beşinci Cilt	265
3.3.2.1.	Süleymān-nāme Yüz Yitmiş Birinci Meclisinūñ Zikridür.....	270
3.3.2.1.1.	İn Kelām Der-Beyān-ı Kışsa-i Süleymān Ve Ceng Kerden-i Şāh-ı Yūnān Ve Āheng Kerden	271

3.3.2.1.2.	Neşr Reften-i Süleymân Be-Cânib-i Kal'a-yı Cân Bin Cân	282
3.3.2.1.3.	Der Temşîlât-ı Destân-ı Mâzî	299
3.3.2.1.4.	Meclis-i Âhîr	300
3.3.2.2.	Süleymân-nâmenûñ Yüz Yitmiş İkinci Meclisinûñ Zikrindedür	303
3.3.2.2.1.	Der Beyân-ı Kâşîd Sîmurğ Be-Dergâh-ı Hazret-i Süleymân 'Aleyhi's-selâm	304
3.3.2.2.2.	Qıssa-i İblîs-i La'în Ve İgvâ Kerden-i Süleymân-râ	313
3.3.2.2.3.	Destân-ı Yevme'l-'Arz-ı Murğân-ı Rûz-ı Diğer	318
3.3.2.2.4.	Qıssa-i Mücâdele Kerden-i Murğân Be-Cihet-i Merâtib-i Be-Dîvân-ı Süleymân İstâden	325
3.3.2.2.5.	Qur'a Endahten-i Süleymân Bin Dâvûd 'Aleyhi's-Selâm Be-Cihet-i Murğân	333
3.3.2.2.6.	Âmeden-i Kâşîdân Be-Cihet-i Sîmurğ	334
3.3.2.2.7.	Der-Beyân-ı Temşîlât-ı Dâsitân-ı Mâzî	336
3.3.2.2.8.	Meclis-i Âhîr	338
3.3.2.3.	Süleymân-nâmenûñ Yüz Yitmiş Üçüncü Meclisinûñ Zikrindedür	341
3.3.2.3.1.	Dâsitân-ı Perâkende Şoden Murğân Ve Müvekkel-i Bahriyân Ve Müvekkel-i Murğân-ı Hevâyî	342
3.3.2.3.2.	Dâsitân-ı İblîs 'Aleyhi'l-La'netü Âmeden Be-Dergâh-ı Süleymân Ve İgvâ Kerden ü Süleymân-râ 'a.s.	345
3.3.2.3.3.	Mücâdele Kerden-i Loqmân-ı Hâkîm Bâ-Racîm Ve Hezîmet Şoden Racîm 'Aleyhü'l-La'netü	350
3.3.2.3.4.	Der-Beyân-ı Letâfet-i 'Akenke'-i 'Ayyâr Ve Zârâfet-i Zemzem-i Tarrâr	360
3.3.2.3.5.	Qıssa-i Benî Aşfer ü Melik-i Endelüs Şâh Ceng Üst	363
3.3.2.3.6.	Ender Şîfat-ı Destân-ı Mâzî	368
3.3.2.3.7.	Der-Beyân-ı Meclis-i Âhîr	371
3.3.2.4.	Süleymân-nâmenûñ Yüz Yitmiş Dördüncü Meclisinûñ Zikrindedür	374
3.3.2.4.1.	Dâsitân-ı 'Ayyârân ve Qıssa-i İşân	376
3.3.2.4.2.	Qıssa-i Melik-i Endelüs Ve Melik-i Benî Aşfer	378
3.3.2.4.3.	Qıssa-i Ceng-nâme	382
3.3.2.4.4.	Der-Beyân-ı Temşîlât-ı Dâsitân-ı Mâzî	401
3.3.2.4.5.	Der-Beyân-ı Meclis-i Âhîr	403
3.3.2.5.	Süleymân-nâmenûñ Yüz Yitmiş Beşinci Meclisinûñ Zikrindedür	405
3.3.2.5.1.	Qıssa-i Mücâdele Kerden-i Murğân Berây-ı Merâtib-i 'Arab	407
3.3.2.5.2.	Dâsitân-ı Murğân Taleb Kerden-i Sîmurğ Neyâften Âciz Şoden	408
3.3.2.5.3.	Qıssa-i Kerkes	410
3.3.2.5.4.	Qaziyye-yi 'Ukkâb	411
3.3.2.5.5.	Qıssa-i Mâhî-i Key	411
3.3.2.5.6.	Qıssa-i Tütî	412
3.3.2.5.7.	Qıssa-i Büm	412
3.3.2.5.8.	Qıssa-i Küleng	413
3.3.2.5.9.	Qıssa-i Bülbül	413
3.3.2.5.10.	Qıssa-i Ğurâb	414
3.3.2.5.11.	Qıssa-i Süleymân [u] Tâvüs	418
3.3.2.5.12.	Qıssa-i Tütî	419
3.3.2.5.13.	Qıssa-i Sîmurğ Şultân-ı Murğ	423
3.3.2.5.14.	Der Kavâ'id 'Aqıl Mî-Güyed	432
3.3.2.5.15.	Qıssa-i Süleyman [u] Keklik	437
3.3.2.5.16.	Der-Qavâ'id-i 'Aql Mî-Güyed Ender Hatm-i Kitâb	440
3.3.2.5.17.	Ender Münâcât Firdevsî Zâda'llâhu Te'âlâ 'İlmehu Ve 'Amelehu Ve Kemâlehu Yâ Rabbî	442

SONUÇ.....	446
KAYNAKÇA.....	450
DİZİN.....	455
TIPKI BASIM.....	464
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	526
EK 2. ETİK KURUL İZİNİ MUAFİYETİ FORMU.....	528

KISALTMALAR

Bk.: Bakınız

İ: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884

İA: İslam Ansiklopedisi

Haz.: Hazırlayan

HÜ: Hacettepe Üniversitesi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

Nüs.: Nüsha/Nüshası

Öl.: Ölüm

S.: Sayı

s.: Sayfa

T: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1528

TA: Türk Ansiklopedisi

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Ter.: Tercüme

TYDK: İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu

Vd.: Ve diğerleri

Yay.: Yayını, yayınları

Y.: Yıl

yk.: Yaprak

st.: sütun

Yz.: Yazma

yz.: Yazı

ÖNSÖZ

Bu çalışma *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in 34. ve 35. ciltleri üzerine hazırlanan tenkitli metin ve incelemeden oluşmaktadır. Eserin tenkitli metnini hazırladığımız ciltlerinin biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. Y. 9884'de, diğeri ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 1528'de kayıtlı olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Müellif nüshasına ulaşamadığımız metnin kuruluşunda hiçbir nüsha tek başına esas alınmamıştır. Vezin ve anlam bakımından en doğru metne ulaşılmaya çalışılmış, farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

Çalışmanın başında Türkçe ve İngilizce *Özet*, *Kısaltmalar*, *İçindekiler* ve *Önsöz* bulunmaktadır. Bunları *Giriş* ve üç ana bölüm ile *Sonuç* bölümü takip etmektedir. Sonda ise *Kaynakça*, inceleme ve tenkitli metne ait *Dizin* ile *Tıpkıbasım* yer almaktadır.

1. Bölüm'de Firdevsî-i Rûmî üzerinde durulmuştur. Bu bölüm müellifin “Hayatı”, “Eserleri” ve “Edebî Şahsiyeti” olmak üzere üç başlık olarak düzenlenmiştir. İlk başlık altında önce Firdevsî'nin hayatı hakkında bilgiler verilmiş; doğum yeri, doğum yılı ve yaşadığı coğrafyalar ile öldüğü yer hakkında daha önce yapılan çalışmalardan hareketle öne sürülen farklı iddialar sıralanarak ilgili konular üzerinde bir kanaate varılmaya çalışılmıştır. İkinci başlık yazarın eserlerine ayrılmıştır. Bu başlıkta *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in yazım yeri ve yılı ile toplamda kaç cilt olduğu ele alındıktan sonra eserin diğer ciltlerinin bulunduğu kütüphaneler bir tablo halinde sunulmuştur. Ardından Firdevsî'ye ait olduğu düşünülen on yedi eser ayrı başlıklar halinde incelenmiş, bu eserler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Üçüncü başlıkta ise yazarın edebî kişiliği üzerinde durulmuştur.

2. Bölüm'de eser çeşitli yönleriyle tetkik edilmiştir. *Süleymân-nâme Kebîr Üzerine İnceleme (C. 34-35)* ana başlığının taşıyan bu bölümün alt başlıkları “Eserin İmlâ, Şekil, Üslup ve Dil Özellikleri”, “Dinî Unsurlar”, “Tarihî Unsurlar” ve “Tabiat” şeklindedir. İlk başlıkta eserin imlâ hususiyetleri, bölümleri, nazım şekli, vezni ve dili ile yazarın üslubu değerlendirilmiştir. *Dinî Unsurlar* başlığı “Kutsal Kitaplar”, “Melekler ve Şeytan”, “Peygamberler ve Kutsal Kitaplar”, “Dört Halife ve Ashab-ı Kiram” olmak üzere dört bölüm olarak düzenlenmiş, eserin söz konusu ciltlerinde

geçen dinî unsurlara dair tespitler bu başlık altında incelenmiştir. “Osmanlı Hanedanı”, “Şairler” ve İran Mitolojisi (Şeh-nâme) Menşe’li Kahramanlar olarak üç bölümden oluşan *Tarihî Unsurlar* başlığı altında ise eserdeki tarihî öğeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserin muhteva yönünden *Şeh-nâme* ile olan benzerliklerine bu başlık altında yer verilmiştir. Ardından gelen *Tabiat* başlığı ise “Yıldızlar ve Gezegenler” ile “Kuşlar” alt bölümlerinden oluşmakta olup eserdeki kozmografik unsurlar ve mitolojik kuşlar burada incelenmiştir.

3. Bölüm eserin tenkitli metnine ayrılmıştır. *Süleymân-nâme-i Kebîr’in Tenkitli Metni* (34-35. Ciltler) başlığını taşıyan bu bölümde önce çalışmanın hazırlanmasında kullanılan nüshalar tanıtılmış, ardından çevriyazılı metnin oluşturulmasında gözetilen esaslar kısaca izah edilerek eserin ulaşılabilen iki yazma nüshası üzerinden hazırlanan tenkitli metin “Otuz Dördüncü Cilt” ve “Otuz Beşinci Cilt” başlıkları altında verilmiştir.

Süleymân-nâme-i Kebîr’in iki cildi (34-35) üzerinden yapılan inceleme ile eserin tenkitli metninin hazırlanıp incelenmesiyle ortaya çıkan bilgi ve bulgular *Sonuç* bölümünde toplanmıştır. Bu bölümün ardında ise *Kaynakça* ile çalışmanın giriş, inceleme ve tenkitli metinde geçen şahıs, yer, eser ve kuş adlarını ihtiva eden *Dizin* yer almaktadır. Çalışmanın sonunda eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde bulunan nüshası Tıpkıbasım olarak verilmiştir.

81. ciltlik dev bir külliyyatın iki cildinin daha gün yüzüne çıkarılarak literatüre kazandırılmasının amaçlandığı bu çalışmanın her aşamasında benden yardımını esirgemeyen, hata ve eksiklerimi göstererek bilgileriyle ufkumu açan başta danışmam hocam Sayın Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ’a, Prof. Dr. Osman HORATA’ya, Prof. Dr. Özge ÖZTEKİN’e, Dr. Öğr. Üyesi İsa SARI ile Dr. Fazile EREN KAYA’ya, metnin imla ve dil özellikleri konusunda karşılaştığım problemleri çözmemde benden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Emine Yılmaz’a ve her daim desteklerini yanında hissettiğim aileme şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

XV. yüzyıl siyaset yanında Osmanlı devletinin kültür ve medeniyet sahasında da ilerleme devri olarak kabul edilir. Anadolü'nün siyasî birliğini bozan Ankara Savaşı'na rağmen devlet toparlanma göstermiş, Çelebi Mehmed'in tahta geçmesiyle beraber Anadolu yeniden tek bir siyasî gücün etrafında toplanmaya başlamıştır. Edebî sahada ise Türkçe sadece halk arasında konuşulan bir dil olmaktan çıkmış, edebî alanda da bir yazı dili haline gelmiştir. Diplomatik yazışmalar Türkçe ile yapılmış, medreselerde Türkçe dersler verilmiştir. II. Murad devrinde mütercimlere Arapça ve Farsça bir çok eser sade ve açık bir dille Türkçeye tercüme ettirilmiştir. Herat ekolünün de etkisiyle Klasik edebiyat İran'dan alınan örneklerle zenginleşme dönemini yaşamıştır. Dönemin ilk yarısında bu tarz şiirin ilk büyük ustası Şehyî, ikinci yarısında yetişen Ahmed Paşa ile Necâtî'nin yanı sıra Hoca Dehhânî, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Cemâlî, Mesîhî ve Ta'cizâde Cafer ile önemli manzum eserler kaleme alınmıştır.

Dönemin mensur eserlerine bakıldığında nicelik ve nitelik bakımından nispeten bir zenginleşme görülse de şiirde kazanılan gelişmelerle paralellik göstermez. Kısa cümleler, çeviri özellikleri taşıyan ifade ve yalın bir üslupla sade nesir örnekleri verilmiştir. Bununla beraber sayıca az da olsa farklı türlerde ilmî ve bedîî üslupla kaleme alınmış estetik nesrin örneklerine de bu dönem metinlerinde rastlanmaktadır. Bu açıdan Ahmed-i Dâî'nin *Teressül*'ü büyük önem arz eder. Secili nesir Sinan Paşa ile ilk örneğini verir. Danişmend-nâme, velâyet-nâme ve tarihlerin yanı sıra Firdevsî-i Rûmî'nin kaleme aldığı *Süleymân-nâme-i Kebîr* dönemin ve klasik edebiyatın önemi mensur eserleri arasında yerini alır.

Klasik edebiyatta Kanunî Sultan Süleymân'ın şehzadelikten başlayarak tahta çıkışı, padişah olarak doğuya ve batıya yaptığı seferler ile dönemindeki belli başlı olayları konu edinen manzum veya mensur eserlere *Süleymân-nâme* adı verilmiştir. Edebiyatımızda örneklerine sıkça rastlanan Selîm-nâme, Gazâvât-nâme, Fetih-nâme, Zafer-nâme'nin yanı sıra Süleymân-nâme'ler devrin sosyal, siyasal ve kültürel olaylarını ayrıntılı bir şekilde ele alıp anlatmasıyla Osmanlı tarihinin eksik bıraktığı noktaları tamamlamasının yanı sıra edebî değer açısından da önemli türler arasında

yer alır. Tatavlı Mahremî, Şemseddin Sivasî, Abdülaziz Efendi, Abdülcélil Çelebi, Hamdî ve Matrakçı Nasuh *Süleymân-nâme* türünde eser kaleme almış önemli isimlerdendir. Epik ve didaktik oluşları bu eserlerin ortak yönleridir.

Firdevsî'nin *Süleymân-nâme*'si bu tür içerisinde emsallerinden biraz farklıdır. Asıl konusu Süleymân peygamberin hayatı ve menkıbeleri olmakla birlikte yer yer daha başka hikâye, masal ve menkıbeleri, astronomi, felsefe ve tarihle ilgili bilgileri de içerisinde barındırır. Eser bu yönüyle Şark ilimleri ile ahlak, kültür ve mitolojisinin bir ansiklopedisi mahiyetindedir. *Şeh-nâme*'den birçok benzerliği içinde barındırmakla birlikte halk hikâyesine yakın bir söylemi olan ve yazımına Fatih Sultan Mehmet devrinde başlanan eser sultan II. Bâyezid'e takdim edilmiştir.

Firdevsî-i Tavîl, *Firdevsî-i Rûmî* ve *Uzun Firdevsî* gibi isimlerle anılan Firdevsî'nin çalışmamıza konu olan bu eseri için genel itibariyle 287 ile 366 cilt arasında olduğu yönünde farklı rivayetler varsa da *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in bugün elimizde 81 cildinin nüshası mevcuttur. Esas itibariyle mensur olarak kaleme alınan eserde oldukça fazla sayıda manzume de vardır. Süleymân peygamberin hayatı ve menkıbeleri etrafında farklı alanlarda birçok konunun anlatıldığı bu devasa eserin 34. ve 35. cildiyle çalışmamız sınırlanmıştır. Eserin neredeyse her birisi müstakil bir eser olarak değerlendirilebilecek nitelikte olan ciltlerinden 34. cildinde Hz. Süleymân'ın Endülüs meliki ve Yunan şahı arasındaki mücadeleler anlatılmıştır. 35. cilt ise çeşitli sebeplerle huzuruna gelen farklı türden kuşlarla Hz. Süleymân'ın diyaloglarını içermektedir.

1. BÖLÜM: FIRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1. HAYATI

XV. asrın sonu ile XVI. asrın başları arasında yaşamış olan Firdevsî Fatih Sultan Mehmet, II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerine tanıklık etmiştir. İsmi, hayatı ve eserleri hakkında muhtelif bilgiler bulunmaktadır. Firdevsî'nin doğum tarihi olarak gösterilen 1453 üzerinde hemen hemen bütün araştırmacılar görüş birliğindedir. Ancak doğum yerini Latîfi (Canım, 2000, s. 261), Kınalızade Hasan Çelebi (Kutluk, 1981, s. 745) ve Gelibolulu Âlî (İsen, 1994, s. 160) Bursa olarak göstermişse de Fuad Köprülü (1969, s. 650) onun Bursa'da eğitim gördüğü için Bursalı zannedildiğini söyleyerek bu görüşe katılmaz ve babasına zeamet olarak verilen Edincik (Aydıncık)'te dünyaya geldiğini söyler. Köprülü'nün de öne sürdüğü gibi Firdevsî'nin Edincik'te doğmuş olması daha muhtemeldir.

Tezkireler şairin adından ziyade mahlasını vererek *Firdevsî*, *Uzun Firdevsî*, *Firdevsî-i Tavîl*, *Türk Firdevsî*, *Firdevsî-i Rûmî* ve *İlyas Firdevsî Çelebi* gibi mahlasları ona atfetmiştir. Latîfi (Canım, 2000, s. 261) ve Kınalızâde (1989, s. 745) tezkirelerinde “Uzun Firdevsî demekle meşhûrdur.” ifadesi geçerken; Kühü'l-Ahbar (İsen, 1994, s. 160) ve Beyânî'de *Firdevsî*, Keşfü'z-Zünûn'da (Balcı, 2007, s. 822) *Firdevsî et-Tavîl* geçmektedir. Tuhfe-i Nâilî'de (Tuman, 2001, s. 763) ise “Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî namlarıyla meşhûr” ifadesi vardır.

Firdevsî'nin asıl adı konusunda da farklı rivayetler mevcuttur. Bursalı Mehmet Tahir (1992, s. 105) İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir *Gülîstan Tercümesi*'nin istinsah kısmındaki “İlyas bin hıızr el-mutehallis bi'l-Firdevsî” ifadesine dayanarak Firdevsî'nin asıl adının *İlyas bin Hızır* olduğunu belirtir. Ancak Olgun (1978, s. 185), Tahir'in bahsettiği *İlyas bin Hızır*'ın Firdevsî ile çağdaş olan *Molla Firdevsî* olabileceğini belirterek, Köprülü (1969, s. 649) ve Büyükkarcı (1995: 1) gibi Paris Milli Kütüphanesinde bulunan bir *Süleymân-nâme* nüshasına dayanarak *Şerâfeddin Mûsâ* isminde ittifak ederler. Akay (1990, s. X) ve Kutluk (1950, s. 29) İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Seminer Kitaplığı 164 numarada kayıtlı olan yazarın *Teşhîsü'l-İnsân* adlı eserinin 7b numaralı sayfasında geçen isim itibarıyla adının *Orhan bin Kenek* olduğunu ifade eder. Jafarova (2010, s. 1) Süleymân-nâme'nin 81. cildinde yazarın adının Orhan bin Kenek; Tanyıldız (2005, s. 25) ise Firdevsî'nin *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde *Orhan Çelebi* olarak geçtiğini öne sürmüştür. Büke (2015, s. 2) de bu

bilgilerden hareketle Firdevsî'nin asıl adının *Orhan*, soy adının da *Kenek* olabileceği çıkarımında bulunur.

Firdevsî'nin Anadolu Selçuklu hükümdarı III. Alâaddin Keykubat dönemi beylerinden Gazi Genek Bey'e kadar uzanan soyuna ilk olarak Köprülü işaret etmiş, diğer araştırmacılar da bu bilgileri doğrulayarak tekrarlamışlardır. Köprülü ve Olgun, *Süleymân-nâme*'nin 75. Cildinin önsözüne dayanarak şöyle aktarırlar: Kendisine zeamet olarak verilen Sultan Öyüğü (Eskişehir) adına cami ve hamam inşa edilen Gazi Genek Bey, önceleri Alâaddin Keykubat'ın hizmetinde iken Bilecik'in fethi sırasında Osman Gazi'ye bağlanmıştır. Oğlu İlyas Bey Gelibolu sancak beyliğiyle vazilendirilmiştir. Onun oğlu Hızır Bey I. Murat devrinde Sultan Öyüğü'ne sancak beyi olarak idaresine hükmetmiştir. Hızır Bey'in oğlu Bazarlu Bey Timur'la Ankara Savaşında Yıldırım Bâyezid'i desteklemiş, onun oğlu Genek Bey de İstanbul'un fethinde bulunarak gösterdiği kahramanlıklara karşılık olarak Bursa yakınlarındaki Edincik (Aydincık) kendisine zeamet olarak verilmiştir. Firdevsî de burada doğmuştur (Köprülü, 1969, s. 650; Olgun, 1978, s. 185).

Edincik'te doğan ve çocukluk dönemini burada geçiren Firdevsî, gençlik dönemini Bursa'da geçirmiş, tahsil hayatını burada görmüştür. Ardından bir süre Balıkesir'de yaşamış, *Dâvet-nâme* ve *Ferâset-nâme* adlı eserlerini de yine burada kaleme almıştır (Akay, 1990, s. XI). Bir süre de İstanbul'da kalan Firdevsî'nin, *Hakâyık-nâme* adlı eserinde 1469/1470 yıllarında Ayasofya Cami'nde Mollâ İlâhî'nin bir vaazı vesileyle anlattığına göre onun Simavlı Şeyh Abdullâh-ı İlâhî'ye intisap ettiği anlaşılmaktadır (Araç, 2010, s. 5). Firdevsî daha sonra Manisa'ya gelmiş ve Şehzâde Korkut'un sarayında kalmıştır. *Süleymân-nâme*'nin 281. meclisine kadar olan kısmını da burada yazmıştır (Güleç, 1994, s. 4, 44).

Firdevsî'nin nerede ve ne zaman vefat ettiği konusunda farklı rivayetler vardır. Öncelikle Latîfi'nin söylediği, Katip Çelebi, Şemsettin Sami Fuad Köprülü'nün de tekrarladığı bilgiye göre, Firdevsî yazımına Fatih döneminde başladığı en hacimli eseri olarak gösterilen *Süleymân-nâme*'sini 330 veya 380 cilt halinde (Büyükkarcı, 1995, s. 2) II. Bâyezid'e sunmuştur. Ancak padişah eseri çok hacimli bulmuş, içlerinden 80 cildini ayırarak geri kalanları yaktırmıştır. Bu olaya çok içerleyen Firdevsî, padişahı hicvederek 1512'den önce İran veya Horasan'a kaçmış ve orada ölmüştür (Olgun, 1978, s. 187).

Bu iddialara karşın, *Süleymân-nâme*'nin 32. cildinde II. Bâyezid'in ölümü üzerine yazdığı şu beyitler, Firdevsî'nin padişaha bir siteminin olmadığını, ona kızarak kaçmadığını göstermektedir:

Bâyezid Hân eyledi dârü'l-fenâdan ol sefer
Rahmete irdi idüp dârü'l-bekâda ol makarr

Tutuban Yâsîn okudum rûhu için yasının
İttim âh âhirinde melek yerde beşer (Büke, 2015, s. 4)

Ayrıca Firdevsi, *Hayât u Memât* adlı risalesinde *Süleymân-nâme*'nin 81. cüzünü tamamladığını belirtmiş, yine *Süleymân-nâme*'nin 405. meclisinin zikrinde:

ed-du'â-yı pâdişâh es-selâm el-misl ü ebu'l-hayrât ve'l-ḥasenât mürebbi'l-ğurebâ bilâdü'l-
'ulemâ es-sultân ibnü's-sultân Selîm Hân... süleymân-nâmenüñ te'lîfini bir 'âdil ve kâmil
pâdişâhın devâm-ı devletinde 81. cildin temâmlanmasını müyesser itdi. Yavûz Sulṭân Selîmüñ
in'âm ve 'inâyetiyle Anadolu vilâyetinde Karaside şehr-i Balıkesirde ikâmet idüp ḥalvet ḥâlinde
maḳâm-ı 'uzlette ḥuzûr-ı ḳalb ile bu kitâbın te'lîfine çalışıyorum (Büke, 2015, s. 4)

diyerek Yavuz Sultan Selim dönemini de gördüğünü ve hâlâ Balıkesir'de olduğunu söylemiştir. Bu ifadesinden de anlaşılacağı üzere, Firdevsî'nin kaçmayıp yine Osmanlı toprakları içerisinde yaşamaya devam ettiği aşıkardır. Ancak nerede vefat ettiği belirsizdir. *Süleymân-nâme*'nin 81. cildinde yer alan ifadelerle göre o dönem Balıkesir'de olduğu kesindir. Latîfî tezkiresinde Firdevsî'ye ait olan mersiyede tasvir edilen coğrafyanın da Balıkesir olduğu düşünülerek, Firdevsî'nin son zamanlarını Balıkesir'de geçirdiği ve kuvvetle muhtemel burada vefat ettiği düşünülmektedir (Biçer, 2005, s. 46).

1.2. ESERLERİ

Fatih Sultan Mehmet, II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim olmak üzere 3 üç padişah dönemine şahitlik eden Firdevsî, çok yazan velûd bir yazardır. Te'lif ve tercüme birçok eseri olan Firdevsî'nin kaç eser yazmış olduğu tam olarak net değildir. *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde kendisini "Bazı ukelâ ve zürefâdan, şuarâdan hâfi değildir ki Süleymân-nâmenin musannifi bunun emsali yetmiş iki risalenin müellifi..." olarak tavsif edip yetmiş iki eserinin olduğunu söylerken, *Satranç-nâme* adlı eserinde "... min ba'd niçe bunun emsâli kitâbları te'lif, kırk risaleyi tasnif eylemişdür." diyerek yetmiş iki eser yazdığını ifade etmiştir.

Tezkireler Firdevsî'nin sadece *Süleymân-nâme*'sinden bahsederken Tahir (1972, s. 105) on dört; Babinger (1982, s. 35) dört; Olgun ve Parmaksızoğlu (1980, s. 17-18) on altı eseri

hakkında bilgi vermiştir (Büke, 2015, s. 483). Dolayısıyla Firdevsî'nin *Münazara-i Seyf ü Kalem* ve *Satranç-nâme*'sinde belirttiği gibi yetmiş iki veya kırk eseri varsa da bunların birçoğu henüz gün yüzüne çıkmış değildir. Firdevsî'nin bugün bilinen eserleri şunlardır:

1.2.1. Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdevsî'nin tezkirelerde sözü edilen tek eseridir. Üç padişahın (II. Mehmed, II. Bâyezid, I. Selim) saltanat yıllarını içine alması yönüyle önemlidir. Tamamlanması uzun yıllar alan eserine Firdevsî Balıkesir'de başlamış, bazı kısımlarını Manisa'da, büyük çoğunluğunu ise İstanbul'da yazmıştır. Ancak eserin yazılış tarihi net olarak bilinmemektedir. Latîfi'nin II. Bâyezid'in emriyle yazıldığını "*Sultân Bâyezid emriyle Süleymân-nâmeyi nâm u şerîfine nazm u nesr cem' idüp...*" (Genç, 1995, s. 12) şeklinde ifade ettiği yargıyı Köprülü de (1969, s. 650) kabul eder. Buna karşın Akay (1990, s. XIV) *Süleymân-nâme*'nin 81. Cildinin 25b varağındaki "... *ibtidâen altı cild kitâb te'lîf idüp merhûm Sultân Mehemmed Hân-ı Gâzî'ye teslim itdüm.*" cümlesine atıfla eserin Fatih Sultan Mehmet döneminde yazılmaya başlandığını savunur. Büyükkarcı (1995, s. 2-3) da bu görüşe katılarak eserin Fatih döneminde yazılmaya başlandığını, II. Bâyezid döneminde yazımına devam edildiğini ifade eder. (Tanyıldız, 2005, s. 28).

Eserin yazım tarihinde olduğu gibi cild sayısı konusunda da ihtilaflar vardır. Latîfi (Canım, 2000, s. 425) ve Gelibolulu Âlî (İsen, 1994, s. 160) eserin 360 cilt olduğu iddiasındayken; Beyânî (Kutluk, 1997, s. 203) ve Hasan Çelebi (Kutluk, 1981, s. 745) 380 cilt, Katip Çelebi (Balcı, 2007, s. 822) ise 330 cilt olduğunu belirtir. Firdevsî'nin, *Münazara-i Seyf ü Kalem* adlı eserinde *Süleymân-nâme*'sini 366 cild olarak yazmayı düşündüğünü, 287. cildinin de yazımını tamamladığını söylemektedir. Bu bilgilerin yanı sıra üzerinde çalıştığımız ciltlerde bu konu hakkında net bilgiler veren Firdevsî, eserini bin sekiz yüz otuz beş meclis ve üç yüz altmış altı cild olarak yazmayı tasarladığını söylemektedir:

...bu Firdevsî-mücrimîni 'inâyet itdi ki üç yüz altmış altı mücelled kitâb Süleymân-nâmenüñ otuz dördüncü cildini dağı kâleme getirüp bitürdüm. Ve biñ sekiz yüz otuz biş meclisüñ yüz yitmiş meclisini dağı raqama getirüp temâm eyledüm. (c34/v64a)

Daha önce de belirtildiği gibi Firdevsî eserini tamamladıktan sonra saraya takdim etmiş, II. Bâyezid eseri çok hacimli bularak içinden 81 cildini ayırarak gerisini yaktırmıştır.

*Süleymân-nâme*¹, muhteva bakımından oldukça geniştir. Hz. Süleyman etrafından şekillenmiş kıssa ve rivayetlerin yanı sıra diğer peygamber kıssaları, doğu mitolojisi, felsefe, tarih, astronomi, hendeseden satrantç taktikleri ve hekimliğe kadar bir çok bilgiyi de içinde barındırması *Süleymân-nâme*'ye ansiklopedik bir mahiyet de kazandırmıştır.

Eserinde sık sık kendisini öven Firdevsî, Süleymanname gibi bir eserin hiçbir sûrette yazılmadığını ve benzerinin de yazılamayacağını savunur:

Şāh Süleymān kışşasın eyle beyān
Kim me‘ānī dūrri çendān bulunur

Ne Süleymān-nāme mişli var kitāb
Ne Süleymān-veş Süleymān bulunur (c34/v11a)

Firdevsî *Süleymân-nâme*'sini nice emekler vererek uzun yıllar içerisinde yazdığını söylemektedir. Böylesine hacimli bir eser yazma gayesini ise fani dünyaya kendi adına bir yadigar bırakmak, öldükten sonra hayırla anılmak ve bu vesilesiyle okuyanlardan fatiha beklemek olarak ifade ediyor:

Bu Firdevsî kabul idüp du‘āyı
Diyüp tevḥīd söyler ol şenāyı

Nice yıllar idüp ‘ömrini ḥarc ol
Süleymān-nāmeyi eyledi derc ol

Murād ol kim okuyanlar kitābı
Du‘ā kıla aña pīr ü şebābı

Beni her kim du‘ādan eyleye yād
İki ‘ālemde olsun dāyim şād (c35/v35a)

1.2.1.1. Eserin Yazmalarının Kayıtlı Bulunduğu Kütüphaneler

Firdevsî'nin kendi ifadesiyle ömrünü harc edip yazdığı *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in bugün yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde pek çok nüshası mevcuttur. Eserin bugüne kadar tespit edilebilmiş nüshaları şunlardır²:

1. Cilt	Gotha, Numara 111
2. Cilt	Gotha, Numara 111; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
3. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28, 16 yy.; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863

¹ Eserin üslup ve dil özelliklerinden ikinci bölümde ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

² Bu tablo Büke 2015, Şimşek 2013'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

4. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Süleymaniye, Hacı Mustafa Efendi, Numara 4863
5. Cilt	Vaticano-Turco, Numara 28; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş. 5-6-7-8-9-10-11-12-13 cilt toplam 388 yk.
6. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş.
7. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 7-13 cilt toplam 360 yk.
8. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968 kayıtlı, 8-15 cilt toplam 406 yk.
9. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, h. 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
10. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
11. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
12. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 1-2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
13. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525, Harekeli nesih, 21 satır, 1544'te kopya edilmiş; Török F. 2 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
14. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır, 14-15-16-17-18-19-20 cilt toplam 321 yk.; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
15. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 1 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, h. 968'de kayıtlıdır.
16. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
17. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
18. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır; Török F. 3 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 17-18 cilt toplam 100 yk.
19. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
20. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1526, 21 satır.
21. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
22. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
23. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
24. Cilt	Üniversite Kütüphanesi, T.M.9884
25. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
26. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-28-29-30. ciltler

	toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
27. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
28. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
29. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T. Y.9884.
30. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1527, 1544 tarihli, 21 satır Topkapı Müzesi Kütüphanesindeki 25-26-27-28-29-30. ciltler toplam 306 yk. ; Török F. 4 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, Hicri 1103 (1594) kayıtlı, Macaristan'daki 25-26-27-2829-30. ciltler toplam 307 yk. ; Üniversite Kütüphanesi, T.Y.9884. (Ata Çatıkkaş, çalışmasında bu cildin H.1528'de kayıtlı olduğunu söylese de biz böyle bir bilgiye rastlayamadık (bk.Çatıkkaş 2009;19)
31. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
32. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Belediye Yazmaları, B.26 (M.Cevdet)
33. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
34. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
35. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk. ; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
36. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528, 21 satır, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan 31-32-33-34-35-36. ciltler toplam 378 yk; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y.9884, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan 33-34-35-36. ciltler toplam 264 yk.
37. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.

38. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
39. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
40. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
41. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
42. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529, 21 satır, 17.yüzyıl kopyası, Hazine 1529'daki ciltlerin toplam varak sayısı 383'tür; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226, 21 Satır, 1212(1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali adına vakıf mührü vardır. Manisa nüshasının toplamı 766 yk.
43. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır, Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
44. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
45. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
46. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
47. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.
48. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1530, 21 satır Hazine 1530'daki kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 382'dir; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1531, 21 satır, Hazine 1531'deki ciltlerin toplam varak sayısı 367'dir.

49. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
50. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
51. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
52. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
53. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
54. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1532, 21 satır, Hazine 1532'deki ciltlerin toplam varak sayısı 459'dur; Török F. 5-10 Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 460 yk.
55. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
56. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
57. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
58. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
59. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır, Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir; Török F. 14 (Macaristan), Macaristan'daki 57-58-59. ciltlerin toplam varak sayısı 221'dir.
60. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1533, 21 satır; Hazine 1533'teki ciltlerin toplam varak sayısı 488'dir.
61. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
62. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
63. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır; Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür.
64. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'teki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
65. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.

66. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1534, 21 satır, Hazine 1534'deki ciltlerin toplam varak sayısı 500'dür; Török F. 11, Macaristan'daki 64-65-66. ciltlerin toplam varak sayısı 276'dır.
67. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
68. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
69. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
70. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470, Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir.
71. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
72. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.892, 16.yüzyıl kopyası; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 17 1535, 21 satır; K.892'deki ciltlerin toplam varak sayısı 470; Hazine 1535'deki ciltlerin toplam varak sayısı 595'dir. Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72- 73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir.
73. Cilt	Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Kütüphanesi, numara 4008; numara 4008'de kayıtlı olan 71-72-73.ciltlerin toplam varak sayısı 125'tir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75- 76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
74. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74 75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir; Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, S.H.M.H.K.Yaz. 361, 17 satır, 74-75-76 ciltleri içeren bu nüshanın varak sayısı 127'dir.
75. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir. Bu cildin Bibl. Nationale, n suppl. 1293 ve Uppsala numara 196'da bir nüshası daha vardır. Berlin numara 470'de kayıtlı olduğu olduğu zannedilen nüsha sorgulanmış, böyle bir kaydın olmadığı teyit edilmiştir.

76. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1536, 21 satır; Hazine 1536'da kayıtlı olan 73-74-75-76.ciltlerin toplam varak sayısı 469'dur. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231, 21 satır. Hazine 1231'de kayıtlı olan 73-74-75-76. ciltlerin toplam varak sayısı 357'dir.
77. Cilt	Török F. 12, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi, 118 varak; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür.
78. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
79. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
80. Cilt	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1537, 21 satır, Hazine 1537'de kayıtlı ciltlerin toplam varak sayısı 534'tür. Török F. 13, Török F. 13'te kayıtlı olan ciltlerin toplam varak sayısı 409'dur.
81. Cilt	Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri numara 317/116, 123 yk.

Tablodan da görüleceği üzere, Firdevsî'nin 366 cilt olarak yazmayı tasarladığı eserin bugün ancak 81. cildinin nüshalarına ulaşılabilmektedir. Yapılacak araştırmalar sonucu yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphaneler eserin yeni ciltleri yahut nüshalarının ortaya çıkarılması da elbette mümkündür.

1.2.2.1. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Firdevsî'nin bir külliyyat sayılabilecek Süleymân-nâme-i Kebîr'i üzerine bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Bu eserin diğer ciltleri üzerine yapılan çalışmaların künyeleri tesbit edebildiğimiz kadarıyla (cilt sıralamasına göre) şöyledir:

Süleymân-nâmenin 1. cildini Aksoy (2000) doktora tezi, 6-7. ciltlerini Babür (2013) yüksek lisans tezi, 8-9. ciltlerini Vanlı (2012) yüksek lisans tezi, 25-26. ciltlerini Genç (1995) doktora tezi, 38. cildini Büke (2015) doktora tezi, 42. cildini Güleç (1994) doktora tezi, 43-45. ciltlerini Usta (1995) doktora tezi, 44. cildini Akay (1990) doktora tezi, 47. cildini Abul (2004) yüksek lisans tezi, 64. cildini Jafarova (2010), 74. cildini Erdem (2005) doktora tezi, 76. cildini Şimşek (2013) yüksek lisans tezi, 81. cildi (54b-82a) Jafarova (2003) yüksek lisans tezi, 81. cildi (28 yk.) Özyaşamış Şakar (2003) yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır.

Bu çalışmalardan Aksoy, Genç, Güleç, Usta, Akay, Jafarova, Dursun, Şimşek, Çelik ve Özyaşamış'ın çalışmaları *Süleymân-nâme*'nin dili üzerine; Vanlı, Büke, Aydın ve Abul'un çalışmaları ise muhtevası üzerinedir. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu eserin dilini incelemeye yönelik olduğu için bu ciltler çalışılmış kabul edilerek diğer araştırmacılar tarafından göz ardı edilmiştir. Bu durum söz konusu ciltlerin muhteva yönüyle ele alınmasını

engellemiştir. Eserin dil hususiyetleri genel itibariyle bütün ciltlerde aynı iken muhteva her ciltte farklılık gösterebilmektedir. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla her cildinin muhteva açısından da ele alınması zarurî görünmektedir.

1.2.2. Kutb-nâme

1499-1503 yılları arasında Fransız ve Venediklilerin Midilli adasına düzenledikleri baskın ve Osmanlı ordusunun yaptığı savunmayı konu edinir. Ayrıca II. Bâyezid dönemi olayları, Cem Sultan'ın Bursa'da tahta çıkışı, Şehzade Korkut'un İstanbul'daki kısa süreli padişah naipliği ve akıncı beylerinin Orta Avrupa'ya yaptıkları seferler destansı bir dille anlatılır.

Firdevsî, eserde oldukça sade bir dille tarihî bilgileri olayın şahitlerinin hatırlarını da kaynak göstererek aktarır. Cümle dizilişleri ve secili anlatım özellikleri bakımından Dede Korkut Hikâyelerinin üslubunu andıran bir anlatım biçimi dikkat çekmektedir. Eserde verilen bilgiler büyük oranda tarihsel gerçeklikle bağdaşır (Olgun ve Parmaksızoğlu, 1980, s. XXI-XXV).

1501 yılında kaleme alınan eserin, 1503'te Muhammed bin Resûl-i Sarâyî tarafından istinsah edilen nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Halet Efendi Kitaplığı numara 643'te kayıtlıdır. 145 varaktan oluşan eserin her sayfası 13 satırdır. Yaklaşık 2000 beyit civarındadır. Nüshanın kapağında yer alan *Kıssa-i Midilli* ibaresinin müstensih tarafından eklendiği düşünülmektedir. Eserin bir diğer nüshası ise *Gazavat-ı Midilli* adıyla Almanya Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, Ms.or.quart 2041'de kayıtlıdır (Büke, 2015, s. 493).

1.2.3. Da'vet-nâme

Eserin yazım tarihi olarak Köprülü (1969, s. 650) 1481 tarihini gösterir. Ancak Büyükkarcı (1995, s. 9), Kutb-nâme'nin 1b varağındaki cümlelere dayanarak eserin 1487 tarihinde Balıkesir'de yazıldığını savunur. Padişah meclisinde Firdevsî'nin adı anılınca Bâyezid yazarın kim olduğunu merak edip bir eserini görmek ister. Da'vet-nâme'de bu istek üzerine yazılır.

Yazımından uzun yıllar sonra 1702-1703'te istinsah edilen eser astronomi, astroloji, büyü, tılsım gibi *garip ilimleri* konu edinmiştir. Firdevsî'nin ifadesiyle eser, bu konuda Arapça ve Farsça yazılmış olan eserlerin tercüme edilip genişletilmesiyle meydana getirilmiştir. Altı bâbdan oluşur. Birinci bâbda melek ve ruhların özellikleriyle görevleri; ikinci bâbda feleklerle burçların yaratılması; üçüncü bâbda ruhların nasıl çağrılacağı ve bu iş esnasında yaşanabilecek muhtemel tehlikelerden nasıl korunulabileceği; dördüncü bâbda güneşin

burçlarına müvekkel olan meleklerin çağırılması; beşinci bâbda güneş ve ayın uğradığı burçlarının özellikleri; altıncı bâbda ayın uğradığı 28 menzilden sorumlu meleklerin çağırılması ele alınmıştır (Büyükkarcı, 1995, s. 14-15; Aksoy, 2000, s. 43; Tanyıldız, 2005, s. 31)

Eserin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, Numara 13'te Nekty00208 barkod numarasıyla kayıtlıdır. 90 varaktan oluşan eser, talik hatla yazılmış olup her varağı 23 satırdır. Eserde burçları, gezegenleri, melek ve cinleri gösteren 141 minyatür bulunmaktadır (Aksoy, 2000, s. 43; Büyükkarcı, 2003, s. 44-45)

1.2.4. Hayât u Memât (Hayât-nâme)

Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş bir eserdir. Aralarda manzum kısımlar da olmakla beraber genel itibariyle mensur olarak yazılmıştır. 30 bâbdan oluşan eser tasavvuf, ahlak, ölüm, nefis gibi kavramları konu edinir. Firdevsî bu eserinde Gazâlî, Muhyiddîn-i Arabî ve Attâr gibi önemli isimlerden istifade ettiğini belirtir. Eserde *Süleymân-nâme*'nin 82. cildinin tamamlandığının belirtilmesi, *Hayât-nâme*'nin Firdevsî'nin son eserlerinden birisi olduğu kanaatini oluşturmaktadır (Olgun, 1983, s. XVIII; Köprülü, 1969, s. 650; Büyükkarcı, 1995, s. 5)

Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitaplığı, 2333 numarada kayıtlıdır. Müellifi *Orhan Bin Kenek* olarak geçmektedir. 95 varaktan oluşan eserin sayfaları 15'er satırlıdır. Nüshanın başında eserin adı *Hayât u Memât* olarak yazılmışken, sonunda *Hayât-nâme* olarak yazılmıştır. Bir diğer nüsha Beşiktaş Yahya Efendi Kütüphanesi'nde *Hayât-nâme* adıyla kayıtlıdır. Nüshanın müellifi *Firdevsî-i Osmânî* olarak görünmektedir (Büke, 2015, s. 493).

1.2.5. Hadîs-i Ahsen

Firdevsî'nin varlığı konusunda farklı görüşlerin olduğu eserdir. Köprülü (1969, s. 650) ve Bursalı Mehmet Tahir (1972, s. 2) eserin Firdevsî'ye ait olduğunu söyler. Öte yandan Büyükkarcı, *Münâzara-i Seyf ü Kalem*'de geçen *Hadîs-i Ahsen* ifadesinin “güzel bir deyişle eserlerini kaleme almak” anlamında kullanıldığını savunarak müstakil bir eser olmadığını savunur (1995, s. 7). Münâzara-i Seyf ü Kalem'in sebab-i te'lif bölümünde Firdevsî eserlerini sayarken şöyle söylemektedir:

Hadāyīku'l-Ḥakāyīk ve Firāset-nāme ve Satraṅ-nāme-i Kebīr ve Tecnisāt-ı Süleymān [u] Belkīs-nāme ve Müsellaḥ-nāme ve Tālī'-i Mevlūd-i Kebīr ve Ẓuḥb-nāme mişāli daḥı ba'zı Pārsīden tercüme kılup ve ba'zı daḥı sāyir kitāblardan istihrāc kılup Ḥadīs-i Aḥsen emlāhü'l-kelām birle menşūr u mazmūn taşnīf kılup söyledümse min-bā'd bu Münāzara-i Seyf ü Kalem ḥadīs-i Muḥtār ile ebyāt ü eş'ārıla te'līf ü taşnīf eyledüm. (Tanyıldız, 2005, s. 78)

Firdevsî'nin metindeki bu ifadesine bakılarak ileri sürülen her iki iddiada doğru kabul edilebilir. Ancak *Münazara-i Seyf ü Kalem*'in sözü edilen kısmında eser isimleri kırmızı olarak yazılmıştır. Bu noktada *Hadīs-i Ahsen* ifadesinin de kırmızı renkle yazılmış olması, bunun da Firdevsî'nin eserlerinden biri olması kanısını güçlendirmektedir. Eserde bu kısmın yanlışlıkla kırmızı renkle yazılmış olması bizce düşük bir ihtimal olmakla beraber söz konusu esere *Münazara-i Seyf ü Kalem*'den başka hiçbir kaynakta rastlanmamış olması *Hadīs-i Ahsen* ifadesini Firdevsî'nin bir eseri olarak kabul etme konusunda bizi ihtiyatlı davranmaya yöneltmektedir. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bu isimde bir müstakil eserin nüshasına tesadüf edilmemiştir.

1.2.6. Satraṅ-nāme-i Kebīr

1503 yılında Balıkesir'de te'lif edilen eser manzum ve mensur olarak karışık yazılmıştır. Firdevsî *Süleymān-nāme*'yi yazarken padişah ve yakınındakilerin satraṅçı sevdiğini duyup onların ihsanlarını kazanabilmek için bu eseri kaleme almıştır. Eserinde satrancın tarihçesinden de bahseden Firdevsî, 77 çeşit şekil ve tablo ile bu oyunun nasıl oynanacağını ve oynama taktiklerini anlatmıştır (Akay, 1990, s. XVII; Büyükkarcı, 1995, s. 4). *Satraṅ-nāme-i Kebīr*, Firdevsî'nin bu eserde kendisinden "...min ba'd niçe bunun emsāli kitābları te'lif, kırk risaleyi tasnif eylemişdür." şeklinde bahsederek 40 kadar eseri olduğunu söylemesi bakımından da önemlidir. Satrancın 8 hanesi olması sebebiyle 8 bölümden oluşmaktadır:

I. Bölüm: (v. 10-14) Satrancın asıl müellifinin kim olduğunu ve İdris peygamber ile Cemşid Şah arasında geçen bir menkıbeyi anlatır.

II. Bölüm: (v. 14-15) Nuşirevan-ı Adil zamanında yaşamış satraṅ ustası Leclacı Kamil ile Sise arasındaki olayı içerir.

III. Bölüm: (v. 15-19) Nuşirevan-ı Adil zamanında yaşamış satraṅ ustası Leclacı Kamil ile filozof Büzür Cimhir arasındaki olayları anlatır.

IV. Bölüm: (v. 19-23) Satraṅ oynama şartlarını, edebini, şart ve kaidelerini anlatır.

V. Bölüm: (v. 23-29) Satranç hanelerinin geometri ilmine göre bölümlenmesinin nasıl olduğunu anlatır.

VI. Bölüm: (v. 29-34) Satrancın tertibini anlatır.

VII. Bölüm: (v. 34-84) Tecrübe edilmiş 77 satranç oyununun tablosunu ve oynanışını anlatır.

VIII. Bölüm: (v. 84-90) Satrancın haram mı helal mi olduğu konusu ayet, hadis ve fetvalarla açıklanmıştır (Biçer, 2005, s. 61; Büke, 2015, s. 25).

Eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi numara 4073'te kayıtlı nüshası her sayfası 17 satır halinde yazılmış 95 varaktan oluşmaktadır. Berlin Kütüphanesi numara 1631'de ve Münih Kütüphanesi numara 250'de kayıtlı birer nüshaları daha bulunmaktadır. Eser Çatıkkaş (2015) tarafından yayınlanmıştır.

1.2.7. Silahşor-nâme (Müsellah-nâme)

Topkapı Müzesi Kütüphanesi numara H.625'te kayıtlı olan eser 1503 yılında te'lif edilmiş olup 77 varaktan oluşmaktadır (Genç, 1995, s. 16). Çeşitli silahların tanıtıldığı eser, bir sefer dönüşü Edirne'de Mısır sultanının hazinesinden çıkan bir risaleden tercüme edilerek 6 bâb olarak yazılmış ve Ahmed Paşa'ya sunulmuştur (Aksoy, 2000, s. 44).

Baron Schlehta Wssherd adında bir araştırmacı tarafından 1864'te Almancaya çevrilerek basılan eser (ZDMG, XVIII, s. 509-522), daha sonra Wicherhauser ve Bonelli (RAL, v. I, 435-454) tarafından Roma'da 21 sayfa olarak bastırılmıştır (Köprülü, 1969, s. 651; Akay, 1990, s. XVI; Büyükkarcı, 1995, s. 4).

1.2.8. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme)

Süleyman peygamberin meclisinde kalem ve seyfin arasında geçen münazarayı konu edinmektedir. Akay (1990, s. XVIII) Köprülü'nün verdiği bilgiye dayanarak eserin 1485 tarihinde yazıldığını söylese de eser üzerine yüksek lisans çalışması yapan Tanyıldız (2005) te'lif tarihini 1502, istinsah tarihini 1503 olarak verir.

Münâzara-i Seyf ü Kalem, manzum parçalar da içermekle beraber mensur bir eserdir. Mukaddime, konunun işlendiği asıl bölüm ve hatime olmak üzere üç bölümden oluşur. Firdevsî hatime bölümünde Sultan Bâyezid'i öven manzum/mensur bir medhiyye ve duadan

sonra eserde anlatılan karakterlerin hakikatteki karşılıklarını anlatır. Eser, tıpkı Satranç-nâme gibi içerisinde Firdevsî'nin kendi eserlerini zikretmesi açısından önemlidir (Tanyıldız, 2005, s. 40-41).

1.2.9. Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Firdevsî'nin *Süleymân-nâme*'yi yazmadan evvel te'lif ettiği ve Hz. Süleymân kıssalarını anlattığı bu eser, Olgun ve Parmaksızoğlu'na göre (1980, s. XVII) *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in bir mukaddimesi mahiyetindedir. Diğer araştırmacıların (Olgun 1983: 189; Güleç, 1994, s. 10; Köprülü, 1996, s. 128) eserin yazım yeri olarak Balıkesir'i göstermesine karşın, Büyükkarcı (1995, s. 4) eserin Bursa'da yazıldığı kanısındadır. Başında ve sonunda bulunan birer kaside dışında bütünüyle mensur olarak kaleme alınan eser, 21 satırlı 357 varaktan müteşekkildir. Topkapı Kütüphanesi Müzesi, Hazine Kitapları Bölümü, Numara 1231'de kayıtlıdır (Tanyıldız, 2005, s. 35).

1.2.10. Tercüme-i Câme-şûy-nâme

Tercüme bir eserdir. Firdevsî bu eseri, Nâsîrü'd-din-i Tûsî'ye (1201-1274) ait olan eseri tercüme edip bir bâb daha ilave ederek on bâb halinde kaleme almıştır. Eserin sebab-i telif bölümünde, Firdevsî *Süleymân-nâme*'nin 78. cildini bitirmişken elbisesinde oluşan bir leke üzerine bu eseri Türkçe'ye çevirdiğini belirtir. Çeşitli kumaşlarda oluşan lekeler ve bunların temizlenme yöntemleri konusunda bilgi veren eserin boya ve kumaş sanayisi bakımından önemli olduğu ifade edilmektedir (Akay, 1995, s. XIX). Eserin bâbları şu şekildedir:

Evvelki Bâb: Câme-şûylik san'atı ne zamanda te'lif olup zuhura geldi evvel sabunla libas yuyup pak iden kimdür ve sabun süren kimdür kimden yadigar kaldı anı bildürür.

İkinci Bâb: Ak kumaşlar yumak ve dülbendler yumak ve anların lekesin giderüp ter ü taze itmesün bildürür.

Üçüncü Bâb: Alaca reng-âmiz kumaşların ve libasların tagayyür olsa anları san'atla yuyup pak idüp lekesin giderüp ve rengine göre yine reng virmesün bildürür.

Dördüncü Bâb: İnce garirler ve biz kumaşlarının ve ebrişüm meşdudların enva'ıla yuyup lekelerin çıkarmasın beyan ider.

Beşinci Bâb: Acı deniz suyu düşmüş yezdi kumaşların ve gayrının yumasını ve deniz suyu lekesin çıkarmasın bildürür.

Altıncı Bâb: Frengi kadifeler ve ağır bahalı murassa‘ zerrin tillü kumaşları yuyup lekelerin çıkarup perdaht itmesin bildürür.

Yedinci Bâb: Su tamlasından ve yağmurdan leke tutmuş ve çürimeğe yakın olan kumaşların lekelerin her vechle yuyup pak etmek gerek anı bildürür.

Sekizinci Bâb: Enva‘ dürlü yağ cinsinin lekelerini kumaşlardan yuyup çıkarup pak itmesin bildürür ki her dürlü yağun bir dürlü yuması vardır anı beyan eder.

Tokuzuncu Bâb: Yemiş cinsinden vaki‘ olan lekeleri kumaşlardan yuyup pâk itmesin bildürür ki cümlesinden şeftalü lekelerin çıkarmak kumaşdan gayet yamandır.

Onuncu Bâb: Libaslardan gayet müşkil leke çıkarmak bildürür. Mürekkep ve katran ve zift dahi bunların emsali her neyise (Özyaşamış Şakar, 2007, s.727-728)

Çatıkkaş (1979, s. XXXI) ve Aksoy (2000, s. 48) Firdevsî’nin bu isimde bir eserinin olmadığını belirtse de eserin tek nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2730 numarada kayıtlıdır. 19 satır halinde yazılmış 18 varaktan müteşekkildir (Büke, 2015, s. 496).

1.2.11. Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme

Firdevsî’nin net bir şekilde adlandırılmayan eseridir. Şimdiye kadar ulaşılmış herhangi bir nüshası bulunmamaktadır. *Münazara-i Seyf ü Kalem*’de Firdevsî eserlerini sayarken *Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme* ifadesini kullanmış, bu ifade araştırmacılar tarafından farklı yorumlanmıştır. Büyükkarcı (1993, s. 12-13) *Tecnîsat-ı Süleymân* ile *Süleymân vü Belkıs-nâme*; Araç (2010, s. 15) *Tecnîsat ile Süleymân u Belkıs-nâme* şeklinde iki ayrı eser olarak tanıtırken; Araç (Köprülü (1996, s. 129) sadece *Tecnîsat* olarak adlandırılmıştır.

Büke (2015, s. 31) ise, *Satranç-nâme*’de geçen “... *ale’l-husus ki Süleymân-ı Belkıs-nâmeyi tecnîs-i tammıla kim nazma getürüp zü’l-kafiye kim tamam eyledün yidi bin beyit üzerine kim ahir kılup söyledün.*” (Çatıkkaş, 1985, s. 193) ifadelerinden hareketle Firdevsî’nin Hz. Süleymân ve Belkıs hikâyesini yedi bin beyit halinde cinaslı bir şekilde nazma çevirdiğini, dolayısıyla ayrı iki eser halinde değil; *Tecnîsat-ı Süleymân u Belkıs-nâme* şeklinde tek bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Firdevsî’nin *Satranç-nâme*’indeki ifadelerine bakıldığında, tek bir eser olarak adlandırılması bizim kanaatimizce de doğru olacaktır.

1.2.12. Teşhîsü'l-İnsân

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Seminer Kitaplığı'nda bulunduğu söylenen eser, Akay (1990, s. XVIII) tarafından *Süleymân-nâme*'nin 44. cildi üzerine yaptığı doktora çalışmasında tanıtılmıştır. Akay'ın tanıttığına göre Eser her sayfası 13 satırdan oluşan 143 varaktan müteşekkildir. 1481 tarihinde Farsça'dan tercüme edilerek harekeli ve nesih hatla te'lif edilen eser Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. Akay'ın içeriği hakkında herhangi bir bilgi vermediği bu eseri, Aksoy (2000, s. 42) *Teshîlü'l-İnsân* şeklinde isimlendirmiş, ancak eserin sözü edilen kütüphanede bulunamadığını belirtmiştir.

1.2.13. Hakâyık-nâme (Tuhfetü'l-Hâdî / Hakikat-nâme / Hadikatü'l-Hakâyık)

Firdevsî'nin Hazinebaşısı Ali Ağa'nın oğlu Mehmet Bey'e armağan olarak yazdığı bu eser, Fatih Sultan Mehmet döneminde İran'dan İstanbul'a gelen Şeyh İlâhî'ye devrin tarikat önderlerinin sorduğu sorulara Şeyh İlâhî'nin verdiği cevapları konu edinir (Köprülü, 1996, s. 129; Aksoy, 2000, s. 46). Manzum ve mensur karışık olarak yazılmıştır. Büke'nin (2015, s. 28) aktardığına göre eserin bugüne kadar tespit edilen nüshaları şunlardır:

- Ankara, Milli Ktp. A 2251/1, 28 varak, 16 satır.
- Ankara, Milli Ktp. 26 Hk 73, 32 varak, 18 satır, istinsah H. 1190 (1776)
- Ankara, Milli Ktp. A 9157/2, 24 varak, 15 satır.
- İstanbul, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 1343/4, 15 varak, 25 satır.
- İstanbul, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 1399/2, 22 varak, 19 satır, telif tarihi H. 989 (1582).
- İstanbul, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 2587/1, 22 varak, 17 satır.
- Almanya, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Hs. Or. Oct. 878 Staatsbibliothek
- Almanya, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Hs. Or. Oct. 1056 Staatsbibliothek
- Almanya, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Ms. Or. Oct. 3240 Staatsbibliothek
- Almanya, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Ms. Or. Quart 1385 Staatsbibliothek

- Oxford-İngiltere, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Bodleian MS Turk e. 94/23
- Oxford-İngiltere, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Bodleian MS Turk e. 97/3
- Hollanda, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Leiden Or. 1903 (2)
- Tiflis-Gürcistan, Gürcistan Bilimler Akademisi El Yazmaları Enstitüsü L 8/I (Araç, 2010: 26).

1.2.14. Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi

Firdevsî'nin varlığı şüpheli olan eserlerinden birisidir. Noyan'a (1986, s. Önsöz) göre eser, Nevşehir Hacı Bektaş İlçe Kütüphanesinde, 200 numarada kayıtlıdır. 1624'te Muharrem bin Ali isimli bir müstensih tarafından Balım Kulu Dede adına kaleme alınmıştır. Bu nüshanın Firdevsî'ye ait olduğu kesin değildir. Öte yandan Büyükkarcı, Abdülbaki Gölpınarlı'ya dayandırarak verdiği bilgide Nihânî'nin 1878'de yazdığı Velâyet-nâme'deki şu beyitlere yer vererek Firdevsî'nin de bir *Velâyet-nâme* yazdığını belirtir:

Ki ya'ni Hacı Bektâş-ı Velînün
Kerâmâtundan ol sırr-ı âlînün

Velî nesr idi ol kim söylemişidi
Hemân Firdevsî bir nazm eylemişidi (Büyükkarcı, 1995, s. 6)

Nihânî bu beyitlerde, söz konusu Velâyet-nâme'nin aslında daha önce Firdevsî tarafından yazıldığını ama zamanla silindiği için onu yeniden kaleme aldığını belirtir (Noyan, 1986, s. 5). Gölpınarlı da bu eseri incelediğini ve Firdevsî'nin üslûbuyla büyük benzerler tespit ettiğini söyleyerek eserin Firdevsî'ye ait olduğuna kanaat getirdiğini söyler (1958, s. XXIV).

1.2.15. Kurân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle (Fâl-ı Kurân)

1487 yılında Farsçadan tercüme edilen eser İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Kurân'dan tefe'ül yaparak fal bakmayı konu edinen eser İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 816 numarada kayıtlı olan yazmanın 61b-79b varakları arasında bulunmaktadır (Aksoy, 2000, s. 44).

1.2.16. Pend-nâme-i Eflâtûn

Firdevsî'ye aidiyeti tartışmalı olan eserlerden birisidir. Eserden ilk olarak Bursalı Mehmet Tahir (1972, s. 105) bahsetmiş ve sağlık bilgisine dair küçük bir risale olarak tanıtmıştır. Ancak Köprülü (1969, s. 650-651) bu iddiaya karşı çıkararak, eserin aslında İranlı ünlü nâsir ve

şair Sa‘di’nin *Gülistân* isimli eserinin bir nüshası olduğu, müstensihinin de başka bir Firdevsî olduğunu ileri sürmüştür. Sözü edilen eserin bir nüshası İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, 164 numarada kayıtlıdır (Çatıkkaş, 1979, s. XXIX; Genç, 1995, s. 19).

1.2.17. Gülistân Tercümesi

Bursalı Mehmet Tahir’in (1972, s. 105) Firdevsî’ye ait olduğunu iddia ettiği eserdir. Tahir’in bu iddiasına kanıt olarak, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi’ndeki bir Gülistân nüshasında geçen “*İlyâs ibn-i Hızır el-müthallis bi’l-Firdevsî*” ibraresini göstermektedir. Ancak Köprülü (1945: 649) bu eserin Uzun Firdevsî’ye değil, başka bir Firdevsî’ye ait olduğu görüşündedir. Olgun (1978, s. 185) da Köprülü’yü destekleyerek, nüshada adı geçen Firdevsî’nin Uzun Firdevsî ile çağdaş olan Molla Firdevsî olduğunu ifade eder.

1.2.18. Şerh-i Hadîs-i Erbaîn

Kırk hadis tercümesidir. Hadislerin Arapça, açıklamaların Farsça olarak yazıldığı eser 17 satır halinde yazılmış 5 varaktan müteşekkildir. Millet Yazma Eser Kütüphanesi’nde Firdevs-i Rûmî İlyâs bin Hızır adıyla 297.3 arşiv numarasında kayıtlıdır (Büke, 2015, s. 32).

1.3. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Fatih Sultan Mehmet, II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim olmak üzere üç padişah dönemine şahitlik eden Firdevsî, çok yazan velûd bir yazardır. Kaynaklarda ondan bahsedilirken daha çok mensur eserlerinden söz edilir. Şairlik yönünün ise zayıf olduğu, nazım tekniği bakımından oldukça zayıf şiirler yazdığı ifade edilir. Köprülü (1993, s. 650) onun oldukça kuvvetli bir muharrir olduğunu, ancak şairlik kabiliyetinden mahrum olup tezkireciler tarafından kıymete haiz görülmediğini söyler.

Ansiklopedik bilgi bakımından hatırı sayılıp takdir edilen Firdevsî, yaklaşık elli senesini ayırarak yazdığı *Süleymân-nâme* adlı eserinde ilahi kitaplardaki bütün kıssaları, duyduğu ve derlediği hikâye ve masalları, matematik, astronomi, felsefeye dair bilgileri destani ve mitolojik bir üslupla anlatması onun maharetli bir yazar olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle, Olgun (1983, s. 190) Firdevsî'yi *çağının en önemli ansiklopedistleri* arasında gösterir.

Köprülü (1993, s. 651) Firdevsî'nin aruzu Bursalı Melîhî'den öğrendiğini, Latifi'nin de bu sebeple onu Bursalı olarak göstermiş olabileceğini söyler. Şiirlerindeki basit hatalar dikkate alınırsa Firdevsî'nin yüzeysel bir aruz bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kendisi *Kutb-nâme*'de geçen şu mısralarında hiçbir öğrenim görmediğini, bilgisini tasavvuf büyüklerinin keşif ve marifetle açıkladıklarına borçlu olduğunu belirtir:

Ne arüz u nahv okıdum ne sarf
Cehlile itdüm hebâ ömri telef

Lîk keşf oldı meânî-i ilâh

Ma'rifetde olmuşam hânum âgâh (Kutb-nâme, 1b-2a) (Olgun ve Parmaksızoğlu, 1980, s. XII)

Aruz ve nahv konusunda özel bir eğitim almadığını söyleyerek kendisini cahil olarak niteleyen Firdevsî, aynı eserinin bir başka yerinde ise bu söyleminin aksine ömrünü cahiller gibi telef etmeyi ilim öğrenmeye adanmış olduğunu söyler:

Cehd kılup 'ilm ile itdün 'ömri sarf

Merd-i câhil misli kılmadun telef (Kutb-nâme, 14b) (Olgun ve Parmaksızoğlu, 1980, s. XXIX)

Firdevsî, eserlerinin muhtelif yerlerinde ilimle uğraştığını söylemektedir. Ancak bu bilgiler onun edebî kişiliği veya şairliği konusunda bilgi vermekten uzaktır. Öte yandan hem aruz bilmediğini, cehl ile ömrünü heba ettiğini söyleyip hem ilim için çalışıp durduğunu söyleyerek sanatı konusunda birbirine tezat şeyler söylemesi, Firdevsî'nin kendisini şairlik yönüyle muasırlarına göre yetersiz gördüğünü ya da bu hususta tevazulu davrandığını düşündürmektedir. *Süleymân-nâme* özelinde yazdığı eserlere bakıldığında ise, ömrünü sarf

ettiği ilmin nazım olmadığı açıktır. Gelibolulu Âlî'nin de “*garâbet budur ki isgâya kâbil bir kıt'ası dahi yokdur. Temâm tetebbu' kılsalar bir rubâisine dest-res bulmuş kimse bulunması kâbil değüldür.*” (İsen, 1994, s. 160-161) demesi onun şairlik yönünün oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.

Firdevsî'nin şiir yazma yeteneğinden yoksun bulunmasına karşın, onu devrinin sanatkarları arasında farklı bir yerde konumlandıran en önemli etken eserlerinin dil yönünden zengin olmasıdır. Mensur eserlerinde Arapça ve Farsça kelimeler de kullanmasının yanı sıra Türkçe kelimelere bilinçli olarak daha ağırlık vermiştir. Olgun (1983, s. 193-194), Firdevsî'nin Türkçecilik bilincine sahip olduğunu ve dilimizi zenginleştirecek metodları özellikle kullandığını söyler. Bu bakımdan onun eserlerinde kullandığı kelimelerin sadece Anadolu sahasında konuşulan kelimelerden müteşekkil olmadığını, arkaik olarak Karahanlı ve Uygur döneminden izler taşımakla beraber bazı kelimelerinin sadece Divân-ı Lügâti't-Türk'te veya Karahanlı döneminde yazılan Kurân tercümelerinde bulunabildiğini ifade etmektedir (Tanyıldız, 2005, s. 38-39).

Doğu ve Yunan mitolojisi, peygamber kıssaları, tarih, tasavvuf, geometri, savaş taktikleri, satranç gibi bilgilerin yanında *Tevrât*, *Zebûr*, *İncil*, *Kurân-ı Kerîm*, hadis ve İsrâilîyât kaynaklarına da vâkıf olan Firdevsî, bu geniş bilgi yelpazesini eserlerinde çok ayrıntılı bir şekilde kullanmıştır:

Loqmân ibn-i ʿÂd ol hâkîm-i hâzık u ustâd kavlince nâkılân-ı aşhâb ve ʿâkılân-ı aḥbâb ve ḥonendegân-ı kitâb ve Eflâṭûn-ı Yûnânî naklince muḥaddisân-ı aḥyâr ve mü'ellifân-ı eş'âr ol vechile şaḥîḥ ḥikâyet ve melîḥ rivâyet kırup eydürler... (c34/v39a)

Firdevsî eserini yazarken daha evvel okuduğu, incelediği kaynaklardan aldığı malumatı kendi süzgecinden geçirmek suretiyle yanlış veya hatalı gördüğü bilgileri eleyip doğruları aldığını ifade etmektedir:

İy cemâ'at bâkısın da şerḥ idem
Râstın eydüp kızbin anuñ tarḥ idem (c34/v25b)

Kıl tefahḥuş şamusın taḥkîk bil
Kızb yokdur şaḥdur itme kâl u kîl (c34/v25b)

Söz gerek kim râst ola maḥbûb hem
Ṭâlib ola görmege maṭlûb hem (c34/v25a)

Râst sözüüm oldısa gâyet şaḥîḥ
İde aḥsen sözlerüme her faşîḥ (c34/v26a)

Key ‘acāyib kışşalardan şerh idem
Kızbi aradan dimeyüben tarh idem (c35/v23b)

Gönlüne ilham olunan hikmetli sözlerle hemen her konuda sözler söylediğini ifade eden Firdevsî, bu sözlerini inciye benzetmektedir. Ayrıca sözlerinin her birisinin atasözü kadar güzel ve ibret verici olduğunu vurgulamaktadır:

Her sözi ki bunda ben söylemişem
Hakdan ilhām oldu remz eylemişem

Sözlerümdür dürrî gevher şāhvār
Hakka minnet sözlerümüñ şāhı var

Her sözümde var meşel dürlü ‘iber
Hikmet-āmiz eyle ki bulmaz halel (c34/v25b)

Mensur hikâyelerde anlatılan kıssalar bir takım sembolik isim ve karakterler üzerinden dile getirilmektedir. Bu bölümlerin hemen ardından gelen manzumelerde kıssada geçen sembollerin hangi kavramlara işaret ettiği anlatılmaktadır:

Ol ‘Arab milki durur işbu cesed
Ol Feleşîñ gönlüñ olur bî-ğased

Nefs-i emmāre durur ser-keş Kūbād
Pehlevānlar tābi‘-i ehl-i fesād

Buğz u şehvet kibriledür buhl u kîn
Cümle şeytān fi‘line durur yakın

Sām olur aklıñ senüñ añla meşel
Kal‘anuñ dizdārı cānuñ bî-‘ilel

‘Aklıñuñ pendin tutarsañ iy hümām
Nefs-i ser-keş olısdur saña rām (c34/v38a-38b)

Firdevsî, *Süleymân-nâme*’nin her bir cildinin giriş kısımlarında yazdığı kasidelerde gayet sanatlı bir söyleyişle, ayet ve hadislerden iktibaslar yaparak dört halife başta olmak üzere birçok tarihî karaktere telmihler yapmaktadır:

Müftî-i ders-i İlāhî husrev-i ‘arş-āşiyān
Na‘ti Tā hā kaşı Yā sîn çeşmi māzāğa’l-başar (c34/v1b)

...

Şer‘-i kasrı şuffasınuñ çār rükni çār-yār
Evveli Şiddik vü sâñi şāh-ı ‘ādil Mîr ‘Ömer

Şehriyār-ı ferruḡ-aḡter mālîk-i Rûm u ‘Acem
Şehsüvār-ı heft-kişver Behmen ü Cemşîd-fer

Kisrî Husrev-mehābet Hızr-ı İskender-celāl

Rüstem-i Kāvūs-rütbet mālîk-i baħrile ber

Ĥamza vü Merrîĥ-şitâb Tūs u Anter-intikâm

Hürmüz ü Kisrî-şîfatdur mâye-i fażl u hüner (c34/v1b)

Ölümü aklından hiç çıkarmadığı anlaşılan Firdevsî dünyanın geçiciliğini anlatırken kendisinden evvel yaşamış bazı divan şairlerine de telmihler yapmaktadır.

Ĥanı Selmân Aĥmedî Ĥoca Kemâl

Ĥâküñ içre cümlesidür pâyimâl

Ĥanı Şeyhî Vâlidîn oĥlı daĥı

Seyyid Aĥmed Paşa ol mevlî daĥı

Yâ Nizâmî Enverîle Çâkerî

Cümle ĥâküñ içre yatur serserî (c34/v2a)

Firdevsî de hemen her divan şairi gibi kaleme aldığı eserlerle gönüllerde yaşamayı arzulamaktadır. *Süleymân-nâme*'yi de bu amaçla kaleme almıştır. Kendisi öldükten sonra eserini okuyan insanlar tarafından hayırla yad edilmeyi istemektedir:

İrmedin Firdevsî saña pes ecel

Di Süleymân kışşasından mâ-ĥaşal

Tâ şoñuñda ĥala sözüñ yâdigâr

İde târîĥ anı ehl-i rûzigâr

Var ümîz ki ĥayrıla yâd olasın

Ol du'âdan sen de dil-şâd olasın (c34/v2a)

Süleymân-nâme adlı eserinde anlatılan bir hikâyede Zemzeme aldığı onca tedbire rağmen yine de Akenke'nin kurduğu tuzağa düşmüştür. Firdevsî bu hikâye vasıtasıyla tedbirin takdiri engelleyemeyeceğini, kaderde yazılanların başa gelecekse nazarın da bağlanacağını arapça bir atasözünden iktibas yaparak şöyle ifade eder:

Bilmedi kim ol 'Akenke' nâmever

Kim ĥazâ irdise bağlandı nazar

Çün ĥazâ gelse görür göz bağlanur

Kim izâ câe'l-ĥazâ 'umme'l-başar (c34/v8a)

Mensur kısımlarda anlattığı kıssaların ardından kıssadan hisse makamında Firdevsî okuyucuya öğütler verir. Ansiklopedik bir eser olmasının yanı sıra didaktik yönü de oldukça kuvvetli olan *Süleymân-nâme*'de, anlatılan bir hikâyenin ardından okuyucunun alması gereken dersler nasihat üslubuyla dile getirilmiştir:

...Pes muqaddimeden fāyide oldur kim her kimse kim nā-ḥaḳ yire ḥayf ve zulm ve ḳan eyleye, yā bir göñli yıḳup perīṣān eylese elbetde cezāsın görecedür. O dergāhda ‘azābın çekdükden şoñra daḥı cehennem oduna girecedür. Her kimesne ḥayr u şerden itdügin bulacaḳdur. Ḥaḳ te‘ālā intikāmın mazlūmuñ zālimlerden alacakdur. (c34/v10b)

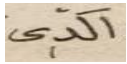
2. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR ÜZERİNE İNCELEME (C. 34-35)

2.1. ESERİN İMLÂ, ŞEKİL, ÜSLUP VE DİL ÖZELLİKLERİ

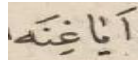
2.1.1. İmlâ Özellikleri

Süleymân-nâme-i Kebîr'in incelememize konu olan ciltlerinin ne zaman istinsah edildiği bilinmemektedir. Ancak 15. yüzyılın ikinci yarısında te'lîf edilmiş olan eser, Eski Anadolu Türkçesinin imla özelliklerini göstermektedir. Nesih yazı tipiyle yabancı kökenli birkaç özel isim dışında harekeli olarak yazılmıştır. Saraya takdim edilmek üzere kaleme alındığı için, 21'er satırlık sayfalar halinde yazılan eserin sayfa yapısı oldukça düzenlidir. Eserde tespit edebildiğimiz belli başlı imla özelliklerini şu şekilde sırlayabiliriz:

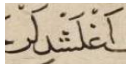
Metinde Türkçe kelimelerin ön sesinde ve eklerdeki a ünlüsü, genellikle üstünlü elifle yazılmıştır:

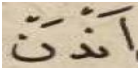
aldı (c34/v2b/s7)

ayağına (c34/v3a/s4)

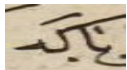

ağlaştılar (c34/v4b/s1)

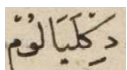

andan (c34/v4b/s5)

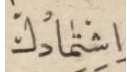
Kelime içinde ve sonunda a ünlüsü işaret olarak eğik üstünlü, harf olarak elif veya hâ-i resmiye ile gösterilmiştir. Bu durum manzum kısımlarda vezne bağlı olarak değişiklik arz etmektedir:

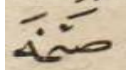
baña (c34/v21a/s20) Son hece fâ'ilâtün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

diñleyelüm (c34/v15b/s2) Üçüncü hece fâ'ilâtün cüzünün "lâ" hecesine denk gelir.

işitmedük (c34/v11a/s6) Üçüncü hece fâ'ilâtün cüzünün "tün" hecesine denk gelir.

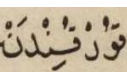

şanma (c34/v11a/s21) Son hece fâ'ilâtün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

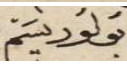
Türkçe kelime ve eklerdeki a sesinden başka, diğer ünlülerin de harfle yazılması durumunun manzum kısımlarda, genellikle, vezin gereği olduğu görülmektedir. Kapalı heceye denk gelen sesler hem hareke hem harfle gösterilmiştir. Ancak bu hususta tam bir tutarlılık yoktur:

nefsüni (c34/v11a/s1) İkinci hece fâ'ilâtün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

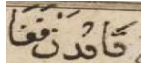

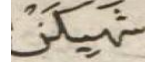
korqusından (c35/v14a/s15) İkinci hece fâ'ilâtün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

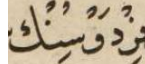

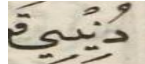
Bulurısam (c34/v11b/s4) İlk hece fâ'ilâtün cüzünün "fâ" hecesine denk gelip harfle gösterilirken, ikinci hece "i" hecesine denk geldiği halde yine harfle gösterilmiştir.

Arapça-Farsça kökenli kelimelerde vezin dolayısıyla seslilerin düşürüldüğü görülmektedir:

 Kāfdan Qafa (c35/v8a/s1) İkinci kelimenin ilk hecesi fā'ilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

 şehiken (c35/v10b/s12) İkinci hece fā'ilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

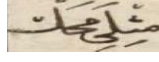
 Firdevsinün (c35/v12b/s12) Üçüncü hece fā'ilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

 dünyeyi (c35/57b/s4) İkinci hece fā'ilātün cüzünün "i" hecesine denk gelir.

Farsça tamlamalarda izâfet kesresi, manzum kısımlarda vezne uygun olarak esre işareti veya ye harfi ile gösterilmiştir:

 qurb-ı Haqqa (c34/49b/s1) çarh-ı ğaddâr: (c34/11a7/s4)

 hâl-i dünyâ (c34/v26b/s10) misk-i Hıta (c34/v51a/s16)

 çarh-ı felek (c35/v47b/s10) miş-i mehek (c34/v52a/s16)

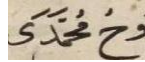
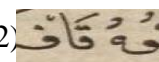
Verilen örneklerde görüldüğü üzere, *qurb-ı Haqqa*, *çarh-ı ğaddâr*, *misk-i Hıta* ve *hâl-i dünyâ* tamlamalarında, genellikle, izâfet kesresi veznin açık hecesine denk geldiği için sadece harekeyle yazılmıştır. Ancak *çarh-ı felek* ve *miş-i mehek* örneklerinde kapalı heceye denk geldiği için kesre hem hareke hem de ye harfiyle kaydedilmiştir.

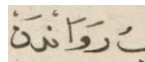
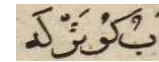
Bazı Farsça tamlamalarda, izafetlerin kimi zaman ötre ile kimi zaman da vav üzeri ötre ile yazıldığı görülmektedir. Bu durum vezin imlasıyla tutarlı değildir:

 rüz-u haşrûn (c34/v20a/s15) ızık-u muṭlaḳ (c34/v1/s2) (lā)

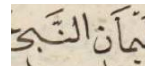
 küs-u harbî (c34/v60a/s16) ür-u cennet (c35/12b/s19)

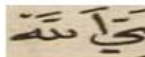
Mensur bölümlerde de Farsça izafetlerin yine ötre ile yazıldığı görülmektedir:

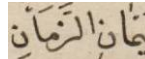
 rüh-u Muhammedî (c34/v20a/s2) küh-u Kâf (c34/v18a/s17)

 âb-u revāndan (c34/v8b/s15) âb-u kevşerle (c35/v18a/s20)

Arapça tamlamalardaki harf-i târifin u-ü sesiyle değil de a-e-i-i sesiyle okutulacak şekilde yazıldığı görülmüştür:

 Süleymān'nebî (<Süleymānū'n-nebî) (c34/v39a/s13)

 nebiyya'llāh (<nebiyyu'llāh) (c34/v53b/s17)

 Süleymān'z-zemān (<Süleymānū'z-zemān) (c34/v53a/s15)

Uygur imla geleneğinin etkisiyle, b ve p sesleri be harfiyle, c ve ç sesleri de cim harfiyle kaydedilmiştir. Bu durum sadece imlayı etkilemiş, ses yapısını değiştirmemiştir:

bulup (c34/v2b/s9)

üncü (c34/v41b/s4)

olupdur (c34/v2a/s7)

uç (c34/v37a/s10)

Türkçe kelimelerin hem kalın hem ince olarak ikili yazımlarının olduğu görülmüştür:

şakalı (c35/v31a/s12)

callu (c35/v31a/s21)

tağa (c34/v30a/s16)

ğ (c34/v30a/s3)

Metinde zaman zaman hareketlerin veya harflerin noktasının yazımlarının unutulduğu dikkati çekmiştir:

nefs emmāre (<nefs-i emmāre) (c34/63b/s5)

(yā) ye harfinin noktaları unutulmuş (c35/v28b/s6)

2.1.2. Şekil Özellikleri

Muhtevası itibariyle daha çok halk hikâyelerini andıran *Süleymân-nâme-i Kebîr*, manzum-mensur karışık olarak yazılmış bir eserdir. Mensur olarak kısa meclisler halinde anlatılan hikâyelerin arasına yer yer manzum parçalar serpiştirilmiştir. Eserin incelememize konu olan 34. cildi 166. meclisle başlayıp 170. meclisi ile tamamlanmaktadır. 129 manzum, 112 mensur bölümden oluşmaktadır. Manzumelerin 105'i *fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*; 21'i *fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*; 2'si ise *mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün* kalıbıyla yazılırken bir şiirin ise 7+7: 14'lü hece vezniyle yazıldığı görülmektedir. Çoğunlukla *naẓm* ve *neşr* olarak adlandırılan bölümlerin dışında *kışşa-i ceng-nâme-i 'azîm*, *der-beyân-ı meclis-i âhîr*, *dāsītân-ı sîmurğ* ve *kışşa-i murğân-ı bahriyân* şeklinde özel olarak adlandırılmış 51 de bölüm başlığı bulunmaktadır. 35. cilt ise 171. meclis ile başlayarak 175. meclis ile tamamlanmakta ve 126 manzum, 111 mensur bölüm içermektedir. Manzumelerin 40'ı *fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*; 86'sı *fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. *Naẓm* ve *neşr* dışında özel olarak adlandırılan 49 bölüm başlığı bulunmaktadır.

Firdevsî, meclislerin başındaki manzum kısımlarda gayet sade bir dille okuyucunun zihninde anlatacağı hikâyenin altyapısını hazırlar. Hikâyenin konusuyla ilgili küçük ipuçları verir. Her meclisin sonunda ise *der-beyân-ı temşîlât-ı dāstân-ı mâzî* ve *der-ķavāyid-i 'aql gūyed*

başlığıyla Firdevsî, anlatılan hikâyenin temsilinde kullandığı kavram veya şahısların gerçekte neye karşılık geldiğini yine manzum bir şekilde ifade etmeye çalışır. Şair bu manzumelerin ardından *der-beyân-ı meclis-i âhîr* başlığı altında bir meclisi daha bitirebildiği için Allah'a hamd eder, sonraki meclislerini de yazabilmesi için dua ve niyazda bulunur.

Manzum bölümleri mesnevi özelliği taşıyan metin, beyit nazım birimiyle mesnevilerde sıkça kullanılan aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ve *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Cildlerin başında yazılan kasidelerle mensur kısımların arasında yazılan kimi gazeller de *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbındadır. Bu manzumelerde çoğunlukla yarım veya tam kafiye kullanılmıştır:

Görmeyem diyüp şehâ derd-i memât
Tâlib oldum içmege âb-ı hayât (c34/v22a)

Böyle diyüp oldı hāmūş anda kuknūs ol zemān
Şeh Süleymān diñleyüben tañladı ol kāmurān (c34/21b)

Mensur bölümler arasına yerleştirilen beyitlerin sayısında bir istikrar yoktur. Bunlar en az 2 beyitten oluşmakla beraber 40 beyte kadar çıkabilmektedir.

2.1.3. Dil Özellikleri

Öğrendiği her bilgiyi yazmaya çalışan Firdevsî, bunu yaparken eserlerinin genelinde gayet sade ve basit bir dil kullanmıştır. Didaktik bir üslupla okuyucunun faydasını gözeterek bilgilerini aktarmaya çalışmış, bunu da çoğu zaman halk hikâyesi söyleyişine yakın bir dille yapmıştır. Firdevsî, Klasik edebiyatın önemli destan şairlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Eserlerinin manzum kısımlarında daha ziyade mesnevi nazım şeklini kullanmış, ancak şairlik yönü zayıf olduğu için manzumelerini kısa tutup nesre yönelmiştir. Mensur bölümlerde genel olarak sade bir söyleyiş göze çarpar:

Hakīm kavlince Süleymān çerisi yirden, kuşlar hevā-yı fenādan ol ƒal'a üzerinde bir ceng ƒıldılar kim ƒal' anuñ pāsubānları ƒalmadı. İllā kuşlar helāk ü hāk eyledi. ƒal' anuñ burcları ısuz ƒalıcaƒ 'Arab u 'Arbā begleri 'Amāliƒa serverleri daƒı Mışr u Bağdād mübārizleriyle nerdübānlardan ƒıƒup ƒal' aya aldılar. ƒılıç ƒoydılar, ƒal' anuñ içine girdiler. Şehr ƒal' a ƒavmin ƒırmaƒa, ƒanların yire ƒarmaƒa başladılar. (c35/v7a)

Ciltlerin sonunda yer alan takdim ve ithaf bölümlerinde ise diğerk mensur bölümlere nazaran Arapça ile Farsça kelimelerin daha ağırlıklı olarak kullanıldığı sanatlı bir dil dikkat çekmektedir:

"Hamd-i nā-mahdūd ol Allāha kim alīmdür, 'ilmine gāyet yok. Ve şükr-i bī-ħad ol pādīşāha kim ƒādirdür, ƒudretine nihāyet yok. Ve bir hākimdür ki ƒaşās-ı maħkemesinde 'aƒl-ı küll kātib-i emīndür. Ve Hāfızdur ki hıfz-ı ğazānesinde bir noƒta kitāb-ı mübīndür. ... Ba'dezān inşā'ā'llāhu te'ālā eger ecelden mühlet ve zemāndan vūs'at ve pādīşāhumdan himmet olursa ol cihān-penāh-ı tādāruñ zıllu'llāhu te'ālā şehriyāruñ ve server-i nāmdāruñ İldırım Ğān bin Muħammed Ğān-ı

kāmkāruñ eṭāla'llāhu 'ömrehu 'adl-i berekātında ve devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif'atında Süleymān-nāmenūñ bākīsın daḥı menşür ve manzüm söyleyevüz.” (c34/v63a-64b)

Şairliği zayıf olan daha ziyade nasirliğiyle önce çıkan Firdevsî'nin nesirde ahenge önem verdiği, dolayısıyla secili anlatımı da sıkça kullandığı görülmektedir:

İlāhī, Seyyidī ve Mevlāyī! Sen ol pādişāhsın kim Süleymān dergehūñde bir mürçe-i zerre degül durur. Ve İlāhī, sen ol pādişāhlar ve şāhlar şāhısın ki kudretūñ şem'î önünde ay u güneş ve cemī' kevākib funūs ve zerre degüldür. İlāhī, bizümile mükāleme idüp emr ü nehy ve va'd ü va'īd iderdūñ henüz 'ālem olmadın. Ve İlāhī, bizümile mülātefe idüp ḥiṭāb u 'itāb iderdūñ henüz 'Ādem yaradılmadın. Ve İlāhī, bizümüçün melā'ikeyle mübāhese iderdūñ bizüm andan ḥāberümüz yoḡiken. (c34/v63b)

Mensur bölümlerde dikkati çeken halk hikâyesi anlatım şekli, halk hikâyelerindeki gibi kalıplaşmış bazı ifadelerin sık kullanımını da bereber getirmiştir. Hemen hemen her mensur bölüm *ḥakīm ḫavlince* ifadesiyle başlamaktadır. Bunların beraber eserde geçen bu ifadeler şöyle örneklendirilebilir:

“*Ḥakīm ḫavlince* çünkü yā Süleymān ol kuşlar içindeki kuşnūsı gördüm.” (c34/v21b)
 “*Bular bunda* Süleymān Ḥazreti 'aleyhi's-selām zertzürle mükālemede.” (c34/v8b)
 “*Ammā kim bizüm kışşamız ez-ān cānib* 'anḳāya geldi.” (c34/v8b)

Genel itibariyle mensur olarak yazılan eserde, sayısı büyük bir eser oluşturabilecek kadar çok olan şiirler de bulunmaktadır. Bunlar, mensur hikâyelerin arasına anlatının monotonluğu bozmak ve okuyucunun dağılan dikkatini toplamak için kısa vezinlerle yazılıp serpiştirilmiş küçük manzumeler şeklindedir. Dili gayet sadedir:

İki leşker ḥalkı atdan indiler
 Birbirine karşı cümle ḫondılar

Her muḫannes ağladı feryād idüp
 Pehlevānlar cengine kıvandılar (c34/v7a)

Gör ki şeytān nesli nice mekr ü ḥīle itdiler
 Eyleyüp tedbīr-i bātıl olmaz işi tıtdılar

Subḥ-ı şādık irişüp ötünce 'arş üzre ḫurūs
 Vesveseyle bulınanı sür diyüp işitdiler (c35/v16b)

Eserdeki manzum bölümler genellikle sade ve sanatsız iken, cild başı ve sonlarında bulunan kasidelerde Arapça ve Farsça kelimelerin ağırlıkta olduğu sanatlı bir söyleyiş dikkat çekmektedir:

Şāni' ü Sāmi' ki yoḡdur ālet ü esbāb āña
 Kādir ü Ḳahhār-ı Ḥak ḥilḳat kılor ḫayre'l-beşer

Ḥayy u Bākī Mālik ol ki ḡayrısı ḫālik ḫamu
 Kün dımekden 'arş u ferşi dürüdüpdür mu'teber

Ḥākim-ü 'ālem-i şehādet 'ālimü'l-ḡayb 'āşikār
 Kādī el-ḫacāt Vāhid ü Ḥālık-ı şems ü ḫamer

Lā-yemüt u lā-şerīk ü lā-yezāl ü lā-naẓīr

Lā-yefüt u lā-yenām u lā-mekān u bī-makar (c34/v1b)

Vezin konusunda pek başarılı sayılmayan Firdevsî'nin, manzum kısımlarda aruz kalıbına uydurmak için sıkça imale yaptığı, yine vezin zaruriyetiyle Arapça kelimelerin Türkçe söylenişlerini kullandığı görülmektedir:

Āteş-i mihrūn durur hırşīd-ḥāne içre muķīm
Bāde-i mihrūn durur nāhīd-sāgar içre ter (c34/v2a)

Yapısı muḥkem be-ḡāyet bir kaş[ı]r
Līk geçmiş üstüne bī-ḥad 'as[ı]r (c34/v26b)

Güş idüp senden saña diñle naķ[i]l
Cān Süleymān başda Loḳmāndur 'aķ[ı]l (c34/v63b)

Ulamaların sıklıkla kullanılması ve aruz vezni için bir kusur olarak kabul edilen Arapça kelimelerde zihaf yapılması da metinde dikkat çeken vezin hususiyetleri olarak gösterilebilir:

Riķkatile itdügence āh tāvūs
Dūdi çarḫı itdi siyāh çün ābnūs (c35/v22b)

Cevher-i cām-ı nübевvet ḥātem-i dest-i kerem
Müftī-i ders-i ḥaķīkat şāḫib-i feth ü zafer (c34/v1b)

Bu yakın vaķt içre umaruz zū'l-celāl
Dergehine yüz sürevüz māh u sāl (c34/v28b)

Her ki işitmez ululardan nuşḫ u pend
İki elile ayaḡına urdu bend (c34/v49a)

Süleymān-nāme'de kimi Arapça ifadelerin hemen ardından bu ifadelerin Türkçesinin de verilmesi Firdevsî'nin Arapçaya olan hakimeyetini göstermesi açısından dikkat çekicidir:

"*men kāne lehu raḡīfu felce 'al nişfehu fi 'n-nercisi fe-innehu yurā 'ī'd-dimāḡ ve 'd-dimāḡu yurā 'ī'l-'aķl*" Ya'nī demek olur kim her kimūn kim bir girdesi varısa anuñ yarusını nercise zarf eylesün kim nercis dimāḡı şaķlar." (c35/v17a)

"*Mā tāyir fī ḳalbihi yelucu linnāsi 'aceb*
Minḳāruhu kebaṭnihi ve 'l-'ayn minhu fi 'z-zeneb"

Ya'nī 'Arab şā'irleri dimişdür kim: "Ne kuşdur ol kim göksinde ḥalķa 'aceb olur. Zīrā kim bir meşķ şuyı ḳurşaḡına alır gider. Minḳarı, ḳurşaḡı, gövdesile berāberdür bu yūñlükde. (c35/v15b)

Didaktik bir üslupla çok farklı konularda oldukça ayrıntılı bilgiler veren Firdevsî'nin kelime daḡarcıḡı da oldukça geniştir. Arapça ve Farsça söz grupları, ata sözleri ve deyimleri kimi zaman aynı cümle içerisinde peş peşe kullanılmıştır. Bu durum esere anlım zenginliḡi kazandırmıştır:

Hazret-i Süleymān bin Dāvūd a.s. **kuşlar** dīvānın ḳurup yevmü'l-'arż gününde **eṭyār** ulusu 'Uķķābıla kelimāt iderdi. (c34/v39a)

Ger şecerdür yā şemerdür yā nebāt
Şudan olur hem **şudur** **āb**-ı ḡayāt (c35/21a)

Öte yandan Arapça ve Farsça ibarelerin hemen ardından Türkçe karşılıkları da verilerek anlatıma açıklık kazandırılmak istenmiştir:

yā Süleymān ol zemāndan berū bu meşel ‘Arab u ‘Arbā içre alup durur kim bir kişiden incinseler eydürler kim **alakat bihi ‘ana-yı marib** ya ‘nī kim **‘ana-yı marib anı aldı.** (c35/45a)

Çün azā gelse görür göz bağlanur
Kim **izā cāe’l-azā ‘umme’l-başar** (c34/v8a)

Allahümme’r-zunī el-īmāne ve’l-‘amele vemte’ini bi’l-mālī ve’l-veled. Ya ‘nī **‘Yā Rabbi, baa imānī, ‘ameli rūzī eylegil. Ve māl, veled virgil.**’ dirüz. (c35/v54b)

Eserdeki birçok Arapça ve Farsça tamlamanın anlamı zorlaştırmadan kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı Arapça kelimelere Türkçe yardımcı fiiller getirilerek oluşturulan kelime grupları da mevcuttur. Kimisi günümüzde de hala kullanılmakta olan örneklerden bazıları şunlardır:

divan bağla-, *vefa kıl-*, *şaf bağla-*, *müjde kıl-*, *alay bağla-*, *karar kıl-*, *dem çek-*, *terbiye kıl-*, *cege tur-*, *sual kıl*, *hil‘at geyür-*, *hükm kıl-*, *cehd it-*, *na‘ra ur-*, *serkeşlik kıl-*...

Metinde *Dede Korkut Hikāyeleri*’ni hatırlatan bazı söz ve cümle tekrarlarıyla halk hikāyelerinde görülen abartılı anlatıma da sıkça rastlanmaktadır:

Böyle gerekdi kim baa hāyin olup açup Benī Aşfer melikine varmışsın. Saa hāyme vū ota virmiş. Ota içinde hūb açup yaturken mestligūndeyiken benüm ‘ayyārum Zemzeme dutup saa kemend şarup ‘aklu alup baa getürmüş didi. İrtāl işidüp akıyup çeküp kemendlerin yırtup Zemzemeyi aşd eyledi kim helāk ide. Zemzeme daı gördi kim vāiā‘ tuttuı İrtālmiş. Hemān ayak götürüp açdı. Bre tutu didiler, tutamadır. açdı gitti gii yire ıkıup hāyrān aldı. Didi kim bu hi degüldür. (c34/v5a)

Sāmusüvār amamıla her kimi kim bir kez alardı. Eyer-hānesine dek hıyār mānendi iki bölerdi ve kimini daı atından oyup dutup götürürdi. Belie atup döndürüp Zual burcına yitürürdi. Felekden dönüp hūrd u hāşhāş olup işini bitürürdi ve kimisini daı şalııla urup bir şalııla nie bi ser-keşi topraa şalardı. Gāh gürzile ve gāh ‘amūdıla şol aşşāb oyuna girmiş gibi kıradı. Ve şāhīn tırna sürüsüne girmiş gibi helāk iderdi. Melekü’l-mevt gibi feryādlar oparup cānlar alurdi. Ve Merrī-i felek gibi şavlet ü heybetile şavaş ıurdi. Yüz bi ādem gözünde bir şalgamca yoıdı. (c34/v34a)

2.1.4. Üslup Özellikleri

Süleymān-nāme-i Kebīr’i manzum ve mensur karışık bir şekilde yazan Firdevsī’nin şairlik yönü zayıf, nazım teknii ise vasat kabul edilmektedir. Ancak eserlerinde kullandığı dil Türkçenin dönemine has özelliklerini yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir. Farklı konulardaki te’lif ve tercüme, manzum ve mensur birçok eserinde kelimeler ve deyimler Türkçeyi daha da zenginleştirecek bir metodla bilinçli olarak kullanılmıştır.

Öğrendiği her bilgiyle eser vermeye çalışan Firdevsî, didaktik bir üslupla basit ve sade bir dil kullanır. Tarihten coğrafyaya, tıptan astronomiye kadar farklı konularda ayrıntılı bilgiler barındıran eserleri, söz varlığı açısından da oldukça çeşitlilik göstermektedir.

Meclisler halinde yazılan eserin incelememize konu olan 34. cildi 166-170. meclisleri; 35. cildi ise 171-175. meclisleri ihtiva eder. Bu meclislerde birbirinden farklı olaylar iç içe geçmiş bir şekilde anlatılır. Bir hikâye anlatılırken birden yarım bırakılarak başka bir hikâyeye geçilir. Daha sonra ikinci hikâyeye de kesilerek önceki hikâyeye tekrar dönülür. Bu geçişler çoğu zaman “...bular bunda Süleymân Hazreti ‘aleyhi’s-selâm zerzûrla mükâlemede. Ammâ kim bizüm kışşamız **ez-ân cānib** ‘ankāya geldi.” şeklinde klişe ifadeler ve cümlelerle yapılır.

Firdevsî eserinde, hikâyenin akışı içerisinde anlatılan konuya uygun kıssalar söyleyerek olayların okuyucu zihninde daha kalıcı ve anlaşılır olmasını amaçlamaktadır:

Bir ‘acāyib kışşadır bu nāmever
Buncılayın kim işitdi bir haber

Bundan a‘ceb olmaya bir dāsītān
‘Ömri içre diñlemedi dīstān

Zī ‘acāyib kışşa durur āşikār
Ben diyeyim güş kılsun şehriyār (c34/v15a)

Eserin mensur kısımlarında süregelen hikâyeleri, birtakım sembol ve remizlerle üstü kapalı olarak vermeyi tercih eden Firdevsî, anlatının ardından bunların insanın hangi uzvuna ya da melekesine teşbih edildiğini gayet sade bir dille manzum olarak açıklamaktadır:

Ol ‘Arab milki durur işbu cesed
Ol Feleşīn gönülün olur bī-ḥased

Nefs-i emmāre durur ser-keş Kubād
Pehlevānlar tābi‘-i ehl-i fesād

Buğz u şehvet kibriledür buhl u kīn
Cümle şeytān fi‘line durur yakīn

Sām olur aklıñ senün añla meşel
Kal‘anuñ dizdārī cānuñ bī-‘ilel (c34/v37a)

Didaktik bir üslupla yazan, çoğu kez okuyucunun faydasını gözetken ve tüm bilgi birikimini bu amaçla kullanmayı amaçlayan müellif, eserinin birçok yerinde bu tür kısa ve öz manzumelere yer verir. Bu manzumeler vasıtasıyla anlatılan kıssadan okuyucusunun kendince hisseler çıkarmasını bekleyerek onlara nefsi akla rām eyleme, masivayı terk edip gönlü şeytandan uzak tutma, insana verilen akıl, beden ve ruhun Allah’a ulaşma yolunda nasıl kullanılacağı hususlarında öğütler verir:

‘Aklıñuñ pendin tutarsañ iy hümām
Nefs-i ser-keş olisardur saña rām

Göñlüñe bulmaya yol dīv-i racīm
Mesken olmaz cānuña nār-ı caħīm

...
Māsivādan fāriğ ol ki bu zemān
Bulasın Hāq varlığın sen de hemān

Hāq te ‘ālā virdi saña ‘aql u cān
‘İlm ü hikmet dīn ü ĩmān bī-gümān

Bir güher virdi saña kim adı rūh
‘Aklı mahrem kıl bulasın tā fütūh

...
Benligüñden itmeyince sen güzer
Bu fenādan itmeyince sen sefer

İremezsın ol Hākuñ dergāhına
Bilimezsın ol Hākuñ dergāhına

Var te ‘alluğdan kesil k’iy kāmıyāb
Def‘ olup senden gide zulmet hicāb

Göresin her zerreden envār-ı Hāq
Gide bātıl oluna izhār-ı Hāq (c34/v38b)

Sözü gereksiz uzatması dışında nesirde daha başarılı kabul edilen Firdevsî’nin mensur kısımlardaki hayal gücü, masalsı anlatımı ve tasvirlerindeki canlılığı oldukça güçlüdür. Bu açıdan eserde Kuknus kuşunun *âb-ı hayat* suyunu bularak içmesi şöyle anlatılır:

Kuknūs kuşu dağı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, ben tā kim ol kavmi gördüm. Birkaç gün ol nāhiyede tırdum. Şikār kıldum, diñlendüm. Andan uçup zulümāt içre girdüm. Yidi gün temām zulümāt üzre yürüdüm. Bir ‘āleme dağı gelüp irdüm ki zulümāt içinde şavk virür. Güneş yire düşmiş bigi bu yirden göre bir şu şavkı görüñdi. Şād olup gelüp ol ‘āleme yitdüm. Gördüm ki bir ağ taşdan çıkup akar kim ol taş ağ billūra beñzer. Ol taşuñ dibinden bir ağac bitmiş. Vaz‘ı hemān servi ağacına beñzer. Ammā kim zeberced-mişāl rengi berķ urup şu‘le virür ve anuñ dibinden bir şu çıkup revān olup akar. Anuñ gibi şāfīdür kim zulümāt içre gökler içindeki yıldızlar anuñ içinde görünür. Bildüm ki āb-ı hayāt durur. Def‘i hevā-yı fenādan kanad büküp indüm. Ol şunuñ kenārına indüm, kōndum. Ol balıklardan kim götürüp tırdum. Ol kuru kuru balıguñ birini bu bıñaruñ içine şalıvirdüm. Çünkim ol kuru balığı kim şunuñ içine şalıvirincek def‘i cānlandı, yüzmege başladı. Hāqka secde-i şükr kılıp ol şudan içdüm. (c34/v42a-b)

Eserde Hz. Süleyman ekseninde anlatılan hikâyelerin kahramanları birçok mecliste kuşlardır. Hz. Süleyman’ın huzuruna gelen kuşlar beraberinde getirdikleri hediyeleri ona takdim ederken, ne tür bir hediye getirdikleri kuşların dilinden aktarılır. Bu anlamda sık sık intak sanatıyla kuşlar konuşturulur:

Pes kerkeslerüñ bir ulusu ‘ömr geçürmiş bir hoş-hülüsü ilerü gelüp getürdüğü tuhfeyi ağzına alup kanad açup uçup hevā yüzünden yire indi. Rāst Süleymānuñ tahtı pāyin gelüp öpdi. Dağı ağzından bir cevheri taht pāyinde kōdı. Dağı Süleymānuñ du‘ā-yı devletine ve eyyām-ı rif‘atine şenā eyledi. (c34/v51a)

Kuşların getirip Hz. Süleyman’a sunduğu hediyeler ya acayip bir mahluk, ya bir bitki ya da kıymetli bir taşdır. Hediyelerin kendisine sunulduğu esnada Hz. Süleyman kuşlara bir takım

sorular sorar. Bu sorular vasıtasıyla hediye getiren kuşun nerede yaşadığı, nasıl avlanıp çoğaldığı, nelerle beslendiği yine kuşların diliyle ifade edilir:

Süleymân Hazreti ‘aleyhi’s-selâm su’âl kılup didi kim: “Yâ bâz, senüñ maqâmuñ kanda durur ve ne yirde olursın?” didi. Şâhîn dañı cevâb virüp didi kim: “Yâ Süleymân, benüm maqâmum mağrib deryâsınuñ menba’ı kim aña Nabıtış dirler. Ol bañr-i siyâhuñ çıkdığı yirden ııra balçık deryâsı var durur. Anda bir ‘azîm tağ var durur zulumât cânibine yakın, anda oluruz. Yüce tağlar üzerinde yuva yaparuz. (c34/40a)

Hız. Süleyman’ın sualiyle hangi türden olduğunu söyleyen kuşlar, ardından hem kendi cinsinin hem de getirdiği cevherin çeşitli faydalarından övgü mahiyetinde bahsederek diğer kuşların yanında öne çıkmaya çalışır:

Yine Süleymân Hazreti ‘aleyhi’s-selâm su’âl kılup eyitdi kim yâ zertzür sizüñ hâşiyetüñüz nedür ve mizâcuñuz nicedür diyicek zertzür dañı cevâb virüp eyitdi kim yâ melik-i tıyürân bizüm mezâcumuz huş u terdür. Kim ki etümüzi gıdâ idinse menfa’ati ziyâdedür. Meflüce eger kim kebâb kılup yise tabî’atını bağlar ve selâsil-i bevle fâyide ider ve dañı yâ nebiyya’l-lâh eger ki zertzürüñ kanını şabırta karşıdırup boğaz ağrısına içirseler fâyide ider. Ve etümüz meniye ziyâde ider ve kuvveti arturur.” (c34/v8a)

Şâhîn kuşu eydür: “Yâ nebiyya’llâh, bu taşa cemset dirler. Bir cevher durur kim rengi kıızıllıqla aklık arasındadır ve anuñ hâşşası oldur kim eger andan bir kadeh düzseler ve ol kadehden hamr içen kişi esrimeye ve mest olmaya ve eger kim pârelerin dañı kadehe koysalar yine ol kadehe hamr nüş iden mest olmaya ve ol taşı başı altında kosalar dañı uyusalar eyü düşler göreler. Ve her kim ki bu cevherden yüzük kaşın düzüp götürse, her kanda kim varsa muzaffer ola.” (c34/40a)

Eserde kuşların yanı sıra Lokmân-ı Hakîm de Hız. Süleymân’ın sualiyle bu cevherler hakkında bilgiler vermektedir:

Lokmân-ı Hakîme su’âl kılup eydür: “Yâ hakîm-i zemân, bu ne taşdur kim baña ‘uqqâb getürdi?” didi. Hakîm nazar kılup taşı eline alup eydür: “Yâ Süleymân, buña fîrûzec taşı dirler. Bu bir cevher durur kim müferrihdür. Her ki şabâh aña nazar ide, gönlinüñ aydınlığı arta. Ve dañı yâ Süleymân, eger ma’cün düzseler zehrüñ zararın def’ ider. Ve eger sürme düzseler, göze çekseler gözün nürin arturur. Hükemâ eydürler kim: “Eger yüzük kaşını düzdürüp bir ‘avret kendü de götürse şüreti hûb ola ve saçları uzun ola, iki kucağında iki oğlan ola. Ve dañı ol muşavver yüzük kaşın gümüş yüzüğe berkidüp kendüde götürse sihr aña eşer kılmaya.” (c34/v22a)

Firdevsî eserinde, Hız. Süleyman’ın sualleri vesilesiyle kuşlar ve getirdikleri cevherler hakkında çok çeşitli bilgileri kuşların diliyle aktarıırken, aslında ne derece ciddi bir bilgi birikimine sahip olduğunu gayet sade bir dille göstermek ister gibidir. Eser bu yönüyle bazı cevherlerin o döneme kadar bilinmeyen özelliklerinin gün yüzüne çıkması bakımından da önem arz etmektedir.

2.2. DİNÎ UNSURLAR

2.2.1. Kutsal Kitaplar

2.2.1.1. Kurân-ı Kerîm

Dört semavi kitabın sonuncusu olup Hız. Muhammed’e nazil olmuştur. Diğer kutsal kitaplar bir kavme indirildiği halde *Kurân-ı Kerîm*, bütün insanlığa indirilmiştir. Mushaf, Kitâb, Furkan, Nur gibi isimleri olmakla beraber söz ve anlamca tam bir mucize olarak kabul

edildiği için *Kerîm* sıfatıyla anılır. Kendisinden evvel gönderilen hak kitapları ve peygamberleri tasdik ederek onlardan misaller verir.

Kurân'ın Divan edebiyatı kaynakları arasında önemli ve öncelikli bir yeri vardır. Şairler ayetleri ve *Kurân*'da anlatılan kıssaları iktibas yoluyla eserlerinde kullanırlar. Firdevsî de *Süleymân-nâme-i Kebîr*'inde sık sık anlattığı konuya muvafık olan ayetlere iktibas yaparak orada zikredilen olaylarla kendi anlatımının doğruluğunu güçlendirmeye çalışır. Kurân'dan *Kelâm-ı Kadîm, Kitâb-ı Mübîn, Kitâb-ı Kerîm, Kelâm-ı Sübhânî* olarak bahseder:

Hakîm hemân-dem nefes çeküp hûb-âvâzıla okudu kim: Kavluhu te'âlâ “*Ve kul cāe'l-hakku ve zehaka'l-bāḫlu inne'l-bāḫla kāne zehūkān*” diyüp ihlâşıla, şıdķıla hemân-dem bu āyeti okuyıcaķ racîm-i la'în-i bî-dîn turduğı yirden yitmiş biñ serîr içre ķahr olup gitdi, nâ-bedîd oldu. (c35/v29b)

Müftî-i ders-i İlahî husrev-i 'arş-âşiyân
Na'tı *Tā hā kaşı Yā sîn* çeşmi *māzāga'l-başar* (c34/v1b)

Ve şunuñ hayvânâta ve nebâtâta ve eşcâra menfa'ati çokdur. Belkim madde-i hayâtdur. Kavlehu ve *ce'alnâ mine'l-mâi külli şeyin hayyin* Eyle olsa biz dağı baħrîlerüz.” (c35/21a)

2.2.1.2. Tevrât, İncil ve Zebûr

Hz. Musa'ya indirilen kitaptır. İbrânice bir kelime (Torah) olup “kanuni şeriat, buyruk” manalarına gelir. Toplamda 39 cüzden mütekeşekkil 5 bölümden oluşur. Yahudilerin Mısır'dan çıkıp kendilerine vaad edilmiş toprak olarak gördükleri Ken'an'a gelişine ve Hz. Musa'nın vefatına kadar gerçekleşen olaylara yer verir. Kitabın aslı korunamamış, tahrifata maruz kalmıştır (Pala, 2010, s. 455).

Doğrudan bir alıntı olmamakla beraber, eserde *Tevrât* sıkça zikredilir. Kuknus aleminin müvekkel meleğinin sidretü'l-müntehada bulunan mekanından bahsedilirken oradaki meleklerin bir kısmının *Tevrât* okuduğundan söz edilir:

Andan soñra yâ Süleymân ol kürsînüñ önünde on biñ kürsî dağı vardır kim ķamısunuñ üzerinde şuhf-²u Tevrât yazılıp durur. Kırk biñ firişte dağı vardır kim ol Tevrâti şevķıla ve zevķıla okurlar. (c34/v18a)

Hz. Süleyman savaşa hazırlanması esnasında yapılan ritüellerden birisi de *Tevrât*'ın getirilip ortaya konmasıdır:

Seyf hamâyil taķınup halvet-i hâşından taşra çıķdı. Lokmânıla Āşaf İbni Berħıyâ karşı gelüp Süleymânı alup ata bindürdiler. Cümle ümerâ ve vüzerâ ⁵pîr ü bernâ süvâr olucaķ dergâh öñünde on iki bölük sıbtuñ halkı dağı gelüp sekîne-i Mûsâyı Tevrâtıla ortaya getürdiler. (c34/v55b)

Cilt sonlarında şair *Kurân, Tevrât ve Zebûr* ile beraber *İncil* hakkı için eserini tamamlayabilmesi için Allah'a dua eder:

İlahî, Tevrât u Zebûr ve Furķân u İncîl ve 'arş-ı a'zâm ve rûh-ı ķudsî Cebrâ'il için bu Süleymân-nâmenüñ ihtitâmını sen müyesser kııl. (c34/v64a)

Eserin manzum bir bölümünde sözden bahsedilirken sözün önemine vurgu yapmak için kutsal kitapların da sözlerden müteşekkil olduğu vurgulanır:

Söz durur Tevrât u İncîl ü Zebûr
Sözden özge nesne yokdur bî-kušûr (c34/25b)

Yine bir başka manzum bölümde insanların fırka fırka yaratıldığı, sûretlerinin birbirinden farklı olup farklı mezheplere dahil olduklarından bashedilerek farklılıkların aslında birer zenginlik kaynağı olduğuna dikkat çekilir. Dinleri ve milletleri farklı olsa da Yahudilerin *Tevrât* okuyarak Hristiyanların da *İncîl* okuyarak kendilerince Allah'ı zikrettiklerinden söz edilir:

Her biri bir mezhebe virdi gönül
Mezheb oldur gayrısın didi gönül

Ba'zısı Tevrât okur Mûsâyîdür
Ba'zısı İncîl okur 'İsâyîdür (c35/60a)

2.2.2. Melekler ve Şeytan

2.2.2.1. Dört Büyük Melek

Hz. Cebrail, Hz. Mikail, Hz. İsrâfil ve Hz. Azrail *dört büyük melek* olarak anılır. *Kerrûbiyyûn* veya *Hamele-i Arş* olarak da adlandırılan bu dört melekten biri olan Hz. Cebrail, peygamberlere vahiy getirmekle mükelleftir. Edebiyatımızda *Cibrîl*, *Cibrîl-i Emîn*, *Ruhu'l-Emîn*, *Ruh-ı Kudsi* gibi isimlerle anılıp mekanının *Sidretü'l-Müntehâ*'da olduğuna inanılır (Pala, 2010, s. 84). Rızıkların taksimi ile görevlendirilen Hz. Mikail yağmur, rüzgar gibi doğa olaylarını idare eder. Levh-i Mahfûz'a bakıp diğer üç meleğe ne yapacaklarını bildiren Hz. İsrâfil, sûra üfleyişiyle kıyameti, haşır ve neşri haber verecektir. Hz. Azrail ise melekü'l-mevt olarak bilinip canlıların ruhunu almakla görevlendirilmiştir (Pala, 2010, s. 320-321).

Eserde dört büyük meleğin ismi genellikle bir arada geçmektedir. Birlikte Hz. Süleyman'ın meclisine gelirler. Sadece Hz. Süleymân'ın görebileceği bir şekilde Hz. Cebrâil ve İsfâfil sağ tarafına, Hz. Mikâil ve İsrâil sol tarafına oturur. Evvela Hz. Süleymân'a selam vererek onun hatırını sorarlar:

Nâ-gehân anı gördi kim Hâzret-i Cebrâ'il ve İsrâfil ve Mîkâ'il ve 'Azrâ'il 'aleyhimâ es-selâm haqqûn emrile Süleymân Hâzretinüñ meclisine geldiler. Selâm virdiler, Süleymân 'aleyk aldı. Velâkin Süleymân gözünde 'ayân ve halk gözünde pinhân. Andan Süleymân Hâzreti 'aleyhi's-selâm işâret eyledi kim sağ tarafında Cebrâ'il ve İsrâfil ve şol tarafında Mîkâ'il ve 'Azrâ'il 'aleyhi's-selâm oturdılar. Andan Süleymân Hâzretinüñ mübârek hatırın şordılar. Süleymân peygamber dahı anlara ziyâde 'izzet ü ikrâm eyledi. (c34/v16a-17b)

Bu meleklerin dilinden Hz. Süleyman'a abartılı bir dille türlü acayıpliğin olduğu olağanüstü tasvirlerle insan zihnini zorlayan bazı kıssalar anlatılır. Hz. Muhammed'i övmenin amaçlandığı bu anlatılarda, Hz. Cebrâil *Sidretü'l-müntehâ*'da bulunan mekanından Hz. Süleyman'a bahsederken burada yaprakları ay gibi parlayan, dallarının her biri zümrüt, inci,

altın ve yakuttan olan kızıl altından bir ağaç olduğunu ve her budağının üzerinde binlerce meleğin Allah'ı kendi dillerince zikrettiğinden söz eder:

Buğur Cebrâ'il Hâzreti 'aleyhi's-selâm diñleyüp eyitdi: “Yâ Süleymân, ol nedür kim Hâk te'âlâ celle ve 'alâ benüm mekânüm sidretü'l-müntehâda kılup durur. Sidretü'l-müntehâ bir ağac durur kim özdeki kızıl altundan durur. Ve budağınuñ ba'zı zümürütünden ve ba'zı aq incüden ve ba'zı yâkütünden ve la'lden ve ba'zı elmâsandan ve gevheri şeb-çerâğdan fi'l-cümle birisi bir dürlü la'l ü gevherden durur. Ammâ kim her bir budağınuñ uzunluğu yitmiş biñ yıllık yol durur. Ve yapraklar vardır kim ay u günden enver tırur. Her bir budağın üzerinde bî-hisâb niçe yüz biñ biñ kez biñ biñ melekler vardır kim şağışı hisâba gelmez. Hâk te'âlâyı zıkr idüp tesbîh ve tehlîl eylerler. (c34/v17b)

Ardından Hz. Cebrail bu mekanda ahir zaman peygamberi için yaratılmış kızıl yakuttan bir kürsî olduğunu, dünyaya geldiğinde nübüvvet hilati giyip miraca yükselerek *Kabe Kavseyn* makamında Allah'a vasıl olunca bu kürsi üzerinde oturacağını söyler:

Ve ol mesnede karşı kızıl yâkütünden bir kürsî dağı var durur kim Hâk te'âlâ celle ve 'alâ ol kürsi Muhammed Muştafânun ve ol âhir zemân peygamberi hâtem-i enbiyânun adına yaratmışdur kim ol hâtem-i resül ve mefhar-i kâyinât ve şefî'ü'l-'arâsât dünyâyâ gelicek ve nübüvvet hil'ati erzânî görölüncek Hâk te'âlâ celle ve 'alâ aña mi'râc müyesser kıla. *Kabe kavseyn* arasında vişâl-i Hâkka vuşul bula. Ol dem gelüp sidretü'l-müntehâda ol zıkr itdüğüm kürsînuñ üzerinde oturacaktır. Ol kürsînuñ çevresinde bî-had lâ-ad melekler vardır. Şâf şâf tırurlar. Muhammede şalavât virürler. (c34/v17b)

Hz. Mikail Kaf dağının arkasında içinde Hz. Muhammed'e salavat getiren meleklerin olduğu yetmiş bin şehrin bulunduğunu, bu şehirlerin ötesinde adına Ma'în denilen ve üzerinde yine Hz. Muhammed'e salavat getiren türlü türlü mahlukatı barındıran gemilerin yüzdüğünü anlatır:

Andan Mîkâ'il Hâzreti dağı aleyhi's-selâm dile gelüp eyitdi: “Yâ Süleymân, bu küh-u Kâf kim var durur ve bu küh-u Kâfdan öte yidinci Kâfuñ kafasından ışra yitmiş biñ şehir var durur. Cümlesinün içi tolu firîştehler durur. Degme şehriñ ululuğı kırk biñ bu dünyâcadur. Cümlesi ol melekütun Muhammede şalavât getirürler. Ve dağı yâ Süleymân andan öte yitmiş biñ yıllık yolda deñizler var vardır. Adı Ma'îndur. Allâh te'âlâ yılda bir kerre ol deñize nazar kılar, âdemiler sağışınca yıldızlar yaradır ve bu halkun üzerlerine kudretile götürüp gözlere nür virürler. Gözleriñ görmekliği andan durur. Andan öte yâ Süleymân kırk biñ deñiz dağı vardır. Her deñiz kırk biñ bu dünyâcadur. Her bir deñizde kırk biñ gemi var durur. Degme geminün içinde mañlûkât var durur. Her bir mañlûkûñ kırk biñ dili var durur. Her birinün dilinde kırk biñ luğat var durur. Bu kadar luğatla Muhammed-i Muştafâyâ şalavât getirürler. (c34/v17a-18b)

Metinde Hz. Azrâil ay ve günün olmadığı, her yerin nurla dolduğu *nurlar alemi* adında bir yerden bahseder. Bu alemde nurdan bir denizde, her başında yetmiş bin ağzı olan yetmiş iki başlı büyük bir melek gördüğünü ve bu meleğin her başında bulunan yetmiş bin dil ile Allah'ı tesbih edip Hz. Muhammed'e salavat getirdiğini söyler:

Azrâ'il 'aleyhi's-selâm dağı eyitdi kim: “Yâ Süleymân'n-nebî, bir gün kanad açup uçup bir 'aleme irdüm ki 'alem-i envâr dirler anda ay ü gün yokdur. Nürıla mālâmâldur. Anda bir deryâ gördüm ki nürdan. Ol nürdan deryânun içinde bir 'azîm melek gördüm ki yitmiş biñ başı varıdı. Her bir başında bir nürânî tâcı var ve yitmiş biñ yüzi varıdı. Ve her bir yüzünde yitmiş biñ ağzı varıdı. Ve her bir ağzında yitmiş bin dili varıdı. Ve her bir dili yitmiş iki dürlü luğatla Hâk te'âlâyı tesbîh ve tehlîl idüp Muhammede şalavât getirür. (c34/v19a)

Hız. İsrâfil ise Hız. Süleyman ile konuşmasında on sekiz bin alem yaratılmadan önce bir cevher olarak Hız. Muhammed'in ruhunun yaratıldığından ve daha ümmeti yaratılmamışken o ruhun yetmiş bin yıl boyunca *ümmetî ümmetî* dediğinden bahseder:

Hağ te 'alā celle ve 'alā bu on sekiz biñ 'ālemi hilkat kılmadın bir cevher yaratdı. Söyle didi, hîç söylemi yoğıdı. Ol cevher rûh-u Muhammedîdür 'aleyhi's-şalātu ve's-selām. Bir kerre yā Allāh didi yitmiş biñ yıl *ümmetî* didi. Ol Allāh didüğü nefesden Hağ te 'alā ol melegi hilkat eyledi kim 'ālem-i envārda durur kim Muhammede şalavāt getürür. Andan soñra yā Süleymān, rûh-ı Muhammed kim yitmiş biñ yıl *ümmetî ümmetî* didi kim ol Muhammedüñ cānına Hağ te 'alā bildürdi. Ümmetin dağı yoğıken dünyāda andan yitmiş biñ yıldan soñra Allāh te 'alā yaradup dağı eyitdi. Yine yitmiş biñ yıl *ümmetî ümmetî* didi. (c34/v19b)

Eserde ayrıca Hız. İsrâfil'den bir teşbih unsuru olarak bahsedilir. Savaş sahneleri tasvir edilirken iki ordunun çarpışması esnasında çıkan sesler, savaş davulunun çalınması ve savaşın şiddeti İsrâfil'in sūra üflemesine benzetilir:

iki düşmān çerisi birbirine karşı muğābil ve mu'arız kim oldı. Sîl-i 'azîm bigi yitişdiler. Bir dem oldı kim şanasın şür-ı Sirāfil ürüldi, ins ü cān dersü bir yire dirildi. Mağşerî hengāme 'arşa-i 'araşātıda yürüdi. Gerd ü gubār yirleri ve gökleri bürüdi. Anca kim iki düşmān birbirine irdi turdı. (c34/v6b)

Kūs-u harbî çalınurdu mişl-i şür
Çarğ fāsı çınradı hemçün çeres

Gök yüzün murgān dutup itdi şavaş
Yir yüzün kapladı insile feres (c34/v60a)

2.2.2.2. Diğer Melekler

Eserde dört büyük meleğın dışında birkaç melek ismi daha geçmektedir. Metinde farklı isimlerle anılan dağlardan ya da farklı cinslerdeki kuş taifelerinden sorumlu müvekkel meleklerin olduğundan bahsedilmektedir. Sam-süvar yolculuğu esnasında bu meleklerle karşılaşır. Ona kendilerince bazı ikram ve nasihatlar bulunarak Hız. Süleyman'a nasıl ulaşacağı konusunda yol gösterirler. Metinde geçen ancak ulaşabildiğimiz kadarıyla diğer kaynaklarda rastlayamadığımız bu melekler şunlardır:

Na'mā'ayîl: Kuknûs alemine müvekkil olan melektir. Eserde anlatıldığına göre, kuknûsa benzemektedir ancak gövdesi oldukça büyüktür ve sekiz kanadı vardır. Diğer melekler gibi ne yemek yer, ne su içer. Tek işi kuknûslara nasihat vermek ve Allah'ı tesbih etmektir:

Ol altun kubbenuñ içinde bir melek-i müvekkel var durur. Kuqnûs kuşu hey'etinde durur. Velākin sekiz kanadı var durur, bizüm ikidür. ... Yā Süleymān, ol melek kim var durur, anuñ adına Na'mā'ayîl dirler. ... Ve dağı yā Süleymān, ol melek-i Na'mā'ayîl dāyim işi vü güci Halıka tesbîh itmekdür. Ne ta'am yir ve ne şu içer ve ne hod naşîhatden gayrı söz açar. (c34/v15a-b)

Ol müvekkeldür kamu kuqnûsa pes
Aşî olan murğa ider bî-ğad belā

Küllü kuqnûs üşenür andan begüm
Hizmetine yüz sürer idüp senā

Cümle murğân ol melekden havf ider
Hükümüne münkâd olup virür rızâ (c34/v16a)

Ķantâ'îl: Kızıl yakuttan bir dağın müvekkel meleğinin tekvinidir. Cin Őeklinededir. Metinde Kahir bin Sam-süvâr'ın umutsuz bir Şekilde yürürken karŐılaŐtıđı ve ona yakın zamanda hem atası Sam-süvâra hem de Hz. Süleyman'a kavuŐacađını müjdeleyen melektir:

Ol zâhid eydür: “Ķızr gelüp baňa bildürdi.” Ķâhir didi kim: “Sen kimsin?” Eydür: “Baňa Ķantâ'îl dirler. Bu tađuň üzerinde bir melek-i müvekkel vardır. Ben anuň tekvîniyem.” didi. Ķâhir ta'âm istedi yidi. Dâne Ķurma getürdi. Ķâhir yidi, Ķarnı toydı. Ķantâyil didi kim: “Yâ Ķâhir, Ķam yime kim ataň Sâ-m-u Süvâra yakın zemânda buluŐursın ve Süleymân nazarına varursın. (c34/v28a)

Ķasan Bâ'îl: Zeberced dağının müvekkel meleğinin tekvinidir. Dağın müvekkel meleği Hasan Bâ'îl'e Sam-süvâr'ın gelip kendisine misafir olacağını, ona cennet yemiŐi yedirmesini, bir büyük zeberced taşı verip Hz. Süleyman'ın elini öpmesini ve ona selamını iletmesini söyler:

“Yâ Ķâhir, benüm adum Ķasan Bâ'îldür. Bu zümürüdden tađuň üzerinde bir melek-i müvekkel var durur. Ben anuň tekvîniyem. Bugün ol melek-i müvekkel baňa didi kim ‘uçmađdan ta'âm geldi, getürdüm. Senüň Ķatuňa bugün bir Ķonuk gelecekdür. Adı Ķâhir bin Sâmusüvâr olacađdur. Bu uçmađ ta'âmın aňa yidürĶil” didi. ... Dünyâda dađu ammâ kim aňa vaŐiyyet Ķılasın kim Süleymân bin Dâvüda varıncaĶ benden selâm Ķıla kim müvekkel-i küh-ı zeberced saňa selâm Ķılır.” diyesin. (c34/v28b)

ĶeŐfâ'îl: Zümürüdd dağının müvekkel meleğidir. Sam-süvâra Şekerden daha tatlı bir nar ikram eder. Sam-süvâr'ın Hz. Süleyman'a nasıl ulaŐacađını sorması üzerine ona bin yıl yol yürüyüp Billur dağının eteğindeki yeşil ırmaktan su içerek benliğinden vazgeçmesini ve öylece Kabe'ye vararak Süleyman'ı görebileceğini söyler:

“Benüm adum ĶeŐfâ'îl durur. Bu tađa müvekkelem ki küh-ı zümürüddür. Ben bu cebel-i Zümürüde müvekkelem. ... Ķâhir eyitdi: “Ben ol Süleymânuň devrine niçe rüzigâr içre varuram?” didi. Melek-i müvekkel cevâb virdi kim bir yıla yakın yürüyesin. ... Yâ Ķâhir, Ķam yimeĶil kim senüň yoluň küh-ı Billürüň etegine varur. ... Hemân küh-ı Billürüň eteginde bir Őu vardır. YiŐil ırmađdur. Anı teferrüc Ķılasın. Dađu benlik sözlerin elden Ķoyasın, Ķidesin. Tâ kim yoluň Ka'beye vara, Süleymânuň yüzün göresin. Ķâk-i päyine yüz süresin.” (c34/v29a-b)

2.2.2.3. Şeytan/İblîs/Racîm

Önceleri Hâris adında bir melek iken Hz. Âdem'e secde emrine kibrine kapılıp uymayarak¹ Allah tarafından lanetlenmiŐ ve Şeytan kılığına sokulmuŐtur. Bunun üzerine kulları türlü hilelerle kandırıp kötü yolu sevkette fırsatı vermesi için Allah'a yalvarmıŐ, bu yakarıŐı kabul olan Őeytana sûra üfleninceye kadar ömür verilmiştir.

İstediğini yapabilmesi için Allah'tan kibir, yalan, Şehvet, içki, kumar ve hırs başta olmak üzere birçok Şey isteyen Şeytan, Allah'ın yasak meyveyi yememe emrini Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'ya unutturup onların cennetten çıkarılmalarına sebep olarak ilk vazifesine icra etmiştir.

Ardından Hâbil ile Kâbil'in arasını açarak yeryüzündeki ilk fitneyi çıkarmış ve ilk kanın dökülmesine neden olmuştur. Kurân-ı Kerîm'de 38 yerde şeytandan ve yaptıklarından bahsedilir² (Pala, 2010, s. 431).

Metnin bir çok yerinde şeytan, racîm ve iblîs isimleriyle geçmektedir. Kimi zaman Hz. Süleyman'ın kimi zaman da diğer kahramanların karşısına farklı kılıklarda çıkararak türlü fitnelerle onları yoldan çıkarmaya çalışmıştır. Simurgun Hz. Süleyman'a kırgın olup onun huzuruna gelmekten imtina ettiğini öğrenen şeytan ve zürriyeti, simurgun ve diğer kuşların kılığına girerek Süleyman peygamberin huzuruna gelerek oradaki kuşları da yoldan çevirmeye çalışır:

Ol zemân kim şeytân-ı la'în ve ol racîm-i bî-dîn sîmurg şekline kim girdi. Ve cemî'-i zürriyyâti dağı envâ'-ı kuşlaruñ şüretine girüp kanad açup uçup Süleymân turduğı yire yakın geldiler. ... Racîm dağı sîmurg şüret, 'aceb hey'et, Hannâs ruğ kuşı şüretinde, Vesvâs 'uqqâb şeklinde, Kenes feylağor şeklinde, Denes tâvûs şeklinde, Ahdenaş lağlak şeklinde, Yuves gügercin şeklinde, Veleys hüdhüd şüretinde, Sermâd süglün şeklinde. Ma'a'l-kışsa cemî'î kuşlaruñ şekline murğân şüretine şeyâtîn nesli girmişlerdi. (v35/25a)

Hz. Süleyman'ın kuşların da eşlik ettiği devasa ordusuyla üzerine geldiğini gören Yunan şahı, yenileceğini anlayınca teslim olup Hz. Süleyman'a itaat etmeyi düşündüğü esnada yine siyah örtülü bir vaziyette gelen şeytan, ona yardım edeceğini söyleyerek Yunan şahını vesveseyle bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır:

Diledi kim varup Süleymâna muñî' ola, boğazına kefen tağa. Meger kim İblîsi'l-la'în ol dem anda hâzırđı ve bu işlere nâzırđı. Görđi kim hağkîkat şâh-ı Yünân varup Süleymâna muñî' olur. Hemân sâ'at bir siyâh-püş-şekl olup eline bir 'aşâ alup gâybdan şâh-ı Yünânıñ önüne çıkageldi. Selâm virđi, Yünân şâhı görüp 'aleyk alup eyitdi: "Men ente?" Ya'nî "Sen kimsin?" didi. İblîs eyitdi: "Ben senüñ devletüñem, geldüm ki saña naşîhat kılam." Şâh-ı Yünân eyitdi: "Yâ niçün siyâh-püş olup durursın?" didi. İblîs eyitdi: "Anuñiçün kim senüñ tedbîrüñ begenmedük. Süleymân geldi, şavâşa el kırdı. Dağı ceng itmezsin. Tîz tut kim bugün ve bu gice ceng iderseñ fırsat senüñdür. Ben saña yârî kıloram." (c34/v57a)

Kendi aslının ateş olduğunu öne sürerek, topraktan yaratıldığı için cennette Hz. Adem'e secde emrine karşı gelen şeytan, dünyada da kibrinden ve hasedinden geri durmamış, türlü hile ve oyunlarla insanları saptırmaya çalışmıştır. Bu yönüyle, metinde Hz. Süleyman'ın saltanatına ve kuşlarla cinlere hükmedebilen gücüne haset etmiş, onu bu saltanatından geri koymak için elinden geleni yapmıştır:

İblîs eyitdi: "Göresiz kim ne tedbîr kıloram. Egerçi kim Süleymâna Süleymânlık virildi. Velîkin hasedi kıomazam. Ölineye dek ola kim yolın uram ve yâ kendüzini helâk idem. Tâ kim dîv ü cin aslına hüküm kılmaya, hâk ola diyü hased iderem." diyüp İblîs dönüp Süleymândan yaña gittđ. (c34/v57b)

¹ (Kurân-ı Kerîm 2: 34): "Hani meleklere, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlere olmuştu."

² Ayrıntılı bilgi için bk. Bakara, 102; Nisa, 118-150; A'raf, 12-28, Hicr, 16-18; İsrâ, 27-53; Meryem, 69-27.

2.2.3. Peygamberler ve Kutsal Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar

Süleymân-nâme-i Kebîr'de Hz. Âdem'den ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed'e kadar birçok peygambere yer verilmiştir. Bunlardan bazısının kıssaları ayrıntılı olarak anlatılırken, bazı peygamberlere sadece ismen telmih yapılmıştır. Eserde yer verilen peygamberler şu şekilde sıralanabilir:

2.2.3.1. Hz. Âdem ve Hz. Havvâ

Yaratılan ilk insan ve ilk peygamber olup *Ebu'l-beşer* ve *Safiyullah* sıfatlarıyla anılır. Hz. Âdem'in neyden yaratıldığı ve yaratılışı, cennete konması, oradaki yaşamı, kendi bedeninden Hz. Havvâ'nın yaratılması, onlara cennette yasaklanan şey ve şeytanın vesvesesine kapılarak bu yasağı çiğnemeleri sonucunda cennetten çıkarılmaları ile dünya hayatına başlamaları Kurân'da ayrıntıya girilmeden anlatılmışken tefsirlerde ve peygamber tarihi kitaplarında bu hususlarla ilgili oldukça fazla rivayete yer verilmiştir (Tökel, 2016, s. 216).

Kuru balçığa şekil verilip Allah'ın ruh üflemesiyle canlanıp beşer suretinde dünya arzına gelen Hz. Âdem, meleklerin kendisine secde etmesiyle şereflendirilmiştir. Kaynaklara göre Hz. Âdem cennette yaşarken sol eğe kemiğinden Hz. Havvâ yaratılmıştır. 'Secde edin' emrine itaat etmediği için lanetlenerek cezalandırılan şeytan, cennete girerek Hz. Âdem ile Havvâ'ya hileli sözler söylemiş, nihayet Hz. Havvâ'yı kandırıp yasak meyveyi¹ yemelerini sağlamıştır. Bunun üzerine cennetten çıkarılmışlar, Hz. Âdem Hindistan'daki Serendip adasına, Hz. Havvâ ise Arabistan'da bulunan Cidde'ye indirilmiştir². Ayrı kaldıkları yaklaşık iki yüz yıl boyunca Allah'ın kalplerine ilham ettiği istağfar dualarıyla bağışlanma dilemişler ve nihayetinde affedilmişlerdir. Hemen akabinde Hz. Cebrail rehberliğiyle Hicaz'a gelen Hz. Âdem Arafat'ta Hz. Havva ile buluşmuştur (Pala, 2010, s. 6-7).

Âdem peygamberin Kurân-ı Kerîm'de öz olarak anlatılan ve ibret alınması istenen kıssası divan şairleri tarafından kullanılmış, Kurân'da ve tefsirlerde anlatıldığı şekliyle efsanelere kadar dayanan şekillerleriyle şiirlerde Hz. Âdem sıkça anılmıştır. Âdem yaratılan ilk insan olduğu için *insan* anlamında da kullanılır. Hz. Âdem *Süleymân-nâme*'de *Âdem-i şafî* ismiyle geçmektedir. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in geneli itibariyle daha evvelki ciltlerinde Hz. Âdem'in

¹ (Kurân-ı Kerîm 2: 35): "Dedik ki: 'Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.'"

² (Kurân-ı Kerîm 2: 36): "Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, 'Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır' dedik."

yaratılma sürecinden bahsedildiği için incelememize konu olan ciltlerde bu kısım tekrarlanmamış, daha çok saka, tavus, simurg gibi kuşlarla Hz. Âdem'in konuşmaları hikâye edilmiştir.

Saka kuşu Hz. Süleymân'ın sorusu üzerine şeyhinden bahsederken, suyla doldurduğu bir taş deliğinden Hz. Âdem'in içtiği ve onun duasını aldığı için kıyamete dek yaşayacağını söyler:

Süleymân didi kim: “Ol şeyhün ‘ömri ne kadardur ve ol mertebeye neden irdi?” Cevâb virdi kim: “Yâ Süleymân, ol zemân kim ‘Âdem-i şafî Hazreti ‘a.s. uçmağdan kim çıktı. Havvâdan cüzâ’ düşdi, hasret hâdden geçdi. Bir gün Hindistân beriyyesinde deñiz kenârında giderken be-ğâyet şuşamış, teşne-dil olmuş ol zıkr itdigim şeyh şakka kuşu necû’a varup tatlu şu getirüp bir taş delüğini şuyıla taldurmuş. ‘Âdem-i şafî gelüp ol şudan içmiş. Aña du‘â kılmış kim tâ kıyamete dek ‘ömr süre, âfât görme, rûz-ı maşşer görmeyince ecel aña irmeye dimiş. Ol du‘â sebebile yâ Süleymân, tâ kıyamete dek ölmez.” (c35/v15b) dizzzz

Simurgun getirdiği bir cevher üzerine Hz. Âdem ile simurg arasında geçen diyalogta, simurg insan suretinde yaratılmak için Hz. Âdem'den dua etmesini ister. Ancak Hz. Âdem Allah'tan bir nida gelmedikçe böyle bir dua edemeyeceğini söyler:

“Yâ Âdem, senden dilerem ki Hağ te‘âlâdan dileyessin. Beni Âdem yarada.” Sîmurğ böyle diyicek Âdem-i şafî ‘aleyhi’s-selâm bildi kim bu muhâldür. Eyitdi: “Yâ sîmurğ, ben bu sözi kılmazam. İllâ ki kılırsam Rabbümden nidâ ola, kılam. Egerçi kim Hağ te‘âlâ kudretine nisbet kılmazuz.” didi. (c35/v43b)

Ardından Hz. Âdem ile bir demirci dükkanında karşılaşan simurgun gördüğü kılıç, süngü, ve hançerlerin ne olduğunu sorması üzerine Hz. Âdem onların Şîs peygamberin Kabil oğullarıyla savaşırken kullanacağı savaş aletleri olduğunu söyler:

Birgün Hâbili yâd eyleriken sîmurğ nazâr kılp görđi kim demürce dükkânına uğradı. Andan kılıçlar ve çomaklar ve süñüler ve hârbeler ve hançerler düzilmiş. Şîs peygâber Kâbil oğlanları ceng kılmğa yarağ düzmişler. Buğur sîmurğ Âdem-i şafîye şordı kim bunlar ne durur?” Âdem cevâb virdi kim: “Yâ sîmurğ, benüm oğlumuñ birisi Kâbildür. Azdını kâfir oldu. Anuñ nesline gâzâ kılmğa benüm oğlum Şîs halkıla gâzâya gider. Bunlar âlet-i hârbedür.” (c35/v43b)

Devam eden diyalogta simurg Hz. Âdem ile bir *cerrâh dükkanında* ve *bîmâr-hânede* karşılaşır. Cerrâh dükkanında gördüğü kelpetin ve neşterlerin insanların dişlerini çekip damarlarından kan almak için kullanıldığını öğrenir. Bîmâr-hânede ise çeşitli hastalıklara tutulmuş yatan insanları görür. Onların halinden çok korkan simurg, Hz. Âdem'den daha önce dilediği insan suretinde yaratılma duasından vazgeçip bu hastalıklara tutulmaması için Allah'a niyaz etmesini ister:

Bundan şoñra bir gün yine sîmurğ Âdem-i şafî ile Serendîb şehrinde cerrâh dükkânlarına uğradı. Görđi kim neşterler, kelbetinler tûrur. Su‘âl kıldı Âdeme kim: “Bunlar nedür?” Cevâb virdi kim: “Yâ sîmurğ murğ, bunlar âletler durur. Âdemüñ dişin çıkarurlar. Tamarlarından kan alurlar dışarlar. Bundan şoñra Âdem-i şafîyle sîmurğ yine Serendîb şehrinde seyrân⁽²¹⁾ ideriken bîmâr-hâneye uğradı. Ol âdemî-zâduñ hastelerin görđi. Kimi yatur, kimi oturur. kimi kulunç, kimi sersem, kimi fâlic, kimi lağve, kimi yarkañ, kimi dağı bunlaruñ emşâli emrâzlar.” Sîmurğ Âdemden su‘âl eyledi kim: “Bunlar nedür?” didi. Âdem-i şafî cevâb virüp didi kim: “Yâ sîmurğ, bunlar yitmiş dürlü ‘illet kim âdemî-zâdda hâşıl olur. Dağı bunda gelür mu‘âlice iderler. Tâ kim hoş ola.” didi. ‘Ankâ bu sözi kim işitdi. Âdeme didi kim: “Yâ resûla’llâh, tevbe estağfiru’llâh. Ol du‘âyı dileme kim ben âdem olam. Du‘â dile kim Hağ te‘âlâ baña bu ‘illetlerden birisin virmesün.

Beni âdem şekline şüretüm döndermesün. Beni buncılayın ‘illetile dünyâdan göndermesün.’
(c35/v43b-44a)

Eserin başka bir bölümünde, tavus kuşunun Hz. Âdem ile aralarında geçen konuşmayı Hz. Süleymân’a nakletmesi anlatılır. Cennetten çıkarıldıktan sonra Hz. Âdem’le karşılaşan avus kuşu, ona asıl vatanının cennet olduğunu ancak şeytan yüzünden cennetten kovulduğunu söyledikten sonra Allah’ın kendisini affetmesi için Hz. Âdem’den duacı olmasını ister. Hz. Âdem tavusa, ahir zaman peygamberi dışında hiçbir peygamberin duasıyla affolunamayacağını söyler. Bunun üzerine tavus, en azından ahir zaman peygamberine ulaşana kadar yaşayabilmesi için Hz. Âdem’den dua isteğinde bulunur:

Yâ Süleymân, vaţan-ı ‘arızum bu durur kim zikir eyledüm. Ammâ kim vaţan-ı evvelüm cennetdür.” didi. Süleymân didi kim: “Cennetde sen n’eyledün?” Tāvūs eydür: “Yâ Süleymân, ben ol tāvūsam kim Haq te’âlâ beni ‘itâb kıluş şeytân-ı la’in ucından sürdi. Âdem gelüp Âdemden du’â temennâ kıldum ki Haq te’âlâ beni yarlıgaya. Âdem-i şafî baña didi kim: “Yâ tāvūs, Haq te’âlâ seni yarlıgayamaz hiçbir peygâber du’âsınla. İllâ kim âhir zemân peygâberî Muhammed-i Muştafânü du’âsınla yarlıgar.” didi. Ben didüm ki: “Benüm aña irmege ‘ömrüm ola mı? Beni Âdem Haqdan diledi, du’â eyledi kim ‘ömrüm ola, ölmeyem. Âhir zemân peygamberine dek ‘ömrüm ola.” (c35/v48b)

Tavus kuşu cennetten çıktıktan sonra Hz. Adem ile Havvâ’nın, yılan ve şeytan ile kendisinin birer nesnesinin eksildiğinden bahsedince Hz. Süleyman tavusa bunların neler olduğunu sorar. Bunun üzerine tavus cennetten çıktıktan sonra güzel sesi, renkli ayağı ve süslerinin; yılanın tatlı sözünün; şeytanın sahip olduğunun ilminin; Hz. Havvâ’nın güzelliğinin; Hz. Âdem’in ise nusretinin kaybolduğunu söyler:

“Yâ Süleymân, Âdemile Hāvṵā kim cennetden çıkdılar. Beş vücūd idi. Evvel Âdem, ikinci Hāvṵā, üçüncü İblīs, dördüncü yılan, beşinci bī-çäre tāvūs gitdi. Ol benüm ki tāvūsam hūb-āvāzum ve dağı ayağumuñ rengi, zīneti. Āgāh ol yâ Süleymân, her kimse kim yalan söyleye yarın dergāhda āvāzi ne kadar kim hūbısa dağı zışt olur. Āvāzi ve ayağınuñ rengi dağı yâ Süleymân aña işaretdür kim her ayak kim fitne yoluna yürür şamuda yanar tāvūs ayağı bigi. Ve dağı yâ Süleymân ikinci yılanuñ tezyīn şekli ve tatlı sözi gitdi. Anuñçün kim düşmeni ağzına alur, zīnete garra olur. Üçüncü şeytānuñ ‘aleyhi’l-la’netü ‘ilmi gitdi. ‘Ameliyle ş’ol sebebden kim ‘ilmine tekke kıldı. ‘Ameline inandı. Dördüncü Hāvṵānuñ görkli hūsnı gitdi. Ve pākliğı gitdi. Andan ötürü kim yılanla yār oldı. Haq te’âlâ korkusın untdı. Beşinci Âdem nebīnün ‘a.s. nuşreti ve ‘İş şafāsı anuñçün kim emānet şakladı. ‘Avret sözine uydı.” (c35/v50a-b)

2.2.3.2. Hz. Şit/Şis

Hz. Âdem’in oğludur. İbrânice bir isim olup Arapça’da Allah’ın hediyesi manasındadır. Kendisine indirilen 50 sahifelik bir kitapla Allah’ın emir ve yasaklarını tebliğle vazifelendirilmiştir. Hz. Âdem’in yaratılışından 120 sene sonra doğduğu ve 912 sene yaşadığı rivayet edilmektedir. Ka’be’yi ilk defa taştan inşa eden Hz. Şit, Kurân-ı Kerîm’de hiç zikredilmemiş, hadislerde anlatılmıştır. Ebû Kubeys dağında babası Hz. Âdem’in yanında medfundur (Pala, 2010, s. 433).

Eserde dünyanın faniliğinden ve doğan her beşerin bir gün bu viran dünyadan muradına eremeden göçüp gideceğinden bahsederken Hz. Şît'e de telmih yapılmıştır:

Ƙanı Ādem Ƙanı Ƙaygān Ƙanı Şît
Ƙanca gitdi yā ho Nūhıla Lemek

Kimse fānī dünyede bulmaz beƘā
Kim murādınca ādeme virmez delek (c34/v52a)

Ayrıca Hz. Süleymân'ın tahtında otururken yapılan tasvirinde, evvelki peygamberlerden kendisine tevârüs eden elbiseler giydiği anlatılırken üzerinde Hz. Şît'ten kalma bir de libas olduğu zikredilmektedir:

Bu yañadan dağı Süleymân Hazreti şubh namāzın kılup evrād okıyup namāzdan niyāzdan fāriğ olıcağ başına 'imāme-i Halīl şarınup Şiṣ-i nebī 'abāsın geyüp Nūh-ı nebī cübbesin egnine alup eline Mūsā 'aşāsın tayanup gelüp saltanatı tahtı üzere oturmuşıdı. (c35/v25a)

2.2.3.3. Hz. İdris

Hz. Şît'ten sonra 30 sahifelik bir kitapla peygamber olarak gönderilmiştir. İlk defa yazı yazan ve elbise diken olarak kabul edildiği için katip ve terzilerin pîri sayılır. 360 sene yaşadığı, tıp ve nücûm ilimlerine sahip olduğu, dünyada iken göğe çekilip meleklerle ders verdiği rivayet edilir. *Kurân-ı Kerîm*'de iki yerde¹ adından bahsedilir (Pala, 2010, s. 227).

Süleymân-nâme'de kaderde olan şeylerin kazaya dönüşmesine tedbirin fayda vermeyeceği, bu yüzden kazaya rıza gösterilmesi gerektiği Hz. İdrîs'in göğe yükselmesine telmihle anlatılmıştır:

Göklere İdrîs-veş ağsañ dağı irer Ƙazā
Pes gerek kāmīl Ƙazāya vire nā-çār rızā

Hayr u şerden ne ki varsa geliser taƘdîr olan
Def'e yoƘdur mümkināt tedbîr iderse ketħuzā (c35/v47a)

Lokman Hakîm nergisin güzel ve yararlı bir çiçek olduğundan bahsederken Hz. İdrîs'in bir sözünü iktibas yaparak onun ekmekle yenildiğinde zihne iyi geldiğinden söz eder:

LoƘmān dağı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, nerges hūb çiçekdür, menfa'atlüdür. Nite kim nerges haƘķında İdrîs 'a.s. dimişdür kim “men kāne lehu rağīfu felce'al nişfehu fi'n-nercisi fe-innehu yurā'î'd-dimāğ ve'd-dimāğu yurā'î'l-'aql” Ya 'nī demek olur kim her kimün kim bir girdesi varısa anuñ yarusını nercise zarf eylesün kim nercis dimāğı şaƘlar.” (c35/v16b)

Metnin bir başka yerinde elmadan bahsedilirken, elmanın su olup aksa şarap olacağı yahut şarabın donacak olsa elma olacağı malumatı iktibas yapılarak Hz. İdrîs'in söylemiş olduğu söze dayandırılır:

Ƙāle İdrîs 'aleyhi's-selām “Lev ilħalle't-tüffāh le kāne rāhān ve lev ilcemed'e'r-rāhu lekāne tüffāhen” Ya 'nī eger kim alma şu olsa aksa şarāb olurdı. Ve eger kim şarāb Ƙatılsa toñsa alma olurdı.” (c35/v19a)

¹ Bk. (Kurân-ı Kerîm 19: 56-57), (Kurân-ı Kerîm 21: 56-86)

2.2.3.4. Hz. Nûh

Hz. İdrîs göğe çekildikten sonra Âdem oğullarının putlara tapıp yoldan sapması üzerine peygamber olarak gönderilmiştir. Yıllarca kavmini imana davet etmiş, ancak oğulları Sam, Ham, Yafes ile hanımları ve az sayıda bir insan topluluğu iman etmiştir. Diğer insanların ona iman etmek bir yana eza, tahkir ve cefalarını daha da artırmaları üzerine ümitsizliğe düşen Hz. Nûh kavmine beddua etmiştir¹. Kendisine gemi yap vahyi gelince yaklaşık kırk yıl süren bir çalışma neticesinde gemisini inşa etti.

Gemiye her cins mahluktan birer çift alınması emredilen Hz. Nûh, kendisine iman eden yaklaşık seksen kişiyle beraber gemiye bindi. Tufan alametleri belirlediği halde hala kendisine inanmayan kavmi içerisinde bulunan oğlu Yam, ben yüksek bir dağa çıkar kurtulurum diyerek babasının teklifini geri çevirdi. Hz. Nûh oğluna, bugün Allah'ın merhametinden başka sığınılacak bir yer yoktur diye nasihatine devam ederken araya giren dalgayla Yam ve gemiye binmeyen diğer bütün insanlık boğularak helak oldu². Tufanda sırasında Ka'be göklere çıkarılmış, Hacerü'l-esved ise Hz. Cebrâil tarafından korunmuştur. Altı ay süren tufan Allah'ın emriyle sona erdi, gemi Cudi dağı üzerine bir yere oturdu. Nûh tufanı olarak anılan bu olaydan sonra insanlık Hz. Nûh'un üç oğlundan türediği için Hz. Nûh'a, ikinci Âdem denildi. *Kurân-ı Kerîm*'de adına nazil olmuş bir sure bulunan Hz. Nûh'un yaklaşık bin sene yaşadığı rivayet edilir (Pala, 2010, s. 361).

Divan şiirinde Hz. Nûh, gemisi ve tufan ile birlikte anılır. Metinde Hz. Süleymân saltanat tahtında otururken üzerinde Hz. Nûh'tan kendisine kalan bir cübbe giydiğinden söz edilmektedir:

Bu yañadan dahı Süleymân Hazreti şubh namâzın kılup evrâd okıyup namâzdan niyâzdan fâriğ
olıcak başına 'imâme-i Halîl şarınup Şîs-i nebî 'abâsın geyüp Nûh-ı nebî cübbesin egnine alup
eline Mûsâ 'aşâsın şayanup gelüp şalţanatı tahtı üzere oturmuşıdı. (c35/v25a)

Metinde dünyanın faniliğinden söz edilirken, ömrünün uzunluğu ile bilinen Hz. Nûh'a da telmih yapılmıştır:

Qanı Âdem kıanı Qaygân kıanı Şîit
Qanca gitdi yâ ho Nûhıla Lemek (c34/v52a)

¹ (Kurân-ı Kerîm 71: 5-7): "Nuh şöyle yakardı: "Ey Rabbim! Ben toplumumu gece gündüz davet ettim. Fakat çağırım, onların kaçışlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Ben onları, sen kendilerini affedesin diye çağırırken, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inat ve ısrar ettiler ve kibirlendikçe kibirlendiler."

² (Kurân-ı Kerîm 11: 42-43): "Gemi onları, dağlar gibi dalgalar üstünden yürütüp götürüyordu. Nuh onlardan ayrı bir yerde duran oğluna seslendi: 'Oğulcuğum, bizimle beraber bin, kafirlerle beraber olma. Oğlu cevap verdi: "Bir dağa sığınacağım, beni sudan korur.' Nuh dedi: 'Allah'ın merhamet ettiği dışında hiç kimse için Allah'ın kararından kurtaracak yoktur.' Ve ikisi arasına dalga girdi de o, boğulanlar arasına katıldı."

2.2.3.5. Hz. İbrahim

Güneşe, aya, yıldızlara ve putlara tapmakta olan Babil halkına yirmi sahifelik bir kitapla peygamber olarak gönderilmiştir. Kendisini tanrı olarak gören hükümdar Nemrûd, gördüğü bir rüya üzerine ülkesinde doğan erkek çocuklarını iki yıl boyunca öldürmekteydi. Annesi Üşâ, Hz. İbrahim’i böyle bir ortamdan uzak gizlice doğurmuş ve bir mağarada büyütüştür. Hz. İbrahim daha çocuk yaşlarda gördüğü yıldızı, ayı ve güneşi tanrı sanmış, ancak battıklarını görünce benim tanrım batıp giden şey olamaz, “ben batıp gidenleri sevmem¹” diyerek yüz çevirmiş, halkına da bu yönde nasihatlerde bulunmuştur. Hz. İbrahim’e babası yakınlığında olan, bir rivayete göre Nemrud’un da veziri olan Âzer, put yapıp satmakla geçimini sağlamaktaydı. Kavminin şehir dışına çıktığı bir yortu gününde Hz. İbrahim puthaneye girip bütün putları kırarak elindeki baltayı en büyük putun boynuna asar. Şehre dönen insanlar bu manzara karşısında çok sinirlenir ve Hz. İbrahim’den şüphelenir. Hz. İbrahim kendisine putları kimin kırdığının sorulması üzerine en büyük putu göstererek boynundaki baltayı gösterir. Cansız putun bunun nasıl yapacağını sormaları üzerine, Hz. İbrahim onlara ‘kendisini korumaktan bile aciz olan putlara ne diye tapıyorsunuz’ der² (Pala, 2010, s. 224-225) .

Hz. İbrahim’i sözleriyle mağlup edemeyeceğini anlayan Nemrud, onu bir yere hapsedip devasa bir ateş yakıtılarak bir mancınıkla Hz. İbrahim’i o ateşin içine attırır. Bu esnada Hz. Cebrâil onu havada tutar ve isteğini sorar. Hz. İbrâhim “Ben Allah’ın kuluyum, dileğim onadır. Allah ne dilerse onu yapar.” cevabını verir. Bu olaydan sonra Hz. İbrâhim *Halîlullah* olarak anılır. Atıldığı ateş Allah’ın mucizesi olarak Hz. İbrahim için bir gül bahçesine döner. *Süleymân-nâme*’de bu olaya Firdevsî şöyle telmih yapmıştır:

İy Halîlüñ odunı gülzâr iden
Hâzret-i Mûsâ ‘aşâsın mâr iden (c34/49b)

Oldı Nemrûd-ı la ‘îne çün delîl
Tâ ki oda atıla İbrâhîm Halîl (c35/v28b)

Rivayetlere göre Hz. İbrâhim yaklaşık iki yüz sene yaşamıştır. İki oğlu da peygamber olup Hz. İshak’ın soyundan İsrailoğulları; Hz. İsmail’in soyundan Hz Muhammed gelmiştir. Minberde hutbe okumak, misvak kullanmak, sünnet olmak, tırnak kesmek onun

¹ (Kurân-ı Kerîm 6: 76): “Üzerine gece karanlığı basınca bir yıldız gördü. ‘İşte Rabbim!’ dedi. Yıldız batınca da, ‘Ben öyle batanları sevmem’ dedi.”

² Bk. (Kurân-ı Kerîm 21: 57-63)

sünetlerindedir. Ka'be'yi oğlu İsmail ile beraber yenileyerek inşa etmiştir (Vanlı, 2012, s.74).

25 surede, 63 ayette 69 kez zikredilen Hz. İbrahîm, Kurân-ı Kerîm'de adından en çok söz edilen peygamberlerdendir (Ateş, 2016, s. 10). İnsanların öldükten sonra nasıl dirileceğine kalbinin mutmain olması için Allah ile arasında geçen¹ diyalogtan sonra gerçekleşen mucizede, Hz. İbrahim parçalanmış dört kuşu farklı noktalara bırakır ve Allah'ın izni ile tekrardan dirilip onun yanına gelirler. Eserde bu mucizeye telmih yapılarak kıssası ayrıntılı olarak anlatılmıştır:

Bir gün Hâlîlû'r-rahmân 'aleyhi's-salavât ü ve's-selâm didi kim: "Yâ Rabbi, dilerem ki ölüyi nice diri kılsun, baña gösteresin." Hâk te'âlâ⁽¹⁵⁾ didi kim: "Yâ İbrâhîm, ölüyi diri kılduğuma baña îmân getürmedüñ mi?" didi. Hâlîlû'r-rahmân didi kim: "Yâ Rabbi, îmân çokdan getürdüm. Velâkin gözümle mu'âyene göreyin, göñlüm dañı ziyâde muñi' olsun." diyicek Hâk te'âlâ eyitdi: "Kuşlardan dört kuş tut. Her birisin dörder pâre eylegil. Her bir pâresin bir tağ başında koğil. Andan ol kuşları oğuğil. Dirilüp, yürüyüp saña geleler." didi. Vardı İbrâhîm peygamber 'aleyhi's-selâm bir tãvüs, bir karga, bir hurüs ve bir gügercin tutdı. Her birisini dörder pâre itdi. İletüp her birini bir tağ başında koğı. Dañı bir kerre Allâh te'âlâ iznile bir yire gelüñ diyüp çağırdı. Buğur her pâre yirlü yirinden turup varup dañı dirildi. (c34/11b)

2.2.3.6. Hz. Yusuf

Hz. Yâkub'un on iki oğlunun en küçüğü olup İsrailoğulları peygamberlerindedir. Hayatı ve *Ahsenü'l-Kasas* olarak adlandırılan kıssası *Kurân-ı Kerîm*'de şöyle anlatılır: Hz. Yûsuf rüyasında on bir yıldızla güneş ve ayın kendisine secde ettiğini gördü. Hz. Yâkub oğlunun bu rüyasından on bir yıldızın kardeşlerine işaret ettiğini, onun peygamberlikle şereflendirileceğini anladı ve rüyasını kardeşlerine anlatmaması hususunda onu tembihledi. Babasının Hz. Yûsuf olan muhabbetinin daha da arttığını gören kardeşleri, onu bir kuyuya atıp Hz. Yâkub'a bir kurdun yediğini söylediler. Daha sonra dönüp henüz on sekiz yaşında iken bir kervana köle diye sattılar. Kardeşlerinin korkusundan sustu, kervanla beraber Mısır'a gitti, burada Mısır'ın maliye bakanı Azîz tarafından satın alındı. Hz. Yûsuf'un emsalsiz güzelliği Azîz'in karısı Zeliha'yı büyüledi. Zeliha'nın bütün tekliflerini reddeden Hz. Yûsuf yine bir gün onun odasında kaçmaya çalıştı, ancak gömleği arkadan yırtıldı. Dışarı çıkında Âzîz'i kapı önünde buldu. Zeliha Yûsuf'un kendisine saldırdığını söyleyince onu zindana attırdı. Zindanda kölelerin gördüğü rüyaları doğruca yorumladı. Nihayet hükümdarın gördüğü bir rüya da Hz. Yûsuf'un yorumladığı gibi çıkınca zindandan çıkartılıp Mısır'ın

¹ (Kurân-ı Kerîm 2: 260): "Hani İbrahim, 'Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster' demişti. (Allah ona) 'İnanmıyor musun?' deyince, 'Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için' demişti. 'Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.' "

maliye bakanı oldu. Pek çok hizmette bulundu, tarımı geliştirdi, yedi sene içinde pek çok zehire biriktirdi. Hükümdarın rüyasındaki yedi yıllık kıtlık ve zenginlik dönemi gelince zahireyi adaletle halka dağıttı. Ken'an ilinden zahire almak için kalkıp gelen kardeşlerine Yûsuf bir hile ile kardeşi Bünyamin'i de getirtmelerini sağladı. Hükümdarın tasını onun yüküne saklayarak onu hırsızlıktan alıkoydu. Hz. Yâkub'un Yûsuf'un yerine bağrını bastığı Bünyamin'in de alıkondüğünü duyunca ağlamaktan gözlerine ak düştü. Hz. Yâkub, onun gördüğü rüyaya binaen kardeşleri kendisine secde etmeden ölmeyeceğini bildiği için diğer oğullarını Bünyamin ve Yûsuf'u araması için Mısır'a gönderdi. Hz. Yûsuf'un kendisini kardeşlerine tanıtmamasıyla devam eden kıssa, kardeşleri vasıtasıyla gönderdiği gömleğini gözlerine süren Hz. Yâkub'un gözlerinin açılması ve bütün ailesini yanına alarak Mısır'da yaşamasıyla sona erer. Bu arada Hz. Yusuf Zeliha'yı acıyarak onu nikahına almış, Allah Zeliha'nın eski güzelliğini yeniden vermiştir (Pala, 2010, s. 483-484).

Güzelliğine yapılan telmihle şiirlerde sıkça adından söz edilen Hz. Yûsuf, divan şiirinde en çok anılan peygamberlerdendir. *Süleymân-nâme*'de de Hz. Yûsuf'tan bu vesileyle bahsedilmiştir:

İy cemâli 'ayn-ı Yûsuf v'iy mişâli bî-bedel
Şeh Süleymân kışşasın gûş itse meclis tâbıdur (c35/v2a)

2.2.3.7. Hz. Mûsâ

İsrailoğullarından İmran'ın oğludur. İlahlık iddiasında bulunan Firavun'un hükümlerini sürdürdüğü yıllarda Mısır'da doğmuştur. O sıralarda bir kahinin kendisine verdiği haberle İsrailoğullarından doğacak bir çocuğun devletinin yılmasına sebep olacağını öğrenen Firavun, doğan erkek çocuklarını öldürdüğü için Hz. Musa annesi tarafından bir sandık içerisinde akıp giden Nîl nehrine bırakıldı. Firavun'un karısı Asiye onu bulup sakladı, süt anneleriyle besleyip büyüttü. Medyen'e gittiği sırada Hz. Şuayb ile tanıştı ve onun kızıyla evlendi. Ailesiyle Mısır'a giderken Tûr dağında Allah onunla söyleşti ve kendisine peygamberlik verildi. Kardeşi Hârûn ile beraber Firavun'u Allah'ın dinine çağırarak vazifelendirildiler. Hz. Mûsâ'nın gösterdiği türlü mucizelere şahit olduğu halde iman etmeyen Firavun, öldürmek kastıyla Hz. Mûsâ'nın peşinden giderken Kızıldeniz'de boğulmuştur (Pala, 2010, s. 334-335).

Allah ile konuştuğu için *Kelîmullah* olarak vasedilen Hz. Mûsâ, edebiyatımızda bu yönünün yanında yılan olan asası, yed-i beyzası ve Firavun'u suda boğması yönleriyle ele alınır. Metinde de Hz. Mûsâ'nın asasına telmih yapılır:

İy Halîlûn odunı gülzâr iden
Hâzret-i Mûsâ 'aşâsın mâr iden (c34/v49b)

Başka bir bölümde ankâ kuşundan bahsedilirken, onun Hz. Mûsâ devrinde yaratıldığından ve Tûr dağında Hz. Mûsâ'yı ziyaret ettiğinden söz edilir:

Yâ Süleymânî'z-zemân 'ankânun aşlı bu kim Mûsâ peygâmbere devrinde Hâk te'âlâ bir kuş yarattı. Her yanında dört kanadı vardı. Yüzi âdem yüzi gibi teninde her cânvarun nakşı vardı. Bir erkek dağı yarattı kim aña çift oldu. Dağı ol kuşlar için Hâk te'âlâ celle 'alâ Mûsâ peygâmbere 'aleyhi's-selâm didi kim: "Yâ Mûsâ, iki kuş yarattım. 'İbretlü şecâ'atlü, zînetlü anların nafaqasın kıuds-i mübârek yöresindeki cânvarlardan muqadder kıldım ki her 'âşî cânvar kim dürişe, ol kuşların gıdâsı ola. Tâ kim âdeme mazarrat itmeyeler." didi. Bir gün Mûsâ 'aleyhi's-selâm Tûr tağına gideriken ol kuşlar Mûsâyı ziyârete geldiler. (c35/v44b)

Hz. Mûsâ'nın Tûr dağında Allah ile konuşmasından dolayı *Kelîmullah* olarak vasfedilmesi de eserde telmih yapılan bir başka unsur olarak göze çarpmaktadır. Firdevsî, kendini maddeten fakir olarak göstermekte ancak sözlerininin değerini Hz. Mûsâ'nın sözleriyle nitelendirmektedir:

Gerçi geydüm müflisem şâl u kilîm
Lîk sözle olmuşam Mûsî-kelîm (c34/v25b)

2.2.3.8. Hz. Dâvûd

Yehûda soyundan olup, İsrailoğullarına gönderilmiş peygamberlerdendir. Tâlut'un vefatından sonra İsrailoğullarına hükümdar olmuş, peygamberlik ile sultanlığı bir arada yapmıştır. Kudüs'ü fethedip ilk defa başkent yapan Hz. Dâvûd'dur. Dört semavi kitaptan biri olan, nasihat ve ilahi neşideleri içerisinde barındıran *Zebûr* kendisini kitap olarak indirilmiştir. *Zebûr* dinî hükümlerle ilgili olmadığı için Dâvûd a.s. Mûsâ peygambere indirilen *Tevrât* ile hüküm sürmüştür. Sesinin güzelliği ile meşhurdur. Demiri eritip yumaşatma mucizesi ona verilmiştir. Demirleri eritip zırh yaparak geçimini sağlmaktaydı. Aynı zamanda şair ve musikişinas olduğu rivayet edilen Dâvûd a.s. mizmâr adı verilen çalgıyı çok güzel çalmaktaydı. *Kurân-ı Kerîm*'de adından on dört yerde bahsedilen Hz. Dâvûd yetmiş yaşında sultanlığının kırkıncı yılına vefat etmiş, yerine peygamber olan oğlu Süleyman a.s. geçmiştir (Pala, 2010, s. 108).

Süleymân-nâme'de Hz. Dâvud tarihî ve efsanevi kişiliğiyle bir arada verilmiş, oğlu Süleymân a.s. vesilesiyle adından sıkça söz edilmiştir:

"Cümle dîv ü cin Süleymân bin Dâvûda 'âşık oldılar." (c34/v27a)
"Umaram ki yakın zemânda Süleymân bin Dâvûd gelecektür." (c34/v27b)

Hz. Süleymân'ın meclisindeki çalgıcıların seslerinin güzelliğinden Hz. Dâvûd'un güzel sesine telmihle bahsedilir. Eserde ayrıca Süleymân a.s.'ın üzerine giydiği zırhla Dâvûd a.s.'ın demirciliğine, ona hükümdarlığı için verilen öğütlerle de Hz. Dâvûd'un adaletle hükümlerlik sürmesine telmih yapılır:

"Pes Dâvûd elhânlu, bülbül-i kumrı nevâlu güyende ser-'âgâz kim itdiler." (c35/v35a)
"Süleymân Hâzreti 'aleyhi's-selâm şubh namâzın kıllup hemân-dem silâh tağındı. Cebe vü cevşen ve

Dāvūdî zırhı geydi.” (c34/v55b)

“Yâ Süleymân, Hâk te’âlâ saña Süleymânlığı anuñiçün virdi kim atañ Dāvūd peygamber bigi ‘adl ü dād yolundan çıkmayasın.” (c34/v59b)

2.2.3.9. Hz. Lokman Hakim

Kim olduğu, hangi devirde ne kadar yaşadığı, hangi milletten olduğu konusunda farklı rivayetler vardır. Elmalılı Hamdi Yazır, tefsirinde (? , s. 271) onun için şunları söylemiştir:

Lokman Hakîm’in kim olduğu hakkındaki rivayetlerin özü, Ebu’s-Suûd’un nakline göre şudur: Lokman b. Bâurâ ki, Azer evladından olup, Eyyub (a.s.)ın kız kardeşinin veya teyzesinin oğlu imiş. Uzun zaman yaşamış, Dāvūd (a.s.)a yetmiş ve ondan ilim almış ve onun peygamber oluşundan önce fetva da verirmiş. Sanat sahibiymiş. İsrailoğullarında kadılık ettiği de söylenmiş. Bazıları bunun bir peygamber olduğunu söylemişlerse de, çoğunluğun görüşüne göre peygamber değil bir hakîm (bilge) idi. İbnü Rüşd’ün “Tehâfüt”ünde dediği gibi her nebî hakîm ise de her hakîm nebî değildir.

Hem hikmetin hem de tıbbın üstadı olarak bilinen Lokman Hakîm hakkında bitkilerin dilini bilip hangi otun hangi hastalığa iyi geldiğine dair ilminin olduğu, ölümsüzlük otunu arayarak bulmasına rağmen bir yılanın gelip bu otu kapıp gittiği veya rüzgarın ölümsüzlüğe çare olan olan ilacı ırmağa attığı şeklinde rivayetler vardır (Tökel, 2016. S336).

Süleymân-nâme’de *Hakîm* ve *Lokmân Hakîm* isimleriyle anılan ve adından en çok söz edilen kişidir. Firdevsî, künyesini *Lokmân ibn-i Âd* olarak yazarak onu *hakîm-i hâzık* ve *üstâd* olarak nitelendirir. Mensur kısımların hemen hemen tamamına *Hakîm kavlince* diye başlar ve rivayetlerin kaynağını ona dayandırır:

“Loqmân ibn-i Âd ol hakîm-i hâzık u ustâd kavlince...” (c34/v39a)

“Hakîm kavlince ol dört kuş kim ol ze”mândan qalmışdı.” (c34/v13b)

Eserde Lokmân’ın Süleymân a.s.’ın meclisine gelen kuşların ve onların getirdikleri türlü cevher ve çiçeklerin özelliklerini gayet iyi bildiği anlaşılmaktadır:

Loqmân-ı Hakîme eydür: “Yâ Hakîm, tâvûs kuşu getirdüğü ne cevherdur, görgil. Havâşşın dağı söylegil.” didi. Hakîm dağı cevâb virüp didi kim: “Yâ Süleymân, bu cevher zeberceddur. Bir niçe dürlü olur kim neftî ve reyhânî ve şabunî durur. Ekşer zümrüd şınuğ olur. Ma’deni maşrıq tağlarında olur. Ol yirde kim zümürüd olur. Andan altun ma’deni dağı var durur. Qamu zehrûñ tiryâkidür. Bunuñ şerbeti iki arpa mikdârı durur kim ayran içinde ezerler. Zehr içmişe virürler. Ol zehri yidigile bile çıkarur.” (c35/47b)

Metnin bir çok yerinde Hz. Süleymân ile Lokmân Hakim arasında farklı konularda geçen diyalogların varlığı göze çarpmaktadır. Bu diyaloglarda Hz. Süleymân’ın hemen her konuda Lokmân Hakîm’e danıştığı, onun ilmine ve fikirlerine ziyadesiyle önem verdiği görülmektedir:

Andan Süleymân Hazreti ‘aleyhi’s-selâm dönüp Loqmân-ı Hakîme eyitdi: “Yâ Loqmân-ı Hakîm, ‘acabâ bu qal’a nice alınur ola?” didi. Loqmân cevâb virüp didi kim: “Yâ Süleymân, bu qal’a âsânlığıla ele girmez. Meger kim bu qal’a uğurlana kim ele gire. Eger kim Bad-pây-ı ‘ayyâr bunda olsa bu qal’ayı alurdi. İllâ kim Bad-pâdan gayrı bu işi kimesne idemez.” (c34/v61a)

2.2.3.10. Hz. Süleyman

Dâvûd a.s.'ın oğlu olup babası gibi hükümdar peygamberlerdendir. On iki yaşında babasının yerine tahta geçmiştir. Hükümdar olmasına rağmen geçmini devlet hazinesinden değil ördüğü zembillerle sağlamaktaydı. Babasının vasiyeti üzerine Kudüs'te yarım kalmış Mescid-i Aksa'nın inşasını tamamlamıştır. Hayvanların dilinden anlama¹, demir ve bakırı yumuşatma, rüzgara hükmederek çok uzun mesafeleri kısa sürede alma² ve cinlere hükmedebilme³ ona verilen mucizelerdendir. Kurân'da bu mucizelerinden sıkça bahsedilir.

Hz. Süleymân'ın hükümdarlık alameti olan, cennetten getirildiğine inanılan bir taş üzerinde ism-i a'zamın yazılı olduğu yüzüğünün olduğu rivayet edilir. Bütün insanlar, cinler ve hayvalar bu yüzük sayesinde Süleymân a.s.'a boyun eğmekteydi. Sadece abdesthaneye girerken yüzüğünü çıkarıp veziri Âsaf'a veya hanımına verirdi. Nedeni tam bilinmeyen bir olaydan dolayı Hz. Süleymân Allah'ı gücendirmiş. Buna ceza mahiyetinde, bir cin Hz. Süleymân'ın kılığına girip hanımından onu almış. Daha sonra yüzüğünü isteyen Süleymân a.s.'a ise inanılmayıp saraydan çıkarılmış. Yerine geçen cin onun yerine hükümdar olmuş. Bu esnada, Süleymân a.s. balıkçılıkla iştilal etmeye başlamış. Yüzüğü elinde bulduran cin, onun tekrar Süleymân a.s.'ın eline geçmemesi için bir denize atmış, yüzüğü bir balık yemiştir. Yanında çalıştığı balıkçı Hz. Süleymân'a çalışmasının karşılığında her gün iki balık verir, Süleymân a.s. da birini satar, diğerini yemiştir. Kırk gün devam eden bu halin sonunda yine kendisine verilen balıklardan birini yemek için karnını yaran Hz. Süleymân kendi yüzüğünü bulmuş ve onunla hükümlerine devam etmiştir (Tökel 2016, s. 233-234).

Hz. Süleymân, hizmetinde bulunan Hüdhüd'den güneşe taptıklarını haber aldığı Sebe melikesi Belkıs'ı halkıyla beraber hak dine davet etmiştir. Bu davet üzerinde, Belkıs beraberinde götürdüğü birçok hediyeyle maiyyeti eşliğinde Süleymân a.s.'ı ziyaret eder. Hz. Süleymân'ın emriyle hediyeler arasında Belkıs'ın tahtı da huzuruna getirilir. Bu mucize karşısında Belkıs çok şaşırır ve Hz. Süleymân'ın hak peygamber olduğuna iman eder⁴.

¹ (Kurân-ı Kerîm 27:16) “Süleymân Dâvûd'a vâris oldu ve dedi ki: ‘Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.’”

² (Kurân-ı Kerîm 34:12) “Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleymân'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı.”

³ (Kurân-ı Kerîm 34:13) “Onlar Süleymân 'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) leğenlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı.”

⁴ (Kurân-ı Kerîm 27:44) “Ona: ‘Köşke gir!’ dedi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleymân: ‘Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir,’ dedi. Melike de di ki: ‘Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleymânla berâber âlemlerin Rabbi olan Allâh'a teslim oldum’”

Hız. Süleymân, ölümünden kimsenin kimsenin haberi olmaması için dua etmiş, Beytü'l-Makdis'in yapımı sırasında inşaatta çalışan insan ve cinlerin başında esasına yaslanır vaziyette beklemiştir. Mescidin yapımı tamamlandığında kimse Süleymân a.s.'ın yanına izinsiz yaklaşmamış, esasını kurtların kemirmesi sonucu yere düştüğünde ancak öldüğü anlaşılmıştır¹.

Divan şiirinde Hz. Süleymân'ın güç ve kuvvet sembolü olan tahtından sıkça söz edilir. Metinde de Süleymân a.s.'ın hükümdarlık tahtı ve ihtişamı anlatılır. Savaş meydanında kurulan otağında tasvir edilen zerrinden tahtı, ordusundaki askerlerin sayısı, farklı milletlerden insanlarla beraber kuşların da huzurunda hazır bulunması dikkat çekicidir:

Bu yañadan Süleymân Hazreti 'aleyhi's-selâm otağına gelüp taht-ı zerrîn kuruldı. Süleymân 'aleyhi's-selâm nübüvvet kürsisi üzerinde oturdı. Selâtin-i serverler ve mîr ü mihterler dirilüp 'Amâlika sultânı Sührâb Şâh ve Mısr sultânı Celâle'd-dîn ve Mikdâd meliki Tubba' bin Aşda' ve Kayser-i Rûm bu dört selâtin-i serverler dağı gelüp sağ u şol oturdılar. Andan soñra Âşaf ibni Berhıyâ ve Loğmân-ı Hakîm ve Nâşen peygamber ve Uyâşer peygamber ve Kâz peygamber 'aleyhimâ es-selâm cem' olup şandal u şandalilerinde oturdılar. Ve on iki biñ ulemâ-yı Benî İsrâ'il cem' olup dergâha geldiler. Ve on iki sibtuñ melikleri ve 'Arbâ beglerle ve Kudüs ü Medîne yiglerle ve Şâm u Haleb mihterlerle ve 'Adî serverlerle kim oturdılar. Ve kimi ayağ üzerine turdılar. Ve bu yañadan dîvân-ı Süleymân olucağ kuknûs kuşu dağı ruğ kuşıla ve bâkî kalan kuşlarla her birisi edebile yirlü yirinde karar eylediler. Anlaruñ dağı önlerine gıdaların kodılar. (c34/v60b)

Metinde Hz. Süleymân'ın hükümdarlık alameti olan mührünü bastığı, üzerinde ism-i a'zamin yazılı olduğu yüzüğünden telmihle şöyle bahsedilmiştir:

Loğmân-ı Hakîm dağı eyitdi kim: "Yâ Süleymân, Hağ te'âlâ saña Süleymânlık rûzî kı lup durur kim cemî' mañlûkâtı saña çâker durur. Hâtemüñden bir ism oğugıl, küre-i nesîm üzerine müvekkel olan melegi da'vet eylegil. Hâlûñi aña söylegil. Ol melek-i müvekkel-i bâdî saña cevâb virür." didi. Dağı Süleymân Loğmân-ı Hakîmüñ sözile 'amel kı lup 'âmil olup bād üzerine müvekkel olan melegüñ ismini hâtemden oğudı. (c34/v45a)

Eserin incelememize onu olan ciltlerinde hikâye Hz. Süleymân etrafında cereyan etmiş ancak olayların akışı içerisinde aktif bir rol üstlenmemiştir. Huzurundaki askerlere, vezirlere ve kuşlara sorduğu sorularla daya ziyade dinleyici konumunda olmuştur:

Hakîm kavlince şâhîn eyle diyicek taşsîn kı lup buğur yine Süleymân Hazreti 'aleyhi's-selâm su'âl kı lup didi kim: "Yâ bâz, senüñ mağâmuñ kanda durur ve ne yirde olursın?" didi. ... Süleymân Hazreti 'aleyhi's-selâm didi kim: "Ol memleketde mañlûk var mıdur yoksa şöyle ısuñluk beyâbân mıdur?" (c34/v40a)

Metinde Hz. Süleymân sadece dinî ve tarihî yönleriyle ele alınmamış, menkıbevî yönüyle de anlatılmıştır. Bir peygamberin şeytanı, ne sûrette olursa olsun, tanıyamaması mümkün değildir. Ancak esere daha ilgi çekici bir yön ve mistik bir hava katılmak istendiğinden olsa gerek, siyah bir kuş sûretinde huzuruna gelen şeytanı kuknus kuşunun ve Lokman Hakîm'in

¹ (Kurân-ı Kerîm 34:16) "Süleymân 'ın ölümüne hükmettiğimiz zamân, onun öldüğünü ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı."

tanınmasına rağmen Hz. Süleymân tanımamış, onun sözlerine itibar etmiş ve devam etmekte olan savaşın kazanılmasını şeytanın telkinleriyle verdiği kararlar nedeniyle zorlaştırmıştır:

Hakîm kavlince kuknûs eyle diyicek Süleymân dahı ol siyâh kuşuñ fâsid sözün haber virdi. Kuknûs eyitdi: “Yâ Süleymân, ol kuş degüldi. Şöyle beñzer kim İblîsidi. ... Lokmân-ı Hakîm eyitdi: “ Yâ Süleymân, çünkim Haq t’a. saña Süleymânlık virdi. Kuş eger vuhûşlara hüküm eyledi. Her birisinüñ hîdmeti vardır. Ol, anlardan dirîğ kıılmağıl. Ve dahı ol siyâh kuş saña kim geldi, ben bildüm kimdügin. Ammâ kim baña su’âl kıilup şormaduğ. Ol sebebden kimdügin saña dimedüm.” (c35/v2b)

2.2.3.11. Hz. Circis/Cercis

Hz. İsa’dan yaklaşık üç asır sonra yaşadığı ve Hristiyanların kutsal saydığı Saint Gergous adlı aziz ile aynı kişi olduğu rivayet edilir. Ticaretle uğraşıp darda kalanlara yardım eden, Roma imparatorluğunun puta tapması yönündeki telkinlerine rağmen hak dinde sebat etmiştir. Bu yüzden türlü işkencelere maruz kalmış, rivayetlere göre üç veya yetmiş defa öldürüldüğü halde tekrar diriltildiğine inanılan, hayatına dair menkıbevi bilgiler sebebiyle ilmî değer taşıyan tarihî bir şahsiyettir. Ölüp dirilme gibi göstermiş olduğu mucize sayılabilecek olağanüstülükler nedeniyle peygamber olduğuna dair rivayetler de vardır (Pala, 2010, s. 93).

Defalarca öldürüldüğü halde tekrar dirilmesi yönüyle edebiyatımızda sıkça kullanılır. *Süleymân-nâme*’de de bu yönüne telmihle adından söz edilmiştir:

Anca Cercîs özünü ağlatdı ol
Anca Mûsâ dilini tağlatdı ol (c35/v28b)

2.2.3.12. Bel’am-ı Bâ’ûr

Benî İsrâil soyundan olup Hz. Mûsâ zamanında yaşamıştır. Önceleri çok ibadet eden salih biri iken kavminin telkinleri ve kendisine vaad edilen zenginlik tamahıyla Hz. Mûsâ’ya ve onun ordusuna beddua etmiştir. Bir anlık gafleti onun bir ömür yaptığı ibadeti bir ateş misali yok edip götürmüş, yaptığı beddualar da tersine dönerek kendi kavmi üzerine gelmiştir (Pala, 2010, s. 65).

Divan şiirinde ibadet, zühd ve takvaya güvenerek yaşamının Allah’ın ihsanı ve merhameti olmadan kişiyi kurtuluşa erdiremeyeceğinden Bel’am’ın ibretlik kıssasından bahisle söz edilir. Metinde de onun salih bir kişi iken hazin bir sonla imansız olarak gidişinden bahsedilmiştir:

Bîñ ola kim Bel’am-ı Bâ’ûr özin
Azdurup giderdi İmânsuz hazîn (c35/v29a)

2.2.3.13. Hz. İ̇sâ/Mesîh

İsrailoğullarının son peygamberidir. Bir mucize olarak Hz. Cebrâil'in üflediği ruhla Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelmiř¹, daha beşikteyken Allah'ın inayetiyle konuşarak kendisine peygamberlik verileceğini söylemiştir. Otuz yaşında peygamberlikle muştulan Hz. İ̇sâ'ya ölüleri diriltme, su üstünde yürüme, çamurdan yaptığı kuşlara can verme, körlerin gözünü açma gibi mucizeler verilmiřtir². Kendisine kitap olarak indirilen İncil ile üç yıl boyunca kavmini hak yola çağırmiş ancak kendisine "havârî" olarak adlandırılan yalnız on iki kişi inanmiştır.

Yahudiler Hz. İ̇sâ'yı öldürmeye kastedince havârîlerinden biri onu bir eve gizlemiş, onu şikayet eden kişi Yahudilerin gözüne İ̇sâ a.s. suretinde görününce Hz. İ̇sâ sanarak o adamı bir tepeye çıkarmış ve çarpmıha germişlerdir. Bu esnada Hz. İ̇sâ'nın kıyamete kadar kendisine ömür verilmek sûretiyle melekler tarafından göğün dördüncü katına kaldırılmıřtır¹. Rivayete göre o an İ̇sâ a.s.'ın üzerinde dünya nimeti olarak bir tas, tarak ve iğne varmiş. Eliyle su içip parmaklarıyla sakalını tarayan birini görünce tası ve tarağı bırakmış ancak iğne üzerinde kaldığı için dördünce kattan öteye geçememiştir. Ahir zamanda şâm'a inerek halkı hak dine davet edecektir (Pala, 2010, s. 235-236).

Divan şiirinde Hz. Cebrâil ruh üflenmesiyle doğmasına atıfla *Rûhü'l-Kuds*, hastaları iyileştirmesinden dolayı da *Mesîh* lakablarıyla anılır. Metinde Hz. İ̇sâ'nın ölüleri diriltmesine telmih yapılmış, Firdevsî onun hayat bahşeden nefesine benzettiği nazmıyla kendisini övmüştür:

Hâki âdem bâdı İ̇sî kılan ol
Nârı bustân âbı dürr-i şebnemî (c35/v20a)

N'ola geysen men pelâsıla mesîh
Çok şükür nazmum durur nefh-i Mesîh (c34/v25b)

2.2.3.14. Hz. Muhammed

İsmi *pek çok hamd ve sena olunmuş, övülmüş* manalarına gelen Hz. Muhammed, peygamberlerin sonuncusudur. Milâdî 571 senesinin rumî nisan, kamerî Rebiü'l-evvel ayında Mekke-i Mükerreme'de doğmuş, İslamiyeti tebliğle vazifelendirilmiştir. Daha doğmadan

¹ (Kurân-ı Kerîm 19:20-21) "Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi. Melek: Öyledir, dedi. (Zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi."

² (Kurân-ı Kerîm 5:110) "Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da içine üflüyordun, benim iznimle hemen bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun."

babası Abdullah vefat etmiş, altı yaşında da annesi Âmine Hatun'u kaybedince dedesi Abdulmuttalib'in himayesinde büyümüştür. Hem öksüz hem yetim kalmış, dedesinin ölümünden sonra da amcası Ebû Tâlib onu yanına almıştır. Ebû Talib'in yanında ticaretle uğraşırken Hz. Hatice ile evlenmiştir.

Çocukluğundan itibaren üstün bir ahlak ve fazilet üzere yaşamış², daha peygamber olmadan *Muhammedü'l-Emîn* olarak anılmıştır. Kırk yaşında Hira mağarasında peygamberlikle müjdelenmiş, kitap olarak da *Kurân-ı Kerîm* nâzil olunmaya başlanmıştır. İslam tebliğ başladıktan sonra Kureyş kabilesi tarafından maruz bırakıldığı birçok baskı ve eziyet sebebiyle 622 yılında çok sevdiği Mekke'den Medine'ye hicret³ etmek zorunda kalmıştır. Medine'de çoğalan ve güçlenen müslümanlar müşriklerle Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere birçok savaş yapmıştır. Ardından Mekke'nin fethedilmesiyle, Arap adasında İslamın yayılması hız kazanmıştır. Hicret'in onuncu yılında gerçekleşen Vedâ Hacci'ndan sonra risalet görevini tamamlayan Hz. Muhammed 632 yılında dâr-ı bekâya irtihal eylemiştir (Pala, 2010, s. 330-331).

Başlı başına bir mucize sayılan *Kurân-ı Kerîm*'in dışında miraca yükselmesi⁴, parmağıyla ayı ortadan ikiye yarması⁵, savaş esnasında susuz kalan ashabına parmaklarında su akıtması, kendisini zehirlemek maksadıyla önüne konulan koyunun dile gelip beni yeme demesi Muhammed a.s.'a lutfedilen diğer mucizelerdendir.

Süleymân-nâme'de Hz. Peygamberden Ahmed, Mahmud, Muhammed, Mustafa gibi isimleriyle türlü vesilelerle bahsedilmiş, hemen her manzumenin sonu onun adına salavat ile bitirilmiş, şefaati arzulanmıştır:

Ahmed ü Mahmüd u Kâsım hürmeti
Ol Muhammed Muştafânuñ 'izzeti (c34/v49b)

Vir şalâvat cân u dilden Ahmede
Tâ diyem ki dünyede pes n'itdiler (c34/v42a)

Vir şalâvat güş idüp Şâh-ı Süleymân kışşasın
Kimdür ol ki ol resüli dîl ü cândan istemez (c34/v39a)

¹ (Kurân-ı Kerîm 4:158) "Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah daima üstün ve hikmet sahibidir."

² (Kurân-ı Kerîm 68:4) "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."

³ (Kurân-ı Kerîm 16:110) "Sonra şüphesiz ki Rabbin, eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah yolunda cihad edip sabreden kimselerin yanındadır."

⁴ (Kurân-ı Kerîm 17:1) "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götürün Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."

⁵ (Kurân-ı Kerîm 54:1-2) "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve süregelen bir sihirdir, derler."

Peygamber aşkını her fırsatta dile getiren Firdevsî, Muhammed a.s.'a salavat getirmeyende din ve imanin olmayacağını söylemekle beraber şeytanın şerrinden uzak olmanın ve Hakk'ın rahmetini ummanın Hz. Muhammed'e salavat getirmekle mümkün olacağını ifade etmiştir:

Vir şalâvat cân u dilden Aḥmede kim bu zemân
Kim şalâvat virmeyende dîn ü îmân hîç olur (c34/v50a)

Ger dilerseñ rahmet ide zü'l-celâl
Vir şalâvat Muştafâya itme kâl (c34/v49b)

Vir şalâvat kör ola İblîs kâfir ol la'în
Kim şalâvat virmeyince andan olmaz cân emîn (c34/v57b)

Otuz beşinci cildin başında naat mahiyetinde bir manzume yazan Firdevsî, burada ayet ve hadislerden yaptığı iktibaslarla Hz. Muhammed'i en güzel şekilde övmüştür:

Şâhib-ü tâc-u le'amrük tâlib-ü dindâr-ı Hâk
'Âkib-ü hâşir beşîr ü server-ü tâc-enbiyâ

⁷Hulkına ḥâlîk anuñ dirken lefî ḥulkın 'azîm
Pes ne dille vaşf ide maḥlûkı anı cā-be-cā

Âyet-i naşrun mina'llâh ümmete tuḥfe yiter
Na'tudur seyyid-ü Bedr Yâ Sîn ü Tâ Hâ Mîm ü Hâ (c35/v1b)

Hz. Muhammed'de kıyamet gününün şefaatçisi, Allah'ın habibi ve bütün insanlığın tabibi olarak bahsedilmiştir. Enbiyalarının sonuncusu olarak nitelendirilerek Mirac'a yükselmesine ve ayı parmağıyla ortadan ikiye ayırma mucizesine de telmih yapılmıştır:

Hem imâm-sâbık ḥabîb-ü ḥazret-i celle celâl
Hem hümâm-şâdık tabîb-ü her dü-millet dil-güşâ

Seyyid-i evlâd-ı Âdem ḥoca-i dehr dü-cihân
Şâfi'-ü rûz-ı kıyâmet ol Muḥammed Muştafâ

Menzilinüñ aḥkârıdur *kâbe kavseyn* arş-ı levḥ
Mu'cizinüñ kemteri şakku'l-kamer engüşt-nümâ (c35/v1b)

2.2.3.15. Diğer Peygambeler

Kurân-ı Kerîm'de zikredilmeyen ancak *Süleymân-nâme*'de peygamber olarak nitelendirilen Nâsen, Uyâser ve Kâz isimlerinden bahsedilir. Eserde Hz. Süleymân'ın meclisinde oturanlar sıralanırken şahlar, sultanlar ve ulemaların yanında bu üç peygamberin de adının anılması Süleymân a.s. devrinde yaşadıkları kanaatini doğrulamaktadır:

'Amâlika sultânı Sührâb Şâh ve Mısr sultânı Celâle'd-dîn ve Miqdâd meliki Tubba' bin Aşda' ve Kayser-i Rûm bu dört selâtin-i serverler daḥi gelüp sağ u şol oturdılar. Andan soñra Âşaf ibni Berḥıyâ ve Loḳmân-ı Hâkîm ve Nâşen peygamber ve Uyâser peygamber ve Kâz peygamber 'aleyhimâ es-selâm cem' olup şandal u şandalîlerinde oturdılar. Ve on iki biñ ulemâ-yı Benî İsrâ'il cem' olup dergâha geldiler. (c34/v60b)

2.2.4. Dört Halife ve Ashab-ı Kiram

Süleymân-nâme'de anılan peygamberlerin dışında dört halifeye ve Hz. Peygamberin torunları Hz. Hasan ile Hüseyin'e de değinilmiştir. Dört halifeyi lakaplarıyla birlikte anan Firdevsî, Hz. Peygamberin torunlarına olan muhabbetini de dile getirmiş, onlara zulmeden Yezid'e ise lanet etmiştir.

2.2.4.1. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer

Dört halifeden ilki olan Hz. Ebu Bekir, müslümanlığı kabul eden dördüncü kişidir. Mirac hadisesini duyunca tereddütsüz kabul edişi nedeniyle *Sıddık*, müşriklerden kaçarken sığındıkları mağarada Hz. Peygamber'in yanında bulunup onu teselli etmesiyle de *Yâr-ı Gar* ve *Sadık Dost* lakaplarıyla birlikte anılır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ederken onun en sadık dostu olarak yanında bulunmuştur¹. Hz. Peygamber'in zevcelerinden Hz. Aişe onun kızıdır. Hz. Muhammed'in vefatından sonra halifeliği üstülenmiş, iki seneden fazla halifelik yapmıştır. *Kurân-ı Kerîm* onun zamanında kitap haline getirilmiştir. Kendisinden sonra Hz. Ömer'i halife tayin ederek 634 yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamberin kabrinin yanında medfundur (Pala, 2010, s. 131).

Hulefâ-yı Râşidîn'in ikincisi olan Hz. Ömer, Hattab'ın oğlu olarak 591 yılında Mekke'de doğmuştur. Cahiliye dönemlerinde azılı bir İslam düşmanı iken İslamla müşerref olmuş, Hz. Ebu Bekir'den sonra hilafet makamına oturmuştur. Cennetle müjdelenen on sahabeden biridir. Hz. Peygamber'in en yakınında bulunan sahabelerinden biri olup vahiy katipliğini yapmıştır. Doğruluk ve adalet timsali olarak İslama hizmet ettiği için hak ile batılı birbirinden ayıran manasında *Faruk* lakabıyla anılmıştır. Bir sabah namazını kıldığı esnada Ebû Lü'lüe isminde bir müşrik tarafından hançerlenerek 644 yılında şehit edilmiştir (Pala, 2010, s. 367).

Firdevsî, *Süleymân-nâme*'de dört halifeyi şeriat kasrını ayakta tutan dört esas olarak nitelemektedir. Ardından isimlerini sayarak onları bazı sıfatlarıyla tanıtmıştır. Hulefâ-yı Râşidîn'in ilki olan Hz. Ebu Bekir için en büyük kuvvet ifadesini kullanmış, onun ardından halife olan Hz. Ömer'den cömerlik pınarı diye bahsetmiştir:

Şer'-i kasrı şuffasınûñ çâr rükni çâr-yâr
Evveli Şiddîk vü sâni şâh-ı 'âdil Mîr 'Ömer (c34/v1b)

Rükni-i a'zamdur hilâfet tâkına Şiddîk ezel

¹ (Kurân-ı Kerîm 9:40) "Eğer siz ona (Resûlullâh'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allâh yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allâh bizimle berâberdir, diyordu."

Şāniyā ‘ādil ‘Ömerdür menba’-ı kân-ı şehā (c35/v1b)

2.2.4.2. Hz. Osman ve Hz. Ali

Fil Vak’ası’ndan altı yıl sonra Taif’te doğan Hz. Osman, Hz. Ömer’in vefatının ardından halife olmuştur. Ticaretle uğraşan zengin biri iken bütün malını ve mülkünü İslam yoluna harcamıştır. Hz. Peygamberin kızları Rukiyye ve Ümmü Gülsüm ile evlendiği için iki nur sahibi manasına gelen *Zi’n-nûreyn* lakabıyla anılır. Edep ve haya timsali olan Hz. Ömer, meleklerin bile kendisinde haya ettiği bir sahabelidir. Hz. Ebu Bekir zamanında kitap haline getirilen *Kurân-ı Kerîm* onun halifeliği döneminde çoğaltılmıştır. 656 yılında 82 yaşında Kurân okurken şehit edilmiştir (Pala, 2010, s. 365).

Dört halifenin sonuncusu olan Ali bin Ebu Tâlib, Hz. Peygamberin hem amcasının oğlu hem damadıdır. Hz. Hatice, Hz. Osman ve Hz. Ebu Bekir ile beraber İslamı kabul eden ilk dört kişiden biridir. *Ebu’l-Hasan* (Hasan’ın babası), *Ebû Turâb* (toprağın babası), *Murtaza* (seçilmiş, gözde) isimleriyle anılır. İslamiyet yolunda gösterdiği yiğitlikten dolayı kendisine *Esedullah* (Allah’ın aslanı), *Şâh-ı Merdân* (Mertlerin şahi) ve *Haydar-ı Kerrâr* (döne döne hamle yapan aslan) lakabları verilmiştir. Küçük yaşlarda İslamı kabul edip yüzünü hiç putlara çevirmediği için *kerremallâhu veche* diye ta’zîm edilmiş, hayattayken cennetle müjdelenmiştir. Hz. Osman’ın şehit edilmesiyle halife olmuş, ancak onun hilafetini kabul etmek istemeyen Şam valisi Muâviye ile yaşanan uyuşmazlıklar yüzünden Muâviye ve taraftarlarınca şehit edilmiştir. Hz. Peygamberin kızı Fâtıma’dan Hasan, Hüseyin ve Zeynep isimlerinde üç çocuğu olmuş, peygamber soyu onunla devam etmiştir (Pala, 2010, s. 18-19).

Eserde, halifelerin üçüncüsü olan Hz. Osman’dan kerem pınarı olarak bahsedilmiş, onun vahiy katipliği yapmasına telmih yapılarak yumuşak huylu bir tabiatı olup ilim sahibi bir şahsiyet oluşundan bahsedilmiştir. Hulefâ-yı Râşidîn’in sonuncusu olan Hz. Ali de erlerin ve aslanların pehlevanı olarak anılmış, yiğitliğine atıfla *Haydâr-ı Kerrâr* lakabına vurgu yapılmıştır:

Şālişi ‘Osmān kâtib menba’-ı kân-ı kerem
Rābi’i Kerrâr-ı Hayder pehlevān-ı şîr ü ner (c34/v1b)

Şālişi ‘Osmān kâtib ol durur rûh-ı emîn
Biline ‘ilmi kemer boynunadur hilmi kabā (c35/v1b)

Hz Ali’nin Uhud savaşında gösterdiği kahramanlık ve Hz. Peygamber’i son ana kadar koruması üzerine Hz. Cebrâil vasıtasıyla gökten adına Zülfikar denen ucu çift başlı bir kılıç indirildiği rivayet edilir. Aşağıdaki beyitte hem bu kılıcın eşsizliği hem de Hz. Ali’nin yiğitliği için söylenen *Ali gibi yiğit, Zülfikâr gibi kılıç yoktur* manasındaki *Lâ-fetâ illâ Ali, lâ-*

seyfe illâ zülfikâr sözüyle; Hz. Ali ve Fatımâ'nın kendileri zor durumdalarken üç boyunca yemeklerini iftar vakitlerinde birer yoksula vermeleri üzerine nazil olan İnsan suresinin ilk ayetine telmih yapılmaktadır:

Bî-naẓîr olur 'Alî fevka'l-'ulâ vü ber-kemâl
Lâ-fetâ işbâtıdır şânında durur *hel etâ* (c35/v1b)

2.2.4.3. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

Süleymân-nâme'de dört halifenin yanında, ashab-ı kirâmdan olan ve Hz. Peygamberin 'gözlerimin nuru' olarak nitelediği ciğerpareleri Hz. Hasan ile Hz. Hüseyine de yer verilmiştir. Bu vesileyle onların bir yudum suya layık görülmeden acımasızca katledildiği Kerbelâ hadisesine de telmih yapılmış, bu facianın müsebbi olan Yezid'e ve onun taraftarlarına beddua ve lanetler okunmuştur:

Âh belâ-yı Kerbelâ ki kurretü'l-'ayn-ı resûl
Teşne-leb gitdi cihândan hûn olupdur çeşm-mâ

Devlet anuñ k'ittibâ' eyler anuñ etbâ'ına
Miñnet anuñ la'net itmez ol Yezîde ibtidâ

Şad-selâm u şad-taḥiyyat benden anuñ âline
Şad-hezârân daḥı la'net ol Yezîde kıl revâ (c35/v1b)

Hemen ardından mahlasıyla hanedan aşığı olduğunu dile getiren Firdevsî, Hz. Peygambere ve onun ehl-i beytine olan muhabbetini açıkça ifade etmiştir:

Ben muḥibb-ü ḥânedânam maḥlasum Firdevsidür
Çâker-i evlâd-ı Aḥmed bende-i Şeh Murtaẓâ (c35/v1b)

2.3. TARİHÎ UNSURLAR

Ansiklopedik mahiyette kaleme alınmış bir eser olan *Süleymân-nâme*, muhtevası itibariyle peygamber kıssalarının yanı sıra felsefe, astoronomi, hendese, tarih, doğu mitolojisi ve hekimliğe dair daha bir çok konuyu da içerisinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, tarihî bir çok şahsiyete de eserde rastlamak mümkündür. Bu şahısları *Osmanlı Hanedanı*, *Şairler*, *Şeh-nâme* ve *İran Mitolojisi Menşe'li Kahramanlar* başlıkları altında şu şekilde sıralamamız mümkündür:

2.3.1. Osmanlı Hanedanı

Süleymân-nâme-i Kebîr'de Osmanlı hanedanından bazı isimlere de rastlanmaktadır. Eserde bu isimlerin hususi özellikleri ya da dönemleri hakkında kayda değer bir noktaya değinilmemiş, hayatları hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Dünyanın geçiciliğine vurgu yapılırken isimlerine telmih yapılmak suretiyle, Osmanlı gibi şanlı bir cihan devletinin sultanlarına bile

vefası olmayan fani dünyadan kimsenin bir beklentisinin olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Metinde isimleri zikredilen Osmanlı hanedanı şunlardır:

2.3.1.1. Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Cem (Cem Sultan)

Şehzâde Mustafa, Yıldırım Bâyezîd'in oğludur. Hayatının ilk dönemleri hakkında fazlaca bir bilgi olmamakla birlikte 1402'de katıldığı Ankara savaşında babasıyla beraber Timur'a esir düştüğü, bir süre Semerkant'ta bulunduktan sonra Timur'un ölümüyle serbest kalıp tekrar Anadolu'ya döndüğü rivayet edilir. Kardeşi Sultan Mehmed'in ölümüne kadar Bizans'a sığınmış, II. Murad'ın tahta çıkmasıyla ayaklanma çıkarmıştır. II. Murad, Şehzâde Mustafa için Bizans'a her yıl iki yüz bin vergi ödemek zorunda kalmıştır. Tunca Nehri kenarında yakalanarak Edirne'ye getirilmiş, padişahın emriyle kale burcuna asılarak idam edilmiştir (Başar, 2006, s. 292-293).

Şehzade Cem, babası Fatih Sultan Mehmet'in vefatı esnasında Amasya'da bulunmaktaydı. Kendisine babasının vefat haberini getiren ulakların Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yolda yakalanması üzerine dört gün sonra öğrenebildi. Bu esnada Şehzâde Bâyezîd 1481'de İstanbul'a vararak devlet idaresini eline aldı. Cem Sultan da Bursa'da kendini adına para bastırıp hutbe okutarak padişahlığını ilan etti. Bâyezîd'in üzerine gönderdiği orduyla yaptığı savaşı kaybedince Rodos şövalyelerinin daveti üzerine Rodos'a sığınmış, burada 13 yıl esaret altında kalmıştır. Cem Sultan'ın bu durumu hem geri bırakılma tehditiyle Osmanlı'nın yeni fetihler yapmasına mani olmuş hem de bakım masrafları adı altında her yıl yaklaşık kırk bin altın vergi ödemesine neden olmuştur. 1495'te 36 yaşındayken vefat etmiş, 1499 yılında Bursa'ya nakledilerek abisi Şehzâde Mustafa'nın yanına defnedilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 161-173). Metinde Şehzâde Mustafa ve Cem'in yaşarken çektiği sözü edilen bu sıkıntılara telmih yapılmaktadır:

Qanı sultân Muştafâ yâ şâh-ı Cem

Devr elinden cümle çekdi derd ü ğam (c35/v10b)

2.3.1.2. II. Mehmed (Fatih) ve II. Bâyezîd

Sultan II. Murad'ın dördüncü oğlu olarak 29 Mart 1432'de Edirne'de doğdu. Annesi Hüma hatundur. Molla Hüsrev, Molla Gürânî ve Akşemseddin gibi hocaların tedrisatıyla yetişerek, devrinin en büyük alimlerinden birisi oldu. Babası II. Murad'ın ardından yedinci padişah olarak 1451 yılında Osmanlı tahtına oturdu. Yaklaşık 30 yıllık hükümdarlığı süresince 25 sefer yaptı. 29 Mart 1453'te Hz. Peygamberin müjdesine nail olarak İstanbul'u fethetip bin yıllık Doğu Roma imparatorluğuna son verdi. Bu fetih ona "çağ kapatıp çağ açan hükümdar"

ve “Fatih” ünvanlarını kazandırdı. Tahtta olduğu süre boyunca bilime oldukça önem veren Fatih, astronomi bilgini Ali Kuşçu’nun yanı sıra birçok alimi İstanbul’a getirtti (İnalcık, 2003, s. 395-407). Eserde cihan fatihi olarak anılan Fatih Sultan Mehmet’in bile ecelin pençesinden kurtulamayıp kaçınılmaz son olan kabire girdiğini, şimdi ise üzerindeki tozu ve toprağı rüzgarların savurduğundan söz edilmektedir:

Ƙanı sultān Hān Muḥammed bin Murād
Sinle içre tozıdur ḥākini bād (c35/v10b)

II. Bâyezid, Fatih Sultan Mehmet’in Gülbahar Hatun’dan 1148’de doğan büyük oğludur. Yedi yaşında iken Amasya sancak beyliği yaptı. Çandarlı İbrahim ve Yahya Paşa gibi tecrübeli devlet adamlarının lalalığında yetişti. Fatih’in ölümüyle kardeşi Cem Sultan ile yaşadığı kısa süreli çekişmeden sonra Osmanlı’nun sekizinci padişahı olarak 1481 yılında tahta oturdu. Barışçıl siyasetiyle içte sükuneti sağlamaya fetihlerle büyüyen imparatorluğa idarî sistemi yerleştirmeye yöneldi. Ancak ehil olmayan kişilere verilen işler yüzünden bu emeline ulaşamadı. 1503’te *Küçük kıyamet* olarak anılan ve kırk beş gün süren deprem birçok ev ve mecsidin yıkımına, yaklaşık beş bin insanın ölümüne neden oldu. Akabinde şehzadeler arasında yaşanan taht mücadelesi ve *Şahkulu İsyanı* ile tahttan indirildi. Yumuşak huylu, melankolik bir tabiata sahipti. Pahişah olmasıyla birlikte ibadete ve hayır işlerine yöneldiği için *Bâyezîd-i Velî* olarak anıldı. Molla Lütüfî, İbn Kemal, Tâcizâde Câfer, Zenbilli Ali Efendi, Necâti, Zâti, Visâli ve *Süleymân-nâme* müellifi Firdevsî gibi bir çok âlim ve şair bu devirde devrinde II. Bâyezîd’in desteğine mazhar olarak yetişti (Turan, 1992, s. 234-238).

Eserde Bâyezid’in özel bir yeri vardır. Firdevsî, ciltlerin sonunda Bâyezid için dua eder. Onu taç giyen hükümdarların sığınağı ve Allah’ın yer yüzündeki gölgesi olarak niteler, *Süleymân-nâme-i Kebîr*’i onun devrinde yazdığını söyler:

“eger ecelden mühlet ve zemāndan vüs’at ve pâdişāhumdan himmet olursa ol cihān-penāh-ı tâcdāruñ zıllu’llāhu te’ālā şehriyāruñ ve server-i nāmdāruñ İldırım Hān bin Muḥammed Hān-ı kāmķāruñ eṭāla’llāhu ‘ömrehu ‘adl-i berekātında ve devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif’atında Süleymān-nāmenüñ bâķisin daḡı menşür ve manzūm söyleyevüz.” (c34/v64b)

...
Sāye-i luṭf-ı Hūdā şāh-ı cihān Hān Bâyezîd
Āfitāb-ı salṭanat kân-ı kerem menba’-seḡā (c35/v2a)

Ayrıca ciltlerin sonunda yazılan medhiyelerde zamanın İskender’i ve Feridun’u olarak nitelenen Bâyezid’in doğuda ve batıda birçok fetihler yaptığı için Allah tarafından mertebesinin yüceltiğinden bahsedilmiştir:

İy Sikender der Ferîdüni’z-zemāna şehriyār
‘Ālemi itdūñ musahḡar ḡükmüne çāker diyār

Heft kişver rub’-ı meskūn içre maḡlūķ oldı rām
İns ü cinn ü vahş u tayr u dīv ü gül u mūr u mār

Şark u ğarbı feth idüben çok ğazâlar eyledüñ
Gör ne 'âlî meretebe virmişdür Allâh kirdigâr (c35/v65a)

Firdevsî her kitabının sonunda Bâyezdz'i methettiğini söyleyerek, devletinin kaim ve ömrünün daim olması için Allah'a duacı olmuştur:

Devletüñ 'ömrüñ beķası olsun ol meretebe kim
Müddet-i devri felekden olmaduķça hîç şümâr

Her günüñ günden yeg olsun her dünüñ dünden yegin
Her geceñ leyl-i kâdir her gündüzüñ 'îd-i nehâr

Bir du'acı dâ'îdür Firdevsî ider dâyim du'â
Her kitâbuñ âhîrinde medhüñ oķur yâdigâr

Devlet ü baķt u sa'âdet birle olğıl müstedâm
Mülk-i Rûmuñ taķtı üzre ber-ķarâr ol ber-ķarâr (c35/v65a)

2.3.2.Şairler

Eserde Osmanlı hanedanı yanında Firdevsî'nin çağdaşı olan ya da ondan daha evvel yaşamış bazı şairlerin de isimleri geçmektedir. İncelediğimiz ciltlerde adından söz edilen şairler şunlardır:

2.3.2.1. Sa'dî-i Şirâzî

Fars edebiyatının en büyük temsilcilerindendir. 13. yüzyılın başlarında Şiraz'da doğduğu tahmin edilmektedir. İlk eğitimini Şiraz'da aldıktan sonra Bağdat'a gitti ve Nizamiye medresesinde dersler gördü. Burada tahsilini tamamladıktan sonra tekrar Şiraz'a döndü ve orada vefat etti. Henüz hayatta iken adından çokça söz edilmiş, İran dışında yaşayan Emir Hüsrev-i Dihlevî ve Hasan Dihlevî gibi çağdaşı şairler gazellerinde onun üslubunu benimsemiştir. Şiirlerinde Arapça kelime ve terkipleri Senâî, Enverî ve Hakanî kadar çok kullanmamıştır. Farsçada kullanılan Türkçe kelimelere de eserlerinde yer vermiş, akıcılık ve sehl-i mümteni şiir ve nesrinin dikkat çeken özelliği olmuştur. Manzum olarak kaleme aldığı *Bostan*'ı ile mensur olarak yazdığı *Gülîstan*'ı en önemli eserleridir (Çiçekler, 2008, s. 405-407).

Firdevsî, eserinde kendisini güzellik bağının bülbülü olmada Sadî'ye benzetmiş, onun *Gülîstan* adlı eserine de telmihte bulunmuştur:

Bâğ-ı hüsnuñ bülbülü Firdevsidür Sa'dî-mişâl
Kim yüzüñ cennet gülüdür ol gülîstân hîç olur (c34/49b)

2.3.2.2. Nizâmî

1435-1440 yılları arasında Karaman Beyliği sınırları içerisinde bulunan Konya’da doğdu. İlk eğitimini vaiz ve müderris olan babası Molla Veliyyüddin Efendi’den aldı. Çağdaşı olan diğer şairler gibi başta Hâfız-ı Şîrâzî olmak üzere İran şairlerinden etkilendi. Üç dilde şiir yazdığı belirtilen Nizâmî’nin Arapça şiirleri günümüze ulaşmamışsa da Türkçe şiirlerinde Arapça ve Farsça beyitlere rastlanmaktadır. Türkçe mürettep Divan’ında bulunan 124 gazelin yaklaşık üçte biri nazire olup özellikle Ahmed Paşa’nın kasr, la’l ve güneş” redifli şiirlerine nazireler yazmıştır (Bilgin, 2001, s. 453-454).

Metinde Firdevsî tevriyeli bir kullanımla hem Nizâmî’ye telmih yaparak onun nazmını övmüş, hem de kendi nazmını onunki gibi nizamlı bir şekilde kaleme almak istediğini söylemiştir:

Var ümîzüm söyleyem emlah kelâm
Çün Nizâmî nazma virem ben nizâm (c34/v26a)

2.3.2.3. Selmân-ı Savecî

Fars edebiyatının önde gelen şairlerindendir. XIV. yüzyılın başlarında Tahran yakınlarındaki Save şehrinde doğdu. Gazelde Sadî, ve Mevlanâ’nın takipçisi olan Savecî; kasidede Menûçihri, Senâî, Enverî ve Hakânî gibi şairleri örnek alarak lafız ve manada şiirine kendine has özellikler kazandırmayı başardı. Hâfız, onu zamanın önde gelen kişisi ve şiir ülkesinin padişahı olarak niteleyerek övmüştür. Selmân-ı Savecî, Farsça ve Türkçe yazan halef şairleri tarafından örnek alınmış, şiirlerine nazireler yazılmıştır. *Divan*’ı yanında *Cemşîd ü Hurşîd* ve *Firâk-nâme* isimli mesnevileri vardır (Karaismailoğlu, 2009, s. 446-447).

Süleymân-nâme’de dünyanın faniliğinden söz edilirken Selmân-ı Savecî’nin de adı anılmış, vaktiyle şiirleri örnek alınan o büyük şairin şimdi toprak olduğundan söz edilmiştir:

Kanı Selmân Ahmedî Hoca Kemâl
Hâkûñ içre cümlesidür pâyimâl (c34/2a)

2.3.2.4. Ahmedî

XIV. yüzyılın önemli Divan şairlerindendir. Amasya’da doğmuş olabileceği tahmin edilmekle birlikte hayattaki hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Eserlerinden anlaşıldığına göre tasavvufî ve dinî ilimlerin yanında felsefe, tarih, mitoloji, astronomi ve belagat gibi ilimlere de vakıftır. *Divan*’ının yanında, *İskender-nâme*, *Cemşîd ü Hurşîd*, *Tervîhü’l-Ervah*, *Mirkâtü’l-Edeb*, *Mizânü’l-Edeb* isimli eserler kaleme almıştır (Kut, 1989, s. 165-167).

Beyitte Ahmedî'ye telmih yapılmış, onun da nice şairler gibi toprak olup gitmekten kurtulamadığından bahsedilmiştir:

Ƙanı Selmân Aḥmedî Ḥoca Kemâl
Ḥâküñ içre cümlesidür pâyimâl (c34/2a)

Ardından fani dünyada baki olabilmenin, öldükten sonra da adından söz edilebilmesinin yine sözle, güzel eserler bırakmakla olabileceği ifade edilmiştir. Ahmedî'nin de sözleriyle yaşadığı ve eserleri okunduğu sürece diri kalacağı vurgulanmıştır:

Aḥmedî ölmedi Şeyhî diridür
Zîre vardur sözlerine i'tibâr (c34/38b)

2.3.2.5. Şeyhî

XVI. yüzyıl Anadolu sahası Türk edebiyatının önemli şairlerindedir. Germiyanogulları Beyliği sınırları içerisinde bulunan Kütahya'da doğdu. Gençlik yıllarında İran'a giderek ilim tahsil ederek tekrar memleketine döndü. İran dönüşü intisap ettiği Hacı Bayram-ı Velî'den sonra *Şeyhî* mahlasını kullanmaya başladı. Şiirlerinde Hâfız ve Selmân'ın izinden gitmeye çalışmışsa onların düzeyine ulaşamadı. İran'da kaldığı süre boyunca Fars şiirini Türkçe ifade etme çabası içinde oldu. Ahmed Paşa başta olmak üzere Necâtî, Zeyneb Hâtûn, Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî ve Yahyâ Bey gibi bir çok önemli isim onun şiirlerini tanzir etti. En meşhur eseri II. Murad adına kaleme aldığı Hüsrev ü Şîrîn isimli mesnevisidir. Bunun yanında Divân'ı ve manzum bir hikâyenin anlatıldığı *Har-nâme* isimli eserleri vardır (Biltekin, 2010, s. 80-82).

Süleymân-nâme'de geçen şu beyitte Firdevsî kendini överek nazminin bal ve şeker gibi tatlı olduğu söylerken Şeyhî'ye de telmih yapmış, yaşamış olsaydı onun da kendi şiirinden bir pay alacağını söylemeye çalışmıştır:

Aḥmedî Ƙanı Nizâmî Şeyhî de
Şehd ü şekker sözden alsunlar nevâl (c35/49a)

Örnek beyitlerden de görüldüğü üzere, Firdevsî eserinde zikrettiği Sa'dî, Nizâmî, Selmân-ı Savecî, Ahmedî ve Şeyhi hakkında ayrıntılı bir bilgi vermemiş, genellikle dünyanın faniliğinden söz ederken onların isimlerini anmakla yetinmiştir.

2.3.2.6. İran Mitolojisi (*Şeh-nâme*) Menşe'li Kahramanlar

İran'ın millî destanı olan *Şeh-nâme*, Fars edebiyatının en büyük eserlerinden biri olmasının yanı sıra bütün dünya klasikleri arasında da önemli bir yere sahiptir. Firdevsî bu eserini 997-1010 yılları arasında bölümler halinde kaleme almıştır. Mesnevi nazım şeklinde aruzun feûlün, feûlün, feûlün feûl kalıbıyla yazılan eser yaklaşık elli bin beyit civarındadır. IX. yüzyılın sözlük gelenekleriyle mensur ve manzum *şeh-nâmeler* Firdevsî'nin bu eserine

kaynaklık etmiştir. İlk insanın (Keyûmers) yaratılışından Arap'ların İran'daki hakimiyetine kadar geçen süreçte İran'ın destansı tarihi ve gerçek bilgiler eşliğinde Pişdâdîler, Keyânîler, Eşkânîler ile Sâsânîler dönemine ait destansı olaylar anlatılır. Cemşîd, Dahhâk, Ferîdûn, Zaloğlu Rüstem, Dârâ ve İskender gibi isimlerin yer aldığı eserde Türk kültürüyle ilgili bilgiler de aktarılır (Kanar, 2010, s. 289-290).

Şeh-nâme, Fars edebiyatından Sa'dî'nin *Gülistân*'ından sonra en çok örnek alınan eserlerindedir. Osmanlı hükümdarları, İranlı Firdevsî'nin kaleme aldığı bu önemli eserini göz önünde bulundurarak kendileri için farklı isimlerle şeh-nâmeler yazdırmışlardır. Uzun Firdevsî'nin yazmış olduğu ve incelememize konu olan eseri *Süleymân-nâme* de bu tarz bir eser olarak *Şeh-nâme*'de geçen birçok kahramanı içinde barındırması yönüyle dikkat çekicidir. Eserin incelememize dahil olan ciltlerinde geçen *Şeh-nâme* ve İran mitolojisi kökenli kahramanları şu şekilde sıralayabiliriz:

Behmen

Asıl adı Erdeşir olup İran hükümdarlarından İsfandiyar'ın oğludur. Babasının öldürülmesinden sonra vasiyeti üzerine Behmen'in büyütülmesi ve eğitimini Rüstem üstlenmiştir. Dedesi Goştâsb'ın vefatı üzerine tahta oturmuş ve ilk icraat olarak babasının intikamını almak için Rüstem ailesiyle savaşmıştır. Rüstem'in hazinesini yağmalayarak babası Zâl'ı esir almış, oğlu Ferâmurzu'yu savaşta öldürmüştür. On iki yıllık saltanatında ülkeyi adaletle yöneterek mamur etmiştir. Ferman ve mektuplara Allah'ın adıyla başlayan ilk hükümdardır. Çok geniş topraklara egemen olduğu için eli uzun manasına gelen Dirâzdest lakabıyla da anılır (Yıldırım, 2008, s. 142-143).

Süleymân-nâme'de dönemin padişahı Yıldırım Bâyezid İran ve Anadolu'nun sahibi olarak vasfedilmiş, hükmü altında bulunduğu geniş topraklar dolayısıyla da Behmen'e benzetilmiştir:

Şehriyâr-ı ferruḡ-aḡter mâlik-i Rûm u 'Acem
Şehsüvâr-ı heft-kişver Behmen ü Cemşîd-fer (c34/v1b)

Behrâm-ı Gûr

Sasanî soyundan Yezdicerd'in oğludur. Sürekli olarak yaban eşiği avına çıktığı için yaban eşiği manasına gelen *Gûr* lakabıyla anılmıştır. Yirmi yıl tahtta kalmış, Ermenistan topraklarının tamamını Sasanî egemenliği altına alıp din özgürlüğü ilan etmiştir. Bir av esnasında yaban eşiği kovalarken çukura düşüp ölmüştür. Gûr aynı zamanda çukur, mezar

anlamlarına geldiği için bu olay dolayısıyla *Behrâm-ı Gûr* olarak anıldığı da söylenmektedir (Yıldırım, 2008, s. 148).

Dârâ

Keyniyan soyunun dokuzuncu ve son padişahıdır. *Dârâ-yı Kebîr* olarak da anılır. *Şehnâme*'de İskender'in aynı babadan kardeşi olarak geçmektedir. Onun zamanında İran, tarihinin en geniş sınırlarına ulaşmıştır. İskender'le yaptığı bir savaşta ölmüştür. Şiirlerde ihtişamın ve ululuğun sembolü olarak kullanılmıştır (Pala, 2010, s. 106).

Eserde Hz. Süleymân'ın cinler ile kuşların da emrinde olduğu ordusunun büyüklüğü ve kudreti anlatılırken Dârâ'nın da adı zikredilmiştir:

Cümle maḥlûk ḥazretüñe çâker ola şehriyâr
Dergehüñde daḥı şâhum kem ḳuluñ Dârâ ola (c35/v19a)

Cümle maḥlûk aña fermân olısar
Kem ḳulı Dârâ vü ḥâḳân olısar (c34/v28a)

Kemterîn ḥâdim derüñde ḳayşer ü Dârâ vü Râ
Kihterîn çâker ḳapuñda ol ḳazâ ile ḳader (c34/v1b)

Beyitlerde, çok geniş sınırlara ulaşan bir coğrafyaya hükmeden İran hükümdarı Dârâ'nın dahi Hz. Süleymân'ın huzurunda ancak aciz bir köle olabileceği ifade edilmiştir.

Cem/Cemşîd

İran mitoloji tarihinde Pişdâdiyân soyundan dördüncü padişah olan Cem, Tahmurs'un oğludur. Babasının ölümü üzerine tahta çıkmış, demiri yumuşatıp onunla kalkan ve zırh gibi savaş aletleri yapmıştır. Cem eti yiyen ilk insan olmakla beraber atlar için eğer ve yular yapmayı, ipek ve pamuktan kumaş dokumayı, su ile çark işletmeyi, madenciliği ve eczacılığı halkına öğretilmiştir (Tökel, 2000, s. 125-130).

Cem bir gezisi sırasında Azerbaycan'a gelmiş, etrafı çok kıymetli taşlarla süslü tacını başına takıp orada kurduğu bir taht üzerine etrafı çok kıymetli taşlarla süslü tacını başına takarak oturmuştur. O esnada güneş Cem'in tacına vurunca yansıyan ışıkla ona bakan gözler kamaşmıştır. Bu olay üzerine Cem'e *ışık* manasına gelen *şîd* kelimesi de eklenerek Cemşîd olarak hitap edilmeye başlanmıştır. Divan şiirinde şarabın mucidinin Cemşîd olduğuna inanılır. Saltanatındaki kudret ve ihtişamı, şarabı (câm) buluşu, üzerinde yedi hat bulunduğu inanılan kadehi ve parlak tacı divan şiirinde sıkça işlenir (Pala, 2011, s. 86-87).

Metinde dünyanın gelip geçiciliği vurgulanırken Cem'in de adı zikredilmiş, tasasını ve zahmetini çektikten sonra her şeyi geride bırakarak dünyadan ayrılıp gittiklerinden söz edilmiştir:

Ƙanı yâ Cemşîd ü Ɖaħħâkile Cem
Devr elinden çekmişidi ğuşşa ğam (c35/v10b)

Fena yani yokluk yurdu olarak vafedilen bu dünya gün gelip en nihayetinde yok olacaktır. Hz. Süleymân'ın ihtişamlı mülkünün bile bu yokluktan nasibini alacağı, Cem'e ve onun kadehine telmih yapılarak anlatılmıştır:

Çün cihân dâr-ı fenâdur rûz-ı devrân hîç olur
Câm-ı Cem şun sâkiyâ milk-i Süleymân hîç olur (c35/v10b)

Dahhâk

Cemşîd zamanında Arap ülkesinde yaşayan Merdas adlı padişahın şöhret tutkunu, cesur ve kötü huylu oğludur. Altın dizginli on bin atı olduğu için on bin anlamına gelen *Biyaresb* olarak da anılır. Aşçı kılığında Dahhâk'ın sarayına giren şeytan çok güzel yemekler yaparak beğenisini kazanır, sonrasında da çeşitli hilelerle Dahhâk'ın omzunu öper. Öptüğü yerden yılanlar çıkması üzerine *Dahhâk-ı Mârî* olarak anılmaya başlar. Dahhâk şiirimizde büyük bir hükümdar olması, zalimliği, Ferîdûn tarafından öldürülmesi ve özellikle de omuzlarındaki iki yılan vesilesiyle şiirimizde ismi zikredilmiş, kıssasına atıfta bulunulmuştur (Tökel, 2000, s. 142-148).

Eserde Kâhir bin Sam, seyahati esnasında karşısına çıkan ejderhadan kaçarken üzerinde tılsım yazılı olan bir direk görür. Bu tılsımı vaktiyle oradan geçen Dahhâk-i Mâr'ın insanları o ejderdan korumak maksadıyla yazdığı anlatılmaktadır:

Üzerinde yazılmış kim: “Yâ Kâhir bin Sâ, ben kim Ɖaħħâk-i Mâr idüm. Bu yire geldüm. Çok leşkerüm helâk oldı. Beglerümile andan geçmek diledüm. Didiler kim bu küh yoludur. Âdemî-zâda varmak güç durur. Eyle olsa bu ejderhâyı tılsımât düzdüm. Tâ kim bundan öte kimesne geçmeye. İllâ meger kim Kâhir bin Sâmusüvâr gelüp giçe, küh-ı Billürîni görüp temâşâ kıla, dimiş. Kâhir bildi kim Ɖaħħâk-ı Mârînüñ binâsı durur ve hem tılsım durur. (c34/v30a)

Ayrıca dünyanın geçiciliği anlatılırken de Dahhâk'a telmih yapılmış, çok cefalar çektikten sonra onun da bu dünyadan ayrıldığından bahsedilmiştir:

Ƙanı yâ Cemşîd ü Ɖaħħâkile Cem
Devr elinden çekmişidi ğuşşa ğam (c35/v10b)

Efrâsiyâb

Alp er Tunga'nın *Şeh-nâme*'deki adı olup Mâverâünnehir'de hüküm süren en büyük Turan hükümdarıdır. İran topraklarını Pişdâdiyân soyunun elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar

Şeh-nâme’de uzunca anlatılmaktadır. Divan şiirinde yiğitliği ve kahramanlığı ile anılır. Büyük İskender’den önce yaşamış olup Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür (Pala, 2010, s. 135).

Metinde Keykubad’ın pehlivanlarından Kârûn-ı Pîlten’in yiğitliğinden bahsedilirken Efrâsiyâb’la mukayese edilmiş, *Ķârûn-ı Pîl-ten kim kırk dört eriş Ķadd ü Ķâmet Efrasiyâb-şalâbet ... Benüm ĶorĶumdan Efrâsiyâb bir yirde Ķarâr Ķılmaz* (c34/31a) ifadeleriyle Efrâsiyâb’ın kahramanlığına telmih yapılmıştır.

Ayrıca Hz. Süleymân’ın huzuruna kılık değiştirerek gelen şeytanı Lokman Hakîm tanınmasına rağmen Hz. Süleymân’a söylememiştir. Bu örnek üzerinden âkil kişinin sultanların huzurunda kendisine söz hakkı verilmeden konuşmaması gerektiği Efrâsiyâb’ın da adı zikredilerek vurgulanmıştır:

Hem-nişîn Ķayşer olursa yâ Ķo Cem Efrâsiyâb
Şormayınca dile gelüp virmeye ‘âĶıl cevâb (c35/3a)

Ferîdûn

DahhâĶ’ı mağlup ederek Pişdâdiyân soyundan altıncı hükümdar olarak tahta geĶen İran’ın meşhur padişahıdır. 500 yıl boyunca tahta kalmıştır. *Şeh-nâme*’de ismi en çok geĶen padişahlardan biri olup onun soyundan olmak övünç kaynağı sayılmıştır. Uzun ömrü, adaleti, iyilik severliği ve doğruluğu ile anılmıştır (Tökel, 2000, s. 166-173).

Metinde sîmurg gökyüzünde uçarken Hz. Süleymân’ın yüz binlerce kişiden oluşan devasa ordusunu görür. Hz. Süleymân’ın bu ordunun tam ortasında kurulan otağındaki tahtından söz edilirken Ferîdun’a telmih yapılarak onun dahi böyle bir tahtının olmadığı ifade edilmiştir:

Bir ‘aceb dîvân Ķurmuş bir emîr
Kim Ferîdûn Ķurmamış anca serîr (c35/27b)

Şeytanın insanları yoldan saptırdığı, nefislerine uydurarak onlara çok sıkıntılar Ķektirdięinin anlatıldığı beyitte Hz. Süleymân ve Cem ile birlikte Ferîdûn’un da adı anılmış, İblis elinden onların da çok cefalar Ķektięinden söz edilmiştir:

ÇoĶ Süleymân u Ferîdûnıla Cem
Ağladı İblîs elinden Ķekdi Ķam (c35/29a)

Firdevsî eserin dua kısmında devrin padişahı Yıldırım Bâyezid’i överken bütün âlemin onun hükmü altına girdiğinden söz etmiş ve onu zamanın Ferîdûn’u olarak nitelemiştir:

İy Sikender der Ferîdûnî’z-zemâna şehriyâr
‘Âlemi itdûn musahĶar hükümüne Ķâker diyâr (c35/62a)

Hüsrev

Sasanî padişahı Nûşirevân'ın torunu, Hürmüz'ün oğlu, *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisinin erkek kahramanıdır. İran'ın efsanevî hükümdarlarından biri olarak yaptığı savaşlarda pek çok zaferler kazanmıştır. Ermen'e gidişinde orada gördüğü Şîrîn'e aşık olmuş, onu da beraberinde ülkesine getirmiştir. Divan şiirinde Şîrîn'e olan aşkıyla karşımıza çıkmaktadır. Ona olan aşkı dillere destan olmuş, Hüsrev'in tarihî kişiliğini ortadan kaldırarak onu tamamen efsanevî bir karakter haline getirmiştir (Tökel, 2000, s. 176-177).

Nazmıdır Firdevsinüñ şehd ü şeker şîrîn-hüb
Ol cihetden Hüsrev ider hazrete dâyim du'â (c35/v2a)

Beyitte Firdevsî, şiirlerini bal ve şeker kadar tatlı, Şîrîn kadar da güzel olarak nitelemiştir. Bu vesileyle de Hüsrev'e telmih yapmış, nazmı ona güzelliği itibariyle Şîrîn'i hatırlattığı için onun kendisine her zaman duacı olduğunu söylemiştir.

İskender (Büyük İskender)

Eski kültürümüzün tefsir, edebiyat, dinler tarihi ve tasavvuf gibi hemen hemen bütün alanlarına tarihî-efsanevî bir şahsiyet olarak girmiştir. Zülkarneyn kıssalarından etkilenilerek kaleme alınan ve İskender'in hayatını destanî-efsanevî mahiyette anlatılan *İskender-nâmelere* göre İran asıllı bir Yunan prensi olan İskender, yedi yaşından itibaren Aristo tarafından eğitilerek on beş yaşında tahta çıkmıştır. İran şahı Dârâ'nın kızı Rûşeng ile evlenmiştir. Hükmü altındaki ülkesini Sokrat, Eflatun ve Aristo'nun öğütleriyle yönetmiş, İran ve Turan'ı zaptetmiştir. Mısır'ı ele geçirerek İskenderiye şehrini kurmuştur. Azerbaycan'da bir kavmi Ye'cûc ve Me'cûc'tan kurtarmak için set yaptırmış, bu set *sedd-i İskender* olarak anılmıştır. Elinde bulunan ve adına *âyine-i İskender* denilen tılsımlı ayna ile uzakları yakın gibi görebildiği, kimlerin yalan söylediğini anlayabildiği rivayet edilmektedir. Yanındaki âlimlere kitaplar yazdırmış, Ka'be ve Kudüs'ü ziyaret etmiştir. Bir süre sonra hastalanmış, yanındaki âlimlerin tavsiyesi üzerine Hızır'la beraber *âb-ı hayâtı* aramaya koyulmuşsa da Hızır bularak ölümsüzlüğü elde etmiş fakat o bulamamış, genç yaşta ölmüştür (Ünver, 2000, s. 557-559).

Ye'cûc ve Me'cûc'a set çekmesi, harikulade işler gösteren aynası ve Hızır'la ölümsüzlük suyunu aramaya koyulması yönleriyle divan şiirine sıkça konu olmuş, sevilen ve övülen kişiler İskender'e benzetilmiştir. Nitekim Firdevsî de eserinde devrinin padişahı Yıldırım Bâyezîd'i överken *İskender-i devran* (c35/v62a) ve *Hızır-ı İskender-celâl* (c34/v1b) ifadeleriyle onu İskender'e benzetmiştir.

Süleymân-nâme'de İskender ile karşılaşan Kâhir bin Sâm ona Hz. Süleymân'ın ne zaman geleceğini ve onun devrine yetişip yetişemeyeceğini sorar. İskender de Hz. Süleymân'ın kendisi öldükten sonra geleceğini ve Sâm'a onun devrini görebileceğini söyler:

Qâhir bin Sâm Sikender-i Kübrâ bu vechile kim Süleymânı medh eyledi. Cümle dîv ü cin Süleymân bin Dâvûda 'âşık oldılar. Buğur ayağ üzerine tırdum, didüm ki: "Yâ Sikenderi'z-zemân ve yâ Zülkarneyn-i şâhib-kırân, senden sonra Süleymân bin Dâvûd niçe vaktde dünyâya gelecekdür?" didüm. Eyitdi ki: "Benüm âhirete nakl itdügümden sonra ⁽¹⁵⁾ temâm olucağ Süleymân bin Dâvûd bu cihân serâyına gelecekdür. Şâhib-kırân server ve hem resül peygamber olacağdur." (c34/v27a)

Eserde Hz. Süleymân'ın meclisinde oturan sultan ve beylerin isimleri sayıldıktan sonra onların huzurda oturma düzeni telmih yoluyla İskender'in Ye'cûc ve Me'cûc'un önüne çektiği sete benzetilmiştir:

On iki biñ sipâhî Sührâb Şâhıla Mısr sultânı Celaleddîn birle Bağdâd meliki Tubba' bin Aşda'ıla Kayşer Rûmıla altun gümüş şandalî üzerinde sağ ve şol geçüp oturdılar. On iki şıbtuñ begleri, 'Arab u 'Arbâ yigleri, 'Amâlika serverleri, 'Adî pehlevânları dağı her biri sedd-i İskender bigi yir yüzinde oturdılar. (c35/11a)

Kahramân

Pişdâdiyân soyundan Tahmurs'un oğlu olarak bildirilen mitolojik bir şahsiyettir. Kahramân için *Şeh-nâme*'de zikredildiği bilgisi yanlıştır Devler tarafından küçükken kaçırılmış ve onların arasında büyümüştür. On dört yaşına geldiğinde sudaki aksini görmüş ve onlara benzemediğini anlayınca devlerin arasından bir gergedana binerek insanların arasına gelmiştir. Orada birçok kişiyi öldürmesi sebebiyle de *Kahramân-ı kâtil* olarak anılmıştır. Divan şiirinde kahramanlık ve yiğitliğin sembolüdür (Tökel, 2000, s.208).

Süleymân-nâme'de *Sam-Süvar*'ın, Endülüslü pehlevanlarından *Sitem Hân*'ın ve Yunan şahının kaynatası *Kamkûl*'un yiğitliği *Qahramânuñ aşlı durur* (c34/v37a), *zemânında Qahramân bin Nerrimândı* (c35/40b), *qahramân-şalâbet* (c35/10b) ifadeleriyle Kahramân'a teşbih edilmiştir.

Keykâvûs

Keykûbâd'ın oğlu, Keyhüsrevîn dedesi olup *Şeh-nâme*'de geçen on ikinci İran padişahıdır. Babası Keykûbâd'dan sonra tahta geçmiş, gurur ve kibire kapılarak etrafındakileri hayal kırıklığına uğratmıştır. Şiirimizde diğer Acem hükümdarları gibi, şairlerin memduhu överken onun üstünlüğünü ve gücünü Keykâvûs'la kıyaslayarak anlattıkları görülür.

Eserde, Sâm-süvâr siyahî bir kılığa girip esarete düşen Kâvus'u kurtarır ve babası Keykûbâd'a gönderir. Buna karşın Keykâvûs'a babasının Hz. Süleymân ile dostluk kurmasını

ve kalesinden çekilip gitmesini aksi halde tüm ordusuyla onun üzerine yürüyeceğini söylemesini ister:

Buğur Keykubād Şāh bunları bu vechile görücek dönüp oğlu Keykāvūsa eyitdi: “İy benüm ciger-güşem ne hāl oldı kim ol kan içici bī-günāh yire hūn saçıcı melekū’l-mevtūn elinden halāş olduñ, baña geldūñ?” didi. Kāvūs dağı du ‘ā kılup didi kim: “İy şāh-ı cihān ve iy sultān-ı Īrān ve Tūrān ol siyāh kim var durur. Cihān içinde mişli yok server durur. Beni zindāndan çıkartdı, hil ‘at geyürüp tonatdı. ... didi kim var Keykubād Şāha benden selām it kim eger ‘ömürden zemān ve kan içici kılıcımdan emān isterse Süleymānıla dīstlık kılup kal ‘asınuñ üzerinden gitsün. (c34/v37b-38a)

Keykûbâd

İran’ın Pişdâdiyân soyundan sonra gelen şah soyu Keyâniyân’ın ilk hükümdarı olup yüz yıl hüküm sürmüştür. Key lakabını ilk kullanan odur. Adaletiyle nam salmış, divan şiirine mülkü ve saltanatıyla konu olmuştur (Pala, 2010, s. 268).

Eserde Sâm-süvâr’ın Hz. Süleymân’a itaat etmediği gerekçesiyle Keykûbâd Şah ve onun pehlivanlarıyla olan mücadelesi anlatılmıştır. Bu mücadelelerde kendi kılığını gizleyen Sâm-süvâr, pehlivanlarını bir bir mağlup ettiği Kubâd Şah’a haber gönderip ondan Hz. Süleymân’a mutî olmasını istemiştir:

Nireden geldūñ ve kaçca gidersin ve bu cengi kimūñ için idersin? Keykubādı bilmez misin kim ‘Acem sultānidur ve yā hōd katındağı pehlevānları anmaz mısın kim her birisi Rüstē-i Dāsītāna cevāb virür ve bu leşkerūñ korqusından felekden kuş geçmez yire düşerdi. ... Ve ben dağı Süleymānuñ dergāhına varmağa müştāk olup bu dem Süleymāna giderken yolum bunda uğradı, geldüm. Keykubāduñ Süleymāna düşmān olduğın işitdüm. Dilerem ki bu sizūñ leşkerūñüzi Süleymānuñ kal ‘ası üzerinden götürem. yā hōd bu yolda Süleymān ‘aleyhi’s-selām uğurunda baş yitürem. (c34/31b)

Menûçehr

Pişdâdiyân soyundan Fars hükümdarı Ferdîdûn’un torunu, İreç’in oğludur. *Şeh-nâme*’de adından söz edilir. İran’la Turan arasında devam eden savaşların onun döneminde başladığı kabul edilir. Çok uzun süre yaşamış ve saltanat sürmüştür (Tökel, 2016, s. 187).

Metinde Hz. Süleymân’ın huzuruna gelen keklik kuşu, ona hediye olarak bir bitki getirir. Hz. Süleymân bu bitkinin ne olduğunu ve faydalarını Lokmân Hakîm’e sorar. Lokmân da kekliğin getirdiği bitkinin hünnap olduğunu söyleyerek faydalarını sıralar. Bu esnada Menûçehr’in adından da söz eder:

Süleymān kebük sözin begendi. Dağı ol mīveyi Loqmāna şundı. Hakīm görüp eytdi: “Yā Süleymān-ı zemān, buña ‘unnāb dirler. Bunuñ ağacınuñ yaprakları berrāk olur. Yimişi aşilludur. Kanı şāfī eyler. Fāyidesi çokdur. Bir gün Menûçehr devrinde bisāt yiyüp Belh şehrinde oturmuşdum. Hikmetden haber söyledüm. (c35/b61a)

Nerîmân

Rüstem'in dedesi Sâm'ın babasıdır. İran mitolojisinde oğlu Sâm'ın yiğitliği ile anılır. Övülen kişi Nerîmân'a benzetilir (Pala, 2010, s. 356). *Süleymân-nâme*'de de Sâm-süvârın erliğinden bahsedilirken Nerîmân'ın da adı zikredilmiştir:

Varsa budur pehlevân-ı Nerrîmân Sâmusüvâr
Yoksa bunca erlik içre olmaya bir pehlevân (c34/33a)

Sâm (Sâm-süvâr) ve Zâl

Şeh-nâme'de adı geçen kahramanlardan olup Ferîdûn zamanında yaşamıştır. İran'ın meşhur kahramanlarından Nerîmân'ın oğludur. Sâm da babası gibi pehlivanlığıyla anılır. Turan'a karşı savaşlarda İran adına pek çok zaferler elde etmiştir (Pala, 2010, s. 390).

Süleymân-nâme'de Hz. Süleymân ve Lokmân Hakîm'den sonra adından en çok bahsedilen kişi Sâm'dır. Hz. Süleymân adına devlerle ve Yunan şahının pehlivanlarıyla savaşmakta, kahramanlığı ve yiğitliğiyle her daim öne çıkmaktadır:

Kârûn bunu görüp bildi kim Sâmusüvârdur. Zîrâ kim bu lu' bî Sâmusüvârda görüp dururdu. Kârûn diledi kim fîlden inüp gelüp Sâmuñ elin öpe, diye kim: "Sen Sâmsın yâ pehlevân, ben senüñ kadîm kuluñam. Baña emân, yâ pehlevân-ı zemân." didi. Bu yañadan 'Acem begleri Keykubâd Şâhla ve Samuñ Kârûnla ceng itdügin ve Sâmuñ erliğin kim gördiler, hayrân kaldılar. Her birisi didiler kim: "Varısa bu Sâmusüvârdur." didiler (c34/33a)

Şeh-nâme'de anlatıldığına göre Sâm'ın uzun süre oğlu olmamış, doğduğunda da saç, kiprik ve kaşlarının bembeyaz olmasından dolayı oğlu Zâl'ı bir dağa bırakmış; bu dağda Sîmurg oğlunu bulup büyütmiştir (Pala, 2010, s. 488). Metinde Sâm'ın yiğitliğiyle birlikte bu olay neredeyse olduğu gibi nakledilmiştir. Hz. Süleymân'ın sevinçli bir halde olduğunu göre Kuknûs kuşu ona bu mutluluğun sebebini sormuş, Hz. Süleymân da Sâm'ın oğluna kavuştuğu haberini aldığını söylemiştir:

Buğur Süleymân 'a.s. cevâb virdi kim Sâmusüvâr dirler bir pehlevân vardur. Sîmurğ anuñ oğlu Zâlî yuvasında beslemiştir. Nitekim sîmurğdan işidüp tururdu, haber virdi. Ve ol Sâm gelüp Kubâduñ çerisile ceng eylemiş. Çok pehlevânlar tutmuş, çeri tağıtmiş. Baña nâme göndermiş. Sâm-u Süvâr anuñ geldigine şâdam diyüp haber virdi. Kuknûs kuşu Sâm-u Süvârî işidüp tururdu. Eyitdi: "Yâ Süleymân, Zâl sîmurğ yuvasında iken ben varup Zâlî görüp tururın. Ammâ kim Sâmi bilmezem. Velîkin Sîmurğdan işitdüm kim Sâm-Süvâr, pehlevân u dilîrdür diyüp öñür öñerdi. (c35/v2b)

2.4. TABİAT

2.4.1. Yıldızlar ve Gezegenler

2.4.1.1. Gâv (Arz Öküzü) / Semek (Mâhî-Hût)

Eski bir inanişaya göre, dünya adına *gâv-ı zemîn* denen bir öküzün boynuzları arasında durmaktadır. Öküz balığın sırtında, balık ise suyun içindedir. Bir kanaate göre yeryündeki sarsıntı ve zelzele bu öküzün başını sallaması sonucunda meydana gelmektedir (Pala, 2010, s. 32).

Arapça'da *nûn* ve *hût* sözcükleriyle de karşılanan balığın İslamî rivayetlerde yaygın bir şekilde kullanıldığı görülür. Eskiden bazı insanların balığa taptığı, Filistin tanrılarında Dacun'un kafası insana, vücudunun geri kalanının da balığa benzediği rivayet edilmektedir. Kalem sûresinin ilk âyetinde üzerine yemin edilen *nûn* harfinin *balık* manasına geldiği ve bununla da dünyayı sırtında taşıyan balığın kastedildiği görüşü vardır. Tasavvufta olgunluk makamına erişen *ârif*, marifet denizine dalmış olduğu için *mâhî* olarak anılır (Yıldırım, 2008, s. 495-496).

Metinde *gav* (arz öküzü) ve *semek* (balık) hemen her yerde mübalağa amacıyla birlikte kullanılmıştır. Hz. Süleymân'ın muhteşem ordusu savaşırken sanki İsrâfil'in sûru üflenir, savaş esnasında çıkan atların ayak seslerinden ve askerlerin naralarından arzı taşıyan öküz ve onun üzerinde bulunduğu balık korkusundan yerinden sıçrar:

Na'ralardan çıñradı tās-ı felek
İñledi at ayağından gāv semek (c34/55b)

Ceyş-i Süleymân bu hirāsânı kim idicek şanasın kim şür-ı Sirâfîl ürüldi. Cümle ulular dirildi,
'arşa-i 'arâşât dirildi. Hây u hüyıla zemîn ü zemân töldi. Kıyâmetden bir 'alâyim oldi. Felekler
gümledi, gāv ü semek beliñledi. (c34/v60a)

2.4.1.2. Merrîh

*Heft-ahter*¹den biridir. Eski astronomide İranlı gökbilimcilerin *Behrâm* dediği gezegen Arapça'da *Merîh* (Mars) olarak bilinir ve *nahs-ı asgar* (küçük uğursuzluk) olarak kabul edilir. Yıldızların burçlar üzerinde oluşturduğu etkiden dolayı *Merrîh* aşırı ateşli ve kurudur. Yunan mitolojisinde savaş tanrısı olarak bilinir. Elinde bir kılıç veya hançerle tasvir edilip feleğin

¹ Heft seyyâre: Yedi gezegen; Heft sîtâre: Yedi yıldız gibi isimlerle de bilinen heft ahter, Mâh (ay), Tîr (Utarit/Merkür), Nâhîd (Zühre/Venüs), Behrâm (Merih/Mars), Bercîs (Müşterî/Jüpiter), Keyvân (Zühâl/Satürn) ve Şems (Güneş) gezegenlerini kapsar. Her biri kendisine özgü bir gök tabakasında bulunur (Yıldırım, 2008, s. 363).

başkomutanı sayılır. Yıldızı Merrîh olanlar kuvvetli, öfkeli, sert ve kavgacı olur. Beşinci felekte bulunup o feleği etkisi altına alır. Kırmızı renk ona aittir (Pala, 2010, s. 323).

Metinde kahramanların yiğitliğinden mübalağalı bir şekilde söz edilirken Merrîh'in kıyas amaçlı kullanıldığı görülmektedir:

Rûmı tîğum açdı Rûs u Çîni de
Ceng idersem kaçırım Merrîhi de (c34/v31a)

Sâmüsüvar savaş meydanında öylesine cenk etmiştir ki Merrîh bile onun gösterdiği yiğitliği gösterememiştir:

Bir 'aceb ceng itdi kim Sâmisüvâr
Merrîh eyle kılmayadı kâruzâr (c34/v34a)

Sâm-süvâr'ın savaşa başlamadan önce rakibini korkutmak için Merrîh'in hançerle tasvirine telmih yapılarak *Merrîh-veş hancerüm bilüme* şoğunam (c34/v38a) ifadesiyle hançerini tıpkı onun gibi beline takındığı ifade edilmektedir.

2.4.1.3. Ülker (Pervîn)

Pervîn ve *Süreyyâ* gibi isimlerle de anılmakta olup *Sevr* ya da *Hamel* burcunda kümelenen bir takım yıldızdır. Kamer menzilindeyken sevgilinin yüzü aya, benleri de ülker yıldızına benzetilir. Yine aşğın gözyaşları da *Pervîn*'e benzetilerek sevgilinin âsumân olan eşiği şairin gözyaşı pervinleriyle süslenir (Pala, 2011, s. 370).

Eserde Ülker yıldızı teşbih unsuru olarak kullanılarak *çerinüñ odından gökdeki yılduzlar, yirde âteş gibi Ülkere dönmiş* (c35/37b) ifadesiyle, Hz. Süleymân'ın ordusunda bulunan askerlerin ellerinde tuttıkları meşalelerin ateşi gibi gökteki yıldızların Ülker yıldızına dönüştükleri anlatılmaktadır.

2.4.1.4. Zühre (Nâhîd)

Venüs ve *Çobanyıldızı* gibi isimlerle bilinip *sa'd-ı asgar* (küçük mutluluk) sayılır. Üçüncü felek ona aittir. Cuma günü ve salı gecesi *Zühre*'nin etkisi altındadır. Bu yıldızın tesirindeki burçlarda doğanlar zeki, zarif, maharetli ve sanatkar olur. Yeşil ve parlak renkler *Zühre*'nindir. Rivayete göre İranlı ve çok güzel bir kadın olan *Zühre*, *Hârut* ve *Mârût* adlı meleklerden bir yolunu öğrenerek göğe çıkmıştır. Feleğin sâzendesi olarak bilinir. Şiirimizde çoğu zaman aşk, güzellik, şarkı ve çalgı ile birlikte anılır (Pala, 2011, s. 494).

Metinde *Zühre* kelimesi eğlence meclisleri tasvir edilirken meclis bulunan *sâzendelerin* güzelliğini ve seslerini nitelemek için bir teşbih unsuru olarak hemen her yerde *Zühre-i zehrâ* tamlamasıyla birlikte kullanılmıştır:

Meclis-i Kûbâd temâm kemâl bulup Zühre-i zehrâ ol şöhbete reşk iledürdi (c34/v36b)

Zühre-i zihrâ şîfât kııl nağme-sâz
Güş idenler kıla taḥsîn dil-nüvâz (c35/v49b)

Andan Zühre eşvâtlı, Dâvûd âvâzlu sâzendeler, güyendeler şaffıla oturdılar. (c35/v35a)

2.4.2. Kuşlar

2.4.2.1. Sîmurg (Ankâ)

Hemen hemen bütün yönleriyle Ankâ'nın Fars edebiyatındaki karşılığıdır. İran ve Türk edebiyatını temelden etkileyen Şeh-nâme'nin olay örgüsü çerçevesinde kazandığı özellikleri Ankâ rivayetleriyle birleştirilerek edebî metinlerde kullanılmıştır. Mitolojik bir kuş olan sîmurg, iri cüssesiyle bütün kuşlardan büyük olup yüksekte uçar. Uçtuğu zaman hava kararır ve mercan yağdıran bir buluta benzer. Uçarken sel sesi veya gök gürültüsüne benzer ses çıkarır. Kâf dağında yaşar. Çok parlaktır, bakan gözler kamaşır. Geniş bilgi ve hünerlere sahip olup insanlar gibi düşünür ve konuşur. Kendisine başvuran hükümdar ve kahramanlara akıl hocalığı yapar. Doğumundan sonra babası tarafından terk edilen Zâl'i bulmuş ve yuvasına götürerek besleyip büyütüştür. Zülkarneyn onunla gökyüzüne çıkmıştır (Ceylan, 2007, s. 313-35; Yılıdırım, 2008, s. 623-627).

Süleymân-nâme'de *şâh-ı murg*, *hân-ı murg*, *sultân-ı murg* ve *ankâ-yı sîmurg* gibi nitelendirmelerle adından en çok bahsedilen kuştur. Hz. Süleymân'ın en yakınındaki kuşlardan biri olarak meclisinde bulunur, onunla konuşur. Kuşların şâhı ve sultanı odur. Tartıcı ve yırtıcı bütün kuşlar onun emrine itirazsız uyar, ona hürmet ederler:

Cümle murgân şâhıdı sîmurg-ı Kâf
Emrine me'mûridı vü bî-hilâf

Tartıcı vü yırtıcı dâne yiyen
Dergehinde baş egerdi mişl-i kâf (c34/v13b)

Diğer bütün kuşlar ona itaat eder ve sözünü dinler. Haksızlığa uğrayan kuşlar sîmurgdan yardım diler, onun hükmüyle hakkını alır. Metinde sîmurgun huzuruna gelen bir keklik, başka bir keklikten şikâyetçi olduğunu söyleyerek ondan hakkını almasını ister :

...bir keklik gelüp sîmurg nazarında feryâd eyledi. Bir keklikden şikâyet kıldı. Eyitdi kim: “Yâ sîmurg ve yâ sultân-ı murg, benüm qarındaşum kızın fülân keklik helâk, günâhsuz bağrını çâk ve menzîlini hâk eylemişdür. Benüm ḥaḳḳum andan alıvırgil.” didi. Sîmurg daḳı ḥükm eyledi.

Sakşıkan kuşu kim dâne yiyen kuşların çāvūşıdır. Varup kekligi getürdi, haşmıyla beraber türdilar. (c34/v9b)

Şeytan sîmurgun Hz. Süleymân'a olan itaatine haset etmektedir. Zira diğer bütün kuşlar sîmurga itaat edip, sözünü dinlerler. Sîmurg Hz. Süleymân'ın huzuruna geldiği vakit bütün kuşlar da onun peşinde gelir. Şeytan her fırsatta sîmurgun Süleymân a.s.'in meclisine gelmesini engellemek için türlü hileler kılar:

İblīs-i la'īn ve racīm-i bī-dīn gördi kim Süleymân Hazretine kuşlar dağı muṭī' münkād olmuşlar. Sîmurg dağı geliyorur. Ol hasūd u merdūd, sîmurguñ ol sultān-ı murguñ geldüğine ⁵be-gāyet hased itdi. ... Sîmurg gelicek hemān Süleymānlık temām olur. Cemī' maḥlūkāt Süleymāna gelmege müştāk iştiyāk kılar. Nice ola kim hīle kulavuz, sîmurg Süleymāna gelmeye, muṭī' münkād olmaya? Sîmurg haşreti Süleymānuñ içinde dağ ola, tā kıyāmete kıala. (c35/v16)

Rivâyete göre Sîmurg, Hanzala bin Safvân a.s devrinde bir çocuğu kapıp götürmüş, bunun üzerine Safvan peygamberin duasıyla Allah onu insanların arasından alarak Kâf dağına atmıştır. Bu suretle halk arasında ismi var cismi yok bir mahluk olarak kalmıştır (Ceylan, 2007, s. 31). Simurgun kendisi gibi yumurtasınının da büyük oluşundan, yüksekten uçuşundan ve fil, sıçan, devlenceç gibi yaratıklarla beslendiğinden bahsedildikten sonra sözü edilen anlatıya da eserde ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bir çocuğu kapdığı için Hanzala peygamberin duasıyla metinde *Cezîre-i Billur* olarak adlandırılan hiçbir insanın olmadığı bir adaya bırakıldığından söz edilmiştir:

Yā Süleymān, Loqmān-ı Hākīm çün didi, ammā kim ben dağı gördüm. Tārīhde kim 'ankā-yı mağrib bir kuşdur kim aña sîmurg dirler. Gün batduğı yırde olurdu. Gāyet 'azīm, uludur. Yumurdası bir tağ bigi olur. Gāyet irāk uçar. Ve fīl, kıpar, devlüngeç, sıçan, kıpar bigi zemān-ı kādīimde varıdı. Adem-i safī devrinde tā kim Hañtal devrine kıaldı. Halkı incitdi. Hattā bir gün bir gelinceği kapdı. Yarındası güyā kūsın dağı kapdı. Ol halkı acıdı. Ol vakt Hañtala bin Şafvān peygāber idi 'aleyhi's-selām. Du'ā itdi, ⁽²¹⁾ Hağ te'ālā anı baħr-i muḥīt içinde bir aña vardur, Cezîre-i billūr dirler, anda bıraktı ki hīç ādemī varmaz. Fīl, kerkeden, cāmūs, bebr dürlü cān-averler anda çokdur. Anı yir. Kıçan kim uça sīl bigi ²kanadların gürledür. İki biñ yaşar, biş yüz yaşayıcak avlanur. (c35/v44a-b)

Efsaneye göre her kuştan bir özellik alıp otuz kuşun özelliğini taşıdığı için *sîmurg*, otuz kuşun her birinden bir tüy aldığı için de *sîreng* olarak anılır (Yılıdirm, 2008, s. 623-627). Metinde bu efsaneye de tesadüf edilmektedir. Sîmurgu kaybeden kuşlar onu aramak için yola koyulur, her bir kuş farklı mekanlardan ona ait bir iz bulduğu iddiasıyla kendi tabiatına uygun bir yün olarak döner. Netice itibarıyla bulunan yünler farklı farklı olsa da hepsi sîmurga aittir:

Her birisi bir yire varup sîmurgı isteyüp bir yünin bulup nişān alup getürdükleri yünleri sîmurg nazarına getürüp kodılar. Sîmurg kuşların aḥvāline muṭṭali' olup każiyyeyi bilüp ol yünlerine nazar kılıp kendünün itdügin bilüp dağı luṭfıla cevāb virüp didi kim: “Yā murgān, bu yünlerin ser-cümlesi benüm yünlerümdür ki varup bulmuşsuz, nişān almışsuz. Ammā kim Hağ te'ālānuñ ḥikmetile ol kādīrün kudretile her biriñüzün ḥāṭırı tesellā olmağıçün kendüzünüz muḳābelesinde yünü kendüye göre bulmuş nişān. Nite? Ğurāb kendüye göre kıara yünüm naşib olmuş. Tāvūsa kendünün şekline, şemāyiline göre heft-reng yünüm bulmuş. Bülbül yine a'zasınuñ yününe göre bozca gök reng yünüm bulmuş. Kerkes dağı pīr-i murgāndur, şaru ağ yünüm bulmuş. Ma'a'l-kışsa, her biriñüzün eline giren kendünün vağ'-ı endāmına göre bulmuş. Şānī' şun'ın āşıkāre kılmış. Ammā kim cümlesi benüm yünlerümdür. (c35/v58b-59a)

2.4.2.2. Tavus

Sorgucu, rengarenk tüyleri ve kuyruğu ile kuşlar âleminin en güzellerinden biri olarak bilinir. Cennet kuşu olarak da anılan tavus, önceleri cennette yaşarken kendisine melek şeklinde görünen şeytan onun güzelliğini övmüş, ona cennete girip Allah'ı görmenin bir yolunu bulursa kendisine üç önemli bilgi vereceğini, bu bilgiler sayesinde hiç yaşlanmayacağını, hastalıklardan etkilenmeyeceğini ve asla cennetten çıkmayacağını söylemiş. Şeytanın yalanlarına kanan tavus onu yılanla tanıştırmış, şeytan da yılanın hilesiyle cennete girmenin yolunu bulmuştur. Akabinde de Hz. Havvâ'yı kandırarak yasak ağaçtan yemesini ve Hz. Adem ile cennetten kovulmalarına neden olmuştur (Ceylan, 2007, s. 228-229; Yıldırım, 2008, s. 676). Bu olaydan sonra da tavus kuşunun güzel sesi kaybolmuş ve ayakları çirkinleşmiştir.

Süleymân-nâme'de tavus hakkındaki bu rivayet ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Tavusun cennetteyken hurilerle cennet kapıcısı olarak kabul edilen Rıdvan meleğini bile hayrete düşürecek kadar güzel sesli olduğundan ve ayaklarının kızıl yakut renginde olduğundan söz edilmiştir:

Tāvūs eydür: “Yâ Süleymân, behiştdeyiken bir elhânım varıdı, dile gelüp Haq te‘âlâyı tesbîh idincek hür u gılmân Rızvân-ı vildân benüm âvâzuma mütehayyir olurlarıdı. Ve ayağum dağı kızıl yâküt rengindeydi. (c35/v50a)

Ancak ona bahşedilen iki nimet Hz. Adem ve Havva'nın cennetten çıkarılmalarında dahil olduğu gerekçesiyle Allah tarafından geri alındığı için tavusun güzel sesi kaybolmuş, kızıl yakut renginde olan ayakları ise çirkinleşmiştir:

Ammâ kim uçmağdan çıkıncağ Âdemüñ, Havvânuñ ‘a.s. ve dağı yılanuñ, şeytânüñ ‘aleyhi'l-la‘netü her nesnesi kim eksildi. Benüm dağı bu iki nesnem eksildi. Ol benüm ki tāvūsam hüb âvâzum ve dağı ayağumuñ rengi, zîneti (c35/v50a)

Renk, gösteriş, güzellik, böbürlenme, ihtişam ve kendini beğenmenin sembolü olan tavus kuşu, onca güzelliğine rağmen ayakları çirkin kılınmıştır. Tavus her ne kadar güzel renki tüyleri ve uzun kuyruğuyla kendini beğense de çirkin olan ayaklarını gördüğünde cennetten kovuluşunu hatırlar ve ah eder (Ceylan, 2007, s. 228-229). Metinde tabiatı gereği *kendi nefsinin beğenir* olarak nitelenen tavusun dışına kur yapmak için güzel renkli tüyleriyle türlü hareketler yaptığından, ancak sesinin ve ayaklarının kötü oluşuna ise daima hayıflandığından söz edilmiştir:

Yâ tāvūs, tāvūsüñ mizâcı, hâşşası nedür? Dağı beyân eylegil, bilelüm.” didi. Tāvūs cevâb virüp didi kim: “Yâ Süleymân-ı zemân, tāvūs kuşunuñ ahlâkı tabî‘atındadır kim kendü nefsinin beğenür. Cevalân ider. ‘Ale'l-huşuş kim dışisinüñ nazarına karşı turup cevelân kıla. Envâ‘-ı harekâtıla cevelânlar kılar. Tırnağıla başı üstine kim ol laţîf renglerle ki Allâh te‘âlâ bizüm cinsümüzi eylemişdür kim vaşfumuz dile gelmez. Meger kim görile. Velâkin yâ Süleymân, iki nesneye yirünürüz. Birisi bu kim âvâzumuz kerîh durur. Biri bu kim ayağumuz zîşt durur. (c35/v50a)

Hız İbrahim, öldükten sonra insanların tekrar nasıl diriltileceği konusunda kalbinin mutmain olması için Allah'ın kendisine bir mucize göstermesini diler. Bunun üzerine Allah Hz. İbrahim'e dört kuş tutup onları kesmesini ve her bir parçasını bir dağ arkasına bırakmasını emreder. Kuşlar İbrahim çağrısı üzerine Allah'ın emriyle dirilir (Ceylan, 2007, s. 228-229). Firdevsî, eserinde bu olaydan da söz ederek tavus kuşunun sözü edilen dört kuştan biri olduğunu ifade etmiştir:

İbrâhîm peygamber 'aleyhi's-selâm bir tãvûs, bir kargâ, bir hürûs ve bir gügercin tutdı. Her birisini dörder pâre itdi. İletüp her birini bir tağ başında kôdı. Dağı bir kerre Allâh te'âlâ iznile bir yire gelüñ diyüp çağırdı. Buğur her pâre yirlü yirinden tûrup varup dağı dirildi. (c34/v11b)

2.4.2.3. Kuknûs (Kaknûs)

Yunanca *kuğu* anlamındaki *kiknos* kelimesinden gelmektedir. Tüm dünya mitolojisinde güzelliğin sembolüdür. Şark efsanelerinde Hindistan'da yaşadığına inanılan tüyleri rengarenk olan mitolojik bir kuştur. Yükseklerde uçarken rüzgarın gagasında bulunan 360 delikten geçmesiyle türlü sesler çıkarır, bu sese toplanan kuşlardan bazılarını yiyerek bin yıl ömür sürermiş. Bin yıl dolduğunda pek çok çalı çırpı toplayıp üzerine çıkararak içli içli ötmeye başlar, bir süre sonra cezbeye gelip kanat çırpışlarıyla odunları tutuşturur ve yanarak kül olurmuş. Külleri arasından çıkan bir yumurtayla yeni bir kaknûs doğarmış (Ceylan, 2007, s. 134-135). Bu olay bazı farklılıklar barındırmakla birlikte *Süleymân-nâme*'de şu şekilde anlatılmaktadır:

Yâ Süleymân, kuknûs kuşunuñ gâyet çok yaşayanınıñ 'ömri biñ yıl olur. Ve gâyet az yaşayanınıñ 'ömri biş yüz yıl olur. Ammâ kim cemî' 'ömürlerinde cimâ' itmezler. İllâ kim hîn-i mevte ölümü gelince ol kadar odun cem' idüp bir muhkem yuva yapar kim ol yuvanın ağaçların biñ deve çekmeye. Çünkim yuvasını yapar dağı dişisile anda 'ömr sürerler. Vaqtî kim helâke yüz tutsa dişisile irkegi cimâ' iderler. Tâ kim cihânda tevâlüdümüz ve tenâsülümüz kalsun, diyüp cimâ' iderler. Cimâ'ı dağı şöyledür kim ikisi birbirile burunlarını sürerler. Ol kadar kim burunlarından od çıkar. Dağı ol cem' olan odunların üstüne düşer. Odun yanar, ol ikisi odunla bile yanup kül olurlar. Andan soñra Hâk te'âlânın emrile ol kuknûsun külünün üzerine yağmur yağar. Yağmur diñdükten soñra bu kuknûs külünün arasından çoklık kurduğazlar olur. Kanadları biter, ammâ kim sehl müddet içinde cümlesi helâk olur. Hemân bir dişisi ve bir irkegi kalur. Kanadlanurlar, uçarlar. Anlar dağı müddetile kuknûs olurlar. (c34/v43b)

Görüldüğü gibi kaynaklarda kuknûs kuşunun dişisinden hiç bahsedilmemekte, kanat çırpma olarak geçen bilgi ise metinde kuknûs kuşunun dişisiyle burunlarını sürmeleri şeklinde geçmektedir. Anlatının devamında Hz. Süleymân'ın kuknûsa o an meydana çıkan ateşten neden kaçıp kurtulmadıklarını sorması üzerine, kuknûs cima lezzetinden ateşi hissetmediklerini, bu sebeple sadece ecelleri gelince cimayı arzuladıklarını söyler:

Yâ Süleymân, ol vaqt kim cimâ' itmelü olsalar mınkârlarından cimâ' iderler. Nitekim kuzgun dağı mınkârından cimâ' iderler. Ol mınkârlarını biri birine sürüp cimâ' iderken od dağı çıkar. Ammâ kim cimâ' lezzetinden Hâkğun kudretile ol od çıkup vücudlarını yakup kül ider. Henüz helâk oluncaya dek cimâ' lezzetinden tuymazlar, helâk olurlar. Anların ölümüne sebep cimâ' olur. Ol sebebden 'ömürlerinde cimâ' itmezler, tâ kim ecelleri gelmeyince. Çünkim ecelleri yakın gele, gönülleri cimâ' isterler. (c34/v44a)

Kuknûs *Süleymân-nâme*'de *yırtıcı kuşların reisi* (c34/v13b) olup sîmurg ile birlikte *sultân-ı murgân* (c34/v23b) olarak zikredilir. Ayrıca karga türünden kuşların çavuşu mesabesindedir. Tavus ve sîmurg ile birlikte Hz. Süleymân'ın hemen her meclisinde bulunan, ona en yakın olan kuşlardandır. Diğer kuşlar Hz. Süleymân'a bir şey arz etmek istediklerinde kuknûsu aracı kırlarlar.

Metinde kuknûsların ana vatanını olarak Hindistan gösterilmesinin yanı sıra, orada sayısız kuknus kuşunu içinde barındıran *âlem-i kuknûsiyye* (c34/v14a) adında bir yer olduğundan ve kuknûsların şekil olarak keklige benzeyen, deve kuşu büyüklüğünde olan ancak uçamayan bir mahluk yiyerek beslendiklerinden bahsedilir. Yine bu mekanda farklı farklı renklerde yetmiş iki budağı olan ve her budağında üzüm, hurma, incir gibi farklı yemişlerin bittiği bir ağaçtan söz edilir. Bu ağacın doğu tarafında *âb-ı hayât* (c34/v14b) olarak nitelendirilen kardan soğuk, şekerden tatlı ve miskten daha güzel kokan bir su akmaktadır. Hasta olan kuknûsların bu sudan içtiklerinde Allah'ın izni ile şifa bulduklarından söz edilmiştir.

2.4.2.4. Kerkes (Nesr)

Farsçada *dejkâk* denilen akbaba şiirimizde kerkes ve nesr olarak anılır. Kartalla birlikte yırtıcı kuşların en iri türlerindedir. Leşle beslenip küçük memeli hayvanları avlar Baş ve boyunları bu yüzden kısmen çıplaklaşmış, ince tüylerle kaplanmıştır. Kuduz gibi birçok hastalığa bağışıklı oldukları için hayvan leşlerini kısa zamanda ortadan kaldırdıkları için bir nevi çöplük görevi yaparlar. Kuşların ulusudur ve ârif bir kuştur. Ancak leş yedikleri için eti haram sayılır. Uzun ömürlü oldukları için Araplar bir kimsenin uzun ömürlü olmasını dilediklerinde akbabadan daha uzun ömürlü ol derler. Şiirimize en belirgin özelliği olan leşle beslenmesi yönüyle konu olur (Ceylan, 2007, s. 27-29).

Süleymân-nâme'de kerkes cinsi kuşlar hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Metne göre kerkes kuşuna uzun ömürlü oldukları için kuşlar atası manasında *Ebu't-tayr* denmektedir. Sarp dağların bulunduğu *Nesrân*¹ şehrinde yaşar. Yüksekten ve hızlı uçar, yuvalarını insanların ulaşamayacağı yüksek yerlere yapar. Çok oburdur, o kadar çok yer ki birkaç denemeden sonra ancak havalanabilir. Yaşları ilerledikçe gözleri görmez oldur. İnsan safrası bulup gözlerine sürerek görme duygusunu kuvvetlendirir. Kerkes cinsi kuşlar, yumurtalarını yediği ve yavrularını öldürdüğü için yarasadan çok korkar. Yarasadan korunmak için yuvalarına çınar yaprağı bırakır. Zira çınar yaprağı veya ağacının bulunduğu yere gelen

yarasanın gözleri kör olur. Bazı kerkes kuşları cima etmez, erkeği dışisine baktığında hamile kalır ve yumurtlar. Ancak bunun için de *Nesran taşı*na ihtiyaç vardır. Dışisi bu taşı gördüğü zaman yumurtlayabilir. Daha sonra yumurtayı kendilerine yakın bir yere güneşin ısıtması için bırakırlar:

Ve dağı yâ Süleymân kerkesün 'ömri uzun olur. Anuñiçün Ebu't-ıayr dirler. Ya'nî kuşlar atası demek olur. Ve dağı kerkes yuvasını yüce yirde yapar. Kayalar üzerinde ve yüce tağlar üstünde kim âdem eli aña irmeye. Ve dağı gâyet tîz uçucu ve yüksek uçucu olur. Ammâ kim çok yiyici olur. Ol kadar yir kim uçamaz olur, bir zemân seker. Tâ andan şöña bir iki qarış yukarı kalkar, yine düşer. Bir zemân dağı şöyle ider, andan uçabilür. Vaqt olur kim gözi görmez olur. Çok yaşadığından ol vaqt varup âdem ödin bulup gözüne sürer, gözleri hoş olur. Ve hem katı yürekli olur kim hiç nesneden korkmaz. İllâ kim yarasadan korkaruz. Be-gâyet çoklık şerri tokunur." didi. Süleymân Hâzreti 'a.s. şordı kim: "Ne vechile ziyân iderler?" Cevâb virdi kim: "Yâ Nebiyy'allâh, bizüm t̄ayifemüz ya'nî kerkes cinsi yuvasına hizmet iderken ba'zımız var durur kim cimâ' itmez bâkî kuşlar bigi. Ammâ kim irkegi nazar itmekile dışisini tohm tutar, yumurtlar. Yumurdasın başmaz gine yakın yirde kor. Tâ kim güneş harâretile kıza. Ve çünkim dışisi yumurdaya gelse yumurtlayumaz, 'âciz olur. Bu Nesrân taşını kim hâzretüñe getürdüm. Tâ kim bu cins cevheri irkegi bulup dışisinün nazarına getürmeyince yumurtlayımaz. Kaçan kim irkegi bu cevheri bulup getürse, dışisi anı görse, hemân-dem haml zâhir olup yumurtlar. Ve dağı yarasadan korkaruz. Zîrâ kim yâ Süleymân kaçan kim yarasa kim gelüp yumurdamuzı bulsa yiydin olur. Ve yâ hoş yavrumuzı bulsa helâk ider. Eyle olsa varup çınar yaprağı getürürüz. Yuvamuzda üzerinde koruz. Zîrâ kim yarasa çınar yaprağından ve ağacından şöylele korkar. Nite kim bizüm cinsümüz yarasadan nice korkarsa çınar yaprağı olduğu yire yarasa gelmez. Ve eger gelürse gözleri kör olur. (c34/52b)

Kerkes kuşu Hz. Süleymân'ın huzuruna geldiğinde tahtının dibine hediye olarak Nesrân taşı adı bir cevher bırakır. Kerkes kuşunun dilinden anlatılanlara göre, bu taş Yemen'de bulunan Nesrân dağında bulunmaktadır. Hamile kadın zorluk çekiyorsa bu taşı suyun içine bırakıp içerse kolaylıkla doğurur. Döverek toz haline getirilip yaraya bırakılsa yara çabucak iyileşir. İnsan ya da havvan vücudunda kalan oka Nesrân taşının tozu, tavşan yağıyla merhem yapıp sürülürse okun ucunu kolayca çıkarır. Zehirlenen birisi Nesrân taşını ezip çetük² yağıyla birlikte içerse faydası olur:

Kerkes dağı cevâb virüp didi kim: "Yâ Süleymân, bu cevherün aşlı Yemen T̄ayifde durur bir tağda olur kim aña cebel-i Nesrân dirler. Hâşıyyeti budur kim bir hâmile hâtün kim hamlinde düşvâr olsa def'i bu taşı şuya birağup şuyun içürseler âsânlığıla toğura. Ve eger zahmıçün döğüp bir pâresin cirâhata ekseler, cirâhatı bitüre. Ve eger kim gevdesinden bir âdemün ve yâ vir hayvânun oğ demreni kalsa bu taşı döğüp un bigi idüp dağı tavşan yağıla yaqu idüp ol zahmuñ ağızına ursalar demreni çeke çıkarara. Ve dağı eger kim zehr içmiş âdem bu cevheri ezüp çetük yağıla içse nâfi' ola. (c34/51a)

Geleneksel tıbbıa dair verilen bilgilerde kerkes kuşunun bir çok faydasının olduğu görülmektedir. Metne göre kerkes kuşunun kalbini kurutup bir kurt derisine sararak yanında gezdiren kişi heybetli görünür, halk tarafından sevilir ve bir isteği varsa padişahlarca kabul olur. Kalbi kurutulsa veya yakılarak kül haline getirilip göze sürülse gözden akan suyu yok eder. Yine kalbini ya da beynini katran ve zeytinyağı ile karıştırıp cüzzam hastalığına

¹ Suudî Arabistan'ın güneyinde Yemen sınırında bulunan bir şehirdir.

² Kedinin çok sevdiği, kokusu sünbüle benzer bir ot.

yakalanmış, kaşları ve kirpikleri dökülen kişinin burnuna damlatılırsa faydası olur. Kerkes kuşunun karın boşluğundaki yağ eritilip balla göze merhem gibi göze çekilirse iyi gelir. Yine inciğinden¹ alınan ilik balla karıştırılıp göze sürüldüğünde göz ağrısına ve iltihabına fayda verir:

Yâ Süleymân, kerkesûn hâşşası budur kim kaçan kim kerkesûn yüregın kurudup kurd derisine koyup bile götürse halk içinde maħbûb ola ve heybetlü ola. Pâdişâhlar katında hâceti maħbûl ola. Yırtıcı cânavarlardan aña ziyân degmeye. Ve daħı eger kim ödin alup kurudup ve yâ hod yakup külini göze çekseler gözden gelen şuyı def` ide. Ve eger ödin ve dimâğın kaṭrânıla ve bir pâre zeyt yağıla karışdurup daħı şol cüzâm olup kaşları ve kirpükleri dökülmiş kimesnenün burnına tamzursalar fâyide kıla. Ve daħı eger kim iç yağın eridüp engübînile göze çekseler fâyide ider. Ve daħı eger incüginün iligin alup balıla karışdurup göze çekseler remede fâyide kıla (c34/54a)

2.4.2.5. Ukâb/Tavşancıl (Kartal)

Arapça'da *nesr*, kimi Türk lehçelerinde ise *bürküt* olarak adlandırılan kartal etobur bir kuş olarak kuşların kralı sayılır. Vücut yapısı itibariyle uzun kanca gibi aşağı kıvrık keskin ve kuvvetli bir gagaya, iri tırnakları olan güçlü ayaklara ve uzunca geniş kanatlara sahiptir. Yuvasını sarp ve yüksek yerlere yapan kartal, iyi bir ucucu olarak çok uzun süre havada kalabilir. Yırtıcıların en korkuncudur. Yılda üç tane yumurtlar, yavrusunu otuz günde çıkarır. İslam astrolojisinde kartal, koç burcunun kuzeyindeki takım yıldızının sembolüdür. Divan şiirinde *ukâb* ve *nesr* adlarıyla anılan kartal, asaleti ve alıcılığıyla memduhu övmeye teşbih unsuru olarak kullanılır. Ukâb burcunun birinci dereceden yıldızı olan *nesr-i tâir* de şiirlerde en fazla anılan gök unsurlarından biridir (Ceylan, 2007, s. 150-153; Serin, 2011, s. 652).

Süleymân-nâme'de ukâb cinsi kuşlar hakkında da diğer kaynaklarda tesadüf edilmeyen bazı bilgilere yer verilmektedir. Ukâb kuşunun diliyle aktarılanlara göre, sultân-ı murgân olarak nitelendirilen sîmurg ve kuknûstan sonra mertebe olarak ukâb kuşunun diğer kuşlardan üstün olduğundan, geceleri uçarken kanatlarından ateş çıktığından ve havadan gördükleri arslanları ve yavrularını pençe vurmak suretiyle öldürüp onların kanlarını içerek beslendiklerinden söz edilmektedir:

'Ukḳâb eydür: "Yâ Süleymân, senün devletünde cemî` kuşlarıñ kuḳnûsıla sîmurğdan ğayrı kim bular sultân-ı murğân durur. Ol ikisinden ğayrı kuşlardan üç mertebe üstünem. Evvel bu kim secâ`attüm ol ḳadardur kim kaçan bir ḳağan arslan görsem hevâ yüzünden anuñ üzerine kanad açup şakıyup ğujıldu kıluḳ inüp ol arslanı ururam, helâk iderem, ḳanın içerem. Ve yâ hoḳ enügin şarkıdup alup hevaya ḳıḳaram. Bir senge urup bir yirden daħı üzerine inüp pençe urup yırtup ve tartup anuñ da ḳanın içerem, yire saḳaram ve kiceyile uçsam ḳanadlarumdan od ḳıḳar. (c34/v24a)

Ardından Hindistan'da bulunan ve *Zühûn* adı verilen bir dağda yaşadıklarını söyler. Bu dağ *Kâf* dağından ve *Elbürz* dağından daha yüksek olup üzerinde Hz. Âdem'in yaklaşık seksen arşın uzunluğundaki ayak izleri mevcuttur:

¹ Diz kapağı ile topuk arasında kalan yer.

“Yā ‘uḳḳāb, ḥaber virgil baña kim vaṭanuñ ne tağdadur?” didi. ‘Uḳḳāb daḥı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, benüm mekānum Zühūn tağındadır kim Hindüstāndadır. Ve cemī’ ālem içinde andan yüce tağ yok durur. Meger kim kūh-ı Elbürz ola ve yā ḥod Kāf tağı ola kim Ādem-i şafī ‘aleyhi’-s-selām kim senüñ ceddüñdür. Yā Süleymān, ḳademinüñ eşeri anda ṭurur. Ve her ḳademi Ādemī-zād erişile seksen eriş durur. (c34/v23b)

Ukâb kuşu kendisini *pāk-dāmen* (temiz, namuslu) olarak niteler ve dişisinin yumurtlayacağı zaman gayet yüksek bir dağa yuva yaptıklarından söz eder. Eserde verilen bilgiye göre yumurtlama esnasında dişisinin çektiği zorluğu gidermek için erkeği sözü edilen *Zühūn* dağından Hindistan cevizi büyüklüğünde bir taş getirip onun yanına bırakır ve bu sayede dişisi kolayca yumurtlar. Ancak üçten fazla yumurtlamaz. Diğer kuşların hepsi yirmi gün yumurta üzerinde yatarken Ukâb cinsi otuz gün yatmaktadır. Bu sürenin sonunda yumurtalardan üç yuvru çıkar. Anne Ukâb ikisini kabul eder, diğerini erkeği alıp yuvanın dışında bir yere bırakır. Bırakılan yavru Ukâbı Lori kuşu (kâsirü’l-izâm) gelip alır ve o besler:

Pāk-dāmenem ve hem pāk-dāmeni severem. Süleymān didi kim: “Nite?” ‘Uḳḳāb eydür: “Yā Süleymān, ‘uḳḳāb cinsünüñ çünkim dişisi yumurtlamak dilese āşiyānemüz kim be-gāyet yüce tağda ve yüce kayada olur. Anuñ bigi kim ol diyārda andan yüce tağ olmaya. Vakti kim dişimüz yumurda yumurtlamak dilese be-gāyet zor çeker. Zīrā kim yumurdası be-gāyet büyük durur. Pes irkegi varup Hindüstānda ol benüm ṭurduğum tağda bir taş var durur. Hindüsitan ceviz ḳabı deñlüdür. Ol taşı irkegi alup dişisinüñ yanına getürür. Dişisi ol taşı görücek derḥāl yumurtlar. Ammā kim üç yumurdası olur. Artuḳ ziyāde olmaz. Yuvasında ol taş ḳalur ve hem cemī’ kuşlar yumurdasın yigirmi gün başar. Ammā bizüm cinsümüz ‘uḳḳāb aşı otuz gün temām başar. Andan soñra kim üç yavrusı çıḳsa ikisini ḳabül ider, birisini ḳabül itmez. Yuvasından alup irkegi yuvasınuñ yanında birağur. Kâsirü’l-izâm dirler ammā kim Türk dilince lori dirler, bu lori kuşunuñ ‘ādeti bu durur kim ḳanda anasuz yavru bulsa bisler. (c34/24b)

Yaşı ilerledikçe tırnakları uzadığı için Ukâb kuşları avlanamaz ve çabucak helak olur. Bu durumda yavruları yaşlı Ukâb’ı alıp suyu saf ve temiz olan bir pınar kenarına götürerek yıkarlar. Avladıklarından getirip ona da yedirirler ve ölene kadar onu koruyup gözetirler. Bu hasletiyle diğer kuşlardan ayrılan Ukâb cinsinin ana ve ata hakkını bildiği ifade edilir:

‘uḳḳābuñ atası ve anası kim ḳocalsa içinden birisininüñ yaşı ölüm ḥaddine varsa zīrā ‘uḳḳāb ziyāde yaşayıcak zebūn olur. Neden? Anuñçün kim ne ḳadar kim yaşasa minḳarı uzun olur, av avlayımaz olur. Tīzcek helāk olur. Pes yavruları ol pīr olan ‘uḳḳābı nevbetce götürürler. Gāyet şafī biñara ve ṭuru şulara iletürler. Çirkin ve mirkin yurlar. Daḥı tā ölünce anuñçün şikār iderler, getürürler, yir. Tā ölünce bislerler. Nevbetce ne ḳadar yavrusı varısa görüp ve gözedüp terk itmezler. Ana ve ata ḥaḳkı bilürler. Bāḳī kuşlar gibi degüldür. (c34/24b)

Süleymān-nāme’de geleneksel tıppa dair de önemli bilgiler verilmektedir. Ukâb kuşunun kanadı ateşte yakılırsa dumanından akrep ve yılan gibi küçük haşareler kaçır. Gübresi ateşte ısıtılırsa ya da sirke ile karıştırılıp üç kere içirilirse *bezeme*¹ hastalığına iyi gelir. Ukâb kuşunun kafasını yanında taşıyan hamile kadın çabucak doğurur. Eti turp suyu ile karıştırılarak pişirilirse göğüs ağrısına (zātü’l-cenb) fayda verir:

Yā Süleymān, ‘Uḳḳābuñ ḥāşşası budur kim yilegin oda dütüzseler uşacuk cānaverler ‘akreb bigi ve yılan bigi tağıla, gide ve daḥı tersi ḥarıla mülemma’ ḳılıp ve yā sirkeyile bezemeye içürseler üç

¹ Vücutta şiş ve kızartılarla beliren bir çeşit deri hastalığı. 2. Kızıl hastalığı. 3. Firengi.

kerre nāfi' ola. Ve kafasını 'avret götürse hamlını tîz vaz' ide. Ve dağı āb-ı turbıla mülemma' kılup etin bişirüp yiseler, zātü'l-cenbe nāfi' durur. (c34/39b)

Ukâb kuşu Hz. Süleymân'ın huzuruna gelirken beraberinde hediye mahiyetinde bir taş getirip onu tahtının yanına bırakır. Süleymân a.s. Lokmân Hakîm'e bu taşın ne olduğunu sorar. Bu kırmızı taş bir *Fîrûze* taşıdır ve metinde bu taşta dair diğer kaynaklarda pek rastlanmayan ilginç bilgilere yer verilir. Lokmân'ın ağzından aktarılan bu bilgilere göre, fîrûze taşı sahip olan kişiye ferahlık verir. Her sabah ona bakanın gönül aydınlığı artar. Fîrûze taşıyla macun yapılırsa zehrin zararını yok eder, sürme yapılırsa göz nurunu artırır. Fîrûze taşından bir yüzük takan kadın güzelleşir, saçları uzar ve iki oğlan çocuğu olur. Fîrûzeli gümüş yüzük takana sihir tesir etmez:

Yâ Süleymân, buña fîrûzec taşı dirler. Bu bir cevher durur kim müferrihdür. Her ki şabâh aña nazar ide, gönlinüñ aydınlığı arta. Ve dağı yâ Süleymân, eger ma'cün düzseler zehrüñ zararın def' ider. Ve eger sürme düzseler, göze çekseler gözüñ nûrın arturur. Hükemâ eydürler kim: "Eger yüzük kaşını düzdürüp bir 'avret kendü de götürse şüreti hûb ola ve saçları uzun ola, iki kucağında iki oğlan ola. Ve dağı ol muşavver yüzük kaşın gümüş yüzüğe berkidüp kendüde götürse sihr aña eşer kılmaya. (c34/v23a)

2.4.2.6. Şahin

Şahan, *laçin* ve *şunkar* olarak da anılan şahinler orta boylu gündüz yırtıcıları olarak gagası kıvrık, tırnakları kuvvetli, başı büyük, gözleri iri, göğsü geniş, kanatları uzun bir yapıya sahiptir. Laçin *Kutadgu Bilig*'de alplik sembolüdür. Osmanlı devrinde kullanılan av kuşlarının en önemlilerinden biridir. Şahin genellikle yırtıcı ve avcı bir kuş olması yönüyle şiirimize konu olmuştur (Ceylan, 2007, 223-224).

Süleymân-nâme'de ismi sıkça geçen kuşlardan birisi de şahindir. Şahin, ukâbla arasındaki anlaşmazlığın halli için Hz. Süleymân'ın huzuruna gelir. Bu esnada Hz. Süleymân ile şahin arasında geçen konuşmada, şahin kuşunun Magrib Deryasının¹ kaynağı olarak nitelenen ve adına *Nabtış* denilen bir yerde yaşadığı bilgisine yer verilir:

"Yâ bāz, senüñ maqāmuñ kanda durur ve ne yirde olursın?" didi. Şāhīn dağı cevāb virüp didi kim: "Yâ Süleymân, benüm maqāmum Mağrib Deryāsınuñ menba'ı kim aña Nabtış dirler. Ol baħr-i siyāhuñ çıkdığı yirden ışra balçık deryası var durur. Anda bir 'azīm tağ var durur zulumāt cānibine yaqın, anda oluruz. (c34/v40a)

Şahin Süleymân a.s.'ın huzuruna gelirken beraberinde ona hediye olarak bir taş getirir. Hz. Süleymân'ın bu taşın hususiyetlerini sorması üzerine şahinin ağzından verilen cevapta ilginç bilgilere tesadüf edilmektedir. Şahin sözü edilen taşta cemset dendiğini, beyazla kırmızı arası bir renkte olduğunu, şayet bu taştan bir kadeh yapılırsa onunla içilen içkinin sarhoşluk

¹ Atlantik Okyanusu

vermeyeceğini, bu taşı başının altına koyup uyuyanın güzel rüyalar göreceğini ve cemset taşından yapılmış yüzüğü yanında taşıyan kişinin her daim muzaffer olacağını söyler:

“Yā şāhīn, bu getürdügün hācer ne hācerdür ve hāşiyeti nedür ve kında elüñe girdi?” didi. Şāhīn kuşu eydür: “Yā nebiyya’llāh, bu taşā cemset dirler. Bir cevher durur kim rengi kızılığla aklık arasındadır ve anuñ hāşşası oldur kim eger andan bir kadeh düzseler ve ol kadehden hāmr içen kişi esrimeye ve mest olmaya ve eger kim pārelerin dağı kadehe kıysalar yine ol kadehde hāmr nüş iden mest olmaya ve ol taşı başı altında kıosalar dağı uyusalar eyü düşler göreler. Ve her kim ki bu cevherden yüzük kıaşın düzüp götüirse, her kında kim varsa muzaffer ola. (c34/v39b-40a)

Eserde Ukāb’ın ağzından verilen bir diğerkilgide ise şahin cinsinin bazı yönleriyle diğerk kuşlardan aşāğı kaldığı söylenir. Bütün kuşların erkeği iyi olup dışisine karşı baskın bir yaratılışa sahipken, şahinlerin dışisi iyidir ve erkeğine baskındır:

‘Ukkāb dağı didi kim: “Yā resula’llāh, bu bāz cinsi bir tāk’ifedür kim üç vechile cemī’ murğān içre mağlūb durur. Kıuşlar bunu sevmezler. Mağcūbdur evvel bu kim cemī’ kıuşlaruñ irkegi dışisine gālib durur. Bunlaruñ dışisi irkeğine gālib durur. Ve cümlesinüñ irkegi eyü durur, bu şāhīn cinsinüñ dışisi eyüdür. (c34/v41a)

2.4.2.7. Sakkā

Başında bulunan kırmızı, beyaz ve siyah tüyleriyle en iyi bilinen ötücü kuşlardandır. Otsu bitkilerin zengin olduğu ağaçlık alanlarda yaşar. Yuva yapmak için ayaklarını çok iyi kullanarak daha aşāğılarda bulunan çalı çırpıları maharetle yuvasına taşıyan saka kuşunun bu özelliği Orta Çağ’da onu bir seyir kuşu haline getirmiştir. Kafesteki küçük su kabı bir ipe bağlanarak aşāğıya sarkıtılır ve susayan saka ayaklarını kullanıp yukarı çekerken ortaya çıkan görüntü çocuklar için eğlence kaynağı olurmuş. *Su dağıtıcısı* olarak anılması da kafesteki bu meziyetiyle ilişkilendirilmiştir (Ceylan, 2007, s. 206-207).

Süleymān-nāme’de (c34/v15a) Hindistan’ın *Serendip* şehrinde bulunan ve *Rāhūvān* olarak adlandırılan dağ sakā kuşunun vatanı olarak gösterilmektedir. Anlatılarda saka, hem bahrī kuşların ulağı hem de sīmurgun postacısı konumundadır. Onun emir ve isteklerini diğerk kuşlara iletmek suretiyle sīmurg ile diğerk kuşlar arasındaki iletişimi sağlar: *Sīmurg eyitdi: “Yā sakkā kuşu, var baṭṭ-ı ābīye diğilkim Süleymāna varınca şabr eylesün, kerem kılsun. (c35/46a)*

Kimi zaman da sīmurg, saka kuşunu kendi vekili tayin eder ve kuşlarla görüşmesi için onu gönderir: *Sīmurguñ bu sözine ne dirsın? Sakkā kuşıla kuğı kuşın gönderdi kim benüm yirüme bunlaruñıla meşveret eylesün. (c35/13b)*

Saka kuşu Hz. Süleymān’ın huzuruna çıktığında ona hediye olarak bir bitki sunar. Süleymān a.s. ne olduğunu sorunca saka kuşu, bu bitkiye anber dendüğünü ve su ağacın kokusu olduğunu söyler. Saka kuşunun konuşmasına göre bu bitkinin iki türü vardır. Biri Ummān denize

kenarındaki pınar üzerinde biten bir ağacın kokusudur. Diğeri ise bir sığır türünün tezeğidir.

Ancak iyi olanı pınarın üzerindeki anberdir:

Yā Süleymān-ı zemān, buña ‘anber dirler kim Şu ağacımuñ būsıdur. İki nev’ olur. Ba‘zı var kim ‘Ummān kenārında bir bınar vardır. Ol bınar vardır. Ol bınaruñ şuyı deñiz dibinden kaynar. Dağı şunuñ üstünde çıkar. Bir dürlü şıgır olur. Ol şıgıruñ tezeği olur. Ol dağı ‘anber bigidür. Ammā kim ziyāde eyüsi ol bınaruñ ‘anberidür. (c35/v15a)

Metinde Arapça olarak yazılan bir beyte atıf yapılarak saka kuşunun göğsünde acip bir halka olduğundan, bir kırba suyu devamlı kursağında gezdirdiğinden ve devamlı arkasına dönüp baktığından bahsedilir. Hz. Süleymān bunun sebebini sorar. Saka kuşu her daim gagası hacminde suyu yanında gezdirdiğini söyler. Arkasına dönüp bakması ise iki sebeptendir. İlki ölüm korkusundandır, acaba ölüm meleği nereden gelecektir diye arkasına bakar. İkincisi ise balık avlarken kaçırdığı balıkların arkasından çıkması ihtimaline karşın dönüp arkasına bakmasıdır:

Ya‘nī ‘Arab şā’irleri dimişdür kim: “Ne kuşdur ol kim göksinde halka ‘aceb olur. Zīrā kim bir meşk şuyı kuruşına alur gider. Ve dağı senüñ için eydürler kim gözi dāyim ardına dönüp bakar. Nedendür kim bākī kuşlar gibi öñüne bakmayasın?” didi. Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, ağzı kadar şuyı mınkārımda götürürem. Ammā kim arımdan yaña nazar kıldığuma iki ma‘nī vardır. Evvel ma‘nī bu kim melekü’l-mevti gözedürem kim ‘acebā kafadan mı gele ya hod yanımdan mı gele diyüp dāyim mevtden hāzer kıluram. İkinci bu kim deñiz yüzünde şuda yüzüp balık şikār iderken gözüm dāyim kıyruğımdan yañadur kim balık öñümden çıkar, arımdan gelür. Anuñçün gözlerem ki gelen balığı tutup şikār kıluram. (c35/v15b)

2.4.2.8. Gügercin

Başına göre daha iri, yuvarlakça gövdesi olan ve hızlı uçuşuyla tanınan kuşlardır. Ötüşleri derin ve boğuktur. Her türlü tan, tohum ve böcekle beslenirler. Gübreleri çiçek ve sebzeler için faydalı bir ilaçtır. Yön bulma hisleri çok güçlüdür. Gittiği çok uzak mesafelerden yuvasını bularak dışisine tekrar döndüğü için zeki ve sadık bir kuş olarak bilinir. Rivayete göre Hz. Nûh’un tufandan sonra yeryüzünde yaşanabilecek bir yer araması için güvercini göndermesinden hareketle onun evcilleştirilen ilk hayvan olduğunu söyler. Osmanlı döneminde çok gizli bilgilerin haberleşilmesi için güvercinler kullanılmaktaydı. İslam kültüründe barışın ve iffetin sembolüdür (Ceylan, 2007, s. 98-104).

Metinde (c34/v11b) Hz. İbrâhim’in öldükten sonra insanların nasıl diriltileceği konusunda kalbinin mutmain olmasını dilemesi üzerine Allah’ın Hz. İbrahim’e tutup kesmesini emrettiği kuşlardan birinin de güvercin olduğu zikredilir. Bu anlatının devamında Allah’ın Hz. İbrahim’e *gügercine digil kim hevā vü hevesden geçsün* (c34/v13a) dediği aktarılmış, böylece güvercinlerin heves ve arzularına olan düşkünlüğü vurgulanmıştır.

Başka bir bölümde (c34/v13b) sîmurg tarafından kuşlar arasında yapılan görev dağılımında kara üzerinde tane yiyen yaşayan kuşların beyliği tavusa verilmiş, güvercin de onun gözcüsü tayin edilmiştir.

2.4.2.9. Hurûs

Kısa ve kalın gagalı, kısa kanatlı ve çok hızlı kanat çırpan tıknaz kuşların erkeğidir. Kırmızı ibiği ile dikkat çeker. Tek bir dişi ile yetinmez. Kuşlar arasında onun kadar cima eden yoktur. Şaşılacak nisbette bir zaman algısı olup tan yerinin ağarmasıyla birlikte ötmeye başlar. Aslanın çekindiği seslerden biri de horoz sesidir. Hz. Peygamber Allah'ın sevdiği sesleri naklederken *Kurân* okunuren çıkan ses ve seher vakti tövbe edenlerin sesiyle birlikte horoz sesini de zikretmiştir. Eti helal sayılmakla birlikte horoz kesilmesi uğursuz sayılmıştır. Eski kültürümüzde horozla ilgili inanışların en dikkat çekenini *hurûs-ı 'arş* inanışdır. Bu inanışa göre Hz. Bârî'nin her seherde öten, sesini cinler ve insanların dışında yerde ve gökteki her mahlukun işittiği bir horozu vardır. Onun sesini duyunda yeryüzündeki horozlar da ona tabi olarak öter. Kıyamet günü yaklaşınca Allah arş horozuna ötmeyi terk etmesini emreder. Böylece insanlar ve cinler hariç bütün mahlukat kıyametin yaklaştığını anlar (Ceylan, 2007, s. 98-104).

Eserde savaş başlayacağı esnada savaş aletleri çalınırken horozların da ötüşüyle (c34/30b) onların sesine eşlik ettiğinden söz edilir. Hz. İbrâhim'in Allah'ın emri ile yakalayarak öldürdüğü kuşlardan (C34/11b) birisinin de horoz olduğu ifade edilmiştir. Bahsi geçen olayda Allah'ın Hz. İbrâhim'e *hurûsa dahı söylegil kim şehvet ârzüsundan geçe* (c34/v12a) dediği aktarılarak horozun şehvetine olan düşkünlüğüne vurgu yapılmıştır. Sîmurgun yaptığı görev dağılımıyla horoz tâvûsun veziri olarak tayin edilmiştir. (c34/v13b) Ayrıca metnin bir çok yerinde *subh-ı sadık*'ın erişip tan yerinin ağarması her defasında horozların ötüşüyle birlikte gerçekleşmiştir.

2.4.2.10. Turrâc (Turâç)

Keklik türü bir kuştur. Ancak keklikten biraz irice olup sülüne benzer. Farsçada murg-ı rengîn de denir. Yerli kuşlarımızdandır, eti nazik ve lezizdir. Yaklaşık 35 cm. boyu ile uçmaktan ziyade yürümeyi yeğler. Kendini gizleyebildiği çalılıklarla kaplı sulak ovalarda ve özellikle ılgınlar arasında yaşar. Tohumlar, taneler, üzüksüz meyveler ve böceklerle beslenir. Sadık bir kuş olarak bilinir, yıllarca yuvasını değiştirmez. Güzel sesli ötüşüyle ve etinin lezzetiyle şiirimize konu olmuştur (Ceylan, 2007, s. 236-237).

Eserde kaknüs kuşlarının turâça benzer bir canavarla beslendiklerinden söz edilmekte (c34/14a) ve turâçın keklik ile sülün kuşlarıyla aynı karakterde kuşlar olduğu ifade edilmektedir:

Keklik ü turrâc u süglin şehriyâr
Cümlesinüñ tab'ı birdür ser-te-ser (c35/v18b)

2.4.2.11. Togan

Arapçada *bâzî* olarak adlandırılan meşhur bir av kuşudur. Kerkenez, laçın, şâhbâz ve balaban doğan türü kuşlardan sayılır. Kibirli, gösterişli, çevik ve çabuk parçalama özelliklerine sahiptir. Hiddetli bir mizaca sahiptir. Susuzluğa pek dayanamaz. Sık dallı ağaçların yükseklerinde yaşamayı sever. Eti haram sayılır. Gözüne su inen kimsenin gözlerine doğanın öd suyu damalatılırsa şifa bulur. Çocuk doğuramayan kadın doğan pisliğini suda eritip içerse hamile kalır. Beyni sürme olarak kullanılır, ayrıca tavuk karası da denilen gece körlüğüne şifadır (Serin, 2011, s. 249-254).

Metinde dişi bir doğanın tavşancıl kuşuyla çiftleştirilmesi durumunda yumurtasından atmaca, atmaca ile çiftleştirilirse delice doğan, delice bir doğanla çiftleştirilirse de çaylak türü bir kuş çıkacağı bilgisi verilmektedir (c34/41b)

2.4.2.12. Loru

Arapların *mükellefe* dedikleri kötü huylu, paralayıcı bir kuştur. Kemik kıran kuşu manasında *kâsirü'l-izâm* olarak da anılır. Avını sivri ve çengel gagası ile yırtıp parçalar. Yılda üç yumurta yumurtlayan tavşancıl kuşu üç yavru çıkarır. Bu üç yavrudan birini yuvasından dışarı atar. Loru kuşunun dışarı atılan bu yavruyu gelip alarak kendi yuvasına götürdüğü ve beslediği söylenir. Arapların *mükellefe* demeleri de yaptığı bu işten dolayıdır (Serin, 2011, s. 249-254).

Süleymân-nâme'de *kâsirü'l-izâm* olarak bilinen kuşa Türk dilinde *lori* dendiği ifade edilmektedir. Ayrıca tavşancıl kuşunun yuvasından attığı yavrusunu lori kuşunun alıp beslemesi bilgisine de metinde tesadüf edilir. Ancak lori cinsi kuşun sadece tavşancıl kuşunun yavrusunu alıp götürmesi ve beslemesi dikkat çekicidir:

Ammâ bizüm cinsümüz 'uqqâb aşlı otuz gün temâm başar. Andan soñra kim üç yavrusı çıksa ikisini kabûl ider, birisini kabûl itmez. Yuvasından alup irkegi yuvasınıñ yanında birağur. Kâsirü'l-'izâm dirler ammâ kim Türk dilince lori dirler, bu lori kuşunuñ 'âdeti bu durur kim qanda anasuz yavru bulsa bisler. Ammâ kim bâkî kuşlaruñ bislemez (c34/v24a-b)

2.4.2.13. Tûtî

Renginin çoğu yeşil olup çok güzel görünümlü bir kuştur. *Dudu* ve *Bebgâ*” isimleriyle de anılır. İri ve kıvrık bir gaga yapısı vardır. Kuşların evcilleştirilmeye en uygun olanıdır. Diğer bazı kuşlar gibi papağanın da anavatanının *Hindistan* olduğu kabul edilir. Yiyeceğini pençesiyle ağzına götürmesi yönüyle insana benzetilir. Kafesteki ömürleri elli atmış yıldır. Eti haramdır. Ancak papağan dili yiyenin güzel konuşacağı, ödünü yiyenin ise dilinin tutulacağı söylenir. Şekerli yiyecekleri sever. Bu yüzden ona konuşma öğretmek için bir ayna arkasından şeker atılır, ardından bir kelime söylenir. Konuştukça şeker atıldığını düşünen papağan bu tekrarlarla kelimeleri ezberler. Bu şekilde yanılmadan bir cümleyi tekrar edebilenler bile vardır (Serin, 2011, s. 249-254).

Eserde papağanın asıl vatanının *Hindistan* olduğu bilgisi verilir ve orada bulunan *Kelbe* isimli bir adadan bahsedilir. Bu adada yaşayan insanların hepsi putperesttir ve altından elbise giyen *Câbe* isimli bir hükümdarları vardır. Bu adada pirinç, şeker, kamış ve kafur gibi bitkilerin yanı sıra papağanın da çok fazla olduğundan söz edilir (c35/v48a-b).

2.4.2.14. Hüdhdüd

Çıkardığı sesle ve başındaki sorguç şeklindeki ibiğiyle tanınan özgün bir kuştur. Türkçede *ibibik* ve *çavuş kuşu* olarak anılır. Gagası uzun ve aşağı kıvrıktır. Kanatları yuvarlaktır, kelebeği andıran kendine has bir uçuşu vardır. Gözleri çok keskindir. Eşleri birbirine çok vefalı olur. Dişisi kaybolduğunda erkeği yemeden içmeden kesilir, sürekli feryat eder (Ceylan, 2007, s. 126-127).

Murg-ı Süleymân olarak da bilinen Hüdhdüd kuşu, çok uzaklardaki suyu havadan görebilme yeteneğinden ötürü Süleymân peygambere ve onun ordusuna klavuzluk etmiştir. *Kurân-ı Kerîm*'de anlatılan Hz. Süleymân kıssasında su aramak için yükseklere havalanan Hüdhdüd *Sebe* ülkesini görüp Süleymân peygambere haber¹ vermiş, o da yazdığı mektupları² getirip götürmesi için elçi olarak Belkıs'a Hüdhdüd'ü göndermiştir.

Süleymân-nâme'de Hüdhdüd, *peyk-i Süleymân* olarak nitelenmiştir. Bu vasfından dolayı da diğer kuşlar Hüdhdüd'ü kendilerine klavuz olarak seçmiştir. Kuşlar ile Hz. Süleymân

¹ Kurân-ı Kerîm 27: 24 Çok geçmeden (Hüdhdüd) gelip: "Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim.

² Kurân-ı Kerîm 27: 28 "Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak."

arasındaki iletişim Hüdhdüd vasıtasıyla sağlanır. Süleymân peygamber kuşlar divanı kurulacağı zaman Hüdhdüd ile haber göndererek kuşların hazır bulunmasını ister. Ayrıca *sultân-ı murg* olan sîmurg kuşu da diğer kuşlarla olan haberleşmesini Hüdhdüd aracılığıyla sağlamaktadır:

cemî'-i kuşlar sözün begenüp uydılar. Andan Hüdhdüdi kulağuzlîğa peyk-i Süleymân olduğün lâyıķ gördiler. (c35/v28a) ... “Yâ hüdhdüd, peyk-i Süleymânısan öñürdü varup Süleymâna bizüm geldüğümüzden haber virgil.” didi. Hüdhdüd dañı kanad açup uçup Süleymân dergâhına gelüp içerü girdi (c35/v51a) ... Meger bir gün bu böyleyiken hâciblerüñ birisi içerü gelüp didi kim: “Yâ Nebiyya’llâh hüdhdüd içerü gelmek diler.”didi. Emr olundı, yol virdiler. Hüdhdüd gelüp taht pâyin öpüp küknuşuñ geldügin bildürdi. (c34/v61a)

2.4.2.15. Diğer Kuşlar

Süleymân-nâme'de yukarıda başlıklar halinde sıralanan ve hakkında bazı ayrıntılar verilen kuşlar dışında başka kuşlardan da söz edilmektedir. Ancak bu kuşlar hakkında herhangi bir kıssa anlatılmış ya da başka bir bilgi verilmiş değildir. Eserde sadece ismi zikredilen diğer kuşların isimleri şöyledir:

Ruh kuşu, soyğa¹, karlağuç (kırlangiç), süklün (sülün), ‘acizî, sunkur (sungur), balaban, turna, keklik, balkan kazı, kumrı, ördek, eñgit (angut), gökçe (yaban güvercini), karğa, laklak (leylek), er kuşu (Puğu), baykuş, kuğa (kuğu). (c35/45b)

---

¹ Küçük bir karga türü

3. BÖLÜM: SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İN TENKİTLİ METNİ (C. 34-35)

3.1. Eserin Tenkitli Metni Hazırlanırken Kullanılan Nüshalar

- **İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884 (İ)¹ C.34**

Baş : Hamd-i nâ-maḥdūd aña ki itdi ḥilḳat cin beşer

Diyelüm elḥamdüli'llāh İblīs ola kör ü ker

Son : Devām-ı devleti olsun cihān içre ziyāde

Felek tābi ' necim sābi ' idince devr hem ṭāli '

İst. Trh. : -

İst. Eden : -

İst. Kaydı : -

60 yk., 348x251 mm. ölç., harekeli nesih yz., üç sütun² 21st., mor meşin mıkblebli ct., çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı.

- **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528 (T) C.34**

Baş : Hamd-i nâ-maḥdūd aña ki itdi ḥilḳat cin beşer

Diyelüm elḥamdüli'llāh İblīs ola kör ü ker

Son : Devām-ı devleti olsun cihān içre ziyāde

Felek tābi ' necim sābi ' idince devr hem ṭāli '

İst. Trh. : -

İst. Eden : -

İst. Kaydı : -

59 yk., 348x251 mm. ölç., harekeli nesih yz., üç sütun 21st., mor meşin mıkblebli ct., çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı. Bazı başlıklar daha sonra kırmızı yazılmak üzere boş bırakılmış ama yazılmamıştır.

¹ Parantez içerisindeki harfler, metni hazırlarken kullandığımız nüshaların kısaltmalarını göstermektedir.

² Manzum bölümler

• **İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884 (İ) C.35**

- Baş** : Hamd-ü nā-maḥdūd aña kim bī-miṣāldür pādiṣā
 Şükr-ü nā-maḥdūd aña kim bī-zevāldür ol Ḥudā
- Son** : Devlet ü baht u sa'ādet birle olğıl müstedām
 Mülk-i Rūmuñ taḥtı üzre ber-ḳarār ol ber-ḳarār
- İst. Trh.** : -
- İst. Eden** : -
- İst. Kaydı** : -

61 yk., 348x251 mm. ölç., harekeli nesih yz., üç sütun¹ 21st., mor meşin miklebli ct., çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı. En sonda *temmet bi-'avnill'āhu te'ālā ve ḥüsni't-tevfīk* ibaresi vardır.

• **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1528 (T) C.35**

- Baş** : Hamd-ü nā-maḥdūd aña kim bī-miṣāldür pādiṣā
 Şükr-ü nā-maḥdūd aña kim bī-zevāldür ol Ḥudā
- Son** : Devlet ü baht u sa'ādet birle olğıl müstedām
 Mülk-i Rūmuñ taḥtı üzre ber-ḳarār ol ber-ḳarār
- İst. Trh.** : -
- İst. Eden** : -
- İst. Kaydı** : -

61 yk., 348x251 mm. ölç., harekeli nesih yz., üç sütun 21st., mor meşin miklebli ct., çift cetveller kahverengi, bazı satırlarla bölüm başlıkları kırmızı. Bazı başlıklar daha sonra kırmızı yazılmak üzere boş bırakılmış ama yazılmamıştır.

3.2. Çevriyazılı Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol

1. Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'i Kebîr isimli eserinin 34. ve 35. cildi üzerine yaptığımız çalışmada, eserin bu iki cildinin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde tespit edilen iki nüshasına ulaşılmıştır.

2. Birbirine çok benzeyen iki nüsha da aynı yazı tipiyle, nesih hatla ve harekeli olarak kaleme alınmıştır. Dil alanında yapılan çalışmalara da en doğru malzemeyi sunabilme düşüncesiyle Eski Anadolu Türkçesi kurallarına göre standartlaştırma yoluna gidilmemiş, manzum kısımlarda da metindeki harekelemeye bağlı kalınmıştır. İmlâ hususiyetleri bakımından birkaç husus dışında² diğer nüshaya göre nispeten daha eksiksiz olduğunu düşündüğümüz İ nüshasındaki (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T. Y. 9884 numaralı nüsha) yazım esas alınmış, vezin ve anlam bakımından en doğru nüshaya ulaşılmaya çalışılmış, diğer nüshayla olan farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.
3. Sayfa numaralandırmasında İ nüshası esas alınmış, numaralandırma 1b'den başlatılarak “[3a], [5b]” şeklinde kelimelerin sol tarafında kalın ve büyük harfle; satır numaraları ise ⁽¹⁾ ⁽²⁾ ⁽³⁾ şeklinde parantez içerisinde, kalın ve üst simge ile gösterilmiştir.
4. Karşılaştırmalı metin hazırlanırken dipnotlarda ve çevriyazıda¹ şu kurallara uyulmuştur:
- Dipnotlar her sayfada yeniden başlayacak şekilde gösterilmiştir.
  - Metnin şekilsel olarak da bütünlüğünü korumak amacıyla bölüm başlıkları ile şiir başlıkları konunun akışına en uygun olarak verilen nüshadan seçilmiş, farklılıklar dipnotta verilmiştir. Başlıkları oluşturan kelimeler kalın ve ilk harfleri büyük olarak yazılmıştır: **Der-Beyân-ı Meclis-i Âhîr** gibi.
  - Ayet ve hadisler ile dua cümlelerinden yapılan iktibaslar transkripsiyon harfleriyle italik ve küçük olarak yazılmış, anlamları dipnotta gösterilmiştir. *Kurân-ı Kerîm*'den yapılan iktibaslarda sure ve ayet numarası belirtilerek anlam² tırnak içerisinde verilmiştir. Diğerleri için sadece anlam verilmiş; hadis, hadis-i kudsî, kelâm-i kibâr, duâ gibi açıklamalar yapılmamıştır.
  - Nüshalarda geçen Arapça ibarelerin harekelenmesinde müstensihden kaynaklandığı düşünülen harekeleme hataları mevcuttur. Bu hatalar mümkün mertebe düzeltilerek anlam verilmeye çalışılmıştır.

---

¹ Manzum bölümler

² Bk. l, m, n, ve o maddeleri.

- e. Metin içerisinde tekrarlanan ayet ve arapça ibarelerin anlamı her defasında tekrardan verilmemiş, ilk geçtiği yerde verilen anlam ile iktifa edilmiştir.
- f. Dipnotta nüsha farklılıkları verilirken kullanılan / işareti mensur kısımları için aynı satırdaki kelimeleri, // işareti ise manzum kısımlarda mısraları ayırmak için kullanılmıştır.
- g. Dipnotta nüsha farklılıkları belirtilirken metindeki şekil yazılmış sonra karşısında diğer nüshadaki şekil verilmiş ve farklılığın ait olduğu nüsha ilgili kısaltmayla belirtilmiştir: *zıkr İ: şükr T, yüzünce İ: yüzünde T* gibi.
- h. Nüsha/nüşhalarda beyit, mısra ya da herhangi bir kelime yazılmamışsa bu durum dipnotta şöyle belirtilmiştir: *Yā Süleymān İ: - T; ra 'dsuz İ: - T*
- i. Türkçe kelime ve eklerde anlam farkı yaratmayan değişiklikler ile düzlük yuvarlaklık uyumuna bağlı yazım değişiklikleri İ nüshasındaki şekliyle metne alınmış, aynı kelimenin farklı şekillerde yazımı da nüshada yazıldığı gibi gösterilmiştir. Nüşhalar arasında anlam değiştirmeyen farklılıklar dipnotları kabartmamak için gösterilmemiştir: göndürür/gönderir, gülşenin/gülşenün...
- j. *İle* edatı ve *-dUrUr* eki İ nüshasındaki yazım gözetilerek ayrı veya bitişik yazılmıştır.
- k. Manzum kısımlarda ulama işareti alt çizgi ile gösterilmiştir: *āṣī̄ olan, günü aña* gibi. Ayrıca vezin bozukluğu düzeltilemeyen mısralara dipnotta *Vezin bozuk* ibaresiyle işaret edilmiştir.

1. Metinde aşağıdaki çevriyazı işaretleri kullanılmıştır:

آ ā	ء	ط
ا	ا	ظ
س s	ث	ع
ه h	ح	غ
ه h	خ	ق
ز z	ذ	ك
ش ş	ص	و
د ذ d z	ض	ى
		ٹ ٲ
		ز ٲ
		ع
		غ
		ق
		ك
		و
		ى

¹ Bu konuda büyük ölçüde Ünver'in (1993, s 51-89) çevriyazıda yazım birliği sağlamaya yönelik önerileri göz önünde bulundurulmuştur.

² Kurân-ı Kerîm Meâlî, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011'den yararlanılmıştır.

- m. Farça labial hı, Ĥ^v - ĥ^v şeklinde gösterilmiş ve bu konuda (Ocak, 1997, s. 167-172)'deki önerilere uyulmuştur.
- n. *Āsmān, kāmyāb, pādšāh, kām-kār...* gibi kelimelerin metindeki yazımları tercih edilmiş, ses türemeleri de gösterilmiştir.
- o. Atıf vavları kalınlık incelik uyumu dikkate alınarak *ü/vü, u/vu* şeklinde yazılmıştır. Bazı hadis ve ayet iktibasları ise harekeli yazım dikkate alınarak */ve/* şeklinde yazılmıştır.
- p. Farsça isim ve sıfat tamlamalarında muzaf ve mevsuftan sonra kalınlık-incelik uyumu göz önünde bulundurulmuştur: *nefs-i, hevā-yı, siyāh-ı...*
- q. Arapça tamlamalarda “Allāh” kelimesinin muzafün ileyh olduğu durumlarda çizgi kullanılmamıştır. *Resūlu'llāh, nebiyyu'llāh* gibi.
- r. Arapça ve Farsça uzun ünlülerin vezin zarureti ile kısa okunma durumlarında metindeki yazımları esas alınmıştır.
- s. Yapım eki işlevi taşıyan Farsça ekler kelimeye bitişik yazılmıştır. Farsça ve Arapça önekler eklendikleri kelimedeki çizgi ile ayrılmıştır. Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek ve edatlar çizgi arasına alınmıştır: *rū-be-rū, ser-te-ser, ser-ā-ser...*
- t. Özel isimlere büyük harfle başlanmış ancak bu isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmamıştır. Nüshada renkli olarak yazılan kısımlar metinde kalın harfle yazılmıştır. Özel isimlerin yazımındaki farklılıklar olduğu gibi alınarak nüshalardaki şekilleri korunmuştur.
- u. Mensur kısımlarda oluşabilecek anlam karışıklığını gidermek adına *nokta* ve *virgülün* yanı sıra *soru* ve *ünlem işareti* de kullanılmış, konuşma cümleleri *turnak işareti* içerisinde gösterilmiştir.
- v. Karşılaştırılan nüshalarda bulunmayan, anlam veya vezin gereği yapılan eklemeler [ ] işareti içerisinde gösterilmiş, anlamlandıramadığımız kelime veya mısraların yanına (?) işareti konmuştur.
- y. Mensur kısımlarda bir nüshada olup diğerinde olmayan uzun eksikliklerin tamamı alınmak yerine satır numaraları ile ya da o kısmın öncesi ve sonrası arası ... ile alınarak dipnotta gösterilmiştir: “*kuşlara ... şu getirüp*” arası *T'de yoktur, s. 8-9: - T*
- z. Çalışmanın sonunda yer alan dizinde, metindeki özel adlar¹ ile içinde geçtikleri cümle/beyit sayfalarıyla birlikte gösterilmiştir.

¹ Metnin muhtevası açısından önemli olarak görülen kuş isimleri de özel adlar ile beraber dizine dahil edilmiştir.

3.3. Tenkitli Metin

3.3.1. Otuz Dördüncü Cilt

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

[1b] ⁽¹⁾ Hāmd-i nā-mahdūd aña ki itdi hilkat cin beşer

Diyelüm elḥamdüli'llāh iblīs ola kör ü ker

Hālīķu'l-ḥalk ol Huzādur bā'isü'l-emvāt hem

⁽²⁾ Rāzīķ-u muṭlaķ o Ḥaķdur pādişāh-ı nāmver

Sāmi'ü'l- esvāt Ḥannān lā-şerīķ u lem-yezel

Fā'il ü Muḥtār u Vāḥid¹ şāh-ı şāhān dādger

⁽³⁾ Şāni' ü Sāmi' ki yoķdur ālet ü esbāb aña

Ḳādir ü Ḳahhār-ı Ḥaķ hilkat kıtur ḥayre'l-beşer

Ḥayy u Bāķī Mālik ol ki ğayrısı hālik ḳamu

⁽⁴⁾ Kūn² dimekden 'arş u ferşi dürüdüpdür³ mu'teber

Hākim-ü 'ālem-i şehādet 'ālimü'l-ğayb 'āşikār

Ḳādi el-ḥacāt Vāḥid ü Hālīķ-ı şems ü ḳamer

⁽⁵⁾ Lā-yemūt u lā-şerīķ ü lā-yezāl ü lā-naḳīr

Lā-yefūt u lā-yenām u lā-mekān u bī-maķar

¹ Vāḥid İ: eḫad T

² (Kurān-ı Kerīm 36: 82): “Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.”

³ Dürüdüpdür İ: dürüdüpdür T

Ahmed ü Mahmūd u Hāmid ol Muhammed Muştafā

⁽⁶⁾ Seyyid-i sādāt-ı ʿālem māye-i fazl u hüner

ʿAd idemez haşletin hayrettedür cümle ʿuķül

Vaşf idemez dil kemālin kim kıyāsdan bişter

⁽⁷⁾ Şadr-ı bedr-i enbiyā vü pişvā-yı aşfiyā

Maṭla^c-ı şubḥ-ı nübüvvet āftāb-ı pāk-nażar

Müfti-i ders-i İlāhī ḥusrev-i ʿarş-āşiyān

⁽⁸⁾ Na^c’tı Ṭā hā¹ kaşı Yā sīn² çeşmi mā zāğa’l-başar³

Bilmege tenzihile [ol] pāk zātın Ahmedüñ

Şānına ve’n-Necm nāzil oldu anuñ mā-ḥazar⁴

⁽⁹⁾ Nikbet anuñ cānına kim red ider men^ci eli

Devlet anuñ cennetile kim aña şefkat ider

Şer^c-i ḳasrı şuffasınuñ çār rükni çār-yār

⁽¹⁰⁾ Evveli Şiddīķ vü sānī şāh-ı ʿādil Mīr ʿÖmer

¹ (Kurân-ı Kerîm 20: 1): “Tâ hâ”

² (Kurân-ı Kerîm 36: 1): “Yâ sîn”

³ (Kurân-ı Kerîm 53: 17): “Göz (gördüğünden) şaşmadı.”

⁴ İlk mısradaki vezin bozuktur.

Şālîşi ‘Osmān kātib menba‘-ı kân-ı kerem

Rābi‘i Kerrār-ı H̄ayder pehlevān-ı şîr ü ner

⁽¹¹⁾ Kāşif-i sırr-ı hilāfet rāz-dār-ı lev-küşif?

Çal‘a-gîr ü kişver-i dîn k’itdi küffârı zeber

Cevher-i cām-ı nübüvvet h̄ātem-i dest-i kerem

⁽¹²⁾ Müftî-i ders-i h̄akîkat şāhib-i fet̄ ü zafer

Serv-i bustān-ı emānet meh̄ Hasan çeşmi ‘Alî

Server-i kâşif-vilāyet Şāh H̄üseyn ü t̄acver

⁽¹³⁾ Āline evlādına etbā‘ına eşyā‘ına

Şad taḥiyyat şad selām Firdevsiden şām u seher

İy felek-şavlet melek-şüret şeh-i Rūm ildirem

⁽¹⁴⁾ V’iy kader-ḳudret cihān-dār u emîr ü t̄acver

Şehriyār-ı ferruḡ-aḡter mālîk-i Rūm u ‘Acem

Şehsüvār-ı heft-kişver Behmen ü Cemşîd-fer

⁽¹⁵⁾ Kisrî H̄usrev-mehābet H̄ızr-ı İskender-celāl

Rüstem-i Kāvūs-rütbet mālîk-i baḥrile ber

Ḥamza vü Merrîḥ-şitâb Ṭūs u Anter-intikâm

⁽¹⁶⁾ Hürmüz ü Kisrî-şifatdur mâye-i fazl u hüner

Gerden-efrâzân ki dâ'im lâfı merdî o diler

Baş koyup ḥinküñ öñünde esbinüñ na'lin öper

⁽¹⁷⁾ Kemterîn ḥâdim derüñde kayşer ü Dârâ vü Râ

Kihterîn çâker çapuñda ol çazâ ile çader

Âteş-i mihrüñ durur ḥurşîd-ḥâne içre muķîm

[2a] ⁽¹⁾ Bâde-i mihrüñ durur nâhîd-sâgar içre ter

Sûsen-i şîrîn-kelâm ider şenâ maḥz-ı kelâm

Meh-liķâñ şavķı ucından nergisüñ 'aynı başar

⁽²⁾ Çün çâlem kesmek gerekdür tiğla re'sin anuñ

Devrüñ içre ser-keş olup dutmasa fermân eger¹

Himmet it Firdevsiye kân-ı kerem umar 'aṭâ

⁽³⁾ Dil şikeste baḥtı beste gerçi kim nazmî durur

Devlet-i 'ömrüñ ziyâd olsun begüm görme fenâ

Tâ kıyâmet pây-dâr ol irmesün nokşân zarar

---

¹ Eger İ: meger T

3.3.1.1. ⁴⁾ Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür

[fā⁴ilātün fā⁴ilātün fā⁴ilün]

‘İşk meyinden öldükise cāna mest

⁵⁾ Kıl ser-āgāz uruban destüñe dest

Bu nevā-yı ‘ışkile göster eġānī

Bülbül-i dilden oġuġıl dāstān

⁶⁾ Çün hezār destān gelüp bülbül dile

Bir nevā kıl kim işidüp gül güle

İrmedin cān bāġına bād-ı hazān

⁷⁾ Di hezārān dāstān çün būsitān

Gülşen-i ‘ömre irişür çün zemherīr

Hāşa kim cūduñ olupdur ıatı pīr

⁸⁾ Nuṭқа gel kim ver dürüd söze mecāl

Cān ıulaġına irişün hoş maġāl

Ġonca-veş aġız açup urġıl ü dem (?)

⁹⁾ Ebkem olma hemçü sūsen işbu dem

Kim nice şāhib-kemāl şīrīn-zübān

Söyleriken mevt irişüp kıldı fān¹

⁽¹⁰⁾ anı Selmān Amedī Hoca Kemāl

Hākūñ içre cümlesidür pāyimāl

anı Şeyhī Vālidīn olı daı

⁽¹¹⁾ Seyyid Amed Paa ol mevlī daı

Yā Nizāmī Enverīle Çākerī

Cümle hākūñ içre yatur serserī

⁽¹²⁾ Çün bilürsin mevt irer āır saa

Söyle sözüñ almasun baāl aa

İrmedin Firdevsī saa pes ecel

⁽¹³⁾ Di Süleymān ıasından mā-aşal

Tā sonunda ala sözüñ yādigār

İde tārī anı ehl-i rūzigār

---

¹ (Kurān-ı Kerīm 55: 26): “Yeryüzünde bulunan her şey fanidir.”

⁽¹⁴⁾ Var ümîz ki hayrıla yād olasın

Ol du‘ādan sen de dil-şād olasın

Dāstān-ı Benī Ca‘fer ve Ceng Kerden-i İṣān

⁽¹⁵⁾ Loḳmān-ı Hākīm kavlince nāqılān-ı aḥbāb ve Eflātūn-ı Yunānī naqlince ‘āqılān-ı erbāb ol vechile ṣaḥīḥ ḥikāyet ve emlaḥ rivāyet ⁽¹⁶⁾ kılup eydür: Kaçan kim Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām Hindūsitāndan fīli bād-ı şarşara götürdüp getürdüp helāk⁽¹⁷⁾ şıgırcık kuşınıñ haḳqını alıviricek cemī‘ maḥlūkāt Süleymāndan ḥavf idüp ḳorḳdılar ve üşendiler. ⁽¹⁸⁾ Bular bunda ammā kim bizüm kışşamız ez-ān cānib Benī Aşfer melikiyle Endülüs melikinüñ birbiriyle ⁽¹⁹⁾ Süleymān peygāmbəri kışşanup ceng itdüklerine geldi kim Süleymāndan ḥātemi alalar ‘ālemde Süleymānlık kılalar birbirile. Ceng ü heng idüp Süleymān ḥātemin kışşanup cenge āheng idüp leşkerlü leşkerile ḳalb ü cenāḥ ārāste ⁽²¹⁾ kılup ṭurmuşlardı. Nite? Ol zemān kim iki leşker birbirine muḳābil ve mu‘ārız kim ḳondılar. Barışmaq [2b] ⁽¹⁾ niyyetinde şāz olup kıvandılar. Ammā kim bizüm kışşamız ez-ān cānib ‘Akenke‘ ayyāre geldi kim Benī Aşfer ⁽²⁾ melikinüñ ‘ayyārıdı ve ṭarrārıdı. Bād-pā-yı ‘ayyār anı ‘ayyārılığıla dutup ele getürüp bend eylemişdi. Çün kim bād-pā ⁽³⁾ Süleymān emrile Sām-süvārıla Keyḳubād düşdügi Falastīn ḳal‘asına kim gitdi. ‘Akenke‘ daḥı bād-pānuñ gitdügin ⁽⁴⁾ Süleymān Habsinde kim işitdi. Şāzlık eyledi göñlinde didi kim çünkim¹ bād-pā gitdise pes demidür kim ben daḥı ⁽⁵⁾ ḥalāş olam. Varup Benī Aşfer melikinüñ ḳatında ḥāş olam didi. Daḥı kendüzin ḥasteliğe vurdı. Yimek yimez ⁽⁶⁾ oldı². Bunuñ üzerine sekiz gün geçdi. Yimek yimemekile ḥaste şüretin urundı. Gerçek ḥaste şandılar. ⁽⁷⁾ Onuncı gün olucaḳ kendüyi alulıga urdı. Nefesin içine aldı ve ḳarnın şişürdi ve biraz daḥı afyün mışrı ⁽⁸⁾ yidi kim işkence iderlerse ṭuymaya. Çün kim zindāncılar ölmüş şansunlar diyü gevdesine ḳoḳmuş ḥınzır yağın ⁽⁹⁾ bulup sürdi. Zindāncılar içerü girüp ḥabs-ḥānede gördiler kim ‘Akenke‘-i ‘ayyār ölmüş, cihānda itdügün bulmuş, ḳarnı³ ⁽¹⁰⁾ şişmiş ve ḳoḳmuş, yiyisinden ādem ḳatına varımaz. Eyitdiler: bu mel‘ün ne tiz ölmüş ve ne tizcek ḳoḳmuş gice ḥod⁽¹¹⁾ henüz şağıdı. Bir yoldaş didi kim ‘ayyārdur, cehennemlik durur, tizcek ḳoḳar diyüp inanup varup Āşafa i‘lām ⁽¹²⁾ idelüm diyüp gelüp du‘ā kılup didiler kim yā Āşaf İbni Berḥıyā iy vezir-i Süleymān-ı pādişā⁴ ‘Akenke‘-i ‘ayyārı kim ⁽¹³⁾ maḥbes-ḥānedeyidi, birkaç gündi kim ḥaste ve za‘ifidi yimek yimezidi, bu gice ölmüş. Cihan serāyında itdügini bulmuş. ⁽¹⁴⁾ Siz⁵ şağ oluñuz ol ‘ayyāruñ ölüsini nice idelüm ki ḳoḳmuş didiler. Āşaf işidüp didi kim yā zindan⁽¹⁵⁾ bānlar ol ‘ayyārdur. Oñāt görüñ ki olmasun kim ḥile ḳıla. Kendüzin ölülüge ura ḥalāş olmağıçün. Eger kim ⁽¹⁶⁾ öldiyise girçek zindāndan çıkarup sürüyüp yabāna atuñ, ḳurd u kuş yisün didi. Zindāncılar gelüp ⁽¹⁷⁾ ‘Akenke‘i çevre alup ṭurdılar. Zindāncıların ulusu eyitdi kim: Āşaf ne didi. Eyitdiler: ‘Ayyār durur, şāyed ki ⁽¹⁸⁾ ölmedük ola, ḥile kılur ola, işkence kılunı diyü ḥükm eyledi. Didiler pes bu ḥükmi işidüp cellādılara ⁽¹⁹⁾

¹ Çünkim İ: - T

² Oldı İ: -T

³ ḳarnı İ: -T

⁴ Pādişā İ: pādişāh T

⁵ Siz İ: - T

emr eyledi: İşkence eyleñ. Deñeyelüm, görelüm, öldü mi ölmedü mi¹ bilevüz didiler. Bunların sözlerin ‘Akenke’-i ‘ayyār⁽²⁰⁾ işitdi, vehm itdi. Görilinde didi kim yā Āşaf eger ben bu derdi saña kırsam ‘Akenke’ degülem didi. Dağı⁽²¹⁾ bu yanadan cellāduñ birisi gelüp bir kışacı oda kızdurdi. ‘Akenke’üñ yatduğı yirden sağ kolunuñ [3a]⁽¹⁾ etin tıtdı, kıopardı, yağıdı. ‘Akenke’ şabr eyledi deprenmedi. Birisi dağı gelüp bir çüval-düzü tabanına şokdı, gitdi.⁽²⁾ Yine çıkardı ammā kim kıanı çıkdı, revān olup ağıdı. Zindāncı eydür: Bu ölmeseyidi deprenürdi. Bu kıadar işkence⁽³⁾ eyledük ammā çün kim ölüdür, bu kıan n’eyler kıan ħod diriden ağıar didi. Bir yoldaş ilerü gelüp eytdi: Eger diri olsa⁽⁴⁾ bunuñ kıolı yandı ayağı delindi tınmaz mıdı? Cān acısından varca kıanı ayağına inmiş imiş didi. Ma’a’l-kışşa⁽⁵⁾ ol inanmayan eydür: Hele bunuñ bir kıulağıın kesüp nişān eyleyelüm didi. Āħir bir kıulağıın kesdi, alıķodı.⁽⁶⁾ Andan dağı kıan çıkdı. Buğur dağı ziyāde şübhelü oldılar. Varup bir kıazan şu ısıtdılar. Dağı üzerine döktiler⁽⁷⁾ ‘Akenke’-i ‘ayyār ħaşlandı saç u şakal döküldi, gine şabr eyledi. Dağı ol harif bir kıulağıın dağı kesdi deñeyüp⁽⁸⁾ göre kim kıan çıkıar mı? ‘Akenke’ ħod ħaşlandı ne kıan kıan çıkımadı. Eyitdiler: Ha bu kerre ölmüş, dimin henüz cānı⁽⁹⁾ varmış, çıkıayormuş. Bu kerre çıkımış, taħķik diyü inandılar. Çıkıarup bir yaruñ dibinde kıodılar. Örtmediler kim kāfir⁽¹⁰⁾ dür diyüp pes ‘Akenke’ anda kıalup şabr eyledi, tā kim gice oluncaya dek. Gice kim oldı yirinden tırdı. Şükr idüp⁽¹¹⁾ yüz yire sürdi, ħalāş olduğına şāzılık iderdi. Çün kim nişfu’l-leyl kim² oldı.

NAZM

[fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün]

⁽¹²⁾ Çü dün nişfi yağıın oldı key oñat

Kıarardı ‘ālemi tıtdı zülümāt

Kesilmişdi cihān içre söz ü şav

⁽¹³⁾ Ĥurūs ammā ötüşüridi evkāt

NEŞR Ĥakīm kıavlince nişfu’l-leyl olıcağ ‘Akenke’ yirinden tırdı.⁽¹⁴⁾ Zindāna vardı görđi kim zindāncıların birkaçı oturur, şoĥbet iderler. Şabr eyledi tā kim cümlesi şoĥbeti⁽¹⁵⁾ tağıdup birisine nevbet tıtdı didiler. Eyitdi: ‘Akenke’-i ‘ayyārdan kıorkarduk çün kim ol öldi. Bu kıalan⁽¹⁶⁾ tıtsaklara ne itibār, cümlesi demür zencirle maĥbūs tırdı, ferāğat kıılıñ didi. Cümlesi ol söze inanup⁽¹⁷⁾ ‘Akenke’ öldi şanup yatdılar uyudılar. Bunlar uyķu ‘ālemine varıcağ ‘Akenke’-i ‘ayyār varup ol kışaçile⁽¹⁸⁾ dutanuñ başın kesdi ve sağ kıolın dağı kesdi, gögsi üzerinde kıodı ve andan şoñra kıulakların kesenüñ⁽¹⁹⁾ dağı başın kesdi ve kıulakların dağı kesdi. Anuñ da³ gögsi üzerinde kıodı. Mā-ĥaşal cümlesini helāk

¹ Ölmedü mi T: ölmedi İ

² Kim İ: - T

³ Anuñ da İ: - T

eyledi. ⁽²⁰⁾ Hemān ol kişi qodı kim ‘Akenke’ öldi, şimden girü rāhat oluñ diyen ħarīfi öldürmedi. Dağı andan gelüp ⁽²¹⁾ Āşafuñ ħaymesine girdi. Gördi kim pāsbanlar uyanuq, fırsat bulmadı. Andan sürüp Āşafuñ tavilesine [3b] ⁽¹⁾ geldi. Bir eyü at alup binüp gitdi ‘azm-i Benī Aşfer meliki itdi. Dört gündür diyicek gelüp ⁽²⁾ çeriye yitdi kim aḥşam idi¹, vaqt-i bī-hengāmidi. Bir bınaruñ kenārında qondı oturdu. Şabr eyledi kim ⁽³⁾ şabāh ola pādişāha vara. ‘Akenke’ bunda ammā kim bizüm qışşamuz **ez-ān cānib** Endülüs melikine ⁽⁴⁾ geldi. Meger kim bu melik-i Endülüsüñ bir ‘ayyārı varıdı. Adına Zemzeme-i ‘ayyār dirleridi. Endülüs meliki bilād-ı ⁽⁵⁾ aşferī aña didi kim: “Yā Zemzeme-i ‘ayyār bu kadar zemāndur kim benüm ‘ayyārumsın, vazīfem yirsın. Baña ‘ayyārılıqdan ⁽⁶⁾ ħiçbir nesne göstermediñ. El-ān şimdi düşmān yüzünde yüz ħile kıluq varup birkaç pehlevān getürseñ ⁽⁷⁾ veyahūd başların kesüp getürseñ, senüñ ħizmetüñ degilmiyidi.” didi. Zemzeme-i ‘ayyār eyitdi kim şehā cānum başum ⁽⁸⁾ üzerine her ne kim buyurursañ varayım, birkaç pehlevān başun getüreyim didi, dağı ayak götürdü gitdi. ⁽⁹⁾ Benī Aşfer ordusuna ve ol ‘azīm meliküñ leşkerine yitdi kim Benī Aşfer meliki Etğāş Hān-ı Aşferidi. ⁽¹⁰⁾ Gördi kim pāsbanlaruñ cümlesi uyumuş, ħaflete varmış, defī ħaymeyi ħancerile yarup bir mīḥın götürdi, ⁽¹¹⁾ içeri girdi. Gördi kim İrtāl pehlevān taht üzerinde uyur. Defi’ burnuna dārū-yı ħuş-ber dutup ‘aqlın ⁽¹²⁾ alup götürdi. Leşkerden taşra çıkarınca tākati taq oldu. Ol bınaruñ kenārına getürdi kim ⁽¹³⁾ ‘Akenke’-i ‘ayyār ol bınaruñ kenārında çayır ve çemen üzerinde otururdu. Ammā kim Zemzeme-i ‘ayyār ‘Akenke’den ⁽¹⁴⁾ ħāfil İrtāl arkasından yire qodı. Çünkim ‘Akenke’ baqup gördi kim bir ‘ayyār bir pehlevānı omuzuna urmuş ⁽¹⁵⁾ götürmiş². Geldi bınaruñ kenārında qodı. Dağı muḥkem kemendile iki elin ve ayakların şardı. Bir zemān ⁽¹⁶⁾ tırdı. Dağı ol götürdüğü pehlevānı qodı. Bir yirde dağı kendüzi gitdi. Meger kim Zemzeme-i ‘ayyār qaşd eyledi kim³ ⁽¹⁷⁾ varup bir at getüre. Benī Aşfer meliki Etğāş Hānı aña yüklede. Götürmege ‘aciz olduğı ecilden dağı alup ⁽¹⁸⁾ Endülüs melikine gide idi. Buğur çünkim Zemzeme-i ‘ayyār gitdi. ‘Akenke’ bildi kim bu gelüp giden ‘ayyār durur. ⁽¹⁹⁾ Defi’ yirinden tırup Benī Aşfer melikinüñ varup yüzün açup gördi kim Benī Aşfer meliki Etğāş Hān-ı Aşferīdür. ⁽²⁰⁾ Kendünüñ serveridür. Hemān-dem şükr kıluq dağı defi’ kendünüñ binüp geldüğü ata şāhı yükledüp ⁽²¹⁾ şarup alup çadırına götürdi. Şāhuñ nökerlerin tırgurdu, qanı şāhuñuz didi. Gözlerin açup gördiler kim [4a] ⁽¹⁾ melik-i Endülüs yirinde yok. ħayme ħancerile yarılmış. Āh idüp ağlaşdılar, cān u ciger tağlaşdılar. ‘Akenke’ eyitdi: ⁽²⁾ Qorqmañuz şāhuñuzı getürdüm diyüp atdan indirüp taht üzere koyup yaturdup dağı acı bādām yağıla ⁽³⁾ şarb sirke tırmzurdu. Melik-i Aşferī ağsırup gözin açdı. ‘Akenke’ ‘ayyārı gördi. Didi kim hay ‘Akenke’ ħālüñ ⁽⁴⁾ nedür nice ħalāş olduñ. ‘Akenke’ dağı başından geçen ħālī söyledi. Nice dutsaq olduğın beyān eyledi. Qulaqları ⁽⁵⁾ kesildüğün gösterdi. Melik-i Endülüs ħil‘at geyürdi. Andan soñra didi kim benüm burnuma şarp sirke tırmzurmak ⁽⁶⁾ neden vāki’ oldi didi. ‘Akenke’ didi kim şāhā ħazretüñi bir ‘ayyār gelüp almış gitmiş. Bir bınār kenārına getürdi. ⁽⁷⁾ İttifāq tuş gelüp gördüm, bildüm. Ve⁴ cidd ü cehd idüp ħazretüñi qırtardum. Ve lākin

¹ İdi T: - İ

² Götürmiş İ: getürmiş T

³ Kim T: - İ

⁴ Ve T: -İ

himmət kıluñ kim ol ‘ayyārı ele getürem ⁽⁸⁾ ve ammā kim ne yirde olduğın bilmezem didi. Melik-i Endülüs eyitdi: Çünkim ol ‘ayyār baña bunuñ gibi iş eyledi varup ⁽⁹⁾ anı ele getürgil. Ol ‘ayyār melik Aşferīnūñ ‘ayyārıdur. Meliki ki Benī Aşfer meliki Eṭğāş Hān-ı Aşferīdür. Ele getürmege ⁽¹⁰⁾ cehd eyle kim benümile ceng itmege gelmiş durur. Yā anuñ başın getürgil yā ḥod ol ‘ayyār kim baña kaçd eylemişdür diyüp ⁽¹¹⁾ ‘Akenke’ ‘ayyāra ḥil‘at-i ḥaş geyürdi. Didi kim yā ‘Akenke’ ğam yimegil kim seni benüm başum berāberi vezīr idineyüm. Ammā kim ⁽¹²⁾ kerem kılup luṭf eylegil. Varup anları ola kim ele getüresin kim benüm kaçduma ceng itmege gelüp durur. Benī Aşfer ⁽¹³⁾ meliki Eṭğāş Hān eyle diyüp geçen kaçāyāyı ḥikāyet eyledi. ‘Akenke’ işidüp şāz olup Endülüs melikinūñ elin öpdi ⁽¹⁴⁾ eyitdi kim yā şāh himmet, yoldaş қоş kim bu işi bitürem. Yā ‘ayyārı yā melikini ṭutup saña getürem diyüp defi‘ hemān-dem ⁽¹⁵⁾ ṭurup Endülüs leşkerinūñ içine vardı. Bir ḥayme gördi kim ‘azīm büyük otağ, bildi kim bir melikūñ otağıdur. ⁽¹⁶⁾ Anca şabr eyledi kim pāsbanlar uyudu. Ḥancerile ḥaymeyi yardı, içerü girdi. Gördi kim bir pehlevān yatur. Meger ol ⁽¹⁷⁾ ḥayme İrtāl adlu bir pehlevānunudu. ‘Azīm ḳutlu kimesneyidi. Endülüs vilāyetinde andan gürbüz bahādur yoğidi. ⁽¹⁸⁾ İrtāluñ burnuna dārū ṭutup aqlını alup götürdi gitdi. Gelüp ol bınaruñ kenārına ḳodı. Daḥı İrtāluñ ⁽¹⁹⁾ iki elin ve iki ayağın kemendile muḥkem şardı. Daḥı bir yirde siñüp oturdu. ‘Akenke’-i ‘ayyār kendüyi penhān itdi. ⁽²⁰⁾ Ol yañadan daḥı Zemzeme-i ‘ayyār sürüp gelüp birkaç ṭavilelerūñ ḳatına vardı kim bir at ala. Ammā kim rāst ⁽²¹⁾ getürimedi. ‘Aḳıbet bir ṭavileye daḥı vardı gördi kim pās-bānları uyur. Rāst gelüp bir at alup eyer urup [4b] ⁽¹⁾ alup gitti. Ammā kim ṭañ yiri daḥı atdı. Şabāḥ yaḳlaşdı. Zemzeme-i ‘ayyārūñ cān başuna şıçradı. Giç ḳaldım ⁽²⁾ diyü ğayet vehm itdi. Atı sürüp gelüp İrtālī Eṭğāş -ı Aşferī şanup ğāfilin alup götürüp ata muḥkem ⁽³⁾ yükletdi. Daḥı Endülüs çerisinden yaña gitdi. ‘Akenke’ daḥı sürüp¹ süret tebdīl kılup Zemzemenūñ ardınca bile ⁽⁴⁾ vardı. Zemzeme daḥı İrtālī Eṭğāş-ı Aşferī şanup Endülüs melikinūñ dīvānına getürdi. Melik-i Endülüs ⁽⁵⁾ daḥı ḳan mest olup oturmuşıdı. ‘Acabā kim Zemzeme-i ‘ayyār niçün gelmedi ola diyüp söyleşürken ḳapuda ğavğa belürdi. ⁽⁶⁾ Hāy nedür görüñ dince ḥācibūñ birisi içerü girüp du‘ā kılup eydür. Şehā Zemzeme-i ‘ayyār geldi, bir ata bir pehlevān ⁽⁷⁾ yükletmiş. Ḳadd ü ḳāmeti ṭağa beñzer didi. Melik-i Endülüs ḥācibe bir ḥil‘at geyürdi. Şāzılıḳ eyledi. Birkaç begler ⁽⁸⁾ Zemzemeye ‘izzet çün ḳarşu vardılar alup geldiler. Atdan indirüp İrtālī otaḳdan içerü ḳoydılar. Zemzeme gelüp ⁽⁹⁾ melik-i Endülüsüñ elin öpdi. Daḥı eyitdi kim iy şāh-ı cihān senūñ devām-ı devletūnde ve eyyām-ı rif‘atūnde bir pehlevān ⁽¹⁰⁾ ṭutup getürdüm ki yüz biñ ere cevāb virür didi. Pes melik-i Endülüs bir ḥaş ḥil‘at daḥı Zemzemeye geyürdi. ⁽¹¹⁾ Buğur İrtālī götürüp şem‘dān ḳatına getürdiler. Hemān-dem yüzün açup gördiler kim bu pehlevān İrtāl-ı Endülüsî durur. ⁽¹²⁾ Hemān-dem pādişāh ğazaba gelüp ḳakıdı, yıldırım-veş şakıdı. Kılıç çeküp didi kim nā-bekār ‘ayyār bu getürdüğüñ ⁽¹³⁾ ḥod benüm pehlevānum İrtāl durur. Beni masharaya mı alursın didi. Daḥı helāk itmek diledi. Zemzeme-i ‘ayyār and içüp ⁽¹⁴⁾ didi kim yā melik-i Endülüs ben bunu Benī Aşfer çerisinden alup geldüm. Ādem ādeme beñzer görüñüz didi. Melik-i Endülüs ⁽¹⁵⁾ buyurdu. İrtāluñ çādırın ḥācibler varup gördiler kim İrtāl yirinde yoḳ durur. Çādırını ḥancerile delinmiş, yırtılmış ⁽¹⁶⁾ ve bir nice

¹ Sürüp T: - İ

pāsbānlaruñ başı kesilmiş yaturlar. Hācibler görüp gelüp didiler kim İrtāl yirinde yok. Melik-i Endülüs ⁽¹⁷⁾ işidüp ğazaba gelüp diledi kim Zemzeme-i ‘ayyārı öldüre. Zemzeme ağladı, didi kim yā şāh varisa İrtāl saña hāyindür. ⁽¹⁸⁾ Bunca varup ol Benī Aşfer melikinüñ elin öpüp aña tapub durur. Anuñla kelimāt kırup bir otağda bile yatup durur. ⁽¹⁹⁾ Ben dağı aña tuş gelüp tutdum. Alup bunda geldüm didi. Zemzeme böyle diyicek melik-i Endülüs inandı. Andan hāciblere ⁽²⁰⁾ emretti. İrtālūñ burnuna şarp sirke şamzurdılar ve acı bādām yağı dürttiler. Gözün açup ağırdı gördi kim ⁽²¹⁾ eli ve ayağı muhkem kemendile şarılı. Hay nedür didi. Melik-i Endülüs eydür: Böyle gerekdi kim baña hāyin olup [5a] ⁽¹⁾ kaçup Benī Aşfer melikine varmışsın. Saña hayme vü otağ virmiş. Otağ içinde hūb kaçup ⁽²⁾ yaturken mestligüñdeyiken benüm ‘ayyārūm Zemzeme dutup saña kemend şarup ‘aqluñ alup baña ⁽³⁾ getürmiş didi. İrtāl işidüp kaçıyup çeküp kemendlerin yırtup Zemzemeyi kaşd eyledi kim helāk ide. ⁽⁴⁾ Zemzeme dağı gördi kim vāqīā‘ tuttuğı İrtālmiş. Hemān ayak götürüp kaçdı. Bre tutuñ didiler, tutamadır. ⁽⁵⁾ Kaçdı gitti giñ yire çıkup hayrān kaldı. Didi kim bu hīç degüldür. İllā kim ‘ayyār işi durur ‘Acep durur kim ⁽⁶⁾ Benī Aşfer melikinüñ ‘ayyārı ‘Akenke‘-i ‘ayyār buluşugelüp durur kim bu nāzükligi ol eylemiş durur ammā kim ‘acep ⁽⁷⁾ ‘ayyārmiş didi. Āh eyledi ol yañadan ‘Akenke‘ dağı şādılığıla sürüp gelüp melik-i Aşfere buluşdı. ⁽⁸⁾ Vāqī‘ olan sergüzeştini temām söyledi. Eţġāş Hān-ı Aşferī dağı gelüp melik-i Aşfere buluşdı. Zemzeme-i ‘ayyār ⁽⁹⁾ elinden halāş eyledügin söyledi. Melik-i Benī Aşfer işidüp ‘Akenke‘-i ‘ayyāra ıklīm harāc deger hūl‘at geyürdi. ⁽¹⁰⁾ Zemzemedden ğāfil olmağıl kim işitdüm ki ‘aceb ‘ayyār durur ve ammā kim cehd eyle ele getüresin. Başın alavuz ammā kim ⁽¹¹⁾ dāyim ihtiyāţ üzerine olğıl.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Yā ‘Akenke‘ ‘ākilisen nāmver

⁽¹²⁾ Zemzemedden eylegil dāyim hāzer

Aldağuca alduranlar ayağın

‘Ālem içre şağ kura mı otağın

⁽¹³⁾ Dirisinden ılanuñ alduñsa öç

Yavrusından şağın itmeye vü güç (?)

Ġāfil olma dīv çıkar ol şīşeden

⁽¹⁴⁾ Vardur arslan ihtiyāt it mīşeden

N'ola alçaq yirde görsen ger peleng

Ĥāzır it avcunda tīrile ĥadeng

⁽¹⁵⁾ İnin eşdüñ bil ki zenbūr üşüser

Şoқduğı yirler қamusı şışiser

Yā 'Akenke' eyle imdi ihtiyāt

⁽¹⁶⁾ Zemzemeyle қılma сақın ihtilāt

Кıışsa-i Ceng-nāme-i 'Azīm

Hakīm kavlince 'ayyārlar bunda ⁽¹⁷⁾ yirlü yirinde ammā kim bizüm kışşamız **ez-ān cānib** Benī Aşfere geldi. Çünkim ol gice geçüp ⁽¹⁸⁾ 'ale's-sabāḥ kim oldı. Benī Aşfer meliki eyitdi çünkim ol baña 'ayyār gönderüp bunun gibi iş ide. Bu ne ⁽¹⁹⁾ dīstlık durur. Hemān şimden girü ceng қıluram. Ceng yarağın görüp kūs-ı harbī çalındı, nāy rüyīn ötdi ⁽²⁰⁾ ve ĥükm itdi ṭabl u 'alem çalınup sancaqlar çözülp alaylar bağlandı. Şağ ṭarafda otuz biñ āhen-püş erile ⁽²¹⁾ Etğāş-ı Aşferī bindi ve kırk biñ dilāverlerle Fusūn-ı Aşferī bindi ve elli biñ bahādur tīg-zenlerle na'raқ pehlevān **[5b]** ⁽¹⁾ bindi. Seksan biñ ceng-cū қal'a-güşāy ḥaşm-efgen Aşferī serverleriyle 'Anṭarus Ḥān-ı Қanṭurusī ⁽²⁾ bindiler ve yüz biñ pūlād güzrlü bahādurlarila 'Anқāş-ı Aşferī қarındaşı 'Anқāb-ı Aşferī bindiler ve yüz biñ ⁽³⁾ rümīlerile daḥı Sürḥ-āb қal'asınuñ dīzdārı Erdevān Ḥān bindi. Oğı Aқbīcile ma'a'l-қışsa yidi yüz biñ ⁽⁴⁾ Aşfer çerisi uşağı ve irisi sancaқlu sancaқların çeküp dört yüz sancaқlar dibinde biñ altı yüz mīr ⁽⁵⁾ ü mihterler ṭabl u naқāreleri urdılar. Surna ve nefīrleri urdılar. Nāy rüyīnleri söyletdiler. Ya'nī ecel ⁽⁶⁾ ırını ırlatdiler. Kūsıları ra'd-vār gümletdiler. Düşmān ṭarafını gözleyüp ṭurdılar.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽⁷⁾ Ol çeri kim eyledi gāyet ḥurüş

Şanki 'Ummān bahri ṭaşdı itdi cüş

Diñle imdi kışşa nedür yā melik

⁽⁶⁾ Vir şalāvat līk cāndan cāna hoş

Dāstān-ı Ceng Kerden-i Şāh-ı Endülūs Ve Be-Melik-i Benī Aşfer

⁽⁹⁾ Loḳmān Ḥakīm kavlince çünkim Benī Aşfer meliki Eṭḡāş Ḥān-ı Aşferī bu vechile leşkerin bağlayup düşmān üzerine ⁽¹⁰⁾ varınca şaff u alayları bağlayınca ol tarafından daḡı Endülūs meliki ‘Aḳrān Şāh ol kāfir-i ben ḡ^wāh ol dem ⁽¹¹⁾ ‘ale’s-şabāh kim tırdı. Göz gözi gördi. ‘Aḳrān Şāh emreyledi. Endülūs leşleri atlu atlarına süvār oldılar. ⁽¹²⁾ Dergāh-ı şāha geldiler ve bu cānibden şāh-ı Endülūs daḡı başına tāc-ı zerrīn urunup seyf taḡınup otaḡından ⁽¹³⁾ taşra çıkup rahşına süvār oldu. Taḡl u ‘alem çeküp on iki kez yüz biñ leşkeri kim çekdi. Toz cihānı ⁽¹⁴⁾ bürüdi. Zülümāt ḡalḡ-ı ‘ālem üzerine çekdi. Kūs-ı ḡarbī şadāsından yir ü gök gümledi. Havl ü heybetden ⁽¹⁵⁾ yirler iñledi. Vuḡuş u tıyūr mār u mūr beliñledi. Seyl ü ‘ummān bigi yürüyüp daḡı ol Benī Aşfer çerisine ⁽¹⁶⁾ muḡābil ve mu‘ārız olup tırdılar. Ellerin kılıç ḡabzasına urdılar. Şaḡ tarafından yüz biñ pülād-püş erile ⁽¹⁷⁾ İrtāl-ı Endülūsī tırdı. Ve şol tarafından seksen biñ ceng-cū bahādırile tıḡ-zenlerle Sitem Ḥān-ı ⁽¹⁸⁾ Endülūs tırdı. Ve yüz yigirmi biñ tır-endāz ve ḡader-endāz ser-firāzlarıyla Ḳafenderüz-ı Endülūsī tırdı ⁽¹⁹⁾ ve anuñ aḡabince şaḡ ḡolda yüz biñ erile İrtāl-ı Endülūsī tırdı. Ve yine şol ḡolda daḡı yüz biñ ⁽²⁰⁾ ḡasm-efḡen ve leşker-şiken serverlerle ve mübārizlerle Ḳaysalān-ı Endülūsī tırdı. Ma‘a’l-kışşa sözi dıraz ḡılmayalum ki ⁽²¹⁾ on iki kez yüz biñ erile ve yüz yigirmi çift naḡārile ve on iki biñ ‘alemile ḡıyāzi yok ḡayl ü ḡaşemile Endülūs [6a] ⁽¹⁾ şāhı ‘Aḳrān Ḥān Benī Aşfer meliki Eṭḡāş Ḥān şāhuñ muḡābelesine varup mu‘ārız olup ḡalb ü cenāh ⁽²⁾ ārāste ḡıldı. Meymene ve meysere düzıldı. Şaff u alāylar bağlandı. Şancaḡ u ‘alem şuḡḡaları açıldı. Mihterler nīzeleri ⁽³⁾ dıraḡ[t]istān bigi diküp dibinde taḡl u duḡulları urdılar. Surnā vü nefīrleri ürdiler. Şāhları yoluna sepāhlar ⁽⁴⁾ cān u başla tırdılar. Ellerin kılıç ḡabzasına urdılar. Cān u baş oynar serverler öñ şafa varup ⁽⁵⁾ tıruşdılar. Muḡanneşler daḡı ḡıçın ḡıçın dönüp ḡaçacaḡ yirler gözleşüp ḡarçaşdılar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁶⁾ Key ‘aceb bī-ḡad çeridi nāmver

Ḳuş uçarsa üzerinden dōke per

Yir yüzün pülād-sed ḡılmışdı na‘l

⁽⁷⁾ Göklere şayvānıdı zerrīn-siper

Er deminden gün kararđı çün ‘ades

Hāy u hūdan Merrīh eyledi hāzer

⁽⁸⁾Na‘ralardan çıñradı tās-ı felek

Velveleden şaşdı bebr ü şīr ü ner

Göklere irgürdi başın zer ‘alem

⁽⁹⁾Kūs-ı hārbden ditredi baħrile ber

Diñle imdi bu ‘adedsüz leşkeri

Nice olur ‘ākıbet zīr ü zeber

⁽¹⁰⁾Līk virgil hoş şalāvāt cānile

Söyleye Firdevsī saña tā hāber

NEŞR Hākīm kavlınce ⁽¹¹⁾Endülüs şāhı ‘Akrān Şāh bu vechile deryā-yı aħterān mişāl gelüp irdise ol yañadan Benī Aşfer meliki ‘Akrān ⁽¹²⁾Şāh kim beglerle nazār kıilup görđi on iki kez yüz biñ er dersü āhen-pūş olup biñ dört yüz ⁽¹³⁾alāy bağlayup biñ dört yüz altun başlu şancağ ve ‘alemler götürüp at u er cebe vü cevşene müstağrağ olup ⁽¹⁴⁾terahtān birle gelür. Nite şöyle kim cebe vü cevşene gün tokunmuş pūlād şa‘şa‘asıla zemīn tölmiş. At ayağından ⁽¹⁵⁾yirler ve er gırivinden gökler gümlemiş, cebe vü cevşen ve kīş ü kırbān çağşaşmasından cihān fenāya ⁽¹⁶⁾varmış.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bir çeri kim gözler anı görmemiş

Rüstem andan hiç hāberler virmemiş

⁽¹⁷⁾ Ne ho Cemşīd-i Ferīdūn-ı zemān

Anca leşker ʿömri içre dirmemiş

NEŞR Hākīm kavlince ⁽¹⁸⁾ Endülūs melikinūñ leşkeri çoklığını Benī Aşfer dil-āverleri kim gördiler. Anuñ hevl u heybetinden ve ʿaraşātından ⁽¹⁹⁾ şaşdılar. Be-ğāyet vehme düşdiler. Barmağ ağıza alup tırdılar. Ammā kim yine ğayret kılup baş u cāndan ⁽²⁰⁾ geçüp kılıçlarına ellerin urdılar. Nām u nāmus gözetdiler. Rüstem-i Zāl çığırın izlediler. Düşmān cānibini ⁽²¹⁾ gözetdiler. Maʿaʿl-kışşa iki düşmān çerisi birbirine karşı muķābil ve muʿarız kim oldu. Sīl-i ʿazīm bigi yitişdiler. **[6b]** ⁽¹⁾ Bir dem oldu kim şanasın şūr-ı Sirāfīl ürüldi, ins ü cān dersü bir yire dirildi. Maḥşerī hengāme ʿarşa-i ⁽²⁾ ʿaraşātta yürüdi. Gerd ü ğubār yirleri ve gökleri bürüdi. Anca kim iki düşmān birbirine irdi tırdı. Yil ⁽³⁾ tıķunup gerdi leşker üzerinden irdi. At u er birbirini kim gördi. Andan Endülūs şāhı İrtāl-ı Endülūsiye ⁽⁴⁾ eydür: Yā İrtāl-ı cihān-pehlevān, yürü meydāna gir, varup Benī Aşfer melikine naşīhat eylegil, ḥātem-i Süleymāndan ⁽⁵⁾ tımaʿın götürsün. Kefen gerdānına şalup, kılıç ağzına alup cemīʿ mālın ve ḥazīnesin götürsün. Tā kim ben daḥı anuñ ⁽⁶⁾ ğünāhın ʿafv idem. Yok eğer ser-keşlik iderse at u er birbirine qarılır, ortada bī-ḥad işler olur. Anca ⁽⁷⁾ diyārlar isüz qalır. Endülūs şāhı ʿAkrān Ḥān eyle diyicek İrtāl-ı pehlevān daḥı at sürüp pūlād-qalkānın ⁽⁸⁾ döşinde şalup sūtūnlayın Sipīd sūñüsün qoluna şarup meydān ortasına irdi. Raḥş-ı ʿinānın dirdi, ⁽⁹⁾ daḥı yüzün Benī Aşfer çerisinden yaña kılup tırdı. Andan bā-āvāz-ı bülend çağırup kendüyi Benī Aşfer çerisine ⁽¹⁰⁾ bildürdi. Ne didi, didi kim:

NAZM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Didi benün pehlevān İrtāl Ḥān-ı Endülūs

⁽¹¹⁾ Heybetümden ditreşürler Çīn ü Rūm u Üñgürūs

Şavletümden Qāfda ʿAnqā per döker der şīr ü ner

Qılıcumdan Merrīḥ emān istedi didüm ki sus

⁽¹²⁾ Gürz urursam leşkerüñi ḥurd-u¹ ḥaşḥaş eyleyem

Tīğ çeksem ʿālem içre oda yaqam çün fanūs

¹ ḥurd-u İ: ḥurd-ı T

N'ola leşker bî-‘adedse cümlesin kıram anuñ

⁽¹³⁾ N'ola sısam bî-‘adedse bir dem içre yer ħurūs

Çanı kimdür pehlevān ki bizümile kıla ceng

Kim dökem çanın buħārından cihānı tuta pus

⁽¹⁴⁾ Cān elümden ħurtarayım diriseñ iy nā-bekār

İnüp atdan iste emān ħāk-i pāyım eyle būs

Yoğsa gürzüm çarb-i ħaddüñ bu zemān ider çadīd

⁽¹⁵⁾ Çarbına dimez anuñ burc-ı ħişār-ı Ağribos

Böyle diyüp urdı na‘ra pehlevān İrtāl Ĥān

Na‘rasından ötdi güm güm çarĥ-ı ħās-ı ābanūs

⁽¹⁶⁾ **NEŞR** Ĥakīm çavlince İrtāl-ı Endülüsī ile eyle diyicek ol çarafdan Benī Aşfer meliki Etğāş Ĥān-ı Asferī ⁽¹⁷⁾ Benī Aşfer pehlevānlarıyla ve Engürūs bānlarıyla¹ ve daħı on dört oğlıyla çururken İrtāl sözün işidicek ⁽¹⁸⁾ heyāhay çakıdı. Yir yirin çağrışup ħazaba gelüp bebr ü peleng gibi egreşdiler, gümreşdiler. Mest ejderhā mişāl gerişüp ⁽¹⁹⁾ sünüşdiler. Birbirin görüp eli kılıca uruşdılar. Tā kim İrtāl üzerine at sürdiler. Ammā kim Benī Aşfer meliki Etğāş ⁽²⁰⁾ Ĥān-ı Aşferi men‘ idüp eyitdi: Yā pehlevānlar çamuñuz ne ħücüm kılamak gerekdür? Bir server kendüzüñ versün, ol ⁽²¹⁾ meydān içinde da‘vī kılanı helāk eylesün. Süleymān ħatemi uğruna ‘ömrini ħatm kılsun. Ben variken ‘ālem içre [7a]

⁽¹⁾ Süleymānlık kılmak aña mı lāyıkdur kim ben Aşfer pādişāhı olam. Süleymāniçün kelām benüm şikārum elden almak ⁽²⁾ dileye. Salçanat Süleymāna diş bileye diyüp çakıdı. Yıldırım-veş çakıdı. Daħı ħüküm eyledi. Benī Aşfer dilāverlerinden ⁽³⁾ bir dilāvere kim adına Tuffāħ-ı Tīg-zen dirleridi. Seng-i āsiyābleyin sünüsin çolına alup çalkān yağrınına şalup ⁽⁴⁾ sürüp İrtāla gitdi. Birbirine sünü şunuşup çalkān şalışup red kılışdılar. ‘Aķıbet Tuffāħ-ı Aşferinüñ sünüsin ⁽⁵⁾ İrtāl-ı Endülüsī şıdı geldi kim

¹ Engürūs bānlarıyla İ: - T

öñünden geçe. İrtāl Tuffāhuñ kafasından bir darb eyle urdı kim gürzile āvāze virdi, ⁽⁶⁾yanķulandı. Kāf tağı Elbürozile Tuffāhuñ ayakları rikābdan çıkup rahşından yıķıldı. Tuffāh-ı Aşferī düşicek ⁽⁷⁾Aşferiler ol hāli görüp ğırīv kılışdılar. Tuffāhuñ qarındaşı Etfāh-ı Aşferī meydāna girdi. Kazā vü kader bigi İrtāla ⁽⁸⁾gürz havāle kıldı. İrtāl gürzile gürz darbını men' eyledi. Gelüp geçince bir gürz eyle urdı kim Etfāh-ı ⁽⁹⁾Aşferinün kafası hürd oldı. Ma'a'l-kışsa bu vechile İrtāl-ı Endülüsī on yedi pehlevānın helāk, mağzını çāk, ⁽¹⁰⁾menzilin hāk eyledi. 'Āķıbet aħşam dağı irdi. Kūs-ı harbī āvāzesini diñdirüp iki cānibinden tabl u āsāyiş ⁽¹¹⁾çaldılar. İki çeri birbirinden Merrīh gibi ayırtlanup dönüp otaķlu otağına gelüp indiler, ķondılar. Ölenlerinün ⁽¹²⁾leşlerin ü başların divşürüp ağlaşdılar. Zađmluleruñ zağımların bağlaşdılar. Andan soñra ol yañadan ⁽¹³⁾Endülüs meliki gelüp otağına indi, ķondı. Dağı rezm tonın çıkarup bezm libāsın geydi. Dağı İrtāl-ı ⁽¹⁴⁾Endülüsīye hil'at-ı hāş buyurđı. 'İyş ve nūşa meşğul oldı. Ve bu tarafdan dağı Benī Aşfer meliki Etgāş ⁽¹⁵⁾Hān-ı Aşferī dağı gelüp haymesine indi. Ammā kim pehlevānları helāk olduğına acındı vü ķocındı. ⁽¹⁶⁾Ma'a'l-kışsa ol iki düşmān çerisi birbirine qarşu qaravul koyup ol gice qarār itdiler.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽¹⁷⁾İki leşker halkı atdan indiler

Birbirine qarşu cümle ķondılar

Her muħannes ağladı feryād idüp

⁽¹⁸⁾Pehlevānlar cengine kıvandılar

NEŞR Hākīm kavlince çünkim ol iki leşkerine birbirine ⁽¹⁹⁾muķābil ve mu'arız olup ķondılarsa otaķlu otağında dolandılarsa andan soñra melik-i Benī Aşfer bilād-ı ⁽²⁰⁾Aşferī ol cihānuñ serveri buyurđı: Dīvān ķurulđı, begler bir yire cem' olup dirildi, ⁽²¹⁾ni'metleri gelüp yinildi, içildi. Şekkerī şerbetler içildi. Dağı ba'de't-ta'ām 'Akenke-i 'ayyāra melik-i Aşfer **[7b]** ⁽¹⁾buyurđı kim varup giceyile bir iş başara. Bes gelüp şāh öñünde yüz yire sürüp 'Akenke-i 'ayyār yine ⁽²⁾meclis-i şāhda tırdı. Cāmesin tağyir kılup tebdil-i süret eyledi. Dağı ol gice sürüp bir kaşşāb ⁽³⁾dükkānına geldi. Bir ciğer alup pāreledi. İki dizine ve iki bāzūsına ciğerün talađınuñ birer pāresin iki yarup ⁽⁴⁾bağladı, şardı. Üzerine kanlar sürdi. Yüzüne ve gözüne kanları ol kadar sürdi kim kana ğarķ oldı. ⁽⁵⁾Dağı yakasını yırtđı. Gelüp Zemzeme-i 'ayyāruñ gelecek yolunda oturdı kim bir bñāruñ kenārıdı kim oradan ⁽⁶⁾ğayrı giçecek yir yoğudı, sarpıdı Deñizüñ balçığı ve şuyı varıdı. Ma'a'l-kışsa çünkim 'Akenke-i 'ayyār anda oturdı, ⁽⁷⁾yire ķulak urdı. Tavış diñledi. Nışfu'l-leyl olucaķ ayak āvāzi geldi. Bildi kim Zemzeme-i 'ayyārdur gelen. ⁽⁸⁾Def'i efgān itmege başladı. Eyitdi kim: Āh elüñden yā 'Akenke-i 'ayyār, beni

ķarındaşsuz ķoduñ. Ķarındaşum helāk ⁽⁹⁾ eyledün. Ķomayam saña bu derdi. Eger saña Ķalursa senüñ oĵlancuķlaruña Ķalmaya diyüp feryād eyledi. Ol ⁽¹⁰⁾ yañadan Zemzeme daķı bññaruñ kenārına geldi, bu āvāzeyi işitdi. Eyitdi kim: Bu mel‘ün hñĶ degül. Ammā kim ‘Akenke‘-i ‘ayyār ⁽¹¹⁾ durur. Buna bir bend geĶeyim didi. Daķı sürüp Ķatına geldi. ‘Akenke‘ Zemzemeyi yaķın gelür görücek ⁽¹²⁾ Ķaçmaķ diledi. Ķaçar bigi oldı, yine düşdi, sürĶdi, düşdi. BirĶaç kerre daķı feryād eyledi. Didi kim ⁽¹³⁾ yā ‘Akenke‘, Ķarındaşımı öldürdüñ. Beni ölümlü yarlu Ķılduñ. Baña daķı mı Ķırasın. Gel baña Ķıyma, tevbe olsun. ⁽¹⁴⁾ Artuķ ‘ayyārlık Ķılmayayum ve leřkerüñe varmayayum didi, aĵladı. Yüzine acı řoĵan tutdı. Uĵurlayın ⁽¹⁵⁾ daķı gözlerinden yaş aķdı. Zemzeme göñlinde eyitdi. Varayın, göreyin diyüp sürüp ‘Akenke‘ Ķatına ⁽¹⁶⁾ geldi. Didi kim ben ‘Akenke‘ degülem, Ķaçmaĵıl didi. ‘Akenke‘ eyitdi: Neden ‘Akenke‘ degülsin, dimin ⁽¹⁷⁾ geldüñ Ķarındaşum öldürdüñ. Ben sürünüp Ķaçup bunda geldüm ki gidem yine ardumca gelüp beni öldürmek mi ⁽¹⁸⁾ dilersin. Kerem Ķılĵıl. Baña Ķıymaĵıl didi. Zemzeme eyitdi: V’Allāh dññüm ĶaķķıĶün ben ‘Akenke‘ degülem. Ammā kim senüñ ⁽¹⁹⁾ yarañ göreyim didi. Ķarañulıķ giceyidi. Zemzemenüñ elin alup ayaĵındaĵı ve göksindeki ciĵer pārelerinüñ ⁽²⁰⁾ Ķanların ve pārelerin eliyle gösterdi. Zemzeme el urup gördi kim yāresinüñ iĶine yumruķ řıĵar ⁽²¹⁾ ve Ķan aķar. Ķaftānları pāre pāre, yüzi ve gözi Ķan. Göñlünde eyitdi: Bu dermān-deh Ķod ‘Akenke‘ degülimiş bu. **[8a]** ⁽¹⁾ Bu gice irteye Ķıķmaz ölür. Bunuñ olacaĵı olmiş didi, inandı. Ķaberi yok kim ‘Akenke‘ durur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽²⁾ Bilmedi kim ol ‘Akenke‘ nāmever

Kim Ķazā irdise baĵlandı naķar

Ķün Ķazā gelse görür göz baĵlanur

⁽³⁾ Kim izā cāe’l-ķazā ‘umme’l-bařar¹

Ķıřřa-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Ve Mukāleme Kerden Bā-Zerzür

⁽⁴⁾ Ķakīm Ķavlince ‘Akenke‘-i ‘ayyār bunda ammā kim bizüm Ķıřřamız **ez-ān cānib** Süleymān Ķazretine geldi ‘a.s. ⁽⁵⁾ Nite? Ķünkim Ķuřlaruñ yevm-i ‘arzında ol ĵün kim Süleymān Ķazreti zerzürüñ ya‘nī sıĵırcıķ Ķuřunuñ ⁽⁶⁾ Ķaķķını kim yilden aliverdi. Cemī‘ murĵān uluları vehim aldılar. Andan řoñra yine Süleymān Ķazreti ‘aleyhi’s-selām ⁽⁷⁾ **su’āl** Ķılup didi kim: “Yā zerzür, sizüñ dirligüñüz ve ma‘āsuñuz nicedür, beyān eyleñüz.” ⁽⁸⁾ didi. Zerzür daķı **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān ve yā melik-i şuyür, bizüm ‘ādetümüz ⁽⁹⁾ ve ma‘işetümüz budur kim bir yirde ittifaķ idüp cem‘ oluruz.

¹ Kaza gelirse, göz görmez olur.

Birbirimizile yār u dīst oluruz kim üstümüze ⁽¹⁰⁾ düşmān gelse def' iderüz. İttifākıla¹ ol 'āzīm belāyı üzerümüzden men' iderüz. Ve daħı çekirgeyle ceng iderüz. ⁽¹¹⁾ Eger kim çekirge çoklık ola, biz daħı çerisine göre leşker cem' iderüz. Andan varup cenge āheng iderüz ⁽¹²⁾ didi. Yine Süleymān Hāzreti 'aleyhi's-selām **su'āl** kılup eyitdi kim yā zertzūr sizūñ hāşiyetūñüz nedür ve ⁽¹³⁾ mizācuñuz nicedür diyicek zertzūr daħı **cevāb** virüp eyitdi kim yā melik-i ŧuyūrān bizüm mezācumuz ⁽¹⁴⁾ huşk u terdür. Kim ki etümüzi ğidā idinse menfa'ati ziyādedür. Meflūce eger kim kebāb kılup yise ŧabī'atını ⁽¹⁵⁾ bağlar ve selāsil-i beville fāyide ider ve daħı yā nebiyya'l-lāh eger ki zertzūruñ ŧanını şabırla ŧarışdırup boğaz ağrısına ⁽¹⁶⁾ içirseler fāyide ider. Ve etümüz meniye ziyāde ider ve kuvveti arturur diyicek Süleymān Hāzreti 'aleyhi's-selām ta'accüb ⁽¹⁷⁾ idüp eydür: Yā zertzūr bu ŧadar hiss ü idrākile neden bilürsin kim etūñüz bu ŧadar nef'idür. Cevāb virdi kim ⁽¹⁸⁾ yā nebiyya'l-lāh bizüm daħı ebnā-yı cinsümüz içinde tekvīnlerden ⁽¹⁹⁾ haber almış dānālarumuz vardur. Tekvīnlerden haber almışlardur. Dāyim naşīhat iderler ki sizūñ etünüzde menfa'at ziyādedür. Nesl-i insān sizūñ ⁽²⁰⁾ helākūñüze ŧaşd idicilerdür. Pes ol ŧuzak ŧurup ŧayd idiciden ve atmaca götürüp şayd idiciden ⁽²¹⁾ hāzer kılūñ ki sizleri helāk itmeyeler kim nesl-i insān iki nesne üzerine hilkat olmuşdur. Ba'zı hayrū'l-beşerdür. **[8b]** ⁽¹⁾ künc-ü 'uzletde ve maħām-ı hālvetdedür. Hīçbir şey'i anlar incitmez. Belki hayvānāt daħı ğidā itmez. Ve bir nev'i daħı ⁽²⁾ hayrda degül dāyim beşerdür. Anuñ gibiler dāyim şayyād ve ŧayyād ve cellād olur. Anlardan hāzer kılūñ diyü tenbīh ⁽³⁾ ider. Pes ol cihetden ademī-zāddan dāyim havf-nāküz ve nice kerre gördük ki ŧutup ayağumuz keserler, ⁽⁴⁾ uçamazuz. Şol eli kesilmiş ādem bigi kim segirdimez.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Pes zerāzīr eyle diyüp ol zemān

⁽⁵⁾ Şeh Süleymāna-eyledi hālin beyān

Nef' ü đarrın söyleyüben itdi şerħ

Vir şalāvāt Muştafāya cāvidān

Ķışşā-i Sīmurġ-ı Ķāf Be-Ķavl-i Loħmān HāĶīm 'Aleyhi's-selām

HāĶīm ħavlince bular bunda da ⁽⁷⁾ Süleymān Hāzreti 'aleyhi's-selām zertzūrle mükālemede. Ammā kim bizüm ħışşamız **ez-ān cānib** 'anħāya geldi. ⁽⁸⁾ Nite ol zemān kim sīmurġ ŧuşı ŧulzüm deryāsınuñ kenārına kim geldi. Daħı bu yañadan ŧāvūs ŧuşı kim ⁽⁹⁾ dāne yiyen ŧuşlaruñ serveridi. Hāber oldı kim

¹ İttifākıla İ: ittifāk idüp cemī'T

sîmurğ geldi didiler, emr eyledi. Anda olan cemîc murğânıla hevâdan ⁽¹⁰⁾ kanad açup uçup tāvūs kuşunuñ katına gelüp cemc olıcağ andan tāvūs dağı per açup kuşlarla ⁽¹¹⁾ uçup feleğin birinci katına geçüp sîmurğ kuşuna karşı vardılar buluşdılar. Alup izzetile ol kulzüm kenârındaki ⁽¹²⁾ şahrâya geldiler. Andan sonra ölüme müsteħak olmuş kuşlar varıdı kim kışâş lâzımıdı. Anları sîmurğičün gıda getürdiler. ⁽¹³⁾ Bilesince olan yırtıcı ve tartıcı kuşlar dağı ol murğânı päreleyüp helâk idüp yidiler. Dillerince hâlîka ⁽¹⁴⁾ şükürin didiler. Ve dâne yiyen kuşlar dağı hubûbatdan yiyüp Hakkâ hamdin diyüp sîmurğa alkış kıldılar. Ba'd ⁽¹⁵⁾ ez-ta'am âb-u revândan çünkim içdiler. Dağı Süleymâna varmağdan söz açdılar. Evvel tāvūs kuşu dile gelüp ⁽¹⁶⁾ didi kim yâ sîmurğ ve yâ sultân-ı murğ, bu Süleymân kimdür kim aña bu kadar kuşlar muṭîc ola ve hem sen aña varasın, ⁽¹⁷⁾ muṭîc olup çâker olasın, hizmet kılasın didi. Ol âdem oğlanı degül midür kim benüm ceddümi uçmağdan ⁽¹⁸⁾ çıkarup durur, a'lâdan esfele itüp durur? Bu belâya Âdem-i Şafî ucundan neslümüz ve ceddümüz mübtelâ olup durur.

⁽¹⁹⁾ NAZM

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Âdemiçün ceddümüz çekdi temâmet miñneti

Kim henüz âdem ucundan kuşlaruñ yok rāhatı

⁽²⁰⁾ Olmayınca âdemînüñ nesli vücūdı 'adem

'Âlem içre bulamazuz rāhatı vü vüs'ati

NEŞR Hakkîm kavlince ⁽²¹⁾ çünkim tāvūs kuşu eyle diyicek ol sultân-ı murğ u 'anğâ vü sîmurğ eyitdi kim yâ tāvūs âgâh ol kim cemîc maḥlûkât [9a] ⁽¹⁾ içre Âdem-i Şafîden eşref e'az ve ekrem maḥlûk hilkât olmadı kim anuñ haqqında Hakk te'alâ ⁽²⁾ celle ve 'alâ kelâmında buyurur kim **kavluhu te'alâ ve lekad kerremnâ benî âdeme**¹ didi. Yâ tāvūs eyle olsa ⁽³⁾ Hakk te'alâ aña izzet kılup cemîc melâ'ikeye hükm eyledi kim Âdemüñ hazretine secde buyurdu. ⁽⁴⁾ Bir vücūda kim melâ'ike secde kıla, senüñ ve benüm mişâl-i murğân anuñ nesline muṭîc ve münkâd olsa ⁽⁵⁾ lâyığ degül mi? Huşûşâ kim bu varacağumuz Âdem-i Şafî nesli ve Dāvūd peygâmbere oğlı Süleymân kim bir 'azîm sultân ⁽⁶⁾ durur kim Hakk te'alâ aña ins ü cinn ü vuḥuş u tıyūrı ve mūr u mârı çerrende vü perrendeyi bād u hâk ü âteş ü ⁽⁷⁾ âbı musahḥar eylemişdür. Ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlûkâtı ve biñ bir dürlü baḥr u berdeki mevcūdâtı ⁽⁸⁾ yitmiş biñ milleti ve cemîc memleketi anuñ hükmindedür. Ve dünyâ milkindeki sultânlar dergâhında pāsbanlar ⁽⁹⁾ durur. Ve cemîc maḥlûkātuñ dillerin bilür, müşkilâtın 'ilmile hal kılar.

¹ (Kurân-ı Kerîm 17: 70): "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık."

NAZM

[fā'ilatün fā'ilātün fā'ilün]

⁽¹⁰⁾ Şeh Süleymān mişli kāmīl şehriyār

Hem nebī vü mīr-i 'ādil tāk-dār

'Ālem içre gelmedi gelmiş degül

⁽¹¹⁾ Görmedi mişlini çeşm-i rüzigār

NEŞR Hākīm kavlince sīmurğ kuşu bu vechile Süleymān Hāzretin ⁽¹²⁾ tāvūs kuşına medh idincek tāvūs kuşu daḥı cān u dilden Süleymāna 'āşık oldu. Daḥı ol ⁽¹³⁾ ferahlıgıla su'al kılp didi kim yā sīmurğ v'ey sultān-ı murğ şimdi kim biz Süleymān nazarına kim varuruz. ⁽¹⁴⁾ Bizümile kuşlar dilince söyleşür, kelimāt eyleşür mi? Ne kim dir söz diñler, fehmi idüp sözüümüz añlar mı didi. ⁽¹⁵⁾ Sīmurğ cevāb virüp didi kim na'm eyledür, aña şübhe yoḡdur diyü söyledi. Süleymāna varan gügercini ⁽¹⁶⁾ ve şehbāzi ve sunğuru ve qarlagucu getürdüp anlardan Süleymānuñ aḥvālin ḥālin ve ne vechile söyleşdügi ⁽¹⁷⁾ maḡālin 'arż eylediler. Tāvūs kuşu işidüp ferah olup Süleymāna varmağa, ḥāk-i pāyine yüz sürmege ⁽¹⁸⁾ tālīb, ḥizmetinde ḥācib olmağa rāğīb oldu. Taḡt-ı yedinde olan kuşları cem' eyledi. Buğur sīmurğ kuşu ⁽¹⁹⁾ daḥı didi kim: yā tāvūs dāne yiyen kuşları cem' eyledüñ mi, gelmedük kuş daḥı var mıdur?" didi. Sīmurğ kuşu¹ eyle ⁽²⁰⁾ diyicek tāvūs kuşu didi kim: "Yā sīmurğ, ve iy sultān-ı murğ, cem' kuşlar geldi. Velākin bülbül gelmedi, ⁽²¹⁾ varan ilçimüze i'tibār kılmadı. Ve bir daḥı tūtī kuşu gelmedi. Ve bir daḥı ögeyik kuşu gelmedi. Uşbu üç [9b] ⁽¹⁾ cins kuş gelmediler, baña mutī' olmadılar." didi, şikāyet eyledi. Sīmurğ işidüp ġazaba gelüp kaḡdı. ⁽²⁾ Diledi kim Hindüstāndan varup tūtī getüre. Velākin tāvūs ḡomadı. Men' itdi, ḡased itdi. ⁽³⁾ Niçün, anuñçün kim tūtī faşīḡ-lisāndur, kendünüñ ḡüsni gökçek ammā kim nefsi çirkindür. Ol ⁽⁴⁾ sebebden ki Süleymān Hāzreti anuñ ḡüsñüne mağrūr ola. Tūtīnün merātibi Süleymān dergāhında ednā ⁽⁵⁾ ola. Tāvūs kendüzi Süleymāna hem-rāz, kuşlar içinde ser-firāz ola.

NAZM

[fā'ilatün fā'ilātün fā'ilün]

⁽⁶⁾ Tūtuya tāvūs-ı murğ itdi ḡased

Kim Süleymān kendüsini kıla red

¹ kuşu T: - İ

⁽⁷⁾ Bu ḥased müşkil durur iy şehriyār

Kim ḥased gitmez ten olmasa cesed

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ol zemān kim ṭāvūs ḳuşı böyle diyicek ⁽⁸⁾ sīmurg daḫı ṭūṭı ḳuşın getürmekden vazgeldi. Ṭāvūs ḳuşı eyitdi: “Bülbül daḫı ve ögeyik ḳuşı daḫı ⁽⁹⁾ varup Süleymāna ‘arz idevüz. Getürdüp ḥaḳlarından geleler. Pes andan soñra yaraḳ gördiler kim Süleymāna varup ⁽¹⁰⁾ ḥizmetinde olalar. Bular bu ittifāḳdayiken diñle kim hikāyet nice oldı. Meger kim sīmurg ḳuşı dāne yiyen ḳuşları ⁽¹¹⁾ kim cem‘eyledi. Daḫı buyurdı kim her bir cinsüñ a‘yānları kim Süleymānuñ nazarına varsa gerekdür. Dest-būsuna ⁽¹²⁾ yüz sürseler gerekdür. Ve bir kendüye münāsib-i ḥāl tuḥfeyile vara, tehī-dest varmaya didi. Daḫı sīmurg ḳuşı ⁽¹³⁾ eyle diyicek her bir cins ḳuş kendü ḥāline münāsib bir tuḥfe görmege gitdiler, yaraḳ itdiler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁴⁾ Ger ḫired mend ola pīr ü yā cüvān

Şāha andan lāzım olur armaḡān

Kim tehī-dest irmeye maḳşūdına

⁽¹⁵⁾ Virmekile biter işler kāmurān

Nesr Dāsītān-ı Şikāyet Kerden-i Kebg Ḥāl-i Ḥod Sīmurg-ı Ḳāf-rā

⁽¹⁶⁾ Ḥakīm ḳavlince çünkim ḳuşlar tuḥfeler ele getürmege gidicek meger kim bir keklik gelüp sīmurg ⁽¹⁷⁾ nazarında feryād eyledi. Bir keklikden şikāyet ḳıldı. Eyitdi kim: “Yā sīmurg ve yā sulṭān-ı murğ, benüm ḳarındaşum ḳızın ⁽¹⁸⁾ fülān keklik helāk, günāhsuz baḡrını çāk ve menzilini ḥāk eylemişdür. Benüm ḥaḳḳum andan alıvirgil.” didi. ⁽¹⁹⁾ Sīmurg daḫı ḥükm eyledi. Saḳsıḳan ḳuşı kim dāne yiyen ḳuşlarıñ çāvüşıdır. Varup kekligi ⁽²⁰⁾ getürdi, ḥaşmıyıla berāber ṭurdılar. Andan sīmurg ve sulṭān-ı murğ didi kim: “Bunuñ ḳarındaşı ḳız kim senüñ ⁽²¹⁾ ḥelālünümiş. Niçün helāk itdün?” didi. Ol keklik daḫı inkār itmeyüp dile gelüp sīmurg’a [10a] ⁽¹⁾ cevāb virüp didi kim: “Yā sulṭān-ı murğān, benüm ol ḳız kim helālümdi. ‘Ömrüm ḥaşılıydı ve gönüm ⁽²⁾ sürürıydı ve gözlerüm nürıydı. Gürcistān nāḫıyesinde nev-bāhar faşında ve yay günlerinde bir şaḫrāda ⁽³⁾ leb-i deryāda cennetü’l-me’vāda mekān ṭutup yorulmaḳ ve yumurtlamaḳ ḳaşdın eyledük idi. ⁽⁴⁾ Dişüme eyitdüm ki: “Bu yay günlerinde ‘alef çoḳdur ve nebātātuñ ḥaddi yoḳdur. Bu dāneleri saḳlayalum, tā ⁽⁵⁾ ḳışa degin şaḫrālarda nesne bulmayavuz. Ol dem ol ḥubübātıla rüzigār geçürevüz.” didüm. Ol dişüm ⁽⁶⁾ daḫı rızā

viridi. Eyle olsa iy sulṭān-ı ‘anḳā ve iy server-i murḡān pādiṣāh, bir yirde bir ağaç içinde ⁽⁷⁾ bir bal kovanı bulduk. Çokdan ḳalmıṣ ot ve ağaç içre belürsüz olmiṣ. Amma kim ağzı yukarı ṭurur. ⁽⁸⁾ Ḥayli nesne alurdu ṣūmile. Ne ḳadar ḥubūbāt ve nebātāt nafaḳa-i ṭu‘miyyāt kim cem‘ iderdük. Ol kovanuñ ⁽⁹⁾ içine ḳoyarduk. Tā kim az zemān içre ol ḳab ṭoldı. Çünkim yay günleri geçdi, faṣl-ı zemistān irdi. ⁽¹⁰⁾ Hevā issiliḡi daḡı ol yaṣ dānelere te’ṣīr eyledi, ḳurudı. Ol ḳab ḳoḡuz oldu. Meger kim ol vaḳt ⁽¹¹⁾ kim dāneler cem‘ eyledüm, ben gitdüm idi. Benüm bir ḳarındaṣum varıdı. Anı ziyāret ḳılmaḡa vardum. Bir niçe rüzigār ⁽¹²⁾ anuñ ḳatında ḳaldımıdı. Bir niçe rüzigār geçincek gelüp gördüm ki dāneyile ol ḳab kim¹ ṭoluyıdı. ⁽¹³⁾ Eksilmiṣ, az ḳalmıṣ. Fikre vardum, eyle ḳan ḳıldum ki ben gitdükden ṣoñra diṣüm bir irkek keklige daḡı ⁽¹⁴⁾ müttefiḳ olup bu dāneleri yimiṣler, az ḳomuṣlar. Pes diṣüme didüm ki: “Niçün dāneleri yidün?” Cevāb ⁽¹⁵⁾ virüp didi kim yimedüm diyü and içdi. Velākin nefṣüm baña ḡalebe ḳıkup ḳaḳıdum, pençe urup anı ⁽¹⁶⁾ bī-günāh helāk eyledüm. Bunuñ üzerine kim rüzigār geçdi, yine ḳıṣ faṣlı iriṣdi. Yaḡmur ulaṣdı. ⁽¹⁷⁾ Dāne kim nem ṭıtdı, bayaḡı ḳarārına varıdı. Ol yine temām ṭoldı, pür oldu. Yā sīmurḡ ve iy sulṭān-ı murḡ, ol ⁽¹⁸⁾ vaḳt bildüm ki dānenüñ eksilmesine sebep neyimiṣ. Diṣümi öldürdüğüme peṣīmān ve dil-periṣān oldum, ⁽¹⁹⁾ velākin aṣṣı bulmadum. Nā-gehān bu ḥaṭāyı ḳıldum. Günāhum bu durur. Gerek ‘afv ḳılıḡıl ve gerek helāk eylegil.

⁽²⁰⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Rū-siyāham dergehüñde hem-çünān misk-i Ḥıṭā

Nefṣüme uyup eyledüm ḳan ḳıluban sehv ü ḥaṭā

⁽²¹⁾ Tevbe ‘anḳā cürmüme estaḡfiru’llāhi’l-‘azīm

Ger ḥaṭālar ḳıldumısa ‘afv idüp eyle ‘aṭā

NEṢR Ḥakīm ḳavlince [10b] ⁽¹⁾ çünkim keklik iḳrār eyledi, sīmurḡ diñledi. Buḡur ‘anḳā-yı sīmurḡ eyitdi kim: “Yā keklik, saña gerekdi kim ⁽²⁾ ol diṣüne ya‘nī helālüñe işüñe ‘azāb virmeñ de öldürmeñ de ivmek revā degüldi. Te’ḥīr ḥayırluyıdı, ⁽³⁾ tedbīr eylemek gerekdi.” diyüp fikre varınca ḥaṣmı yine ilerü varup eyitdi kim: “Baña ḥaḳḳum alıvirgil. ⁽⁴⁾ Ḥuṣūṣā kim iḳrārı bī-günāh depeledüğüne, ḳanın yire sepeledüğüne.” didi. Sīmurḡ eyitdi: “Ben buña ḳıṣāṣ ⁽⁵⁾ buyurmazam. Ammā kim ḥabs eylesünler. Süleymāna varıncaḳ arz idelüm, görelüm ki ne buyurur. Zīrā kim ḥalīfemüzdür, ⁽⁶⁾ emr anuñdur. Süleymāndur, cümle murḡān ḥükmine fermāndur.” diyüp buyurdu. Ḥabs eylediler üzerine birḳaç ⁽⁷⁾ saḳsıḡan ḳuṣların kim çāvıṣlarıdır müvekkel ḳıldı kim ḥıfz ideler. Pes muḳaddimedden fāyide oldur

¹ kim T: - İ

kim ⁽⁸⁾ her kimse kim nā-ḥaḳ yire ḥayf ve zūlm ve ḳan eyleye, yā bir göñli yıḳup perīṣān eylese elbetde cezāsın ⁽⁹⁾ görecedür. O dergāhda ‘azābın çekdükdēn şöñra daḥı cehennem oduna girecedür. Her kimesne ḥayr u Őerden itdüğün ⁽¹⁰⁾ bulacaḳdur. Ḥaḳ te‘ālā intikāmın mazlūmuñ zālimlerden alacacqdur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ Nefse uyup ṫutmayanlar evvelinden Őāha pend

Āḥir anlar urısardur elleriyle pāya bend

Nefse uyup ḳılma ḳanı ḥavf it Allāhdan begüm

⁽¹²⁾ Tā kim iki ‘ālem içre olmayasın derdümend

Der-Beyān-ı TemŐilāt-ı Dāstān-ı Māzī Ve Der-Fevāyid-i ‘Aḳl Güyed

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹³⁾ Saña senden diñle yine bir miŐāl

Gör ne söyler remzile Őāḥib-kemāl

Nefsüñ ol keklik durur iy ḥoŐ-nefes

⁽¹⁴⁾ Bu ceseddür hem süñünden bir ḳafes

Şeh Süleymān dergehi dergāh-ı Ḥaḳ

Varısardur anda rūḥuñ añla baḳ

⁽¹⁵⁾ Çün ḳafesden çıḳa rūḥuñ kāmıyāb

Dergeh-i Ḥaḳda bulur ḥayr u ‘iḳāb

Cürme göre çekisersin sen ʿazāb

⁽¹⁶⁾ Bulasın ʿiṣyāna göre hem ʿiḳāb

Dergeh-i Hāḳḳa varasın eyle yād

Āḩiret kaydını gör itme fesād

⁽¹⁷⁾ ʿĀḳılısañ uyup ʿaḳluñ pendine

Düşme saḳın buḩl ü şehvet bendine

Buḩl ü evşāfı zemīme terk ḳıl

⁽¹⁸⁾ Çün behīme ḡazbla itme ḳāl u ḳīl

Ādemīdür nāṯıḳı ḩayvān gibi

Şūreti ʿālemde ol bī-cān gibi

⁽¹⁹⁾ Cāndan aña irişürse nūr pes

Defʿ olusar zulmet-i nefsi de pes

Yā ḩo Hāḳdan irişürse cezbe eger

⁽²⁰⁾ Şemʿ Hāḳdan cān bula semʿ fer

Ol zemān nefsiñi añlar kimdür ol

Ḳurb-ı Hāḳḳa bī-tekellüf bula yol

⁽²¹⁾ Cezbe-i Hâk aña kuvvet viriser

Hâkka irişmeklige himmet viriser

Nefs ʿirfânın bilen kâmil durur

[11a] ⁽¹⁾ Nefsini bilen kişi Hâkkın bulur

Nefsüni bilmek dilerseñ iy şafâ

Ḳurb-ı Hâkka cehd idüp ir bul beḳâ

⁽²⁾ **Der-Beyân-ı Meclis-i Âḳir**

[fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün]

Şükr idelüm Hâlîka evvel ḳadem

Baḳî oldur ğayrısı fânî ʿadem

⁽³⁾ Çün hidâyet virdi bize ol kerîm

Söylerem emlaḳ kelâmı key delim

Yüz altmış altı meclis daḳı hem¹

⁽⁴⁾ Hâkka minnet âḳir oldı bîş ü kem

Ger ecelden bulurısam men emân

Çarḫ-ı ğaddâr virse ʿömrile zemân

---

¹ Bu mısradâ vezin bozuktur.

⁽⁵⁾ Şāh Süleymān kışşasından söyleyem

Hoş kelām emlah peyām şerh eyleyem

Çok ‘acāyib kışşalar idem¹ beyān

⁽⁶⁾ Kim işitmemiş² ola insān u cān

Söz diyem ki gūş idincek Enverī

Bu nizāmuñ ola cāndan çakeri

⁽⁷⁾ Söyleyem mensūr kışşa ki ‘acīb

İstimā‘ iden diyeler zī³ garīb

Kim Süleymān kışşası mişli haber

⁽⁸⁾ ‘Ālem içre yokdur aña mu‘teber

Şāh Süleymān gördügin eyle nigāh

Şāh Sikender görmemişdür ol āgāh

⁽⁹⁾ Külli maḥlūk aña fermān oldı bil

Gökde tahtın götürürdi şāha yıl

---

¹ idem T: kılam İ

² işitmemiş T: işitmedük İ

³ zī İ: key T

Var ümîzüm gūş iden ra‘nā- nefes

⁽¹⁰⁾ Añalar Firdevsiyi ħayrıla pes

Fātiĥayla kim eger Firdevsiyi

Ĥaĥ müyesser kıla aña firdevsini

⁽¹¹⁾ İy cihānı bir dem içre yaradan

Mihr ü māhı çarĥuñ¹ üzre yürüden

Muştafā Kāsım Muĥammed ĥaĥkıçün

⁽¹²⁾ Ol ĥabībüñ nūrı Aĥmed ĥaĥkıçün

Cürmini Firdevsinüñ eyle mu‘āf²

Senden özge yoĥ durur añla penāĥ

⁽¹³⁾ Yarlıĥamaĥ isteriseñ kāmukār

Vir şalāvāt Muştafāya yādigār

3.3.1.2. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Yedinci Meclisinüñ Zikrinde durur

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁴⁾ Sözlürüñden iy Mesīĥ cān bulunur

Leblerüñden āb-ı ĥayvān bulunur

---

¹ çarĥuñ İ: çarĥ T

² mu‘āf T: ma‘āf İ

⁽¹⁵⁾ addũne uba disem layık degül

Rularundan bag-ı Rıvan bulunur

Saye-i zülf-i¹ siyahu ire ah

⁽¹⁶⁾ Her gice urid-i raan bulunur

Kakulu ke-revligi küfr arturur

Yuzuu aksinden iman bulunur

⁽¹⁷⁾ Gün yuzune ykunelden gökde mah

Aydan aya bedr-u noan bulunur

Gün cemalunden utanup her gice

⁽¹⁸⁾ Yire giup cism-i lerzan bulunur

ah Suleyman ıasın eyle beyan

Kim meanı dürri endan bulunur

⁽¹⁹⁾ Ne Suleyman-name mili var kitab

Ne Suleyman-ve Suleyman bulunur

ah Suleyman muredur Firdevsı ger

⁽²⁰⁾ Lik mur-ve ne suandan bulunur

---

¹ zülf-i T: zulfu ı

Diñle imdi bu Süleymān kışşasın

⁽²¹⁾Şanma bunca hūb destān bulunur

Vir şalāvāt cān u dilden Aḥmede

Kim şevābı rūḥa yiksān bulunur

Dāsītān-ı Āmeden-i Kūknūs [11b] ⁽¹⁾Be-Dergāh-ı Süleymān Ḳāziyye Ūst

Loḳmān Ḥakīm ḳavlince rāviyān-ı aḥyār ol vechile emlah ḥikāyet ²ḳılup eydürler kim ve Eflātūn-ı Yūnānī¹ naḳlince nāḳılān-ı muḥtār ol tārīḳ üzerine eṣaḥ rivāyet ḳılup naḳl ³iderler kim nite? Ol zemān kim sīmurḡ-ı ‘anḳā Süleymān bin Dāvūd Ḥazretine varmaḡa yaraḡ görüp ḳuşlar daḡı cemī‘ tuḥfe⁽⁴⁾ lerin arayup bulmaḡda, müheyyā olmaḡda². Eger ḫartıcıdur ve eger yırtıcı durur her birisi miḡdārına göre tuḥfe bulup ḫāzır ⁽⁵⁾ oluncaḡ sīmurḡ daḡı cümlesi bir şabāḥ seherḡāhdan cem‘ olup cemī‘si ḳanad açup uçdılar. Birinci ḳat felege ⁽⁶⁾ geçdiler. Andan ‘azm-i Süleymān ḳılup gitdiler. Ammā kim gelüp Ḳaradeñizüñ zulümātdan yañasında Kefe nāḫiyesinde ⁽⁷⁾ Balçık³ deryāsına yitdiler. Daḡı anda ḳondılar, indiler. Sīmurḡ ḫükmele anda ḳondı. Niçün?⁴ Sīmurḡ ḳaşdı bu kim baḫrī ⁽⁸⁾ ḳuşları daḡı tenbīḥ ḳılalar. Andan sīmurḡ ḫükmeyle eyledi. Cümle ḳuşlar daḡı inüp cinslü⁵ cinsile kim ḳondılar. Şöyle kim⁶ yir⁽⁹⁾ yüzi ḳuşlar ḳanadlarından görünmez oldı. Andan şoñra baḫrī ḳuşlara daḡı ḫaber oldı kim sīmurḡ ḫubūbāt ⁽¹⁰⁾ yiyen ḳuşlarla gelüp deñiz kenārına ḳondı. Baḫrī ḳuşları cem‘ itse⁷, andan şoñra Süleymān Ḥazretine gitse gerekmiş. ⁽¹¹⁾ Çünki baḫrī ḳuşlar kim işittiler. Şaḡ olup dişin ışıtdılar⁸. Andan baḫrī ḳuşlarıñ meliki kim ḳazdı. Ve bir ḳavilde ⁽¹²⁾ ḳuḡuyıdı. Ammā kim naḳl-i Eflātūn ve daḡı ḳavl-i Loḳmān budur kim ol zemān kim Ḥaḡ te‘ālā celle celālehu ⁽¹³⁾ İbrāḫīm peyḡāmberi ḫilḳat eyledi, nübüvvet virdi. Ve Nemrūd-ı la‘īn üzerine nuşret virdi. Bir gün Ḥalīlü’r-raḫmān ⁽¹⁴⁾ ‘aleyhi’ş-şalavāt ü ve’s-selām didi kim: “Yā Rabbi, dilerem ki ölüyi nice diri ḳılursın, baña gösteresin.” Ḥaḡ te‘ālā ⁽¹⁵⁾ didi kim: “Yā İbrāḫīm, ölüyi diri ḳıldıḡuma baña ĩmān getürmedüñ mi?” didi. Ḥalīlü’r-raḫmān didi kim: “Yā Rabbi, ⁽¹⁶⁾ ĩmān çoḡdan getürdüm. Velākin gözümle mu‘āyene göreyin, gönüm daḡı ziyāde muḫī‘ olsun.” ⁽¹⁷⁾ diyicek Ḥaḡ te‘ālā eyitdi: “Ḳuşlardan dört ḳuş ḫut. Her birisin dörder⁹ pāre eylegil. Her bir pāresin bir ḫaḡ ⁽¹⁸⁾ başında ḳoḡıl. Andan ol ḳuşları oḡuḡıl. Dirilüp, yürüyüp saña

¹ Yūnānī İ: Yūnān T

² müheyyā olmaḡda İ: - T

³ Balçık T: Bılçık İ

⁴ Niçün İ: - T

⁵ cinslü T: - cinsi İ

⁶ Şöyle kim T: Buḡur İ

⁷ itse İ: idüp T

⁸ dişin ışıtdılar İ: mesrūr oldılar T

⁹ dörder İ: dört T

geleler.” dedi. Vardı İbrāhīm⁽¹⁹⁾ peygamber ‘aleyhi’s-selām bir tāvūs, bir karga, bir hurūs ve bir gügercin tutdı. Her birisini dörder pāre itdi.⁽²⁰⁾ İletüp her birini bir tağ başında kodı. Dağı bir kerre Allāh te‘ālā iznile bir yire gelün diyüp çağırđı. Buğur⁽²¹⁾ her pāre yirlü yirinden tırup varup dağı dirildi. Andan İbrāhīm peygamberün katına geldiler. Eyle olsa [12a]⁽¹⁾ ol dört kuş hayāt bulucağ her birisi dile gelüp dillerince Hālīka şükr itdüklerinden sonra İbrāhīm⁽²⁾ peygambere ‘aleyhi’s-selām niyāz kılup didiler kim: “Yā İbrāhīm, sen Hālīlū’r-Rahmānsın ve habīb-i sübhānsın⁽³⁾ ve resūl-i ḥannānsın. Kerem kānı ve mürüvvet ma‘denisin. Luḫf idüp bizi Hağ te‘ālādan dilegil kim¹ ölüm⁽⁴⁾ acısın gördük. Yine hayāt bulup cihāna geldük. Senün mübārek yüzünı gördük. Bizüm şimden sonra⁽⁵⁾ ‘ömrümüz uzun ola. Tā kıyāmete dek saña ḥayr du‘ā ve Hālīka şükr ü senā kılavuz. Haşr olunca cihānda⁽⁶⁾ olavuz.” didiler. İbrāhīm peygamber dağı ‘aleyhi’s-şalavāt u ve’s-selām el götürüp du‘ā eyledi, bunların⁽⁷⁾ ‘ömri uzun olmasun diledi. Hağ te‘ālādan hitāb-ı ulūhiyyet geldi kim: “Yā İbrāhīm, du‘ānı müstecāb eyledüm.⁽⁸⁾ Ammā kim ol dört kuşa söylegil kim her birisinin bir dürlü haşleti var durur. Anları terk eylesünler.”⁽⁹⁾ dedi. Dāvūd peygamber ‘aleyhi’s-selām dedi kim: “Anlar nedür?”. Hağ te‘ālā dedi kim: “Yā İbrāhīm, tāvūs kuşuna⁽¹⁰⁾ digil kim, ḥüsnine ve ziyetine² mağrūr olup aldanmaya. Nefsi hevāsına yiltenmeye. Ve hurūsā dağı söylegil⁽¹¹⁾ kim şehvet arzūsından geçe. Ve şükrümü edā kıla ve dağı her seḫergāh ve her gice. Kaza söylegil gıdāsını⁽¹²⁾ nefesine az vire. Ni‘metümün³ şükrin kılup yirine getüre. Ve dağı gügercine digil kim hevā vü hevesden geçsün⁴⁽¹³⁾ ve nefis arzūsını kessün. Eger kim bu dör kuş bu dört nesneyi kendüden giderse ‘ömrlerin uzun⁽¹⁴⁾ kılam.” dedi. İbrāhīm peygamber ‘a.s. dağı celle ve ‘alā⁵ bunlara söyledi, kabül itdiler. Hağ te‘ālā dağı bunlara⁶ ‘ömr virdi.⁽¹⁵⁾ Andan sonra Hağ te‘ālā yine hitāb idüp dedi kim: “Yā İbrāhīm, niçün ol dört cins kuşı tutduñ,⁽¹⁶⁾ gayrı cinsden tutmaduñ?” dedi. İbrāhīm peygamber ‘aleyhi’s-selām cevāb virüp dedi kim: “Yā Rabbi, anuñcün⁽¹⁷⁾ kim bu dört kuşı cemī‘ ḥayvānātdan ihtiyār kılduğum budur⁷ kim; birisi ol tāvūsdur, gāyet ḥüb ve ra‘nādur.⁽¹⁸⁾ Ve ikinci kazdur, çok yiyicidür. Ve üçüncü hurūsdur, çok cimā‘ idicidür. Ve dördüncü gügercindür, nefsi hevāsında⁽¹⁹⁾ uçucudur.” didise Hağ te‘ālā yine cevāb virüp dedi kim: “Yā İbrāhīm, gerekdür kim bu dört yavuz⁽²⁰⁾ haşleti sen terk itdüğün bigi senün işüñe ve bilişüñe tenbīh kılasın. Bu dört kuşların haşletinden [12b]⁽¹⁾ irāk olalar kim yā İbrāhīm bu işāretlerümüz oldur kim bir kişi nefsinı hayāt-ı edebile perverde kılduğdan sonra ve⁽²⁾ shehevāt-ı dünyā ārāyişlerini ki tāvūs-şıfatdur, öldüre vü⁸ terk ide. Ve dağı yā İbrāhīm, nefsinün⁽³⁾ gāzabın ve heybetlenmesin ve bahādurlanmasın ki hurūs-şıfatdur, öldüre ya‘nī terk ide. Ve dağı yā İbrāhīm,⁽⁴⁾ tekebbürligi ve nefsinı yukarı tıtmağı ve hevā-yı nefse uymağı kim gügercin-şıfatdur, öldüre ya‘nī terk ide.⁽⁵⁾ Hayāt-ı ebedī bula. O vaqt benüm dīdāruma lā-büd lāyık olur.

¹ kim T: - İ

² ziyetine İ: - T

³ Ni‘metümün İ: ni‘metün T

⁴ geçsün İ: geçüp T

⁵ celle ve ‘alā İ: - T

⁶ bunlara T: - İ

⁷ budur İ: bu dört kuşı T

⁸ öldüre vü İ: - T

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽⁶⁾ Dört şıfatdan olmayınca bir kişi şāhum berī

Hakķı hoşnūd itmeye vü rāzı hem peygamberi

İy menīden hılķat olan¹ kibri ķo nefsün gözet

⁽⁷⁾ Bilmeyenler nefsi bulmaz cennet iķre hiķ yeri

Evvelün bir cīfe durur āhirün mūra ta'am

Pes neden gögsün gerüben yürüyesin sen geri

⁽⁸⁾ Kıl namāz u it niyāzı yarlıgaya tā ilāh

Bī-riyā tāt kıla gör k'ola Hakķuñ nazarı

Ahmede ümmet iseñ tüt sünnetin şāhum anuñ

⁽⁹⁾ Vir şalāvat kim şefāt kıla Ahmed yol eri

Kıssa-i Bať-ı Ābī Melik-i Murġān-ı Bahrī

Hakīm kavlince ol dört ⁽¹⁰⁾ kuş kim ol zemāndan kalmışıdı. Sīmurġ nazarına gelmişıdi. Sīmurġ dağı bahrīlerün eťyārı melikligin² ol kaza ⁽¹¹⁾ virmişıdi. Ve berrī hubübāt yiyen kuşlaruñ begligin tāvūsa virmişıdi. Hurūsı aña vezīr kılup kethüďalıķ ⁽¹²⁾ iderdi. Ve gügercin dağı gözçileri ve pāsübānları ve şāhneleriyidi. Pes bu dört kuşlar ol zemāndan ⁽¹³⁾ tā Süleymān devrine dek bu vechile kuşlaruñ melikleriyidi ve kethüzālarıydı. Ve ammā kim yırtıcı kuşlaruñ ⁽¹⁴⁾ re'isi kuķnūsıdı. Ve ser-cümle kuşlaruñ pādiřāhı sīmurġıdı.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

¹ hılķat olan İ: halk olunan T

² melikligin İ: melikin T

⁽¹⁵⁾ Cümle murğān şāhıdı sīmurğ-ı Kāf

Emrine me'mūridı vü bī-hilāf

Ṭartıcı vü yırtıcı dāne yiyen

⁽¹⁶⁾ Dergehinde baş egerdi mişl-i kâf

Kışşa-i Süleymāni'n-nebī 'Aleyhi's-selām

Ḥakīm kavlince ol zemān kim ⁽¹⁷⁾ yırtıcı vü ṭartıcı kuşlar kim 'azm-i Süleymān kılup yarağ görmekte sīmurğa tābi' olup her birisi fikr kılup eydürleridi. ⁽¹⁸⁾ Zī sa'ādet-i ebedī ki Süleymān dergāhına varavuz diyüp vaqtlerine hāzır olup sīmurğ kuşıla gelüp baħr-i 'Ummānuñ ⁽¹⁹⁾ katında kōnmağa, baħrī kuşlar daħı yarağ görüp sīmurğa gelmekte ammā kim bizüm kışşamız **ez-ān cānib** ⁽²⁰⁾ Süleymān peygāmbere ve ol sulṭān-ı ekbere geldi 'aleyhi's-selām. **Nite?** Çünküm Süleymān Ḥazreti 'aleyhi's-selām [13a] ⁽¹⁾ sığırcuğuñ dādın istād kim eyledi. Cemī' kuşlar daħı Süleymāndan kōrkdılar. Andan Süleymān ḥükm ⁽²⁾ eyledi yine. Aḥī Melīḥ Süleymānuñ nazārına geldi, kuşlariçün kūr'a şaldı. Kūr'a kuḫnūs ⁽³⁾ kuşunuñ cinsine düşdi. Kuḫnūs şād olup yirinden ṭurup Süleymānuñ devām-ı devletine ve eyyām-ı ⁽⁴⁾ rif'atine du'ā eyledi. Buğur Süleymān eydür: "Yā kuḫnūs kuşı, senüñ daħı şikāyetüñ varısa söylegil. ⁽⁵⁾ Tā kim dāduñ istād kılam. Velākin evvel bizlere ḥaber virseñ kim ne kadar yaşuñdasın?" didi. Kuḫnūs ⁽⁶⁾ kuşı eydür: "Yā Süleymān, benüm 'ömrüm ne kadar idügin bilmezem. Velākin rub'-ı meskūn 'ālemine gelüp ben¹ ol ⁽⁷⁾ ezelki² 'ālemde kim olurum. Ol 'ālemden gideli, Hindüstānda qarār ideli kim Ādem-i şafī devrinde geldük. ⁽⁸⁾ Ādem-i şafī dünyādan rıḥlet idüp saña gelelden yā Süleymān altı biñ iki yüz ṭoḫsan iki yıl olmış durur kim ⁽⁹⁾ tevāriḥ ehline ma'lūm durur."

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Böyle diyüp itdi alkış şāha kuḫnūs ol zemān

⁽¹⁰⁾ Daħı şoñra sākin oldı şāh öñünde pes hemān

¹ ben İ: - T

² ezelki İ: evvelki T

Diñle imdi hâl-i kuḡnūs işini idem beyân

Vir şalâvat Muştafâya cân u dilden şadumân¹

⁽¹⁾ **NEŞR** Hâkîm kavlince kuḡnūs kuşu eyle diyicek yine Süleymân Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm **su’âl** kılup didi kim: ⁽¹²⁾ “Yâ kuḡnūs ve iy şahîb-i ‘aql u uş ya‘nî senüñ mekânüñ bu rub‘-ı meskûn ‘âlemi degül miyidi? Bundan özge ‘âlemde mi ⁽¹³⁾ olurduñ? Ve yâ bu ‘âleme nicesine geldüñ? Söylegil, dinleyelüm. Hâkkuñ ‘ibretin alup hâlüñ ve aḡvâlüñ ⁽¹⁴⁾ tañlayalum.” didi. Kuḡnūs kuşu daḡı dile gelüp **cevâb** virüp didi kim: “Yâ Süleymân-ı zemân ben kemîne, ⁽¹⁵⁾ bu² ‘âlemde olurum ki aña adıla ‘âlem-i kuḡnūsiyye dirler. Ol ‘âlemde hîç âferîde yokdur. Ve illâ kim kuḡnūs kuşları ⁽¹⁶⁾ lâ-ḡadd³ ü lâ-yuḡşâ durur. Yaz oluncaḡ ol ‘âlemüñ yaylaḡlarında ve kış faşlı gelse sevâḡhillerinde olu[r]lar. Ğidâları ⁽¹⁷⁾ ṡurrâca beñzer bir cânaverdür. Velâkin cüṡṡede deve kuşınca ola bir dürlü cânaverdür. Hey’eti ṡurrâc şeklinde ⁽¹⁸⁾ velâkin uçamaz. İllâ kim be-ġâyet yügrükdür, anuñ gibi çoḡdur kim ḡaddi vü pâyânı yokdur. Ğidâmuz ol durur. Ve bir daḡı ⁽¹⁹⁾ bu zıkr itdügüm ‘âlemde bir ‘âlî maḡâm vardur kim ol maḡâm üzerinde bir ġarâyıb ağaç vardur, bitüp durur kim⁴ ⁽²⁰⁾ diller anuñ vaşfını idemez.” Hâzret-i Süleymân didi kim: “Nite?” Kuḡnūs eyitdi: “Yâ Süleymân, bir ḡubbe var durur, kızıl ⁽²¹⁾ altundan bir büyük ağaç vardur kim yitmiş iki budaḡı var durur. Her budaḡında bir dürlü yimiş var durur. Biter biter ve daḡı ammâ **[13b]** ⁽¹⁾ her bir budaḡda bir dürlü yimiş biter. Meşelâ kim birinde üzüm biter ve birinde ḡurmâ ve birinde encîr ve birinde zeytün ⁽²⁾ bitüp durur. Ḳalanı daḡı buña nisbet uçmaḡdan çıkan mîvelerüñ cümlesi ol ağaçda var durur. Uzdakinüñ ⁽³⁾ ḡabı kızıl altun rengindedür. Şeffâf ol diyâra şevḡ virür. Yaprāḡı daḡı zümüröd-mişâl durur. Yitmiş iki dürlü daḡı ⁽⁴⁾ yapraḡı var durur. Her bir budaḡda yimişine göre yapraḡı var durur. Meşelâ encîr yitdüḡi budaḡda encîr yapraḡı ve üzüm yitdüḡi ⁽⁵⁾ budaḡda üzüm yapraḡı. Yimişine göre yapraḡı bitüp durur. Ve daḡı yâ Süleymân ol ağacuñ kenârında şarḡdan yaña⁽⁶⁾ sından bir laṡîf âb-ı ḡayât gibi şu çıḡup aḡar kim ḡardan şovuk ve şekerden tatlu ve miskden aṡyeb durur. Ol ⁽⁷⁾ şunuñ ayaḡı gelür ol ḡubbe içinde maḡv olur. Kimesne bilmez kim ḡanda gider. Çünkim ol ‘âlem içre kim bir kuḡnūs ⁽⁸⁾ kuşu⁵ şayru olsa varup ol şudan içre. Allâh iznile şifâ bulur. Eger kim varmaḡa ṡâḡâti yitmese bir dîstı gelüp ⁽⁹⁾ ḡanadların ol şuya baturur⁶. Daḡı varup ol ḡaste yatan kuḡnūsuñ üzerine yünlerle yağmur-mişâl⁷ sepeler. Ol ⁽¹⁰⁾ şuyıla gevdesi nemnâk olur. Hemân ol kuḡnūs Allâh emrile sıḡḡat bulur.”

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

¹ Bu beyit T’de yoktur.

² bu T: bir İ

³ lâ-ḡadd İ: lâ-yü‘ad T

⁴ “Bitüp durur kim ... kızıl altundan” arası T’de yoktur.

⁵ kuşu İ: - T

⁶ baturur İ: sürer T

⁷ mişâl İ: gibi üzerine T

⁽¹¹⁾ Her ne deñlü haste olsa bir tıyūr

Ol şudan kim içerise bî-kuşūr

Haķ te‘ālādan ‘ināyet irişūr

⁽¹²⁾ Derdine dermān ider anuñ şekūr

Gör neler hılķat kıılır¹ Hallāk kim

Ķudretine yoķ nihāyet baķagör

⁽¹³⁾ **NEŞR** Ķakīm kavlınce kuķnūs kuşı böyle diyicek buğur yine Süleymān Ķazreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** ⁽¹⁴⁾ kıılıp didi kim: “Ya kuķnūs kuşı, ol kubbenüñ içine girdüñ mi ve içinde ne varıduğın gördüñ mi?” didi. Kuķnūs ⁽¹⁵⁾ kuşı başlayup beyān itmek dileyince nā-gehān derūnından bir kere yā Allāh diyüp ihtiyārsuz bir kerre āh eyledi. Ağzından bir pāre ⁽¹⁶⁾ od çıķuban hırğāh-ı Süleymānuñ kubbesine tōķunup yaķdı. Tapusunda saķķā kuşları hāzırıldı. Hevā yüzinden teşne-dil ⁽¹⁷⁾ olan kuşlara² ağızları meşklerinden şu virüp saķķālķ iderleridi. Gördiler kim hayme-i Süleymān tutuşup yanar. Heva yüzünden her birisi yire ⁽¹⁸⁾ inüp şu getirüp dōkdiler. Hayme-i Süleymānuñ tākındağı odı söyündürdiler. Kuķnūs kuşunuñ daħı ‘aklı başına geldi. ⁽¹⁹⁾ Ķazret-i Süleymān ta‘accüb kııldı kim: “Bu ne hāl durur ve bu ne od durur?” didi. Kuķnūs daħı³ gözin açup bu hāle ⁽²⁰⁾ muṭṭalī‘ olup yirinden kıalkup Süleymānuñ taħtınıñ pāyında yir öpüp günāhın dileyüp ‘özr kıılıp yüzün yire sürüp ⁽²¹⁾ didi kim:

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ķāke sürüp kuķnūs ol dem yüzünü

Ķanlu yaşı Ķarķ idüben⁴ gözünü

¹ hılķat kıılır İ: hılķ eyler ol T

² “kuşlara ... şu getirüp” arası T’de yoktur.

³ “geldi ... gözin açup” arası T’de yoktur.

⁴ Ķarķ idüben İ: Ķarķa virüp T

[14a] ⁽¹⁾ Didi kim ey şeh Süleymān kāmukār

Luṭfuñ öküş fazluñ olur bī-şumār

‘Āleme revnağ viren ‘adlūñ durur

⁽²⁾ Halkı fermān eyleyen bezlün durur¹

‘Adlile sen vireli halka nizām

Cümle maḥlūk oldu şāhum şāḍıkām

⁽³⁾ Ben kuluñ kim eyledüm bu dem ḥaṭā

Mürvet² idüp eyle gel ‘afv ü ‘aṭā

Çünkü ḥālüm şorduñısa pādişāh

⁽⁴⁾ İhtiyārsuz itmişemdür tā ki āh

Ḳubbenüñ aşlını itsem men beyān³

Pes teraḥḥum kılduñ iy şeh-i cihān

⁽⁵⁾ Bir ‘acāyib kışşadur bu nāmever

Buncılayın kim işitdi bir ḥaber

---

¹ T de mısralar yer değiştirmiştir.

² Mürvet İ: Luṭfuñ T / eyle gel İ: sen eylegil T

³ itsem T: k’itsem İ

Bundan a'ceb olmaya bir dāsītān

⁽⁶⁾ 'Ömri içre diñlemedi dīstān

Zī 'acāyib kıışsa durur āşikār

Ben diyeyim gūş kılsun şehriyār

⁽⁷⁾ Böyle diyüp oldı hāmūş ol ʔayir

Vir şalāvāt Muştafāya lā-naẓīr

Ƙıışsa-i Murğ-ı Ƙuĸnūs

⁽⁸⁾ Ĥakīm Ƙavlince çünkim ol zemān Ƙuĸnūs Ƙuşundan bu Ĥadeş kim vāki' oldısa¹ āh-ı 'alevinden Ĥayme-i Süleymān kim ⁽⁹⁾ bir pāre yaĸıldısa Ƙuĸnūs Ƙuşı daĤı bu vechile 'özl eyleyicek Süleymāna Ĥoş gelüp tebessüm eyledi. 'Afv Ƙılup ⁽¹⁰⁾ güle güle söyledi, didi kim: " Yā Ƙuĸnūs, günāhuñdan geçdüĸ, velākin ol şoĤbet ki açduĸ ol Ƙubbenüñ Ƙaziyyesini ⁽¹¹⁾ añıncaĸ āh eyledüñ. Anuñ sebeb-i rāzından baña Ĥaber virgil. Niçün āh idersin kim eyle āh ki āh didüĸinden ⁽¹²⁾ felek Ĥırgāhı düttüninden siyāh oldı?² Benüm Ĥaymem evcinüñ ucu yaĸıldı." didi. Ƙuĸnūs Ƙuşı daĤı 'özl dileyüp ⁽¹³⁾ **cevāb** virüp didi kim: "Yā Süleymān, ol Ĥuĸāvend-i 'ālem Ĥaĸĸiçün kim AĤaddur, Şameddür, *lem yelid ve lem yüled*³dur, ⁽¹⁴⁾ *ve lem yekun lehu küfuvven aĤad*⁴dur kim saña Süleymānlıĸ viridi. Cemī' maĤlūĸātı saĤa musaĤĤar⁵ ve Ĥaĸĸ-ı 'ālem ve ʔuyūr u ādem içre ⁽¹⁵⁾ çāker durur⁶. Yā Süleymān ol āhuñ aşlı bu kim ol altun Ƙubbenüñ içinde bir melek-i müvekkel var durur. Ƙuĸnūs ⁽¹⁶⁾ Ƙuşı hey'etinde durur. Velākin sekiz Ƙanadı var durur, bizüm ikidür. Ve bir daĤı bu kim ol melegüñ ululuĸı ol Ƙadar ⁽¹⁷⁾ durur kim gevdesi bir üyükce ola ve ol altun Ƙubbe daĤı anuñ gibi a'zam mu'zzam durur kim on biñ arış uzunı ⁽¹⁸⁾ ve on biñ arış ini durur kim zebercedden durur. Kilidi yoĸ durur. Ve daĤı Ƙapusınuñ üzerinde yazılup durur kim ⁽¹⁹⁾ *lā-ilāhe illa'llāh MuĤammedü'n-Resūlu'llah*" diyü diyincek yine Ĥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām **su'āl** Ƙılup didi kim ⁽²⁰⁾ "Ƙuĸnūs Ƙuşı, neden bildüñ kim ol Ƙubbenüñ şāĤibi melegidüĸin ve yā Ĥod sen oĸumuş degülsin kim ol yazunuñ ⁽²¹⁾ kelimesinden saña ma'lūm ola kim ol şehādet kelimeleridür anda menĸūş olan."

NAZM

¹ oldısa İ: oldı T

² oldı İ: oldı didi T / Benüm Ĥaymem evcinüñ ucu yaĸıldı didi ; 'özl dileyüp: - T

³ (Kurān-ı Kerīm 112: 3): "O doğurmadı ve doğrulmadı."

⁴ (Kurān-ı Kerīm 112: 4): "Hiçbir şey O'na denk ve benzer deĸildir."

⁵ musaĤĤar İ: musaĤĤardur T

⁶ Ĥaĸĸ-ı 'ālem ve ʔuyūr u ādem içre çāker durur: -T

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

[14b] ⁽¹⁾ Bilmedüğüñ kuḫnūs itmegil beyān

Kim sözüñe ʔutmayam ʔann u gümān

Pes neden bildüñ anı görmeziken

⁽²⁾ Aşlın eyit diñleyelüm bu zemān

Der-Beyān-ı Şıfat-ı Melek-i Müvekkel Nağmā‘āyıl Be-Ḳavl-i Loḫmān-ı Ḥakīm ‘a.s.

⁽³⁾ Ḥakīm ḳavlince ḫazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām eyle diyicek buğur ḳuḫnūs ḳuşı dile gelüp faşih lisānıla ḳuşlar ⁽⁵⁾ dilince **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, ol melek kim var durur, anuñ adına **Na‘mā‘āyıl** dirler. Ḥaḳ ⁽⁵⁾ te‘ālānuñ emrile ḳuḫnūs ‘ālemine müvekkel virülüp¹ durur. Yılda bir kerre cemī‘ ḳuḫnūslaruñ uluları cem‘ olup ḳanad açup uçup ⁽⁶⁾ hevā-yı fenā yüzünden geçüp ol ḳubbenüñ kenārına cem‘ olurlar. Daḫı tevāḳḳuf iderler tā kim ol melek-i müvekkel **Nağmā‘āyıl** ⁽⁷⁾ ol ḳubbenüñ içinden bu zıkr olan şehādet kelimesin oḳur. Ol ḳapu açılır, daḫı ol ağacuñ her bir yaprağından ve ⁽⁸⁾ yimişinden ḫāl dilile bir āvāze gelür. Ammā kim fark olunmaz. Velākin ol melek-i müvekkel **Na‘mā‘āyıl cevāb** ⁽⁹⁾ virür kim ol ağaç tā ḳıyāmete dek ḫāl dilile āḫir zemān peygamberi Muḫammed-i Muştafāya şalavāt getürür kim Ādemī şafī ⁽¹⁰⁾ ‘āleminde zuhūra gelecekdür, dirdi. Ḥazret-i Muḫammedi medḫ iderdi. Yılda bir kerre çıḳup yidi gün ḳarār ḳılıp ḳuḫnūslara ⁽¹¹⁾ naşihāt ḳılurdu. “Zıkrüñüzden ve tesbīḫüñüzden bir laḫza fāriğ olmañuz. Dünyā fānidür, nefsuñuz hevāsına ⁽¹²⁾ uymañuz. Biri biriñüze güç ḳılmañuz.” dir. Daḫı yidi gün temām olucaḳ varup yine ol kızıl altundan ḳubbenüñ ⁽¹³⁾ ḳapusına gelür. Daḫı ol kelime-i şehādeti getürür. Ol ḳapular fetḫ olup açılır. Ol melek anuñ içine girüp ⁽¹⁴⁾ Ḥalıḳa tesbīḫ ḳılır². Tā yıl başı temām olup yine ol mevsüm gelince çıḳup naşihāt eylemez. Ve daḫı yā Süleymān, ol ⁽¹⁵⁾ melek-i Na‘mā‘āyıl dāyim işi vü güci Ḥalıḳa tesbīḫ itmekdür. Ne ta‘ām yir ve ne şu içer ve ne ḫod naşihātten ⁽¹⁶⁾ gayrı söz açar. Anuñ du‘ası budur kim dayīm ol bu du‘āyı³ oḳur. Daḫı secdeye başını ḳor.

Hazā Du‘ā-yı Melek-i Nağmā‘āyıl ⁴

Bismillāḫirrahmānirrahīm Allāhümme innī es‘elūke yā men lā-terāḫü’l-⁽¹⁸⁾ ‘uyün ve lā-yuḫālīḫuhu’z-zünün ve lā-yaşifuhu’l-vāşifüne ve lā-yuḡayyiruhu’l-ḫavādişu ve’d-duhūr ve’s-sünün ya‘lemu meşāḳīle’l-⁽¹⁹⁾ cibāli ve Mīkā’ile’l-biḫāri ve ‘adedi evrāḳi’l-eşcāri ve ‘adedi aḳtāri’l-emḫāri ve mā-azleme ‘aleyhi’l-leylü ve eşreḳa bihi’n-⁽²⁰⁾ nehāru felā-yuḡayyiru ‘an ‘ilmihī mişḳāle zerretin fi’s-

¹ virülüp T: virüp İ

² ḳılır İ: eyler T

³ Metinde dūā şekilnde

⁴ Dua metninde eksik/hatalı yazılmış kelime ve cümleler mümkün olduğu kadar düzeltilerek en doğru tercüme yapılmaya çalışılmıştır.

semavāti ve'l-‘arzi ve'l-cibāli ve ya‘lemu māfi'l-berri ve'l-bihāri ve'l-figāri. ⁽²¹⁾ Allahümme innī es‘elūke en-tec‘al hayre ‘ameli havātımehu ve hayre ‘ömrī āhirehu ve hayre eyyāmı yevme'l-likāike¹ inneke ‘alā külli şeyin kādīr. [15a] ⁽¹⁾ Allāhümme men ‘ādānī fe‘ādāhu ve men kādenī fe-keddehu ve men bekānī milkete fe-ehleke ve men neşabelī feḥāran ⁽²⁾ feḥuzhu ve atfi nāre men şebbe lī-nāran vekfinī hemme men edḥāle ‘aleyye hemmehı ve edḥilnī fī-ḥıfzıke ⁽³⁾ ve'l-ḥaknī vestur beynī bi-sitrike'l-vāfiyyu yā men keffānī külle şeyin elfinī mā ehemmetī min esrāri'd-dünyā ve'l-⁽⁴⁾ āhireti ve şaddaḳa recāī yā şefiḳ yā refiḳ ferric ‘anni'l-mazīḳ ve lā-taḥmil bennī ve le'l-laṭif ente ilāhi'l-⁽⁵⁾ ḥakḳu'l-ḥakīḳ ya maşriku'l-burhān yā men lā-yaḥlū şifetü'l-mekān yā men lā-yeşgaluhu şānun ‘an-şāni ⁽⁶⁾ āḫiruhu şey’un bi‘aynike bereketike'l-lezī lā-yerāmu innehu ḳad tebḳani ḳalbī innī lā-ehleke ve ente mu‘ṭī yā recāī ⁽⁷⁾ ferḥamnī bi-ḳudretike ve menne ‘aleyye yā ‘azīm yā recāī bi-küllü ‘azīmin yā ḥālīm ve yā ‘azīm ente ‘alīmin bi-ḥācetī ⁽⁸⁾ ve ‘alā ḳazā’ihā ḳadīrun ve hüve ‘aleyke yesīrun ve ene ileyke faḳīrun femnun ‘aleyye biḳazā’iha yā ekreme'l-ekremīn ⁽⁹⁾ ve yā erḥamer’r-rāḫimīn ve yā esra‘u'l-ḥāsibīne irḥamnī cemī‘a'l-mü‘minīn inneke ‘alā külli şey’in kādīr ve sall’allāhu ⁽¹⁰⁾ ‘alā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve aşḫābihi ecma‘īn biraḥmetike yā erḥamer’r-rāḫimīn²

NAZM³

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ Ol melek ki dāyimā oḳur du‘ā

Bu durur kim zıkr ḳıldum pādişā

¹ yevme'l-likāike T: yevme'l-ḳāk İ

² Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Ey gözlerin göremediği, zanların ulaşamadığı, vasfedenerin vasfedemediği, yılların, asırların ve hadiselerin değiştiremediği... Dağların ağırlığını, denizlerin miktarını, ağaçların yapraklarının sayısını, yağmur tanelerinin adedini, üzerine gece karanlığının çöktüğü, gündüz aydınlığının doğduğu şeylerin sayısını bilen... Dağlardaki, yerdeki ve göklerdeki olan zerre kadar şeylerin dahi ilminden gizlenemeyen... Karada, denizde ve vadilerde olanları bilen Allah'ım; senden amelimin en hayırlısını son amelim, ömrümün en hayırlı anını sonu, ve günlerimin en hayırlısını ise sana kavuştuğum gün kıl. Çünkü senin gücün her şeye yeter. Allah'ım bana düşmanlık yapana sen düşmanlık yap. Bana tuzak kuranın tuzağını başına çevir, beni helak etmek isteyen sen helak et. Bana bir kötülük yapana sen yakala. Bana karşı (fitne) ateşi tutuşturanların ateşini söndür. Beni üzüntüsüyle üzenlerden koru, beni muhafaza eyle ve kendine kavuştur. Ey her şeye kâfi gelen, beni koruyucu örtünle ört, benim için mühim olan dünya ve ahiret işlerimde bana kafi gel. Ey şefkat ve merhamet sahibi arzularımı gerçekleştir. Sıkıntılarımı gider, gücümün yetmediği yükleri bana yükleme. Sen hakiki ilah vasfını hak eden ilahımsın. Ey delillerin doğuş yeri, ey hiçbir mekanın onun sıfatlarından hâli olmayan, ey hiçbir durumun onu başka bir durumdan meşgul etmeyen, daima uyanık olan gözlerin bereketiyle beni koru. Bütün kalbimle inanıyorum ki benimle olduğun sürece ben helak olmam. Kudretinle bana merhamet et ve bana minnet eyle. Ey bütün büyük ricalar için başvurulmuş yüce, ey her şeyi bilen, benim ihtiyaçlarımı biliyorsun ve bunları yerine getirmeye gücün yeter. Bunlar senin için kolay ve ben sana muhtacım. Bana bunları lutfeyle. Ey cömertlerin en cömerdi, ey merhametlilerin en merhametlisi, ey hesap görenlerin en çabuk olanı, bana ve bütün müminlere merhamet eyle. Sen her şeye kâdirsın. Ey merhametlilerin en merhametlisi, efendimiz Muhammed'e ve onun bütün ailesi ve sahabelerine merhamet eyle.

³ - T

Ol müvekkeldür kamu kuḡnūsa pes

⁽¹²⁾ Āṣī olan murḡa ider bī-ḡad belā

Küllü kuḡnūs üşenür andan begüm

Ḥizmetine yüz sürer idüp senā

⁽¹³⁾ Cümle murḡān ol melekden ḡavf ider

Ḥükmüne münḡād olup virür rızā

Böyle diyüp Şeh Süleymāna hemīn

⁽¹⁴⁾ Sākin oldu vir şalāvāt dāyimā

Der-Beyān-ı Āmeden-i Cebrā'il Ve Mīkā'il Ve İsrāfīl Ve Melekü'l-mevt 'Aleyhi's-selām Süleymān-rā

⁽¹⁵⁾ Ḥakīm ḡavlince çünkim kuḡnūs kuşu melek-i Naḡmā'āyil evşāfın kim zıkr eyledise Süleymān Ḥazreti ⁽¹⁶⁾ daḡı 'aleyhi's-selām Muḡafānuñ 'aleyhi's-şalātu ve's-selām evşāf-ı ḡamīdesini kim kuḡnūs aḡzından ⁽¹⁷⁾ dinledise 'azametin ve nübüvvetin ve cihāna geleceḡin¹ ḡātemü'l-mürselīn olacaḡın kim bilüp añladısa bir zemān ⁽¹⁸⁾ fikre varup ḡurdu. Nā-gehān anı gördi kim Ḥazret-i Cebrā'il ve İsrāfīl ve Mīkā'il ve 'Azrā'il ⁽¹⁹⁾ 'aleyhimā es-selām ḡaḡḡuñ emrile Süleymān Ḥazretinüñ meclisine geldiler. Selām virdiler, Süleymān 'aleyk ⁽²⁰⁾ aldı. Velākin Süleymān gözünde 'ayān ve ḡalḡ gözünde pinhān. Andan Süleymān Ḥazreti 'aleyhi's-selām işāret ⁽²¹⁾ eyledi kim şaḡ ḡarafında Cebrā'il ve İsrāfīl ve şol ḡarafında Mīkā'il ve 'Azrā'il 'aleyhi's-selām oturdılar. [15b] ⁽¹⁾ Andan Süleymān Ḥazretinüñ mübārek ḡatırın şordılar². Süleymān peyḡamber daḡı anlara ziyāde 'izzet ü ⁽²⁾ ikrām eyledi. Buḡur ḡazret-i Cebrā'il 'aleyhi's-selām eydür: “Yā Süleymān, kuḡnūsıla mı söyleşürdüñ, ⁽³⁾ kelimāt eyleşürdüñ?” Süleymān Ḥazreti daḡı didi kim: “ Na'am, ammā kim bir 'aceb söz söyledi.” diyüp ⁽⁴⁾ melek-i Naḡmā'āyil 'aleyhi's-selām tesbīḡin beyān ve Muḡammed-i Muḡafāyı 'aleyhi's-selām medḡ idüp kelime-i ⁽⁵⁾ şehādet söyledüḡin 'ayān eyledi. Buḡur Cebrā'il Ḥazreti

¹ 'azametın ve nübüvvetin ve cihāna geleceḡin İ: - T

² Andan Süleymān Ḥazretinüñ mübārek ḡatırın şordılar İ: - T

³ kelimāt eyleşürdüñ İ: - T

‘aleyhi’s-selām diñleyüp eyitdi: “Yā Süleymān, ⁽⁶⁾ ol nedür kim Haḫ te‘ālā celle ve ‘alā benüm mekānum sidretü’l-müntehāda kıluḫ durur. Sidretü’l-müntehā ⁽⁷⁾ bir ağac durur kim özdeki kızıl altundan durur. Ve budaḡınuñ ba‘zı zümürütten ve ba‘zı aḫ incüden ve ⁽⁸⁾ ba‘zı yāḫütten ve la‘lden ve ba‘zı elmāsdan ve gevheri şeb-çerāḡdan fi’l-cümle birisi bir dürlü ⁽⁹⁾ la‘l ü gevherden durur¹. Ammā kim her bir budaḡınuñ uzunluḡı yitmiş biñ yıllık yol durur. Ve yapraḫlar vardur kim ⁽¹⁰⁾ ay u günden enver ṫurur. Her bir budaḡıñ üzerinde bī-ḫisāb niçe yüz biñ biñ kez biñ biñ melekler ⁽¹¹⁾ vardur kim şaḡışı ḫisāba gelmez. Haḫ te‘ālāyı zıkr idüp tesbīḫ ve tehlīl eylerler. Nürdan ḫulleler geymiş⁽¹²⁾ lerdür². Ve daḡı yā Süleymān, ol sidretü’l-müntehānuñ içlerinde bir budaḡ ḡāyet uzamış durur. Uzunluḡı ⁽¹³⁾ iki yüz yıllık yol gidüp durur. Ve ucdan uca zümürütten durur. Ol budaḡıñ içinde bir yapraḫ var durur ⁽¹⁴⁾ kim ol yapraḡıñ ululuḡı yirle göklerce var durur. Üzerinde bir döşek var durur. Ol ⁽¹⁵⁾ döşek ortasında bir kızıl yāḫütten miḫrāb var durur kim yā Süleymān, benüm maḫāmum anda durur. ⁽¹⁶⁾ Ve ol mesnede karşı kızıl yāḫütten bir kürsī daḡı var durur kim Haḫ te‘ālā celle ve ‘alā ol kürsī ⁽¹⁷⁾ Muḫammed Muştafānuñ ve ol āḫir zemān peyḡamberi ḫātem-i enbiyānuñ adına yaratmışdur kim ol ḫātem-i ⁽¹⁸⁾ resül ve meḫar-i kāyināt ve şefī‘ü’l-‘araşāt dünyāya gelicek ve nübüvvet ḫil‘ati erzānī görölüncek ⁽¹⁹⁾ Haḫ te‘ālā celle ve ‘alā aña mi‘rāc müyesser kıla. *Ḳabe ḫavseyn*³ arasında vişāl-i Haḫḫa vuşul bula. Ol dem ⁽²⁰⁾ gelüp sidretü’l-müntehāda ol zıkr itdügüm kürsīnuñ üzerinde oturacaḫdur. Ol kürsīnuñ ⁽²¹⁾ çevresinde bī-ḫad lā-ad melekler vardur. Şāf şāf ṫururlar. Muḫammede şalavāt virürler. Andan şoñra [16a] ⁽¹⁾ yā Süleymān ol kürsīnuñ önünde on biñ kürsī daḡı vardur kim ḫamısunuñ üzerinde şuḫf-⁽²⁾ u Tevrāt yazılıp durur. Ḳırḫ biñ firişte daḡı vardur kim ol Tevrātı şevḫıla ve zevḫıla oḫurlar. Ve on ⁽³⁾ biñ kürsī daḡı vardur kim ol kürsiler önünde anuñ cümlesi zebercedden durur. Ve ḫırḫ biñ meleküt ⁽⁴⁾ daḡı ol kürsilerün üzerinde Zebūr yazılıpdur. Şıdḫıla ve i‘tikādıla ol Zebūrı oḫurlar. Ve on biñ ⁽⁵⁾ kürsiler daḡı vardur. Ol kürsilerün önünde cümlesi firüzedendür. Üzerlerinde İncīl yazılıdur. Tīḡ-ı ḫudretile ⁽⁶⁾ ḫazılıp durur. Ḳırḫ biñ firişte daḡı ol İncīl oḫurlar. Ve anuñ önünde on biñ kürsī daḡı ⁽⁷⁾ vardur. Kızıl altundan durur. Üzerlerinde Furḫān yazılıp durur. Ḳırḫ biñ firiştehler daḡı iḫlāşıla Furḫān ⁽⁸⁾ oḫurlar. Ammā kim yā Süleymān ol firiştehler kim eger Tevrāt eger Zebūr ve eger Furḫān ve eger İncīl kim oḫurlar, ⁽⁹⁾ temām itdüklerince ḫazret-i Muḫammedün ervāḫına ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām şalavāt getürürler.

NAZM⁴

[*mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün*]

⁽¹⁰⁾ Ne kim varsa firiştehler temāmet

¹ ve ba‘zı elmāsdan ve gevheri şeb-çerāḡdan fi’l-cümle birisi bir dürlü la‘l ü gevherden durur İ: -T

² Her bir budaḡıñ üzerinde bī-ḫisāb niçe yüz biñ biñ kez biñ biñ melekler vardur kim şaḡışı ḫisāba gelmez. Haḫ te‘ālāyı zıkr idüp tesbīḫ ve tehlīl eylerler. Nürdan ḫulleler geymişlerdür İ: -T

³ (Kurān-ı Kerīm 53: 9): “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralıḡı kadar, yahut daha az oldu.”

⁴ - T

Muḥammed çün getürürler şalāvāt

Zihī ʿizzet ki gelmedin cihāna

⁽¹¹⁾ Melek tesbīḥ ider ismin be-ġāyet

Niçe yüz biñ biñü yıllar ezelden

Ḥaḳ Aḥmede virübdürdi kerāmet

⁽¹²⁾ Şükür Ḥaḳka aña ümmet oluban

Şilāvāt virüp iderüz ʿibādet

Ümīdi bu durur Firdevsinüñ kim

⁽¹³⁾ Kıyāmet günü aña kıla şefāʿat

Şalāvāt vir Muḥammed çün i sünnī

Ḥudā kıla saña āḥir ʿināyet

Ḳıṣṣa-i Ḥazret-i Mikāʿil ʿAleyhi's-selām

Ḥakīm ḳavlince ḥazret-i Cebraʿil ve peyk-i Celīl ʿaleyhi's-selām böyle ⁽¹⁵⁾ diyicek yaʿnī ḥazret-i risāleti ol şefīʿü'l-ʿaraşātı ve mefḥari'l-mevcūdātı ʿaleyhi's-şalāvātu ve's-selām ⁽¹⁶⁾ bu vechile medḥ idincek andan Mīkāʿil Ḥazreti daḥı aleyhi's-selām dile gelüp eyitdi: “Yā Süleymān, ⁽¹⁷⁾ bu kūh-u Ḳāf kim var durur ve bu kūh-u Ḳāfdan öte yidinci Ḳāfuñ ḳafasıñdan ışra yitmiş biñ şehir var durur. ⁽¹⁸⁾ Cümlesinüñ içi ḫolu firişteḫler durur. Degme şehrüñ ululuġı kırḳ biñ bu dünyācadur. Cümlesi ol ⁽¹⁹⁾ melekūtuñ¹ Muḥammede şalāvāt getürürler. Ve daḥı yā Süleymān andan öte yitmiş biñ yıllık yolda deñizler var ⁽²⁰⁾ vardur. Adı Maʿındur. Allāh teʿālā yılda bir kerre ol deñize naḫar kıılır, ādemīler saġışınca yılduzlar yaradur ve bu ⁽²¹⁾ ḫalkuñ üzerlerine ḳudretile götürüp gözlere nūr virürler. Gözlerüñ görmekliġi andan durur. Andan [16b] ⁽¹⁾ öte yā Süleymān kırḳ biñ deñiz daḥı vardur. Her deñiz kırḳ

¹ melekūtuñ İ: melegüñ T

biñ bu dünyācadur. Her bir deñizde kırk biñ ⁽²⁾ gemi var durur. Degme geminüñ içinde mañlūkāt var durur. Her bir mañlūkūñ kırk biñ dili var durur. Her birinüñ¹ dilinde ⁽³⁾ kırk biñ luğat var durur. Bu kadar luğatla Muḥammed-i Muṣṭafāya ṣalāvāt getirürler. Andan öte yā Süleymān ⁽⁴⁾ kırk biñ deñiz dañı var durur. Her bir deñiz içinde kırk biñ cezāre var durur. Altundan kim ol deñizler bu ‘ālemi ⁽⁵⁾ kuşadup durur yaturalar. Her yañadan kırk biñ ‘ālem vardur kim eyle ‘ālemler kim² her bir ‘ālemi ‘arşdan ⁽⁶⁾ tahte’s-serāya varıncaya dek ne deñlü mañlūkāt varısa kırk biñ kez andan artuñ mañlūk var durur. ⁽⁷⁾ Cümlesi gice gündüz ihlāşıla³ Muḥammede ṣalavāt getirürler. Ve dañı yā Süleymān, andan öte kırk biñ bınarlar ⁽⁸⁾ var durur kim her birisi on sekiz biñ ‘ālemden ulu durur. Ve andan öte kırk biñ ırmañlar var durur, ⁽⁹⁾ her birinüñ ini ve uzunı yitmiş biñ yıllıñ yol durur. Ḳamu ‘ālemleri ḳaplayup durur. Her birisinde niçe yüz biñ ⁽¹⁰⁾ biñ firiştehler var kim ṣāf ṣāf ṭurup Muḥammede ṣalavāt virürler.⁴ Ve dañı yā Süleymān, andan öte kırk biñ kerre⁵ ⁽¹¹⁾ kırk biñ tağlar var durur kızıl altundan ve andan öte kırk biñ tağlar⁶ dañı vardur zebercedden. ⁽¹²⁾ Ve andan öte kırk biñ tağlar dañı vardur lūlūdan. Ve andan öte kırk biñ tağlar dañı var durur ⁽¹³⁾ miskden. Ve andan öte kırk biñ tağlar dañı vardur incüden. Ve andan öte kırk biñ ⁽¹⁴⁾ tağlar dañı var durur la’lden. Ve andan öte kırk biñ tağlar dañı var durur nūrdan. Cümlesinüñ ⁽¹⁵⁾ üzerinde firiştehler var durur. Ṣāf ṣāf ṭurup Muḥammed Muṣṭafāya ṣalavāt getirürler. Ve dañı ⁽¹⁶⁾ yā Süleymān, andan öte bir ṣaħrā var durur kim anuñ ṭul u ‘arzı kırk biñ kez on sekiz biñ ⁽¹⁷⁾ ‘ālemden ulurañ durur. Ol ṣaħrānuñ içi ṭoṭolu köşkler durur. Kimi altundan ve kimi gūmişden ⁽¹⁸⁾ ve kimi incüden ve kimi yāḳūtdan ve kimi zūmürrütten ve kimi zebercedden⁷ ve kimi gevherden durur. Her birisinüñ aralarında dürlü dürlü ⁽¹⁹⁾ bāğlar var durur kim ol bāğlaruñ nihāyetini Ḥaḳ te‘ālādan ġayrı kimesne bilmez. Aña dergāh-ı ⁽²⁰⁾ saltanat-ı Rabbānī dirler. Ve ol bāğlaruñ içinde anuñ gibi elvān yimişler var durur kim⁸ nihāyet yok. ⁽²¹⁾ Ve şecerlerinde ve şemerlerinde envā’^c kuşlar vardur. Envā’ envā’^{c9} şüretlerdedür, dūkelisi faşīḥ lisānıla Muḥammed-i Muṣṭafāya medḥ okuyup¹⁰ eydürler kim: [17a] ⁽¹⁾ ‘Lā-ilāhe illa’llāhu vahdehu lā-şerīke lehu Muḥammedun resūlull’āhu ‘abdehu ve resūluh’ Ve dañı yā Süleymān andan soñra çarḥ-ı ⁽²⁾ felegi kuşadup içine alan ejderhā durur kim on sekiz biñ ‘ālemi ihāṭa ḳılup durur. Yitmiş biñ başı ⁽³⁾ var. Her bir başınuñ ṭul u ‘arzı yitmiş biñ yıllıñ yol durur. Ve her bir başında yitmiş biñ yūzi var durur. ⁽⁴⁾ Ve her bir yüzünde yitmiş biñ ağızı var durur. Ve her bir ağızında yitmiş biñ dili var durur. Ve her bir dili ⁽⁵⁾ yitmiş iki dürlü luğatla Ḥaḳ te‘ālāya tesbīḥ ve tehlīl ḳılup Muḥammed-i Muṣṭafāya ṣalavāt getirürler.”

¹ birinüñ İ: bir T

² eyle ‘ālemler kim İ: - T

³ gice gündüz ihlāşıla İ: - T

⁴ s. 8-9: - T / Ve dañı yā Süleymān, andan öte kırk biñ bınarlar; biñ firiştehler var kim ṣāf ṣāf ṭurup Muḥammede ṣalavāt virürler İ: - T

⁵ kırk bin kerre İ: - T / tağlar İ: - T

⁶ tağlar i: tağ T

⁷ ve kimi zebercedden T: - İ

⁸ kim İ: kim anuñ lezzeti vaşf olunmağa ḳābil degüldür. Allāhümme yessirlenā ne’küle minhā T

⁹ envā’ envā’ İ: dürlü dürlü T

¹⁰ Muḥammed-i Muṣṭafāya medḥ okuyup T: - İ

NAZM

[mefā'îlün mefā'îlün fe'ülün]

⁽⁶⁾ Sever cāndan resūli ol temāmet

Getürür şıdkıla dāyim şalāvāt

Ümīdi bu durur Aḥmed Muḥammed

⁽⁷⁾ Kıyāmet günü kıla aña şefā'at

Gel iy ümmet olan gözüñ aç āḥir¹

Muḥammed çün kıluñ sünnetle tã'at

⁽⁸⁾ İki 'ālem yaradıldı anuñ çün

Anuñ dīni açar küfr ü dālālet

Dil ü cāndan şalāvāt vir resüle

⁽⁹⁾ Şefi' ola saña rüz-ı kıyāmet

Kıssa-i Melekü'l-mevt 'Aleyhi's-selām

Ḥakīm kavlince melekü'l-mevt ⁽¹⁰⁾ Mīkâ'il eyle diyincek 'aleyhi's-selām andan soñra müvekkel-i ervāḥ ya'nī Azrâ'il 'aleyhi's-selām daḥı eyitdi kim: ⁽¹¹⁾ “Yā Süleymānı'n-nebī, bir gün kanad açup uçup bir 'āleme irdüm ki 'ālem-i envār dirler anda ay ü gün yoḫdur. ⁽¹²⁾ Nūrıla mālāmāldur. Anda bir deryā gördüm ki nürdan. Ol nürdan deryānuñ içinde bir 'azīm melek ⁽¹³⁾ gördüm ki yitmiş biñ başı varıdı. Her bir başında bir nürānī tācı var ve² yitmiş biñ yüzi varıdı. ⁽¹⁴⁾ Ve her bir yüzünde yitmiş biñ ağzı varıdı. Ve her bir ağzında yitmiş bin dili varıdı. Ve her bir dili yitmiş iki ⁽¹⁵⁾ dürlü luğatıla Ḥak te'ālāyı tesbīḥ ve tehlil idüp Muḥammede şalāvāt getürür. Ammā kim yā Süleymān, bir 'acāyıblığı ⁽¹⁶⁾ bu kim dāyim ol nūr bahrinüñ içine girür. Daḥı çıkup kanadların silker. Her bir kaḫresinden Allāh

¹ āḥir İ: aḥi T

² bir nürānī tācı var ve İ: - T

te‘ālā ⁽¹⁷⁾ bir melek hilkat¹ ider. Anlar dağı Muhammed-i Muştafāya şalavāt getürür. Her birisi Beytü’l-Ma‘mürî ziyāret ⁽¹⁸⁾ iderler. Ve bir ‘acāyib dağı bu kim ol melek dāyim nevhadadır. Bir dem hürrem olmamışdur. Hilkat² olaldan ⁽¹⁹⁾ aña su’al eyledüm: ‘Yā melek-i a‘zam, aduñ nedür?’ Cevāb virdi kim benüm adum **Mahātā‘āyil**dür. ⁽²⁰⁾ Eyitdüm ki: ‘Niçün dāyim pür-gamsın?’ Yine cevāb virdi kim: ‘Levhe’l-mahfūzda gördüm ki Hāq te‘ālā ⁽²¹⁾ bir halife yaradacakdur. İsmi Ādem-i Şafī olacağdur. Melekūta aña secde kıluñ diyü emr kılacakdur. [17b] ⁽¹⁾ Bir melek ‘inād kıla. Anuñ la‘net halkası gelüp gerdānına giçecekdür. Dergāhdan sürülüp ⁽²⁾ merdūd olacağdur. Havf iderem ki ol melek ben olam, dergāh-ı Rabbāniden sürülem.” diyüp elem ü ⁽³⁾ guşşadayam³ didi. Yā Süleymān, çünkim Ādemī Şafī ‘aleyhi’s-selām hilkat oldı⁴, İblīs secde kılmayup la‘net ⁽⁴⁾ oldı. Yine bir niçe zemāndan soñra yolum ol ‘āleme uğradı. Gördüm ki ol melek yine tesbīh ⁽⁵⁾ ve tehlilde ammā kim ol ezelki⁵ melālet dağı simāsında var. Belkim dağı ziyāde buğur yine su’al ⁽⁶⁾ kıldum ki: “Yā Mahātā‘āyil bu mübārek çehreñde melālet nişānesi ezelden mevcūdıdı. Ol havfdan hod ⁽⁷⁾ halāş olundu. Ba‘dezān melālet nedür didüm?” Cevāb virüp didi kim: “Yā melekü’l-mevt, şimdiki gam ve guşşam ⁽⁸⁾ ezelkiden dağı ziyādedür. Zīrā havf-nāk olduğum bu kim ol İblīs-i merdūd aramızdan sürüldise havf iderem ki ⁽⁹⁾ nā-gehān bizden dağı bir günāh şadır ola, hışm kıla ve bir dağı bu kim Hāq te‘ālā celle celālehu gözi yaşlu ⁽¹⁰⁾ kullarınuñ tesbīhini kabül idicidür. Ve dağı ikinci bu kim bu ‘ālem-i kāyinatı kim Hāq te‘ālā ol habībi ⁽¹¹⁾ Muhammed-i Muştafānuñ ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām dıstlığına hilkat eyledi kim ve hakkında dimişdür kim levhü’l-mahfūzda ⁽¹²⁾ yazılıp durur kavluhu te‘ālā: ‘Levlāke lemā hālaqtü’l-eflāke⁶ ve yā melekü’l-mevt, ol peygamber kim adı Muhammeddür ⁽¹³⁾ ve maħbūb-ı Aħad olacağdurur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ol Muhammed olısar görklü habīb

⁽¹⁴⁾ Āl-i ādem efđal ü halka tabīb

Maħzen-i esrār-ı Qur’ān-ı emīn

Zümre-i hāşān-ı Raħmān-ı güzīn

¹ hilkat İ: halk T

² hilkat İ: halk T / olaldan İ: olıaldan T

³ guşşadayam İ: guşşada çekerem T

⁴ hilkat oldı İ: halk olundu T

⁵ ezelki İ: evvelki T

⁶ “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.”

⁽¹⁵⁾ Levh-i ezelde lem^c-i zāt-ı ¹Ahmed ol

Devr-i ebedde şem^c nūru sermed ol²

Her dü-‘ālemdür Muḥammed pertevi

⁽¹⁶⁾ Cümle maḥlūk gide anuñ peyrevi

Ḥāk-i pāyi ‘arşa ola efser anuñ

Būyı vire rāy-ı ‘arşa fer anuñ

⁽¹⁷⁾ Ol şifātı Aḥmed ü Maḥmūd zāt

Muştafā ola ki ṭuta kāyināt

Cümle müşkil ‘ilmi birle ola ḥal

⁽¹⁸⁾ Fikr-i bikri nāzırı levh-i ezel

Ḥaḳqına ide şehādet her ḥacer

Şıdkına³ ola işāret şaḳ kamer

⁽¹⁹⁾ Dürr-i a‘zam ol ola ‘ālem şadef

Dü-cihān bula anuñ birle şeref

---

¹ zāt-ı: zāt-ı vü

² İki mısradā da vezin bozuktur.

³ Şıdkına İ: şıdkıla T

Böyle didi ol melek ol dem şehā

⁽²⁰⁾ Vir şalāvāt sen be-cān-ı Muşţafā

Kışşa-i Hāzret-i İsrāfīl ‘Aleyhi’s-selām

Hākīm kavlince melekü’l-mevt ⁽²¹⁾ eyle diyicek buğur İsrāfīl Hāzreti ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Yā Dāvūd oğlı Süleymān ve iy melek-i ins ü cinn ü murğān, [18a] ⁽¹⁾ āgāh ol kim Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā bu on sekiz biñ ‘ālemi ḡilḡat ḡılmadın bir cevher yaratdı. Söyle ⁽²⁾ didi, hīḡ söylemi yoğıdı. Ol cevher rūh-u Muḡammedīdür ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām. Bir kerre yā Allāh didi ⁽³⁾ yitmiş biñ yıl *ümmeṡī* didi. Ol Allāh didüğü nefesden Hāḡ te‘ālā ol melegi ḡilḡat eyledi kim ‘ālem-i ⁽⁴⁾ envārda durur kim Muḡammede şalavāt getürür. Andan şoñra yā Süleymān, rūḡ-ı Muḡammed kim yitmiş biñ yıl ⁽⁵⁾ *ümmeṡī ümmeṡī* didi kim ol Muḡammedüñ cānına Hāḡ te‘ālā bildürdi. Ümmeṡin daḡı yoğıken dūnyāda andan yitmiş biñ ⁽⁶⁾ yıldan şoñra Allāh te‘ālā yaradup daḡı eyitdi. Yine yitmiş biñ yıl *ümmeṡī ümmeṡī* didi, nidā geldi kim: “Yā Muḡammed, ⁽⁷⁾ ben saña ümmeṡüñ añ dimezden ümmeṡüñ nice añarsın?” Eyitdi: “İlāhī, sen yarlıḡagıl kim kerīm ve raḡīm pādişāhsın.” ⁽⁸⁾ Hāḡ te‘ālā didi kim: “Yā Muḡammed, Muḡammed dimek nedür?” Muḡammed didi kim: “Yā Rabbi sen bilürsiñ kim ‘allāmü’l-ḡuyūbsın.” ⁽⁹⁾ Gerek kim ümmeṡüme atalık eyleyem. Ya‘nī yatalıḡ¹ eyleyem didise ol sā‘at cevheriken ṡatlu şuyiken Allāh te‘ālā ⁽¹⁰⁾ bir aḡ güğercin şüretinde ḡıldı. Andan ümmeṡ cānların yaratdı. Yā Süleymān, Hāḡ te‘ālā ‘arşı ve kürsi ⁽¹¹⁾ yaratmadın ve uçmaḡı vü ṡamuyı dürütmedin üç yüz biñ yıl daḡı yitmiş biñ yıl ilerüden nūr-ı Muḡammedi ⁽¹²⁾ yaratdı kim ol yiluñ degme bir yılı bu dūnyānuñ üç biñ yılınca durur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹³⁾ Ol zemānuñ günidür ḡāyet füzün

Aşlı nedür günüñ añlar zū-fünün

Var ḡıyās it ol Muḡammed kim durur

⁽¹⁴⁾ Muşţafā Ḳāsım nebīdür sözi dūr

Hem keremde zāt-ı sırr-ı Kibriyā

Hem şerefde şāh-ı ḡayl-i enbiyā

¹ Ya‘nī yatalıḡ İ: - T

⁽¹⁵⁾ Çok nübüvvet ide izhâr ol resûl

Dürlü mu'ciz gösteriser hâlka ol

Rûz-u haşrûñ âfitâbı ol ola

⁽¹⁶⁾ Leyl-i kadriñ mâh-ı tâbı ol ola¹

Yâ Süleymân enbiyânuñ serveri

Ol Muḥammed olacaḡdur bihteri²

⁽¹⁷⁾ Ḥaḡ anuñ 'ıŝkına yaratdı felek

Dâ'idür ider du'â aña melek

Rûz-ı maḡser olacaḡdur ol ŝeffi^c

⁽¹⁸⁾ Devlet anuñ ümmeti itmez ŝeni^c

Böyle diyüp İsrâfîl iy şehriyâr

Oldı hâmuş vir şalâvat bî-şümâr

Der-Beyân-ı Kuḡnûs Ve Mukâleme Kerden-i Bâ-Süleymân

Ḥakîm kavlince çün kim ol dört melekût-ı muḡarrebîn³ kim ḡazret-i ⁽²⁰⁾ risâlet ḡaḡkında buncılayın menâkıblar kim söylediler daḡı Süleymânı ziyâret kılup gitdiler. Ammâ kim Süleymânuñ ⁽²¹⁾ muḡabbeti Muḡammed-i Muştafâya ol ḡâtem-i enbiyâya biñ anca oldı. Cemî^c endâmı vü ḡalbi şalavât virür oldı. [18b] ⁽¹⁾ Andan Süleymân Ḥazreti 'aleyhi's-selâm yine kuḡnûs kuşına **su'âl** kılup didi kim: "Yâ murġ-ı kuḡnûs⁴ ⁽²⁾ andan ol melek-i müvekkel **Naḡmâ'âyîl** saña ne didi? Ḥâlûñ ve aḡvâlûñ⁵ ol

¹ Ol ola: ola ol

² bihteri İ: mihteri T

³ melekût-ı muḡarrebîn İ: muḡarreb melekler T

⁴ murġ-ı kuḡnûs İ: kuḡnûs kuşı T

⁵ Ḥâlûñ ve aḡvâlûñ İ: - T

‘ālemden bu rub^c-ı meskūn ⁽³⁾ ‘ālemine gelmekliğüne sebep ne vechile oldu, beyān eylegil diñleyelü[m].” didi. Kuḫnūs kuşu daḫı dile gelüp ⁽⁴⁾ **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, yılda bir kez gelüp ol melegi görmege ḫanā‘at ḫılmadum. Dāyim anuñ ⁽⁵⁾ dergāhında oldum. Hızmet ḫıldum, muḫabbetüm aña bağlandı. Bunuñ üzerine bir gün ol melek baña eyitdi kim: ⁽⁶⁾ ‘Yā kuḫnūs, benden ne ḫācetüñ vardur kim ḫalan murgān bigi mevsümde gelmeyüp gice gündüz benümile ⁽⁷⁾ olursın ve bu ağaç dibinde dāyim tesbīḫe meşğūlsin?” didi. Ben cevāb virdüm ki: “Yā melek-i **Nağmā‘ayıl**, ⁽⁸⁾ şol tesbīḫ okursın ve ol şalavāt kim getürürsin. Anuñ şāḫibini görmege müştāḫam.” didüm. Cevāb ⁽⁹⁾ virdi kim: “Ol Muḫammed kim añaruz, aña şalavāt kim getürürüz. Ol rub^c-ı meskūn ‘āleminde ve Ādem-i şafī neslinden ⁽¹⁰⁾ vücuda gelecekdür. Devr-i ḫamerde ḫateme’n-nebiyyīn olacaḫdur. Sen bu ‘ālemda aña irmek ve senüñ gözlerüñ ⁽¹¹⁾ anı görmek ma‘lūm degüldür. Meger kim ‘ināyet-i Ḥaḫ ola didi. Ben bu sözi istimā‘ ḫılup daḫı ziyāde rub^c-ı ⁽¹²⁾ meskūn ‘ālemine müştāḫ olup ārzū çekdüm. Andan şoñra yidi yıl daḫı ol ağaç dibinde ḫurdum. ⁽¹³⁾ Tesbīḫ ve tehlīl idüp münācāta yüz urdum. Rub^c-ı meskūn ‘ālemini görmege, arz-ı muḫaddese yüz urmaḫa ⁽¹⁴⁾ heves eyledüm. Andan şoñra dönüp ol meleğe niyāz eyledüm.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁵⁾ Nāliš idüp didüm iy a‘zam melek

Kim maḫāmuñ ‘arşıla olur felek

Ḥazretüñ ḫilḫat ḫılan Allāḫiçün

⁽¹⁶⁾ ‘Ālemi ĩcād iden ol şāḫiçün

Cennetile ḫūr u Rıdḫvān ḫaḫḫiçün

Mihr ü māḫ u şems-ü tābān ḫaḫḫiçün

⁽¹⁷⁾ Ḥaḫḫa secde eyleyen rūḫāniçün¹

Emre itā‘at eyleyen insāniçün

¹ rūḫāniçün T: ravḫāniçün İ

Ol demiçün Hâk yaratdı hazretüñ

⁽¹⁸⁾ Hâkka kılduñ cān u dilden tã‘atüñ

Var murādum dilegil Hâkdan hümām

Var ümīdüm ola maqbül iy inām

⁽¹⁹⁾ Rub‘-ı meskūn ‘ālemin varup görem

Ol murāda yā melek ya‘nī irem

Ol Muḥammed ravzasın¹ idem tavāf

⁽²⁰⁾ Tā günāhum Hâk kıla benüm mu‘āf

Çün anuñçün Hâk yaratdı ‘ālemi

Rub‘-ı meskūn içre dūrütüdi Ādemi

⁽²¹⁾ Ben daḥı varup görem kılam² tavāf

Tā du‘ādan yād idem men sizi şāf

Böyle diyüp nāliş itdi key cehān

[19a] ⁽¹⁾ Kim melek itdi teraḥḥum ol zemān

NEŞR Hâkīm qavlince çün kim kuḥnūs kuşı ol zemān kim ⁽²⁾ melek-i müvekkel **Nağmā‘āyile** tazarru‘ kıilup bu vechile niyāz kıılıncaḥ ol daḥı şıdķıla dergāh-ı ‘ālīye yüz ⁽³⁾ urubanı tūrdu. Daḥı baş kıaldurup secdeden didi kim: “Yā kuḥnūs, Hâk te‘ālā saña bir ‘acep kıapu açdı. ⁽⁴⁾ Hazret-i Bārīye söz geçdı. Allāh te‘ālānuñ emri şöyle oldu kim rub‘-ı meskūn ‘ālemini görmek saña müyesser ola. ⁽⁵⁾ Ve daḥı Ādem-i

¹ ravzasın: ravzasını

² görem kılam İ: kıilup anı T

aşfā oğlanlarından Süleymān-nām peygambere ve resūl-i pāk-i muṭahhara¹ ins ü cinne ḥukm ider servere⁽⁶⁾ irişesin. Anuñ şöhetine girişesin. Benden selām virüp diyesin kim: “Ālem-i kuḫnūsda olan müvekkel⁽⁷⁾ melek-i **Nağmā‘āyīl** ḥazretüñe çok selām kı lup mübārek cemālūñe ‘azīm müştāk bilesin. Ümīzvaruz kim ol⁽⁸⁾ Süleymān bu āleme gele, mülākāt olavuz diyesin.” didi. Daḥı baña “ṭurma bir niçe saña² uyar ḥiṣūñile⁽⁹⁾ pervāza ḳalkup ṣimāl cānibine gitgil. Rub‘-ı meskūn ‘ālemine ‘azm itgil” didi. Ben daḥı yā Süleymān ol⁽¹⁰⁾ melekile vidā‘laşup himmetin alup vaṭanuma geldüm. Baña yakın olan ḳavm ü ḥiṣmumdan yidi kuḫnūs aldüm.⁽¹¹⁾ ‘Azm-i rub‘-ı meskūn kı lup pervāza ḳalkduk, uçduk. Tā kim felegūñ bir nice ḳatınuñ altına geçduk. Yir yüzüne⁽¹²⁾ kim naḳar eyleridük. Yirüñ yüzi görünmezidi. ‘Ālem-i eṭrāf cümle deryā görünüridi. Andan yine ol ḳadar⁽¹³⁾ daḥı uçduk kim yir yüzi cümle ṭuman-şekl görünüridi. Ma‘a’l-ḳışşa yidi gün gice gündüz kim felekden⁽¹⁴⁾ yaña gitduk. Varduğınca felege çıkdük. Tā kim felek yüzünde bir maḳāma yitduk kim ḳuşlar heva yüzünde⁽¹⁵⁾ şāf şāf ṭururlar, pervāz ururlar. Velākin ḥiç birisi uşağı vü irisi ḳanad ḳanada virüp ṭururlar.⁽¹⁶⁾ Ḥiç yirlerinden deprenmezler. Ne uçarlar, ve ne bir yire daḥı geçerler. Şāf şāf ḳanad ḳanada çatup ṭururlar. Ve⁽¹⁷⁾ ammā kim yir yüzünde ne ḳadar murğān varısa cümlesinüñ şüreti ve hey’eti ve şekli ol murğān içinde⁽¹⁸⁾ varıdı. İllā kim ḳanadları ziyāde aḳdı, berraḳdı³. Şöyle kim bunlaruñ içinde kendü cinsüm gözetdüm.⁽¹⁹⁾ Bir kuḫnūs şeklinde ḳuş gördüm. Egerçi kim cemī‘ a‘zāsı baña beñzer. Velākin ḳanadları sekizdi.⁽²⁰⁾ Benüm ḳanadum illā kim⁴ ikidür.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Cümle şekli baña beñzerdi temām

⁽²¹⁾ Görücek itdüm ta‘accüb yā hümām

Ḥālīḳı gör kim neler ḥilḳat kı lur

Zīre Ḳādir durur ol Rabbü’l-enām

[19b] ⁽¹⁾ **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince çünki yā Süleymān ol ḳuşlar içindeki kuḫnūsı gördüm. Dilince varup⁽²⁾ aña selām virdüm. Didüm ki: “Ne cins ḳuşlardansın kim ḳanaduñuz açup şāf şāf ṭurursız. Ṭuş ṭuşa⁽³⁾ uçup hevā-yı fenādan geçüp bir ‘āleme daḥı seyrān itmezsiniz?” didüm. Cevāb virdi kim: “Yā kuḫnūs,⁽⁴⁾ Ḥaḳ te‘ālā bizi ḥilḳat idelden āsumān ve zemīn durḳıraldan böyle şāf çeküp ṭururuz. Maḳāmumuz

¹ ve resūl-i pāk-i muṭahhara İ: - T

² saña T: - İ

³ berraḳdı İ: - T

⁴ illā kim İ: - T

⁽⁵⁾ bu hevādur. Küre-i nesīm-i semādur¹. İlä yevmü'l-ıyāme pervāza ıalqıup ıururuz. Hālıkı tesbīh kııuruz. Bu maıāmātda ⁽⁶⁾ sākin oluruz.” didi. Yine su’āl kıılıp didüm ki: “Sizüñ neslüñüz nice ürer ve dirilmeñüz ⁽⁷⁾ ve yavrulamañuz nice durur?” didüm. Cevāb viridi kim: “Yā kııknūs kıuşı, bir birümüz kıanadlarumuz üzerinde ⁽⁸⁾ yumurtlaruz. Yumurdumuzdan yavru hāşıl olur. Bislerüz, ulalur bizcileyin olur. Ve biz dağı bu kim hııkat ⁽⁹⁾ olaldan birümüzüñ yüñi yire düşmiş degüldür. Ve birümüz maıāmından bir yire dağı aşmış degüldür. Yarın ⁽¹⁰⁾ hāşır gününde dağı yine bu heva içre dirülüp cān bulavuz.” didi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ Böyle diyüp oldu hāmüş anda kııknūs ol zemān

Şeh Süleymān diñleyüben ıañladı ol² kāmurān

Didiñüz kim Hālıkı kim ol neler hııkat kıılır³

⁽¹²⁾ Tā ki görüp bilesin ki Kādir oldur bī-gümān

Hākim oldur hikmetidür bī-şümār u bī-‘aded

Hālık ol ki hııkatidür ‘ālem içre key çihān

⁽¹³⁾ Lem yeliddür lā-yenām lā-yefüt u lā-yemüt

Lā-şerīk ü lā-vezīr ü bī-zemān u bī-mekān

Hākıa tekbīr eyleyüben Şeh Süleymān kıışsasıñ

⁽¹⁴⁾ Vir şalāvat ‘ibret alup sözlerinden yār-ı cān

NEŞR Hākīm kavlınce kııknūs kıuşı eyle diyicek yine Süleymān ⁽¹⁵⁾ Hāzreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** kıılıp didi kim: “Yā kııknūs kıuşı, haber virgil baña kim dağı ne gördüñ?” ⁽¹⁶⁾ diyicek kııknūs dağı **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, çünkim ol kııknūsdan bu haberi aldum, ⁽¹⁷⁾ aña rub‘-ı meskūn ‘ālemini

¹ Küre-i nesīm-i semādur İ: - T

² ol T: vü İ

³ Didi görüñ Hālıkı kim ol neler hāık eyledi T

sordum. Didi kim şark cānibinden yaña iñgil. Tā kim rasat rub^c-i meskūnuñ üzerine ⁽¹⁸⁾ inesin.” didi. Pes anuñla vidā^c kılup kınad büküp şarkdan yañasına müteveccih olup indük. Ne gice ⁽¹⁹⁾ bilürüz ve ne gündüz. ‘Ālemi tūfān kıplamışdı. Bir niçe rüzigārdan şoñra Kāf tağınuñ üzerine indüm. ⁽²⁰⁾ Gördüm ki Hāķ te‘ālā Kāf tağını yeşil zebercedden hilkat eylemiş. Üzerinde bī-ħad melā’ike gördüm. ⁽²¹⁾ Hāķ te‘ālāya tesbīh iderler. Andan gelüp Kāf eteginden deryā-yı muħiṭüñ bir bahşını geçüp Heyhāt [20a] ⁽¹⁾ şahrāsına varduk. Anda bir ‘acebū’l-‘aceb gördüm ki demek olmaz. Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām didi kim: ⁽²⁾ “Ne gördüñ?” Kūknūs eydür: “Yā Süleymān, ol şahrāda güneş maṭla‘ına karşı bir tağ gördüm. Ol tağda ⁽³⁾ bir mağara varıdı. Ol gāruñ içinde envā^c ve elvān ağaclar gördüm bitmiş velākin¹ koḫuları misk-⁽⁴⁾ mişāl. Gün kim toğdı. Gördüm ol ağac tā zevāl vaḳtine dek yirden yukaru çıkarıdı. Zevālden şoñra ⁽⁵⁾ yire girmege başlar. Ğurūb vaḳtinde temām yire girürler. Yarındası gün daḫı tırdum gördüm ki güneş toğmağa ⁽⁶⁾ başlayıcaḫ yirden çıkarlar. Bunu böyle görücek ta‘accüb eyledüm. Bu ‘acebde tırdurken nā-gehān ol mağa⁽⁷⁾ radan bir āvāz geldi kim: “Yā kūknūs merħabā, ehlen vü sehlen. İçerü gelgil.” didi. Bu āvāzı işindincek ⁽⁸⁾ mağaranuñ içine girdüm, gördüm ki bir kerkes kışı oturur. Velākin be-ğāyet fertüt başı gelüp ⁽⁹⁾ iki ayağınuñ arasına girmiş, kıddi bükilmiş ve tūsi dökülmüş. Ta‘accüb kılup aña şordum ki: “Bunda ne ⁽¹⁰⁾ vaḳtten berü tırdursın?” didüm. Cevāb virüp didi kim: “Benüm ‘ömrümüñ nihāyeti yok durur. Ben āb-ı ⁽¹¹⁾ ḫayāt içdüm. Tā kıyāmete dek ölmezem. Velākin sen kından geldüñ ve kında gidersin?” didi. Ben daḫı aḫvālūmi ⁽¹²⁾ aña cevāb virdüm. Ta‘accüb kılup didi kim: “Yā kūknūs, saña vācib durur kim varup āb-ı ḫayāt ⁽¹³⁾ içesin, ölmeyüben cihānda ḫoş geçesin. Ben daḫı ol sözi işitdüm, aña ‘ayne’l-ḫayātuñ kıandalığın ⁽¹⁴⁾ şordum. “Mağribden yaña zulümāt içre olur.” didi. Āb-ı ḫayātuñ vaşfını söyledi, şerḫ eyledi cān ⁽¹⁵⁾ u dilden. Pes ben daḫı āb-ı ḫayātı bulup içmege, ‘ālemde ölmeyüben ḫoş geçmege çün ki ṭālib oldum.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁶⁾ Görmeyem diyüp² şehā derd-i memāt

Ṭālib oldum içmege āb-ı ḫayāt

Līk Hāķdan olmayıncağaz naşīb

⁽¹⁷⁾ Bu ecelden kimsene bulmaz necāt

¹ Bitmiş velākin İ: - T

² diyüp İ: diyü T

Dāsītān-ı Ahvāl-i Kuḫnūs Ve Hikāyet Kerden-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām

⁽¹⁸⁾ Hākīm ḳavlince ol zemān kim ḳuḫnūs ḳuḫı bu vechile hikāyet ḳılıncaḳ Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām ⁽¹⁹⁾ su’āl ḳılıp eydür: “Yā ḳuḫnūs, ḫaber virgil baña kim ol kerkesile daḫı ne söyleşdüñ? ⁽²⁰⁾ diyicek ḳuḫnūs daḫı¹ cevāb virüp eydür: “Yā Süleymān, ol zemān kim kerkesden āb-ı ḫayāt ḫaberin ⁽²¹⁾ kim aldum. Refīḳlerümile meşveret eyledüm. Āḫir ḳanad açup uçduḳ, zulümāt ‘ālemine geçdük. Bir ‘acāyib [20b] ⁽¹⁾ şuya yitdük. Hevādan inüp kenārına ḳonup ol şuya nazar ḳılduḳ². Gördük kim bir ağac be-gāyet ⁽²⁾ yüce, şāḫları yüz biñ olabıtmiş. Velīkin yukaru yürümemiş, ḳāmeti alçaḳ. Ammā kim tül ü ‘arzi ⁽³⁾ on mil ola kim tırur. Yaprakları daḫı seyrek ve yimişleri var. Ḳara ḳara erüge beñzer ammā kim enār ḳadar ⁽⁴⁾ ola çünkim ol şunuñ kenārına varduḳ. ‘Acebā āb-ı ḫayāt didügi bu mı ola didük. Daḫı ol kerkes ⁽⁵⁾ bize gölden balıḳ alup götürüñ dimişidi. Götürmişidük. Ol ulu³ balıḳuñ birisini ol şuya bıraḳduḳ. ⁽⁶⁾ Derḫāl ḳapḳara dütüp⁴ yaḳdı. Bildük kim ol ḫayāt şuyı degüldür. İllā meger kim memāt şuyı durur. ⁽⁷⁾ Andan şoñra ol ḳuşlar kim benümle varıdı. Cümlesi zulümātdan çıkup gitdiler. Beni terk itdiler, didiler kim: ⁽⁸⁾ ”Senüñ ucuñdan ‘ālemden çıkduḳ, gitdük. Senüñ sözüñ tıtduḳ. Āb-ı ḫayāt isteyügelüp ⁽⁹⁾ memāt şuyında helāk olayazduḳ.” diyüp beni terk itdiler. Varup Hindūsītān tarafına gitdiler. ⁽¹⁰⁾ Ben yaluñuz ḳaldum. ‘Azm-i zulümāt ḳıldum, gitdüm. Ammā kim bilece bir ḳuru balıḳ varıdı. Andan şoñra üç gün daḫı ⁽¹¹⁾ uçdum. Delim zulümāt serḫaddin geçdüm. Āḫirü’l-emr bir yire yitdüm, gördüm ki bir ḳavm var. Şekli ādem, ⁽¹²⁾ şüreti saz beñizlü, baldırı ince, gözleri küçek, ekin fülān bilmezler ağaç yimişlerin yirler. Ol vaḳt ⁽¹³⁾ kim yağmur yağsa balıḳlar bile yağar. Ol balıḳlardan bizler bu aralıḳlarda hevādan indük, bir yirde ḳonduḳ. ⁽¹⁴⁾ Ammā kim acıduḳ. Ta‘āma muḫtācıduḳ. Anı gördüm ki yağmur yağdı, göklere buludlar ağdı. Bu yağmurlarıla ⁽¹⁵⁾ küçek balıḳlar bile yağdı. Bir arıḫ ola ādem arıḫıla ol balıḳlardan yidüm. Ḥaḳḳa şükrin didüm. Ol ḫalkı ⁽¹⁶⁾ daḫı gördüm, varup ol balıḳlardan tıutup çeke çeke yirleridi. Şāzılık ḳılurlarıdı. Kendülerüñ daḫı ⁽¹⁷⁾ geydükleri ağaç ḳabından idi ve ḳuşaḳları daḫı giyāhdanıdı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁸⁾ Cümle mü‘min Ḥaḳḳa ḳılır t̄ā‘atı

T̄ā‘atıla geçürürler s̄ā‘ati

¹ daḫı T: - İ

² ḳılduḳ T: ḳılduñ İ

³ ulu İ: -

⁴ dütüp İ: - T

Ḥaqqı bunlar bir bilürler lā-şerīk

⁽¹⁹⁾ İçlerinde şeyhi var daḥı melik

Ol melek anlara kıılır ‘adl ü dād

Ẓulm mazlūm görmez olur katı şād

⁽²⁰⁾ İçlerinde yok durur hırş u tama‘

Birbirile kıılmaz anlar hīç neza‘

Küllisidür kıismetine rāzī hem

⁽²¹⁾ Da‘vī kıılmaz bilmez anlar kāzī hem

Diñle imdi ne didi kuḫnūs i yār

Vir şalāvāt zıkr¹ idelüm bī-şümār

[21a] ⁽¹⁾ Kıışsa-i ‘Uḫḫāb Ve Şāhīn

Ḥakīm kavlince kuḫnūs kuşı Süleymān nazarında hikāyeti bu araya getüricek ⁽²⁾ nā-gehān Süleymān dergāhında yırtıcı ve tartıcı kuşlardan iki murḡān birbirile ceng eylediler kim Süleymān ⁽³⁾ kulaḡına yitişdi. Süleymān eyitdi kim: “Hevā yüzünde kuşlardan efgān ḳopdı.” Süleymān ‘aleyhi’s-selām gurāba didi kim: “Bu ⁽⁴⁾ efgān ve ceng-i murḡān nedür?” Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, bir tavşancılıla bir şāhin ceng ider. Ol ⁽⁵⁾ gavḡa ol durur.” didi. Süleymān Ḥükme eyledi, tavşancılıla şāhini Süleymān dergāhında ḥāzır itdiler. Ammā şāhīn ⁽⁶⁾ diledi kim ilerü gele. Evvel kendü söyleye, ḥālını ‘arz eyleye. ‘Ankā daḥı ilerü geldi kim ḥālın hikāyet ide ve hem ⁽⁷⁾ Süleymānuñ mübārek elin öpe. Buḡur ikisinüñ arasında ceng oldu. ‘Āḳıbet Süleymān Aḫī Melīḥe buyurdi kim: “Bu ‘uḫḫābıla ⁽⁸⁾ şāhīn için ḳur‘a şalgıl. Ḳanḳısına ḳur‘a düşerse evvel ol ilerü gelüp benümile mukāleme kıla. Andan soñra ⁽⁹⁾ birisi daḥı gele.” didi. Aḫī Melīḥ daḥı ḳur‘a şaldı, ḳur‘a toḡana düşdi. Şāhīn şāz olup tuḫfesin ⁽¹⁰⁾ aḡzına alup saḡ ḳanadın yukaru ḳaldurup ve şol ḳanadın şeyḫ-i şuyūḫ bindi(?) bigi yire şalup sürünüp ⁽¹¹⁾ yire yüzün urup taḫt kenārına varup taḫt-ı pāy-i Süleymānı öpüp daḥı bir fırūzec taşını

¹ zıkr İ: şükr T

taht ⁽¹²⁾ pāyinde qoyup dōnup kıçın kıçın gitdi. Şaff-ı na‘āle tūrdu. Dağı baş qaldurup Süleymāna du‘ā kılup ⁽¹³⁾ didi kim:

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Yā Süleymān niçeme ki tōğa her şubḥ āfitāb

Kubbe-i Mīnāda her şeb yana şem‘ ü māhitāb

⁽¹⁴⁾ Devletile bākī turgıl ‘ālem içre şehriyār

Dergehüñde yüz sürüsin murgān içre bu ‘uqāb

Hāşıyyet-i Fīrūze Be-Qavl-i Loqmān Hākīm

⁽¹⁵⁾ Hākīm qavlince ‘uqāb quşı bu vechile du‘ā kılup turuncaq Süleymān dağı şunup ol yāqūt-ı aḥmeri eline ⁽¹⁶⁾ alup andan dōnup Loqmān-ı Hākīme **su‘āl** kılup eydür: “Yā hākīm-i zemān, bu ne taşdur kim baña ‘uqāb getürdi?” ⁽¹⁷⁾ didi. Hākīm nazār kılup taşı eline alup eydür: “Yā Süleymān, buña fīrūzec taşı¹ dirler. Bu bir cevher durur kim müferrihdür. ⁽¹⁸⁾ Her ki şabāḥ aña nazār ide, göñlinüñ aydınlığı arta. Ve dağı yā Süleymān, eger ma‘cün düzseler zehrüñ zararın ⁽¹⁹⁾ def‘ ider. Ve eger sürme düzseler, göze çekseler gözüñ nūrın arturur. Hükemā eydürler kim: “Eger yüzük qaşını düzdürüp ⁽²⁰⁾ bir ‘avret kendü de götürse şüreti hūb ola ve saçları uzun ola, iki kucağında iki oğlan ⁽²¹⁾ ola. Ve dağı ol muşavver yüzük qaşın gümüş yüzüğe berkidüp kendüde götürse sihr aña eşer kılmaya.

[21b] ⁽¹⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Çünkü Loqmān eyledi hāşşa beyān

Şeh Süleymān dirledi vü kāmırān

⁽²⁾ Kıldı taşsīn ‘aqlına Loqmānuñ ol

İtdi vaşf-ı hāli cümle çün ‘ayān

¹ taşı İ: - T

Dinle imdi kışşa nedür kāmukār

⁽³⁾Līk virgil hoş şalāvāt şāzumān

NEŞR Hākīm kavlince Loqmān-ı Hākīm çünkim ol taşuñ havāşın ⁽⁴⁾ beyān idicek Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām hākīmüñ ‘aql u idrākine hezār taḥsīnler kılup daḥı ⁽⁵⁾ dönüp ‘uqḳāba **su’āl** idüp didi kim: “Yā ‘uqḳāb, ḥaber virgil baña kim vaṭanuñ ne tağdadur?” ⁽⁶⁾ didi. ‘Uqḳāb daḥı **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, benüm mekānum Zühūn tağındadur kim ⁽⁷⁾ Hindüstāndadur. Ve cemī‘ ālem içinde andan yüce tağ yok durur. Meger kim küh-ı Elbürz ola ve yā ḥod Ḳāf tağı ola ⁽⁸⁾ kim Ādem-i şaffi ‘aleyhi’s-selām kim senüñ ceddüñdür. Yā Süleymān, ḳademinüñ eşeri anda ṭurur. Ve her ḳademi Ādemī-zād arışıla ⁽⁹⁾ seksen arış durur. Dāyim anuñ üstünde yıldırım şaḳır. Bulutsuz ve ra‘dsuz¹ ol ḥāli gören şanur kim ⁽¹⁰⁾ yıldırımdur. Velākin yā Süleymān anuñ aşlı bu kim kızıl yāḳūt anda çok olur. Bu kızıl yāḳūt rāḥı andan getürdüm. ⁽¹¹⁾ Ol yāḳūtluñ şavḳıdur kim anuñ üstünde durur. Ademī-zāddan ḥiç kimesne ol tağıñ üzerine çıḳamaz. ⁽¹²⁾ Ve ammā kim yā Süleymān, yağmurlar daḥı eksük degüldür kim ādemüñ ḳadem-gāhları yirlerinüñ tozunı yuya. Ve daḥı ⁽¹³⁾ yā Süleymān, ol yağmurlar yağar. Tā kim ‘azīm siller aḳar. Ol silile kızıl yāḳūt ma‘ābine uğrar. Daḥı ⁽¹⁴⁾ alup ol tağdan aşığa indürür. Ādemī-zād gelüp bulurlar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁵⁾ Ḥāş yāḳūt andan iner bī-gümān

Ol cihetden kıymetidür key çehān

Andan özge yirde daḥı şehriyār

⁽¹⁶⁾ Ḥāş yāḳūt olmaz añla kāmurān

Böyle diyüp oldı ḥāmūş anda murğ

Şāh Süleymān gūş idincek bī-gümān

¹ ra‘dsuz İ: - T

⁽¹⁷⁾ Kıldı taḥsīn ol beyānuñ issine

Vir şalavāt Muştafāya şāzumān

NEŞR Ḥakīm kavlince ⁽¹⁸⁾ ‘uḳḳāb bu vechile beyān idicek yine Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** kıldı kim: ⁽¹⁹⁾ “Yā ‘uḳḳāb, senüñ daḥı toğmañ nicedür? Yumurdadan mı çıkarısın ve yā nice toğarsın? Ve hem ḥāşıyyetüñ nicedür? ⁽²⁰⁾ Beyān eylegil.” didi. ‘Uḳḳāb eydür: “Yā Süleymān¹, senüñ devletüñde cemī‘ kuşlaruñ kuḳnūsıla sīmurğdan ⁽²¹⁾ ğayrı kim bular sultān-ı murğān durur. Ol ikisinden ğayrı kuşlardan üç mertebe üstünem. Evvel **[22a]** ⁽¹⁾ bu kim şecā‘atüm ol kadardur kim kaçan bir kağan arslan görsem hevā yüzünden anuñ üzerine kanad açup ⁽²⁾ şaḳıyup ğıjıldı kılup inüp ol arslanı ururam, helāk iderem, kanın içerem. Ve yā hoş enügin şarkıdup ⁽³⁾ alup hevaya çıkaram. Bir senge urup bir yirden daḥı üzerine inüp pençe urup yırtup ve tartup anuñ da ⁽⁴⁾ kanın içerem, yire saçaram ve kiceyile uçsam kanadlarumdan od çıkar. Ve her ne kim elümüze girse ya‘nī şayd eylesek ⁽⁵⁾ tizcek cigerin yirüz, neheng ‘ādetin tutaruz. Kamu kuşlar bizden qorqarlar. Her nesneye kim mınqārimuz ursavuz, ⁽⁶⁾ elbette qoparuruz. Şevketümüz ziyādedür. Bir gün yā Süleymān Hindüstānda gök yüzünden inüp bir koyun qapdum. ⁽⁷⁾ Çopanuñ iti baña ḥamle eyledi. Qoyunu birağup ol iti kaynağuma alup götürdüm. Felegüñ birinci katına yitürdüm. ⁽⁸⁾ Daḥı yire urdum, pāre pāre oldı. Andan yine koyuna indüm. Buğur bir atlu baña ḥamle eyledi. Ğazaba geldüm. Ol ⁽⁹⁾ atlunuñ urup bir gözin çıkardum. Ol vaqtden berü Ḥaḳ te‘ālāya niyāz idüp tazarru‘ kıluram ki günāhum ⁽¹⁰⁾ ‘afv ide.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Gerçi itdüm nefşüme uyup men günāh

Çün Ḥıḩā miski menemdür rü-siyāh

⁽¹¹⁾ Līk umaram ‘afv idesin cürmümi

Tā ki saña raḥmet ide ol İlāh

Quluñ işi ne durur cürm ü ḥaḩā

⁽¹²⁾ ‘Afv ü fazl itmek olur kār-ı şāh

¹ Yā Süleymān İ: - T

NEŞR Hākīm kavlince ‘uqḳāb eydür daḥı: “Yā Süleymān, ikinci faẓīletüm ⁽¹³⁾ olduḡı ıuşlar üzerine oldur kim pāk-dāmenem ve hem pāk-dāmeni severem.” Süleymān didi kim: “Nite?” ‘Uqḳāb eydür: ⁽¹⁴⁾ “Yā Süleymān, ‘uqḳāb cinsünüñ ıünkim dişisi yumurtlamak dilese āşiyānemüz kim be-gāyet yüce ıaḡda ve yüce ıayada ⁽¹⁵⁾ olur. Anuñ bigi kim ol diyārda andan yüce ıaḡ olmaya. Vaḳtī kim dişimüz yumurda yumurtlamak dilese ⁽¹⁶⁾ be-gāyet zor ıeker. Zīrā kim yumurdası be-gāyet büyük durur. Pes irkegi varup Hindüstānda ⁽¹⁷⁾ ol benüm ıurduḡum ıaḡda bir ıaş var durur. Hindūsitān ceviz ıabı deñlüdür. Ol ıaşı irkegi ⁽¹⁸⁾ alup dişisinüñ yanına getürür. Dişisi ol ıaşı görücek derḡāl yumurtlar. Ammā kim üç yumurdası ⁽¹⁹⁾ olur. Artuḡ ziyāde olmaz. Yuvasında ol ıaş ıalır ve hem cemīc ıuşlar yumurdasın yigirmi gün başar. Ammā ⁽²⁰⁾ bizüm cinsümüz ‘uqḳāb aşı otuz gün temām başar. Andan şoñra kim üç yavrusı ııkşa ikisini ıabül ider, birisini ⁽²¹⁾ ıabül itmez. Yuvasından alup irkegi yuvasınıñ yanında bıraḡur. Kāsirü'l-‘izām dirler ammā kim Türk dilince [22b] ⁽¹⁾ lori dirler, bu lori ıuşunuñ ‘ādeti bu durur kim ıanda anasuz yavru bulsa bisler. Ammā kim bākī ıuşlarıñ ⁽²⁾ bislemez.” diyicek Süleymān eyitdi: “Yā ‘uqḳāb, bu neden durur kim üç yumurda başup birisini terk idüp böyle ⁽³⁾ itmek, neden dirsın?” didi. ‘Uqḳāb eydür: “Yā Süleymān, ol kim üç yumurdadan üç yavru kim ḡāşıl olur. Birisini ⁽⁴⁾ irkegi ve birisini dişisi bislemege¹ ıabül iderler. Ve ol birisini bislemeyüp terk iderler. Ve ammā kim eger ol yirüñ ⁽⁵⁾ hevāsiyla barışmayacaḡ olursa yavrusın alup bir daḡı laṭīf yüce yire varup iledüp bisler. ıünkim yavrucaḡları ⁽⁶⁾ ıanadlana uıa. Tā kim ol yavrularıñ öñüne düşüp felek yüzüne ol ıadar ııkar kim tā ḡattā günüñ ⁽⁷⁾ te’sīri anlara irişür. Daḡı ol yavrularına naıar ıılır, görür kim eger ol yavrular felek yüzünce² günüñ yüzüne ⁽⁸⁾ baıup şu‘āına teemmül ıılırsa bilür kim şaḡīḡ kendünüñ ‘uqḳāb neslidür ve eger dürüst baımayup gözin ⁽⁹⁾ şābit dutup baımazsa hemīn sā‘at evvel ol yavrusına penıe vü mınḡār urıp hevāda helāk ider. Daḡı ⁽¹⁰⁾ dönüp inüp gelür. Ol birisini daḡı pāre pāre ıılır. Eger kim ol birisi andan ıaçarsa daḡı mümkün degüldür ⁽¹¹⁾ āḡir anı öldürmeyince ıomaz.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Pāk olur ‘uqḳāb cinsi şehriyār

⁽¹²⁾ Pākılıḡıla ider ol cins iftihār

Ger dişisi eylese bed-nāmlık

İrkegi öldürüp ider ḡor u zār

¹ bislemege İ: - T / Ve ol birisini bislemeyüp terk iderler İ: - T

² yüzünce İ: yüzünde T

⁽¹³⁾ N'ola murğān içre olsa kem¹ t̄uyūr

Cins-i ʿuḳḳāb içre olmaz kem i yār

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ⁽¹⁴⁾ ve daḥı yā Süleymān üçüncü ḥaşletüm ḳuşlar üzerine oldur kim kaçan ki ʿuḳḳābuñ atası ve anası kim ḳocalsa ⁽¹⁵⁾ içinden birisinüñ yaşı ölüm ḥaddine varsa zīrā ʿuḳḳāb zīyāde yaşayıcak zebūn olur. Neden? Anuñçün kim ⁽¹⁶⁾ ne ḳadar kim yaşasa mınḳarı uzun olur, av avlayımaz olur. Tizcek helāk olur. Pes yavruları ol ⁽¹⁷⁾ pīr olan ʿuḳḳābı nevbetce götürürler. Ğāyet şāfī bıñara ve t̄uru şulara iletürler. Çirkin ve mirkin yurlar. ⁽¹⁸⁾ Daḥı tā ölünce anuñçün şikār iderler, götürürler, yir. Tā ölünce bislerler. Nebbetce ne ḳadar yavrusı varısa görüp ve ⁽¹⁹⁾ gözedüp terk itmezler. Ana ve ata ḥaḳḳını bilürler. Bāḳī ḳuşlar gibi degüldür.

NAZM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

⁽²⁰⁾ Ataya ḥizmet ḳılır ʿuḳḳāb i şāh

Tā ḳazanmaya cihānda ol günāh

Ceddine ḥizmet ḳılana bī-gümān

⁽²¹⁾ Raḥmet ider ol kerīm ü ol ilāh

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ʿuḳḳāb böyle diyicek yine Süleymān [23a] ⁽¹⁾ Ḥazreti ʿaleyhi's-selām eydür: “Yā ʿuḳḳāb, hīç ol kim pīr ola daḥı çāre yoḳdur. Hemān ḳalır mı?” didi. ⁽²⁾ ʿUḳḳāb eydür: “Yā Süleymān, bilürüz çāre var durur.” Süleymān didi kim: “Nite?” ʿUḳḳāb eydür: “Yā Süleymān, çünkim ⁽³⁾ ʿuḳḳāb pīr olsa yükleri ağır olur ve gözlerinin daḥı nūrı ve ferī az ḳalır. Kör bigi olur ve daḥı ⁽⁴⁾ yā Süleymān, şikārın alırmaz olur, helāke yüz t̄utar. Anuñ aḥvālin kim kendünüñ yavrusı ve yā ḥod neslinden ⁽⁵⁾ birisi kim ḥāline vāḳıf ola. İki gelürler, ol ʿuḳḳābı t̄utarlar, götürürler. Menzil-be-menzil yitürürler. ⁽⁶⁾ Nebbetce arḳalarına götürürler. Nereye dilerse alup giderler. Ve bir bıñara iltürler kim be-ğāyet şāfī ve t̄urı ⁽⁷⁾ şuyı ola. Taşdan çıkar ola, bulanuḳ olmaya. Ol şāfī şuya iltürler. Daḥı anuñ çirkin ve mirkini ⁽⁸⁾ yurlar, daḥı ḳurudurlar. Güneşde andan ol ʿuḳḳāb-ı pīr ḳanad açup uçar. Hevā-yı fenāya çıkar. Ol ḳadar çıkar ⁽⁹⁾ güneşe yakın varur. Ve ol ḳadar kim günün ḥarāreti ḳanadınun yünlerin yaḳar, göyündürür. Gözünün z̄ulmeti ⁽¹⁰⁾ daḥı gider, nūrı açılır. Andan hevā-yı fenādan iner. Ol bıñara t̄alup batar. Hemān girü yigit olur, yilekleri ⁽¹¹⁾ yine biter, t̄azelenür.

¹ kem İ: kim T // kem İ: kim T

NAZM

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

Çün hevādan inüben şuya batar

Dökilür eski yüñi taze biter

⁽¹²⁾ Lîk yüñi bitmeyince pîr-i murğ

Yırtıcıdan kendüzin penhân ider

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī Ve Der-Ḳavāyid-i 'Aql Güyed

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

⁽¹³⁾ 'Āḳılısan kendü nefsüñ bilesin

Ḥaḳḳı gözle ḥālīḳuñı bilesin

⁽¹⁴⁾ Kendü nefsüñden işit remz-i mişāl

Gör ne söyler ṭapuña aḥvāl ehl-i ḥāl

Bu hevā-yı nefsüñ olur ol 'ıḳāb

⁽¹⁵⁾ Kim hevā-yı nefse uyup çekme iḳāb

Kim hevā-yı nefse yoḳdur hiç ḳarār

'Āşī vü cabbār olupdur ḥor u zār

⁽¹⁶⁾ Çeşmenüñ mişli durur tevbe hemān

Pāk oluban ma'şiyetden bī-gümān

Tevbe kıl kim pāk ola albũñ daı

⁽¹⁷⁾ Ramet ide azretũne a daı

Bir daı vardur meel ki oldur bĩnar

af gũnũl olur ala aıkar

⁽¹⁸⁾ On sekiz biñ alemũñ naşı ayan

Anda ahir gũrũnũr bellũ beyan

Cehd kıl kim gũnlũni pāk idesin

⁽¹⁹⁾ Hemunãn ayĩne táb-nāk idesin

ıll ü ıdan almaya dilde eer

alb-i pāke a kıllur dāyim nazār

⁽²⁰⁾ a nazargāhı durur un alb-i pāk

albũni af eyle hemun táb-nāk

Beyt-i adur unki gũnlũñ kāmukār

⁽²¹⁾ İtmegil eytāna mesken aıkar

Dĩvi dilden itmeyince def^c-i red

Aa ramān girmege yodur meded

[23b] ⁽¹⁾ Sür recīm gire içine tā melek

Ḳurb-ı Ḥaḳḳa irişüp bulğıl dilek

Mā' u menden geçmeyince pür-hüner

⁽²⁾ Küllüsinden itmeyince sen güzer

Ḳurb-ı Ḥaḳḳı bulımazsın bī-gümān

Raḥmete lāyıḳ olamazsın hemān

⁽³⁾ **Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥir**

[fā'ılātün fā'ılātün fā'ılün]

Çoḳ şükürler yārī kıldı Ḥaḳ te'āl

Buldı yüz altmış sekiz meclis kemāl

⁽⁴⁾ Ger ecelden bulurısam men emān

Yā 'ömürden bulurısam men zemān

İy cemā'at bāḳısın da řerḥ idem

⁽⁵⁾ Rāstın eydüp kizbin anuñ řarḥ idem

Bu ümizüm ki Süleymān-nāmesin

Āḥir idem itmedin menzīl-i sin

⁽⁶⁾ Her sözi ki bunda ben söylemişem

Ḥaḳdan ilhām oldı remz eylemişem

Sözlerümdür dürrî gevher şāhvār

⁽⁷⁾ Hāḡḡa minnet sözlerümüñ şāhı var

Her sözümdede var meşel dürlü ‘iber

Hı̄kmet-āmiz eyle ki bulmaz ḡalel

⁽⁸⁾ Ḳıl tefahḡuş ḡamusın taḡkık bil

Kizb yokdur şahdur itme ḡāl u ḡāl

Ol cihetden te’līf oldu bu kitāb

⁽⁹⁾ Müstemı‘ ḡuş itse sözümd kām-yāb

Ḳılalar Firdevsi rūḡına du‘ā

Hāḡ te‘ālā ḡācetin ide revā

⁽¹⁰⁾ Yā Ḡafūr u yā Ra’ūf u yā ‘Alīm

Hālıḡ a‘zam pādışāḡ luḡfi delīm

Raḡmetüñ çok fazluñıla bī-kerān

⁽¹¹⁾ Raḡmet it Firdevsiye iy müste‘ān

Oḡıyana bu kitābum yā İlāḡ

Raḡmet eyle vir murādın yā İlāḡ

⁽¹²⁾ Raḥmeti Ḥaḳdan dilerseñ iy hümām

Vir şalāvāt Muştafāya hem selām

3.3.1.3. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Sekiz Meclisinüñ Zıkrindedür

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹³⁾ Dil revān söyleriken iy nīk-nām

Di ḥadīş aḥsen ola emlah kelām

⁽¹⁴⁾ Söyle ma‘lūm ola şāh-ı a‘zama

Söz felekden indi ḥalk-ı ‘āleme

Çün yüce gökden inüpdür söz yire

⁽¹⁵⁾ Ādem olmaz sözüni her kim yire

Söz dimekdür saña Ḥaḳdan çün naşīb

Di sūḥan ki söz gerekdür key ‘aceb

⁽¹⁶⁾ Sözdür ādemden şehā çünki murād

Pes sūḥandan çıkarur sözile ad

Cism ü cānuñ māyesidür şaḥ kelām

⁽¹⁷⁾ Dü-cihān ser-māyesidür ḥaḳ peyām

Söz durur Tevrāt u İncīl ü Zebūr

Sözden özge nesne yokdur bī-kušūr

⁽¹⁸⁾ Gerçi geydüm müflisem şāl u kilīm

Līk sözle olmışam Mūsī-kelīm

N'ola geysen men pelāsıla mesīḥ

⁽¹⁹⁾ Çok şükür nazmum durur nefḥ-i Mesīḥ

İsī gökden yirde işitse beytümi

Ḳıla aḥsend ol gözedüp beytümi

⁽²⁰⁾ Hızır söz alsam dilüme çün ḥayāt

Nāmeme nazmum virür nefḥ-ü ḥayāt

Sözden özge nesne olsa yik-sere

⁽²¹⁾ Nite söz nāzik ola peygāmbere

Ḥaḳḳa minnet itdi sözi Ḥaḳ naşīb

Söz diyelüm māt ola pīr ʿandelīb

[24a] ⁽¹⁾ Yā ilāhī ol Muḥammed ḥürmeti

Muḫtafā Maḥmūd u Aḥmed ʿizzeti

Ḳıl ‘ināyet āḥir ola bu kitāb

⁽²⁾Vir hidāyet yaza oḳuya kāmīyāb

Ḳalbümi şāf eyle yā Rab bu zemān

Şeh Süleymān ḳışşasın idem beyān

⁽³⁾Rāst sözüüm oldısa ğāyet şaḥīḥ

İde aḥsen sözlerüme her faşīḥ

Ol biriçün gökleri ‘ulyā iden

⁽⁴⁾Ḥākini Firdevsinüñ güyā iden

Ol tenüme cān viren başa ‘aḳıl

Virdi dil ki şaḥ kelām idem naḳıl

⁽⁵⁾Var ümīzüm söyleyem emlaḥ kelām

Çün Nizāmī naẓma virem ben nizām

Şā‘irāndur gerçi ğāyet key çehān

⁽⁶⁾Kim pür olur şı‘rile işbu cihān

Sözi taḥḳīḳ elden anuñçün ḳoduḳ

Şeksüz eşekden ḳopar şā‘ir ḳoduḳ¹

---

¹ Hem ḳoduḳ hem ḳodaḳ şeklinde harekelenmiştir.

⁽⁷⁾ Bu zemān eş‘ārına yokdur ‘aded

Müfsidīne daḡı yokdur ḡadd ü ‘ad

Görmedüm munşif kişi inşāf ider

⁽⁸⁾ Müfsidi gördüm velī çok lāf ider

Sözleri şā‘irlerüñ ra‘nā gerek

Naẓmı dil-keş aḡseni ḡarrā gerek

⁽⁹⁾ Söz gerek kim rāst ola maḡbūb hem

Ṭālib ola görmege maṭlūb hem

Dürri gevher olduḡıçün her sözüüm

⁽¹⁰⁾ Başda yarup götürür iki gözüm

Diñle imdi bu Süleymān kışşasın

Vir şalāvat def‘ idüp dil ḡuşşasın

Ḳışşa-i Ḳāhir Bin Sām-u Süvār Dīden-i Ḳubbe-i Eyvān-ı ‘Azīm

Loḡmān Ḥaḡīm ḡavlince rāviyān-ı ⁽¹²⁾ aḡbār ve nāḡilān-ı muḡtār ve Eflāṭūn-i Yūnānī naḡlince aşḡāb-ı kibār ve erbāb-ı muḡtār ve aḡbāb-ı aḡyār ol ⁽¹³⁾ vechile şaḡīḡ hikāyet ve melīḡ rivāyet ḡılup eydürler: “Ol zemān kim Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām dīvān-ı ⁽¹⁴⁾ murḡānı ṭurgurup teftiş itmekde ve her bir murḡuñ ḡaziyyesin şormaḡda.” Ammā kim bizüm kışşamız ⁽¹⁵⁾ **ez-ān cānib** Ḳāhir bin Sām-süvāra ol pehlevān-ı rüzigāra geldi kim nite ol zemān kim ol ⁽¹⁶⁾ şehir-i mu‘azzamı görmege Ḥaḡdan temennā ḡılacaḡ¹ anı görmege bir melek-şüret ve ‘uṭārid-fiṭnat kimesne gelüp ⁽¹⁷⁾ selām virdi. Ḳahir ‘aleyk aldı,

¹ ḡılacaḡ

eyitdi: “Yā Qāhîr bin Sām, Hâk te‘âlâ hâcetüñi kabûl itdi. Tır kim saña ol ⁽¹⁸⁾ şehri gösterim.” didi. Qāhîr işidüp şād oldu, secde-i şükür itdi. Andan Qāhîrûñ kolına yapışup ⁽¹⁹⁾ götürdi. Ol şehriñ içine götürdi. Allâh te‘âlânuñ iznile şehriñ kapusından içerü girdi. ⁽²⁰⁾ Bismi’llâh diyüp kapudan içerü girüp Sām-u Süvâr oğlu Qāhîr nazar kılpup gördi kim bir mu‘teber ⁽²¹⁾ mu‘allâ kapu niteyidi. Dürlü mermerden yidi kemer bağlamışlar, kavş-i kûzaḥ mişâl birbiri içre buğur kemer için [24b] ⁽¹⁾ çār-rükñ bir dār çatmışlar. Şöyle kim dârı yeşmden nişân virür. Kapudan içerü girüp kaşr için teferrüc kıldılar. ⁽²⁾ Ol şahn içinde bir mu‘teber kûbbe vü tāk bağlamışlar, kûbbe-i hirmāndan ḥaber virür. Andan şoñra ol kûbbenüñ ⁽³⁾ yidi yüz ve yitmiş revzenesi var. Her biri mu‘teber kapular gibi kimi murabba‘ ve kimi müdevver¹ ve kimi müseddes. Buğur tahtın ⁽⁴⁾ kırk dört eyvân kılmışlar. Her bir eyvānda biñ iki yüz altun ve gümüş şandalîler komışlar. Ādem oturacaḡ, ⁽⁵⁾ velâkin gāyet ulu. Andan kûbbenüñ için eyvānlardan ve dīvānlardan pür-naḡş u nigār kılmışlar. Şöyle kim ⁽⁶⁾ insāndan ve ḥayvāndan ve cinn ü perīden ve gül u ‘ifitden taşvîr kılmışlar. Ol kaşruñ kapusına ve yapusına ve ⁽⁷⁾ kûbbesine ve şadrına kim Qāhîr bin Sām göricek ḥayrān kaldı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁸⁾ Yapısı muḡkem be-gāyet bir kaş[1]r

Lîk geçmiş üstüne bî-ḥad ‘as[1]r

Şāḥibinüñ cismi oldısa türāb

⁽⁹⁾ Kaşrı kalmış yir yirin olmış ḥarāb

Her ‘imāret ‘āḡıbet vîrān olur

Şāḥibi ḥāke anuñ yiksān olur

⁽¹⁰⁾ Dünyede yapılmadı kat‘ā kuşūr

Kim ḥarāb olmadı bulmadı kuşūr

¹ ve kimi müdevver İ: - T

Hāl-i dünyā bu durur yoḡdur gümān

⁽¹¹⁾ Her ʿimāret olısar vīrān inan

Gāh ʿimāretler ziyāret olısar

Gāh ziyāretler ʿimāret olısar

⁽¹²⁾ Gāh alçaḡ yirleri Ḥaḡ ṭaḡ ider

Gāh ṭaḡuñ üstüni ḥalk bāḡ ider

Her binānuñ yirde kim ṭaşı yatur

⁽¹³⁾ Ṭaşıñ altında melik başı yatur

Zerre zerre isteseñ eczā-yı ḥāk

Sinler içre sīneler olmış u çāk

⁽¹⁴⁾ Dehr-i ʿālem ḥāli budur pāk-zāt

Her kaç[ı]r vīrān olur yoḡ mümkināt

Ġuşşa çokdur kışşadan diñle ḥaber

⁽¹⁵⁾ Vir şalāvāt Muştafāya muʿteber

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Ḳāhir bin Sām kaçrı görüp daḡı ⁽¹⁶⁾ ol şaḡşa eydür: “Bu ne kaçır durur kim bihişte beñzer? Ābādān velākin içinde kimesne yoḡ, ışuzlık durur.” didi. ⁽¹⁷⁾ Ol şaḡş cevāb virüp didi kim: “ Yā Ḳāhir bin Sām, bu ḳalʿayı Ṭahmurād binā ḳılmış. Bunda bir cin pādişāhınuñ ⁽¹⁸⁾ kızın almış, bu kaçrı yapdurmış. Niçe rüzigār bunda ol kızıla ʿişret eylemişler. Şoñra Ṭahmurād dünyādan ⁽¹⁹⁾

gidicek ol cin kızınıñ atası Aşam şāhı Cündīye bir cin pādişāhı daħı varıdı. Adına Hāyyān-ı Cinnī dirleridi. ⁽²⁰⁾ Cin çerisin çeküp üzerine gelüp uğraşup kızınıñ atası Aşam şāhı cinnī çerisini tağıtdı ve kendüzini ⁽²¹⁾ tutup helāk itdi. Kızın alup hātūn idinüp niçe zemān devr sürdi. Andan soñra Sikender-i Kübrā [25a] ⁽¹⁾ bu şehre geldi. Bir niçe yıl bunda oturdı. Bunuñ cinnīlerine beni¹ müvekkel qodı. Ol cinnīlerden ba‘zısı ⁽²⁾ ‘āşī oldı ve ba‘zısı daħı ‘āşī olmayup baña tābi‘ üç yüz cinnī qalup durur. Baña tābi‘ dururlar. ⁽⁹⁾ Ol vaqtden berü bu qaşrı beklerem.” didi. Qāhir eyitdi: “Bu qaşra müvekkel olduğıñ ne zemāndan durur ve hem neçeye dek ⁽⁴⁾ bu qaşrı beklersin?” didi. Ol şaħş eyitdi: “Yā Qāhir, ol vaqtden berü kim Sikender-i Kübrā ibn Daħħāk bin ⁽⁵⁾ ‘Abdu’llāh bin Sām bin Nūh peygamber kim bunda geldi, beni müvekkel qoduğınuñ aşl bu oldı kim eyitdi: “Ben ⁽⁶⁾ ‘ulūm içre görmişem ki benden soñra bir pādişāh gele kim anuñ adı Süleymān ola. Nite kim benüm taħtumı bulut ⁽⁷⁾ götürdiyise anuñ taħtını daħı yıl götüre. Qafdan qafa yitüre. İns ü cin vahş u tıyūr mūr u mār anuñ ⁽⁸⁾ emrinde ola ve anuñ salṭanatı dünyāda kimesneye virilmedük ola.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁹⁾ Hem nebī vü mürsel ola hem Hākuñ peygamberi

Hem cihānuñ māliki vü yir yüzünüñ serveri

Ancılayın şāh-ı a‘zam olısar ‘ālemde kim

⁽¹⁰⁾ Hākım olup tıtacaqdur rub‘-ı meskūn kişveri

Dīv ü ifrīt ehremen hem gūl u cin seb‘u esed

Ol Süleymān Hāzretinüñ olacaqdur çākeri

⁽¹¹⁾ Böyle diyüp oldı hāmūş ol müvekkel ol zemān

Diñle imdi kışsa nedür cān u dilden yol eri

NEŞR Hākım qavlince çünkim ⁽¹²⁾ yā Qāhir bin Sām Sikender-i Kübrā bu vechile kim Süleymānı medħ eyledi. Cümle dīv ü cin Süleymān bin Dāvūda ‘āşık ⁽¹³⁾ oldılar. Buğur ayağ üzerine tırdum, didüm ki:

¹ beni İ: - T

“Yā Sikenderi’z-zemān ve yā Zülkarneyn-i şāhib-ķırān, senden ⁽¹⁴⁾ sonra Süleymān bin Dāvūd niçe vaķtde dünyāya gelecekdür?” didüm. Eyitdi ki: “Benüm āhirete naķl itdügümden sonra ⁽¹⁵⁾ temām olucaķ Süleymān bin Dāvūd bu cihān serāyına gelecekdür. Şāhib-ķırān server ve hem resül peygamber olacaķdur.” ⁽¹⁶⁾ didi. Ben eyitdüm: “Yā Sikender-i Kübrā, ol Süleymān bin Dāvūd devrine kim irecekdür kim aña ‘azīm müştāküz.” didüm. ⁽¹⁷⁾ Böyle diyicek İsmāil peygamber bin Ğalilü’r-rahmān bilesinceyidi. İskender-i Kübrā ol resüle şordı. Ğaber alup ⁽¹⁸⁾ daķı baña dönüp cevāb virüp didi kim: “Yā Ğuryāb-ı cin, sen ol Süleymān devrine ireceksin, Ğāk-i pāyine ⁽¹⁹⁾ yüz süreceksin. Eyle olsa saña biñ cinnī koşalum, bu kaşrı bekleyesin. Tā kim Süleymān bu kaşra gelicek ⁽²⁰⁾ ol vaķt benüm vaşiyet-nāmem Süleymāna şunasın.” didi. Daķı bir vaşiyet-nāme yazup baña virdi. Henüz bendedür. ⁽²¹⁾ Andan Sikender-i Kübrāya eyitdüm ki: “İy şāh-ı ‘ālem, ol Süleymān bin Dāvūd geldiği zemānı bilem¹, şād olam.” didüm. [25b] ⁽¹⁾ Sikender-i Kübrā baña didi kim: “Yā Ğuryāb-ı cin, Süleymān dünyāya gelüp Ğātem anuñ eline girdügin, Süleymānlığ ⁽²⁾ Ğaķ te‘ālā aña teslīm eyledügin andan bilesin kim Ğāhir bin Sām-nām bir ādemī-zād bu diyāra gele, saña mihmān ⁽³⁾ ola. Ol vaķt āğāh olasın kim devr-i Süleymān olup durur. Bu kaşra daķı gelecegi yaķın durur. Bāķisin Ğuzā ⁽⁴⁾ bilür.” didi. Eyle olsa ben Sikender-i Kübrānuñ sözile ol vaķtden berü Ğaldum. Çok şükr kim yā Ğāhir ⁽⁵⁾ saña buluşdum. Umaram ki yaķın zemānda Süleymān bin Dāvūd gelecekdür. Kūh-ı Billūrı temāşā Ğılacaķdur. Ammā kim ⁽⁶⁾ yā Ğāhir bin Sām çünkim Süleymān bin Dāvūduñ nazarına varasın. Benden aña selām viresin, diyesin kim:

⁽⁷⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Diyesin Ğuryāb-ı cinnī şehriyār

Çok selām eyler saña iy nāmudār

⁽⁸⁾ Ğazretine olmışuz müştāk anuñ

Kim idevüz Ğizmetin leyl ü nehār

Ğaķ te‘ālādan dilevüz pādişāh

⁽⁹⁾ Dergehüñe yüz sürevüz kāmukār

¹ bilem İ: neden bilem T

Ol zemān ki dergehūñe varavuz

Bu uluña eylesesin i‘tibār

⁽¹⁰⁾ Zīre ol dem bizcileyin bī-‘aded

Dergehūñde o olalar bī-ūmār

Böyle diyüp Şeh Süleymān özüne

⁽¹¹⁾ Ol mübārek elin öpgil batiyār

āhire böyle diyüp cinnī temām

Nāliş itdi vir şalāvāt yādigār

⁽¹²⁾ **NEŞR** HAKĪM avlince Ğuryāb-ı cinnī böyle diyicek daı āhir bin Sām-süvārıla vedā‘laşdı. āhir bin Sām ⁽¹³⁾ ol aradan yola düşüp gitdi. Dört gün yürüyüp bir ırma kenārına yitdi. Ol ırma kenārında bir ulu aa ⁽¹⁴⁾ gördi. Ğāyet büyük şöyle kim on kişi ucaına alımaz ve ol aacuñ kenārında şuffa, şuffanuñ önünde ⁽¹⁵⁾ bñaruñ ayaı āb-ı revān olup aar. Ol şuffanuñ üstüne ıkup āhir bin Sām oturdı, birazcu ⁽¹⁶⁾ diñlendi. Uyuya vardı. Uyudayiken ulaına uş anadı gürüldüsi āvāzı geldi, beliñleyü uyandı. ⁽¹⁷⁾ Gördi kim bir kişi urur. Şüreti vü başı ve iki elleri ādem, ammā kim uşaından aşaaası uş ya‘nī āvūs ⁽¹⁸⁾ şeklinde yūñleri ve anadları var. Ammā Ğāyet büyük filce olagelüp selām viridi. āhir ‘aleyk aldı ⁽¹⁹⁾ daı eyitdi kim: “Kimsin?” Ol şaş eyitdi kim: “Ben müvekkeli-i barem, gāh gāh gelüp bu şuffada otururam. ⁽²⁰⁾ Bunda ‘işret ıluram. Andan şoñra yürüyüp deryāda makāmumuz vardur. Anda oluram. Aduma Merāhim-i Barī ⁽²¹⁾ dirler.” didi. Daı şordı kim: “Sen kimsin?” āhir daı Sāmüsvāruñ olyidügin söyledi. Vaşf-ı hālin **[26a]** ⁽¹⁾ bir bir şerh eyledi. Beni Zerrīn şehrine iletgil didi. Yalvardı, nāliş ıldı. āhir eyle diyicek ol müvekkeli-i ⁽²⁾ bar didi kim: “Ben atam Ğayyān-ı Barīden işitdüm ki Sāmusüvārı görmiş, Rūh şāhı cünd atında ammā kim benim ⁽³⁾ elümden gelmez. Seni anda iledem.” diyüp söyledi. Bular bu kelimātdayiken müvekkeli-i barīnün hāşları ⁽⁴⁾ geldi. Cümlesi anuñ şeklinde envā‘ ni‘metler getürdiler, yidürdiler ve işürdiler. Ve andan şoñra ⁽⁵⁾ āhir yol şordı, şehir-i Zerrīnden yaña melik-i barī yol gösterdi. āhir gitdi, felek elinden şikāyet ⁽⁶⁾ itdi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Hey nice bir ahr idersin cānumuza iy felek

Virmedüñ inşāf idüp maşūdumuz üzre dilek

⁽⁷⁾ Āh idersem ger elüñden oda yaam ālemi

Alarısam göz yaşına ara varur āv semek

NEŞR Hākīm avlince ⁽⁸⁾ āhir bin Sāmusüvār felekden şikāyet ılup kim gitdi. Bir aa öpünü deste öp eyledi, yara idindi. Dört ⁽⁹⁾ gün yürüdi. Bir aa geldi. ızıl yāütđan ol aı temāşā eyledi, bir şavmaa gördi. İçinde bir zāhid ⁽¹⁰⁾ şeyh oturur cin şeklinde. āhir selām virdi, pīr aleyk alup ana didi kim: “Merhabā, yā āhir bin Sām-u Süvār, ⁽¹¹⁾ şafā geldüñ.” didi. uca uca görüşdi. āhir eyitdi: “Yā şeyh, benüm āhir bin Sām-süvār olduğun neden bildüñ?” didi. ⁽¹²⁾ Ol zāhid eydür: “Hızır gelüp baña bildürdi.” āhir didi kim: “Sen kimsin?” Eydür: “Baña **antā’ıl** dirler. Bu auñ üzerinde ⁽¹³⁾ bir meleki müvekkel vardur. Ben anuñ tekvīniyem.” didi. āhir taām istedi. Dāne hurma getürdi. āhir yidi, ⁽¹⁴⁾ arnı oydı. antāyil didi kim: “Yā āhir, am yime kim atañ Sām-u Süvāra yaın zemānda buluşursın ve Süleymān ⁽¹⁵⁾ nazarına varursın. Benden aña selām ılasın ve mübārek elin öpesin. İnşā’alīlāhu teālā umaruz kim ol ⁽¹⁶⁾ resülüñ mübārek yüzini görevüz.

NAZM

[fāilātün fāilātün fāilün]

Hā teālādan umaruz her zemān

⁽¹⁷⁾ Ol nebī yüzün görevüz şādumān

Hızmetine yüz sürevüz cānıla

Dergehinde uravuz erkānıla

⁽¹⁸⁾ ulluım [hem] ılavuz cāna faır

Kim müşerref ola anuñla bu dehr

Ol Süleymān olısdur şeh ‘azīm

⁽¹⁹⁾ Dilegince döniser devri delim

Cümle maḥlūk aña fermān olısar

Kem kulu Dārā vü ḥāḳān olısar

⁽²⁰⁾ Yıl getürüp taḥtını seyrān kıla

Gün mişāli ‘ālemi devrān kıla

Böyle diyüp anda Ḳaṅṭā’īl pes

⁽²¹⁾ Oldı sākin vir şalāvāt sözi kes

NESR Ḥakīm ḳavlınce Ḳaṅṭā’īl böyle diyüp Ḳāhir bin Sāma [26b] ⁽¹⁾ emānet ıṣmarladı. Daḥı bir la‘l çıkardı, virdi kim ādem ḳafasınca ola. Didi kim: “Yā Ḳāhir, çünkim şuşayasın. ⁽²⁾ Bu la‘li ağzuña alasın. Şuşızlıḡuñ def‘ ola. Yüregüñ tāzelene.” didi. “Ve acıḳduḡuñ vaḳtın ⁽³⁾ daḥı hemçünān idesin” diyüp yol şaluvirdi. Ḳahir ṭurup gitdi. Ol ṭaḡdan inüp yidi gün ⁽⁴⁾ daḥı yürüdi. Āhir bir ṭaḡa yitdi kim zeberceddendi. Bir ‘azīm ṭaḡdı. Ol ṭaḡuñ öñünde bir şahrāya geldi. ⁽⁵⁾ Ol şahrānuñ ortasından bir şuş çıkup akar kim Nīl ü Furāta beñzer. Kenārında bir ağaç var. Ağac dibinde bir ⁽⁶⁾ şuffa, şuffa üzerinde bir şaḥş oturur. İki ḳanadı var. Başında bir tāc geyür ve öñünde bir ḥon ṭurur ⁽⁷⁾ üsti örtülü. Ḳāhir yakın¹ varup selām virdi. Ol şaḥş ‘aleyk alup Ḳāhire yir gösterdi. Ḳarşusunda ⁽⁸⁾ oturdu. Ḳāhir gördi kim yüzünüñ nūrı güneş bigi berḳ urur. Andan eyitdi: “Yā Ḳāhir bin Sāmusüvār gerçi ⁽⁹⁾ ādem oḡlısın ammā kim şāhib-ḳırān zülalesisin. Ve hem āhir şehīd olacaḳsın. Cennet maḳāmın durur. İşbu cennet ⁽¹⁰⁾ ta‘āmından yigil.” diyüp ol ḥonuñ üzerinden örtüsini giderdi. Ḳāhir gördi kim ısıcaḳ balıḳ ⁽¹¹⁾ ve kirde ve zeytün ve yaş encīr ve üzüm alup yidi. Ḳarnı ṭoydı, şükr itdi. Andan Ḳāhir şordı kim: “Yā ‘abda’llāh, ⁽¹²⁾ aduñ nedür ve kimsin ve bunda neye ṭurursın?” didi. Ḳāhir eyle diyicek cevāb virdi kim: “Yā Ḳāhir, benüm adum Ḥasan Bā’īldür. Bu ⁽¹³⁾ zümürüdden ṭaḡuñ üzerinde bir melek-i müvekkel var durur. Ben anuñ tekvīniyem. Bugün ol melek-i müvekkel baña didi kim ⁽¹⁴⁾ ‘uçmaḳdan ṭa‘ām geldi, getürdüm. Senüñ ḳatuña bugün bir ḳonuk gelecekdür. Adı Ḳāhir bin Sāmusüvār olacaḳdur. ⁽¹⁵⁾ Bu uçmaḳ ta‘āmın aña yidürgil’ didi. Ben ta‘accüb eyledüm. Didüm ki ol ne ḳonuk durur kim aña uçmaḳ ta‘āmın ⁽¹⁶⁾ getüresin? Cevāb virdi kim ‘ādem oḡlanıdır. Eyitdüm ki ādem

¹ yakın T: - İ

oğlanına ḥod degmeñez. Uçmak ni‘meti müyesser ⁽¹⁷⁾ olmaz. Didi kim aña Ḥaḳ te‘ālā şehīdlik mertebesin virecekdür. Bu ta‘ām anuñ naşībi durur. Dünyāda daḥı ammā kim ⁽¹⁸⁾ aña vaşiyet kılasın kim Süleymān bin Dāvūda varıncaḳ benden selām kıla kim müvekkel-i kūh-ı zeberced saña selām ⁽¹⁹⁾ kıılır diyesin. Yā Ḳāhir benümçün daḥı selām viresin ve mübārek elin öpesin. İnşā’a’llāhu te‘ālā biz daḥı ⁽²⁰⁾ mübārek yüzünü görevüz, ḥāk-i pāyine yüz sürevüz.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bu yaḳın vaḳt içre umaruz zü’l-celāl

⁽²¹⁾ Dergehine yüz sürevüz māh u sāl

Zī sa‘ādet bizlere kim irişüp

Ḥizmetini kılam anuñ nīk-fāl

[27a] ⁽¹⁾ **NEŞR** Ḥakīm ḳavlince Ḳāhir bin Sāmusüvār ol pehlevān-ı rüzigār çünkim Ḥasan Bā’ıl kim bu vaşiyet eyledi. ⁽²⁾ Daḥı bir ‘azīm zeberced virdi. Rengi nūr’ul-envarıdı. Ḳāhirle vedā‘ kılıp yol gösterdi. Andan geçdi, bir taḡa ⁽³⁾ daḥı irdi kim adı Cebel-i Zümürüd idi. Ve ‘azīm yüce taḡıdı. Üzerine çıḳdı, bir ḳubbe gördi kim nūra beñzer. ⁽⁴⁾ Ḳubbenüñ dibinde bir bınar çıḳup aḳar kim Furātca ola. Ḳubbenüñ kenārına vardı. Gördi kim cebelden yaña⁽⁵⁾ sında bir melek-i a‘zam oturur. İki ḳanadları var ve yüzünüñ nūrı ol taḡa gün bigi şu‘le virüridi. ⁽⁶⁾ Ḳāhiri görüp didi kim: “Merḥabā yā Ḳāhir bin Sāmusüvār, şafā geldüñ.” didi. ‘İzzet eyledi. Ḳāhir bildi kim bu daḥı melekdür. ⁽⁷⁾ Andan soñra Ḳāhir daḥı varup elin öpmek istedi. Ol melek elin vormeyüp Ḳāhiri çeküp der-āḡüş idüp ⁽⁸⁾ görüşdiler. Andan Ḳāhire bir kürsī koyup oturdu. Ḳāhir didi kim: “Yā melek-i a‘zam, kimsin ve aduñ nedür?” Ol melek ⁽⁹⁾ cevāp virüp didi kim benüm adum **Keşfā’ıl** durur. Bu taḡa müvekkelem ki kūh-ı zümürüddür. Ben bu ⁽¹⁰⁾ cebel-i Zümürüde müvekkelem Ḥaḳ te‘ālānuñ emrile didi. Ḳāhire bir nār şundu. Ḳāhir bin Sāmusüvār alup ol ⁽¹¹⁾ nārı yidi. Şekkerden daḥı tatlıydı ve lezzetlüydü. Nārı yiyüp daḥı su‘āl idüp didi kim: “Yā melek-i ⁽¹²⁾ a‘zam, bu ḳubbenüñ içinde ne vardur ve bu ḳubbe ne ḳubbe durur?” Eydür: “Yā Ḳāhir bin Sām, bu ḳubbenüñ aşlı Süleymān bin ⁽¹³⁾ Dāvūd peygamberile gelürseñ ol vaḳt göresin, sırrına muḫḫali‘ olasın. Bu dem saña dimege destūr yoḳ durur.” ⁽¹⁴⁾ Ḳāhir eyitdi: “Ben ol Süleymānuñ devrine niçe rüzigār içre varuram?” didi. Melek-i müvekkel cevāb ⁽¹⁵⁾ virdi kim bir yıla yaḳın yürisesin. Ol Süleymānuñ ḥazretine varasın. Ḥāk-i pāyine yüz süresin. ⁽¹⁶⁾ Maḳşūduñ ḥāşıl, ḥāk-i pāyine kim vücūduñ vāşıl ola.

NAZM

[fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün]

⁽¹⁷⁾ Çün göresin Şeh Süleymān ḥazretin

Elin öpüp benden eyle ḥizmetin

Di Zümürürd kūhına ḥākīm melek

⁽¹⁸⁾ Öpüp elüñ eyledi senden dilek

Ben ḫuln unutmāsın şāh-ı cihān

Var ümīzüm göstere devr-i zemān

⁽¹⁹⁾ Olmışam müştāk āna ben cānıla

Ḥizmet idem ḥazrete erkānıla

Bir du'ādan añadursun ḫulunı

⁽²⁰⁾ Ḥazretini göre dek bu cān gözi

Böyle diyüp ol melek itdi vida'

Vir şalāvāt Muştafāya bī-nizā'

⁽²¹⁾ **NEŞR** Ḥakīm ḫavlince ol melek-i müvekkel-i¹ zümürürd böyle diyicek Ḳāhir baş üzerine didi. Daḫı [27b] ⁽¹⁾ andan **su'āl** eyledi kim: “Yā müvekkel-i Zümürürd, benüm yolum ḫancarı gider ve benüm ḫālüm ne olacaḫdur?” ⁽²⁾ didi. Melek-i müvekkel daḫı **cevāb** virdi kim: “Yā Ḳāhir, ḡam yimegil kim senüñ yoluñ ⁽³⁾ kūh-ı Billürüñ etegine varur. Ammā kim zinhār ol kūh-ı Billürüñ ḫafasına çıḫup andan öteye ne ⁽⁴⁾ varıduḡını varup baḫmayasın kim anda ḫalursın. Daḫı saña andan çıḫmaḫ yoḫ durur. Hemān kūh-ı Billürüñ ⁽⁵⁾ eteginde bir şu vardur. Yişil ırmaḡdur. Anı teferrüc ḫılasın. Daḫı benlik sözlerin elden ḫoyasın, gidesin. ⁽⁶⁾ Tā kim yoluñ Ka'beve vara, Süleymānuñ yüzün göresin. Ḥāk-i

¹ müvekkel-i T: - İ

pāyine yüz süresin.” didi. Dağı Kāhir bin ⁽⁷⁾ Sāmusüvārla vidā^c eyledi. Bir pāre zümürüd viridi. Çetük başınca ola. Andan Kāhir eyitdi: “Yā melek-i müvekkel-i ⁽⁸⁾ Zümürüd, baña yol göstergil.” didi. Yol kulağuzladı. Ammā kim eyitdi: “Yoluñ bir yire uğrar kim tolu ‘akreb⁽⁹⁾ ler durur. Ol ‘akreblerden geçmek dilersen birkaçın dutup oda yakğıl. Kalan ‘akreblere hep yoldan kaçarlar.” ⁽¹⁰⁾ didi. Kāhir dağı vidā^claşup gitdi. Sekiz gün yürüyüp toközuncü gün oluncağ bir şahrāya irdi. ⁽¹¹⁾ Kumlu ve kayırlu ve taşlu yir. Ammā kim içinde ol kadar ‘akreblere var kim her biri bir kablubağa bigi kışaçların ⁽¹²⁾ çin kılup tururlar. Kimileri dağı yürürler. Kāhiri görüp hamle kıldılar. Kāhir deste çöpüle urup ⁽¹³⁾ dördin düşürdi. Defi^c çakmak çakup od yakup ol dört ‘akrebi oda yakdı. Dütünü kim ⁽¹⁴⁾ çıkdı, ol ‘akreblere üzerine dütününi kim yil alup gitdi. ‘Akreblereñ reyhası burnına girüp ⁽¹⁵⁾ cümlesi tağıldı. Şahrānuñ yolunda ‘akreb kalmayıcak, biri görünmeyicek ve bunu göricek Kāhir şükri-i ⁽¹⁶⁾ yezdān kılup gitdi. Birkaç günden bir mağāma dağı irişdi. Gördi kim bir ejderhā kim bir ulu tağa beñzer. ⁽¹⁷⁾ Bu yol gelüp bir dereye uğradı kim derenüñ aşağısındağı şu görünür ve görünmez, cāh-ı cehenneme ⁽¹⁸⁾ beñzer. Şirāt köprüsi kuralan dereden nişān virürdi. Ammā kim ol ejderhā dağı ağzını açmış, ⁽¹⁹⁾ Veyl tamusunuñ kapusu gibi ve dişleri dağı görünür. Menāre-mişāl ve altın tuțağı derenüñ dibinde ⁽²⁰⁾ ve yukaru çeñesi derenüñ üstünde ve kıyruğı uzun, derenüñ öte yanına geçmişdi.

⁽²¹⁾ NAZM

[fā^cilātün fā^cilātün fā^cilün]

Çarh-ı tinnin mişli anuñ heybeti

Cānlara kórku birağur hey’eti

[28a] ⁽¹⁾ Arslan öñünden geçerse döke der

Kuş uçarsa üzerinden şala per

Ṭamu ağzın açuban virse nefes

⁽²⁾ Gün deminden kararurdu çün ‘ades

Gülhana beñzer gözi yalıñlanur

Gökde Merrîh kórquban beliñlenür

⁽³⁾Başı hammām kubbesi gevdesi dağ

Gördi Kāhir korkdı andan bi-nizā‘

NEŞR Hakīm kavlınce ⁽⁴⁾ Kāhir bin Sām ol ejderhānuñ heybetini görüp korkdı. Şöyle kim ol ejderhānuñ ağzınuñ içinden ⁽⁵⁾ tuman çıkardı kim felek yüzi ol buḥārdan görünmez olurıdı. Kāhir ‘āciz kaldı, kandan giçecegin ⁽⁶⁾ bilemedi. Biş gün daḥı ol dere kenārınca gitdi. Giçecek yir bulamadı. Āḥir göñlünde eyitdi: ⁽⁷⁾ “Ḥaḫ te‘ālā beni şaḫlarsa ya‘nī ecelüm gelmedise şaḫlar, nesne olmazam. Ve eger¹ ecelüm bundayısı ne çāre, ⁽⁸⁾ helāk olam.” diyüp kendü cānından uşandı. Ejderhānuñ kursorında olup helāk olmağa rāzī ⁽⁹⁾ olup daḥı kendüyi götürdi. Ejderhānuñ ağzına atdı. Ol ḥod tılsım idi. Kāhir gözin açup ⁽¹⁰⁾ gördi kim cānsuzdur. Tuçdan düzülmiş cānlu ejderhā bigi görünürdi. Ortada bir dāyire var ⁽¹¹⁾ tılsımāt yazılı. Kāhir oradan yürüyüp gelüp ejderhānuñ kuyruğına çıkdı. Bir ‘amūd gördi. ⁽¹²⁾ Üzerinde yazılmış kim: “Yā Kāhir bin Sām, ben kim Daḥḥāk-i Mār idüm. Bu yire geldüm. Çok leşkerüm helāk oldu. ⁽¹³⁾ Beglerümile andan geçmek diledüm. Didiler kim bu kūh yoludur. Ādemī-zāda varmaḫ güç durur. Eyle olsa ⁽¹⁴⁾ bu ejderhāyı tılsımāt düzdüm. Tā kim bundan öte kimesne geçmeye. İllā meger kim Kāhir bin Sāmusüvār gelüp ⁽¹⁵⁾ giçe, kūh-ı Billūrīni görüp temāşā kıla, dimiş. Kāhir bildi kim Daḥḥāk-ı Mārīnūñ bināsı durur ve hem tılsım ⁽¹⁶⁾ durur. Andan geçüp gitdi. Birkaç gün daḥı yürüyüp bir yüce tağa geldi kim kūh-ı Semāvātdan ⁽¹⁷⁾ nişān virürdi. Ammā kim dört tarafı buḫaḡuñ kızıl ve kara ḫayalar sengistān velākin oḫaḡuñ ⁽¹⁸⁾ ortasında bir ‘ālī şaḫrā var. Vāfir içinde sūnbül ve za‘ferān ve zaymurān ve erguvān ve gülüstān ⁽¹⁹⁾ ve dürlü dürlü çiçeklerle müzeyyen olmuş. Tūtī ve ḫumrı ve turrāc dillerince ötüp Ḥaḫ te‘ālāya ⁽²⁰⁾ ḫamd kıilup şükürler ider. Elḫān āvāzıla kim Kāhir diñleyüp cān u göñli ḫoş eyledi.

⁽²¹⁾ **NAZM**

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Zeyn olupdur her taraf gülzārıla

Nāle kıilup ötüşürdi zārıla

[28b] ⁽¹⁾ Bāḡ ara ‘ayne’l-ḫayāt aḫar revān

Şu kenārı servi vü çinārıla

¹ eger T: - İ

Kışşa-i Kaşr-ı Mu'allāk

(2) Hākīm kavlince Kāhir çünküm ol araya geldi. Bu bınar kenārında oturdı ve ŝuyından içdi. (3) Ve birez dahı nebātāt yidi. Nā-gihān kulağına pāsubānlar āvāzı geldi ve hūrūslar ötdi. (4) Ve tabl u kūslar çalındı. Ādem āvāzeleri geldi. Gülğuleyle cihān taldı. Kāhir işidüp (5) ŝükr-i yezdān kıldı. Eyitdi: "Ben hōd ādemī-zād memleketine gelmişem." didi. Çevre yaña nazār kıldı. Hīç nesne (6) göremedi. Diñleyüştürdü kim bu āvāzelerün küllüsi felekden yañadan gelür. Hevāya nazār kıldı, (7) girü hīç nesne görünmez. Ammā kim anuñ gibi tuman çekmiş kim ne gök görünür ve ne güneş ve ne ay (8) görünür ve ne hōd yıldızlar. Kāhir ta'accüb eyledi. Çevre yaña bağıdı. Görđi kim güneş tōğmiş, (9) tağlaruñ üsti rüşen olmışdur. Ammā kim bu ŝahrānuñ üzerinde zulümāt çökmiş durur. (10) Kāhir yine ta'accüb eyledi. Kulağ urdı, görđi kim yine bu felek yüzünden yañadan āvāzeler gelüp (11) pāsubānlar çıgrıŝurlar ve hūrūslar ötüŝürler. Kūs-u harbī ve tabl u duhül āleti çalınur ve nākūs (12) öter. Hāy u hūydan 'ālem içi zelzeleye vardı ve velveleyile taldı. Buğur Kāhir bildi kim bir ŝehr vardır. (13) Ammā kim kandalıgını bilimez. " 'Acebā yoğsa yirün altında mı ki?" didi. Yine kulağ urdı, āvāze felekden (14) yañadan gelür. Kāhir buğur bildi kim bu ŝehr felek yüzündedir. Yine gönlinde didi kim: " Felek yüzünde (15) mu'allāk ŝehr olmaz. Dünyāda görülmüş degüldür." diyüp fikre vardı. Hīç 'aqlını aña irüremedi.

(16) NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Didi dünyā düriyelden döneli devr-i 'aş[1]r

Hīç mu'allāk görmedi gök içre ādem bir kaş[1]r

(17) Kāhir anda gelicegiz ŝubḥ demdi bī-gümān

Gök yüzünden ol ŝadāyı diñler irince 'aş[1]r

Çaldı hayrān bilmedi kim ol ŝadā kandan gelür

(18) 'Aqlıla itmeyüp idrāk oldı zihninde fağ[1]r

Kıŝŝa-i Sāmıŝüvār Pehlevān-ı Rūzigār

Hākīm kavlince Kāhir bin Sāmıŝüvār (19) ol pehlevān-ı rūzigār ol mu'allāk kaŝruñ içine girmege çäre istemekde ammā kim bizüm kıŝŝamuz **ez-ān cānib** (20) Sāmıŝüvāra geldi. Falastīn qal'asınuñ öñünde kendüyi gizleyüp Sāmıŝüvār olduğını bildürmeyüp (21) ceng iderdi. Nite çünküm Keykübād ŝāh 'Acem beglerle Sāmıŝüvārı kim görđi, heybetinden ta'accüb [29a] (1) kılup her birisi engüŝt ber-dehān kılup

tırdılar. “ ‘Acebā bu pehlevān kim ola?” didiler. Ba‘zısı ⁽²⁾ eyitdi kim: “Ķarṭūs-ı ‘Ādi durur. Pehlevān-ı Şeddādī¹ durur ve kimi daḡı eyitdi: “ Ğazanfer-i cihāngīr durur.” ⁽³⁾ Ve kimi daḡı eyitdi kim: “Endulūs beglerinden ve yā ḡod ‘Ādīlerden bir pehlevān durur kim Süleymān göndürüp ⁽⁴⁾ durur.” didiler. Ķārūn-ı Pīl-ten kim cihān pehlevānı Keyḡubādıdı. Ol ilerü gelüp eyitdi: “Yā Ķubād Şāh, bu ⁽⁵⁾ ḡadd ü ḡāmet ve bu na‘ra āvāzı ve bu raḡşınuñ daḡı ḡadd ü ḡāmeti ve hey’eti ve şıfatı hemān kendüzi ⁽⁶⁾ Sāmusüvāra beñzer ve atı raḡşına beñzer. Ammā kim ḡanı Sām-süvār gideli belürsüz olup durur. ⁽⁷⁾ Ve hem bunuñ şekli şaruşındur. Sām-ı Süvār siyāh-çehreyidi. Hele bu dem ben varayım, bunuñ ⁽⁸⁾ ḡaberin alayım. Göreyim ne kişidür. Ammā kim ceng iderse ben buña ṭāḡat getürimezem, beni gözleñ.” ⁽⁹⁾ didi. Daḡı Ķārūn-ı Pīl-ten kim kırḡ dört arış ḡadd ü ḡāmet Efrasiyāb-şalābet ve pür-şecā‘at pehlevānıdı. ⁽¹⁰⁾ Devrinde Rüstem-i destānıdı. Fil-süvārıdı. At çekmezidi, fil sürüp bezīr-ḡāne sütünü ḡadar bir süñüsü ⁽¹¹⁾ varıdı. Eline alup ‘azm-i Sām-ı Süvār ḡılup meydāna gelüp daḡı cevlan urdı. Lu‘b u hüner gösterdi. ⁽¹²⁾ Andan na‘ra urup didi kim: “Benem Ķārūn-ı Pīl-ten. Gözlerümde siñekçe yokdur biñ Zāl ⁽¹³⁾ u Rüstem ve Sām-u Süvār u Tehemten ve benem pehlevān-ı Keyḡubād. Benüm ḡorḡumdan Efrāsiyāb bir yirde ḡarār ḡılmaz. ⁽¹⁴⁾ Hemçü bād üç ḡanadlu ve bir ayaklu ḡayın aḡaçlu seksen oḡumuñ ḡorḡusından Ķafda ‘anḡā per döker. ⁽¹⁵⁾ Yidi başlu evren bigi ḡılıcum ḡavfından yir ü göḡi ortaya alup ‘arşı ḡuşadan ejderhā ḡorḡup ⁽¹⁶⁾ der döker. Ve na‘ra ursam Aşḡāb-ı Kehf beliñleye. Muşt urursam yiri götüren öküz ṭāḡat ⁽¹⁷⁾ getürmeyüp iñleye.” didi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Benün ol Ķārūn-ı Pīl-ten ser-firāz

⁽¹⁸⁾ Tīḡ-zen şāḡib-ḡırān u kīne-sāz

Çün ḡınından ḡıḡaram şimşiri ben

İns ü cinni ḡāk idem hem şiri ben

⁽¹⁹⁾ Rūmı tīḡum açdı Rūs u Çini de

Ceng idersem ḡaçıram Merrīḡi de

¹ Pehlevān-ı Şeddādī İ: - T

Ṭaġa çıksam şayd idem seb̄ī esed

⁽²⁰⁾ Nīle¹ girsem kayd idem tinnīn neheng

Ḳılıcum bilin ki göge aġduram

Düşmenüñ kanını yire yaġduram

⁽²¹⁾ Çün każā-yı gürzümi kaldurmuşam

Yidi başlu evreni öldürmişem

Nice ādem iderem Behrāmı deng

[29b] ⁽¹⁾ Kimse kılmaz nīzemile şimdi ceng

Ḳanı kimdür ceng iden gelsün bu dem

Rüstem ise eyleyem cūdın ‘adem

⁽²⁾ Ger gelürse cengüme Sām-ı Süvār

İdemeye bizümile kārüzār

Böyle diyüp anda Ḳārūn ol zemān

⁽³⁾ Na‘ra urdı ötdi güm güm āsumān

Dinle imdi kışsa nedür yār-ı cān

Vir şalāvāt Muştafāya şādumān

---

¹ Nīle İ: şöyle T

⁽⁴⁾ **NEŞR** Hākīm kavlince Qārūn-ı Pīl-ten bu vechile lāf urdı. Hırmen-i lāfı şavurdı. Dağı ⁽⁵⁾ süñüsin ele alup Sāma qarşu varup süñü ucıla selām virüp didi kim: “İy pehlevān-ı cihān, evvel ⁽⁶⁾ baña haber virgil kim ne kişisin ve bu yād illerde kimüñ bilişisin? Üzerüñden ere beñzersin. Dimezem ⁽⁷⁾ kim dişisin. Nireden geldüñ ve çanca gidersin ve bu cengi kimüñ için idersin? Keykubādı ⁽⁸⁾ bilmez misin kim ‘Acem sulţānidur ve yā hod katındağı pehlevānları anmaz mısın kim her birisi Rüstem-i ⁽⁹⁾ Dāsītāna cevāb virür ve bu leşkerüñ korqusından felekden kuş geçmez yire düşerdi. ⁽¹⁰⁾ Ve bu pehlevānlaruñ öñünden arslan degül evren geçmez, ser düşürürdi. Ve bu pehlevānlardan ⁽¹¹⁾ niçün ihtiyāt itmezsin? Sen ne fikr idüp başuñı ortaya koduñ, cenge geldüñ? Başuñda ‘aqluñ ⁽¹²⁾ ‘aqluñ yok mı? N’olduñ kim bu yañlış fikri kılduñ? Yā saña Keykubād n’eyledi?” didi. Samisüvār ⁽¹³⁾ işidüp Qārūnı bildi, velākin kendüzin bildürmedi didi kim: “Ben bir siyāham. Adum Siyāhī Cihān-gīr ⁽¹⁴⁾ dururıdı. Ateye pehlevānam ve pehlevān-ı Hindūsītānam. Hindūsītāndan gemiyile gelüp ‘Arab korusına ⁽¹⁵⁾ çıkdum. Süleymānuñ ‘aleyhi’s-selām mübārek yüzünü gördüm. Zīre kim Süleymānı’n-nebīnüñ ‘aleyhi’s-selām evşāf-ı ⁽¹⁶⁾ hamīdesi ‘ālemi tutdı. Haq te‘ālā aña Süleymānlık virmiş, ins ü cin vahş u tıyūr vü mūr u ⁽¹⁷⁾ mār çerrende ve perrende emrine me’mūr olmuş durur. Ve cemīc pehlevānān-ı cihān dergāhına gelmiş durur. ⁽¹⁸⁾ Ve ben dağı Süleymānuñ dergāhına varmağa müştāk olup bu dem Süleymāna giderken yolum bunda ⁽¹⁹⁾ uğradı, geldüm. Keykubāduñ Süleymāna düşmān olduğın işitdüm. Dilerem ki bu sizüñ leşkerüñüzi ⁽²⁰⁾ Süleymānuñ qal‘ası üzerinden götürem. Yā hod bu yolda Süleymān ‘aleyhi’s-selām uğurunda baş yitürem. İmdi ben ⁽²¹⁾ ol qaşdıçun ata bindüm ki Süleymāna kul olam. Yolunda baş u cān oynayam. Ne deñlü ırmağ gibi [30a] ⁽¹⁾ vucūdum dağı varısa deñiz gibi leşkere urup baħr-vār kaynayam. Baña söz fāyide itmez. Yā budur kim ⁽²⁾ bu qal‘anuñ üzerinden göçüñ, gidüñ. Ben dağı qal‘aya varam. Yā hod ceng idüñ, hüner gösterüñ. ⁽³⁾ Lāfı koñuz. Gerek Pīl-ten-i ‘Ādī olğıl ve Züpīn ü Güstehem olğıl. Ammā baña haber virgil kim ⁽⁴⁾ Rüstem qandadır.” didi. Qārūn didi kim: “Rüstem bunda degüldür. Yā Zāl qanı?” didi. Qārūn didi kim: “Zāl ⁽⁵⁾ dağı bunda degüldür.” Qārūn Sām-ı Suvārı üstünden yıldı. Didi kim: “Yā pehlevān, toğru söylegil kim sen ⁽⁶⁾ Sām-ı Suvāra beñzersin. Eger Sām-ı Suvārısañ baña digil kim ben Sām-Suvāruñ kulıyam, qademüñde baş koyayım, ⁽⁷⁾ varup Keykubāda dağı muştılayayım.” didi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

İmdi luţf it pehlevān-ı rüzigār

⁽⁸⁾ Bildür özüñ dile gel Sām-ı Suvār

Qulıyam Sām-ı Suvāruñ yok gümān

Bilsem itmezidüm aşlā kārüzār

⁽⁹⁾ **NEŞR** HAKİM kavlince Qārūn-ı Pīl-ten Sāmı bildüğün görüp vehme varup didi kim: “Ben ⁽¹⁰⁾ hemān bunuñla ceng kılup emān virmemek gerekdür kim cengde yıkam. Şoñra zebūnum ⁽¹¹⁾ olucağ kendüzümü bildürem.” didi. Dağı ğazaba gelüp kağıdı. Ne Sām-ı Süvār olsun ve ne Qubād-ı ⁽¹²⁾ şehriyār olsun, bu ne sözdür kim dirsın. Hüner göster bize¹ fıl tenlü nā-bekār. Yoğsa cānuñ ⁽¹³⁾ aluram, seni hāke şaluram. Benem Siyāhī Cihān-gīr kim felek gözümde kelek degül durur. Kılıcumdan ⁽¹⁴⁾ Merrīh-i felek emān ister. Ve cihān pehlevānları benüm heybetümden qorqup ‘ömrinden zemān ister. Sen ⁽¹⁵⁾ kimsin kim baña Sām-ı Süvārı medğ idersin. Qanı qandağı Sām? Biñ Sām-u sersām bigi enbūh ⁽¹⁶⁾ leşkerden ğam u pervām yoğ durur diyüp Qārūna kim söğdi. Dağı ol kūh-ı Elbürz bigi dört ⁽¹⁷⁾ biñ dört yüz batman pulād gürzin eline alup Qārūna muqābil ve mu‘arız oldı. Qārūn-ı Pīl-ten ⁽¹⁸⁾ Sām-u Süvārı āvāzından bildi, tākati qalmadı, tağ oldı. Dağı didi kim: “Yā pehlevān-ı cihān, evvel üç ⁽¹⁹⁾ hāmlem var, saña urayım kim muqābil geldüm. Sāmsüvār yolın yürürseñ ve Rüstem-i Destān şuyın ⁽²⁰⁾ ararsañ, erenler meydānın gözedürseñ baña nevbet virgil. Üç hāmle kıluyım, andan şoñra nevbet ⁽²¹⁾ senüñ durur.” didi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Pehlevānsın luğf idüp kıl mürveti

Quluñuñ vardur dağı üç nevbeti

[30B] ⁽¹⁾ Vir icāzet eyleyem üç hāmle men

Ceng idem yitdükçe cūdum qıvveti

NEŞR HAKİM kavlince ⁽²⁾ Qārūn-ı Pīl-ten Sāma yalvarup bu vechile söz söyleyicek Sām eydür: “Yā Qārūn, di üç hāmleñi sen ⁽³⁾ kılğıl. Velākin ğāfil olma kim hāmleñi merdāne kılğıl kim yidi başlu evrenile ceng idersin. Başuñ ⁽⁴⁾ ve cānuñ ortada durur. Bārī cihāndan erlik kılup gitgil.” didi. Qārūn tağkīğ bildi kim ⁽⁵⁾ Sām-u Süvār durur. Ammā kim kendüye didi kim: “Bu eger Sāmdur ve yā degül. Baña bundan emān gözükmmez. ⁽⁶⁾ Hemān var qıvvetüm bāzūya getürüp ceng eylemek gerekdür. Melekül-mevtden hod cengile ve ahengile ⁽⁷⁾ halāş olmağa çāre yoğ durur. Velākin ğayret ve hāmıyyet dağı gerek durur.” diyüp Qārūn-ı Pīl-ten ⁽⁸⁾ fıl omuzı başından tırfilden çıkarup yüz batman pülād gürzünü eline alup qara bulut bigi hevāya ⁽⁹⁾ qaldurup qazā-yı āsumānī bigi Sāmuñ üzerine havāle kıldı. Sāmusüvār dağı elindeki gürzünü aña ⁽¹⁰⁾ qarşu tıtdı. Velākin Qārūnın kırk arış qāmeti varıdı. Ve hem kırq ādemce qıvveti varıdı. ⁽¹¹⁾ Ve kırq arış dağı gürzünüñ şapı uzunluğı varıdı. Seksen

¹ bize T: bre İ

arış yirden üç yüz ⁽¹²⁾ batman pülād gürz ol kırk erce kuvvete kim gelüp darb toğundi. Āvāzesi ğarbıla şarka ⁽¹³⁾ vardı, cihān-ı fenāya vardı. Şanasın kim toğuz kat feleklerüñ taşları çıñrayup āvāze viridi. ⁽¹⁴⁾ Ammā kim Sāmısvāruñ zerre kadar ‘aynına gelmedi. Turduğı yirden gürz darbı hergiz şarşmayup ⁽¹⁵⁾ kolunu yirinden kımıldadmadı. Gürzin çeküp Qārūnuñ elinden aldı. Gerçi kim Qārūn dağı ⁽¹⁶⁾ gürzüni çeküp virmemek istedi. Ammā kim Sām kuvvet idüp eyle zūr itdi kim fıl dizinüñ ⁽¹⁷⁾ üzerine çöküp Qārūnuñ elinden bî-ihtiyār gürzüni alup yabāna atdı. Dağı Qārūn ta‘accüb idüp ⁽¹⁸⁾ eyitdi kim: “Yā pehlevān, bu kuvvet kim sende vardur, sen Sāmısvārsın ve pehlevān-ı rūzgārsın. Ammā kim ⁽¹⁹⁾ Sāmısañ baña kıymağıl.” didi. Sām yine kağıdı, söğdi. Ne Sām olsun ve ne sen ol. Ben Hindīyem ve ⁽²⁰⁾ pehlevān-ı Sindem. Adum Siyāhī Cihān-gīrdür. Cengüñ it kim cānuñı alsam gerekdür, tenüñi sine ⁽²¹⁾ şalsam gerekdür.” didi. Qārūn nā-çār olup yine bezīr-ğāne sütünü bigi süñüsini fıl yanından alup [31a] ⁽¹⁾ süñüsini iki elile muhkem tutup nīzenüñ ucın fılüñ kulakları arasından rāst aşırup file haykırup ⁽²⁾ fıl dağı ‘Ukkāb bigi götürülüp kuvvete Sāmuñ üzerine irdi. Fıl kuvveti ve Qārūn kuvveti ⁽³⁾ süñüyle irevarup Sāmı vurdı. Sām dağı qarşudan süñüsini iki barmağıla arçurı ⁽⁴⁾ urup demürinüñ dibinden qarğı şapın şıdı. İki barmağıla iki pāre eyledi. Qārūn bunu ⁽⁵⁾ görüp bildi kim Sāmusüvārdur. Zīrā kim bu lu‘bı Sāmusüvārda görüp dururdu. Qārūn diledi kim ⁽⁶⁾ filden inüp gelüp Sāmuñ elin öpe, diye kim: “Sen Sāmsın yā pehlevān, ben senüñ kadīm kuluñam. ⁽⁷⁾ Baña emān, yā pehlevān-ı zemān.” didi. Bu yañadan ‘Acem begleri Keykubād Şāhıla ve Samuñ Qārūnıla ⁽⁸⁾ ceng itdügin ve Sāmuñ erligin kim gördiler, hayrān kaldılar. Her birisi didiler kim: “Varısa bu ⁽⁹⁾ Sāmusüvārdur.” didiler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Her birisi didi yoğdur bunca hiç şāhib-kırān

Yağıdı Qārūn özin uğradur ‘adūsına kırān

⁽¹⁰⁾ Varsa budur pehlevān-ı Nerrīmān Sāmısvār

Yoğsa bunca erlik içre olmaya bir pehlevān

NEŞR Hākīm kavlince ⁽¹¹⁾ ‘Acem begleri bu vechile söz söyleşmekde, bu yañadan Qārūn filden inmek dileyicek Sām ⁽¹²⁾ eyitdi: “Yā Qārūn, ben Sāmusüvār degülem. Benden emān bulmak mümkün degüldür. Hemān ceng eylegil, bir darbuñ ⁽¹³⁾ dağı kaldı. Andan soñra başuñ keserem, terküye aşaram. Zīrā kim evvel şikārum sensin. Seni helāk ⁽¹⁴⁾ itmek gerekdür kim bu çeri benden vehm ala.” didi. Qārūn buğur nevmīd olup kılıcın çeküp irevarup ⁽¹⁵⁾ dağı var kuvvetin bāzūya getirüp daraba tahtası mişāl kılıcını çekdi. Dağı file haykırup fıl dağı ⁽¹⁶⁾ rahş-ı Sām üzerine atıldı. Qārūn dağı kılıcıla

eyle tutup Sāmı çeldi kim küh-ı Kāfa ursa iki ⁽¹⁷⁾ pāre kılaydı. Sām kalkan muqābil tutdı. Kalkan ile kılıcını urdı, yüz pāresi bigi iki pāre oldu. ⁽¹⁸⁾ Balçağı Qārūn elinde qaldı. Dağı getirüp balçağıla Sāmı atdı. Sām kaḥḥahayıla güldi. Didi kim: ⁽¹⁹⁾ “Yā Qārūn, dağı ḥamle kıılır mısın?” Qārūn didi kim: “Yok, şimdengirü nevbet senüñdür.” didi. Sāmusüvār dağı ⁽²⁰⁾ didi kim: “Yā Qārūn, sen baña üç ḥamle kılduñ. Ol üç ḥamlenüñ birisini bağışladum. Sana ol Allāh ⁽²¹⁾ ışığına kim bir durur ve hem evvel durur ve ebed durur, Allāhu’ş-şamed durur, *lem yelid ve lem yüled ve lem yekun lehu küfüvven* [31b] ⁽¹⁾ aḥad ¹ durur. Ve ikinci ḥamlemi² dağı aña bağışladum ki devr-i kâmerde gelecekdür. Hâtem-i Resül olacakdur. ⁽²⁾ Adı Muḥammed u Aḥmed olacakdur. Ammā kim bir ḥamle kılıram eger qatlanursañ key ersin diyüp dağı sıçrayup ⁽³⁾ raḥşından inüp fîlinüñ qarnı altına girüp iki öñ ayağını sağ elile dutup ve iki kıç ⁽⁴⁾ ayağını şol elile tutup dağı götürüp omuzuna alup dağı fîl ve Qārūn omuzundayiken sıçrayup ⁽⁵⁾ raḥşına binüp dağı alup meydândan çeküp kenāra gitdi. Qārūn fîl³ üzerinde, fîl Sām üzerinde, Sām ⁽⁶⁾ raḥş üstünde. Raḥşuñ ağzından ve burnından qan geldi. Dağı kenāra varup götürüp Qārūnı fîlile ⁽⁷⁾ añlıcaq yir üzerine qodı. Dağı Sām yüzünden niqabın götürdi, Qārūn yüzine baqdı. Gördi kim Sām-süvārdur. ⁽⁸⁾ Yüz yire qoyup çok şükürler eyledi. Didi kim: “Yā pehlevān-ı cihān⁴, çok şükürler kim benüm cihānda evvel Zāl-i ⁽⁹⁾ Destān arqam yire getürdi, sonra Rüstem getürdi ve dağı sen kim benüm efendümsin ve velī-ni‘metümsin. Ben⁵ senüñ ⁽¹⁰⁾ ḥānedānuñda perverde olmışamdur. Ve hem seni gördüğümleyn qadd ü kâmetüñden bildüm ve saña çok tazarruc ⁽¹¹⁾ kıldum. Velākin beni niçün deñemek isterdüñ ve bu kadar benümle ceng itmekden murād neyidi? Ben ḥod senüñle ⁽¹²⁾ tıruşmağa tākāt getürmedüğüm saña ma‘lumdur.” didi. Sām eyitdi: “Yā Qārūn, benüm maqşūdum budur kim, ⁽¹³⁾ bu leşkerden bir süvār çıkarmayam. Ne kadar pehlevānlar varısa görem. Her birisile ceng kılam, kuvvetüm aña ⁽¹⁴⁾ deñeyem, görem. Ve hem dükelisini başam. Tā kim sonra dimeyeler ki ben eger ceng kılsam başarıdum diyeler ⁽¹⁵⁾ ve bir dağı bu kim ben Süleymānlu olup dururam. Baña Hızr gelüp Süleymāna da‘vet kılıp durur diyüp ⁽¹⁶⁾ söyledi. Ve her kimi kim başam Süleymāna muṭī‘ olup⁶ ĩmān getürmek gerek. Tā kim ben dağı āzād eyleyem. Ve illā ĩmān getürmeyen ⁽¹⁷⁾ helāk eyleyem didi. İmdi yā Qārūn, eger sen beni cāndan severseñ gel ĩmān getürgil, Süleymāna ⁽¹⁸⁾ bende olğil. Yoksa seni helāk eylerem oğlum Zāl dağı olursañ.” didi. Qārūn rāzı olup ⁽¹⁹⁾ ilerü gelüp didi kim: “Lā ilāhe illa’llāh, Dāvūd ḥalīfetu’llāh ve Süleymān emīru’llah” didi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ İhlas, 3-4: O doğurmadı ve doğrulmadı. Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.

² ḥamlemi İ: ḥamlemi T

³ fîl İ: - T

⁴ pehlevān-ı cihān İ: pehlevān T

⁵ Ben İ: - T

⁶ muṭī‘ olup İ: - T

⁽²⁰⁾ Fażlıla itdi ‘ināyet luṭf idüp Yezdān aña

Kim müyesser kıldı dīn ihsān idüp ĩmān aña

Küfrile ‘iṣyān iderken cürmile Ḳārūn aḡī

⁽²¹⁾ ‘Afv idüp cürmin kamu Ḥaḡ viridi ḡūr Rıḡvān aña

NEṢR Ḥakīm ḡavlınce Ḳārūn ĩmāna gelüp didi kim: [32a] ⁽¹⁾ “Yā Sām-süvār, gel imdi Keyḡubāda seni bildüreyim.” didi. Sām eyitdi: “Yā Ḳārūn, senüñile ahdümüz ⁽²⁾ şöyle olsun kim beni kimseye bildürmeyesin. Benümile bile olasın.” didi. Ḳārūn rāzī olup andan ⁽³⁾ bir gün Ḳārūn bile meydāna girdiler. Buḡur Ḳārūn didi kim: “Yā pehlevān, meydān benüm olsun.” didi. ⁽⁴⁾ Sām rızā viridi. Ḳārūn meydāna geldi. Daḡı Keyḡubāda çaḡırdı. Didi kim: “Yā Ḳubād Ṣāh, ben Süleymān ⁽⁵⁾ peyḡambere ĩmān getürdüm ve pehlevān Siyāhuñ ḡulı oldum. Erligile beni yıḡdı. Ṣoñra baña emān viridi. ⁽⁶⁾ İmdi bi-ḡamdi’llāh kim Ḥaḡ te‘ālā baña ĩmān viridi. Gel sen daḡı bize tābi‘ olḡıl. Ve Süleymāna ĩmān getürgil. ⁽⁷⁾ Tā kim Siyāhuñ ‘amūdından zemān ve ḡılıcından emān bulasın. Yoksa āḡır bunuñ elinde helāk olursın.” didi. ⁽⁸⁾ Bu yañadan daḡı Keyḡubād gördi kim Ḳārūn aña tābi‘ olmuñ, meydāna girmiñ, er diler. Ḳubād Ṣāha güç ⁽⁹⁾ gelüp leñkerine emr eyledi kim: “Bu nā-bekāra bir uğurdan ḡamle ḡıluñ.” diyü ḡükm eyledi. Hemān ol dem ol ⁽¹⁰⁾ deryā bigi leñker cüñ ḡılıp Ḳārūnıla Sāmusüvāruñ üzerine yürüdiler. Ḳılıçlar çeküp atlar ⁽¹¹⁾ şaldılar. At ayaḡından yir yüzi şarşılıp cihān yanḡulandı. Bu yañadan Sām daḡı bunu görüp ⁽¹²⁾ Ḳamḡam ḡılıcını ḡılāfından çıkarup ‘üryān idüp daḡı eline aldı. Ḳārūnıla bu gelen çerinüñ üzerine ⁽¹³⁾ sürüp ceng itdiler. Nite? Sāmusüvār Ḳamḡamıla her kimi kim bir kez çalardı. Eyer-ḡānesine dek ḡıyār mānendi ⁽¹⁴⁾ iki bölerdi ve kimini daḡı atından ḡoyup dutup götürürdi. Beliñe atup döñdürüp Zuḡal burcına ⁽¹⁵⁾ yitürürdi. Felekden dönüp ḡurd u ḡaşḡaş olup işini bitürürdi. Ve kimisini daḡı şalıḡıla urup bir ⁽¹⁶⁾ şalıḡıla niçe biñ ser-keşi ṭopraḡa şalardı. Gāh gürzile ve gāh ‘amūdıla şol ḡaşşāb ḡoyuna girmiñ ⁽¹⁷⁾ gibi ḡırardı. Ve şāhīn ṭurna sürüsine girmiñ gibi helāk iderdi. Melekü’l-mevt gibi feryādlar ⁽¹⁸⁾ ḡoparup cānlar alurdi. Ve Merrīḡ-i felek gibi şavlet ü heybetile şavañ ḡılurdi. Yüz biñ ādem ⁽¹⁹⁾ gözünde bir şalıḡamca yoḡıdı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bir ‘aceb ceng itdi kim Sāmusüvār

⁽²⁰⁾ Merrīḡ eyle ḡılmayadı kārüzār

Çün kınından çıkarurdu Kāmķamı

Hāşmı kalmaz hāk olurdu pes kāmı

⁽²¹⁾Tīg koyup hāşma şalsa şalıǵı

Đarb u hārbden iñledürdi balıǵı

Tīr ucından kal'a döndi kirpiye

[32b]⁽¹⁾Đarb u peykāndan taşı hem törpiye

Bir dem içre niçe ādem kırdı ol

Ƙara kanın Ƙara yire Ƙardı ol

⁽²⁾Keyķubād ol cengi görüp oldı zār

Göñli içre didi budur Sām-süvār

Sāmdan özge böyle cengi kim ider

⁽³⁾Tīg çeküp hāşmı hālik kim ider

Böyle diyüp oldı ğāyet pür-ğam ol

Vir şalāvāt daǵı söz eyle Ƙabūl

⁽⁴⁾Ƙışsa-i Sāmı Süvār Ve Ceng Kerden-i Bā-Şāh-ı Keyķubād

Hākīm Ƙavlince ol zemān kim ⁽⁵⁾Keyķubād cenginde ol şāh-ı Īrān āhenginde çünkim Sām-süvār bu vechile ceng idincek kal'a Ƙavmi ⁽⁶⁾daǵı görüp Yehūyāda' begler begi emr eyledi. On dört biñ pūlād-pūş sipāhıla Ƙal'adan çıķup ⁽⁷⁾taḅl u 'alem çeküp borı ve şurna ürüp Sām-u Süvāra varup arķa olup bir yañadan 'Acem çerisine ⁽⁸⁾anlar daǵı Ƙoyuldılar. Bir 'azīm ceng oldı kim çarḅ-ı gerdün çarḅa girüp dönelden ancılayın ceng tūrur⁽⁹⁾madı. Zūḅal çeşmi aña hem-tā şavaş görmedi. Yidi bir yañadan

Sām-u Süvār ejderhā bigi ceng, cihānı ⁽¹⁰⁾ düşmān gözüne teng ve kanlarından yir yüzünü lāle-reng ve pehlevānları vālih ü deng iderdi. ⁽¹¹⁾ Ve bir yañadan benī İsrā'ıl begleri Yeḥūyāda' begler begi ḥiṣārdan çıkup niçe biñ ceng ⁽¹²⁾ erile cümlesi pūlād-pūş olup seyf çeküp sīl bigi yürüyüp raḥş raḥşān sürüp Keyḳubād ⁽¹³⁾ çerisi üzerine aḳup oḳa dutup tīrübārān iderlerdi. At süheylinde ve er ğirīvinden ve naḳāreler ⁽¹⁴⁾ gürüldüsinden ve şurna vü nefīr ırıldusından¹ zemīn ü zemān velveleye ve felekler zelzeleye gelüp ⁽¹⁵⁾ kan buḥārından gök yüzi ḳat ḳat bulutlanup leşkerinüñ cigerleri ḳana boyandı. Ḳılıçlardan ⁽¹⁶⁾ şanasın kim mātem tūtop cihān oda yandı. Ve ḳılıçlar şıpıldusından kim ve kecim çaḡşaşmasından ⁽¹⁷⁾ ve dil-āverler na'rasından felegüñ ḫāsı çınrayup öterdi. Sāmusüvār ḥod şalıḡını kim bir kerre şalardı. ⁽¹⁸⁾ Biñ bir kişiyi urup helāk iderdi, öldürürdi. 'Acem leşkerinüñ içine feryād u fiḡān ⁽¹⁹⁾ ḳoyup benī İsrā'ıl ile Süleymānuñ çerisini güldürürdi.

NAZM

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

⁽²⁰⁾ Şalduḡınca Ḳamḳamı Sāmsüvār

Ḥaḡ u ḫaş ḳandan olurdı lālezār

Ḳan buḥārı ḳapladı gök yüzünü

⁽²¹⁾ At mıḫı çıkardı öküz balıḡ gözünü²

Ḥaşma Sām ki ururıdı ḫarb u ḫarb

Baş u leşden ḫolarıdı şark u ḡarb

[33a]⁽¹⁾ Ḳaşdıla düşmāna şalsa şalıḡı

Arzı yarup ḥurd iderdi balıḡı

¹ ırıldusından İ: ayrıldusından T

² Bu mısradaki vezin bozuktur.

Ḳūs dutup urıcaḵ ḥaşmına tır

⁽²⁾Nesr-i t̄ayir per dökerdi ḵanı şır

Çün bahādur pehlevān ki Sām ola

Aña mānend aḥter-i Behrām ola

⁽³⁾Diñle imdi ne durur kışsa daḥı

Vir şalāvāt şerḥ ideyim yā aḥı

NEŞR Ḥakīm ḵavlince ⁽⁴⁾ vaktī kim aḥşam irişdi. Ḳan gevdeyi götürdi. Sām ününden¹ ‘Acem ḥalkı şāhın ününden² serçe ⁽⁵⁾ ürker bigi ürkerleridi. Süleymāniler daḥı Samusüvār ḵafasından ol çoklık çeriye ḵılıçlar ⁽⁶⁾ çeküp cān u baş alup bir yüzine ḵanların dökerleridi. Ḥançerlerle bağırların ve cigerlerin sökerleridi. ⁽⁷⁾ Çünkim vaḵt-i şām oldı. Keyḵubād Şāh gördi kim leşkeri yārī ḵılmadı ve niçe pehlevānları ⁽⁸⁾ ḥasāret oldı. Bihrüz vezīr ilerü gelüp eyitdi: “Yā Ḳubād Şāh, buyur kim ḵitāli ve ḥarbi ḵoyup ḍarb-u āsāyiş ⁽⁹⁾ çalsunlar kim iş başdan aşdı. Yoksa cemī‘ çeriñi ol gelen pehlevān helāk ider.” didi. ⁽¹⁰⁾ Keyḵubād Şāh emr eyledi, ḫabl-u āsāyiş çaldılar. Sām-süvār ḍarb-[ı] āsāyiş ünün işidicek hemān dönüp ⁽¹¹⁾ ḵılıcın ḡilāfına ḵatdı, daḥı döndi. Ḳārūn Sām-süvāruñ cengden döndügin görücek ḵarşu varup ⁽¹²⁾ Sāmı alup Yeḥüyāda‘begler begile buluşdurdı. Yeḥüyāda‘ begler begi Sāmı görücek ‘izzet ⁽¹³⁾ idüp atdan inüp cemī‘ beglerle gelüp Sāmuñ elin öpdiler. Daḥı her birisi eyitdiler: “Ḥıızr-ı ḥāzır mısın ⁽¹⁴⁾ yā pehlevān, ḵandan gelürsin?” didiler. Sāmusüvār eyitdi: “Bir siyāham, Süleymānuñ ḵuliyam. Kimdügüm bilesiz. Hele ⁽¹⁵⁾ şimdi yürüñ ḵal‘aya varalum.” didi. Sāmuñ öñüne düşüp ḫabl u ‘alem çeküp alup ḵal‘aya getürdiler. ⁽¹⁶⁾ Ḳal‘aya girüp serāy-ı ḥāşa getürdiler. Sāmuñ öñünce yayan olup ḵal‘aya getürdiler. Ta‘zīmile ⁽¹⁷⁾ ve teklīfile Sāmı bir serāyda ḵondurdılar. Andan Sām daḥı atdan indi ve ḵondı. Cebe ve cevşenin çıkardı. ⁽¹⁸⁾ Nefīs ḥil‘at-i ḥāş getürüp Sāma geyürdiler. Süleymānuñ ḥātūnı Bağdād meliki Tubba‘ ḵızı ki ol ḥişārda⁽¹⁹⁾ yıdı. Elvān ḥil‘at ve envā‘ envā‘ ni‘metler gönderdi. Sāmusüvārı ziyāfet itdiler. Pādişāhāne hil‘atlerle ⁽²⁰⁾ ḫonatdılar, taḫta geçürdiler. Sām geçüp taḫt üzerinde oturdu. Yeḥüyāda‘ begler begi ve cemī‘ ḵal‘a ⁽²¹⁾ erenleri ve Ḳārūn bile gelüp Sāmuñ nazarında ayaḡ üzerine ḫurdılar. Daḥı merḥabā yā pehlevān [33b] ⁽¹⁾ ehlen ve sehlen ḥoş geldüñ diyüp du‘ālar itdiler. Sām daḥı anlara yir gösterdi. Geçüp her biri ⁽²⁾ mertebelü mertebesince andan Sām daḥı ol beglere ‘izzet eyledi. Velākin Sām Ḳārūnı maḥḫice ⁽³⁾ ḵıḡırdup işmarladı kim: “Zinhār benüm rāzumı dimeyesin. Sām-süvārdur diyü ben söylemeyesin. Eger kim diyesin ⁽⁴⁾ Sām-süvārdur diyü ben

¹ ününden İ: öñinden T

² ününden İ: öñinden T

söyleyesin, seni helāk iderem.” didi. Kārūn daḥı yemīn itdi kim söylemeye bu rāzı, ⁽⁵⁾ şaḳlaya. Andan soñra Sām buyurdı: “Cemī^c begler gelüp şāf şāf oturdılar. Sāmuñ saḡ tarafında ⁽⁶⁾ Yeḥūyāda^c begler begi oturdı. Ve şol tarafında Kārūn-ı Pīl-ten oturdı. Daḥı Sām buyurdı. Keyḳubād ⁽⁷⁾ oḡlı Kāvūs kim tutulup dururdı, maḥbūsıdı. Çıḳardılar, getürdiler. Bir altun kürsī ḳodılar. ⁽⁸⁾ Kāvūs geçüp oturdı. Buḡur Sām-süvār için elvān ve envā^c ni^cmetler gelüp yinildi ve içildi. ⁽⁹⁾ Ḥon götürülüp bezm āleti ḳuruldı. Yeḥūyāda^c begler begi buyurdı. Sīm-sāk sākiler zerrīn ⁽¹⁰⁾ bādiyelere el urdılar. Rāḥatū^l-ervāḥ birle ḫoldurup pür ḳıldılar. Ayaḡ üzerine ḫurdılar. ⁽¹¹⁾ Felek göginde güneş seyr ider gibi ḥüb yüzlü maḥbūblar eline altun ḳadeḫler alup ḳamer bigi ⁽¹²⁾ devr itdiler, gelüp Sām-süvāra ḳadeḫ ḫutdılar. Sām alup nūş itdi. Ğam u ḡuşşayı göñülden ferāmūş ⁽¹³⁾ itdi. Andan ol oturan ve ḫuran beglere ve yiglere şundılar. Begler daḥı içüp def^c-i melāl itdiler. ⁽¹⁴⁾ Yine meclis sīnesinde güyendeler ve sāzendeler şaffila oturdılar. Sazlu¹ sazın ortaya ⁽¹⁵⁾ getürdiler. Dāvūd elḫānlu ḥonendeler ḡarāyib maḥbūb elḫānıla ḡāḥ ḫicāz ve ḡāḥ ııraḳdan seyr ḳılup ⁽¹⁶⁾ şīrīn şī^crler ve ḡarrā ḡazeller eyitdiler.

NAZM

[fā^cilātün fā^cilātün fā^cilün]

ıışreti zevḳī ḳılup Sāmisüvār

⁽¹⁷⁾ Miḫneti itdi ferāmūş iy kibār

Ḥoş durur miḫnet geçüp irişe zevḳ

Dileḡüñce devr ḳıla rüzigār

⁽¹⁸⁾ Mey ola maḥbūb ola sāzende hem

ııyş çemende oldur añla kāmukār

Lā dimezem mey ḫarām olur velīk

⁽¹⁹⁾ ıışret olmaz mey sözün hem vaşl-ı yār

¹ Sazlu İ: - T

Mey me‘ānī şerbetidür eyle nūş

Yoksa acı süci içme şehriyār

⁽²⁰⁾ **NEŞR** Hākīm kavlince şöhet-i hāş kılip Sām-süvār kim ol gün zevkıla ve şevkıla şarābdan kim ⁽²¹⁾ nūş itdi. Cihānuñ ğam u ğuşşaların ferāmūş itdi. Ol kıyu dibindeki hālleri ve cāzūnuñ elinde çekdügi [34a] ⁽¹⁾ belāları unutdı. Yine Hāq te‘ālāya delim şükürler itdi. Ammā kim yine Zālūñ yüzünü görmege ve Rüstemūñ ⁽²⁾ cemālini müşāhede kıлмаğa ‘azīm müştākıdı. Velākin kendüzünü Qārūndan ğayrı kimesneye bildürmedi. ⁽³⁾ Sāyirde bu fikri kılmazıdı. Buğur Sām baş kıldurup didi kim: “Yā begler, gelūñ benüm sözümi ⁽⁴⁾ tutuñ. Bu Kāvūs Şāh kim Keyķubād oğlı durur. Bunı öldürmeyüp atasına gönderelüm. Ve dağı diyelüm ⁽⁵⁾ ki qal‘anuñ üzerinden tursın, gitsün. Eger gitmezise yarın cenge hāzır olsun kim dağı ⁽⁶⁾ emān virmezem. Ve ne kıadar kim varısa cemī‘ çerisini helāk ve menzillerini hāk iderem.” didi. Sām eyle diyicek ⁽⁷⁾ Yehūyāda‘ begler begi dağı eyitdi: “Kal‘a dağı senūñ, vezīr dağı senūñ kıluñuz. Süleymān dağı ⁽⁸⁾ melikümüzdür. Çünkim ol Süleymāniçün geldūñ ve nice kim emr eyledūñse hükmüne muḫī‘üz.” didi. ⁽⁹⁾ Andan Sām Keyķāvūsı hil‘atlayup hil‘at-ı hāş geyürdi. Dağı didi kim: “Yā Kāvūs, var atañ ⁽¹⁰⁾ Kıbāda digil kim yarın geçüp qal‘anuñ üzerinden gitsün. Süleymānıla ‘adāveti terk itsün. Ve ger ni ⁽¹¹⁾ be-Hāq-ı Yezdān-ı pāk-i Bārī bir iş iderem aña kim ne ādemisin kıoram helāk itmedük ve ne hūd kendüzin ⁽¹²⁾ kıoram menzilini hāk itmedük. Hele evvel benden āğāh eylegil bu dem ki seni aña gönderdüm. ⁽¹³⁾ Atañı cehd eyle kim eydüresin, ortada pehlevānlar kırılmasun. Süleymān aña n’itdi kim ol Süleymānuñ ⁽¹⁴⁾ üzerine gelüp yağı olur ve hānedānına kıaşd ider? Var benden ataña digil kim gelsün benüm sözümi ⁽¹⁵⁾ tutsun ve eger tutmazısa artuķ benden emān istemesün kim aña emān virmezem, şöyle bilsün.” didi. ⁽¹⁶⁾ Dağı Keyķāvūs birķaç ādemile kim tutulup dururdi. Hil‘atlayup qal‘adan çıkırup gönderdiler. ⁽¹⁷⁾ Gitdi Kāvūs Sāma du‘ā itdi, gelüp qal‘anuñ kıpusından çıkup gitdi. ‘Azm-i Keyķubād itdi. ⁽¹⁸⁾ Sāmuñ erligini görüp cānıla Sāma du‘ā kılurdi. Velākin bilmezdi kim Sām durur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁹⁾ Bilmedi kim kim durur her nās anı

Şandılar kim Hızırıla İlyās anı

Kim melekdür didiler kim cinnidür

⁽²⁰⁾ Kim şanurdi dīvile Hānnās anı

NEŞR Hākīm kavlince Sām ƙal‘a içre ‘ıyş u nüş ⁽²¹⁾ ƙılmaƙda ve Keykāvūs daƙı Keyƙubāda gelmekde ammā kim bizüm ƙışşamuz **ez-ān cānib [34b]** ⁽¹⁾ Keyƙubāda geldi. Nite? Ol zemān kim Keyƙubād Şāh cengden kim döndi. Leşkerinüñ ƙanlarından ⁽²⁾ yir yüzi ƙızıl lāle-reng olmış. Böyle görücek ol acığıla gelüp otağından indi. ⁽³⁾ ‘Acem leşkeri daƙı gelüp ƙondılar. Andan Keyƙubād Şāh buyurdı. Ne ƙadar leşkerinde helāk olmuş ⁽⁴⁾ ƙāfirler varısa bir yire cem‘ idüp çāh-ı cehennem bigi ƙuyular ƙazup daƙı ol cengde olan ⁽⁵⁾ ƙāfirleri başları aşağā şarkıddılar. Ya‘nī kim defn itdiler. Ve andan soñra zaħmdan yaralu kimesne ⁽⁶⁾ ler varısa cerrāhlar getürüp huşk-bend itdürdiler. Pes andan soñra Güstehem pehlevānıla on ⁽⁷⁾ on biñ er ƙal‘adan yaña ƙaravul ƙoyup özi tahta geçüp oturdı. Ğamgīn olup ⁽⁸⁾ gögsin urdı, dīvān ƙurdı. ‘Acem begleri cemī‘si geldiler. Güderzile Züpīn ve Bürzīn ⁽⁹⁾ bu üç pehlevānlar daƙı gelüp kürsülü kürsisi üzerinde ƙarār itdiler. Ve ‘Acem begleri daƙı ⁽¹⁰⁾ kürsülü kürsüsü üzerinde oturucaƙ kim dīvān-ı Ƙubād tırdı. Andan çün Ƙubād gelüp yinildi ⁽¹¹⁾ vü içildi. Ba‘de‘t-‘ta‘ām şafdan şofralar götürölüp daƙı meclis āleti ƙuruldı. Lāle-ħad ve servi-ƙad maħbūb ⁽¹²⁾ sākīler altun ve gümüş ƙadehler ellerine alup mey-i gül-günıla tıldurup pür ƙılup oturan ve tıran ⁽¹³⁾ beglere ve yiglere ve ‘Acem serverlerine rāħatü‘l-ervāħ şundılar. Güyendeler ve ğonendeler ve sāzendeler ⁽¹⁴⁾ bezm ƙurup meclis sīnesinde oturdılar. Sazlu sazın öñlerine getürdiler. Çeng ⁽¹⁵⁾ ƙıllarla çengī çengī ötürdiler. Nāylara dem urup oturdılar. Ƙānūn-ı berbütı söyletdiler. ⁽¹⁶⁾ Def ü nāyı iñletdiler. Meclis-i Ƙubād temām kemāl bulup Zühre-i zehrā ol şoħbete reşƙ ⁽¹⁷⁾ iledürdi. Ƙubād Şāh kim meyden nüş eyledi. Sām-süvār ğuşşasın göñülden sürüp ferāmūş itdi.

⁽¹⁸⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Meyde ğaşşa bu durur şāħib-kemāl

Nüş idincek def‘ olur ƙalmaz melāl

⁽¹⁹⁾ Mey ğarāmdur ƙomaz ammā ‘aƙl u ğuş

Ol cihetden şer‘ile olmaz ğelāl

NEŞR Hākīm kavlince ⁽²⁰⁾ meclis-i Ƙubād içre ƙadehlerden kim begler ve yigler ve pehlevānlar birkaç ƙadeh nüş idüp kim içdiler. ⁽²¹⁾ Daƙı Sāmusüvārdan ve Ƙārūndan söz açdılar. Keyƙubād Şāh baş ƙaldurup ağız açup eyitdi kim: “İy Īrān ve Tūrān **[35a]** ⁽¹⁾ begleri, bu Ƙārūn ğod pehlevānıdı. Varup ol gelen ƙişile ne çün merdāne ceng ƙılmadı? ⁽²⁾ Varup bī-teklīf aña ƙul oldı?” didi. Ƙubād eyle diyicek buğur Züpīn ve Güderz kim bunlar ⁽³⁾ daƙı Ƙārūnuñ mānendi pehlevānlarıdı. Her birisi baş ƙaldurup evren bigi ağız açup ⁽⁴⁾ eñreşdiler ve gümreşdiler. Didiler kim Ƙārūn bir pīr ƙişidi, güci ve ƙuvveti gitmişidi. Māh u sāl ⁽⁵⁾ devr itmegile zūr-u bāzūsını düketmişidi. Yarın şabāħ kim ola, cihān yüzi

āfitāb nūrıla ⁽⁶⁾ kim ʔola, ben ʔuluñ daħı varup ol gelen siyāhıla meydān içre merdānlar öñünde bir
 ʕazīm ⁽⁷⁾ ceng ʔılam ki cihānı gözlerine teng ʔılam. Eger Rüstem daħı olurısa başını gürzümile ħurd ⁽⁸⁾
 ʔılam. Ve eger Sāmısvār daħı dirilüp gelürse ʔılıcum çeküp cānın alam. Ben ol Güderzem kim
 degme ⁽⁹⁾ leşker gözlerümde ʔaʔrece degüldür. ʔarbüm öñünde buz bigi yir ʔolusı ʔeri olsa ʔağıduram
⁽¹⁰⁾ bir avuç toz bigi.

NAZM

[fāʕilātün fāʕilātün fāʕilün]

Ger gelürse dirilüp Sāmısvār

Ĥurd idevüz gürzile biz üç süvār

⁽¹¹⁾ Tīğ çeküp iderisek cenge āheng

Merrīḡ emān ister evren ola deng

Ne deñizde ʔurtulur bizden neheng

⁽¹²⁾ Ne ħo ʔağda ʔurtulur şır ü peleng

Oḡ atarsaḡ ʔāfda ʕAnḡā per döker

Naʕra ursaç ʕarḡ-ı Tinnīn der döker

⁽¹³⁾ ʔuvvetile şalar olsaḡ biz ʕamūd

Yiri yıḡup bozula ʕarḡ-ı kebūd

İrte olsun ceng idevüz üçümüz

⁽¹⁴⁾ Ol siyāhdan alalum biz öcümüz

Böyle diyüp urdılar lāfı ziyād

Vir şalāvāt Muştafāya dil-güşād

⁽¹⁵⁾ NESR HAKİM kavlince Güderzile ve Keyūmerz ve Zūpīn bu üç pehlevān ol dem Keykubāduñ ⁽¹⁶⁾ meclisinde bu vechile lāflar uruncaq Keykubād eyitdi: “Yā Qārūn, ol şahşa neden kul oldu ola, ⁽¹⁷⁾ yoksa Sām-süvār olmasun bu gelen? Ve eger kim Sām-süvārsa kim Süleymāna döne, baña kaçd kıla. Buña ne ⁽¹⁸⁾ Rüstem Zāl ve ne hoz Efrāsiyāb karşı turur.” diyecek yine ‘Acem begleri didiler kim: “Yā şah-ı cihān, ⁽¹⁹⁾ kanı kandağı Sām-süvār, kūh-ı Elbürzde kim bilür? Kağı yirde helāk, menzilini hāk, bağrını çāk olup durur? ⁽²⁰⁾ Yā hod bu gelen Sāmusüvār olsa Sām-süvār hod senüñ atañ kulu durur ve hem pehlevānıdı. Tā Çimşid ⁽²¹⁾ ve Daḥḥāk-ı Mārī devrinden Īrān u Tūrānuñ pehlevānıdı. Ve Rüstem-i Zālūñ ceddidi. Ve Qahramānuñ [35b] ⁽¹⁾ ve Kerrimānuñ ve Nerrimānuñ aşı durur. Saña ‘āk olup kılıcımı çekerdi. Ammā kim Qārūn aña varup ⁽²⁾ kul olduğına iki dürlü delil var durur kim Qārūn gördi¹ kim bu siyāhī merd-i dilir durur. Kılıcıla ve gürzile ⁽³⁾ ve süñüyile ceng itmekle aña zafer bulumayıcak hile² kıldı kim fırsatında helāk ide. Başın alup şāha ⁽⁴⁾ getüre. Ve yāhod Qārūnuñ kaçdı Süleymāna varmağıdı, ola bahāne kıldı. Süleymāna varup pehlevān-ı ⁽⁵⁾ Süleymān olaydı. Rüstemüñ yine dıstı durur. Ve Yezdān-perestlerle āşinā durur. Ol cihetden ⁽⁶⁾ senden yüz çevirdi. Ammā kim bizüm korkumuz ol siyāhdan ve felāhdan degül durur. ⁽⁷⁾ Velākin bizüm korkumuz Kāvūs şehzādeden durur kim mebādā aña bir zararları degmesün. Bizüm ⁽⁸⁾ üşenmemüz şehzādeden durur diyüp söylediler. Kāvūs Şāhı alup³ Keykubād daḥı rikkat kılup ⁽⁹⁾ birez ağladı. Oğlı ḥasretinden cān u cigerin tağladı. Bunlar bu kelimādayiken nā-gehān bir kaç ḥācibler ⁽¹⁰⁾ içeri girüp yüz yire koyup müjde kılup didiler kim: “İy şah-ı cihān, müjden olsun kim ⁽¹¹⁾ oğluñ Keykāvūs Şāh gelüyorur.” didiler. Keykubād Şāh bu ḥaberi işidüp şād olup ⁽¹²⁾ müjde kılanı iklīm ḥarācı degir hil‘at-ı ḥāş geyürüp ve ağzını dürr ü cevāhirile pür kıldı. Andan şöña ⁽¹³⁾ sevindüğinden yirinden kalkup oğlı Keykāvūsa karşı varup Kāvūs Şāhı görüp ⁽¹⁴⁾ hāl ü ḥātırın şorup alup taht kenārına aldı. Gördi kim oğlunuñ tāt başında ⁽¹⁵⁾ ve hil‘at-ı fāḥir arḥasında. Bilesince ne kadar dutsak varısa bile geldiler hep. Anları daḥı ⁽¹⁶⁾ hil‘atlamışlar. Keykubādu Şāh iyleyen de gelüp yüz yire koyup du‘ālar itdiler. Buğur Keykubād Şāh bunları bu vechile ⁽¹⁷⁾ görücek dönüp oğlı Keykāvūsa eyitdi: “İy benüm ciger-güşem ne hāl oldu kim ol kan ⁽¹⁸⁾ içiçi bī-günāh yire ḥün şaçıcı melekü’l-mevtüñ elinden ḥalāş olduñ, baña geldüñ?” didi. ⁽¹⁹⁾ Kāvūs daḥı du‘ā kılup didi kim: “İy şah-ı cihān ve iy sultān-ı Īrān ve Tūrān ol siyāh kim var ⁽²⁰⁾ durur. Cihān içinde mişli yok server durur. Beni zindāndan çıkartdı, hil‘at geyürüp ŧonatdı. ⁽²¹⁾ Yidürdi ve içürdi ve ŧoyurdi. Daḥı ‘izzetile ve ḥürmetile ne kadar ŧutsaklar varısa benümile hil‘atlayup [36a] ⁽¹⁾ saña gönderdi. Ağır ḥaberi didi kim var Keykubād Şāha benden selām it kim eger

¹ Qārūn gördi İ: - T

² hile İ: - T

³ alup İ: añup T

‘ömürden zemān ve kan içici ⁽²⁾ kılıcımdan emān isterse Süleymānla dīstlık kılup al‘asınun zerinden gitsun. Ve ger ni yok ⁽³⁾ diyüp szüm ttmazısa, al‘a-yı Süleymān zerinden gçüp gitmezse yarın kim cihāna nr virici ⁽³⁾ gn kim toa, āf ullesinden drdnci burca ıkup kim aa, sub-dem olup Felestn mescidinde ⁽⁵⁾ Süleymān m‘ezzini kim menāreye ıkup bekleye. Seer uları daı kebter bigi dillerince Ha te‘ālāya zkr ⁽⁶⁾ idüp kim tp inleye ve pāsubānlar al‘a zerinde ks-u hārb kim alalar ve sub namāzın Ben İsrā‘il ⁽⁷⁾ avmi kim ılalar. Namāzdan ve niyāzdan fāri olup bu burcdan azā v ader bigi trsam gerekdr. ⁽⁸⁾ ç siirl at yayımı diz kp ursam gerek. Ve otuz alt pāre ceng āletini zermde geysen gerekdr. ⁽⁹⁾ Ve kan içici ılucum uanup seksen oum k azında aysam gerekdr. Ve Merr-ve hāncerm ⁽¹⁰⁾ bilme ounam tuvulam zerine smur yilegi ynini taınam. Ve bād-pāy ve āhenn nāhun yil yryl ⁽¹¹⁾ rahuma binsem gerekdr. ç bi ve ç yz batman grzm elme alsam gerek. Daı ‘Acem lekerine debinsem ⁽¹²⁾ gerekdr. Yidi balu evren bigi al‘a apusından ıksam gerekdr. Cihān ılıcum oduna yasam ⁽¹³⁾ gerekdr.

NAZM

[fā‘ilātn fā‘ilātn fā‘iln]

Ger belrsz kiiyem eklm siyāh

Lk virdi uvvet  heybet İlāh

⁽¹⁴⁾ Yidi balu evren olur ibu t

Cānlar alup an aar eyle ki m

Grz urursam ar- tlāb bozam

⁽¹⁵⁾ ke asam balıun barın zem

Cengme hāyrān durur Merr ar

Dmenn n¹ iderem tla tel

---

¹ n İ: nın T

⁽¹⁶⁾ Biñ ola Cimşīd Kāvūs u ẖubād

Ṭağıdam leşkerlerin çün tünd-bād

Şāh Süleymān distumusız siz yağı

⁽¹⁷⁾ Gözüñüz oyup yaqam şem'a yağı

Böyle diyüp itdi da'vī pehlevān

Vir şalāvāt Muştafāya cāvidān

⁽¹⁸⁾ **Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāsītān-ı Māzī Ve Der-Ḳāvā'id-i 'Aqıl Güyed**

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Diñle senden bir meşel diñleriseñ

⁽¹⁹⁾ Söz ḥaḳīḳat içre ne diñleriseñ

Saña senden naql ideyim bir mişāl

Diñleyüp taḥsīn ide şāḥib-kemāl

⁽²⁰⁾ Ol 'Arab milki durur işbu cesed

Ol Feleşṭīn göñlüñ olur bī-ḥased

Nefs-i emmāre durur ser-keş ẖubād

⁽²¹⁾ Pehlevānlar tābi'-i ehl-i fesād

Buğz u şehvet kibriledür buḥl u kīn

Cümle şeyṭān fi'line durur yaqın

[36b] ⁽¹⁾ Sām olur aḳluñ seniñ añla meşel

Ḳal‘anuñ dizdārı cānuñ bī-‘ilel

‘Aḳluñuñ pendin tıatarsañ iy hümām

⁽²⁾ Nefs-i ser-keş olisardur saña rām

Gönlüñe bulmaya yol dīv-i racīm

Mesken olmaz cānuña nār-ı caḫīm

⁽³⁾ Ḳurb-ı Ḥaḳḳı isteriseñ ehl-i dīl

Sāḳıḫ eyle gözlerüñden āb u gil

Māsivādan fāriğ ol ki bu zemān

⁽⁴⁾ Bulasın Ḥaḳ varlığın sen de hemān

Ḥaḳ te‘ālā virdi saña ‘aḳl u cān

‘İlm ü ḫikmet dīn ü imān bī-gümān

⁽⁵⁾ Bir güher virdi saña kim adı rūḫ

‘Aḳlı maḫrem ḳıl bulasın tā fütūḫ

‘Aḳl u cānuñ birle istesen Ḥaḳı

⁽⁶⁾ Bāḫıl işden farḳ idesin tā ḫaḳı

Benligüñden itmeyince sen güzer

Bu fenādan itmeyince sen sefer

⁽⁷⁾ İremezsın ol Hākuñ dergāhına

Bilimezsın ol Hākuñ dergāhına

Var te'alluğdan kesil k'iy kāmıyāb

⁽⁸⁾ Def' olup senden gide zulmet hiçāb

Göresin her zerre-den envār-ı Hāq

Gide bātıı oluna izhār-ı Hāq

⁽⁹⁾ **Der-Beyān-ı Meclis-i Āhır**

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Hāqka minnet şad-hezārān bī-şümār

K'ol melikdür Hālīk-ı leyl ü nehār

⁽¹⁰⁾ Bir avuç toprağiken viridi 'ağ[ı]

Cān u dilden söyledük neşr ü şī'ār

Çün 'ināyet itdi bize zū'l-celāl

⁽¹¹⁾ Şī'rüm oldı la'l ü dürr-ü ābudār

Bu Süleymān-nāmesin te'līf idüp
Baħr-i dilden itmişemdür dür nişār

⁽¹²⁾ Der büzürgī buncılayın şeb-çırāk
‘Ālem içre görmemişdür şehriyār

Şehriyāruñ devletinde çok şükür
⁽¹³⁾ Taşnīf itdüm bu kitābı kāmukār

Bu kitābıla cihānda ism-i şāh
Çaldı men Firdevsiden uş yādigār

⁽¹⁴⁾ ‘Ārif ol ki kıoya ‘ālemde nişān
Ol nişānla¹ ana ħalk-ı rūzigār

Ādemī kıalmaz velī kıalur adı
⁽¹⁵⁾ Cismi çürür ismi kıalur pāyidār

Aħmedī ölmedi Şeyhī diridür
Zīre vardur sözlerine i‘tibār

⁽¹⁶⁾ Var ümīz Firdevsī daħı ölmeye
Kim sözine müstemī‘ ağıyār u yār

---

¹ nişānla İ, T

Fātiḥayla kim añar Firdevsiyi

⁽¹⁷⁾ Cennet-i Firdevsi virsün Kirdigār

İy baña viren feşāḥat Kirdigār

Şuyı incü odı kılan lālezār

⁽¹⁸⁾ Peşşeye Nemrūdı mağlūb eyleyen

Bir ‘aşāya yutduran evren u mār

Aḥmed ü Kāsım Muḥammed ḥaḳḳıçün

⁽¹⁹⁾ Daḥı dört aşḥābıçün ki oldı çār

Bekr-i Şiddıḳ u ‘Ömer ‘Osmāniçün

Ḥayderiçün oldı şāḥib-zü’l-fiḳār

⁽²⁰⁾ Cürmini Firdevsinüñ eyle ma‘āf

Cennet-i Firdevsi vir görmeye nār

Ṭotalum ḳan eyledi Firdevsī ger

⁽²¹⁾ Ḳanı yā luṭfuñ senüñ perverdigār

Çün didüñ *lā-taḳnaṭū min raḥmetī*¹

Raḥmetüñden var ümīzüm Bārvār

[37a]⁽¹⁾ Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ yār-ı cān

Vir şalāvāt Muştafāya bī-ḳarār

3.3.1.4. Süleymān-nāmenüñ Yüz Altmış Toḳuzuncı Meclisinüñ Zikrinde durur

[*fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*]

⁽²⁾ Dil lebüñ yāḳütiken lā'l-i Bedaḥşān istemez

Gül yañaḡuñ tāzeken lāle-i nu'mān istemez

⁽³⁾ Ḥaddünüñ devrinde kūyin içre nālan olduḡum

Mevsüm-i gül gelse kimdür bülbül² elḥān istemez

Vaşluña³ ḥūr-i perī-çehre bulursa dil vuşul

⁽⁴⁾ Cennet adın añmayup mülk-i Süleymān istemez

Saña bu revnaḳ yiter yüzüñ görüp şems-i felek

Kendüzinden özge gündüz derde derdbān istemez

⁽⁵⁾ Māh yüzüne ḳarşu çeşmüm çeşmesin gören ḥired

Meh Süreyyāya muḳābil olsa⁴ cānān istemez

¹ (Kurân-ı Kerîm 39: 53): “Allah’ın rahmetin ümidinizi kesmeyin.”

² bülbülü İ, T

³ Vaşluña: vaşluña iy İ, T

⁴ olsa: olduḡını İ, T

Zülf ü ruhsāruñ lebüñ Firdevsī seyrān ideli¹

⁽⁶⁾ Mihr ü māh u nūr u zulmet āb-ı hayvān istemez

Diñle imdi Şeh Süleymān kışşasın söyleyelüm

Kim sözüm güş eyleyenler özge destān istemez

⁽⁷⁾ İy Süleymān-şānī şāh Firdevsī mūrā kıl nazār

Mürdan özge kim Süleymān hīç sühandān istemez

Ġāfil olma bu Süleymān-nāmesini eyle güş

⁽⁸⁾ Kimdür ol ki kışşa-ı Şāh-ı Süleymān istemez

Şāh Süleymān gördüğün İskender aşlā görmedi

Bes kim ola kim ‘acāyib sözi iy cān istemez

⁽⁹⁾ Vir şalāvat güş idüp Şāh-ı Süleymān kışşasın

Kimdür ol ki ol resūli dīl ü cāndan istemez

Dāsītān-ı Yevmü’l-arz Murğān Be-Dīvān-ı Süleymānı’n-nebī ‘Aleyhi’s-selām

⁽¹⁰⁾ Loqmān ibn-i ‘Ād ol ḥakīm-i ḥāzıķ u ustād ḳavlınce nāķılān-ı aşḥāb ve ⁽¹¹⁾ ‘āķılān-ı aḥbāb ve ḥonendegān-ı kitāb ve Eflātūn-ı Yūnānī naķlınce muḥaddisān-ı aḥyār ve mü’ellifān-ı eş‘ār ⁽¹²⁾ ol vechile şāḥīḥ ḥikāyet ve melīḥ rivāyet ḳılup eydürler kim, Sām-süvār ol zemān kendüyi bildürmeyüp ⁽¹³⁾ Keyķubādla ceng itmekte āmmā kim bizüm kışşamız **ez-ān cānib** Süleymānı’n-nebī Ḥāzretine ⁽¹⁴⁾ geldi ‘aleyhi’s-selām. Nite ol zemān kim Ḥāzret-i Süleymān bin Dāvūd a.s. ḳuşlar dīvānın ḳurup yevmü’l-‘arz ⁽¹⁵⁾ gününde eṯyār ulusı ‘Uķķābıla kelimāt iderdi. Yine Süleymān Ḥāzreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** ḳılup ⁽¹⁶⁾ didi kim: “Yā ‘Uķķāb, bu üç fazīlet kim sende var durur ve daḥı hem cemī‘ ḳuşlaruñ serfirāzi ve mübārizi⁽¹⁷⁾ sin. Pes imdi baña ḥaber virgil. Şikāruñuz ne vechile durur ve ḥaşşañuz daḥı

¹ ideli İ: istemez T

nedür?” didi. Süleymān böyle ⁽¹⁸⁾ diyicek ‘Uḳḳāb **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, ‘Uḳḳāb çünkim evvel şikāra çıksa yavru⁽¹⁹⁾ çağiken kiçirek kuşcuğazlardan avlar. Andan şoñra daḫı miyānesin avlar. Ve andan şoñra büyügin avlar. Ve hem ⁽²⁰⁾ gāyet de cür’etlü olur. Ve mīzācı yābisdür ve ḳanadları daḫı ḫafif olur, anuñiçün tīz uçar. Vaḳt olur kim ⁽²¹⁾ bir ‘Uḳḳāb ‘iraḳda şubḫidem şikārun alur, yir. Daḫı giceye dek gelüp Yemende yine şikārın alur. Ve eger kim **[37b]** ⁽¹⁾ buğazında nesne çıksa yā ağırısa ḫavşan urup baḡrını yir ve yā ḫod dilkü baḡrını yir. Ḥoş olur ve yılan ⁽²⁾ daḫı yirüz. Ammā kim başın yimezüz. Ve daḫı ba‘zı kuşlar var durur kim yüregın yimezüz.” Süleymān Ḥazreti didi kim: ⁽³⁾ “Ne cihetden yılanuñ başını yimezsiz?” Didi kim: “Yā Süleymān, cemī‘ fesād yılanuñ başındadır, zararı andan ⁽⁴⁾ gelür. Anuñiçün yimezüz. Ve bir daḫı bu kim ba‘zı kuşlaruñ yüregi daḫı ancılayın muzır durur.”

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁵⁾ Bilür añlar her ḫakīm ehl-i hüner

Kim olur ef‘ī başında çok zeh[i]r

Yā Süleymān itme şefḳat ef‘iye

⁽⁶⁾ K’itmedi ılan çü insāna mih[i]r

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ve daḫı yā Süleymān, ‘Uḳḳābuñ ḫāşşası ⁷ budur kim yilegin oda dütüzseler uşacuk cānaverler ‘akreb bigi ve yılan bigi ḫaḡıla, gide ve daḫı tersi ⁽⁸⁾ ḫarıla mülemma‘ ḳılup ve yā sirkeyile bezemeye içürseler üç kerre nāfi‘ ola. Ve ḳafasını ‘avret götürse ḫamlini tīz vaż‘ ⁽⁹⁾ ide. Ve daḫı āb-ı turbıla mülemma‘ ḳılup etin bişirüp yiseler, zātü’l-cenbe nāfi‘ durur.” diyüp ‘Uḳḳāb kendüzin ⁽¹⁰⁾ medḫ iderken şāḫīn daḫı ḫurduḡı yirden Süleymāna du‘ā ḳıldı, didi kim:

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ İy hümāyūn-manzar u sulḫān-ı ‘ālem şehriyār

Tā ḳıyāmet devletile ḫānum olḡıl pāyidār

Her ne şeh kim olmaya emrüne çâker bu zemân

⁽¹²⁾ Efserin efsâr kılğıl çeşmine dünyâyı tar

KİŞŞA-İ ŞÂHİN

Hakîm kavlince şâhîn bu vechile ⁽¹³⁾ du‘â kılıcağ Süleymân Hazreti ‘aleyhi’s-selâm hüküm eyledi. İlerü gele, ‘Ukâbıla muqâbil ola, da‘vâlarını diñleye ve aḥvâl⁽¹⁴⁾ lerini añlaya. Andan şâhîn daḥı kanad açup uçup dergeh-i Süleymâna gelüp geçüp yire indi. Taht-ı Süleymân pâyine ⁽¹⁵⁾ yakın yirde daḥı sağ kanadın kaldurup yilken mişâl ve şol kanadın yire sürüp taht pâyin öpüp ⁽¹⁶⁾ Süleymân nazarında bir taş ağzıla kodi kim aña seng-i cemset dirler. Andan kıçın kıçın dönüp¹ yirine geldi. ⁽¹⁷⁾ Buğur Süleymân Hazreti ‘aleyhi’s-selâm nazar kılup gördi kim şâhîn kuşu daḥı bir elmâs-reng hâcer getürdi kim ⁽¹⁸⁾ hiç gözler görmüş degül. Gün şu‘lesine karşı tutucağ kızılığıla aklık arasında görünür. Ammâ kim bulutlu hevâda ⁽¹⁹⁾ tutsaḥ elmâs renginde görünür. Süleymân Hazreti anı eyle görücek ta‘accüb eyledi. Bir zemân teferrüc idüp ⁽²⁰⁾ daḥı dönüp şâhine nazar kılup andan **su‘âl** kılup didi kim: “Yâ şâhîn, bu getürdüğüñ hâcer ne hâcer⁽²¹⁾ dür ve ḥâşıyyeti nedür ve kanda elüñe girdi?” didi. Şâhîn kuşu eydür: “Yâ nebiyya’llâh, bu taşta cemset dirler. Bir cevher durur kim **[38a]** ⁽¹⁾ rengi kızılığıla aklık arasındadır ve anuñ ḥâşşası oldur kim eger andan bir kadeḥ düzseler ve ol ⁽²⁾ kadeḥden ḥamr içen kişi esrimeye ve mest olmaya ve eger kim pârelerin daḥı kadeḥe koysalar yine ol kadeḥde ⁽³⁾ ḥamr nüş iden mest olmaya ve ol taşu başu altında kosalar daḥı uyusalar eyü düşler göreler. Ve her kim ki ⁽⁴⁾ bu cevherden yüzük kaşın düzüp götürse, her kanda kim varsa muzaffer ola. Ammâ kim hükemâ-yı muqaddimîn ⁽⁵⁾ eydürler kim ancılayın tılsımât-ı mâhitâb Merrîḥe nâzırken şenbih güninde düzeler, yazalar. Tâ kim râst gele. Ve bir ⁽⁶⁾ daḥı ḥâtem kelbden ḥazer kılmaya. Ve eger şâhib-ḥâtem kelbden ḥazer kılsa eger dirisinden ve ölüsinden tılsımât² ⁽⁷⁾ ḥavâşu maḥv ola.

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Bu durur şâhîn cinsüñ ḥâşşası iy nâmever

Özgesin Allâh bilür yokdur gümân eyle nazar

⁽⁸⁾ Böyle diyüp murğ-ı şehbâz oldu sâkin ol zemân

Vir şalâvat ‘âkılsañ Muştafâya pür-hüner

¹ dönüp İ: - T

² tılsımât T: tılsımât İ

NESR Hakīm kavlince ⁽⁹⁾ şāhīn eyle diyicek taḥsīn kılup buğur yine Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām su’āl kılup didi kim: ⁽¹⁰⁾ “Yā bāz, senüñ maḳāmuñ ḳanda durur ve ne yirde olursın?” didi. Şāhīn daḳı **cevāb** virüp ⁽¹¹⁾ didi kim: “Yā Süleymān, benüm maḳāmum mağrib deryāsınuñ menba’ı kim aña Nabṭış dirler. Ol baḥr-i siyāhuñ çıḳduğı ⁽¹²⁾ yirden ıṣra balçık deryası var durur. Anda bir ‘azīm tağ var durur zulumāt cānibine yaḳın, anda oluruz. Yüce ⁽¹³⁾ tağlar üzerinde yuva yaparuz. Şikārumuz alup Ḥālīḳa şükürin dirüz kim rezzāḳ-ı ‘ālem durur.” didi. Süleymān ⁽¹⁴⁾ Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām didi kim: “Ol memleketde maḥlūk var mıdur yoksa şöyle ısuזlık beyābān mıdur?” diyicek ⁽¹⁵⁾ bāz daḳı **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, ol vilāyete arz-ı Rūs dirler. Mu‘azzam vilāyetdür. Ammā kim ⁽¹⁶⁾ bir şehirden bir şehre çok menzıldür. Ve ‘imāret degül durur. Ve bunuñ ḥalkı daḳı kimesneye muṭī‘ degül durur. ⁽¹⁷⁾ Ve ortalarında şerī‘at yok durur. Ve ḥelāl ü ḥarām bilmezler. Ve ol iḳlīmde altun ḳanı var durur. Ve daḳı ⁽¹⁸⁾ ḡarīb ādem içlerinde olumaz. Ve eger aralarına ḡarīb ādem girse anı öldürmeyince ḳomazlar. Ve hem ol iḳlīm tağlar ⁽¹⁹⁾ içinde durur. Ve ulu ırmağlar aralarında çok durur. Ve çeşmeler ve bınarlar ol tağlardan ḳopup iner. Ve bu ⁽²⁰⁾ ırmağlaruñ ve bınarlaruñ ayakları deryā-yı Muḳlime yitüşür. Ve bir taraḳı Şaḳaliyye ve İflāk vilāyetine irişür. ⁽²¹⁾ Ve cenūbında deşt iḳlīmi durur. Ve şarḳında bu Ḳabḥ tağı durur. Bunlardan ıṣara ayruḳ ḥiç ‘imāret yok durur. **[38b]** ⁽¹⁾ Ve daḳı yā Süleymān, bu ilüñ ḡarbında baḥr-i Muḳlimden yañasında bir ada var durur. Aña Dāryūsa dirler. Ol aṭada ⁽²⁾ daḳı varup yuvalar yaparuz. Anda da ḡāyet ‘azīm ulu ağaç var durur kim ucları evc-i felege çıḳup durur. ⁽³⁾ Ve özdegi daḳı be-ḡāyet yoğun durur. Ol adaya bu zıkr olunan ḳavmden geçerler. Varup ol ağaçlara od ⁽⁴⁾ urup yaḳarlar. Zīrā kim güneşüñ nūrı vilāyetlerine iñen irişmez, ol ağaçlar ḥā’il olur. Ol ⁽⁵⁾ cihetden ḳaşdıla geçüp ol ağaçlara od urup yaḳarlar. Ve daḳı yā Süleymān ol ḥalkuñ boyunları ⁽⁶⁾ yok durur, başları gevdelere bitüp durur. Ve hem ol ḳavmuñ meḳānları daḳı ağaçlar içinde olur. Ol ⁽⁷⁾ ‘azīm ağaçları delüp içinde yuvalar idinmişlerdür. Yimekleri pelīddür ve daḳı bu Rūsuñ şemālinde ⁽⁸⁾ Ḳarīne tağlarıdur. Ol ırmağlar gelüp bu tağdan Rūs vilāyetinden geçüp baḥr-i Ḥūra dökülür. ⁽⁹⁾ Ve bu Rūs ḥalkı daḳı üç ḳısmıdur. Bir ḳısmına Kerketān dirler, şehir-i Edīnedür. Ve bir ḳısmına Ṭalā dirler, ⁽¹⁰⁾ şehir yine Edīnedür. Ve bir ḳısmına Erinī dirler, şehir-i Edīnedür. Bizüm idrākümüñ yitdüğü bu ḳadar durur. ⁽¹¹⁾ Bāḳisini bilmezüz diyüp şāhīn Süleymān nazarında ḥāmüş oldı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹²⁾ Böyle diyüp itdi alkış şehriyāra şāhbāz

Oldı sākin sözin idüp özi ḡāyet daḳı az

Söz gerek kim ola emlaḥ olmaya ḡāyet ṭavīl

⁽¹³⁾ Tā ki sāmi‘ ide taḥsīn anlayıcaḳ ser-firāz

NEŞR HAKİM kavlince şāhbāz böyle diyicek yine Süleymān Hāzreti ⁽¹⁴⁾ ‘aleyhi’s-selām **su’āl** kılup didi kim: “Yā şāhbāz, şāhbāzuñ ṭabi‘atı nicedür?” didi. ⁽¹⁵⁾ Şehbāz daḥı **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, şāhinüñ gāyet eyüsi oldur kim boynı ⁽¹⁶⁾ uzun ola ve gögsi yaşşı ola ve omuzları birbirinden ırağ ola. Kanadları ucın kıyruğı ucıla ⁽¹⁷⁾ bir arada ṭuta. Uyluğı uzun ve ṭolu ola. Ve bilegleri daḥı kışa ve yoğun ola. Ve daḥı yā Süleymān, ⁽¹⁸⁾ şāhinüñ eti ve süñügi gāyet berkdür ve daḥı hem yukarudan aşığa kuvvetile tiz iner. Zīrā bāzūları ⁽¹⁹⁾ yaşşıdur. Ve hem kendüzi şakdur ve ağır olur. Ve gāh olur ki kendüyi yire urur yiñemez, helāk ider ve ⁽²⁰⁾ gāyet eyüsi oldur kim başı büyük ola ve gözleri daḥı büyük ola ve gögsi giñ ola. Ve bāzūsı ṭolu ⁽²¹⁾ ola ve bili yaşşı ola. Ve uyluğı yoğun ola. Ve incügi kışa ola ve kanadları az ola ve kıyruğı ince ola. **[39a]** ⁽¹⁾ Kanadları kıyruğından geçmeye. Ve kıyruğ eti kanadından ziyāde olmaya. Ve bir ḥabbe artuğ yise ⁽²⁾ helāk olur. Ve aç olsa yine helāk uyuz dutar. Ammā kim yā Süleymān ādemī-zādıla üns ṭutaruz ⁽³⁾ ve vefādār oluruz. Eylügi bilürüz ve bahādur oluruz. Üç kendümüz kadar kışları şikār kılıruz. ⁽⁴⁾ Ve ammā kim mütekebbirüz velākin bir kışi bizi ṭutup avda perverde kılsa anā gāyet müşfiküz. ⁽⁵⁾ Enīs olup aña muḥabbet iderüz. İşāretin fehmile bilürüz. Neye kim şikār remzin kılsa şayd ⁽⁶⁾ kılıruz. A‘zāmuzuñ arasında siñir çokdur. Ve şuyı severüz. Tābistānda ya‘nī kim ıssılarda¹ şuya ⁽⁷⁾ şabr kılamazuz. Ve ammā kim yā Süleymān bizüm cinsümüze be-gāyet düşmān durur. Bu ‘Ukābdan evvel benüm ⁽⁸⁾ dādumı alıvirgil. Andan şöña ümīzvāram ki bākī şāhbāzlaruñ daḥı ‘Ukqāblardan ḥaḳlarını ⁽⁹⁾ alıviresin.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

İy emīr-i şāh-ı ‘ādil kāmıyāb

Ḳıl siyāset ḫulm itmeye ‘Ukāb

⁽¹⁰⁾ Yoksa şāhīn incidüp ider helāk

Men‘ kııl kim itmeye bāza ‘ıḳāb

NEŞR HAKİM kavlince ⁽¹¹⁾ şehbāz ‘ukqābdan bu vechile şikāyet idincek Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām dönüp ‘ukqābuñ ⁽¹²⁾ yüzüne bakup didi kim: “Yā ‘ukqāb, bu şāhīn senden gile ider. Bunuñıla gelüp söyleş, görelüm ⁽¹³⁾ şikāyeti nedür?” didi. ‘Ukqāb daḥı didi kim: “Yā resula’llāh, bu bāz cinsi bir ṭā‘ifedür kim üç vechile ⁽¹⁴⁾ cemī‘ murgān içre mağlūb durur. Kışlar bunu sevmezler. Maḥcūbdur evvel bu kim cemī‘ kışlaruñ ⁽¹⁵⁾ irkegi dışısına gālib durur. Bunlaruñ dışisi irkeğine gālib durur. Ve cümlesinüñ irkegi ⁽¹⁶⁾ eyü durur, bu şāhīn cinsinüñ dışisi eyüdür. Bir cinsün dışisi irkeğinden hezār

¹ ıssılarda İ: asıllarda T

mertebe eyü ⁽¹⁷⁾ ola ve avlayanuñ irkegi ‘avretinden ālūde durur. ‘Avretinden ālūdenüñ sözi degme kez pādişāh⁽¹⁸⁾ lar nazarında daħı ‘ayb ola.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Her kimüñ kim mesnedi hātün ola

⁽¹⁹⁾ Nefsine ‘āciz zebün meftün ola

Er kim itmez i‘tibāri dişiye

Merd-i merdān içre Eflāṭün ola

⁽²⁰⁾ **NEŞR** Ve daħı yā Süleymān, şehbāzuñ bir hāli daħı bu kim mütekebbirdür. ‘Amūd-mişāl özin görücidür. ⁽²¹⁾ Zülm idüp mazlüm kuşcuğazlaruñ vucūdına mınķār urucıdur. Z ulm efğānın göklere irgürücidür. [39b] ⁽¹⁾ Görmez misin kim pādişāhlar tutup elleri üzerine götürürler. ‘Ālī merātibe yitürürler. Göresin kim ⁽²⁾ ekşerin bir gün bir kuş ardına dönüp ol kadīm nān u nemek haķķını bilmeyüp yile varup yile virür.

⁽³⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Gözeden nefsi hevāsın her zemān

Bilmeye nān u nemek haķķın hemān

⁽⁴⁾ Yırtıcılar içre şāhīn mişli hīç

Yoķ durur ‘ucb ehli zālīm bī-gümān

Pādişāhlar aña ‘izzet idicek

⁽⁵⁾ Ol hilāfın işleyüp kaçır inan

NEŞR Hākīm kavlince ve daħı yā Süleymān üçüncü bu kim ⁽⁶⁾ şehbāz aşlınuñ dişisi daħı mestüre olmaz. Nite? Eger kim şehbāzuñ dişisi irkek tavşancıla qarılırsa ⁽⁷⁾ yumurdasından balaban çıkar. Ve

eger kim balaban ile qarılırsa dişisinüñ yumurdasından delüce ⁽⁸⁾ toğan çıkar. Ve eger kim delüce toğana qarılırsa devlüngeç-mişāl bir kuş dağı çıkar. Pes bir cinsüñ ⁽⁹⁾ kim dişisi pāk-dāmen olmaya, irkegi anı hıfz kılmaya, pādişāhlar kātında dağı merātib bulmaya. Gel imdi ⁽¹⁰⁾ bizüm ‘uqqāb cinsini gör kim dişisi irkeginden gayrıya muṭī‘ olmaz.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ Zī hüner kim virdi ‘uqqāba Huḍā

Dişisi nā-maḥreme virmez rızā

İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u mār u mūr

⁽¹²⁾ Pāk olan olur ‘azīz iy pādişā

NEŞR Hākīm kavlınce ‘uqqāb şāhīn ḥaqqında bu vechile cevāb ⁽¹³⁾ kılıcağ şāhīn dağı dönüp ‘uqqāba ‘itāb-ı şedīd kıilup didi kim **der-ḥaber ‘āmede est** ki *inṭaka yā* ⁽¹⁴⁾ *raḥime inneke min ṭayrı’llāhu ya‘nī* söyleme iy kırtal ki sen şol cins kuşlardansın kim senüñ ḥaqqında ⁽¹⁵⁾ dimişlerdür kim rāyisān aḥmağdur, tā ḥattā kim bir kāmīl bir kişiyi ṭa‘n itse eydür kim: “*der-ḥaber aḥmağ min raḥme* ⁽¹⁶⁾ *ya‘nī* aḥmağ durur ‘uqqāb dirler. Eyle olsa ‘āqıl begler ḥuzūrında aḥmağ ne kim dirse muṭlağ ‘abeş ⁽¹⁷⁾ söyler. Ben ol şehbāzam ki cemī‘murğānuñ şikārın elinden almazam. Ve kimesne artuğın yimezem. ⁽¹⁸⁾ Ve sencileyin ölü gevdesini öğmezem. Ve murdār leşlerüñ varup yolunı öñmezem.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁹⁾ Senden özge olmaya ḥün¹-ḥ^vār hīç

Ölü etin yiyici murdār hīç

Cümle kuşlar içre ma‘lüm oldı kim

⁽²⁰⁾ Mürde-ḥor ‘uqqāb olur yoğ ‘ār hīç

¹ Ḥün- T: ḥ^vār- İ

NESR Hākīm kavlince ‘uḳḳābıla şāhīn bu vechile münazā’a kim kılışdılar. ⁽²¹⁾ Āhīrū’l-emr şehbāza Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** kılıp didi kim: “Yā şehbāz, şimdi senüñ [40a] ⁽¹⁾ maḳşūduñ nedür? Söyle, görelüm.” diyicek şehbāz **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, ‘uḳḳāb ⁽²⁾ cinsine ya’nī kim tavşancıla yasaḳ kıl kim toğan cinsinüñ gelüp elinden şikārın almasun ve kendüzünü ⁽³⁾ helāk itmesün.” didi. Süleymān Hāzreti daḫı didi kim: “Yā ‘uḳḳāb, sen ne dirsın?” diyicek ‘uḳḳāb daḫı **cevāb** ⁽⁴⁾ virüp didi kim: “Yā Süleymān, meşeldür balık balığı ve balıkcır ikisini bile. Bu zālīm varup nā-ḫaḳ bir za’f ⁽⁵⁾ kuşcuḡazı varup şikār ider. Biz daḫı varup şikār iderüz. Ol zulm itdüḡi mezālīmı bundan ⁽⁶⁾ aluruz, şikār kıluruz.” Süleymān didi kim: “Yā şehbāz, sen ne dirsın? Bu nesne ezelden arañuzda varımış. ⁽⁷⁾ Ben anı def’ idemezem.” didi. Şāhīn didi kim: “Yā Süleymān, imdi kuşlaruñ re’īsligini baña virgil kim ⁽⁸⁾ bundan yüce uçaram ve bundan şikār-bāzam.” didi. Süleymān didi kim: “İkiñüz daḫı felek yüzüne uçunuz. ⁽⁹⁾ Felekde küre-i nesīmde bir bölük kuşlar vardur. Ol kuşlardan baña ḳanḳıñuz şikār getirüp ⁽¹⁰⁾ kim öldürmeye, anı kuşlaruñ yırtıcılarına re’īs dikeyim.” didi. ‘Uḳḳāb daḫı ve şehbāz daḫı rāzı olup ⁽¹¹⁾ uçup gitdiler, felege ‘azm itdiler.

NAZM

[fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün]

Uçuşuban ikisi de gitdiler

⁽¹²⁾ Evc-i çarḫa ‘azmi bunlar itdiler

Vir şalāvāt cān u dilden Aḫmede

Tā diyem ki dünyede pes n’itdiler

⁽¹³⁾ Dasitān-ı Kuḳnūs Ve Ser-Güzeşt-i Üst

Hākīm kavlince Süleymān nazarından ⁽¹⁴⁾ çünkim ‘uḳḳābıla şehbāz uçup felege kim gitdiler. Andan Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām kuḳnūsa dönüp ⁽¹⁵⁾ didi kim: “Yā kuḳnūs, senüñ şöḫbetünde şafā sürüp diñleyütururken ‘uḳḳābıla şehbāz ortaya girüp ⁽¹⁶⁾ sıḳlet virdiler. Bi’llāhi’l-‘azīm luḡfuñuzdan yine ser-güzeştüñi beyān eylegil, diñleyelüm. Āb-ı ḫayātı ⁽¹⁷⁾ nice içdüñ, añlayalum.” didi. Kuḳnūs kuşı daḫı **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, ben tā kim ol ⁽¹⁸⁾ kavmi gördüm. Birkaç gün ol nāḫiyede ḫurdum. Şikār kıldum, diñlendüm. Andan uçup zulümāt içre girdüm. ⁽¹⁹⁾ Yidi gün temām zulümāt üzre yürüdüm. Bir ‘āleme daḫı gelüp irdüm ki zulümāt içinde şavḳ virür. Güneş yire ⁽²⁰⁾ düşmiş bigi bu yirden göre bir şu şavḳı görüñdi. Şād olup gelüp ol ‘āleme yitdüm. Gördüm ki bir ağ taşdan ⁽²¹⁾ çıḳup aḳar kim ol taş ağ billūra beñzer. Ol taşuñ dibinden bir ağac bitmiş. Vaz’ı hemān servi ağacına beñzer. [40b] ⁽¹⁾ Ammā kim zeberced-mişāl rengi berḳ urup şu’le virür ve anuñ dibinden bir şu çıḳup revān olup ⁽²⁾ aḳar. Anuñ gibi şāfīdür kim zulümāt içre gökler içindeki yıldızlar anuñ

içinde görünür. Bildüm ki ⁽³⁾ āb-ı hayāt durur. Def'î hevā-yı fenādan kanad büküp indüm. Ol şunuñ kenārına indüm, kōndum. Ol ⁽⁴⁾ balıklardan kim götürüp tūrurdum. Ol kuru kuru balıgıñ birini bu bñaruñ içine şalıvirdüm. Çünkim ol ⁽⁵⁾ kuru balıgı kim şunuñ içine şalıvirincek def'î cānlandı, yüzmege başladı. Hākka secde-i şükr kılup ⁽⁶⁾ ol şudan içdüm. Ğusl kılup içine dağı girdüm.

NAZM

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

Pes yakīn bildüm odur 'ayne'l-hayāt

⁽⁷⁾ Nüş iden bundan bulur mevtden necāt

Hākka minnet içdümise ol şuyı

Görmemişem 'ömrüm içre hiç memāt

⁽⁸⁾ **NEŞR** Hākīm kavlince ve dağı yā Süleymān çünkim āb-ı hayāt şuyın içdüm. Birkaç gün anda ⁽⁹⁾ tūrurdum. Dağı bir gün oradan kanad açdum. Yine hevāya geçdüm, gitdüm. Yidi gün uçup bir 'āleme dağı irdüm. ⁽¹⁰⁾ Gördüm ki ol 'ālemde bir dürlü kavm var, çoklık. Nite? Başları kaplan-şıf'at kadd ü kāmetsleri menāre-veş ⁽¹¹⁾ ve gözleri şems toğunmuş cama beñzer. Ağızları mağaraya ve dişleri hacere beñzer. Avritlerinden taşra çıkmış ⁽¹²⁾ ve alınlarında birer siyāh boynuzları var. Harbe bigi göğüsleri, kaplanlayın karınları, fıl karnı bigi ulu ve ⁽¹³⁾ arkaları balık arkası bigi ve ayakları deve ayakları bigi yaşşı ve kolları arslan ve kaplan bigi pençelü ⁽¹⁴⁾ ve pençesiniñ dağı kaynağı hancerden tiz ve kuyruğı arslan kuyruğı gibi uzun, ucı yılan ağzına beñzer. ⁽¹⁵⁾ Korkunç-şekl birbirile harb u cidāl iderler, şavaşup çekişürler. Yā Süleymān, anları görüp ta'accüb ⁽¹⁶⁾ idüp bir zemān hevā üzerinden teferrüc kıldum. Ceng itdiler. Bir bölügi bir bölügün çerisini şıdılar. ⁽¹⁷⁾ Dağı ele girenin odun dirüp odlar yakup ol ölenlerüñ bir niçesini uzun ağaçlara şanaçup ⁽¹⁸⁾ bişürüp yidiler. Kimini dağı alup mekānlarına götürüp gitdiler.

NAZM

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

⁽¹⁹⁾ Bu 'aceb maḥlūkı çünki görmüşem

Key ta'accüb kılubanı tūrmuşam

Didüm ol Ḥannān-ı Kādir ber-kemāl

⁽²⁰⁾ Kim neler ḥilḳat kılmış māh u sāl

Ḥilḳatına yok durur ḳat‘ā ‘aded

Lem yeliddür ferd ü dānā hem eḫad

⁽²¹⁾ Buña emsāl anca maḥlūk-ı cihān

Ḥilḳat itdi ‘ālem içre bī-gümān

Kün dimekden ḥilḳat ider kārgāh

[41a] ⁽¹⁾ Anca maḥlūk itdi böyle ol āgāh

Lā-ŝerīk ü lā-naẓīr ü lā-yenām

Lā-yefüt u lem yelid Rabbü’l-enām

⁽²⁾ Böyle diyüp secde itdüm ḥālīḳa

Rızḳı viren ol kerīm ü rāzıḳa

İŝbu sözi söyleyüp ḳuḳnūs özi

⁽³⁾ Oldı sākın vir ŝalāvāt aç gözi

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ḳuḳnūs ḳuŝı eyle diyicek Süleymān Ḥazreti ⁽⁴⁾ ‘aleyhi’s-selām ta‘accüb eyledi. Andan **su’āl** idüp didi kim: “Yā ḳuḳnūs ḳuŝı, baña bunda nice ⁽⁵⁾ geldüñ ve ol bākī ḳalan ḳuŝları ḳanda bulduñ ve anlaruñ ḥālī neye vardı?” didi. ḳuḳnūs daḫı ⁽⁶⁾ **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, ḳünkim ol ḳavmi gördüm, uçup gitdüm. Gelüp bir ‘āleme ⁽⁷⁾ daḫı yitdüm ki maḡrib deryāsınuñ ser-ḥaddiyidi kim aña Baḫrü’l-muḫīt dirler. Felek yüzünden naẓar kıldum, gördüm ⁽⁸⁾ ki tül u ‘arḳınuñ nihāyeti yok. ‘Ālemi ḳuşadup yaturdı. Göñlümden bu geçdi kim ‘acebā bu ulu ‘azīm deñizüñ ⁽⁹⁾ içinde buña hem-tā

cānavarı daħı var mı ki ola, didüm. Ben bu sözdeyiken yā Süleymān, hemān anı gördüm ki gök⁽¹⁰⁾ yüzünden bir qara bulut qopdı. Kūh-ı Qāfa beñzer, deñiz gāyetde ızdırāb itdi. Ol bulut daħı varup⁽¹¹⁾ deryānuñ üzerinde bir sâ'atden şöra gök yüzünden mağribden yañadan bir 'azīm⁽¹²⁾ bulut daħı geldi. Ol bulut daħı varup deñizüñ üzerinde çekdi. Anuñ ardınca bir qara bulut daħı geldi kim ol⁽¹³⁾ ezelkinüñ ikisince olaydı. Ol daħı varup deryāya yitdi. Tā kim yidi buluta degin geldi, deñize⁽¹⁴⁾ gitdi. Bir zemāndan şöra ol bulutlar taşıra geldiler. Bir nesneyi gāyet 'azīm deñizüñ içinden taşıra⁽¹⁵⁾ çekdiler. göge degin. Anuñ gibi 'azīmidi kim başı ol buludlarla felekdeyidi. Quyruğı henüz deryā⁽¹⁶⁾ içindeyidi. Çünkim quyuğu daħı deñizüñ içinden çıqdı. Deryā kenārında bir tağ varıdı. Be-gāyet yüce⁽¹⁷⁾ kayalu şarp tağıdı. Ol tağı quyuğıla çarpdı. Qayalarından nicesini yıqup yirini yarup qara şu çıqdı. Ol⁽¹⁸⁾ 'azameti gördüm. Qanad açdum, kaçdum. Felek yüzünden inmedüm. Tā kim Hindūsitāna geldüm, geçdüm. Ol⁽¹⁹⁾ benümile bile gelen kuqnūs kuşlarını anda buldum. Baña didiler kim: "Qandayıduñ?" Ben didüm ki: "Zulümāta düşdüm.⁽²⁰⁾ Āb-ı hayātı bulup içdüm. Ölmemege, tā kıyāmete degin dermān buldum." didüm. İşidüp melül oldılar. Baña andan⁽²¹⁾ şöra içdām itdiler ki gel bize kılağuzlık eylegil. Biz daħı varup āb-ı hayātı bulup içelüm, didiler. [41b]⁽¹⁾ Ben muqayyed olmadum. Haq te'ālā sizlere de kışmet eylese ol daħı naşīb olurdı, didüm. Bunuñ üzerine bir nice⁽²⁾ rüzigār geçdi. Andan şöra ol kuqnūs lar daħı birkaç zemāndan şöra kendüleri helāk olup yavruları⁽³⁾ düriyüp nesleri qaldı. Anlaruñ neslerine ben hākimem, hük m iderem. Benüm kışşam budur kim yā Süleymān,⁽⁴⁾ zıkr eyledüm. Kizbi aradan tarħ idüp rāstın eyitdüm.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Gerçi çoqdur dehr elinden guşşamuz

⁽⁵⁾ Şād¹ ü guşşa irdi neyse hişşemüz

Lik şāhā budur aşl-ı ser-güzeşt

Kim temāmet şerħa kılduq kışşamuz

⁽⁶⁾ NEŞR Hākīm qavlince kuqnūs kuşı hikāyetini bu araya dek eydincek yine Süleymān Hāzreti⁽⁷⁾ 'aleyhi's-selām su'āl kı lup didi kim: "Yā kuqnūs, bu kuqnūs kuşlarınıñ daħı yavrulaması nice⁽⁸⁾ olur?" didi. Hāzret-i Süleymān bu vechile su'āl idincek kuqnūs kuşı daħı girü **cevāb**⁽⁹⁾ virüp didi kim: "Yā Süleymān, kuqnūs kuşınıñ gāyet çoq yaşayanınıñ² 'ömri biñ yıl olur. Ve gāyet⁽¹⁰⁾ az yaşayanuñ 'ömri biş yüz yıl olur. Ammā kim cemī' 'ömürlerinde cimā' itmezler. İllā kim hīn-i mevtd e ölümü

¹ Şādī İ, T

² yaşayanınıñ İ: yaşayanuñ T

gelinecek ⁽¹¹⁾ ol kadar odun cem^c idüp bir muhkem yuva yapar kim ol yuvanın ağaçların biñ deve çekmeye. Çünkim yuvasını ⁽¹²⁾ yapar dañı dişisile anda ‘ömr sürerler. Vaqtı kim helāke yüz tutsa dişisile irkegi cimā^c iderler. Tā kim ⁽¹³⁾ cihānda tevālūdümüz ve tenāsülümüz kıalsun, diyüp cimā^c iderler. Cimā^cı dañı şöyledür kim ikisi birbirile burunlarını ⁽¹⁴⁾ sürerler. Ol kadar kim burunlarından od çıkar. Dañı ol cem^c olan odunların üstüne düşer. ⁽¹⁵⁾ Odun yanar, ol ikisi odunla bile yanup kül olurlar. Andan şöñra Hāq te‘ālānıñ emrile ol kıuqnūsıñ ⁽¹⁶⁾ külünüñ üzerine yağmur yağar. Yağmur diñdükten şöñra bu kıuqnūs külünüñ arasından çoklık¹ kurduğazlar ⁽¹⁷⁾ olur. Kıanadları biter, ammā kim sehl müddet içinde cümlesi helāk olur. Hemān bir dişisi ve bir irkegi kıalur. ⁽¹⁸⁾ Kıanadlanurlar, uçarlar. Anlar dañı müddetile kıuqnūs olurlar. Cihān milkinde uçarlar. Mağāribe ve meşārıka geçerler. ⁽¹⁹⁾ Ammā kim ‘ākıbet ‘ömürleri kim temām olmalı olsa, anlar dañı ataları ve analarına nev^c üzerine helāk ⁽²⁰⁾ oldılarısa anlar dañı ol vechile helāk olurlar diyüp kıuqnūs kıuşı Süleymān nazarında edebile hāmūş ⁽²¹⁾ oldı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Hāl-i kıuqnūs ol ki itdüm men beyān

Kimse bilmez özgesin lık müste‘ān

[42a] ⁽¹⁾ Böyle diyüp oldı hāmūş anda murğ

Vir şalāvāt Muştafāya cāvidān

NEŞR Hākīm kıavlince ⁽²⁾ kıuqnūs kıuşı bu vechile cevāb viricek Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām beğāyet ta‘accüb kıılup ⁽³⁾ eyitdi kim: “Yā kıuqnūs, ne ‘aceb hikāyet eyledüñ ve ‘acebden ‘aceb söz şöyledüñ. Ol kıuqnūs⁽⁴⁾ larıñ ikisinüñ burunlarından od kııkıcağ niçün uçup kıaçup ol oddan kendüleri ⁽⁵⁾ hālāş itmege cehd itmezler? Yoksa hālāş olmağa mümkināt yok mı durur kim helāk ve kül ü hāk olurlar?” ⁽⁶⁾ didi. Süleymān Hāzreti böyle diyicek kıuqnūs eyitdi: “Yā Süleymān, ol vaqt kim cimā^c itmelü olsalar ⁽⁷⁾ mınkırlarından cimā^c iderler. Nitekim kıuzğun dañı mınkırlarından cimā^c iderler. Ol mınkırlarını biri birine ⁽⁸⁾ sürüp cimā^c iderken od dañı kııkar. Ammā kim cimā^c lezzetinden Hākkun kıudretile ol od kııkup ⁽⁹⁾ vucūdlarını yakıup kül ider. Henüz helāk oluncaya dek cimā^c lezzetinden kıuyamazlar, helāk olurlar. Anların ⁽¹⁰⁾ ölümüne sebeb cimā^c olur. Ol sebebden ‘ömürlerinde cimā^c itmezler, tā kim ⁽¹¹⁾ ecelleri gelmeyince. Çünkim ecelleri yakıñ gele, gönülleri cimā^c isterler. Ölümü unudurlar. Ğaflet ve hırş u şehvet gözlerin ⁽¹²⁾ örter, cimā^ca hārīş olurlar. Hemān ki cimā^c iderler, helāk olurlar.

¹ çoklık İ: kııklık T

NAZM

[fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün]

⁽¹³⁾ İşbu naķle yoķ durur ŝāhum nizā'

Kim sebep mevtinedür anuñ cimā'

Murg-ı kuķnūs eyle didi¹ ol zemān

⁽¹⁴⁾ Key ta'accüb eyledi ŝāh-ı cihān

Didi yā Rab ħazretüñ kādır durur

'Ālem içre ħilķatüñ vāfir durur

⁽¹⁵⁾ Kün dimekden var idensin 'ālemi

Mā' vü t̄inden düridensin Ādemi

Dürlü maŝnū'atı kıldıñ sen keŝir

⁽¹⁶⁾ Ĥazretüñdür lā-ŝerīk ü lā-naẓir

Beyzadan ħilķat kılur t̄āvūs özüñ

Kül ucundan düridür kuķnūs özüñ

⁽¹⁷⁾ Böyle diyüp şeh Süleymān ŝehriyār

İtdi t̄ā'at aldı 'ibret pes i yār

---

¹ didi: didise İ, T

Kāmiliseñ sözden alup ‘ibreti

⁽¹⁸⁾Vir şalāvat Muştafāya key qatı

QIŞŞA-İ ŞAHİN VE ‘ANKĀ

Ḥakīm kavlince kuḵnūs kuşı ⁽¹⁹⁾bu vechile cevāb viricek Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām işidüp ta‘accüb idüp tururken ⁽²⁰⁾nā-gehān anı gördi kim ‘uḵḵābdan evvel şāhīn geldi. Hevā-yı fenādan indi. Taht-ı Süleymānuñ ⁽²¹⁾kenārında qondı. Mınḵārında bir ‘acāyib kuş getürdi. Süleymānuñ eyyām-ı devletine du‘ā kı lup daḥı ol **[42b]** ⁽¹⁾kuşı getürüp taht pāyinde qodı. Süleymān ḥükm eyledi. Ol dem Loḵmān-ı Ḥakīm ol kuşı yirinden alup ⁽²⁾taht kenārında Süleymān ileyinde qodı. Süleymān nazār kı lup gördi kim başı ḥürüs başına beñzer ve gevdesi’ ⁽³⁾deve kuşı gevdesi bigi. Ammā kim kiçirek ve ayakları dört qaz ayağı bigi qışacuç, ğāyet de nārīn ve nāzük. ⁽⁴⁾Ammā kim biş qanadı varıdı. İkişi şağında ve ikisi şolında ve birisi arqasında. Ve bir ‘acāyibi daḥı bu kim ⁽⁵⁾yüñi yoq ve qanadları yarasa qanadları bigi ve sıçan tüsi bigi tüsi var ve gözleri daḥı üç. Ve ikinci ⁽⁶⁾‘acāyibi daḥı bu kim kıyruğı yılan kıyruğı bigi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

İşbu sözden ‘ibret alup qıl nigāh

⁽⁷⁾Ne ‘acāyib maḥlūk ider ol ilāh

Muḥtelif maḥlūkı yaratdı çehān²

Tā bilesin qādir oldur pādişāh

⁽⁸⁾**NEŞR** Ḥakīm kavlince Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām ol kuşı bu vaşf itdügüm şıfatıla ⁽⁹⁾görücek dönüp şāhine didi kim: “Yā şāhbāz, rāst söyle kim bu kuş senüñ nirde elüñe girdi?” ⁽¹⁰⁾diyü su‘āl eyledi. Şehbāz daḥı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, hevāya ol qadar çıqdum ki tākātüm ⁽¹¹⁾taq oldı. Āḥirü’l-emr küre-i nesīme irdüm. Bu cānavere tuş geldüm. Qaynağuma aldum, götürdüm. Uşda ḥazretüñe ⁽¹²⁾getürdüm.” didi. Süleymān bir zemān fikre varup bir zemāndan şoñra baş qaldurup dönüp Loḵmān-ı Ḥakīme ⁽¹³⁾eyitdi kim: “Yā Loḵmān-ı Ḥakīm, ‘acebā bu cānavar diri mi ki yoqsa ölü mü ki? Hele ḥareketi yoq.” didi. Loḵmān-ı Ḥakīm, ⁽¹⁴⁾daḥı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, bu cānavar diridür. Henüz ölmemişdür.” didi. Āşaf-ı vezīr eyitdi: ⁽¹⁵⁾“Ölüp durur.” didi. Ve Nāşen peyğamber ‘aleyhi’s-selām eyitdi: “Bunuñ daḥı ḥilqati eyle durur. Ne diri ve ne ölü gibi durur. ⁽¹⁶⁾

¹ gevdesi İ: gövdesi T

² çehān İ: cihān T

Meyyit-i müteharrik durur.” didi. Ma‘a'l-kışsa, her bir kiři bir dürlü söz söyledi. Āhir Süleymān řāhine didi kim: “Yā řehbāz, ⁽¹⁷⁾ bu cānavar senüñile ceng eyledi mi?” Eyitdi kim: “Yoę eylemedi” diyüp söyleşü tırurken nā-gehān anı gördiler kim ⁽¹⁸⁾ felek yüzünden bir ğıjıldu ğopdı ve řan tamladı. ‘Acebā bu řan neyiki? diyince gördiler kim ‘uķķāb dağı geldi. ⁽¹⁹⁾ Mınķārında bir ‘aceb cānavar tıtar. Götürüp yire indi, ğondı. Dağı ol cānavarı Süleymānuñ nazārına getürdi. ⁽²⁰⁾ Tađt pāyin öpüp du‘ā ğılıp ‘arż eyledi. Süleymān nazār ğılıp gördi. Bir ‘acāyib cānavar kim vaşfa ğābil degül. ⁽²¹⁾ Nite? Gevdesi tırna ğuşuna beñzer. Velākin tırnadan büyük ve başı dağı üç tırna başınca ola büyüklikde. [43a] ⁽¹⁾ Ammā kim iki ayağı var. Ğurūs ayağı bigi ve başında dağı ibigi var, ğurūs ibigi gibi . Ve dağı kuyruğı süglün ⁽²⁾ kuyruğına beñzer. Enva‘ ve elvān-reng müzeyyen yüñlerle ammā kim anuñ dağı üç ğanadı var. İki ⁽³⁾ yirlü yirinde ve birisi arķasında, velākin pāre pāre olmuş imiř.” didi. Yine Süleymān Ğazreti ‘aleyhi’s-selām ⁽⁴⁾ su‘āl ğılıp didi kim: “Yā ‘uķķāb, bu cānavar ğanda elüñe ğirdi?” didi. ‘Uķķāb dağı cevāb virdi, didi kim: ⁽⁵⁾ “Yā Süleymān, felek yüzünde buncılayın ğuşları ğoķ gördüm. Anda bunu ğapdum. Bu dağı baña burnıyıla zađm urdı, ⁽⁶⁾ ceng eyledük. Āhirü’l-emr vurdum, helāk eyledüm. Uřda nazārına getürdüm.” didi. ‘Uķķāb eyle diyicek ⁽⁷⁾ Süleymān Ğazreti dağı ‘aleyhi’s-selām řāhīn getürdüği ğuşı gösterdi. ‘Uķķāb eyitdi: “Buña ğod ben yolda ⁽⁸⁾ hevā yüzünde uğradum. Bunuñıla küre-i nesīme varmağa ‘ahd ğıldığıdı. Muķayyed olmayup bunu řāhīn felek yüzünden ⁽⁹⁾ inerken yitişüp ğapup alup getürüp durur.” didi. ‘Uķķāb böyle diyicek Süleymān řāhine ‘itāb eyledi. řāhīn dağı ⁽¹⁰⁾ muķır oldu kim vāķi‘ eyle durur kim ‘uķķāb didi, didi. Süleymān ‘uķķābı ğoş ğörüp yırtıcı ğuşlarıñ ⁽¹¹⁾ re‘īsligini ‘uķķāba virdi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ğünkü ‘uķķāb eyledi rāstın beyān

⁽¹²⁾ şeh Süleymān itdi tađsīn bī-ğümān

Ğuşlara itdi re‘īs anı hemān

Himmet idüp şeh Süleymān-ı cihān

⁽¹³⁾ Kāmiliseñ sözlerüñ olsun řāhīh

‘Ömrüñ içre söyleme ğel hīğ yalan

Oñmaya kezzāb olan ʿālemde hīç

⁽¹⁴⁾ Ğor olan maħlūk içinde bī-gümān

Ƨođru sözi söyleyüben yā aħī

Vir şalāvāt Muştafāya cāvizān

⁽¹⁵⁾ **NEŞR** Ğakīm kavlince ʿuĸĸābıla şāhbāz arasında uçmaĸda, felekde küre-i nesīme geçmekte kim tefāvüt ⁽¹⁶⁾ bulurdu. Andan Süleymān Ğazreti ʿaleyhi's-selām re'īsligini yırtıcı ĸuşlaruñ kim ʿuĸĸāba viridi. ⁽¹⁷⁾ Şehbāza dağı şaħneliđini viridi. Andan soñra Süleymān Ğazreti ʿaleyhi's-selām ol ĸuşı kim şehbāz getürdi⁽¹⁸⁾ yidi. Anuñ ĸaĸķında Loĸmān-ı Ğakīme su'āl ĸıldı, didi kim: “Yā Loĸmān-ı Ğakīm, nice ola kim bu ĸuşuñ şöyle ⁽¹⁹⁾ bī-hūş olduğunu nedendür, bilevüz.” didi. Loĸmān-ı Ğakīm dağı eyitdi kim: “Yā Süleymān, Ğaĸ te'ālā saña Süleymānlıĸ ⁽²⁰⁾ ruzī ĸılıp durur kim cemī'c maħlūkātı saña çāker durur. Ğātemüñden bir ism oĸuđıl, küre-i nesīm üzerine müvekkel ⁽²¹⁾ olan melegi da'vet eylegil. Ğālūñi aña söylegil. Ol melek-i müvekkel-i bādī saña cevāb virür.” didi. Dağı [43b] ⁽¹⁾ Süleymān Loĸmān-ı Ğakīmüñ sözile ʿamel ĸılıp ʿāmil olup bād üzerine müvekkel olan melegüñ ismini ĸātemden ⁽²⁾ oĸudu. Ğaĸ te'ālānuñ emrile müvekkel-i bād melek-i Na'cmā'ā'il geldi. Süleymāna görüñdi. Dağı selām virüp ⁽³⁾ ĸizmetine ĸırdı. Ğaĸ gözünde nihān ve Süleymān ʿaynında ʿayāñdı. Buđur Süleymān Ğazreti ʿaleyhi's-selām melek-i ⁽⁴⁾ müvekkel-i bād ki Nađmā'ā'ildür aña su'āl ĸılıp didi kim: “Yā melek-i müvekkel-i bād, bu ĸuşı kim şehbāz getürdi. ⁽⁵⁾ Ne öldüğin bilürüz ve ne ĸod ĸayātda yidüğin bilürüz. Bunuñ aşlı nedür?” didi. Melek-i müvekkel-i bād didi kim: “Yā Süleymān, ⁽⁶⁾ küre-i nesīm ki var durur, tolu durur ĸayvānātıla. Bu yağın yirde hevānuñ içinde buncılayın ĸuşlar çok durur kim ⁽⁷⁾ hevāda yumurtlarlar. Ve hevāda yavrularlar. Ba'zısı ılan şüretinde ve ba'zısı balıĸ şeklinde ammā kim cümlesi ⁽⁸⁾ Ğaĸ te'ālāya tesbīħ iderler. Ğıdāları dağı hevā durur. Ve bu ĸuş kim var durur, tesbīħini unudup durur. Ammā kim ⁽⁹⁾ bunuñ ĸaĸķat-i ĸālını bu hevā üzerindeki ĸuşlaruñ üzerine müvekkel melek bilür. Anuñ adına ...¹ ⁽¹⁰⁾ dirler. Da'vet eylegil, gelsün. Saña bu müşkülüñi ĸal ĸılıvirsün.” didi. Süleymān ol sözi işidüp ⁽¹¹⁾ ĸalvet-i ĸāşına vardı. İki rik'at namāz ĸıldı. Andan soñra ĸātemden ol hevādaki ĸuşlaruñ üzerine ⁽¹²⁾ müvekkel olan meleğini ĸaĸķa münācāt idüp da'vet idebaşladı.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

¹ ... kısım metinde boş bırakılmıştır.

⁽¹³⁾ Hakkā tāt eyleyüben ser-firāz

El götürdi hāzrete kıldı niyāz

Didi iy sulṭān-ı ʿālem bī-miṣāl

⁽¹⁴⁾ V'iy ğafūr u v'iy raḥīm ü kār-sāz

Enbiyālar hakkıçün dīstun durur

Evliyālar Hakkā kılurlar namāz

⁽¹⁵⁾ ʿArṣun üzre sācid ü ervāhiçün

Ferṣun üzre sācid ü insāniçün¹

İṣbu hātem mühri hakkı yā ilāh

⁽¹⁶⁾ Kim ṭapuñdan özge yoçdur dil-nüvāz

Ol hevāyī kuṣlara hākim olan

Kim melekdür anda yoçdur hırıṣ u āz

⁽¹⁷⁾ Ol müvekkel kuluñı göndür baña

Kim anuñla olmak isterven firāz

Böyle diyüp Şāh Süleymān şehriyār

⁽¹⁸⁾ Hakkā nāliṣ itdi ğāyet key dirāz

---

¹ Bu beyitte kafiye bozulmuştur.

Dāsītān-ı Sīmurğ Ve Kışsa-i Murğān-ı Bahriyān

(19) Hākīm kavince Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām melek-i müvekkel-i murğān-ı hevāyı da‘vet itmekde. Velākin bizüm (20) kışsamuz ez-ān cānib yine sīmurğa geldi. Nite? Ol zemān kim sīmurğ dāne yiyen kuşlarla kim (21) gelüp Şām deñizinüñ kenārına Malatıyyanuñ bahrıla vasaında kim kōndı. Yir yüzi kuşlar kanadından [44a] (1) görünmez oldu. Oķlu kirpüye döndi. Ol tarafından bahrī kuşlaruñ re’isi káz daħı sīmurğ kuşı (2) geldügin kim işitdi. Emr eyledi, ne kadar bahrī kuşlar varısa cem^c olup geldiler. Saķā kuşı bigi (3) ve kuğu kuşı bigi ve ördek bigi ve çuluk kuşı bigi ve kum kuşı bigi ve şu tavuğı bigi (4) ve kara bulaķ bigi ve tılgıç bigi ve demür kaynaķ bigi ve martı bigi ve balkan kızı bigi ve şakarmeke (5) bigi ve kız kuşı bigi ve karaca káz bigi. Fi’l-cümle bahrī kuşlar kim deñizler içre ve tatlu şularda kim (6) varıdı. Bahr-i Şāmda ve Malatıyyada Nīl ırmağında olan murğān cem^c olup kázlar çuğurına geldiler. Daħı (7) cümlesi gelince káz öñlerince uçup kanadlar açdılar. Sīmurğ tırduğı yire vardılar. Ol yañadan (8) sīmurğ daħı bahrī kuşlarla geldüginü bildi. Berrī kuşlaruñ birkaçını karşu göndürüp istikbāliçün (8) tırna bigi ve süglün bigi ve laķlaķ bigi ve tūṭī bigi ve turrāc bigi ve keklik bigi ve tāvūs (10) bigi. Ma‘a’l-kışsa ne kadar hūbūbāt yir kuşlar varısa cem^c idüp karşu göndürüp varup görüşüp (11) alup sīmurğ nazarına getürdiler. Káz daħı bahrī kuşlarla gelüp sīmurğ kuşunu selāmladı (12) ve ‘izzet eyledi. Andan buyurdi. Balıkçıl ve saķķā kuşı ve tılgıç ve ne kadar balık¹ yici kuşlar varısa cem^c (13) olup varup deryālardan ol kadar balıklar tıutup getürdiler kim hisābı ve nihāyeti yoğudı. (14) Bahrīlerle ol bilesince olan kuyıcı² kuşlara kismet itdiler. Andan soñra deñiz giyāhı berrinden hūbūbātından (15) cem^c idüp hūbūbāt yiyen kuşlara getürdiler. Tā kim hūbūbāt yiyen kuşlar daħı ğanī düşdiler. Andan (16) soñra ta‘ām yinildi ve içildi. Süleymāndan söz açıldı. Buğur sīmurğ daħı başladı. Süleymānuñ (17) evşāf-ı hamīdesin zıkr eyledi. İns ü cinn ü vaḥşī kuşları Hāķ te‘ālā aña musahḥar kılduğını, yil tahtını (18) götürecegin, Kāfdan Kāfa yitürecegin, yitmiş iki millet ve yüz yigirmi dört dürlü şıfat-ı maḥlūķāt, (19) biñ bir dürlü mevcūdāt aña musahḥar olacaķdur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün]

Cümle millet aña fermān olacaķdur

(20) Gökde kuşlar aña şayvān olacaķdur

Dīv ü cinn ü ğül ü ‘ifrīt ejdehāla

Aña çāker derde derbān olacaķdur

¹ balık İ: - T

² kuyıcı İ: yırtıcı T

⁽²¹⁾ **NESR** İmdi yā murğān āgāh oluñ kim yırtıcı kuşları aña göndürdüm. Vardılar, hubübāt yiyen kuşları [44b] ⁽¹⁾ dañı cem‘ eyledüm. İmdi siz dañı hāzır oluñuz, ne kadar baħrī kuşlar varısa cem‘ oluñ, Hāzret-i Süleymāna giderüz, ⁽²⁾ ‘azm ol peygāmbere iderüz. Yarağ görüñüz.” didi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ancılayın şehriyār-ı nāmudar

⁽³⁾ Gelmeye ‘ālem içine tācdār

Hāğkuñ emri bu kim aña varavuz

Hizmetine yüz sürüp leyl ü nehār

⁽⁴⁾ ‘Gāfil olmañ hizmetidür emr-i Hāğ

Yoksa size hışm kıılır Kirdigār

Cem‘ oluban kıl yarağı cümleñüz

⁽⁵⁾ Küllümüze hākim oldur āşikār

Emr-i Hāğla çün Süleymāndur emīr

Çāker olmağ lāzım olur iy kibār

⁽⁶⁾ Böyle diyüp pend ider sīmurğ-ı Kāf

Vir şalāvāt Muştafāya yādigār

Kışşa-i Māhī-Horān-ı Murğān Şikāyet Kerden Ez-Vekīl-i Deryā-yı Mağrib

⁽⁷⁾ Hākīm kavlince sīmurğ böyle diyicek kaç dañı Süleymāna varmağa ⁽⁸⁾ müştāk-ı ‘azīm olup kuşlara hüküm eyledi. Ne kadar baħrī murğān varısa cem‘ olup dañı yabāndağılara ⁽⁹⁾ i‘lām kılalar. Bular bu tedbīrdeyiken bu yañadan sīmurğ kuşu dañı kuşlarıñ cem‘ olmasına intizār ⁽¹⁰⁾ çeküp otururken nā-

gehān bir çift baħrī kuşlardan kim anlaruñ adlarına kuğı kuşu dirler gelüp ⁽¹¹⁾ du‘ā kılup bir çift balık kuşu getürdiler. Sīmurğ nazārında ƣodılar. Didiler kim: “Yā sultān-ı murğ ve iy hūn-ı sīmurğ

⁽¹²⁾ **NAZM**

[fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn]

Saňa lāyık nesnemüz yoƣ nāmever

Luţf idüp ma‘zūr ƣutgıl mā-ħazar

⁽¹³⁾ Her kişi miƣdāra göre armağan

Şāhına getüre gerek pür-hüner

NEŞR Ĥakīm ƣavlince ⁽¹⁴⁾ bu vechile ‘özürler dileyüp du‘ā kılup daħı dād u feryād deñizüñ vekīli elinden kim bize dād u istād ⁽¹⁵⁾ eyledi, didiler. Sīmurğ eyitdi kim: “N’eyledi?” Ol kuğı kuşunuñ irkegi cevāb virüp ⁽¹⁶⁾ didi kim: “Yā sīmurğ ve iy sultān-ı murğ, bu benüm çiftümle gelüp Nīl şuyı deñize girdügi yirde ƣarār bağladuƣ. ⁽¹⁷⁾ Āħir benüm çiftüm yumurda yumurtlamaƣ diledi”. Ben didüm ki: “Gel bu deñizüñ kenārında yumurtlamağıl. Varalum, ⁽¹⁸⁾ Nīl kenārında bir yirde yuva düzelüm. Anda yumurtlayasın. Vaƣt ola kim deñizüñ vekīli baħrī kuşlaruñ ⁽¹⁹⁾ yumurdasın alıcudur ve nicesini helāk ƣılıcıdur. Bir yir istemek gerekdür kim anda zarar idici muzır ⁽²⁰⁾ kimesne olmaya kim yumurda birağavuz.” didüm. Bu çiftüm baňa ‘inād idüp eydür: “Bu deñizüñ kenārında ⁽²¹⁾ hoşdur, bundan gitmek maşlaħat degüldür. Hemān bunda yumurtlamaƣ gerekdür.” didi. Ben didüm ki: “Eger deñizüñ vekīli [45a] ⁽¹⁾ gelüp bizüm yumurdamuzu alup ve yā ģod yavrularumuzu ƣırsarsa nice idersin?” didüm. Bu çiftüm ⁽²⁾ eyitdi: “Eger anuñ bigi olursa bir çāre ƣılam, dādumu andan alam.” didi. Ben eyitdüm ki: “Ne çāre ƣılasın? ⁽³⁾ Sen ƣandan ve deñiz māliline çāre ƣılmaƣ ƣandan? Kişi kendüzün bilmek hoşdur, ne ƣudretüñ ola kim ⁽⁴⁾ bu deñizüñ vekīlini ƣorƣudasın? Bu sevdādan geç, gel yumurda birağmağıçun bir ģayrı yir tedārük ⁽⁵⁾ idelüm. Zīrā kim her kişi ģaddini bilmek yigrek durur.”

NAZM

[fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn]

Ĥaddini bilmek gerek ehl-i nazār

⁽⁶⁾ Kim şağalla bir degüldür şīr-i ner

Bu deñiz üsti durur havf eylegil

Kaçğıl andan görünür çünki hañar

⁽⁷⁾ Çün geñiştir bu cihān gel gidelüm

Bir dağı yire kılalum biz sefer

Böyle diyüp gerçi ciftüm pend ider

⁽⁸⁾ Līk uymadum ki bağlandı başar

Çün kazā gelse gelür olmaz meded

Def'ine yok çāre hergiz nāmever

⁽⁹⁾ **NEŞR** İy sīmurğ ve iy sultān-ı murğ, ciftüm sözüne ‘amel kılmadum. Bu deryā-yı mağrib kenārında ben de yuva ⁽¹⁰⁾ yapdum. Dişüm baña didi kim: “Eger deñizüñ vekīli gelirse aña nice idersin ve ne çāre kılursın? Senden ve benden ⁽¹¹⁾ cür’etlüdür, bilürsin.” didi. Cevāb virdüm ki: “Benüm sīmurğ bigi pādişāhum var durur kim gökdeki ⁽¹²⁾ kuşlar ve yir yüzündeki vuḥūşlar ve tağdağı arslanlar ve taşdağı evrenler anuñ elinden ḥalāş olamazlar. ⁽¹³⁾ Eger kim deñiz vekīli gele, benüm yuvamı yıka ve yā yumurdañı ala ve yā ḥod yavrucağıñı helāk kıla. Ben dağı varam ⁽¹⁴⁾ sīmurğa ve sultān-ı murğa şikāyet kılam. Deñiz vekīlinden dādumı alivire.” didüm. Dağı yuvamı yapdum. Ol ⁽¹⁵⁾ aracuğda muķīm oldum. Ciftüm dağı anda yumurtladı. İttifāk bu sözüümüzi deñiz vekīli deryā dibinde işitmiş. ⁽¹⁶⁾ Ğazaba gelüp kaçımış, berķ gibi şakımış. Yumurdamuzdan yavrucağlarımız henüz çıkup tūrurdi. Göñlümüze ⁽¹⁷⁾ sürür ve gözlerümüze nūr ḥāşıl olmışiken nā-gehān bir gün anı gördük kim deñizüñ vekīli ⁽¹⁸⁾ deñizi mevclendürdi. Mevc ü tūfān ‘ālemi tūtđ. Biz bunı görücek başumuz kayu alup kaçduķ. Gelüp ⁽¹⁹⁾ yuvalarumuzu yirinde bulamaduk. ‘Aciz ü dem-beste kalduk, dişimüñ sözüni tūtmaduğumiçün ol dağı baña ⁽²⁰⁾ tapavirüp ve hem ğazaba gelüp eydür kim: “Gördüñ mi nice korķduğumuza uğraduk. Senüñ sözüñle bu arada ⁽²¹⁾ bilmezlik eyledük. Uş yavrularumuzu bilevirdük. Ve üstümüze od yağdurduķ. Di imdi varup sīmurğa **[45b]** ⁽¹⁾ ḥālümüzi i’lām eylegil. Didügi sebebden ben dağı ḥāk-i pāyüñe gelüp yüz sürüp aḥvālümü ‘arz ⁽²⁾ itmegi murād idinmişdüm. Şimdiki ḥalde bi-ḥamdi’llāh kim ḥazretüñ dağı bu deryāya gelmiş imiş, işitdüm. Uşda ⁽³⁾ yüz sürüyü ḥizmetüñe geldüm. Ḥālümü tapuña ‘arz kıldum. Ümizvāram ki dādumı istād kılasın. Deñizüñ ⁽⁴⁾ vekīlinden yavrucağlarımızı aliviresin.” diyüp sīmurğa du‘ā eyledi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁵⁾ Şāhumuzsın dād u istād eylegil

‘Adl kı lup göñlümüz şāz eylegil

Şāh gerek kim ‘adl kı la nāmever

⁽⁶⁾ Dest-gīr ola cihānda her nazar

Zālīme mazlūmiçün kı la yasağ

‘Adli birle ola ābād çarḥ u tağ

⁽⁷⁾ Yoksa mazlūm idicegez āhını

Āh odıla yaqı sar dergāhını

Luṭf idüp sīmurğ-ı Kāf eyle nazar

⁽⁸⁾ Dest-gīr ol bendeñe iy nāmever

Böyle diyüp çok tazarru‘ eyledi

Vir şalāvāt Muştafāya söyledi

⁽⁹⁾ **NEŞR** Hākīm kavlince kuğu kuşu sīmurğa bu vechile şikāyet kı lıcağ sīmurğ daḥı ⁽¹⁰⁾ ta‘accüb kı lup dönüp kuğu kuşına eydür: “Ben gökde uçan kuşlaruñ müvekkiliyem. Benüm deñizüñ ⁽¹¹⁾ vekīline ḥükmüm geçmez. Ne çāre kı layım?” didi. Ve eger kim gökde uçan ve yirde yürüyen kuşlardan ve cānavar⁽¹²⁾ lardan şikāyetüñ varısa digil. Hāḫkından gelemüm.” didi. Sīmurğ böyle diyicek anda hāzır olan baḥrī ⁽¹³⁾ kuşlar ittifağ kı lup müttefik olup cümlesi ayağ üzerine kı lıcağ didiler kim: “İy sultān-ı¹ murğ ve şāh-ı sīmurğ, ⁽¹⁴⁾ eger bu za‘īf ‘ācizüñ yavrucağın deñiz vekīlinden kim almayasın, aña iğdām

¹ sultān-ı İ: süleymān T

kılmayasın; şimden şöra ⁽¹⁵⁾ deryā yüzünde bizüm emşālümüz kuşlara yuva yapmak cāyiz degüldür kim deñizüñ vekīli ğāret ider. Yavru⁽¹⁶⁾ caqlarumuzu alup ḥasāret ider didiler, şikāyet itdiler.” Sīmurg nā-çār olup uçup kuşlarla ⁽¹⁷⁾ deñizüñ kenārına varup anda ḳondılar. Kuşlar daḫı hevādan indiler. Sīmurguñ nazarında geldiler. Sīmurg ⁽¹⁸⁾ didi kim: “Kim ola bu benüm ḥaberümi varup deñiz içinde deñizüñ vekīline diye?” diyicek ḳaz kim ⁽¹⁹⁾ müvekkil-i baḥriyān-ı murġānıdı eyitdi kim: “Bu kenārda benüm bir kimesne dīstum var durur. Eger kim ol kimesneye ⁽²⁰⁾ varasız, ol kimesne varup ḥaber iledüp getürür. Bu işi lā-büd, ol bitürür.” didi. Sīmurg icāzet virdi, ⁽²¹⁾ ḳaz deryānuñ kenārına vardı. Āvāz itdi. Baġa şudan başını çıkarup didi kim: “Kimdür?” ḳaz daḫı kenārdan [46a] ⁽¹⁾ kendüyi gösterdi. Baġa baḫ-ı baḫrıla ilerü gelüp buluşdılar. ḳaz daḫı didi kim: “Seni sīmurg kuşu ḥazretine da‘vet ⁽²⁾ kılıram, varmaḳ gerekdür.” didi. Baġa eyitdi: “Eger baña sīmurgdan ve yā yırtıcıdan ve ḳan dökiciden kim sīmurg yanındaġı ⁽³⁾ kuşlardan ziyān gelecek olursa senüñ ne çāren ola?” didi. ‘Āḳıl ve kāmīl olan kimesne tehlukeye cānın atmaz. ⁽⁴⁾ Yoksa eger baña zāmin olursañ kim sīmurgdan ve bāḳī murġāndan kim baña elem gelmeye ve ‘ömrüm daḫı ⁽⁵⁾ zāyi‘ olmaya. Tā kim ben daḫı sözüñden çıkar degülem, dīstdan emegüm dirīġ tutar degülem.” didi.

⁽⁶⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Gerçi dīstdan ben çevürmezem yüzi

Līk şaḳla düşmenümden sen bizi

⁽⁷⁾ Tehlukeye atmaya ‘āḳıl cānın

Ol cihetden kim bizi görmez gözi

NEŞR Ḥakīm ḳavlince ⁽⁸⁾ baġa böyle diyicek ḳaz daḫı kefīl olup çok tazarru‘lar ve zārılıḳlar kılıp minnetler gösterdi, tā kim ⁽⁹⁾ baġayı inandurdi. Alup sīmurg ḳatına getürdi. Sīmurg daḫı ‘izzet kılıp baġaya telaḫḫuf gösterdi. ⁽¹⁰⁾ Andan didi kim: “Luḫf eylegil, varup deñiz vekīline söylegil kim işbu kuġu kuşunuñ yavru⁽¹¹⁾ caqlarını virsün, sözümi ḫutsun. Baḫrī kuşlarumuñ yuvasını yıḳup yavrularını helāk eylesün. ⁽¹²⁾ Eger yok diyüp ‘inād iderse yırtıcı ve ḫartıcı kuşları aña ḫavāle kılıram. Deñizden ḫaşra çıḳmaġa anı ⁽¹³⁾ ḳomazlar. Ve daḫı ne ḳadar baḫrī kuşlar varısa cemī‘isini bu baḫra getürürem. Ne balıġını ḳorlar ve ne ḫod cānavar⁽¹⁴⁾ larını. Cümlesini dükedürler.” didi diyüp baġayı gönderdiler, gitdi. Baġa daḫı gelüp deñiz vekīline yitdi. ⁽¹⁵⁾ Buluşup sīmurguñ sözüni bir bir deñiz vekīline şerḫ eyledi. Deñiz vekīlili ḳorḳup vehm itdi. ⁽¹⁶⁾ Ol yavruları helāk itmeyüp ḫururdi, şaḳlamışdı. Yine deñizüñ kenārında bir şazlık içreyidi. ⁽¹⁷⁾ Gelüp baġaya gösterdi. Baġa daḫı varup sīmurgı āġāḫ eyledi. Sīmurg emr eyledi, varup ol ⁽¹⁸⁾ deñiz vekīli şaluvirdüġi yirden yavruları getürdiler. İş bitürdiler.

Sîmurğa du‘â kılup oturdılar. ⁽¹⁹⁾ Ammâ kim sîmurğ ol bağaya be-gâyet ‘izzet eyledi. Bağa dağı sîmurğa su‘âl eyledi kim: “İy şâh-ı murğân, ⁽²⁰⁾ cem‘iyyetüñüz var. Ancağ kanda gidersiz?” didi. Sîmurğ dağı bağaya Süleymānuñ evşâfın zîkr eyledi. ⁽²¹⁾ Bağa bu sözü işidicek sîmurğuñ ayağına düşdi. Tazarru‘lar ve zâr-ı temelluqılar kıldı. “Luţf idüp [46b] ⁽¹⁾ beni dağı bilece alup gidüñ. Tâ kim ben dağı varup ol Süleymānuñ mübârek yüzünü görem. Hâk-i ⁽²⁾ pâyine yüzümü sürem.” didi.

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Himmet idüñ bileñüzce gidelüm

⁽³⁾ şâh Süleymân hizmetini idelüm

Ancılayın şâha hizmet kılmayup

Fâni mülküñ içre dağı nidelüm

⁽⁴⁾ **NEŞR** Hâkîm kavlince çünkim bağa Süleymāna gitmege dilek kılup tazarru‘ idicek sîmurğ ⁽⁵⁾ dağı didi kim: “Nice ola kim seni alup gök yüzünde götürüp gidebilevüz?” Bağa didi kim: “Yâ sultân-ı murğ ⁽⁶⁾ ve iy sîmurğ, ben za‘îf senüñ nite kim nefesüñ şımadum. Sen dağı luţf eylegil benüm sözümi sımağıl. ⁽⁷⁾ Kerem ü mürüvvet oldur kim bir veche bulasın ve bir hîle eyleyesin. Tâ kim beni dağı Süleymân nazarına bile iledesin.” ⁽⁸⁾ didi. Sîmurğ cevâb virüp didi kim: “Ben saña birce¹ naşîhat kıldurdum ve seni bile alup gitmege ⁽⁹⁾ çâre kıldurdum. Zîrâ kim senüñ ayrılığüñ renci baña yavlağ katı durur. Senüñ dîzârũsuz hîç ⁽¹⁰⁾ lezzet viresi degüldür. Ammâ kim sen öğütücülerüñ sözün tutmayasın. Ve şefkatlülerüñ öğüdin işitmeye⁽¹¹⁾ sin. Ol kim senüñ aĥvâlũne maşlahatdur. Anuñ üzerine sâbit olmayasın diyü üşenürem. Eger dilerseñ ⁽¹²⁾ kim seni Süleymân nazarına bile varasın. Şart oldur kim çün seni kuşlar götüreler kim hevâ yüzünde uçar⁽¹³⁾ ken âdem oğlanınuñ nazarı tokunup dağı bakup göreler. Bir iki kuş bir bağayı götürüp giderler. ⁽¹⁴⁾ Âdem oğlanlanlarıdur her birisi bir dürlü söz söyleyeler ve ta‘ñ eyleyeler. Ol vaqt sen zinhâr ağzuñ açmayasın. ⁽¹⁵⁾ Eger kim dilüñ tütarsañ dişüñ ve ağzuñ açmazsan, bu dileğüñ hâşıl ola.” didi. Bağa ⁽¹⁶⁾ dağı bu kavle râzı oldı. Sîmurğ emrine itâ‘at eyledi. Süleymân Hâzretini ‘âleyhi’s-selâm görmege ⁽¹⁷⁾ müştâk oldı. Pes sîmurğ dağı ol iki kuğu kuşlarına emr eyledi kim ol bağayı götüreler. Nite? ⁽¹⁸⁾ Bir ağaç getürdiler. Ucuñu ok mişâl itdiler. Dağı ol ağacuñ ortasını bağa dişile muhkem tütüdü. ⁽¹⁹⁾ Ol iki kuğu kuşları dağı ağacuñ iki yanın ağzıyla tütüp uçdılar. Anlarıñ ardınca sîmurğ ⁽²⁰⁾ dağı emr eyledi. Ne kadar baĥrî ve berrî kuşlar varısa kanad açup uçup uçdılar. Evvel öñce dâne yiyen ⁽²¹⁾ kuşlarıla tāvũs kuşu uçdı gitdi. Anuñ ardınca baĥrî kuşları uçdılar. Ammâ kim cümlesinüñ [47a] ⁽¹⁾ öñlerince sîmurğ ve sultân-ı murğ uçup

¹ birce: birçe İ, T

giderdi. Yırtıcı ve tırtıcı kuşlarla kelecı iderdi. Bu nev'ile ⁽²⁾ uçup felek yüzüne çıkup giderlerdi. Felek yüzünden yir yüzünü seyrān iderlerdi. Bu iki ⁽³⁾ kuğu kuşları kim ol bağıyı götürüp giderlerdi. Yir yüzündeki ādemī-zād bakışup gülerlerdi. ⁽⁴⁾ Tā kim İştāhra şehrinüñ üzerinden geçüp giderlerdi. Şehr halkı gülüşüp görüp tañladılar. ⁽⁵⁾ Yir yirin ün ürüşdiler, birbirine barmağıla gösterdiler. Diyişdiler kim: "Görüñ görüñ bir bağıyı iki ⁽⁶⁾ kuğu kuşları götürmişler, uçup giderler." didiler. Bağı bunı işidicek katlanamadı, dile gelüp ⁽⁷⁾ ağzın açdı, eyitdi kim: " Gözüñüz¹ kör olsun, dīstlarum beni götürüp uçduğıçün ne söylersiz." diyüp ⁽⁸⁾ çün bu sözi söyledi. Ağzından ağaç çıktı. Bağı hevādan aşāğı düşdi, helāk oldu. Kuşlar bu ⁽⁹⁾ hāli görüp didiler kim: "Yā bağı, dīstlaruñ öğüdüñi tutmaduñ ve sīmurğuñ kelāmını işitmedüñ. ⁽¹⁰⁾ Āhır işbu vechile helāk olduñ." didiler.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Her ki işitmez ululardan nuş u pend

⁽¹¹⁾ İki elile ayağına urdı bend

Kim naşihat birle itmeye 'amel

Dü-cihānuñ içre olmaz sūdmend

⁽¹²⁾ NESR Hākīm kavlince kuğu kuşı eyle diyicek buğur bağı hevādan inüp giderken āvāze ⁽¹³⁾ virüp didi kim: "Bu dağı bir sevdā durur kim işledük çün ecel irdi, dürüşmedük. Fāyidesi yok durur ⁽¹⁴⁾ kim ecele çāre ve dermān yok durur."

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāstān-ı Māzī Ve Der-Ķavāyid-i 'Aql Güyed

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽¹⁵⁾ O hıred-mend-i 'ālem feylesūf

Kim bulupdur cümle sırra ol vuķūf

Cümle remzi 'ilmile ider beyān

⁽¹⁶⁾ Saña senden bir meşel kıılır 'ayān

¹ Gözüñüz T: yüzüñüz İ

Cānuñ ol ‘anķā durur añlarisañ

Tābi‘i cānuñ kuvā diñleriseñ

⁽¹⁷⁾Şeh Süleymān dergehidür āhiret

Varacağuş yir de oldur ‘āķıbet

Ƙıl ‘amel-şālih görüp bir hoş yaraķ

⁽¹⁸⁾‘Aķlı ol hüdhüdle eyle ittifāķ

‘Aķl hüdhüd sözüne uymaķ gerek

Ƙulak içre pendini koymaķ gerek

⁽¹⁹⁾Ol veza‘dur nefsi-i emmāre daķı

‘Āķılısañ terkin urğıl yā aķı

Ĥaķķa tāt‘at eylemegi pişe ķıl

⁽²⁰⁾Dergehine varmağuş endişe ķıl

Dilde Ĥaķķuş sevgüsini eyle berk

‘Āķılısañ māsivāyı eyle terk

⁽²¹⁾Mā’ u menden geçmeyince sen temām

Cennet içre tutamazsın hoş maķām

Bir gühersin sen ki adriñ bilmedüñ

[47b] ⁽¹⁾ aa lāyık tātüñi ılmaduñ

ārif oldur nefsinı tanır bilür

urb-ı aa lā-cerem vāşıl olur

⁽²⁾ Māsivādan geçmeyince ber-kemāl

urb-ı aa bulumazsın ittişāl

āşıkısañ ış-ı aa vir göñül

⁽³⁾ Dünyeyiçün sen dürüşme çün göñül

aa iderseñ ışıla tāt hemīn

Tā ki rahmet ide Rabbü'l-ālemīn

⁽⁴⁾ Māsivaydan geçmeyince iy hümām

Cāy-ı Firdevs olmaya saña maām

Senligüñden sen güzer ıl sen güzer

⁽⁵⁾ Fāniyi terk idü bāı ıl güzer

Tā bulasın cennet-i dārü'n-naīm

Rahmet ide saña rahmāni'r-raīm

⁽⁶⁾ Der-Beyān-ı Meclis-i Āhır Min-Kelām-ı Firdevsī

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ḥaḳḳa minnet Ḥālīḳ oldur lā-nazīr

⁽⁷⁾ Cümle ḥalka rızḳ viren oldur Ḳadīr

Çün ‘ināyet ḳıldı ol Rabbü’l-enām

Oldı yüz altmış toḳuz meclis temām

⁽⁸⁾ Ṭāḳatümüz yitdügince söyledük

Neṣr ü nazmın ḥoş muşanna‘ eyledük

Ger baña mühlet vire ‘azze ve cel

⁽⁹⁾ ‘Ömrüm emān bula irmeye ecel

Dīstlaruñ kim irişem dīzārına

Şāh Süleymānuñ diyem aḥbārına

⁽¹⁰⁾ Dürlü dürlü dāstānlar söyleyem

Ḥoş ḡarāyib ḳışşalar şerḥ eyleyem

Dīñlemedük ola anı müstemī‘

⁽¹¹⁾ Gūş idinceḳ ḳala ḥayrān müctemi‘

Var ümîzüm diñlese bay u¹ gedā

Qılalar Firdevsiçün hayr-ı du‘ā

⁽¹²⁾ Fātiḥayla her kim ider bizi yād

Ḥaḳ te‘ālā raḥmet itsün key ziyād

İy şadefden dür viren kāndan güher

⁽¹³⁾ Balçığı ḥurma kılan nāydan şeker

İy Ḥalīlūñ odunı gülzār iden

Ḥazret-i Mūsā ‘aşāsın mār iden

⁽¹⁴⁾ Aḥmed ü Maḥmūd u Qāsım ḥürmeti

Ol Muḥammed Muştafānuñ ‘izzeti

K’ol ḥabībūñ Muştafā ḥayrū’l-beşer

⁽¹⁵⁾ Eyledi engüştile şakke’l-ḳamer

Ol resūlūñ nūrı ḥaḳḳı yā İlāh

‘Afv ḳıl Firdevsi kim itdi günāh

⁽¹⁶⁾ Enbiyālar ḥaḳḳı yā Rabbe’l-enām

Rūzī ḳıl Firdevsiye dārū’s-selām

---

¹ bāy u İ: bāy-ı T

Ger dilerseñ raḥmet ide zü'l-celāl

⁽¹⁷⁾ Vir şalāvāt Muştafāya itme kāl

3.3.1.5. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmişinci Meclisinüñ Zikrinde durur

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽¹⁸⁾ Çün cihān dār-ı fenādur rüz-ı devrān hīç olur

Cām-ı Cem şun sākiyā milk-i Süleymān hīç olur

Māh yüzüñ kim örtünüpdür 'anberīn müşkin neķāb

⁽¹⁹⁾ Burc-ı 'aķrebden geķüben bedr-i tābān hīç olur

Ol leķāfet kim nigārā la'l ü dendānuñdadur

Aña nisbet la'l ü yāķūtıla mercān hīç olur

⁽²⁰⁾ Zülfüni bād-ı şabā taķıtsa ruḥsārı üstüne

Ḥırmēn-i gül taķılup sünbülle reyḥān hīç olur

Ḥusrev ü Şīrīn ü Ferḥāduñ oķuma kışşasın

⁽²¹⁾ Cām-ı Keyḥusrev getür efsān-ı devrān hīç olur

Bāğ-ı ḥüsnüñ bülbülü Firdevsidür Sa'dī-mişāl

Kim yüzüñ cennet gülidür ol gülistān hīç olur

[48a] ⁽¹⁾ Ğarra olma ħüsnüñe kim iy nigār-ı meh-liķā

Ĥaddini ħaṭṭuñ bürüse ħüsn-i ħübān ħiç olur

Diñle imdi Şāh Süleymān kışşasından ħoş ħaber

⁽²⁾ Kim ħatında Şāh Sikender kışşası_inan ħiç olur

Vir şalāvāt cān u dilden Aĥmede kim bu zemān

Kim şalāvāt virmeyende dīn ü imān ħiç olur

⁽³⁾ **Dāsītān-ı Mer Āgāh Şoden Ez-Merg-i Veza‘ ‘Anķā-yı Mağrib**

Loķmān Ĥakīm ħavlince nāķılān-ı ⁽⁴⁾ aşĥāb ve ‘ārifān-ı aĥbāb ve ħonendegān-ı kitāb ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naķlince inşā’-ı muşaddıķ ⁽⁵⁾ ve icād-ı muĥaķķıķ ol vechile eşaĥ ħikāyet ve emlaĥ rivāyet ħilup eydürler kim çünkim baġa ⁽⁶⁾ vefāt eyledi. Ķuşlar varup ‘Anķāya ħaber virdiler kim eyitdiler: “Yā ‘Anķā, sen şaġ ol kim baġa aġzın ⁽⁷⁾ açup düşüp helāk oldı.” didiler. ‘Anķā aġız açup didi kim: **Ķāla’llāhu te‘ālā** “İzā cā ⁽⁸⁾ e’l-ķazā ‘amiye’l-başar” ¹ gözlerin baġlamışdı. Ķazā vü ħader kim ecel müsem mādur, irişüp helāk eyledi.” didi. ⁽⁹⁾ Ĥaberi yok kim ecel kim irişe bir nefes ve bir müddet mühlet ve emān virmez. **Ķāla’llāhu te‘ālā** ⁽¹⁰⁾ “fe izā cāe eceluhum lā-yeste’ħirūne sā‘aten ve lā-yestaķdimūne”

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Va‘de irse virmez emān bu ecel

⁽¹¹⁾ Mālīkū’l-mevt alısar rūĥuñ ‘acel

Mevt irişmese zarar gelmez begüm

Yüz biñ erle ceng iderseñ bī-bedel

¹ “Kaderde olan gelince göz görmez olur.”

² (Kurān-ı Kerīm 16:61): “Ecelleri geldiġi zaman ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler.”

Dāstān-ı Hāzret-i Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Ve Kışşa-i Müvekkel-i Murğān-ı Hevāyī

Hakīm kavlince sīmurğ u ‘anķā’⁽¹³⁾ Kāf kuşları cem‘ idüp alup Süleymān Hāzretinden yaña ‘aleyhi’s-selām gelmekde ve ammā kim bizüm⁽¹⁴⁾ kışşamız **ez-ān cānib** Hāzret-i Süleymāna geldi ‘aleyhi’s-selām. Nite? Ol zemān kim ‘uķķāb ve⁽¹⁵⁾ 4şāhīn münāzā‘a kılup felege çıķup şehbāz kürre-i nesīm baħrīnden bir kuş şekl-i cānavar getürüp⁽¹⁶⁾ kimesne bilmeyüp ne cinsidügin āħīr Süleymān Hāzreti anuñ aşlını bilmegiçün müvekkel-i kürre-i nesīmüñ⁽¹⁷⁾ 6hevā-yı murğāniye müvekkel olan melegi da‘vet kılup hālvetine münācāt idüp nübüvvet hātemindeki⁽¹⁸⁾ ism-i a‘zāmı okuyup hevādağı kuşlar üzerine müvekkel olan melegi kim da‘vet eyledise Hāķ te‘ālā⁽¹⁹⁾ ‘azze ve cell Süleymānuñ du‘āsını müstecāb eyledi. Hemān sā‘at melek-i müvekkel-i hevā-yı baħrī hāzır olup⁽²⁰⁾ gelüp Süleymāna görüñdi. Selām virdi, Süleymān ‘aleyk alup şāz olup daħı ol melege su‘āl⁽²¹⁾ kılup didi kim: “Yā melek-i müvekkel-i hevā-yı baħrī, haber virgil baña kim bu felekdeki kuşlaruñ ğıdāsı [48b]⁽¹⁾ nedür?” didi. Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām böyle diyicek melek-i müvekkel **cevāb** virüp⁽²⁾ didi kim yā Süleymān

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Cümle murğān tā ki varsa pīş ü pes

Hāmd iderler zü’l-celāle her nefes

⁽³⁾ Yildürür anlara Hāķdan hem ğıdā

Dāyim iderler zikir nām-ı Huzā

Hālī olmazlar zikirden yā hümām

⁽⁴⁾ Cümle Hāķkı zikr iderler şubħ u şām

Ger zikirden birisi fāriğ olur

Pes helāke yüz dutar def‘i olur

⁽⁵⁾ Almasa ger k̄ādir olmaz ʿulviye

Varduğınca nāzik olur sifliye

Baʿzısı ḥāke inüp olur helāk

⁽⁶⁾ Baʿzısını yarlıgar Sübhān-ı pāk

Añdurur tesbīḥini himmet ider

Yarlıgar cürmin anuñ raḥmet ider

⁽⁷⁾ Yā Süleymān ins ü cinn ü murğ u mūr

Küllü Ḥaḳḳuñ zıkrin ider bī-ḳuṣūr

Ger şecerdür yā şemerdür yā nebāt

⁽⁸⁾ Zıkr-i Ḥaḳdan ḥālī olmaz pāk-zāt

Baḥt-ı ebed isteriseñ eyle şükr

Tācıla taḥt isteriseñ kıl zikir

⁽⁹⁾ Şükr kıl kim arta tāc u salṭanat

Zākir ol ki vāfir ola memleket

Böyle diyüp ol melek itdi duʿā

⁽¹⁰⁾ Vir şalāvāt sen be-cān-ı Muştafā

NESR Hākīm kavlince melek-i müvekkel-i hevāyī şöyle diyicek ⁽¹¹⁾ yine Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** kılup didi kim: “Yā melek bu iki kuşu ‘Uḳḳābıla şāhīn getürdi. ‘Uḳḳāb getürdigi helāk olmuş ammā kim ⁽¹²⁾ şāhīn getürdiginün zahmı yok ve ölü daḥı ⁽¹³⁾ degül. Meyyit-i müteḥarrrik-şekl ve bir daḥı bu kim şāhīn eydür felek yüzünden aşağa inüp gelürken ⁽¹⁴⁾ buldum.” didi. Anuñ aşlı nedür diyicek melek-i müvekkel **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, ⁽¹⁵⁾ ḳanḳı kuş kim tesbīhin unutsa Hāk te‘ālā aña ḥışm ider. Tırduḡı maḳāmdan aşağa ya‘nī ‘ulvīden ⁽¹⁶⁾ sifliye tenezzül kılur. Meger kim ol kuş tesbīhin unutdıydı ola, görelüm.” didi. Müvekkel-i eṭyār-ı felek ⁽¹⁷⁾ eyle diyicek Süleymān Hāzretinün ‘aleyhi’s-selām gözünde ‘ayān ve ḥalk gözünde nihān. Pes emr eyledi. ⁽¹⁸⁾ Varup ol kuşu getürdiler, gösterdiler. Melek-i müvekkel görücek neyidüğünü bildi. Ḳulaḡına tesbīhin ⁽¹⁹⁾ aḥdurdı. Ol kuş hemān ki tesbīhini aḥup okuyup yirinden tırdı. Ḳanad açup oḡ gibi göge çıkup ⁽²⁰⁾ uçup ḳanad açup pervāz eyledi. Eyle perrān oldı kim gözler baḳup yitişmedi. Melek daḥı icāzet ⁽²¹⁾ alup gitdi. Süleymān görüp ta‘accüb itdi. Bildi kim ol hevāda daḥı ne ḳadar kuşlar varmış. Bunuñ **[49a]** ⁽¹⁾ ‘acebindeyiken Süleymān emr eyledi. Yine kuşlara Aḥī Melīḥ gelüp ḳur‘a şaldı. Ḳur‘a kerkes kuşlarına ⁽²⁾ düşdi. Pes kerkeslerün bir ulusu ‘ömr geçürmiş bir hoş-ḥülüsü ilerü gelüp getürdüğü tuḥfeyi ⁽³⁾ aḡzına alup ḳanad açup uçup hevā yüzünden yire indi. Rāst Süleymānuñ taḥtı pāyin gelüp öpdı. ⁽⁴⁾ Daḥı aḡzından bir cevheri taḥt pāyinde ḳodı. Daḥı Süleymānuñ du‘ā-yı devletine ve eyyām-ı rif‘atine şenā eyledi. ⁽⁵⁾ Didi kim

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ey Süleymān-ı zemān Cemşīd-emīr

Hāk te‘ālā dāyim ola dest-gīr

⁽⁶⁾ Nuşretünün maḥremi fetḥ ü zafer

Otaḡuñ der-bānıdır keyvān-ı pīr

Tā ḳıyāmet devletile dāyim ol

⁽⁷⁾ Defterüne olsun uṭārid hem debīr

İy cihān-gīr ü cihān-baḥş-ı melek

Hāk-ı ‘ālem çāker olsun ir ü dīr

⁽⁸⁾Nesr-i t̄ayir dā'idür ider du'ā

Himmet umar iy Süleymān-ı emīr

NEŞR Ḥakīm kavlince ⁽⁹⁾ nesr-i t̄ayir Süleymān Ḥazretine 'aleyhi's-selām bu vechile du'ā kılıncak Süleymāna nesr-i t̄ayirüñ sözleri hoş ⁽¹⁰⁾ geldi. Dağı ol cevheri emr eyledi. Aḥī Melīḥ gelüp taht pāyin öpüp Süleymānuñ eline şundi. ⁽¹¹⁾ Süleymān Ḥazreti eline alup nazar kırup gördi kim: "Bu cevher ne cevherdür ve ḥāşiyeti nedür ve kanda ⁽¹²⁾ elüñe girdi?" didi. Kerkes dağı cevāb virüp didi kim: "Yā Süleymān, bu cevherüñ aşlı Yemen ⁽¹³⁾ T̄ayifde durur bir tağda olur kim aña Cebel-i Nesrān dirler. Ḥāşiyeti budur kim bir ḥāmīle ḥātūn kim ḥamlinde ⁽¹⁴⁾ düşvār olsa def'i bu taşu şuya birağup şuyun içürseler āsānlığıla toğura. Ve eger zaḥmıçün döğüp ⁽¹⁵⁾ bir pāresin cirāḥata ekseler, cirāḥatı bitüre. Ve eger kim gevdesinden bir ādemüñ ve yā vir ḥayvānuñ oğ demreni ⁽¹⁶⁾ kalsa bu taşu döğüp un bigi idüp dağı tavşan yağıla yaqu idüp ol zaḥmuñ ağzına ursalar ⁽¹⁷⁾ demreni çeke çıkara. Ve dağı eger kim zehr içmiş ādem bu cevheri ezüp çetük yağıla içse nāfi' ola. ⁽¹⁸⁾ Yā Süleymān, bizüm katumuzda ve 'uḳḳāb katında bundan 'azīz cevher yok durur kim bizüm ciftümüz yumurdasin ⁽¹⁹⁾ be-ğāyet zaḥmetle toğururlar. Ba'zısı dağı helāke yüz tutarlar. Yumurtlamağa gelicek katı katı inlerler. ⁽²⁰⁾ Ceza' ve feza' iderler. İrkegi anuñ zārīsini görür. Dağı varup bu cevheri getürür. Dişi ⁽²¹⁾ sinüñ öñüne birağur. Der-ḥāl yumurtlar. Anuñ cihetinden¹ bu cevheri 'azīz görürüz. Ve gerçi yā Süleymān [49b] ⁽¹⁾ senüñ neye ihtiyācuñ var durur? Ammā kim bu ḥaḳīrüñ dağı tuḥfesi bu durur, ma'zūr dutasin." diyüp ⁽²⁾ Süleymān Ḥazretinüñ ileyinde edebile ḥāmūş oldu.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Tuḥfemüzdür gerçi gāyet ḥor u ḥār

⁽⁹⁾Lik tut ma'zūr luḥf it şehriyār

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Sen Süleymān Ḥazretine nesne eksük olmaya

Tāḳatümüz buña yiter itme bizi şermesār

¹ Anuñ cihetinden İ: ol cehetden T

⁽⁴⁾ Böyle diyüp itdi b-ad pdiaha ol beyn

T Sleymn taşın itdi görmedi v anı hr

Ka-i Medne-i Nesrn-i Tyir

⁽⁵⁾ Hkm avlince ol cevhern hsasını kerkes bu vechile beyn idicek Sleymn Hzreti ‘aleyhi’s-selm ⁽⁶⁾ yine kerkeses **su’l** idüp didi kim: “ Y nesr-i tyir, senün meknun anda olur?” didi. ⁽⁷⁾ Kerkes dağı **cevb** virüp didi kim: “Y Sleymn, benm meknum maribde Nesrn ehrinde olur kim ⁽⁸⁾ ol ehrn emlinden yaası gyet arb tdur. Eyle kim tun kllesi¹ felege ıup durur. Nesrn ⁽⁹⁾ tı daı ol tun kenrında durur. Byklgi ol midrdur kim u bzr bir ferseng yirdr. ⁽¹⁰⁾ Ve ol ehrde yüz altı bi hmmm var durur. Ol t zerine evvel zemnda kim vardum. stne onup ⁽¹¹⁾ daı tdan aaasına nazr ıldum. Ol yirn nesr-i tyirlerle baup gördüm ki bu tdan aaa ⁽¹²⁾ bir yeil deiz grndi kim bar-i klzmden nin virr. Ta’accb klup ayrete vardum. Ol yirn nesr-i tyir⁽¹³⁾lerle kim tururdum. Anlardan su’l ıldum ki “Nin ayrete vardu ve tefekkr ‘lemine vardu?” didiler. Ben daı ⁽¹⁴⁾ cevb virp didm ki: “ Benm ‘detm oldur ki aan kim deiz grem Allh te’lnun celle ve ‘al ⁽¹⁵⁾ ‘azameti önüme der. Ol cebert ‘lemine fikr idüp ayretde aldum. Bu kerre dağı bu tdan ⁽¹⁶⁾ aaa kim badum. Bu yeşil deizi gördüm. Hem yeşil dery grdgm yoıdı. Aunin gyet fikre vardum.” ⁽¹⁷⁾ didüm. Ol kerkesler benüm bu sözümi iidicek cevb virüp didiler kim: “y nesr-i tyir, ⁽¹⁸⁾ ol grdgn deiz degüldür. Bil kim bu Nesrn ehrnn evleri sti durur kim amusı ⁽¹⁹⁾ zebercedden muraa’ ve müzeyyen ve mülemma’ ve muanna’ örtülüp durur.”

NAZM

[f’iltn f’iltn f’ilün]

Nesr-i tyir böyle diyüp n i yr

⁽²⁰⁾ Key ta’accüb eyledüm iy ehriyr

Bir zemn fikre varup açdum anad

ehrn içre onup itdüm n arr

⁽²¹⁾ Devletnde idicek ehri sey[i]r

Tnlayuban vlih oldum b-arr

¹ kllesi İ: kölesi T

‘Ömrüm içre anca şehri görmedüm

[50a] ⁽¹⁾Tahtgāhuñ olsa lāyık tāc-dār

NEŞR Hākīm kavlince ve daḥı “Yā Süleymān bilgil kim ol ⁽²⁾şehrūñ istidārātı kırk mil durur. Ve her milde on iki birgoz vardur. Mecmu‘ı biñ iki yüz yigirmi burc ⁽³⁾durur. Ve daḥı yā Süleymān, ol şehrūñ üç cānibi deryāya durur. Ve bir cānibi ol ‘azīm tağa durur. ⁽⁴⁾Ve daḥı ol ḳal‘anuñ her bir ḳapusınuñ ḳarşusına bir dīvārı var durur kim ol dīvāruñ ḳalıflığı(?)⁽⁵⁾yigirmi arış durur. Ve bu dīvārıla bārūnuñ aralığında bir ırmaḳ var durur kim aña Nehr-i Nuḥḥās dirler. Sebeb ⁽⁶⁾ol durur kim üzeri baḳır taḥtıla örtülmiş durur ve her taḥtuñ uzunlığı kırk arış durur. Ve her bir ḳapuda ⁽⁷⁾kırk iki taḥt var durur. Umḳı ol Nehr-i Nuḥḥās ırmağınuñ ya‘nī kim deriñligi ḩoḳsan altı arış durur. ⁽⁸⁾Ve daḥı yā Süleymān, ol şehrūñ vasaḩında dört baḳır direkler var durur kim uzunlığı her birinūñ ḩoḳsan ⁽⁹⁾ḩoḳuz arış durur. Üzerlerinde bir degirmi taş var durur senbārlardan ve cemī‘si muraşsa‘ durur. İpar ve za‘ferān ⁽¹⁰⁾ögüdürler. Ve ol degirmenūñ önünde bir günbed var durur. Ve anuñ önünde bir ḩavz var durur la‘l ⁽¹¹⁾ve cevāhirden. Ve ol ḩavzuñ şuyı cüllābdan lezīz durur. Ve ḩavzuñ kenārında yidi ağaç var durur ⁽¹²⁾ve her bir ağacda bir dürlü yimişler var durur. Ve ol ḩavzuñ üzerinde altundan bir kerkes düzmişler ve göz⁽¹³⁾leri elmāsdan ve bir yingeç şekli düzmişler ḩām gümüşden. Ol altun kerkes anuñ üzerinde o⁽¹⁴⁾turur. Ol cihetden ol şehrūñ adı şehr-i Nesrān ḩurur.”

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁵⁾Gör ne çoḩdan devr ider çarḩ-ı felek

Ġavrına yitmez anuñ ins ü melek

Yoḩ şebātı ‘ālemūñ iy şehriyār

⁽¹⁶⁾‘Ārif ol ki dünje çün çekmez emek

Anca şehler geldi yapıdı çoḩ ḩuşūr

Yidi iḩlīmden alup tuḩfe belek

⁽¹⁷⁾ Ƙanı Ādem ƙanı Ƙayġān ƙanı Şit

Ƙanca gitdi yā ho Nūhıla Lemek

Kimse fānī dūnyede bulmaz beġā

⁽¹⁸⁾ Kim murādınca ādeme virmez delek

Böyle diyüp nesr-i t̄āyir ol zemān

Sürdi yüz Őāh pāyine mişl-i meġek

⁽¹⁹⁾ Diñle imdi ƙıŐanuñ aşlın diyem

Vir Őalāvāt ol Ĥabībe t̄utma Şek

Dāsītān-ı Süleymān ‘Aleyhi’s-selām Ve Kerkes Ve Der-ĤavāŐ-ı Ūst

⁽²⁰⁾ Ĥakīm ƙavlince nesr-i t̄āyir bu vechile kelimāt idincek ⁽²¹⁾ yine Süleymān Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** ƙılup didi kim: “Yā nesr-i t̄āyir, Ĥaber virgil baña kim [50b] ⁽¹⁾ kerkesüñ mizācı nedür ve ĤavāŐı nicedür ve tesbīhi ne durur? Beyān eylegil.” didi. Süleymān Ĥazreti ⁽²⁾ ‘aleyhi’s-selām bu vechile su’āl ƙılıcaġ kerkes daĤı **cevāb** virüp didi kim: “Yā melik⁽³⁾ ü’l-cinnü ve’l-ins kerkes t̄āyifesi ƙuŐlaruñ ‘ārifidür. Ötücek eydür kim **der-Ĥaber est** yā ibn Ādem ⁽⁴⁾ *ĤiŐe mā Őe’te fe inne’l-mevte mülākīke* ya’nī kim eydür iy Ādem oġlı nice dilerseñ diril. Elbette ⁽⁵⁾ ecel seni bulacaġdur. Ve daĤı yā Süleymān kerkesüñ ‘ömri uzun olur. Anuñiçün Ebu’t-Ĥayr dirler. Ya’nī ⁽⁶⁾ ƙuŐlar atası dimek olur. Ve daĤı kerkes yuvasını yüce yirde yapar. Ƙayalar üzerinde ve yüce taġlar ⁽⁷⁾ üstünde kim ādem eli aña irmeye. Ve daĤı ġāyet t̄iz uçucı ve yüksek uçucı olur. Ammā kim ⁽⁸⁾ çoġ yiyici olur. Ol ƙadar yir kim uçamaz olur, bir zemān seker. Tā andan Őoñra bir iki ƙarıŐ yuġaru ⁽⁹⁾ ƙalkar, yine düşer. Bir zemān daĤı Şöyle ider, andan uçabilür. Vaġt olur kim gözi görmez olur. Çoġ ⁽¹⁰⁾ yaŐaduġından ol vaġt varup ādem ödin bulup gözüne sürer, gözleri hoş olur. Ve hem ⁽¹¹⁾ ƙatı yürekli olur kim hīç nesneden ƙorġmaz. İllā kim yarasadan ƙorġaruz. Be-ġāyet çoġlık Şerri ⁽¹²⁾ toġunur.” didi. Süleymān Ĥazreti ‘a.s. Şordı kim: “Ne vechile ziyān iderler?” Cevāb virdi kim: “Yā ⁽¹³⁾ Nebiyy’allāh, bizüm t̄āyifemüz ya’nī kerkes cinsi yuvasına Ĥizmet iderken ba’zımız var durur kim cimā’ itmez ⁽¹⁴⁾ bākī ƙuŐlar bigi. Ammā kim irkegi naġar itmekile dişisini toĤm t̄utar, yumurtlar. Yumurdasın başmaz ⁽¹⁵⁾ gine yaġın yirde ƙor. Tā kim güneş Ĥarāretile ƙıza. Ve daĤı gözleri t̄izdür, dört fersaĤ yirden ⁽¹⁶⁾ bir nesneyi görür. Ve çünkim dişisi yumurdaya gelse yumurtlayamaz, ‘āciz olur. Bu nesrān t̄aŐını ⁽¹⁷⁾ kim Ĥazretüñe getürdüm. Tā kim bu cins cevheri irkegi bulup diŐisininüñ naġarına getürmeyince yumurtlaymaz. ⁽¹⁸⁾ Ƙaçan kim

irkegi bu cevheri bulup getürse, dişisi anı görse, hemân-dem haml zâhir olup yumurtlar. ⁽¹⁹⁾ Ve dağı yarasadan qorqaruz. Zîrâ kim yâ Süleymân qaçan kim yarasa kim gelüp yumurdamuzı balsa yiydin olur. ⁽²⁰⁾ Ve yâ hoż yavrumuzı balsa helâk ider. Eyle olsa varup çınar yaprağı getürürüz. Yuvamuza üzerinde ³²qoruz. Zîrâ kim yarasa çınar yaprağından ve ağacından şöylele qorqar. Nite kim bizüm cinsümüz yarasadan nice qorqarsa [51a] ⁽¹⁾ çınar yaprağı olduğı yire yarasa gelmez. Ve eger gelürse gözleri kör olur.

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

⁽²⁾ Nesr-i t̄âyir böyle diyüp dil-güşâ

Şâh Süleymân Hazretine itdi du‘â

Şâh Süleymân diñleyüp taħsîn ider

⁽³⁾ Nesr-i t̄âyir eyledi aña du‘â

Diñle imdi kışsa nedür n’olısar

Vir şalâvat sen be-cân-ı Muştafâ

⁽⁴⁾ **NEŞR** Hâkîm kavlince nesr-i t̄âyir bu vechile söz söyleyicek nâ-gehân bir tâcir varıdı. ⁽⁵⁾ Hıttâydan misk ü ‘anber getürmişidi. Süleymânüñ dergâhına gelüp hâciblerle buluşdı kim ⁽⁶⁾ girüp Süleymânüñ elin öpe. Süleymâna didiler, Süleymân dağı icâzet virdi. Andan tâcir dağı ⁽⁷⁾ bir nâfe misk-i Çîn ve birkaç vaqiyye dağı ‘anbernâ götürüp Süleymân dergâhından içerü girüp Süleymâna, ⁽⁸⁾ Süleymânüñ eyyâm-ı devletine du‘â idüp pîş-keşlerini çekdi. Tâcir içerü girincek hemândem kerkes ⁽⁹⁾ kuşu kim Süleymân Hazretile söyleşi t̄ururdu. Misk ü ‘anbernâ qoħusın işidüp diledi kim qaçaydı. ⁽¹⁰⁾ Ammâ kim mecâl olup bî-hüş oldu. Taħt-pâyinüñ kenârında düşdi, ölüm haddine vardı. ⁽¹¹⁾ Loħmân-ı Hâkîm anı görüp def‘i yirinden t̄urup ol tâcirüñ getürdüğü miski ve ‘anber-nâyı hazîneye gönderdi. ⁽¹²⁾ Ortada bir habbe misk qalmadı. Ve ilçie destür virildi. İlçi gitdi, andan Loħmân-ı Hâkîm emr eyledi. ⁽¹³⁾ Kerkesüñ qatına şıgır tezegin getürüp dütsü virdiler. Ol bed-reyhâdan kerkesüñ henüz cânı gevde⁽¹⁴⁾ sinden çıkmamışdı. Yine zemândan şoñra hayât bulup gözün açup kendüye geldi. Dağı Süleymândan ⁽¹⁵⁾ utanduğından ‘özür dileyüp eyitdi kim: “Yâ Süleymânî’z-zemânı ve iy meliki’d-devrân

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁶⁾ Yā Süleymān dergāhūñde itmedüm bī-ḥad ḥaṭā

Pes neden қоһuladur tācir baña misk-i Ḥiṭā

Misk irürür yā Süleymān bu dimāguma ḥalel

⁽¹⁷⁾ Ol sebebden ‘aqlumuz şaşdı bu dem yā pādişā

NEŞR Ḥakīm kavlince kerkes kuşu böyle diyicek Süleymān ⁽¹⁸⁾ Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām kerkesüñ bu ‘alāmetini görüp daḥı dönüp Loḳmān-ı Ḥakīmden su’āl ⁽¹⁹⁾ eyledi. Didi kim: “Yā Ḥakīm, bu ne ‘alāmet durur kim bu kerkes kuşu bizümile kelimāt iderken tācir iḥerü gelincek ⁽²⁰⁾ hemān-dem kaçmaḳ istedi, kaçamadı. Daḥı düşdi, şaşdı. Ölüm ḥaddine vardı. Sen bu ‘alāmeti itdün ⁽²¹⁾ ya’nī burnuna tezegi kim tütüzüdüñ, girü ḥayāt buldı.” didi. Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām böyle [51b] ⁽¹⁾ diyicek Loḳmān-ı Ḥakīm **cevāb** virüp didi kim: “Yā Süleymān, bu nesr-i ṭāyir cinsinüñ ⁽²⁾ burnına ṭīb қоһusu irse fi’l-ḥāl olur helāk olur. Ol cihetden tācir gelüp misk ü ‘anber-nā kim ⁽³⁾ getürdi. Ṭīb reyḥāsı kerkesüñ nā-gehān kim dimāgına irişdi. Hemān ‘aḳlı şaşdı. Uçayın ⁽⁴⁾ kaçayın didiken mecāl ḳalmadı. Helāke yüz ṭutdı. Ben daḥı misk ü ‘anber-nāy[ı] def’ idüp tezek ⁽⁵⁾ getürdüp tütüzüdüñ. Nesr-i ṭāyirüñ ‘aḳlı geldi.” didi. Ḥakīm eyle diyicek Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām ⁽⁶⁾ ta‘accüb eyledi. Daḥı yine dönüp kerkese eyitdi kim: “Yā nesr-i ṭāyir, bir leş kim vāḳi’ olsa ḳanda ise ⁽⁷⁾ bulursız ve bilürsiz nedendür?” didi. Kerkes cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, bizüm leşi her ḳanda ise ⁽⁸⁾ bulduğumuza üç veche var durur. Evvel bu kim uçup felek yüzüne ḳıkaruz. Daḥı yüzüne nazār ḳıluruz. ⁽⁹⁾ Ol ḳadar felek yüzüne ḳıkaruz kim yir yüzi bir ḥırmen ḳadar görünür. Andan felekden yir yüzüne nazār ⁽¹⁰⁾ ḳılup görürüz kim ḳanda kuşlar cem’ olup durur görürsüz. Bilürüz kim anda leş var durur ve bir daḥı ⁽¹¹⁾ bu kim gice düşümüzde görürüz. Varup gündüz buluruz, vakī’ ḳıkar. Ve üçüncü bu kim gezmekile ve yirle ⁽¹²⁾ gök arasında uçmağıla buluruz. Ve bulmasaḳ ḳanā‘at ḳıluruz.” didi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹³⁾ Düşde görnür gāh olur ilhām-ı Ḥaḳ

Ḳısmet olan irişür in‘ām-ı Ḥaḳ

İns ü cinn ü murğ u māhī cümleye

⁽¹⁴⁾ Ḳısmetinden özge gelmez kām-ı Ḥaḳ

NEŞR Hākīm kavince kerkes kuşu eyle diyicek ⁽¹⁵⁾ andan Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām **su’āl** kılup didi kim: “Yā kerkes, bu sizün ⁽¹⁶⁾ ‘ömrünüz uzun olur dirler. Vāқи‘ midür yā hoş degil midür ve dağı hāşıyyetünüz nedür? Söylegil, işidelüm.” ⁽¹⁷⁾ didi. Nesr-i tāyir dağı **cevāb** virüp didi kim: “Yā Nebiyya’llāh dillerde meşhūr durur kim eydürler, ⁽¹⁸⁾ **der-ğaber est** a‘merehu min nesri tāyirin ya‘nī kerkesden çok yaşar yoğdur. Kaçan kim bir nesne helāk ⁽¹⁹⁾ olsa dirler kim **der-ğaber est inni’l-abdu ‘alā belbedin** ya‘nī rüzigār lebed üzerine geldi. Helāk ⁽²⁰⁾ itdi ammā kim yā Süleymān bizüm ziyāde ‘ömr sürenümüz bin yıl yaşar. Ammā vağt olur kim biñ yüz dağı yaşar ⁽²¹⁾ velākin Heyhāt Şahrāsında bizüm bir şeyğümüz var durur kim Hağ te‘ālā aña hayāt şuyını kısmet **[52a]** ⁽¹⁾ kılup durur, içüp durur. Anuñ ‘ömrünüñ nihāyeti yoğ durur. Ve bir yüce kağanuñ üzerinde yuvası vardur. Hızmetinde ⁽²⁾ biñ kerkes vardur kim aña hızmət iderler. Cihānuñ ‘acāyibinden ve ğarāyibinden ğaberler virür. Ve ammā kim ⁽³⁾ yā Süleymān, kerkesün hāşşası budur kim kaçan kim kerkesün yüreğın kurudup kurd derisine ⁽⁴⁾ koyup bile götürse hağ içinde mağbüb ola ve heybetlü ola. Pādişāhlar katında hāceti mağbül ola. ⁽⁵⁾ Yırtıcı cānavarlardan aña ziyān degmeye. **Ve dağı** eger kim ödin alup kurudup ve yā hoş yakup ⁽⁶⁾ külini göze çekseler gözden gelen şuyı defc ide. Ve eger ödin ve dimāğın kağrānıla ve bir pāre ⁽⁷⁾ zeyt yağıla kağışdurup dağı şol cüzām olup kaşları ve kirpükleri dökülmüş kimesnenün burnına ⁽⁸⁾ tamzursalar fāyide kıla. **Ve dağı** eger kim iç yağın eridüp engübīnile göze çekseler fāyide ider. Ve dağı eger ⁽⁹⁾ incüğünüñ iligin alup balıla kağışdurup göze çekseler remede fāyide kıla.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁰⁾ Nesr-i tāyir eyle diyüp ol zemān

İtdi alğış Şeh Süleymāna revān

Gör ne hāşşa komış anda zü’l-celāl

⁽¹¹⁾ Böyle mühmel cife-ğorken kāmurān

Sende dağı vardur anca hāşşa bil

Līk ‘ağıl bilür añlar kāmurān

⁽¹²⁾ Āh eger kim sen seni bilmeziseñ

Hāzretünden yig durur kerkes ‘ayān

Nefsini bilmez bile mi Rabbini

⁽¹³⁾ Özünü bilen bilür kim müste‘ân

Men ‘arefe nefsehu¹ didi ‘Alī

Nefsüñi bil cennet ola tā mekân

⁽¹⁴⁾ Nuṭkıdur Firdevsīnün pend-i şahīḥ

Ṭut sözin ki tā maḳām ola cinân

Ḳıl iṭā‘at Ḥaḳḳa ṭā‘at eyleyüp

⁽¹⁵⁾ Vir şalāvāt Muşṭafāya şādumân

Dāsītān-ı Kışşa-i Sīmurğ-ı Ḳāf Be-Ḳavl-i Loḳmān-ı Ḥakīm

⁽¹⁶⁾ Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām bunda kerkes ḳuşıla kelimātda ammā kim bizüm ḳışşamuz ⁽¹⁷⁾ **ez-ān cānib** sīmurğa geldi. Nite? Çünkim sīmurğ ḳuşı bāhrī ve berrī ḳuşlarla per açup ⁽¹⁸⁾ ḳanad ḳanad üzerine çatup uçup felegüñ ucına geçüp daḥı ‘azm-i Süleymān idüp gitdiler. Nite? Şağ ⁽¹⁹⁾ ḳola bāhrī ḳuşlarla ḳaz uçardı. Ve şol ṭarafından yaña dāne yiyen ḳuşlarla ṭāvūs ḳuşı per açup ⁽²⁰⁾ uçarlardı. Ḳuşlaruñ uluları öñce giderleridi. Cümlesi sīmurğ ḳuşınuñ üzerinden uçup ⁽²¹⁾ geçmeyüp be-ğāyet ‘izzet iderleridi. Ḳuşlar ḳanadlarından felek yüzi neyistāna dönmişidi.

[52b] ⁽¹⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ḳuş yününden hīç belürmezdi felek

Şarḳ u ğarbı bürümüşdi yüñ yilek

¹ “Nefsini (kendini) bilen Rabbini bilir.”

⁽²⁾ Zeyn olup s̄imurġ-ı K̄āf uçar bile

Şan ki murġān içredür ‘anķā melek

NEŞR Hākīm kavlince ⁽³⁾ çünkim s̄imurġ ve ol sulţān-ı murġ bu vechile kim ‘azm-i Süleymān eyledi. ‘Āķibet gelüp ‘Arabıla Rūm ser-ħaddinde ⁽⁴⁾ Tarsūs şahrāsına kim irişdilerse s̄imurġ kuşu ıurnalaruñ serverini kışırdup şordı. Didi kim: ⁽⁵⁾ “Bu yir yüzünde görünen bāġı ve baħçasınuñ ve ni‘meti vāfir ve şahrāsı çayırlu yirler ne diyārlar durur?” didi. ⁽⁶⁾ Ol daħı cevāb virüp s̄imurġ kuşına didi kim: “Yā s̄imurġ ve iy sulţān-ı murġ, bu diyāra Tarsūs ⁽⁷⁾ ve Aţana diyāri dirler. Be-ġāyet maħbūb ve mergūb yirler durur. Envā‘ dürlü ni‘meti vāfir ve her ıarafı ⁽⁸⁾ çayır ve çemen murġızār āb-ı revānı revān olup aķar. Bir ġün bunda ıuran biñ yıl yaşar.” didi.

⁽⁹⁾ **NAZM**

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Hūb u maħbūb iķlīm olur Aţana

Lāyık anı teşbīh itsek ‘Adene

⁽¹⁰⁾ Hākka minnet bu mübārek seyrile

Şaġ esen irdük mübārek vaţana

NEŞR Hākīm kavlince ⁽¹¹⁾ ıurnalaruñ serveri s̄imurġa bu vechile söz diyicek s̄imurġ emr eyledi. Ol cemī‘ kuşlar hevā-yı ⁽¹²⁾ fenādan ķanad büküp yir yüzünden yañasına indiler. Berrī kuşlarla s̄imurġ ve ol sulţān-ı murġ ⁽¹³⁾ Tarsūs şahrāsınuñ sevāħiline inüp ķondılar. Yiv(?) baħrī kuşlar daħı deryā yüzüne inüp ķondılar. Yir ⁽¹⁴⁾ yüzün kuşlar ķanadı bürüdi, belürmez oldu. Deñiz yüzi kuşlar ķanadından görünmez oldu. ⁽¹⁵⁾ Andan deryā kuşları deryādan balık bigi ve daħı deñiz cānavarlarından ne kim buldularısa şikār ⁽¹⁶⁾ kılup alup ba‘zısını s̄imurġa getürüp ve ba‘zısını kendüler ġidālandılar. ıoyundılar, rāzıķa şükrin ⁽¹⁷⁾ didiler. Andan şoñra s̄imurġ baş ġötürüp peyk-ı Hüdħüdi kışırdup aña didi kim: “İy Hüdħüd, var ⁽¹⁸⁾ kuşlaruñ beglerine ġaber kıl kim yarın şabāħ dīvānum var durur. Süleymān Ĥazretine ‘aleyhi’s-selām yaķın ⁽¹⁹⁾ ġeldük. Ne vechile varmaķ ġerekdür, meşveret kılalum. Aña ġöre ġazretine varalum, ġāk-i ⁽²⁰⁾ pāyine yüz sürelüm.” didi. Hüdħüd daħı per açup uçup kuşlaruñ beglerine vardı, ⁽²¹⁾ irdi. Evvel dāne yiyeñ kuşlaruñ sulţānı ıāvūsa gelüp s̄imurġuñ selāmın degirdi. Yarın [53a] ⁽¹⁾ dīvān-ı s̄imurġdur ve ġük-m-i sulţān-ı murġdur.” didi. Andan uçup per açup baħrī kuşlaruñ ⁽²⁾ meliki baţa vardı. Aña daħı ġaber virdi. Ma‘a’l-ķışşa cümle murġānı āġāħ eyledi. Cemī‘ bildiler ⁽³⁾ kim ‘ale’ş-şabāħ s̄imurġuñ bir ‘azīm dīvānı vardır, diyüp yaraķda oldılar. Ol ġice baħrī ⁽⁴⁾ kuşlar baħrde ve berrī kuşlar daħı berde, maķāmlu maķāmında oturdılar. Allāħ te‘ālāya

tesbîh kılup ⁽⁶⁾ şubh olmasına intizâr olup turdılar. Sîmurğ kuşu dağı Hâlıkâ tesbîh ve gâh Süleymân Hazretine ⁽⁶⁾ ‘aleyhi’s-selâm ne vechile varacağın endîşe kılup tırdı.

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

⁽⁷⁾ Cümle murğân Hakkı tesbîh itdiler

Şubh-ı şâdıq vaktini gözetdiler

⁽⁸⁾ Arş ayağından ötücek ol hurûs

Hakkı tesbîh itdüğün işitdiler¹

Çünkü leylüñ nişfi geçdi atdı tañ²

⁽⁹⁾ Halk-ı Tarsûs ehl-i ‘ibret tıtdılar

Vir şalâvat cân u dilden Aħmede

Tâ diyem kim cümle murğân n’itdiler

⁽¹⁰⁾ Dāsītān-ı Süleymân ‘Aleyhi’s-selâm Ve Ceng Kerden-i Bâ-Şāh-ı Yūnān

Loqmān-ı Hākīm kavlınce ⁽¹¹⁾ sîmurğ-ı Kāf ile cemī‘ murğân dillü dilince Allāh te‘ālāya tesbîh ve tehlîl itmekde ve gâh Süleymân bin ⁽¹²⁾ Dāvūduñ ve ol melik-i Maħmūduñ ve zıll-i ma‘būduñ salţanına³ hayrān kıлмаğda ammā kim bizüm kışşamız **ez-ān cānib** ⁽¹³⁾ Süleymân Hazretine geldi ‘aleyhi’s-selām. Nite? Çünkim kerkes kuşu ol gün aħşam olunca kelimāt ⁽¹⁴⁾ eyledi. Vaqt-i şām oluncağ dīvānı tağıtdı. Hālvet-i hāşına vardı. Şubh oluncaya dek Hālıkā ⁽¹⁵⁾ ‘ibādet eyledi. Çünkim gice sürülüp şubh-u şādıq yitdi. Yā‘nī kim tañ atdı. Şubh kuşları ⁽¹⁶⁾ dillü dilince Hālıkā tesbîh kılup ötđi. Sem‘-i şerīf-i Süleymân kim işitđi. Yirinden tırdı, tāze ⁽¹⁷⁾ şudan arı abdest alup şubh namāzın kıлмаğa on iki biñ mu‘cizāt zāhir olmuş, enbiyā bir yire ⁽¹⁸⁾ cem‘ olup imāmlık eyledi. Namāzdan ve niyāzdan fāriğ olıncağ taht üzerine geçüp oturđı. ⁽¹⁹⁾ Buyurđı, Qarţūs-ı Ādī geldi. Süleymân Hazreti didi kim: “Yā Qarţūs-ı Ādī, yarın şubh-dem göçdür, ⁽²⁰⁾ leşkere tenbîh kıluñ. Qaydlarını görsünler ve vaktlerine

¹ Eyle feryād itđi mergān murğızār İ, T

² Metinde ikinci beytin ilk mısrası olup yeri kafiyeye uymadığı için değıştirilmiştir.

³ Salţanına İ: salţanıtā T

h azır olsunlar.” diyü emr eyledi. Kar t s-ı  d  (21) dağı leşker içinde  ağırttdılar kim yarın g  d r, h azır oluğ dey  ol gün ol gice [53b] (1) cemi  leşker kaydılarını ve maŐlađatlarını görüp ol gün ol arada kar r idüp birisi gün (2)  ale’Ő-Őab h S leym n H zreti  alehi’-s-sel m Őub  nam zın kılup hem n-dem sil h tağındı. Cebe v  cevşen (3) ve D v d  zırhı geydi. Andan Őođra k llik ve bodlık urundu. Seyf ham yil tağınup halvet-i h Őından (4) taşra çıkdı. Loğm nıla  Őaf İbni Ber iy  karşu gelüp S leym nı alup ata bind rdiler. Cümle  mer  ve v zer  (5) p r   bern  s v r olucağ derg h  ğn nde on iki bölük sıbtuğ halkı dağı gelüp sek ne-i M s y  (6) Tevr tıla ortaya getürdiler. Geçmiş peyg mberler erv hlarına Őal vat virüp tekb r getürdiler. Andan (7) Őođra ol on iki sıbtuğ begleri sek ne ardınca yürüdiler.  Am lika sult nı S hr b Ő h, (8) Tubba  bin AŐda la S leym nuğ Şağ tarafında aŐarlarıdı. Ve Şol tarafında dağı mu abir-i R mıla R m pehlev nları (9) y r rleridi.  Alemler  ek p Şurna v  nef rler  r l p k s-u harb ler urulup on iki kez (10) yüz biğ er gir vinden zem n   zem n iğledi. Ve  arđı-ı  sum n gümledi. S leym n H zreti  alehi’-s-sel m (11) bu  araŐatıla g   idüp gidicek kuşlar dağı anı görüp her birisi uşağı v  irisi kanadların açup (12) uçup felek yüzüne geçüp S leym nuğ leşkeri ardınca giderleridi. H lđ-ı  alem görüp (13) anları teferrüc iderleridi.

NAZM

[f il t n f il t n f il n]

Kuş kanadından görünmezdi bu gök

(14) Kim cih nuğ içi t ldi murđ u y k

H ki leşker t tdı bu  arđı tay[ı]r

At u erdi t ptolu Őahr  v  yir

(15) Yirde leşker halkı vird k  nefes

Gün felekde kararurdu   n  ades

Toz ayakdan çıkdı tozdıydı yir

(16) Yiri gökden görmedi keyv n-ı pür

Na‘ralardan çıñradı tās-ı felek

İñledi at ayağından gāv semek

⁽¹⁷⁾ Diñle imdi kışsa nedür ola şerh

Vir şalāvāt kızbi sözden eyle tarh

NEŞR Hākīm kavlınce ⁽¹⁸⁾ Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām bu vechile göçüp Mışr sultānına yakın gelincek bu yañadan Mışr ⁽¹⁹⁾ sultānı dañı gözçiler qomışdı kim Süleymān çerisi belürincek ve görünecek yire gelincek ⁽²⁰⁾ haber kılalar. Pes bir gün gözçiler görüp gelüp haber itdiler. Andan sultān-ı Mışr dañı kırk biñ ⁽²¹⁾ ‘Amālīka ve Mışr çerisile ve altmış biñ dañı İlyā vü şāhuñ bākī kalan leşkerile atlara süvar **[54a]** ⁽¹⁾ olup haymelerinden otuz biñ er qaravul koyup Süleymāna qarşu çıkdı. Ya‘nī gelincek çāvuşlar görüp ⁽²⁾ Süleymāna haber ideler. Çünkü Süleymān yakın gelincek hükme eyledi. Çeriyi turgurdılar ve eri araladılar. ⁽³⁾ İki taraf halkı sipāhī bulundu. Sultān-ı Mışr yakın gelincek atdan inüp gelüp Süleymānuñ atınuñ ⁽⁴⁾ önünde baş koydı. Dañı İlyā vü şāhıçün ağladı. Cān u ciger tağladı ve eyitdi: “Yā resūlla’llāh, haṭā kıldum, ⁽⁵⁾ benüm eksikliğüme kalma. Ben anuñ böyle habs olacağı bilmedüm. Eger bileydüm düşmāna önce ben varaydum.” ⁽⁶⁾ diyü ‘özü diledi. Süleymān eyitdi: “Yā sultān-ı Mışr, n’eylemek gerek? Ceffe’l-kalemde varıdı kim ‘umüm İlyā Yūnān ⁽⁷⁾ şāhınuñ elinde tutsaq olaydı ve başına bu ‘akabeler geleydi, nice itmek gerekdür? Şoñı hayr ola.” diyüp ⁽⁸⁾ tesellī kıldı. Andan emr eyledi, atını çekdiler. Bindi, Süleymānuñ sağ tarafınca aşdı. Niçün, anuñiçün kim ⁽⁹⁾ Mışr sultānı Süleymāna ihtiyārıla gelüp durur. Ve bir dañı bu kim kayın atasıdır ve ikinci bu kim cihān milkinde Mışr ⁽¹⁰⁾ sultānlığından ulu sultānlık yok durur. Zīrā kim beytu’llāh melikidür. Eyle olsa ol sebebden Mışr sultānı ⁽¹¹⁾ Süleymānuñ sağ yanınca aşardı. Ma‘a’l-kışsa çünkim leşker halkıla Süleymān der-bendüñ üzerine kim geldiler. ⁽¹²⁾ Der-bend ağzında bir şarb ve şa‘b kal‘a gördiler kim kal‘ası üç āsumāna çıkmış ve zūhalüñ burcına berāber ⁽¹³⁾ olmuş.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Qullesi burcında döner nüh-felek

Hendegi ka‘rında yatur gāv semek

⁽¹⁴⁾ Bir müdevver kal‘a kim gāyet yüce

Şan felek fülkinde aşılmış bir elek

NEŞR Hakîm kavlince ⁽¹⁵⁾ Süleymân peygâmbere ol hân-ı ekber ve sultân-ı server bu vechile ‘azametile gelüp der-bend ağzındağı kal‘ayı ⁽¹⁶⁾ be-gâyet şa‘b u şarb görüp emr eyledi. Âlâylar bağlanup koşunlar düzülüp kal‘aya şavaş virmege ⁽¹⁷⁾ icâzet kıldılar. Ol yañadan dağı Yünân sultânıydı, yüz biñ Yünân ve Hamîd ve Menteşe ⁽¹⁸⁾ ve Karasi ve Teke ve Aydın ve Serhân ve Biga ve Sultânöni leşkerile ol der-bendüñ ⁽¹⁹⁾ kal‘ası önünde karşı konup oturdu. Süleymândan yaña cäsüs göndürmişidi kim gelincek haber bileydi. ⁽²⁰⁾ Meger bir gün bir cäsüs gelüp haber itdi. Didi kim: “Yâ şâh-ı Yünân ve melik-i Karaman, gâfil me-bâş kim ⁽²¹⁾ Süleymân der-bendüñ ağzına geldi. Yir yüzi leşker çoklığından görünmez oldu. Sultân-ı Mısrıla buluşdı, [54b] ⁽¹⁾ kal‘aña gelür şavaş virmege. Leşkerin hazırlayup turur.” didi. Yünân şâhı cäsüsdan bu haberi ⁽²⁾ alup Süleymânuñ geldügin kim işiti. Be-gâyet gâzaba gelüp kaçıldı, yıldırım-veş şakıldı. Diledi kim ⁽³⁾ varup Süleymânuñ leşkerin göre. Atlanup beglerle gelüp kal‘aya girüp burc üzerine ⁽⁴⁾ çıkup bir yüksek yirden Süleymânuñ çerisini temâşâ eyledi. Gördi kim der-bend ağzından öte ⁽⁵⁾ bir toz peydâ oldu. Şöyle kim toz varduğınca ulaldı ve kabardı. Hevâyıla fenâ ortası gerd ü gubârıla ⁽⁶⁾ tıldı. Zemîn yüzün toz kapladı. Yağın gelicek yıl esüp karşıdan yıl tozu götürdi. ⁽⁷⁾ Cîş-i Süleymân ‘ayân göründi. Nite? On iki ker yüz biñ pülâd-püş er ser-â-ser bir yire cem‘ olup ⁽⁸⁾ alâylar bağlanmış ve sancağ u ‘alemler götürülmüş deryâ-yı ahterân bigi leşker sîl-vâr sürüp gelür. Ve leşker ⁽⁹⁾ içi elmâs süñülerden dirahstânâna dönmiş, atlar ayaklarından yir yüzi penbe-mişâl olmuş. Atılmış ⁽¹⁰⁾ çerilerden yir yüzi mälâmâl olmuş, tılmış. Ve dağı tozdan ay u gün yüzleri tutulmuş ve erenler na‘ra ⁽¹¹⁾ sindan ve atlar süheylinden felek kulağı şağır olmuş. Yidi kat yirler ol çoklık leşkeri ⁽¹²⁾ götürümeyüp yir altındağı öküz ve balık arkası yağır olmuş. Ve gök yüzi kuşlar kanadlarından neyistânâna ⁽¹³⁾ dönmiş, görünmez olmuş. Hevâ içinde kuşlar yileginden gök yüzünde güneş belürmez olmuş. Ve nây-ı rüyân ⁽¹⁴⁾ şadâsından ve kûs-u harbî âvâzesinden toğuz kat felek tşası ötüp çıñlar olmuş. Ve kuşlar ⁽¹⁵⁾ kanadlarınuñ heybetinden nesr-i tşayir çarh yilekleri olmuş. Atlar ayağı na‘li mîhları zemîn karnın ⁽¹⁶⁾ yarup yiri götüren gāvun bağrını delüp ve balıguñ pîstın yırtup kirpüye döndürmişler. Ve oğlar ⁽¹⁷⁾ ve süñüler peykânlarından felek yüzi atılmış kirpüye dönmiş. Âsumân içi kuş yileginden bulut ⁽¹⁸⁾ bigi kararış görünür ve ol çerinuñ korkusından beñzi şararış görünürdi.

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

⁽¹⁹⁾ Kara bulut mişl açup kuşu kanad

Uçmağından koparurlar tündübâd

¹ öte İ: - T

Leşker-i Şāh-ı Süleymān hōd yine

⁽²⁰⁾ Bir çeri ki dirmemiş Şāh-ı Kubād

NEŞR Hākīm kavlince çünkim Yūnān şāhı Süleymānuñ ⁽²¹⁾ leşkerin ve kuşlar çerisin bu vechile görücek be-gāyet korkdı. Diledi kim varup Süleymāna [55a] ⁽¹⁾ muṭī^c ola, boğazına kefen ṭaka. Meger kim İblīsi'l-la^cīn ol dem anda ḥāzırıdı ve bu işlere nāzırıdı. ⁽²⁾ Görđi kim ḥaḳīkat şāh-ı Yūnān varup Süleymāna muṭī^c olur. Hemān sā^cat bir siyāh-pūş-⁽³⁾ şekl olup eline bir ‘aşā alup gāybdan şāh-ı Yūnānuñ öñüne çıkağeldi. Selām ⁽⁴⁾ virdi, Yūnān şāhı görüp ‘aleyk alup eyitdi: “Men ente?” Ya^cnī “Sen kimsin?” didi. İblīs eyitdi: ⁽⁵⁾ “Ben senüñ devletüñem, geldüm ki saña naşīḥat kılam.” Şāh-ı Yūnān eyitdi: “Yā niçün siyāh-pūş ⁽⁶⁾ olup durursın?” didi. İblīs eyitdi: “Anuñiçün kim senüñ tedbīrūñ begenmedük. Süleymān geldi, şavāşa ⁽⁷⁾ el kardı. Daḥı ceng itmezsin. Tīz ṭut kim bugün ve bu gice ceng iderseñ fırsat senüñdür. ⁽⁸⁾ Ben saña yārī kıluram. Eger bugün ve bu gice ceng kılmazısañ Süleymān gelüp Yūnān milkin ⁽⁹⁾ alur, seni helāk kılar.” didi. Yūnān meliki eyitdi: “Yā devlet, yā niçün baña şimdiye dek gelüp yardım kılmaduñ?” ⁽¹⁰⁾ didi. İblīs eyitdi: “Allāh te‘ālā, cemī^c pādişāhlaruñ devletlerini kim rūḥdan ḥilḳat idüp durur. Melek⁽¹¹⁾ ler durur emr eyledi kim varup Süleymāna muṭī^c olalar. Ben daḥı vardum, Süleymāna muṭī^c oldum. Ol cihetden senden yüz çevürdüm. ⁽¹²⁾ Şoñra gördüm ki Süleymān saña ḥayf eyledi. Seni esirgeyüp saña teraḥḥüm kıldum, geldüm. Ve ammā kim ta^ccīl ⁽¹³⁾ ṭut, Süleymānıla ceng eylegil. Saña yardım kılam. Yoksa saña Süleymān gālib olur. Artuḳ benden ⁽¹⁴⁾ yardım gelmez. Ben devlet senüñ başında qarār kılmazın. Ve daḥı ben devlet saña pāyidār olmazın.” didi.

⁽¹⁵⁾ **NAZM**

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Gör ne mel‘ün-ı Yezīd olur recīm

Kim virür şehlere iğvā ol delim

⁽¹⁶⁾ Cehdi oldur cümle ḥalkı azdura

Cennet ehlini kıla ehl-i caḥīm

NEŞR Hākīm kavlince ⁽¹⁷⁾ İblīsi'l-la^cīn böyle didi. Daḥı gāyib oldı. Ammā kim Yūnān şāhı bu dülilüñ(?) Söziñi gerçek ⁽¹⁸⁾ şanup tīz ḳal‘anuñ dīzdārın ḥil‘atlayup istimālat virdi. Didi kim: “Sen Süleymāndan gam ⁽¹⁹⁾ çekmegil¹ kim bu ḳal‘ayı zūḥal Behrām-ı felekden izlerise daḥı gelüp alımaz. Ve fetḥ ü zafer bulunmazlar. ⁽²⁰⁾ Ammā kim sen cengden gāfil olmağıl.” didi. Daḥı ḳal‘anuñ yarağın görüp çıḳup

¹ çekmegil İ: çekme külli T

çerisine geldi. Ol yidi ⁽²¹⁾ kez yüz biñ leşkeri iki bölüp cümlesini yaya kırup üç yüz elli biñini bir tarafına ve üç yüz [55b] ⁽¹⁾ elli biñini bir tarafına idüp cümlesini yaya kırup sürüp ‘alem çeküp iki tarafın yidi kez yüz biñ ⁽²⁾ erile hişaruñ çevresini bağlatdı. Dağı kendüzi kırk biñ erile ve on altı cihāngirle ve on dört ⁽³⁾ pehlevānıla ‘alem çeküp tabl u duhul dögüp ve kūs-ı harbiler gümlödüp, nāy-ı rüyinleri¹ iñledüp tırdı. ⁽⁴⁾ Der-bend içi ādem gülüsından yanķulandı. Tūb u tüfenklere el urup darb-zenler atup tıran ⁽⁵⁾ ve muķābil olan Süleymān çerisine od atmağa başladılar. Ve ol yañadan İblīs dağı sürüp Denese ve Kenese buluşup ⁽⁶⁾ şeyātīn nesli cem‘ olup bir yire gelüp dağı danışdılar, iş şoñın şanışdılar. İblīs eyitdi: “Gördüñüz mi ⁽⁷⁾ kim Süleymān nice ulu mertebe issi oldı. Kuşlar dağı gelüp muṭī‘ oldılar. Bugün ve yarın sīmurg dağı ⁽⁸⁾ gelür ‘azīm salṭanat issi sulṭān olur. Bu der-bendi dağı kuşlarıyla alur. Ammā kim bize şimdi tedbīr budur ⁽⁹⁾ kim Süleymāna bir şüretile varam, igvā virem. Kuşları der-bendüñ ağızına getürmeye ‘ār ide. Eger kim kuşlar der-bendüñ ⁽¹⁰⁾ cengine yürürse be-ğāyet müşkildür. Der-bendi tīzcek alurlar.” didi. İblīsī’l-la‘īn böyle diyicek Kenes ⁽¹¹⁾ eyitdi: “Revāsı budur kim kuşlar çerisi gelmeyincek ādemī-zād çerisiyile Süleymān bu der-bendi fetḥ idemez. Ammā kim ⁽¹²⁾ kuşları cenge getürmemeye eger fikr idersek zihī şehḥārlık ve mekkārlik ve ‘ayyārlik durur.” didiler. ⁽¹³⁾ İblīs eyitdi: “Göresiz kim ne tedbīr kıluram. Egerçi kim Süleymāna Süleymānlik virildi. Velīkin ḥasedi kıomazam. ⁽¹⁴⁾ Ölinceye dek ola kim yolın uram ve yā kendüzini helāk idem. Tā kim dīv ü cin aşlına ḥükm kılmaya, ḥāk ola ⁽¹⁵⁾ diyü ḥased iderem.” diyüp İblīs dönüp Süleymāndan yaña gitdi. Şalāvat virgil diyem kim ol la‘īn ⁽¹⁶⁾ n’itdi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Vir şalāvat kör ola İblīs kāfir ol la‘īn

Kim şalāvat virmeyince andan olmaz cān emīn

⁽¹⁷⁾ Eyle tekbīr vir şalāvat Muştafānuñ rūḥına

Dağı diñle kışşa nedür dinle cān-ı men yakīn

NEŞR Ḥakīm kavlince ⁽¹⁸⁾ çünkim İblīsī’l-la‘īn Süleymāndan yaña gitdi. Ammā kim bizüm kışşamız **ez-ān cānīb** Süleymāna ⁽¹⁹⁾ yitdi. Nite? Çünkim Süleymān der-bendi muḥkem görücek dönüp atı licāmın çeküp dağı beglerle ⁽²⁰⁾ ve vezīrlerle meşveret eyledi. “İy cihān-dīde pehlevānlar, nice ola kim cengile bu kal‘ayı ve der-bendi alavuz?” ⁽²¹⁾ didi. Süleymān eyle diyicek cümle begler cevāb virüben eyitdiler kim: “Bu leşker ‘ilmini cemī‘müzden [56a] ⁽¹⁾ Kırtūs-ı ‘Ādī ve pehlevān-ı Şeddādī yigrek bilür kim Şeddād bin ‘Ād, devrinden berü cengile ‘ömr geçürmiş ⁽²⁾ durur. Ve niçe bunıñ emsāl der-bendi kılıcıla açmış ve pāsubānları kıanların ḥāke şaçmış durur.” didiler. ⁽³⁾ Süleymān Ḥazreti

¹ rüyinleri İ: rūpīnleri T

‘aleyhi’s-selām hüküm eyledi. Qarṭūs-ı ‘Ādī fīli Menkülüsü sürüp bir qara tağ gibi geldi. ⁽⁴⁾ Süleymāna muqābil ṭurdi. Dağı selām virüp Süleymānuñ eyyām-ı devletine du‘ā eyledi. Buğur Süleymān eyitdi: ⁽⁵⁾ “Yā pehlevān-ı cihān, bu der-bendi nice fetḥ idelüm?” didi. Qarṭūs-ı ‘Ādī eyitdi: “Yā Süleymānı’z-zemān, buña ādemī-zāddan ⁽⁶⁾ çāre yoq durur. Eger kim ādemī-zād cengile olursa bunda çok ādem helāk olur. Ammā kim qal‘a-yı Sīvāsı ⁽⁷⁾ fetḥ iden quşlara yine hüküm eylegil. Biz bu der-bende yürüyicek quşlar dağı qal‘anuñ üzerine taşlar ⁽⁸⁾ döküp der-bendi bekleyenlerle ceng ü cidāl eylesünler. Bir dem içre başları qayusı olur, emān dilerler. ⁽⁹⁾ Bu quşlar çerisile yā Süleymān zuḥāl burcında Behrāmı ve Merrīḥi zebūn qılmağa yarar. Bu nedür kim bunuñ bigi der-bendüñ ⁽¹⁰⁾ ve qal‘anuñ guşşasın çekersin? Yā Süleymān, senüñ devletünde bu quşlar çerisile felegi gelecek tutmaq ⁽¹¹⁾ olur. Görmez misin kim Sivās qal‘asını bir sâ‘atde nice fetḥ itdiler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹²⁾ Yā Süleymān ğam yimegil¹ bu zemān

Fetḥ iderler qal‘ayı murğān hemān

Ḥaḳ te‘ālā virürise nuşreti

⁽¹³⁾ Ḥaşma şāhum bulısaruz furşatı

Qal‘ayıçün guşşa çekmek pes neden

Qal‘a qavmi geyecekdür uş kefen

⁽¹⁴⁾ Çün ḥurūş ide qamu murğān pes

Qal‘a qavmine bulalar dest-res

Böyle diyüp eyledi şāha du‘ā

⁽¹⁵⁾ Vir şalāvat gel be-cān-ı Muştafā

---

¹ yimegil İ: yime ki T

Ƙıŝŝa-i Süleymānı'n-nebī 'Aleyhi's-selām Be-Ƙavl-i Loƙmān Hāƙīm

⁽¹⁶⁾ Loƙmān-ı Hāƙīm ƙavlince nāƙılān-ı muhtār ve Eflātūn-ı Yūnānī naƙlince muħaddesān-ı aħbār kim bu kitāb-ı ⁽¹⁷⁾ Süleymān-nāmenüñ mü'ellifidür. Pes ŝaħiħ rivāyet ƙılup eydürler kim ol vaƙt kim Süleymāna Ƙarṭūs-ı ⁽¹⁸⁾ 'Ādī bu vechile cevāb viricek Süleymān daħı ƙaŝd eyledi kim hüdhüde ħükm ide. Dönüp ⁽¹⁹⁾ hüdhüde ħükm idince anı gördiler kim der-bendüñ ağızından bir siyāh-pūŝ ƙiŝi bir ŝeb-reng ⁽²⁰⁾ ƙatıra süvār olmuŝ gelür. Elinde bir ƙara 'aŝası var. Yaħın gelincek 'izzetile Süleymāna selām virdi. Süleymān ⁽²¹⁾ 'aleyk alup daħı Süleymānuñ muƙābelesinde ṭurdu. Eyitdi: "Yā Süleymān, Hāƙ te'ālā saña Süleymānlığı [56b] ⁽¹⁾ anuñiçün virdi kim atañ Dāvūd peygamber bigi 'adl ü dād yolundan ƙıƙmayasın. Tā kim devlet tācı ⁽²⁾ baŝuñda ƙarar ƙıla. Cemī' ħalkı iŝüñden ħoŝnüd ola. Böyle olsa bu ƙuŝlar kim Hāƙ te'ālānuñ ⁽³⁾ emrile gelüp saña muṭī' oldılar. Henüz gelmedin, sen Süleymānuñ yüzün görmedin ve bunlara ⁽⁴⁾ ta'ām daħı virmedin, Sīvās ƙal'asınuñ cengine emr eyledüñ. Varup ol ƙal'anuñ tūp u tüfengine ⁽⁵⁾ ƙarŝu ṭurdılar. Niçeleri mecrūħ olup ne niçeleri yoluña cān virdiler. Ve niçelerinüñ ƙanadcuƙları ⁽⁶⁾ tūp u tüfeng ƙarbindan toƙunup ŝikest eyledi. Ancasınuñ daħı ayağı ve ƙanadı ŝındı. Anlar senden ⁽⁷⁾ rencide oldılar. Yā Süleymān, bu kez yine yidi kez yüz biñ leŝkerüñ variken bu ƙal'anuñ ŝavaŝını ⁽⁸⁾ ƙuŝlarla mı ƙılursın? Hāƙ te'ālā, saña bunları helāk itmeğiçün göndürmedi. Belkim senüñ 'adlüñ ⁽⁹⁾ sāyesinde rāħat olmağıçün gönderdi. Ve bir daħı bu kim insān eŝref-i maħlūkāt durur. Bunları ƙoyup ⁽¹⁰⁾ ƙuŝlarla faħr idüp ceng itmek dilersin. İkinci bu kim ol ƙuŝlaruñ sīmurğ kim sulṭānı durur, henüz dāne ⁽¹¹⁾ yiyen ƙuŝlarla ve deñiz içindeki baħrī ƙuŝlarla saña gelmediler. Bunları helāk itdürdüğüñ kim sīmurğ ⁽¹²⁾ iŝide, saña gelmeye, incine. Yā Süleymān, 'aƙluñ baŝuña dirgil. Bu ƙuŝları cenge oƙutmağıl. Saña gölge ⁽¹³⁾ olduğı ƙulluƙ anlara bes durur.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Gerçi murğān ceng iderler yaħŝıdır

⁽¹⁴⁾ Līk gāfil olmağıl kim vaħŝıdır

Ĥizmetüñden incineler bu zemān

Yüz çevüre cümlesi senden hemān

⁽¹⁵⁾ Birbirile 'ahdini berk ideler

Dergehüñi nā-gehān terk ideler

Böyle diyüp ol siyāh-pūşı'l-la'īn

⁽¹⁶⁾ Virdi igvā şāh Süleymāna hemīn

Diñle imdi kışşa nedür nāmever

Vir şalāvāt Muştafāya mā-ħazar

⁽¹⁷⁾ **NEŞR** Ĥakīm kavlınce ol siyāh-pūş böyle didi. Daħı tırduğı yirden ġayb olup ⁽¹⁸⁾ gitdi. Süleymānı ġörüp 'ibret alup eyitdi: "Bu şahş ġüb didi kim dāyim kuşları incitmek olmaz. Ol ⁽¹⁹⁾ tedbīrden vazgeldi. Daħı emr eyledi, altı biñ irkek atlu pūlād-pūş ser-leşkerler, on iki kez ⁽²⁰⁾ yüz biñ eri cebe vü cevşene müstağrak kılup sürüp der-bend ağızına yürüyüp kal'anuñ ⁽²¹⁾ yakınına gelicek şaf-keşīde kılup ālāylar bağılayup sedd-i Sikender bigi tırdılar. Ķat-ender-ķat [57a] ⁽¹⁾ olup tırup kīş ü ġurbānlar açup oħa dutdılar. Ģırīv kılup kūs u naķāralar urdılar. Nāy-ı rüyīn⁽²⁾ ler¹ ürdiler. Ecel ırn ırlatdılar. Sancaķ çözüp şukķaların parlatdılar. Der-bend kal'asına ġarşu ⁽³⁾ tuş tuşa hum u hücüm itdiler. Ceyş-i² Süleymān bu hirāsānı kim idicek şanasın kim şūr-ı Sirāfil ⁽⁴⁾ ürüldi. Cümle ulular dirildi, 'arşa-i³ 'araşāt dirildi. Hāy u hūyıla zemīn ü zemān tıldı. Ķıyāmetden ⁽⁵⁾ bir 'alāyim oldı. Felekler ġümledi, ġāv ü semek beliñledi. Gök yüzündeki kuşlar Süleymān çerisinüñ ⁽⁶⁾ üzerinden ayrılıp yir yüzüne inüp bir yirde tıb bigi olup ġondılar. Ķorķularından per dōkdiler. ⁽⁷⁾ Velīkin ġuķnūs ġuşı incindi. Cemī' ġuşularıla ġocundı kim Süleymān bunlara cengiçün emr itmedüġine ol ⁽⁸⁾ yırtıcı ve tırtıcı ġuşlar incindiler kim ādem ġapmağa ve etin yimege ve ceng itmege cān aluban tırtmağa öġren⁽⁹⁾ mişleridi. Ma'a'l-ķışşa ġuşlar anda vü Süleymān çerisi bunda ceng kılup ġırīv idincek kal'a ġavmi daħı ⁽¹⁰⁾ vehme varup şaşdılar. Ammā kim ġayret kılup ġırīv itdiler. Yūnān şāhı daħı tıbl u duhūllar çalup ⁽¹¹⁾ ol yidi kez yüz biñ eri iki bölüp üç kez yüz elli biñ eri bir tıarafdan ve üç kez yüz elli biñ ⁽¹²⁾ eri bir tıarafdan sürüp sağ ve şol cenge tırdılar kim Süleymān çerisinden çok ādem ġırdılar. Ve çok ⁽¹³⁾ mīr ü sipāhī ġanların dōkdiler. Tışlar alup ġayalar urup baş u baġrın kemüklerin sōkdiler.

⁽¹⁴⁾ **NAZM**

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Eyle ceng eyledi Yūnān ġalkı pes

Merrīħ emān istedi ġılmadı ses

¹ rüyīnler İ: rūpīnler T

² Ceyş-i İ: ciyş-i T

³ 'arşa-i İ: 'araşa-i T

⁽¹⁵⁾ Baş kesilüp kan aqup virildi cān

Ara yirde yoğıdı feryād-res

At nalından yir yüzi oldu demür

⁽¹⁶⁾ Er deminden gün qarardı cün ‘ades

Kūs-u harbī çalınurdu mişl-i şūr

Çarh ʔāsı çınradı hemçün çeres

⁽¹⁷⁾ Gök yüzün murgān dutup itdi şavaş

Yir yüzün kapladı insile feres

Çan aqardı ‘ālemi deryā kılup

⁽¹⁸⁾ Kim viripdi garqa Ceyhūnı Aras

Şan kıyāmet günü kopdı ol zemān

Deng ü vālih qalmışdı cümle kes

⁽¹⁹⁾ Diñle imdi cengi nite qılısar

Vir şalāvāt Muştafāya sözi kes

NEŞR Hākīm qavlince ⁽²⁰⁾ egerçi kim Süleymān çerisi ol gün aqşam olunca ceng eyledi. İllā kim derbende giremediler. Ve bir çāre ⁽²¹⁾ dañı idemediler. Ol yañadan kuqnūs kuşı hüdhüdi kığırdı. Didi ki: “Var Süleymāna diğil kim **[57b]** ⁽¹⁾ eger bu za‘ifü’l-etyār çerisine hüküm iderse ol der-bend içindeki halkuñ dükelisini helāk ⁽²⁾ idelüm. Der-bendi alalum, ādemlerini helāk ve yirlerini hāk idelüm. Bize niçün bir işāret ve ceng ⁽³⁾ kılmağa beşāret qılmaz. Yoqsa Sīvās qal‘asında hizmetümüz yirince olmadı mı?” didi. Hüdhüd eyitdi: “Süleymān ⁽⁴⁾ beni da‘vet kılup yā hüdhüd var kuqnūsa diyince bir siyāh-

püş-şekl kimesne gelüp Süleymāna göründi. ⁽⁵⁾ Ādem dilince bilmezem ki Süleymāna ne didi. Yine ol siyāh-püş gāyib oldı gitdi. Bilmezem ki ne hālidi. Artuķ ⁽⁶⁾ Süleymān baña muķayyed olmadı.” didi. Kuķnūs kuşu eyitdi: “Hele varup Süleymāna benüm sözümi söylegil.” ⁽⁷⁾ didi. Hüdhüd daħı Süleymānuñ taħl-bāzi üzerine konup kuķnūsıñ¹ kelāmın söyledi. ⁽⁸⁾ Süleymān işidüp didi kim: “Ben anları incitmezem. Baña mazlemedür kim birisi cengde helāk olurısa ⁽⁹⁾ şabr eylesünler. Görelüm ki rüzigār ne yüz gösterür?” diyüp şādık koçuma haber gönderdi kim yine on biñ ⁽¹⁰⁾ deve ve biñ sığır göndüreler kuşları ağırlamağıcün. Şādık koçum daħı varup ol emri gördi ve ⁽¹¹⁾ kuşları ağırladı. Ve bu yañadan Süleymān daħı aħşam oluncaya dek kim ceng eyledi. Der-bendi feth ide⁽¹²⁾ medüğine beğāyet acıdı ve incindi. Daħı ol acıgıla hükm eyledi. Leşkeri döndürdiler, taħl u āsāyiş ⁽¹³⁾ çaldılar. Bu yañadan mihterler daħı otağ-ı Süleymānıyi kurdılar. Cümle sipāhilerüñ çādırları kuruldı. Dönüp ⁽¹⁴⁾ gelüp çādırlarına atlarından indiler. Ceng tonların çıkarup fāħir libāslar geyüp Süleymān der⁽¹⁵⁾ gāhına geldiler. Bu yañadan Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām otağına gelüp taħt-ı zerrīn kuruldı. ⁽¹⁶⁾ Süleymān ‘aleyhi’s-selām nübüvvet kürsisi üzerinde oturdı. Selātin-i serverler ve mīr ü mihterler dirilüp ⁽¹⁷⁾ ‘Amāliķa sultāni Sührāb Şāh ve Mışr sultāni Celāle’d-dīn ve Miķdād meliki Tubba‘ bin Aşda‘ ve Kayser-i Rüm ⁽¹⁸⁾ bu dört selātin-i serverler daħı gelüp sağ u şol oturdılar. Andan şoñra Āşaf ibni Berħiyā ⁽¹⁹⁾ ve Loķmān-ı Hākīm ve Nāşen peygamber ve Uyāşer peygamber ve Kāz peygamber ‘aleyhimā es-selām cem‘ olup ⁽²⁰⁾ şandal u şandalilerinde oturdılar. Ve on iki biñ ulemā-yı Benī İsrā‘il cem‘ olup dergāha geldiler. ⁽²¹⁾ Ve on iki sıbtuñ melikleri ve ‘Arbā beglerle ve Kudūs ü Medīne yiglerle ve Şām u Haleb [58a] ⁽¹⁾ mihterlerle ve ‘Ādī serverlerle kim oturdılar. Ve kimi ayağ üzerine tırdılar. Ve bu yañadan ⁽²⁾ dīvān-ı Süleymān olucaķ kuķnūs kuşu daħı ruħ kuşıla ve bākī kalan kuşlarla her birisi edebile ⁽³⁾ yirlü yirinde qarār eylediler. Anlaruñ daħı oñlerine gıdāların kodılar. Ammā kim nevbeti olan kuşlar ⁽⁴⁾ gıceyile Süleymānuñ otağında serā-perde üstinde dönerlerdi. Şubħ-dem dile gelüp ötüp ⁽⁵⁾ yirlerinden kalķup hevā yüzüne çıkup Süleymānuñ üzerine gölge olurlardı. Meger bir gün ⁽⁶⁾ bu böyleyiken hāciblerüñ birisi içerü gelüp didi kim: “Yā Nebiyya’llāh hüdhüd içerü gelmek diler.” didi. ⁽⁷⁾ Emr olundı, yol virdiler. Hüdhüd gelüp taħt pāyin öpüp kuķnusuñ geldügin bildürdi. ⁽⁸⁾ Süleymān emr eyledi. Dergāhuñ kapusın açdılar. İki kürsī kodılar. Birisinde gelüp kuķnūs kuşu ⁽⁹⁾ oturdı ve birisinde ruħ kuşu oturdılar. Dillerince Süleymāna du‘ālar kıldılar. Ma‘a’l-kışşa dīvān-ı Süleymān ⁽¹⁰⁾ kim tırdı. İns ü cinn ü vaħş u tayr kim Süleymān nazarına cem‘ olup geldi. Dīvān-ı ‘azīm kuruldı. Yir yirin ⁽¹¹⁾ altun ve gümüş şem‘idānlar konuldı. Hıon-ı Süleymān geldi. Yinildi ve içildi. Kuķnūsıla rüħ kuşu oñlerine ⁽¹²⁾ daħı üçer koyun kodılar. Birer sini içre anlar daħı yırtup ve tartup yirleridi. Halk görüp teferrüc iderleridi. ⁽¹³⁾ Buğur Ahī Melīh küstāh kuķnūsıñ ve rüħuñ ol koyun leşlerin tartup yidügin görücek eyitdi: ⁽¹⁴⁾ “Yā Süleymān, bu iki kuş der-benddeki ādemi kırmağa yiterdi. Pençe urup her birisini şol koyun leşi bigi yırtardı. ⁽¹⁵⁾ Niçün komazsın kim bu kuş çerisi varup ol der-bend kavımıyla ceng idelerdi.” didi. Süleymān bu söze ⁽¹⁶⁾ incindi. Eyitdi: “Yā Ahī Melīh, kethüdā degülsin ve vezīr degülsin. Ve sultān daħı degülsin. Bu aşlı ⁽¹⁷⁾ söz hīç senüñ

¹ kuķnūsıñ İ: kuķnūs kuşıñ T

maşlahatuña şıǵmaz, edebdür.” diyü qaǵıdı. Hon daǵı götürüldi. Buǵur sükkerī şerbetler ⁽¹⁸⁾ gelüp içildi. Daǵı sözden söz çıǵup der-bendüñ cengi sözi açıldı. Andan Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-⁽¹⁹⁾ selām dönüp Loǵmān-ı Hākīme eyitdi: “Yā Loǵmān-ı Hākīm, ‘acabā bu ǵal‘a nice alınur ola?” didi. Loǵmān ⁽²⁰⁾ cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, bu ǵal‘a āsānlıǵıla ele girmez. Meger kim bu ǵal‘a uğurlana kim ⁽²¹⁾ ele gire. Eger kim Bad-pāy-ı ‘ayyār bunda olsa bu ǵal‘ayı alurdı. İllā kim Bad-pādan ğayrı bu işi kimesne idemez.” [58b] ⁽¹⁾ didi. Süleymān didi kim: “Bad-pā ǵanda? Anuñ daǵı hīç haberin bilmedük. Hali neyidügin añlamaduk.” ⁽²⁾ diyince nā-gehān bir hācib gelüp eyitdi kim: “Şehā, müjde olsun kim bād-pā geldi.” didi. Süleymān ⁽³⁾ işidüp şād olup emr eyledi. Bād-pāyı getürdiler. Bad-pā içerü girdi. Taht öñünde yüz yire sürdi. ⁽⁴⁾ Süleymān didi kim: “Yā bād-pā, çerimüñ hāli nedür? Keyǵubād, şehri aldı mı yā hālāş oldu mı?” didi. ⁽⁵⁾ Bad-pā didi kim: “Yā Süleymān, devletüñde Keyǵubāduñ ne zehresi ola kim şehri ala? Sām-ı Süvār ⁽⁶⁾ ol pehlevān-ı rūzigār geldi. Nāme yazup ǵuluñula hāk-i pāyüñe gönderdi.” diyüp Sāmuñ ⁽⁷⁾ geldügin ve nice ceng itdügin ve Ǵārūnı tutduǵın ve Zūpīni tutduǵın söyledi. Cümlesini ⁽⁸⁾ taǵrīr eyledi. Daǵı Sām-ı Süvāruñ nāmesini çıkarup Süleymāna şundi. Süleymān şād olup ⁽⁹⁾ nāmeyi alup Āşafa şundi. Āşaf daǵı Loǵmāna şundi. Loǵmān-ı Hākīm nāmeyi açup oǵıdı. ⁽¹⁰⁾ Nāmede şöyle yazmış kim

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Böyle yazmış¹ nāmede Sām-ı Süvār

⁽¹¹⁾ Kim be-nām-ı nām-ı evvel Kirdigār

Hālīǵ ol ki hīlǵat itdi ‘ālemi

Ferşi şuffa ‘arşı ǵıldı üstüvār

⁽¹²⁾ Hāki ādem yaradur ma‘nāyıçün

Ǵubbe-yi hādra düzer aşlı buhār

Hār ucından gülleri peydā ǵılır

⁽¹³⁾ Nerges-i ra‘nā yazar faşl-ı bahār

¹ yazmış İ: - T

Lem-yeliddür lâ-şerîk ü lem-yezel

Lâ-yefût u bî-ḥalel Perverdigār

⁽¹⁴⁾ Ol Ḥuzādur Şāh Süleymāna daḥı

Çāker iden ins ü cinn ü mūr u mār

Hem nebīdür ol Ḥaḫuñ peygāmbere

⁽¹⁵⁾ Hem melikdür ‘ālem içre şehriyār

Kem ḫulınuñ kemteridür Keyḫubād

Dilegince devr ḫılır rūzigār

⁽¹⁶⁾ Nāme benden ḫāzretüñe yā melik

Kem ḫuluñdur Sām işikde āşikār

Himmetüñle Ḥaḫ ‘ināyet eyledi

⁽¹⁷⁾ Düşmenüñi eylemişem tārūmār

Pehlevānlar ḫalması tutdum temām

Keyḫubāduñ özin itdüm ḫor u zār

⁽¹⁸⁾ Devletüñde ḫahr ideyim düşmenüñ

Kim ola tārīḫ ḫala yādigār

Ḥaḳ te‘ālā ben ḳuluñ şaldı saña

⁽¹⁹⁾ Kim ḳılam düşmenlerüñle kār-zār

Ġam yimegil yā Süleymānı’n-nebī

Keyḳubāduñ cismin idem men ğubār

⁽²⁰⁾ Cān u dilden yoluña ben ṭurmuşam

Baş u cānı yoluña ḳılam nişār

Ḥaḳḳuñ emri budur iy şāh bī-ġümān

⁽²¹⁾ Pehlevānuñ olısaram tāk-dār

Çarḥ-ı gerdiş seyrini itdüm temām

Çoḳ ğarāyib ğörmüşemdür bī-şümār

[59a] ⁽¹⁾ Yidi ḳat yir içre girdüm daḫı hem

Dürlü maḥlūḳıla itdüm ceng-zār

Kūh-ı Elbürz üzre itdüm cengi hem

⁽²⁾ Dīv ü cinden öldürüben bī-ḳarār

Çoḳ belādan olmuşam şāhā ḫalāş

Devletüñde olma diyü ḫāksār

⁽³⁾ Bu zemān Hāḡḡa şük[ü]r geldüm şehā

Hizmetüñe yitişüben baḡtiyār

Bu ḡuluñçün eylegil ḡayr-ı du‘ā

⁽⁴⁾ Tā ki Hāfız ‘avn kıla kāmukār

Böyle diyüp nāmesin itmiş temām

Vir şalāvat Muştafāya iḡtiyār

⁽⁵⁾ **NEŞR** Hāḡīm ḡavlince Sām-u Süvāruñ nāmesinden Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām bu kelāmı ⁽⁶⁾ kim diñledi. Ġāyet şād olup ḡamdan āzād oldu. Ve eyitdi: “İy beglerüm ve yiglerüm, Sām-u Süvār ⁽⁷⁾ kim benüm elüme girdi. Bildüm ki Hāḡ te‘ālā cemī‘ düşmenlerümi ḡahra şaldı.” diyüp buyurdi. Bād-pāya bir ⁽⁸⁾ ḡil‘at-ı ḡāş geyürdiler kim iḡlīm ḡarācı degerdi. Sām-Süvār geldiḡi beşārete Süleymān buyurdi. Hāzīne açup ⁽⁹⁾ oturan ve ḡuran beglere ve yiglere ve server-i selāḡīnlere kimine ḡil‘at-i fāḡir ve kimine sīm ü zer ve ⁽¹⁰⁾ la‘l ü cevāhir ve kimine altun āletlü at ve kimine ḡul ḡaravaş ve kimine gevherī ḡaş u ḡumāş virdi. Anuñ ⁽¹¹⁾ gibi şehāvet itdi kim ol on iki kez yüz biñ erde bir kimesne maḡrüm ḡalmadı. Ve daḡı emr eyledi, ⁽¹²⁾ her ādem başına birer sīmīn zini envā‘ dürlü me‘külātıla ve mey-i yāḡūt-nābıla zeyn idüp ḡılmānlar ⁽¹³⁾ getürüp ve önlerine ḡodılar. Tā şubḡ oluncaya dek bī-nevālar ḡüb ve maḡbüb ile Süleymān ‘aşḡına mey nūş ⁽¹⁴⁾ ve ney ḡuş, cihān ḡuşşasın ferāmuş itdiler. Hūblarınuñ şīrīn la‘l-i lebin emüp der-āḡuş ⁽¹⁵⁾ itdiler. Hoş-āyendeler kim ‘ömr geḡer, devrān döner. ‘Āḡıl oldur kim ‘īş u nūş idüp dem sürüp ⁽¹⁶⁾ çünkim ‘ömrini hoş göre. Nā-ḡoş ḡod geḡer ‘āḡıl ve kāmīl ḡarīf olan¹ hūblarıla dem sürüp ⁽¹⁷⁾ yiyüp iḡer. Nā-kesler ḡod yimeyüp yirinde ḡomayup gider. Anuñ gibi māl mārdur māl degüldür. ⁽¹⁸⁾ Ve daḡı māl didükleri yimek iḡmegiçündür, ḡoyup gitmegiçün degüldür. Nitekim ḡoyup ⁽¹⁹⁾ gitmegiçün ḡaşıla gevher bir durur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

‘Ālem iḡre olmasa cömerd şāh

⁽²⁰⁾ Bil kim andan yigrek ola bir giyāh

¹ ‘āḡıl ve kāmīl ḡarīf olan İ: ‘āḡıl ve kāmīl olan ḡarīf T

Hey yañıldum bu sözüm düşmedi key

Otda vardur menfa‘at añladı şey’

⁽²¹⁾ Şāh ki gāyet mümsik ola desti teng

Efđal ola hāzretinden kıara seng

Bī-ğalatdur bu sözüm iy nāmever

[59b] ⁽⁴⁾ Seng içinde bulunur la‘l ü güher

İsteriseñ çıkarasın yahşı ad

Luţfuñı görsün senüñ biliş ü yād

⁽²⁾ Şāh Süleymān olduğıçün pes saĥī

Cümle şehler oldı çāker yā aĥī

Ādemüñ ad şānı_olur dāmı daĥı

⁽³⁾ Kıul ider māl ĥāşıla ‘āmī daĥı

İy saĥī cömerd-i kāmil şehriyār

Vir şalāvāt Muştafāya yādigār

⁽⁴⁾ Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsitān-ı Māzī Ve Der-Ķavā‘id-i ‘Aql Güyed
[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Gūş idüp senden saña diñle naķ[i]l

⁽⁵⁾ Cān Süleymān başda Loķmāndur ‘aķ[i]l

Nefs-[i] emmāre durur Sām-ı Süvār

Ser-keş ü cebbār u ķāhir kīnedār

⁽⁶⁾ ‘Aķlıla ider olursañ ger ‘amel

Nefsi rām itdūñ ķılmaz saña ‘ilel¹

O nübüvvet ķātemi tenzīl-ilāh

⁽⁷⁾ Hükmi birle divşüre mi ķıl tebāh

Mā-sivāyı eylegil senden ‘adem

Ķurb-ı Hāķķa tā iresin bir ķadem

⁽⁸⁾ ‘Āķılısañ mā-sivāyı ķıl fenā

Kim bulasın milk-ebed² ‘ayn-i beķā

Sende senlik gitmeyince iy hümām

⁽⁹⁾ Hāķ civārında bulamazsın maķām

Zıll-veş itsün seni güm āfitāb

Maķv ol va’llāhu a‘lem bi’ş-şavāb

¹ Bu mısradā vezin bozuktur.

² milk-ebed: milk-i ebed İ,T

⁽¹⁰⁾ Mā-sivāyı terk idegör ber-kemāl

‘Arz ola tā kim saña nūr-ı celāl

Heft ü çār u nühle şeşden geç temām

⁽¹¹⁾ Kim olasıñ ‘aynü’l-a‘yān iy hümām

Çılmayınca şüretile cism ü cān

Varlıguñı itmeyincek külli fān

⁽¹²⁾ Çıkmayınca bu dimāğdan āb u gil

Dü-cihāndan fāriğ olmaz cān u dil

Gayrı terk it tā ki yār Mevlā ola

⁽¹³⁾ Mişl-i Mecnūn külli şey Leylī ola

Çanda iseñ görüne dīzār-ı dīst

Vire nūrı çeşmüne envār-ı dīst

Der-Münacāt-ı Firdevsī Ve Der-Ḥatm-i Kitāb

İlāhī, Seyyidī ve Mevlāyī! Sen ⁽¹⁵⁾ ol pādişāhsın kim Süleymān dergehüñde bir mūrçe-i zerre degül durur. Ve ilāhī, sen ol pādişāhlar ⁽¹⁶⁾ ve şāhlar şāhsın ki kudretüñ şem‘i öñünde ay u güneş ve cemī‘ kevākib funūs ve zerre degüldür. ⁽¹⁷⁾ İlāhī, bizümile mükāleme idüp emr ü nehy ve va‘d ü va‘id iderdüñ henüz ‘ālem olmadın. ⁽¹⁸⁾ Ve ilāhī, bizümile mülātefe idüp ḥiṭāb u ‘itāb iderdüñ henüz ‘Ādem yaradılmadıñ. ⁽¹⁹⁾ Ve ilāhī, bizümüçün melā‘ikeyle mübāhese iderdüñ bizüm andan ḥaberümüz yoğiken. ⁽²⁰⁾ Ve ilāhī, mağfiretüñ ḥod bir şıfatdur, anuñ eşeri ve cūşı gerek. ‘Aşilerüñ olmasa ⁽²¹⁾ eşeri kimde zāhir olurdu. Ve ilāhī, raḥmetüñ bir deñizdür aña cünbiş ve ḥurūş gerek. Günāh [60a] ⁽¹⁾ kārıların olmasa nereye taşınur dökilürdü. İlāhī, ezel kısmetinde çün melā‘ikeye ṭā‘at ve ⁽²⁾ faẓilet ve

enbiyāya hil'at ve risālet ve zühhāda şeref-i 'ibādet virdüñ. Ol vaqt ⁽³⁾ 'aşılerüñ naşibini dağı gufrāndan eyledüñ. Ebed ni'emetinden dağı her tayıfenüñ müzdini ⁽⁴⁾ ve 'ibādetinüñ ecrini virdüğüñ vaqt günehkār kullaruñ ni'emetini dağı ihsānuñdan ⁽⁵⁾ eyledi. İlähî, senüñ 'aţāñ mevhüb durur meksüb degül. Ve İlähî, senüñ raĥmetüñ 'ināyete dāyir⁽⁶⁾ dür ve 'ibādete degül. Ve İlähî, muttakî kullaruña cennet va'd idüp buyurduñ. Nitekim kelām-ı ⁽⁷⁾ kadīmde ĥaber virdüñ: **Ķāla'llāhu te'ālā** "Tilke'l-cennetü'l-letî nūrişü min' 'ibādinā ⁽⁸⁾ men kāne teĥiyya²³" İlähî, Tevrāt u Zebūr ve Furĥān u İncİL ve 'arş-ı a'zām ve rüh-ı ĥudsi ⁽⁹⁾ Cebrā'il için bu Süleymān-nāmenüñ iĥtitāmını sen müyesser kıl. Ve İlähî, cemī'ü'l-enbiyā' ve'l-mürselīn ⁽¹⁰⁾ Aĥmed ü Maĥmūd ve na't-ı Tāhā vü Yāsīn ĥaĥkıçün Firdevsiye firdevs-i cennetini taĥdīrūñde muĥadder itgil.

⁽¹¹⁾ **NAZM⁴**

İtdüm cürm ü günāhı yā Rabb *zalemtü nefsi*⁵

Sen bağışla İlähî yā Rabb *zalemtü nefsi*

⁽¹²⁾ Sehvüme yoĥ nihāyet kıldum cürm ü cināyet

'Afv eyle ola kefāret yā Rabb *zalemtü nefsi*

Ser-māye-i cüvānī eyyām-ı şādumānī

⁽¹³⁾ Şarf oldı yoĥ zemānı yā Rabb *zalemtü nefsi*

Ĥayfā ki geçdi furşat k'aldı beni bu ĥaflet

İtdüm 'itāb u tōĥmet yā Rabb *zalemtü nefsi*

¹ nūrişu min: ūriştumuhā İ, T

² teĥiyyā: nebiyyā İ, T

³ (Kurān-ı Kerīm 19:63): "İşte bu, kullarımızdan Allah'a karşı gelmekten sakınanlara miras kılacağımız cennettir."

⁴ Bu şiir 7+7:14'lü hece vezniyle yazılmıştır.

⁵ (Kurān-ı Kerīm 28:16): "Rabbim, şüphesiz ben nefsime zulmettim."

⁽¹⁴⁾ Çü azdurdı dīv şeytān şımışam ‘ahd ü peymān

Tevbe itmişem¹ ğufrān yā Rabb *zalemtü nefsi*

Firdevsīdür günehkār tevbe eyledi iy ğaffār

⁽¹⁵⁾ Raḥm eylegil iy settār yā Rabb *zalemtü nefsi*

Der-Du‘ā-yı Pādişāhu’l-islām Ve’l-müslimīn Ve Der-Ḥatm-i Kitāb

⁽¹⁶⁾ Ḥamd-i nā-maḥdūd ol Allāha kim alīmdür, ‘ilmine ğāyet yok. Ve şükr-i bī-ḥad ol pādişāha kim Ḳādir⁽¹⁷⁾ dür, ḳudretine nihāyet yok. Ve bir ḥākimdür ki ḳaşās-ı² maḥkemesinde ‘aql-ı küll kātib-i emīndür. Ve Ḥāfız⁽¹⁸⁾ dur ki ḥıfz-ı ḥazānesinde bir noḳta kitāb-ı mübīndür. Bu Firdevsī-mücrimīni ‘ināyet itdi ⁽¹⁹⁾ ki üç yüz altmış altı mücelled kitāb Süleymān-nāmenüñ otuz dördünci cildini daḫı ḳaleme ⁽²⁰⁾ getirüp bitürdüm. Ve biñ sekiz yüz otuz biş meclisüñ yüz yitmiş meclisini daḫı raḳama ⁽²¹⁾ getirüp temām eyledüm. **Ba‘dezān inşā‘ā’llāhu te‘ālā** eger ecelden mühlet [60b] ⁽¹⁾ ve zemāndan vüs‘at ve pādişāhumdan himmet olursa ol cihān-penāh-ı tācdāruñ ḳıllu’llāhu te‘ālā ⁽²⁾ şehriyāruñ ve server-i nāmdāruñ İldırım Ḥān bin Muḥammed Ḥān-ı kāmkāruñ eḫāla’llāhu ⁽³⁾ ‘ömrehu ‘adl-i berekātında ve devām-ı devletinde ve eyyām-ı rif‘atında Süleymān-nāmenüñ bāḳīsini daḫı ⁽⁴⁾ menşūr ve manzūm söyleyevüz. ‘Avn-i Ḥaḳḳıla temām eyleyevüz. Tā ki bu Süleymān-nāme sebebile ⁽⁵⁾ sulṫān bin sulṫānuñ ve āl-i ‘Oşmānuñ nām u nişānı dillerde meşhūr ve illerde ma‘rūf ola.

⁽⁶⁾ NAZM

*mefailün mefailün mefailün mefailün*³

⁽⁷⁾ Ḳapusı İldırım Ḥānuñ olur ḫayre’l-mefāriĝ

Ṭapusı eşref-ü küllī ve ‘ināyet-i küll merāci‘

⁽⁸⁾ Selāṫīn-i cihān-dāver musaḫḫar aña hem münḳād

Şehenşāh-ı melekdān(?) ḳamu ḫükmine rāci‘

¹ itmişem T: itmişem iy İ

² ḳaşās-ı İ: ḳazās-ı T

³ Bazı mısralarda veznin son tef’ilesi fe‘ülün çıkmaktadır.

⁽⁹⁾Şeh-i ‘ālem ki ‘avnıla olur şābit mezāhib

Zihī hākim ki hükmile anuñ muhkem şerāyi‘

⁽¹⁰⁾Қader hükminden olmışdur anuñ ‘āciz ü mü’eccel

Қазā hükminden olmışdur anuñ bugün mezāri‘¹

⁽¹¹⁾Қılıcı oldığıçün fetḥ-i nuşret-āyet-i Hāq

‘Adūya ıldırım-veş gösterür burhān-ı qāṭi‘

⁽¹²⁾Du‘āsın vird idüp oқur қamu aşhāb-ı ḥalvet

Şenāsın zikr idüp baş қor yire ehl-i şavāmi‘

⁽¹³⁾Bu Firdevsī қapusında olur mūr-ı kemīne

Süleymān Hāzretin umar esirgeyeola nāfi‘

⁽¹⁴⁾Devām-ı devleti olsun cihān içre ziyāde

Felek tābi‘ necim sābi‘ idince devr hem ṭāli‘

⁽¹⁵⁾Āmīn yā Rabbe’l-‘ālemīn

---

¹ mezāri‘ T: merādi‘ İ

3.3.2. Otuz Beşinci Cilt

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

[1b] ⁽¹⁾ Ḥamd-ü nā-maḥdūd aña kim bī-miṣāldür pādiṣā

Şükr-ü nā-maḥdūd aña kim bī-zevāldür ol Ḥudā

Vāḥid ü ferd ü şamed Allāhu Rabbü'l-‘ālemīn

⁽²⁾ K'itdi Īcād ol ‘ademden ins ü cin ‘arz u semā

Fāṭır u ḥallāk-u ḥalk-ı ‘ālemi'l-ğayb āşikār

Sātır u rezzāk-u a‘zam mübdi‘ ü ḥayy ü beḳā

⁽³⁾ Çāre-sāz u zü'l-celāl ve lā-şerīk [ü] lā-yenām

Bī-niyāz u lā-yezāl u dest-gīr ü reh-nümā

Şem‘-i bīnā virdi çişme genc-i dānā sīneye

⁽⁴⁾ Cisme kuvvet kıldı cāna ‘aql u fehm itdi ‘aṭā

Ḳudretidür bī-ḥisāb u ḳādir oldur ber-kemāl

Ḥikmetidür bī-şumār ü ‘ilmine yoḳ intihā

⁽⁵⁾ Seyyid-i evlād-ı Ādem ḥoca-i dehr dü-cihān

Şāfi‘-ü rüz-ı kıyāmet ol Muḥammed Muştafā

Hem imām-sābık ḥabīb-ü ḥazret-i celle celāl

⁽⁶⁾ Hem hümām-şādık ṭabīb-ü her dü-millet dil-güşā

Şāhib-ü ṭāc-u *le‘amrük*¹ ṭālib-ü dindār-ı Hāk

‘Āķib-ü ḥāşir beşīr ü server-ü tāc-enbiyā

⁽⁷⁾ Hülķina ḥālık anuñ dirken *lefi hülķin* ‘azīm²

Pes ne dille vaşf ide maḥlūkı anı cā-be-cā

Āyet-i naşrun *mina’llāh*³ ümmete tuḥfe yiter

⁽⁸⁾ Na‘tudur seyyid-ü Bedr *Yā Sīn* ü *Ṭā Hā Mīm* ü *Hā*

Menzilinüñ aḥķarıdur *kābe kavseyn* arş-ı levḥ

Mu‘cizinüñ kemteri şakķu’l-ķamer engüşt-nümā

⁽⁹⁾ Kaşr-u şer‘ eyvānına erkān çār-şuffa durur

Çār-yār-ı Aḥmedī ki müctebādur muķtedā

Rükni-i a‘zamdur ḥilāfet ṭāķına Şiddīķ ezel

⁽¹⁰⁾ Şāniyā ‘ādil ‘Ömerdür menba‘-ı kān-ı seḥā

¹ (Kurân-ı Kerîm 15: 72): “Ömrüne andolsun ki onlar (şehvetten) gözleri dönmüş halde sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar.

² (Kurân-ı Kerîm 68: 4): “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.”

³ (Kurân-ı Kerîm 61: 13): “Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih”

Şālişi ‘Osmān kātib ol durur rūḥ-ı emīn

Biline ‘ilmi kemer boynunadur ḥilmi ḳabā

⁽¹¹⁾ Bī-naẓīr olur ‘Alī fevḳa’l-‘ulā vü ber-kemāl

Lā-fetā¹ işbātıdur şānında durur *hel etā*²

Āh belā-yı Kerbelā ki ḳurretü’l-‘ayn-ı resūl

⁽¹²⁾ Teşne-leb gitdi cihāndan ḥūn olupdur çeşm-mā

Devlet anuñ k’ittibā‘ eyler anuñ etbā‘ına

Miḥnet anuñ la‘net itmez ol Yezīde ibtidā

⁽¹³⁾ Şad-selām u şad-taḥıyyat benden anuñ āline

Şad-hezārān daḥı la‘net ol Yezīde ḳıl revā

Ben muḥıbb-ü ḥānedānam maḥlasum Firdevsidür

⁽¹⁴⁾ Çāker-i evlād-ı Aḥmed bende-i Şeh Murṫazā

Sāye-i luṫf-ı Ḥudā şāh-ı cihān Ḥān Bāyezīd

Āfitāb-ı salṫanat kān-ı kerem menba‘-seḥā

¹ “Ali gibi yiğit, Zülfikar gibi kılıç yoktur.”

² (Kurân-ı Kerîm 76:1): “İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.”

⁽¹⁵⁾ Rāyet-i ʿizz ü şerīfūñ devletidür bī-ḥalel

Bende-i ḳadr-i refīʿūñ sidresidür müntehā

Tīḡınuñ ʿaksinden ider her dem āfitāb fürūḡ

⁽¹⁶⁾ Bār-ı iḥsānuñdan olur āsmān ḳaddi dü-tā

Her kime ṭīḡı çekerseñ re'sine şıçrar ecel

Her kime ḥışmı ḳılursañ cānına irer ḳazā

[2a] ⁽¹⁾ Dergehūñe kim irer taḥşīl ider sīm ü zeri

Ḥāk-i dergāhuñ olupdur ʿāme ḥāşa kīmiyā

Himmetūñ¹ ḥançeri sāye şalsa ger ḥāk üstüne

⁽²⁾ Āsumāndan feyz-i ḥāk itmezidi hīç ilticā

Ol serāyuñ ḥākidür iksīr-i devlet şehriyār

Ol cihetden çişm-i eflāl idünür pes tūtiyā

⁽³⁾ Mülk-i Rūmuñ şemsisin kim her neye itseñ ʿazim

Āteş-i tīḡuñ virür ḥaşma cezā dīsta ziyā

Ol münevver re'yūñ iy şeh çarḥa kim virür ḳarār

⁽⁴⁾ Ol mübārek zātuñ olur devr ara mihr ü vefā

---

¹ Himmetūñ: Himmetünūñ İ, T

Gevheri şimşirünün düşerse hānum tağlara

Çandan olur la¹-reng ü sürh-rū keh-rübā

⁽⁵⁾ İy cihān-bān qadr-i cāhuña felek virdi şebāt

‘Adl ü re’yüñdür sipihr içinde key haṭṭ-ı istivā

Gerd-i hinküñ gitdigince çarḥa dir kim āfitāb

⁽⁶⁾ Merḥabā iy sürme-i a‘yān-ı devlet merḥabā

Her seferde Hızr u İlyās ola rehber pādişāh

Her ḥaṭardan hıfz kılsun ḥāfız u ḥayy u beḳā

⁽⁷⁾ ‘Adlün içre kimse ser-keş yokdur ammā köhne mey

‘Ahdüñ içre kimse güci çekmez illā zih-i¹ yā

Naẓmıdur Firdevsinün şehd ü şeker şirīn-ḥüb

⁽⁸⁾ Ol cihetden Husrev ider ḥazrete dāyim du‘ā

Nāfe-i miskīn demem līkin yirüm ḥūn-ı ciger

Bülbül-i destān-serāyam nice olam bī-nevā

⁽⁹⁾ Vaḳtidür himmet kılasın eyleyüben merḥamet

Tā ḡanī ola bugün pīr ü ḥaḳīr ehl-i fenā

¹ Kelime metinde, muhtemelen vezin gereği, zih şeklinde yazılmıştır.

Çar-rükn-ü ‘âlem içre olduğınca çār-ṭab‘

⁽¹⁰⁾ Salṭanatla milk-i Rūm içre begüm görme ‘anā

Şeh Süleymān kışşasını gūş iderseñ şāh-ı men

Vir şalāvāt cān u dilden sen be-rūḥ-u Muşṭafā

3.3.2.1. Süleymān-nāme Yüz Yitmiş Birinci Meclisinüñ Zikridür

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Defter-i ḥüsnünden iy cān mäh-ı tábān tábıdur

Bu leṭāfetle āb-ı ḥayvān leblerüñüñ ābıdur

⁽¹²⁾ Fitneler ebruñ kecinde olalı gūşe-nişīn

Nice fettān dil-rübānuñ ol eşaḥ mihrābıdur

Mäh mı yüzüñ pertevi zülf-i siyāhuñ içre i yār

⁽¹³⁾ Kim şaçuñ şeb-tīre beñzer yañağuñ meh-tābıdur

Āfitāb mı gül-ruḥuñ burc-ı şerefden vire táb

Yā şanemdür her ḥamında zülfinüñ ol tábıdur

⁽¹⁴⁾ İy cemāli ‘ayn-ı Yūsuf v’iy mişāli bī-bedel

Şeh Süleymān kışşasın gūş itse meclis tábıdur

Diñlegil Firdevsî sözin hoş şalavât viresin

⁽¹⁵⁾ Hem du‘ādan añ anı kim Aḥmedüñ aḥbābidur

İn Kelām Der-Beyān-ı Kışşa-i Süleymān Ve Ceng Kerden-i Şāh-ı Yūnān Ve Āheng Kerden

⁽¹⁶⁾ Loḳmān Ḥakīm ḳavlince nāḳılān-ı aşḥāb ve ‘arīfān-ı kitāb ve iḥtiyār-ı erbāb ol vechile şahīḥ ḥikāyet ḳıluḫ eydürler ki ve Eflātūn-ı Yūnānī ve ḥükemānuñ ⁽¹⁷⁾ ehl-i ‘irfānı ol ḥakīm-i ḥāzıḳ ve üstāz-ı şādıḳ naḳlince muḥaddisān-ı¹ aḥbār ve muḥaḳḳıḳān-ı aḫyār ol vechile melīḥ rivāyet ḳıluḫ eydürler ki: “Nite?” Anlar anda ⁽¹⁸⁾ ammā ki ez-İn cānib bizüm kışşamuz Süleymān Ḥazretindedür kim Sām-u Süvār ol pehlevān-ı rüzīgār nāmesin kim gūş idüp şād olup beglere ve yiglere ⁽¹⁹⁾ māl ḥazīne ulaşdurdı. Andan yarında² şubḥ namāzın ḳıluḫ namāzdan fāriḡ olıcaḳ bir a‘zīm dīvān idüp yir yüzinde insān leşkeri şāfın ⁽²⁰⁾ dutup dīvān baḡladı, felek yüzinde murḡān ḳanad açup sāyebān. Daḫı Süleymān ḫitāb idüp eyitdi kim: “Yā Bādıpā, bizüm ḫālīmüz der-bende de ⁽²¹⁾ teng oldı. Bize çāre ḳılsañ, bu ḳal‘ayı fetḫ itseñ, uğurlasañ.” didi. Andan Bādıpā eyitdi: “Yā Resula’llāh, bu ḳal‘ayı gelürken vaḳt-i şām [2b] ⁽¹⁾ arasında gördüm. Be-ḡāyet şa‘b, yüce ḳal‘adur. Bunuñ uğrulmasınunñ aşlı vardur. Yarın olsun. Varayın, göreyin ḳal‘anuñ kemend irer ⁽²⁾ yiri var mıdır? Bir ḫīle birle ḳal‘ayı fetḫ ideyin.” didi. Süleymān daḫı ol sözi hoş görüp şād oldı. Çün ḳuḳnūs Süleymānuñ şāzlıḡın görüp eyitdi: ⁽³⁾ “Yā Nebiyya’llāh, bu şāzlıḳ niçündür? Ol ‘ayyār gelüp nāme getüricek cemālün gülşeni gülüp ne didi?” diyü su‘āl eyledi. Buḡur Süleymān ‘a.s. cevāb virdi kim ⁽⁴⁾ Sāmusüvār dirler bir pehlevān vardur. Sīmurḡ anuñ oḡlı Zālı yuvasında beslemişdür. Nitekim sīmurḡdan işidüp ṭururdı, ḫaber virdi. Ve ol Sām gelüp Ḳubāduñ çerisile ⁽⁵⁾ ceng eylemiş. Çok pehlevānlar ṭutmuş, çeri ṭaḡıtmış. Baña nāme göndermiş. Sām-u Süvār anuñ geldigine şādım diyüp ḫaber virdi. Ḳuḳnūs ḳuşı Sām-u Süvārı işidüp ṭururdı. ⁽⁶⁾ Eyitdi: “Yā Süleymān, Zāl sīmurḡ yuvasında iken ben varup Zālı görüp ṭururın. Ammā kim Sāmı bilmezem. Velīkin Sīmurḡdan işitdüm kim Sām-Süvār, pehlevān u dilirdür diyüp ⁽⁷⁾ öñür³ öñerdi. Ve ammā kim yā Resula’llāh, bu ḳal‘anuñ fetḫiçün⁴ bizüm ḳuşlara ḫükm eyleseñ bir sâ‘at içre varup ḳal‘anuñ, der-bendün ceng-cūların şavaş ḳılanlarını helāk ider⁽⁸⁾ lerdı. Niçün tevāḳḳuf ve te‘hīr ḳıluḫ bizlere ḫükm ḳılmayasın kim cem‘ olan bu bī-ḫisāb yırtıcı ṭartıcı ḳuşlara ḫükm ḳılavuz. ‘Adūyı helāk ideler, leşkerile ḡanī ola⁽⁹⁾ lardı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ muḥaddisān-ı T: muḥaddesān-ı İ

² yarında T: yarında İ

³ öñür: olar T, İ

⁴ fetḫiçün İ: fetḫi ḫod T

Kaşdıla kim kılalar murğān ceng

Bī-gümān eyleyeler düşmāna teng

⁽¹⁰⁾ Yırtıcı kuş var kim itse ol şavaş

Dönmez aña bebrile şīr ü peleng

Emr iderseñ kal'ayı fetḥ idelüm

⁽¹¹⁾ Kandan olsun tağ taşlar la'l-reng

Sen Süleymāna muṭī'iken tuyūr

Kal'a çün gönlüñi kılma şāha teng

⁽¹²⁾ Böyle diyübeni kuḵnūs ol zemān

Şāha alkış eyledi vü kıldı āheng

NEŞR Hākīm kavlince kuḵnūs eyle diyicek Süleymān daḥı ⁽¹³⁾ ol siyāḥ kuşuñ fāsıd sözin ḥaber viridi. Kuḵnūs eyitdi: “Yā Süleymān, ol kuş degüldi. Şöyle beñzer kim İblīsidi. Gördi kim sen Süleymāna Hāk te'ālā¹ kuşları daḥı ⁽¹⁴⁾ musaḥḥar kıldı. Kuşlara ḥükm iderseñ bir sā'at kal'a aldılar. Ol sebebden gelüp saña iğvā viridi. Yā Süleymān, yırtıcı kuşlar vardur kim ādem atına cān virürler. Ejdehālarla ceng ⁽¹⁵⁾ kılurlar. Ammā kim fermān senüñdür, biz emrüñe muṭī'üz.” didi. Süleymān eyitdi: “Hele yarın olsun, kal'anuñ fetḥine bir çāre bulalum. Der-bend cenginde yardım kılasız. Belki der-bend cengi ⁽¹⁶⁾ sizüñ olsun.” didi. “Yā Süleymān, buyurursañ bu kal'a daḥı yarın şabāḥdan alalum, fetḥ idelüm.” didi. Süleymān eyitdi: “Yok, kal'anuñ cengi ādemī-zāduñ ⁽¹⁷⁾ olsun. Ammā kim der-bend cengin size virdüm.” didi. Buğur kuḵnūs yirinden ṭurup şād olup Süleymānuñ taḥt-pāyini öpdı. Daḥı gelüp yirinde oturdu. Andan Loḵmān Hākīm ⁽¹⁸⁾ şordı kim: “Kuḵnūs yirinden ṭurup taḥt-pāyini yā Süleymān, niçün öpdı?” didi. Süleymān daḥı cevāb viridi, ne didise söyledi². Der-bend cengin dileyüp ol sebebden kuḵnūs³ şāzlık eyledi, ⁽¹⁹⁾ eyleriken 'arz eyledi. Süleymān eyle diyicek Loḵmān-ı Hākīm

¹ te'ālā T: t'a İ

² söyledi İ: - T

³ kuḵnūs İ: kuş T

eyitdi: “Yā Süleymān, çünkim Hāḡ t‘a. saña Süleymānlık virdi. Kuş eger vuḡūşlara ḡükm eyledi. Her birisinüñ ḡidmeti vardur. Ol, ⁽²⁰⁾ anlardan dirīḡ kılmāḡıl. Ve daḡı ol siyāḡ kuş saña kim geldi, ben bildüm kimdüḡin. Ammā kim baña su‘āl kılup şormaduk. Ol sebebden kimdüḡin saña dimedüm. ⁽²¹⁾ Zīrā kim sulṡānlar ḡatında şorulmadan kendüden söz söylemek ‘āḡıl işi degüldür.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün]

Hem-nişīn ḡayşer olursa yā ḡo Cem Efrāsiyāb

[3a] ⁽¹⁾ Şormayınca dile gelüp virmeye ‘āḡıl cevāb

Söz güherdür anı ḡarc it cevheriseñ yirine

Söz yirine di ki ola söylemek ‘ayn-ı şavāb

NEŞR ⁽²⁾ Hākīm ḡavlince Loḡmān Hākīm böyle diyicek ḡuḡnūs daḡı sordı kim Loḡmān Hākīm kendüden şoñra Süleymāna söyledi ⁽³⁾ ve kendüye baḡdı. “Acebā ne didi ola, der-bend cengini döndürdi mi ola?” didi. Pes kuş dilince yine Süleymāndan su‘āl kılup didi kim: ⁽⁴⁾ “Yā Süleymān, saña Loḡmān Hākīm ne didi?” Süleymān daḡı başladı. Loḡmān Hākīmüñ ḡuḡnūs ḡaḡḡında ne kim didise ḡaber virdi. ḡuḡnūs ḡuşı ⁽⁵⁾ Loḡmānuñ kendü ḡaḡḡında ol vechile söz söyledüḡin işidüp şāzılık kılup daḡı yirinden ṡurup Loḡmāna baş egüp ‘izzet eyledi. Loḡmān daḡı aña yirinden ḡalkup ⁽⁶⁾ ‘izzet eyledi. Buḡur yine ḡuḡnūs ḡuşı eyitdi: “Yā Resūla’llāḡ, ya bu ḡal‘a almaḡa ⁽⁷⁾ ne tedbīr kılduñuz?” didi. Süleymān cevāb virüp didi kim: “Pādıpā ben müsiret(?) ider. Bu ‘ayyār eyitdi kim kemende ḡolay yirin bulayın. ⁽⁸⁾ Göreyim ki kemend irişür mi?” didi. Biz daḡı şabāḡdan ḡatlanuruz kim şabāḡ ola, ḡal‘anuñ çevresin göre, kemendile çıḡa uğırlaya.” ⁽⁹⁾ didi. ḡuḡnūs eyitdi: “Yā Süleymān, kemende ne ḡacet? Buyurursañuz her bir kuş rūḡ ḡuşlarından gelüp bu dem içre her pehlevān ⁽¹⁰⁾ alup bu ḡal‘anuñ içine iledelüm. Burc üzerinde ḡoyalum, ceng eylesünler.” didi. Süleymān ol sözi işidüp ⁽¹¹⁾ Bādıpāya arz eyledi. Bādıpā didi kim: “Yā Süleymān, baña ‘ār gelür kim ādemī-zādı ḡoyup bu ḡal‘anuñ almasın ḡuşlara buyurasın. ⁽¹²⁾ Ammā kim bir pāsubān ḡapup getürsünler. Andan ḡaber alalum.” didi. Süleymān ḡuḡnūsa eyitdi: “Yā ḡuḡnūs senüñ didüḡe, pehlevānlara ⁽¹³⁾ rızā virmediler. Ammā kim bu gice bir pāsubān alup ḡapup bunda getüresin.” didi. Süleymān eyle diyicek ḡuḡnūs rūḡ ḡuşına emr ⁽¹⁴⁾ eyledi. Tīz¹ yirinden ol gice ṡurup ṡaşra çıḡdı. ḡanad açup uçdı. ḡara bulut gibi gök yüzine ḡalkdı. Daḡı ḡal‘anuñ üzerine çıḡdı. Hevā yüzünden ḡal‘a⁽¹⁵⁾ nuñ üzerine ḡışm bigi inüp daḡı burc üzerinde bir pāsubānı ḡapup ṡınaḡına alup ⁽¹⁶⁾ Süleymān nazarına getürdi. Şanasın kim bir çaylaḡdur, bir şıçan getürdi. Rūḡ ḡuşınuñ ḡāmetin nite kim zıkr eyledüñ. On pīl gevdesince ⁽¹⁷⁾ vardı.

¹ tīz T: tir İ

Şandal üzerinde tırıcak başı Süleymân otağınıñ ortasına irerdi kim taht-ı Süleymānuñ ayağı yirden yukaru kırk⁽¹⁸⁾ arış idi. Ol pāsubānı getürdi. Süleymān aña şordı kim: “Kemend irer yir var mıdur?” didi. Ol pāsubān dağı didi kim: “Vardur.”⁽¹⁹⁾ Süleymān eyitdi: “Eger kim rāst diyesin, seni āzād kıılırvan.” diyüp dağı Bādıpāya ālet-i pehlevān refik koşdı. Kimler? Qartūs-ı ‘Ādı,⁽²⁰⁾ Ğazanferi, Şafvān bin ‘Afvānı, Qamkamul-ı Berberīyi, Yahūsāfāt, Evşā bin Sem‘i. Andan Bādıpāy-ı ‘ayyār dağı ol ālet-i pehlevānla⁽²¹⁾ pāsubānı kulağuz kılup alup qal‘anuñ ol kemend irer yirine gelüp altmış altı kulaç siyāh hārīrden kemendin ele alup kıllābına [3b]⁽¹⁾ şarup Haq te‘ālāya şıgınuş ism-i a‘zām dile alup çin çin kılup ol keyvān burcından yüce qal‘anuñ bedenin gözedüp⁽²⁾ zūrıla kim atdı. Haq te‘ālā rāst getürdi. Kemen kıllābı burc başında tutdı. Bādıpāy şād oldı. Ol şāzılığıla kemendine⁽³⁾ şarlanup çıkdı. Birkaç şalındı ya‘nī kemend kıllābın berkitdi, ihtiyāt itdi. Andan nacaq yalıncaq kılup atıñ meyānına şalup⁽⁴⁾ hañcerin biline ağızına alup kemendin tıtuş eydür: “İy serverler, ben cān u baş Süleymān Şāh yolına fidā kılup gitdüm. Ben işāret⁽⁵⁾ idicek ardumca bir bir çıkuñ.” diyüp qal‘aya çıqmağa teveccüh eyledi. Velīkin bu tarafından Bādıpā gidicek Süleymān hükm eyledi kim yigirmi⁽⁶⁾ biñ ādem cengiçün siyāh-ı Sührāb Şāhıla qal‘a qapusınıñ taşrasında busuya girüp turalar. Göz kulaq tıtalar kim yardum⁽⁷⁾ kılalardı. Ve dağı ol vaqte rūh kuşu inüp pāsubānuñ birin alıcak kuş korkusından burclar başında olan pāsubānlar⁽⁸⁾ kaçup birer delüğe siñüp korkup yaturlardı. Burc üzerinde hemān bir kişi gözci qalup tıruşdı. İttifāk anı dağı ğaflet⁽⁹⁾ alup yatup uyumuşdı. Çünkim ol ‘ayyār tarrār ya‘nī Bādıpā bī-ķarār kemend tıtuş ayağı qal‘a burcu üzere urup ‘ankebūtī-vār⁽¹⁰⁾ gitdi. Āhir burc başına yitdi. Tefahhuş idüp gördi kim bir pāsubān yatup uyurdu. Hemān def‘a başa düşüp başın kesüp⁽¹¹⁾ qal‘adan aşığa atdı. Serverler anı göricek evvel kemendile Qays ve Etvās çıkdı bir bir. Bākī serverler dağı qal‘aya çıkdılar.⁽¹²⁾ Andan Bādıpā eydür: “İy serverler, Süleymān Şāh yolına görüñ kim ne girdāba girdük. Yürüñ imdi diyüp Bādıpā yürüdi. Ardınca⁽¹³⁾ pehlevānlar kılıç yalıncaq kılup yürüdiler. Evvel burc bārūda key pāsubānlar kırdılar. Andan tekbīr getürüp Süleymān adın çağırup⁽¹⁴⁾ iç yüzden qal‘a qapusına sürdiler. Qal‘a qavmi dağı qal‘a içinden ğırīv işidicek dersü qal‘a qapusına yüğrişdiler. Gördiler kim⁽¹⁵⁾ yigirmi ādem ejderhāsı āhen-püş olmuş, kılıç yalıncaq kılmış, önlerine düşüp geleni kıra kıra gelürler. Andan qal‘a qavmi dağı ğırīv kılup⁽¹⁶⁾ cenge tırdılar. Şöyle kim qal‘a için ğırīvile tıldurdılar. Bu yañadan qal‘a dizdārına dağı haber irdi kim düşmen qal‘aya girdi⁽¹⁷⁾ diyü revān Serbāk Rūsīl altı yüz āhen-püş gönderdi. Süre qal‘aya girdiler. Süleymān serverlerinden gördiler, cenge girdiler.⁽¹⁸⁾ Server, qal‘a qavmine bir dem irdigin göricek yine ğırīv kılup tekbīr getürdiler. Ceng kılanları tārūmār itdiler. Kılıç semā‘ın⁽¹⁹⁾ tıtdılar. Anca ki ol tarafından Süleymān peygamber dağı gördi kim qal‘adan ğırīv üç āsumāna yitdi. Def‘i dīvān tağıdup hāzır⁽²⁰⁾ olan serverlerle pūlād-püş olup qal‘anuñ qapusına varup çevresin kuşadup taşra yarduma gelmek dileyen Yūnān⁽²¹⁾ çerisile cenge tırdılar. Kılıçdan geçürdiler. Ol tarafından Yūnān şāhına dağı haber oldı kim qal‘anuñ içine leşker girdi [4a] diyüp⁽¹⁾ yidi kez yüz biñ erile sürüp Süleymānuñ ordusını dün içinde başup qal‘aya girmek diledi. Süleymān dağı hükm eyledi.⁽²⁾ Ser-leşkerler varup on iki kez yüz biñ leşkerleri çādırlarından çıkarup dün içine sürüp ol Yūnān çerisile⁽³⁾ muqābil mu‘arız olup cenge tırdılar. Qıknūs kuşu dağı Süleymānuñ cengin görüp kuşlara hükm eyledi. Ol dün içre

ķaynaķlar urup ⁽⁴⁾ Yūnānīleri yırtup kimin daķı hevāya ıķarup atup yire urup helāk idūp kimin daķı
gözlerin nice¹ peneyile urup āk eyledi.

[fā'ilatūn fā'ilatūn fā'ilūn]

⁽⁵⁾ Eyle üşdi ķal'aya murġān ziyād

Kim felek yüzi yūñidi hem ķanad

Yırtıcı vü artıcı vü cümle murġ

⁽⁶⁾ Ķal'a ķavmi birle itdi kār murġ

Şeh Süleymān yolına ķılup şavaş

Yırtardı ķaynaķ urup göz ü ķaş

⁽⁷⁾ Ķal'a ķavmi daķı atup tīr ĥadeng

Ķuşlarla eyleridi ĥayli ceng

Ulu ķuşlar varıdı flī kırār

⁽⁸⁾ Gök yüzinden ķal'aya ünkim iner

Götürür bir ādemi ıķar göge

Gövdesi ķuşuñ durur şankim göge

⁽⁹⁾ Gök yüzinden ķaynaķ urup key iner

Yire düşüp pārelenüp ol yiter

---

¹ gözlerin nice İ: - T

Kimisini kaynağına ildürür

⁽¹⁰⁾ Pārelenüp gök yüzinde öldürür

Ġıjğırup ejder bigi kim ceng ider

Ḳal'a kavmine cihānı teng ider

⁽¹¹⁾ Gök yüzünden kuşlar iderdi şavaş

Yir yüzinde pehlevānlar kesdi baş

Gögi murğān kapladı insān yiri

⁽¹²⁾ Ḳal'a üzre ceng iderdi her biri

Cengi görüp Ḳal'a kavmi itdi āh

Bildiler kim cümle olısar tebāh

⁽¹³⁾ Buncılayın itdiler anda şavaş

Niçe ādem düşdi gitdi cān u baş

Diñle imdi kışsa n'oldı nāmuver

⁽¹⁴⁾ Vir şalāvāt Muştafāya mā-ḥazar

NEŞR Ḥakīm kavlince kuşlar ve Süleymān taşradan ⁽¹⁵⁾ bu vechile kim ceng itdiler. Ol yañadan dañı serverler gelüp Bādüpānuñ çıķduğı yiri bulup bir bir çıķup kemendler şalup ⁽¹⁶⁾ Bādüpānuñ ardınca çıķup pāsubānlar seyf urup Bādüpāyıla buluşup düşmene yardım kılıcın urdılar. Serverler dañı

yardum ⁽¹⁷⁾ irdüğün göricek kıvandılar, gıriv itdiler¹. Mest ejderhālayın añrısup kılıç urdılar. Güneş Kāf kullerinden baş kaldırınca ⁽¹⁸⁾ Bādıpānuñ altı yüz biñ dersü kal'aya çıkdılar. Rūslardan delim serverler depeleyüp ceng erin sürüp kal'a kapusından ⁽¹⁹⁾ dağı irüp açdılar. Ammā Tanül-ı Aşferī, Hācer-i Sencārī düşdi. Badipā beglerinden kırk dilāver kılıç yüzinde harca sürüldi. ⁽²⁰⁾ Çünkim aḥşam dağı yitdi.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Ceng olundi tā olınca vaqt-i şām

Ṭabl u āsāyiş çalınup iy hümām

⁽²¹⁾ İki leşker ayrılıp oldı cüzā

Ḳondılar çādırlara bay u gedā

Şubḫa degin itdiler anda ārām

[4b] ⁽¹⁾ Çın seḫergeh olıcağan ḫāş u 'ām

'Ālemi rūşen kılıcaḫ āfitāb

'Ġarbe kaçup ṭalınunca māhitāb

⁽²⁾ **NEŞR** Ḥakīm kavlince şubḫ-dem olup Kāf kullerinden güneş baş götürüp cihān serāyın nūrıla rūşen kılıcaḫ kuşlar ⁽³⁾ ṭāyifesi dağı Süleymānuñ ādemī-zād çerisi kal'a-yı Kākūli fetḫ itdüklerin göricek kuḫnūs kuşı ḫükme eyledi. Der-bend kavmıla cenge ⁽⁴⁾ meşgūl olalar. Süleymān yolına va'delerile şavaşa el qaralar. Cān baş oynayalar. Kuḫnūs eyle diyicek re'īsleri rūḫ kuşı ⁽⁵⁾ ve raḫne ve lectāb(?). Bu üç cins kuşlar kim ḡidāsı fīl ve gergedendür. Her birisi nite kim zıkr olundi. Rūḫ kuşı vardur kim ⁽⁶⁾ kanadınuñ yilegi uzunluḡı biñ qarış vardur. Evvel önlerince ruḫ kuşları ⁽⁷⁾ uçdılar. Anların ardınca kuḫnūs kuşları uçdılar. Andan şoñra onların 'aḫabince kartal kuşları dağı ardınca şubaḡa kuşları ve şunḫur ve şāhin. Ma'a'l-kışsa ⁽⁸⁾ ne kadar yırtıcı ve tartıcı kuşlar varısa kim ol vaqt Süleymān dergāhına gelüp ṭururlarıdı. Kanadlar açup uçdılar. Felek ⁽⁹⁾ yüzine geçdiler. Kuşlar kanadından hevā yüzü görünmez oldı. Ruḫ kuşları kim kanadların açalar, felek yüzün bulut ⁽¹⁰⁾ gibi kaplayup 'ālemi

¹ gıriv itdiler İ: - T

zulümât büriyüp yire güneş şu'lesi toqunmayup heybetlerinden âdem kendüden geçdi. Ol 'ibreti görüp ⁽¹¹⁾ Süleymân dağı hüküm eyledi. Ol on iki kez yüz biñ eri çāvūşlar yayaq kılup dağı her biri oq yaya el urup ⁽¹²⁾ der-bend erile cenge sürdiler. Evvel sağ kola Mısr sultānı *هزندا احلا برين* yürürdi. Şol kola Bağdād meliki Bey' ⁽¹³⁾ bin Aşda' yürürdi. Der-bend ağızına Sührab Şāh 'Amālika çerisile yürürdi. Bunlaruñ 'açabince Süleymân peygāmbere 'a.s. on iki ⁽¹⁴⁾ sıbtuñ beglerile 'Arab u 'Arbā beglerile qal'a-i Dikākūli feth kılup qal'a öñünde tabl u duhullar çalup, borı ve şurnālar ırlattılar. ⁽¹⁵⁾ Tağ u der-bendi şadāyıla gümlendiler. Hevā yüzinde kuşlar şakumasından, yir yüzinde erenler na'rasından âdemüñ 'aqlı çāk o ⁽¹⁶⁾ lurdı. Kuşlar kanadlarından felek yüzü kāmışlığa dönmişidi. Erenler nefesinden, kuşlar deminden güneş yüzü kararup ⁽¹⁷⁾ āsumān şankim karañuga banmışıdı.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Şan kıyāmet günü kopdı ol zemān

'Ālem için tutdı pes ceng-i kırān

⁽¹⁸⁾ Gökde murğān ceng iderdi yirde ins

Hāki leşker tutmışıdı çarhı cān

Yirde sinle çoğalurdı başıla

⁽¹⁹⁾ Göge cānlar çıkarıdı key çehān

Qal'a qavmi cānıla eyledi ceng

Şāh-ı Yūnānçün dürüşdi bī-gümān

⁽²⁰⁾ Şeh Süleymān leşkeri kıldı şavaş

Eyle kim düşmāna uğradı hāzān

Bir ʿacāyib ceng kıldılar temām

⁽²¹⁾ Çarḥ-ı Merrīḥ kōrḳup istedi emān

Diñle imdi kışsa nedür yā ʿaziz

Vir şalāvāt Muştafāya şādumān

[5a] ⁽¹⁾NEŞR Hākīm kavlince ceşş-i Süleymān birle leşker-i murḡān bu vechile Süleymānuñ emri birle der-bend erinüñ üzerine kim sürüp ⁽²⁾ ol yañadan Yūnān şāhı görüp çatı kōrḳdı, hükme eyledi. Yidi kez yüz biñ er piyāde olup taḡlaruñ üzerine aḡup ⁽³⁾ kimisi kuşları tutup atarlardı. Kimisi daḡı kayalar yuvalayup altı yanındaḡı erleri taşıla helāk iderlerdi. Kuşlar daḡı ⁽⁴⁾ hevā yüzinden kim inerlerdi. Derbend erleri[n] ol ulu kuşlar yarası gibi kaşarlardı. Mınkar urup tınaklarıyla tutup felek ⁽⁵⁾ yüzinde taḡıdurlardı. Kaşların yir yüzine şaçup gevdelerin yirleridi. Ve şol kim kiçi tartıcı yırtıcı kuşlardur, hevādan ⁽⁶⁾ kimisi¹ inüp ādemüñ gözlerin urup çıkarurlardı. Kimi daḡı taşlar atup hevā yüzinden derbend erinüñ üzerine inerler, ⁽⁷⁾ helāk iderlerdi. Bir yañadan daḡı Süleymān leşkeri oḡlar atup derbend erin oḡa tutup ceng kılırdı. Urup cānın ⁽⁸⁾ alup gözlerine cihānı teng kılırlardı. Bir yañadan kuşlar bir yañadan insān çerisi Yūnānilerle bir ceng eylediler kim ⁽⁹⁾ gökden każā, yirden belā çıkup anlaruñ üzerine kıyāmet günü kōpmışdı.

NAZM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Ġıjıruban itdikçe cengi kuş

⁽¹⁰⁾ Kalʿa kavminden giderdi ʿaql u hūş

Yirde insān daḡı kıldı çoḡ ḡulū

Şankim ʿummān bahri aḡdı itdi cūş

⁽¹¹⁾ Kūs-ı harbīden felekler ḡümledi

Kuş āvāzından keş oldu cümle ḡūş

---

¹ kimisi T: kimesi İ

NEŞR Hākīm kavlince ⁽¹²⁾ şöyle kim Yūnānīler daḥı gayret kırup çok ceng itdiler. İllā kim kuşlar ceş-i Yūnānīleri taḡıdup helāk itdiler. Yūnān ⁽¹³⁾ çerisi şınup Yūnān şāhı Dersūlcisi süvār olup Cān bin cān kal'asına toḡrı kaçdı. Yüz şuyın çār u nā-çār ⁽¹⁴⁾ yire şaçdı. Tāc u taḥt u leşkerden geçdı. Başın kırtarmaḡa cehd eyledi. Andan der-bendden key leşker daḥı Yūnān çerisin ⁽¹⁵⁾ bölük kırtarmaḡa kuşlar daḥı kaçanına pençe urup yırtmaḡa, tartmaḡa dürüşdiler, uruşdılar. Şöyle kim oldı, bir ādemūñ üzerine ⁽¹⁶⁾ yüz kuş üşerlerdi. İş idinüp kırnın daḥı tırnaḡ urup yırtup baḡırsaḡların eşerlerdi. Kırtulanları görüp yüzün ⁽¹⁷⁾ düşerlerdi. Emān el-emān, yā Süleymān-ı zemān feryād-ı Dāvūd diyüp çağrışurlardı. Ol yañadan Süleymān peyḡamber daḥı görđi kim ⁽¹⁸⁾ çerisile kuşlar t̄āyifesi bir 'aceb ceng eylediler kim ol yidi yüz biñ erden yidi yüz kılmadı kim kuş paralayup ⁽¹⁹⁾ helāk olmadı. Hüdhüdi kıknūsa gönderüp eyitdi kim: "Var, kıknūsa digil kim çeri şındı. Emān dilediler. Andan ⁽²⁰⁾ kuşları men' eylesün. Emān virdüm." didi. Hüdhüd daḥı uçup gelüp felek yüzinde, der-bend yüzinde kıknūsa buluşup ⁽²¹⁾ Süleymānuñ sözün söyledi. Kıknūs daḥı gurāb cinsi kim kuşlaruñ çāvūşıdur anlara hükm eyledi. Kuşları sürüp [5b] ⁽¹⁾ şavaşdan ayırup cümlesi gelüp kıknūs yöresine cem' oldılar. Ammā kim her birisi bir ādem leşin götürdi. Bildükçe götürüp ⁽²⁾ taḡlar başındaḡı kıyalara kırup tırnaḡlar urup tartup yırtup yirleridi. Süleymānuñ devām-ı devletine du'ā ⁽³⁾ dirlerdi. Ammā kim kıknūs kuşı ruḡ kuşına ve raḡne kuşıla kınadların açup uçup Süleymāndan yaña ⁽⁴⁾ Hüdhüdle gelmekte. Bizüm kışsa çün¹ bu yañadan kuşlar men' olıncaḡ Süleymān 'a.s. düşmen şınduḡın görüp 'adūya ⁽⁵⁾ zafer buldıḡıçün Hāḡ te'ālā ḡazretine delim şükürler kim kıldı. Andan şaḡ şol tıran serverlere eydür: "İy ⁽⁶⁾ dil-āverler, yürüñ der-bendi geçüp Yūnān şāhın ele getürmek ardınca oluñuz. İnşā'a'llāhu te'ālā ele getüresiz. Getüre⁽⁷⁾ mezseñüz rāst taḥt-ḡāhına varunca sürüñ. Ben daḥı 'aḡabiñüzce vardum." didi. Buḡur Loḡmān Hākīm eyitdi: "Yā Süleymān, ⁽⁸⁾ maḡşūduñ Yūnān şāhın ele getürmekise ādemī-zāda hükm idince kıknūsa hükm eylegil ruḡ kuşlarına hükm eylesün. ⁽⁹⁾ Varup bitüp atlarından kıpup getürsünler." didi. Süleymān ol sözi işidüp müvecceḡ görüp biraz serverlerden ⁽¹⁰⁾ daḥı gönderdi. Kıknūs daḥı gelüp Süleymāna selām virdi. Atınuñ muḡābelesinde ayaḡ üzere tırdı. Bākī kuşlar ⁽¹¹⁾ daḥı anuñ ardınca tırdılar, yüzlerin yire sürdiler. Süleymāna du'ā kıldılar. Süleymān eyitdi: "Yā kıknūs, kuşlarıyla ḡoş ⁽¹²⁾ varduñuz kim 'adūlarla ceng idüp kınların yire kıarduñuz. Be-ḡāyet ḡoñlüm içre yir eyledüñüz. Ammā kim birkaç ruḡ ⁽¹³⁾ ve kıknūs ve raḡne kuşları varup Yūnān şāhın ele getürsünler, Eflāḡūnıla getürsünler." didi. Kıknūs daḥı Süleymān ⁽¹⁴⁾ sözün ruḡ kuşlarına emr eyledi. Andan otuz çift ruḡ kuşları yirlerinden kıra bulut gibi kılkup daḥı hevā ⁽¹⁵⁾ yüzine aḡup felek yüzünden yir yüzine baḡup gördiler kim Yūnān şāhı birkaç biñ ādemile kaçup giderler. Kınad ⁽¹⁶⁾ süzüp ardlarından irdiler. Yūnān begleri şāh-ı Yūnānıla kuşlaruñ geldüḡin göriceḡ be-ḡāyet kırkup def'i bir ḡān ⁽¹⁷⁾ varıdı, cümlesi varup ol ḡānuñ içine girüp cenge tırdılar. Ammā kim kuşlar daḥı irişüp bir niçe ādemi kıpdılar. ⁽¹⁸⁾ Kal'adan tıplar atup bir niçe ruḡ kuşın urup helāk itdiler. Bākī kuşlar dönüp gelüp Süleymāna ol atıla, tınila, ⁽¹⁹⁾ kıpduḡları ādemīlerü getürdiler. Ol peḡlevānlar daḥı sürüp Yūnān şāhınuñ leşkeri şoñun yaḡma vü tārāc itdiler. ⁽²⁰⁾ Çok peḡlevānlar

¹ kışsa çün İ: kışsamuz T

tuğdılar. Dönüp, alup Süleymāndan yaña gitdiler. Ol yañadan Hızret-i Süleymān dağı dönüp gelüp ⁽²¹⁾ otağına qonunca gördiler kim kuşlar gelür. Her birisiniñ mınqarında bir sipāhī atı tonıla çaylağ tavuğ yavrusın [6a] ⁽¹⁾ götürür gibi götürüp gelürler. Süleymān ol hāli görüp delim şükürler kılıp otağına inüp qondu. Tahtına geçüp oturdu. ⁽²⁾ Begler, melikler gelüp server-i selātinler cem' olup dīvān tuğdı. Kuqnūs kuşı dağı bir 'azīm şandal üzerinde Süleymān ⁽³⁾ nazarında otururdu. Anı gördiler kim pehlevānlar dağı gelüp kuşlar dağı gelüp tuğduğları sipāhīleri arz eylediler. Süleymān ⁽⁴⁾ teftiş eyledi. Yūnān şāhı bulunmadı. Haber virdiler kim yoldađı¹ qal'asına girdi, cān qorqardı didiler. Andan Süleymān ⁽⁵⁾ ol tuğsaqları buyurdu. Qarındaşı Eyleyāve Şāh için ol kırılan begler çün cümlesin kılıçdan geçürdiler. Ve ol qal'a-yi ⁽⁶⁾ Kākūli dağı yıqdılar, harāb idüp yaqdılar. Şan kim ol yirde qal'a yoğıdı. 'İmāretiken harāb itdiler. Andan Süleymān 'a.s. kendünüñ ⁽⁷⁾ yoldaşlarını dūkenledi. Gördi kim iy niçeler ol ceng-i girān içre kılıçdan geçüp harc olmuşlar. Andan Süleymān Bādıpāya eydür: ⁽⁸⁾ "Yā Bādıpā, bu kılıca gelüp kırılanları ceng yirinden cem' kılıp bir hoş yire defn itdürgil." didi. Süleymān 'a.s. eyle diyicek Bādıpā-yı ⁽⁹⁾ 'ayyār dağı ol altı yüz cellād peyklerle yüridiler. Ceng yirinden kendü çerilerinden kırılan kırğun leşi başı divşirüp ⁽¹⁰⁾ bir yire cem' itdiler. Andan bir mu'teber zīr ü zemīn qazup durdılar. Cümle kırğunları bir yire defn kıldılar. Ya'nī zīr ü zemīne qoydılar. ⁽¹¹⁾ Üzerine tārīh yazdılar kim Süleymān ol yire nice geldiler, kuşlar çerisile, Yūnānīlerle nice ceng itdiler tā rūzigārıla bileler. ⁽¹²⁾ Süleymāna kuşlar dağı muṭī' olup Yūnān şāhını anlaruñıla şımış.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Yazdılar tārīh qaldı yādigār

⁽¹³⁾ İtdi tārīh anı halk-ı rūzigār

Şāhı görüñ kim eyü adı qala pes

Tā kim anı aña cāndan cümle kes

⁽¹⁴⁾ Hayf aña kim bir nişānı qalmadı

Geldi gitdi kimse anı bilmedi

¹ yoldağı İ: bulduğı T

Devlet anuñ adı qaldı yāzigār

⁽¹⁵⁾ Añdı anı şoñına her nāmudār

Diñle imdi kışşa nedür yār-ı cān

Vir şalāvāt Muştafāya şādumān

Neşr Reften-i Süleymān Be-Cānib-i Qal'a-yı Cān Bin Cān

Hākīm kavlince çünkim Yūnān şāhı şındı, ⁽¹⁷⁾ kaçup Cān bin cān qal'asına gitdi. Süleymān Hāzreti dağı ol gün, ol gice anda olup şubḥ-dem olıcaq şubḥ ⁽¹⁸⁾ namāzın kırup ḥink¹-i İshāka süvār olup gitdi. Leşkerin çekdi, 'alem qaldurdi sekineyi öñce götürdiler. Peygamberlere ⁽¹⁹⁾ şalāvāt getürdiler. Ammā kim muqaddem Akraṭūs-ı 'Ādı yitmiş biñ 'Ādiler çerisile Süleymāndan öñce Cān bin cān qal'asına ⁽²⁰⁾ toğrı gönderdi. Kendüsi ardınca āheste āheste yüridiler. Quşlar dağı kimisi Süleymān çerisinüñ üzerinde uçup kimisi ⁽²¹⁾ leşlere üşüp tartışı yırtışı yirleridi. Ma'a'l-kışşa Süleymān gelmekde ammā kim Qartūs-ı 'Ādī ol pehlevān-ı şeddādī yitmiş [6b] ⁽¹⁾ biñ erile sürüp yürütüdi. Bu yañadan Yūnān şāhı dağı kuşlar qorqusından Lūlī qal'asında ol gün tā aḥşam olunca ⁽²⁾ yidi gün şabr eyledi. Dağı tırup karañulıq gicede bākī çerisile yürütüp Cān bin cān qal'asına gitdi. Şubḥ-dem olıcaq ⁽³⁾ bugün atlularla varup Cān bin cān qal'asına girdi. Qapuları yaqup ceng yirlerinde hevāyī² tūplar qurup kuşları³ ⁽⁴⁾ helāk itmekičün mancılıklar, hevāyī⁴ tūplar, tüfenkler qurdılar. Bu yañadan Qartūs-ı 'Ādī dağı yitmiş biñ erile sürüp ⁽⁵⁾ Cān bin Cān qal'asına gelüp on sekiz oğlanlarıyla kırk biñ ḥaş erile on altı Yūnānı qal'anuñ qapusın ⁽⁶⁾ açup Qartūs-ı 'Ādīyle buluşup ceng itdiler. Kaş qarārınca çalışdılar. Āḥirü'l-emr Haq te'ālā 'ināyetile Yūnānīleri şıyup ⁽⁷⁾ qal'aya koydılar. Qaçan şehre girüp qal'aya düşdiler. Andan Qartūs-ı 'Ādīyi dağı Yūnān şāhı birle ceng yüzinde ele giren begleri ⁽⁸⁾ ve ıqlīm serverlerin, Yūnān şāhınıñ dört oğlanlarıyla Sitem Şāhıla, Hürrem Şāhıla, Herqalinūs, Qaysūnī tıutup bende çeküp ⁽⁹⁾ alup dīvān-ı Süleymāna getürdi. Süleymān dağı görüp şād olup andan sürüp gelüp çın şehir-gāhdan Cān bin Cān ⁽¹⁰⁾ qal'ası kim aña Qonyā şehri dirler anuñ öñünde şahrāda qondi. Kuşlar dağı Çārşenbeden yaña ırmağ kenārında ⁽¹¹⁾ qondılar. Ol kim yırtıcı kuşlardur gelüp Süleymānuñ otağı üzerinde säyebān oldılar. Kuşlar qanadından gök yüzinde ⁽¹²⁾ güneş görünmez oldı. Yir yüzi çeriden, ademīden belürmez oldı. Yirin yirin ḥayme vü ḥırgāhlar⁵ quruluş sayvān u serā-perdeler ⁽¹³⁾ örüldi. Süleymānuñ biñ bir direklerle bārigāhu quruluş. Ve dağı Süleymān zerrīn-taht üzerine çıkup oturdu. Selāṭīn ü ⁽¹⁴⁾ serverler Süleymān dergāhına cem' olup dirildi. Dīvān-ı Süleymān tırdı. 'Arab u 'Arbā begleri, 'Amālika serverleri, Mışr u ⁽¹⁵⁾ Şām u Haleb mübārizleri, Bağdād pehlevānları yirli yirine gelüp

¹ ḥink İ: ḥank T

² hevāyī İ: hevāsī T

³ kuşları T: - İ

⁴ hevāyī İ: hevāsī T

⁵ ḥırgāhlar İ: ḥargāhlar T

turdılar. Kuşlar dağı kanad açıp Süleymân ⁽¹⁶⁾ üzerinde gölge oldılar. Kuşnūs kuşıla Ruḥ kuşları dağı Süleymân dergâhında şandaliler üzerinde kara evler bigi ayağ ⁽¹⁷⁾ üzerine turdılar. Buğur Süleymân hüküm eyledi. Kartūs-ı ‘Ādī ol ele giren melikleri, Yūnān şahınıñ dört oğlanlarıyla ⁽¹⁸⁾ dil-ḥaste, şikeste, dest-beste siyāsete turgurdılar. Dağı Kartūs-ı ‘Ādī taḥsīnleyüp ḥāş ḥil‘at geyürüp ⁽¹⁹⁾ altun āletlü at bindürdi. Milk ü diyār bāḥş eyledi. Andan soñra ol bilesince yoldaşlık kılan pehlevānlara, sipāhīlere, ⁽²⁰⁾ kimine māl kimine manşub üzerine münāsib virüp cümlesin ḥiş-dil eyledi, kıvandurdi, istimālet eyledi. Dağı Yūnān şahınıñ ⁽²¹⁾ ol dört oğlın ve ol altı diyār meliklerin görüp İlyāv Şāhı añup gāzaba gelüp eyitdi: “Yā Bādīpā, şor gör kim bunlar kimlerden?” [7a] ⁽¹⁾ Bādīpā dağı gümreyügelüp her birisini şordı. Cümlesi Süleymānuñ mübārek cemālin görüp cān u dilden ‘āşık olup nām u nāmūsı koyup ⁽²⁾ kendülerin dirüp luḥfıla cevāb virüp kim idügin bildürdiler. Süleymāndan emān istediler. Ammā kim Yūnān şahınıñ ulu oğlı ⁽³⁾ Herḳalīnūs güm-rāḥ kişidi. Kibr ü kīne ile didi kim: “Ne şorarsız? Ben dağı Yūnān şahınıñ oğlıyam, pādīşāh-zādeyem. Süleymân bigi demürce ⁽⁴⁾ oğlı, ‘Arab beççe degülem.” didi. Süleymân işidüp gāzaba gelüp eydür: “Yā Bādīpā, bu cümle āzād kıldum. Diyārly diyārın yine virdüm. ⁽⁵⁾ Ḥil‘at geyürsünler.” didi. Buyurdi, ḥil‘atlar geyürüp bendlerini ellerinden götürdiler. Kayşerden aşığa ol altı melekler ⁽⁶⁾ geçüp oturdılar. Ve andan soñra yine Süleymân Bādīpāya eyitdi: “İy Bādīpā, al Herḳalīnūsı şehre karşı var. Yūnān şahıla söyleş, ⁽⁷⁾ gör. Eger kim muṭī‘ olup baña ‘ammüm İlyāv Şāhı virürse bunu virelüm. Ve bir dağı ser-keşlik kılmason. Duḥüle gelsün. Ve gerni aña bir ⁽⁸⁾ iş iderem ki cihānda dāsītān söylerler. Andan Bādīpāy ‘ayyār dağı altı yüz altmış altun kuşaklı, elmās bıçaqlı ⁽⁹⁾ yiglerle Herḳalīnūs üç kardaşlarıyla bile alup Yūnān şahıñ tāk ḥānesine karşı gelüp üç irmez yirde turdılar. ⁽¹⁰⁾ Yūnān şahı dağı tāk ḥānede düşmen gözleyüp tūrurken gördiler kim bir alāy piyāde gelüp şehre karşı turdılar. Andan ⁽¹¹⁾ Bādīpāy-ı ‘ayyār çağırdı kim: “İy sulṭān, uş dört oğluñ tūtduk, esīr eyledük. Saña Süleymân Ḥāzreti gönderdi kim eger ser-keşlik ⁽¹²⁾ kılmayasın, Süleymānuñ ‘ammūsı İlyāv Şāhı viresin. ‘İzzetle Süleymāna getüresin. Bu tutsaklaruñ ben dağı saña gönderem. Yok ⁽¹³⁾ eger kim ser-keşlik kılsañ saña bir iş ideler kim nuşuñı nīş, yazuñı kış ideler. Ammā kim ‘āḳılısañ Süleymāna muṭī‘ olgıl. ⁽¹⁴⁾ Tāk u ‘İzzet memleket bulgıl.” didi. Bādīpā böyle diyicek Yūnān şahı gāzaba gelüp kağıdı, yıldırım-veş şağıdı. Hüküm eyledi. ⁽¹⁵⁾ Bādīpāyı tūfenge tūtudılar, tūplarla atdılar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bādīpā ardınca atup tīr ü ḥadeng

⁽¹⁶⁾ Darbe-zenler atdılar dağı tūfeng

Bādıpā ğāyet kağıdı ol zemān

Ġuşşa birle göñli oldı saht ü teng

⁽¹⁷⁾ NESR Hākīm kavlınce Bādıpā girdügi kal‘adan cevāb yirne tūp tırağa gelür. Kağıyup, el saķalına urup, ⁽¹⁸⁾ çağırup didi kim: “İy Yūnān şāhı, mülk-i Karaman sulţāmı Kaştāt Yāşūt çünkim devlet sözün tütmaduñ. Haķ kelāmı işitmedüñ. ⁽¹⁹⁾ Göresin kim senüñ başuña neler gelür.” diyüp Herķalinūsı üç qarındaşlarıyla alup Süleymāna geldi. Hāli haber viridi. Süleymān ⁽²⁰⁾ ‘a.s. eyitdi: “Yā Bādıpāy, var Herķalinūsı atasına dār eylegil. Tā kim bākī kalan ser-keşler görüp havf eylesünler.” didi. Andan ⁽²¹⁾ Bādıpā daħı bebr ü peleng gibi gümreyü, Herķalinūsı alup varup şehriñ tāc-ħanesine qarşu dār diküp ol ‘aşıyi dār eyledi. [7b] ⁽¹⁾ Çağırdı kim Süleymāna ‘aşı olup ser-keşlik kılānuñ hāli budur, diyüp nidā eyledi. Ol yañadan Yūnān şāhı daħı tāciħāne ⁽²⁾ üzerinde otururken gördi ki birkaç dil-āverler gelüp dār diküp oğlu Herķalinūsı dār itdiler. Acıdı, ağladı, inledi. ⁽³⁾ Nevħa vü fiġān eyledi. Līkin ğayret kılup yaşın silüp ağlamağı koyup buyurdu. Kal‘adan cellādları, tūp tūfenge tūtdılar. ⁽⁴⁾ Andan Süleymān ‘a.s. cemī‘ leşkerine ħükm eyledi. Kal‘aya ceng yarağın buyurdu. İns ü eţyār içre yarağ oldı. Nite ādemī-zād leşkeri ⁽⁵⁾ pūlād-pūş olup yidişer siñirlü, üçer kirişlü yayların kurdılar. Peykānları bileyüp kılıçların açdırup atlarına ‘inān u ⁽⁶⁾ ziyn urup kana kodılar. Üçer kanadlu sīmurġ yilekli oķların kişler ağızına dizekodılar. Ol yañadan kuşlar daħı ⁽⁷⁾ kanadların açup ve şıġayup ādem leşin yimekten toyup kanıġup mınķarları taşlara sürtüp perlerin açup uçup ⁽⁸⁾ tağlardan götürdükleri miķdārı taşlar alup gelüp Çārşenbe çayınuñ yanında kondılar, oturdılar. Bu yañadan Süleymān ⁽⁹⁾ ol gün ve yarındası vaķt-i duħā olinca yarağ kim gördi. Duħā vaķti olup güneş kubble-i felege dikilicek Süleymān buyurdu. On ⁽¹⁰⁾ iki kez yüz biñ pūlād-pūş ceng eri tonanup metāris bürinüp tuş tuşa Süleymānı gözleyüp tūrdılar. Süleymān daħı ⁽¹¹⁾ işrāk namāzın kılup evrād okıyup cübbe vü cevşen geyüp bindi. On iki biñ ‘ulemā daħı cem‘ olup sekīneyi ‘izzetle getürdiler. ⁽¹²⁾ Geçmiş peyġāmbler ervāħına şalavāt virüp tekbīr getürdiler. Daħı sekīnenün ‘aķabince on iki kez yüz biñ erden sü yürüyüp ⁽¹³⁾ kal‘anuñ kenārına varup nerdübānlar urup mıħırlar alup kalkanlar kōla şalup tīr ü kemān rāst kılup bir nefesden ⁽¹⁴⁾ yā Allāh diyüp ġirīv idüp tabl u naķāreler urup borı vü şurnālar ürüp¹ tuş tuşa Cān bin Cān kal‘asına yüridiler. ⁽¹⁵⁾ Cenge tūrdılar. Kuşlar daħı ol yañadan Süleymān kal‘a üzerine yürüyüş kıldığın göricek Ruħ kuşları daħı ol yañadan ⁽¹⁶⁾ kanad açup her biri kara evler bigi felek yüzine geçüp ol seng-i āsiyāb bigi taşları kal‘anuñ üzerine yağdurdılar, ⁽¹⁷⁾ kan buħārın felege ağdurdılar. Süleymān görüp Hūdħüdi kığırdup eyitdi: “Kuķnūsa varup digil kim kal‘a içre bize ta‘alluķ ‘ammüm ⁽¹⁸⁾ İlyāv Şāh ve daħı dört pehlevānlar vardur. Vaķt ola kim anlara ħaţā vāķi‘ ola. Taşları hemān burc üzere olan ⁽¹⁹⁾ şavaşcılar üzerine atsunlar.” didi. Hūdħüd daħı Süleymāndan varup sözün kuķnūsa söyledi. Kuķnūs daħı ġurāblara ⁽²⁰⁾ ħükm kıldı. Kuşlar dilince çağırup kuşlara yasaķ eyledi kim kal‘anuñ içine taş yağdurmayalar. Gör, Süleymān ne ‘azametlü ⁽²¹⁾ sulţāndı. Leşkerinüñ ekşeri murġāndı.

¹ Ürüp İ: alup T

NAZM

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

Gör nice taht u sa'adet virmiş ana ol ğafūr

[8a] ⁽¹⁾ Ki ins ü cān fermānımıř çāker aña vahř u tuyūr

Yil felekde götürür tahtın anuñ Ķāfdan Ķafa

Cinn rahtın taşırıldı hizmet idüp mār u mūr

⁽²⁾ **NEŞR** Ħakīm ħavlince çünkim ħal'aya Süleymān çerisi yürüyüp ħal'a cengine turıcağ ol yañadan Yünān řāhı, ⁽³⁾ Yünān melikleri nazar kı lup gördiler kim Süleymān bir 'azīm ceng eyledi kim uş Cān bin Cān ħal'asın alur, ğayret kı lup cemiyet idüp ⁽⁴⁾ cenge turdılar. Tüp tüfengler atup öñce gelen erleri urdılar. Ķan ħara yire ħardılar. Ķuşlar daħı hevā yüzinden ⁽⁵⁾ řaħıyup ötdiler. Burclar üzerinde key pāsübānları taşlarla atdılar. ToĶınanı helāk idüp başların şağ kı lup ħafaların ⁽⁶⁾ ayırup menzillerin ħāk itdiler. Kimisi daħı hevā yüzinden inüp řavařcılaruñ ħaynağıla gözlerin çıkarurlardı. Kimisi daħı ⁽⁷⁾ ħanadıla çarpupp biñ ħuş bir ādem başına üşerdi. Ķaynağ taynağ urup yüzün gözün yırtarlarıdı. Öldürüp etin didim didim ⁽⁸⁾ idüp yırtarlarıdı. Ķuşlar řaħıdığundan ħılıçlar şıldısından, oğlar řaħıldısından, tüp tüfengler gü rüldisinden zemīn ü zemān ⁽⁹⁾ içre yire velvele ve göge zelzele düşdi.

NAZM

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

Yirde insān ceng iderdi göklere çıkup ħurūř

⁽¹⁰⁾ Gökde murğān ceng iderdi ħal'a üzre tuş tuş

Ķal'anuñ ħandan olaydı taşı cümle la'l-reng

Nice ādem mişl-i evren ceng iderdi anda ħuş

⁽¹¹⁾ **NEŞR** Ħakīm ħavlince Süleymān çerisi yirden, ħuşlar hevā-yı fenādan ol ħal'a üzerinde bir ceng kıldılar kim ħal'a⁽¹²⁾ nuñ pāsübānları ħal'madı. İllā ħuşlar helāk ü ħāk eyledi. Ķal'anuñ burcları ısız ħalıcağ 'Arab u 'Arbā begleri 'Amāliħa ⁽¹³⁾ serverleri daħı Mışr u Bağdād mübārizlerle nerdübānlardan çıkup ħal'aya aldılar. Ķılıç koydılar, ħal'anuñ içine girdiler. řehr ħal'a ħavmin ⁽¹⁴⁾ ħırmağā, ħanların yire ħarmağā başladılar. Bu yañadan İlyāv řāhıla, 'Anterile, Ra'd bin Berħle, Ķazanferle, Ķaħtān-ı 'Arabile. Bu dört ⁽¹⁵⁾ pehlevānlar zindān içre otururken ceng ğulūsın, ħuşlar

şakıldusun işidüp kıyāmet mi ıopdı ola, nedür diyüp ⁽¹⁶⁾şordılar. ‘Anter, pehlevānlara eyitdi: “Bu ceng āvāzı, kılıç şıldusu, tūp taraķa āvāzı kim gelür. ‘Acebdür kim Süleymān gelüp ⁽¹⁷⁾bu şehre savaş yüritmedise ümizvāruz kim Süleymān gele, ıal‘a ala, bizleri hāş kıla.” didi. İlyāv Şāhıla üç pehlevān ⁽¹⁸⁾bu sözi işidüp ağlaşdılar. Kıanı ol gün ola mı diyüp cān u ciger tağlaşdılar. Bular bunda ol zemān meger kim ⁽¹⁹⁾Yūnān şāhınuñ on dört hātūnı varıdı. On dördinden kırķ dört bıkır kızları varıdı. Cümlesi hūsn içinde lā-⁽²⁰⁾nażīrleridi. Anlar dağı ceng ğulūsından havfa düşüp bir yire cem‘ olup n’idelüm, n’eyleyelüm diyüp ditreşürken aralarından birisi ⁽²¹⁾eydür: “Nā-gāh düşmen şāhumızı zebūn kıla, şehrumızı ala, bizleri yağma kıla. Süleymān oğı bunda tıtsaķdur. Varup [8b] ⁽¹⁾anı görelüm. Göñlin şoralım, ola kim fırsat deminde dermān ve zaħmümüze merhem bulına diyüp ittifaķ kılıp cümlesi tırup ⁽²⁾Yūnān şāhınuñ kırķ dört bıkır kızları la‘l ü cevāhire ğarķ kılıp alup Süleymān nebī karındaşı İlyāv Şāh kıatına geldiler. ⁽³⁾Süleymān nebī karındaşı İlyāv Şāh birle ol dört pehlevān tırupurken evvel iki hāş hādım ellerinde altun çevğānlar ğirüp ⁽⁴⁾geldiler. Selām virüp didiler kim: “İy şāhımuзуñ hātūnları ve kızları sizlere görmege ve göñlüñüz şormağa geldiler” didüği dem ⁽⁵⁾hātūnlar ve kızlar biri ardınca içerü ğirdiler. Şaf bağlayup tırdılar. Cümlesi el sīneye urup kıadlerin hamīde kılıp Süleymān ⁽⁶⁾nebī karındaşı İlyāv Şāha selām virdi. İlyāv Şāh ve pehlevān dağı tırup ‘izzet kılıp ‘aleyk aldılar. Ol hātūnlar Süleymān-ı ⁽⁷⁾nebī karındaşı İlyāv Şāh cemālin ğörüp taħsīn itdiler. İlyāv Şāh dağı Yūnān şāhınuñ kızların ğörüp hūsnlerine hayrān kıaldı. ⁽⁸⁾Şüretler ğördi kim ğözler ğörmüş ve diller hāber virmiş degül.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Her birinüñ yüzi ğüneş alnı ay

⁽⁹⁾Ğamzesi tīr ü hadeng kıaşları yay

Eyle ra‘nā hūblar maħbūblar

Kim ğören ‘āşık olur yoħsul u bay

⁽¹⁰⁾Her birisi hālca üzre¹ oturup

Cāriyeler kıarşu tırupur nīk-rāy

¹ üzre T: üzere İ

Tā bilürler Ʒal‘anuñ alınuğın

⁽¹¹⁾ Tā işitdi na‘ra bunlar kerre- nāy

Cümle işiden ğāfil ü mađrūr olup

Yirlerini bekleridi Ʒış u yay

⁽¹²⁾ **NEŞR** Hākīm Ʒavlınce Süleymān ‘amüsü İlyāv Şāh birle dört pehlevān kim ol hūb şüretleri göricek Ʒayrān ⁽¹³⁾ olup eydür: “İy serverler, Süleymān Şāh geldi. Şāhımızı şıdı, şehre Ʒoydı, ceng Ʒılaştırur. Nā-gāh şehri alup ⁽¹⁴⁾ Ʒılıç birle girirlerse el bizüm, etek sizün” diyüp baş urup yalvaruşdılar, niyāz itdiler. Buğur İlyāv Şāh dağı ol ⁽¹⁵⁾ hātūnlardan bu sözi işidicek ol dört pehlevān serverlerüñ yüzine baƷdı. ‘Anter pehlevān dağı ol hātūnlara ⁽¹⁶⁾ cevāb virüp didi kim: “İy hātūnlar, bu dem bizler birer giriftār u ‘āciz kimesnelerüz. Elümüzden nesne gelmez. Bunlar bu sözdeyiken ⁽¹⁷⁾ Süleymān nebī dağı on bir kez yüz biñ erile ol gün ol gice bir ceng-i ‘azīm Ʒıldılar. Devr-i zemān devr ideli ancılayın Ʒal‘a⁽¹⁸⁾ nuñ cengi Ʒurmamışıdı. ‘ĀƷıbet Yūnān şāhı zebūn Ʒılıp şehri aldılar. Nite? Dil-āverler yiryirin Ʒapuları şıyup ⁽¹⁹⁾ girdiler. Ancalar nerdübānlar Ʒoyup Ʒıkdılar. Ancalar naƷm idüp delüp girdiler. Ceyş dersü şehre girdiler. Yūnān ⁽²⁰⁾ şāhı anı görüp āh idüp dönüp beglerine didi kim: “İy tāc u tahtum revnaƷı beglerüm, taht u tāc-u Yūnān vü mülk-i Ʒaraman ⁽²¹⁾ elden gitdi.” diyüp efgān idicek vezīri eydür: “İy şāh-ı Yūnān ve iy sulţān-ı Ʒaraman, taht u tācdan baht u [9a] ⁽¹⁾ bācdan ƷıƷduñ. Başdan dağı ƷıƷarsın. Yüri Süleymānuñ ‘ammüsü İlyāv Şāhuñ hāk-i pāyine yüz sürüp duğüle ⁽²⁾ var kim saña Süleymāndan günāhuñ dile kim şeffī‘ ola.” didi. Şāh-ı Yūnān dağı vezīr sözile cengi Ʒoyup bāƷı Ʒalan ⁽³⁾ beglerle Ʒurğudlu yiglerle Ʒaş ili serverlerle sürevarup Ʒaşırına girdi. İlyāv Şāhı hābs itdüğü Ʒarafa ⁽⁴⁾ varup girüp görđi kim Süleymānuñ ‘amüsü İlyāv Şāh oturmuş, cümle hāvātīni ve Ʒızları Ʒarşusunda el Ʒavşurup ⁽⁵⁾ Ʒururlar. Yūnān Şāhı anları göricek ne hāldür diyü şordılar. Ulu hātūnı eyitdi: “Yā şāh-ı Yūnān şoñ şanışup ⁽⁶⁾ Süleymānuñ ‘ammisi İlyāv şāhuñ hātırın şormağa geldük. Didi ki fırsat Süleymānuñ olursa bize dest-gīr ola.” didi. ⁽⁷⁾ Yūnān Şāhı dağı gelüp Yūnān serverlerle İlyāv Şāhuñ Ʒademinde baş Ʒoyup öñine gelüp didi kim: “Yā Süleymān ‘ammisi ⁽⁸⁾ İlyāv Şāh, Süleymān gelüp bizi zebūn Ʒılıp Cān ibn [cān] Ʒal‘asın aldı. El bizüm etek senüñ. Benimçün Süleymāndan ⁽⁹⁾ emān dile.” diyüp gelüp İlyāv Şāhuñ ol ‘ād-ı pād şāhuñ elin öpdi, etegin Ʒutdı. İlyāv Şāh dağı dönüp¹ ‘Antere ⁽¹⁰⁾ eyitdi: “Bu ne hāldür kim bizler Ʒutsağiken bunlar gelüp bu dem bizden emān isterler?” diyüp yirinden Ʒurđı. ‘Anter ⁽¹¹⁾ pehlevān eyitdi: “Yā İlyāv Şāh

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ dönüp İ: Ʒonup T

Didi ‘Anter aña yā İlyāv Şāh

Nuşreti virdi Süleymāna İlāh

⁽¹²⁾ Buldı Yūnān şāhı üzre¹ nuşreti

Ḳal‘ayı aldı vü tıtdı milketi

Ol sebebden düşmen oldı pes zebūn

⁽¹³⁾ Saña nāliş itdi ki budur bugün

Kim Süleymāndan dilek eylesin

Şāh-ı Yūnān eyliğin söyleyesin

⁽¹⁴⁾ Bu durur ‘ādet cihānda pādişāh

Böyle gerdiş ider aña mihr ü māh

Vaqt olur kim şāhlara cāhı virür²

Dem düşer ki cāh alup çāhı virür

⁽¹⁵⁾ Döndigince mihr ü māhıla sipihr

Geh ḳahır ḳılar kişiye geh mehir³

---

¹ üzre T: üzere İ

² Bu mısra T’de yoktur.

³ Bu beyit T’de yoktur.

Dün ‘adūya olmışıduķ biz zebūn

⁽¹⁶⁾ Hākķa minnet kim zebūn a‘dā bugūn¹

Var ŧükür ķil kim ħaŧım maġlūb olur

Hāŧıl itdük anı kim maġlūb olur

⁽¹⁷⁾ Böyle diyüp ‘Anter-i ŧāhib-ķırān

Alķıŧ itdi ŧāh İlyāya hemān

NEŖR Hākīm ķavlince ol zemān ⁽¹⁸⁾ ķünkim ‘Anter pehlevān ol cihān-gīr-i zemān eyle diyiceķ İlyāv ŧāhuñ içi taŧı serverile ŧoldı. Andan ķılıç ⁽¹⁹⁾ ħamāyil ķılup etek bile ŧoķup didi kim: “İy sulţān-ı Ķaraman, memleketi ve seni Hāk rāst getürürse ‘ammūm oġlı ķılıcından ⁽²⁰⁾ ķurtaram.” diyüp ‘ömri ve baġtı nev-civān Yūnān ŧāhı alup ķaŧr ķapusına çıķup ŧururken ġördi kim ceŧŧ-i Süleymān ⁽²¹⁾ ķılıçla ŧehre girdiler. Ceng iden sipāhı ķırdılar, yaġmaya ŧurdılar. Yaġma ķılurken Ķartūs-ı ‘Adīle Ķazanfer süre [9b] ⁽¹⁾ süre Yūnān ŧāhınuñ serāyına geldiler. Ķaŧr ķapusınuñ öñünde Süleymānuñ ‘amüsi İlyāv ŧāhı ġördiler. Revān raġŧlarından ⁽²⁾ indiler. ŧād olup ķıvandılar, sevindiler. Ol yañadan İlyāv ŧāh daġı ‘Anterile varanları ġörüp Ķartūs-ı ‘Adīye ķarŧu ⁽³⁾ varup ġörüŧdiler. Hāl-i ħāŧır ŧoriŧdılar. Süleymāndan yaña ġözleŧdiler. Bir ŧarafdan daġı Süleymān daġı ŧād olup ⁽⁴⁾ yaķın irdi. Ķartūs-ı ‘Adī ķarŧu varup Süleymāna müjde ķıldı. Süleymān daġı ŧād olup ħil‘at geyürdi. Andan ⁽⁵⁾ pehlevānlarla sürüp ķaŧr-ı Yūnānī ŧāha geldi. Süleymān geliceķ bu yañadan İlyāv ŧāh Süleymānuñ geldüġin ġörüp ŧād ⁽⁶⁾ olup bilesince Yūnān ŧāhı oġlanlarıyla boyunlarına kefen ŧarup ķarŧu yürüdi. ŧāh Süleymān daġı ol dört pehlevānlarla ⁽⁷⁾ İlyāv ŧāhı dir-aġuŧ ķılup ŧād olup aġladı. Ve ħāllerin ŧordı. Andan Süleymān Yūnān ŧāhıçün ŧorup ⁽⁸⁾ eydür: “Yā İlyāv, bunlar kimlerdür kim senüñle bile yürüdiler. Süleymān böyle diyiceķ İlyāv ŧāh daġı iŧāret idüp ⁽⁹⁾ ŧāh-ı Yūnānı oġlanlarıyla Süleymānuñ ayaġına ŧalup eyitdi: “Yā Süleymān-ı zemān, bunlar Yūnān ŧāhıdur. Oġullarıla ⁽¹⁰⁾ zebūn olup beni penāh ŧutındılar. Senden bunlarıñ ġünāhın dilerem.” diyüp yordu(?) kim Süleymānuñ elin öpdı. ⁽¹¹⁾ Süleymān daġı İlyāv ŧāhı dir-aġuŧ ķılup didi kim

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ Bu beyit T’de yoktur.

Didi ‘ömrüm hāşılı İlyāv Şāh

⁽¹²⁾ Çün yüzün gösterdi baña ol ilāh

Pes yüzüñ gördüğümüz şükraneye

Milke Yūnān mīri şāh olsun yine

⁽¹³⁾ Çün saña kıymadı itdi hizmeti

Pehlevānlaruma daḡı himmeti

Ben daḡı virdüm yine mülkin aña

⁽¹⁴⁾ Mülke Yūnān şāh ola öñden şoña

Mīr-i Yūnān çün degülmiş nā-ḡalef^f

Ki eylemedi ol ‘amuñızı telef

⁽¹⁵⁾ Eylük itdi eylugin bildüm temām

‘Ālem içre eyleyem anı hümām

‘Afv kıldum cürmini her ne ki var

⁽¹⁶⁾ Mülk-i Yūnān içre olsun şehriyār

Böyle diyüp Şeh Süleymān Ḥazreti

Virdi tāc u māl u milke ḡil‘ati

---

¹ nā-ḡalef İ: yā ḡalef T

⁽¹⁷⁾ Diñle imdi kışşa nedür yā emīr

Vir şalāvāt Aḥmed ola dest-gīr

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Süleymān ‘a.s. Yūnān ⁽¹⁸⁾ şāhınıñ günāhın ‘afv idüp raḥm eyleyicek Yūnān şāhı daḥı cān u dilden yüz ḳoyup du‘ā eyledi. Andan şoñra Loḳmān ⁽¹⁹⁾ Ḥakīmle Āşaf daḥı gelüp İlyāv Şāhı görüp şād oldılar. Buğur Süleymān Bādipā-yı ‘ayyāra sen serāy bāmında ṭur ⁽²⁰⁾ ṭur diyüp kendüsi Yūnān şāhını alup ḳaşra girdi. Şāh oturup vezīrler ḳarşu ṭurdı ve ol dört pehlevānıla ⁽²¹⁾ İlyāv Şāh başlarından geḳen aḥvāli evvel āḥir ḥaber virdiler. Süleymān daḥı Yūnān şāhuñ ḥatūnları **[10a]** ⁽¹⁾ ve kendüsi bunlara ‘izzet ḳılduğın işidüp Yūnān ḥīle ḳılduğı ğazabı bi’l-küllīye göñlinden sürdi. Andan ⁽²⁾ eydür: “İy Yūnān şāh, olan oldu, giden gitdi. Bu demden girü ḥavfı dilden sür, yūri ḥazīne⁽³⁾ lerüñi getür. Başuñ şükrānesi selāṭīn serverlere ulaşdur. Ḳaraman memleketi yine senüñ olsun.” Bu sözi işidüp ⁽⁴⁾ Yūnān şāhı daḥı cümle ḥavfı göñülden sürdi. ‘Aḳlı ḳuvvet ṭutdı. Vardı ki ḥazīnesin getüre. Ceyş-i Süleymān ⁽⁵⁾ ol gün ol gice şehr-i Yūnānı yağma ḳıldılar. Şabāḥ Süleymān buyurdı, çeri şehrden ṭaşra sürdiler. Emn ü emān ⁽⁶⁾ ḳıgırtıldılar. Cümle selāṭīn serverler daḥı Süleymān ḳatına cem‘ olup dīvān ṭutup kim oturup kim ṭururdı. Andan Yūnān ⁽⁷⁾ şāhı gelüp Ḳaraman memleketinüñ miftaḥlarını, olan ḥazīnelerini alup getürüp Süleymān Ḥazretinüñ öñünde ḳoyup ⁽⁸⁾ ve yüz yire urup fermāna ṭurup eyitdi: “Yā Süleymān, mürüvvet ve kerem senüñdür. Devlet ü sa‘ādetle lāyık neyise ⁽⁹⁾ şöyle ḳıl.” diyüp du‘ā ḳıldı. Andan Süleymān eyitdi: “İy şāh-ı Yūnān, ḳünki sen seni ‘āciz bildüñ. Sen saña geldüñ. ⁽¹⁰⁾ Biz daḥı suçuñdan geḳüp yine memleketiñi saña virdük.” diyüp yir gösterdiler. Yūnān şāhı selāṭīnler şuffasında ⁽¹¹⁾ oturdı. Oğlanları ḥizmete ṭurdılar. Andan ol meclise ḥāzır olanlar Süleymān Ḥazretine göz urdılar. ⁽¹²⁾ Yūnān şāhı ḳılduğı iḥsāna ḥayrān ḳalup taḥsīn itdiler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

İmtihān kim itdi begler Şeh Süleymān Ḥazretin

⁽¹³⁾ Mīr ü Yūnān şāhına eyledüğü ol himmetin

Ḳıldı taḥsīn cümle begler Şeh Süleymān özine

İtdiler alḳış temāmet görcek¹ ol mürüvvetin²

¹ görcek İ: göricek T

² mürüvvetin İ: mürüvetin T

⁽¹⁴⁾ Şāh gerek kim mürüvvet ehli_ola¹ şāhib-kerem

Luţfi birle kıl adına hıǵı tıttup milketin

Şeh Süleymān mişli ‘ādil gelmedi devrāna hıç

⁽¹⁵⁾ ‘Adl ü dādı eyleyüben Hıǵı irürdi t̄ā‘atın

Gāh Tivrīt okurıdı gāh şuhuf geh Zebūr

T̄ā‘atıla geçürürdi ‘ömri içre sā‘atın

⁽¹⁶⁾ Şeh Süleymān rühi [i]çün kıl du‘ayı şıdkıla

Vir şalavāt Muştafāya kıl edā hem sünnetin

NEŞR Hākīm kavlınce Süleymān-ı ⁽¹⁷⁾ Nebī bu mürüvveti idicek yine Yūnānī şāha didi kim: “İy sulţān-ı Yūnān, şol dem ki benüm gönderdügüm çeriyi şıduñ. İlyāv ⁽¹⁸⁾ Şāhı kim tıttuñ. Bu kadar ādemüm kılıçdan geçürdüñ, bī-günāh helāk eyledüñ. Kimüñ tanışığıla ve kimüñ sözile eyledüñdi? ⁽¹⁹⁾ Baña rāstın digil.” didi. Süleymān eyle diyicek Yūnān şāhı eyitdi: “Yā Süleymān-ı zemān, ol vaqt diledüm ki cümlesin ⁽²⁰⁾ habs kılam. Ammā kim benüm yanumda bir melik varıdı. Menteşe milkine hāndur, kaynatamıdı. Adına Qamkūl dirler. Ol Qamkūluñ sözile ⁽²¹⁾ ‘amel kılup bu kadar kişilerüñ boynın urdum, günāha girdüm. Bilmedüm, ol hāyinüñ sözile ‘amel kıldum. Egerçi kim [10b] ⁽¹⁾ vezīrlerüm men‘ eyledi. Ammā kim ol kaynatam olmağın sözinden geçemedüm.” didi. Süleymān eyitdi: “İy pādīşāh-ı cihān şimdi ⁽²⁾ ol kayınatañ kandanur?” Yūnān şāhı eyitdi: “İy pādīşāh-ı cihān, bundadır.” ⁽³⁾ Süleymān hüküm eyledi kim defⁱ2 getüreler. Süleymān hüküm idicek Yūnān şāhı dağı oğlanlarına buyurdı. Defⁱ Qamkūlu getürdiler. Süleymāna karşı siyāsete turgurdılar. ⁽⁴⁾ Süleymān gördi kim kırk dört arış kadd ü³ kāmēti, qahramān-şalābet, bir ‘acāyib qoca cübbe ve cevşeni üzerinde, kılıç yüzinde ⁽⁵⁾ rişteleyin biçilmiş zağımlar yiyüp saçılmış, bebr ü peleng gibi qana qarq olmuş tıtturur. Süleymān bu harīfi böyle göricek didi kim: ⁽⁶⁾ “İy güm-rāh, ben Qaraman meliki birle ‘ahd itmişken niçün ‘ahdin şıdurduñ?” Qamkūl dağı gāyet kinedār kişidi. Yūnān şāhı ⁽⁷⁾ Süleymāna karşı zebün görüp kibr ü kīni içinden mevc ururdu. Andan didi kim: “ İy adı şanı belürsüz Süleymāncuq ve iy demürce ⁽⁸⁾ oğlı, ‘Arab beççecük. Sencileyin kişinüñ ne ‘ahdi ola kim bizcileyin ulu aşılıllar anı gözleye?” Qamkūl şöyle

¹ ehli ola: ehli ola vü İ, T

² defⁱ T: defⁱ İ

³ kadd ü T: kaddi İ

didüğine Süleymān kaçıldı, ⁽⁹⁾ Ҷамқўли дār buyurdi. Andan Bādīpā-yı ‘ayyār bebr ü peleng yünlü cellādlarla üşegelüp Ҷамқўли alup қаşıрдан чıқарup sıyāset⁽¹⁰⁾ gāha gelüp boğazından aşdılar. ‘Ömri şecerin¹ zebh būninden kesdiler. Nādiyeler nidā kıldılar kim

NAẒM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ Şalb idüben ‘ömri yasın yasdılar

Ancılayın pehlevānı aşdılar

Ҷамқўла dahı қалмаdı cihān

⁽¹²⁾ Hāki yeksān itdi anı bu zemān

Anca biñ biñ Ҷамқўl²-ı nāmudār

Ҷayşere beñzer şehiken oldı dār

⁽¹³⁾ İns ü cin olsun gerek rūh u melek

Bāķī қалмаз kimseye çarh-ı felek

Ger cihān bāķī қalaydı yādigār

⁽¹⁴⁾ Şeh Süleymāna қalurdı pāyidār

Kim cihān milkin tıutup Ҷafdān Ҷafa

Dem sürerken қılmadı devrān vefā

¹ şecerin İ: şecer T

² Ҷамқўl-ı T: Ҷамқavl-u İ

⁽¹⁵⁾ anı yā Cemşīd ü aḥḥākile Cem

Devr elinden çekmişidi uşsa am

anı sulṭān Ḥān Muḥammed bin Murād

⁽¹⁶⁾ Sinle ire tozıdur ḥākini bād

an[1] sulṭān Muṣṭafā yā ṣāh-ı Cem

Devr elinden cümle çekdi derd ü am

⁽¹⁷⁾ Şordi anın cān alup arḥ-u felek

Bursada yatur şıķup tābūt teng

Ḥāl-i ālem bu durur yoķdur umān

⁽¹⁸⁾ Bākī Ḥaķdur ayrısıdur külli fān

āķılısañ virme oñül āleme

Kim vücūduñ döniserdür ademe

⁽¹⁹⁾ Ger ılam dırsen yarağı sen şaḥīḥ

Vir şalāvāt cān u dilden yā melīḥ

NEŞR Ḥakīm avlince ışsa ⁽²⁰⁾ dırāz ılmayalum. ünküm amķūlı dār eylediler. Andan soñra Süleymān ‘a.s. al‘adan ıķdı. Ol yañadan Hüdhüd daḥı uşlar ⁽²¹⁾ şaffından gelüp Süleymānuñ henüz atına binmeden yüzün yire sürüp dilince eyitdi: “Yā Resula’llāh, devlet u nuşret saña yār ola. **[11a]** ⁽¹⁾ ‘Aduñ zār u maḥzūndār ola. uķnūs uşı ḥazretüñe gelmek diler. Ḥak-i pāyüñe yüz sürmek diler. Velīkin al‘aya ⁽²⁾ icāzet dilerler.” didi. Süleymān cevāb virdi kim: “Yā Hüdhüd, ıķup dīvān ḥāneye varıcak gelesiz.” didi. Hüdhüd ⁽³⁾ uçup gitdi, uķnūsa didi. uşlar daḥı uçup bārigāh-ı Süleymānuñ

üzerine gelüp hevâ yüzinde tırdılar. Kuş⁽⁴⁾ lar kanadından felek yüzi görünmez oldu. Önce ruh kuşu ve tavşancıl ve şubağa ve şahin ve şungur ve balaban⁽⁵⁾ ve kerkes ve lorı kuşu dağı bunlara beñzer ulu kuşlar Süleymānuñ üzerince Süleymān atıla yürüyüp¹ giderken o⁽⁶⁾ üzerinde gölge kıllup çevresince bile giderlerdi. Yūnān şahı dağı ata binüp oğlanlarıyla Süleymānuñ atı önünce⁽⁷⁾ yürüyüp Süleymānuñ otağına geldiler. Süleymān tahtına ağup dīvān-ı ‘azīm tırdı. Nite? Evvelen Süleymān ‘a.s. biñ bir direkli⁽⁸⁾ kızıl atılsadan bārigāhuñ içine kim girdi. Kızıl altundan tahtınuñ üzerinde çıkup oturdu. On iki biñ sipāhī⁽⁹⁾ Sührāb Şāhıla Mısr sultānı Celaleddīn birle Bağdād meliki Tubba‘ bin Aşda‘ıla Kayşer Rūmıla altun gümüş şandalī⁽¹⁰⁾ üzerinde sağ ve şol geçüp oturdılar. On iki şıbtuñ begleri, ‘Arab u ‘Arbā yigleri, ‘Amālīka serverleri, ‘Ādī⁽¹¹⁾ pehlevānları dağı her biri sedd-i İskender bigi yir yüzinde oturdılar. Ve altı biñ altı yüz altun çomaklı çāvūşlar² biñ⁽¹²⁾ iki yüz gümüş degneklü hācibler dergāh çevresinde tırup gelüp giden begleri indirüp bindürürlerdi. On⁽¹³⁾ iki kez yüz biñ alnı düz sipāhī atıls-ı bārigāh-ı Süleymānīde kafadār olup girde-piç olup tıruurlardı. Kuşlar re‘isi⁽¹⁴⁾ kuşnūs, ruh kuşlarıyla gelüp dergāhda gümüş şandalīler üzre oturdılar. Kuş dilince Süleymāna du‘ālar kıldılar.⁽¹⁵⁾ Süleymān dağı anlara istimālat eyledi. Kal‘a cengin hiş verdüñüz, hizmet kılduñuz diyüp söyledi. Hüdhüd⁽¹⁶⁾ dağı taht merkezi üzerinde oturdu. Süleymānuñ saltanatın teferruc kıldı. Bākī kuşlar dağı kanad kanada⁽¹⁷⁾ çatup tıruurlardı. Dillerince teferruc kıluurlardı. Süleymāna alkış ve medh iderlerdi. Andan Süleymān buyurdu, hon-ı⁽¹⁸⁾ Süleymānī geldi. Yinildi, içildi. Du‘ā kılındı. Andan şofralar götürülüp meclisler kıruıldı. Ol maħbūb sākīler⁽¹⁹⁾ zerrīn bādiyeler ele urdılar. Kūt-ı revān birle pür kıllup ‘arağ..³ cūşlarıyla tıoldurdular. Sağ ve şol seyyāreleyn⁽²⁰⁾ seyr kıldılar. Şanasın kim her birisi hūridür. Āb-u kevşerle şāgar gezdürür⁴ yā ho melekdür. Felekte şemsi kamer-gisterdür. Oturan,⁽²¹⁾ tıuran beglere ve yiglere teyf-i menķur sundılar. Tāvūs-veş cevlān kıllup döndiler. Andan sāzendeler ve güyendeler [11b]⁽¹⁾ şaffıla oturup sazlu sazların ilerü getürdiler. Çeng, kāmūn, ‘ūd, şantūr, erģanūnları inletdiler ve şişteleri⁽²⁾ söyletdiler. Ve defler yüzinde tabancalar⁵ urup gümrettdiler, birbirile⁶ āhenk tıtdılar. Pes Dāvūd elhānlu, bülbül-i kumrı nevālu⁽³⁾ güyende ser-‘āğāz kim⁷ itdiler. İrakdan gāh Hicāza gāh Şifāhāna gitdiler. Meclis-i Süleymānı zeyn itdiler. Yidiler, içdiler, ‘alā-⁽⁴⁾ rağm-ı rüzigār hiş geçdiler. Egerçi kim Süleymān Hāzreti şekkerī şerbet içerdı, meyi nūş kılmazdı. Velīkin melikleri meyden⁽⁵⁾ hālī degillerdi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ yürüyüp T: yöreyüp İ

² serverleri ... biñ iki yüz: - T

³ ‘arağ.. İ, T: metni yapıştır

⁴ Kevşerle şāgarlardur yā ho İ: kevşerdür yā hoz T

⁵ tabancalar İ: tapançalar T

⁶ birbirile İ: urup birbirile T

⁷ kim İ: - T

Zer-kağeğden olu Şunup mlaml

Sk elinden begler idi nk-đl

⁽⁶⁾alınup eng  ağne dla

ŐeŐte knn dile gelp itdi kl

Sk-i gl-ruğ Őıgayup skn

⁽⁷⁾Rhat'l-ervğ Şundi hb-ceml

Geri Őer mey đarmdur yok gmn

Lki hŐŐa bu ki ider def mell

⁽⁸⁾İ dimezem ieriseğ i an[]

T ki nfi dŐe sağa ber-keml

NEŞR Hkm kavlince iŐ u ⁽⁹⁾nŐ kemle ircek ilyv Őh ayağ zerine gelp tağt pyin pp devm- devlete du klup didi kim: “İy Sleymn- zemn ⁽¹⁰⁾ve sulđn- cihn ve Őhn, dilek klurum kim Ynn hlkndan ne kaçar esr¹ varsa dkelisin beglerden emrlerden ⁽¹¹⁾kibr u Őıđrdan cmlenin zd klasn.” didi. Sleymn dağı buyurdu. Ol kavmden ne değl tusağlar varsa ⁽¹²⁾varup alup getrdiler. Cmlenin Sleymn zd eyledi. Ol alt melik kim vilyet-i eğlim seyyidi her birine yine vilyetlerin ⁽¹³⁾bađŐ klup dd eyledi. Anlar dağı Sleymnuğ ol keremin grp cn u dilden klı oldlar. Ve dağı ne değl be-nm dil-verler varsa ⁽¹⁴⁾bendelerin alup cmlenin hlatlayup zd kld. Sleymnuğ ol mrvvetin grp oturan² uran begler tađŐn kldlar. Buğur Sleymnuğ ⁽¹⁵⁾mbrek beğzi gh gl bigi aılıp Őd olurdu. Gh gnca-veş drlp mbrek³ gğline gbr yrenrdu. Buğur Loğmn Hkm sul klup ⁽¹⁶⁾didi kim: “İy pdiŐh- zemn, nedendr kim gh gl bigi tebessm klup Őd gsterrsin gh gnca-veş dil-teng olursn?” Cevb ⁽¹⁷⁾virdi kim: “Y Loğmn Hkm, Őd olduğum budur kim Ynn Őhla ceng  cidl nihyete irdi. Hk tel bu

¹ esr İ: ister T

² oturan İ: - T

³ mbrek T: - İ

mağşūdumı virdi. ⁽¹⁸⁾ Ammā ğam-gīn olduğum budur kim bir taraftan ğuşşasın çekerem kim cigerüm
 hūn kılup durur. Bir yañadan اوسوس meliki birle Benī Aşfer ⁽¹⁹⁾ melikinüñ derdi gözlerüm yaşın
 gül-gün kılup durur. Anlara ğam-gīnem.” didi. Süleymān ‘a.s. eyle diyicek Loḳmān-ı Hākīm eyitdi:
 “Yā Süleymān-ı zemān

⁽²⁰⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bil ki miḥnet-hāne durur kārıgāh

Bunda ne dervīş olur şād ne ḥo şāh

Ger ḥiredmend ola pīr ü yā cevān

⁽²¹⁾ Çarḥ elinden idiser efgān u āh

Var mı dil kim tağlamadı nār-ı çārḥ

Var mı gönül itmedi anı tebāh

[12a] ⁽¹⁾ Her kemālūñ āḥiridür pes zevāl

Görmemisin naḳş görür bedr ü māh

‘Usri yusrā¹ didi çünki zü’l-celāl

⁽²⁾ Ğam şoniñda şādī virür ol ilāh

Böyle diyüp anda Loḳmān-u Hākīm

Oldı sākın vir şalāvāt nīk-ḥāh

¹ (Kurān-ı Kerīm 94:5): “Şüphesiz güçlkle beraber bir kolaylık vardır.”

⁽³⁾ **NEŞR** Hākīm qavlince Loqmān Hākīm felek hālin zemāne ef‘ālin beyān idicek Süleymānuñ dağı mübārek hātırı qarār ⁽⁴⁾ tıtdı. Buğur Süleymān eydür: “Acebā kim ola kim¹ varup bize Emrenūs şāhından haber getüre. Bādıpā ayağ üzre tıtururken ⁽⁵⁾ ben qıluñ varayın, belkim birisinüñ başın bile getüreyin.” didi. Destūr diledi, Süleymān Bādıpānuñ bu sözün işidicek ⁽⁶⁾ şād olup eyitdi: “Yā Bādıpā, elüñden gelür.” diyüp hil‘at geyürdi. Velīkin Bādıpāyı ögütledi. Eyitdi: “Yā Bādıpā, zinhār ⁽⁷⁾ ihtiyātdan hālī olmağıl kim ‘āqıllaruñ ruğ pışuvāsı ihtiyātdur. Ve bir dağı bu kim ⁽⁸⁾ ulu pādişāhlaruñ başlarına qaşd eylemegil kim ulu pādişāhları kāfir dağı olursa öldürmek olmaz. Vaqt ola kim ĩmāna gele. Anuñ ĩmāna geldüğü sebebden nice kāfir ⁽⁹⁾ dağı ĩmāna geleser. Ve bir dağı bu kim benüm aduma lāyıq degüldür kim sen varup birisin helāk kılasın.” didi. “İşidenler diyeler kim ⁽¹⁰⁾ Süleymān andan qorqup varup ceng kılmadı, ‘ayyār gönderüp uğurlayın başın kesdürüp helāk itdirdi. Yā Bādıpā-yı ‘ayyār

⁽¹¹⁾ **NAZM**

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Tı tut naşīhat ne ki dirsem eyle cehd

Pādişāhlar başına eyleme qaşd

⁽¹²⁾ Hāq te‘ālā irgürürse varavuz

Leşkerin haşmuñ temāmet kıravuz

Her bir eri olsa āhenden hişār

⁽¹³⁾ Darb u harble kılam anı tārümār

Yir tulusı leşkerin tozca kıyam

Bahre beñzer erlerin buzca kıyam

⁽¹⁴⁾ Yüz biñ olsa aña beñzer düşmenān

Cümlesin kılam hezīmet bī-gümān

---

¹ kim İ: - T

Çün cihānı baña virdi Hāḡ te‘āl

⁽¹⁵⁾ Yārī kı lup vire nuşret zü'l-celāl

Der Temşilāt-ı Destān-ı Māzī

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁶⁾ Diñle iy mü‘min ḡarındaş ehl-i rāz

Bir meşel diyem saña aña ser-firāz

Şeh Süleymān aḡluñ olur fi‘l-meşel

⁽¹⁷⁾ Tābi‘-i ‘aḡluñ ḡuvā-yı bī‘-ilel

Nefs-i emmāre mişāli Bādıpāy

Buḡl şehvet işidür iy nīk-rāy

⁽¹⁸⁾ Kibr ü kīn [ü] tōhmet ü buḡz u ḡāzab

Bādıpānuñ fi‘lidür itme ta‘ab

Çün Süleymān eyledüñse nefsi rām

⁽¹⁹⁾ Cānuña cennet olur yarın maḡām

Mā’ u menlikden özüñ eyle ḡalāş

Hāzret-i Hāḡda olasın tā ki ḡāş

⁽²⁰⁾ Māsivādan maḥv kıl key ḥoduñı

Bulasın Ḥaḳdan begüm maḳşūduñı

Māsivādan ḳoma ḳalbūñde niyāz

⁽²¹⁾ Kı ide raḥmet ḥazretüñe kār-sāz

Maḥv iderseñ ‘aşıḳāne cān u ten

Zerre miḳdārı ḳomaḡıl mā’ u men¹

[12b] ⁽¹⁾ Milk ü mālı terk ideḡör nāmever

Bu ta‘alluḳdan ḳoma dilde eṣer

‘Işḳ içinde ḳanı ol kim muḥlaḳā

⁽²⁾ Bulasın milk-i Ḥaḳı milk-ü beḳā

‘Işḳıla rüsvā olan Mañşūr-vār

Göriser dār içre ol deyr ü diyār

⁽³⁾ ‘Işḳa cān viren bula esrār-ı dīst

Cümle şeyden işidür güftār-ı dīst

Meclis-i Āḥir

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

---

¹ Bu beyit T’de nazmın son beytidir.

⁽⁴⁾ Hakkā minnet gevher-i emlaḥ-kelām

Yüz yitmiş bir mecālis oldu tām

Böyle hoş tertibile didüm şahih

⁽⁵⁾ Tā ki taḥsīn ide okuyup her faṣih

Neşrini zībā didüm gāyet laṭif

Naẓmını ra‘nā neşir didüm şerif

⁽⁶⁾ Ger ecelden mühleti bulam temām

Söyleyem gāyet ‘acīb emlaḥ kelām

Hoş ‘acāyib dāstānlar şerḥ idem

⁽⁷⁾ Rāstın eydüp kizb aradan ṭarḥ idem

Güş idenler ḳala ḫayrān sözüme

Āferīnler getürelər özüme

⁽⁸⁾ Var ümizüm ḫayrıla yād idesin

Sinde Firdevsī cānın şād idesin

Luṭf idüp Firdevsiyi her kim aña

⁽⁹⁾ Hakk te‘ālā raḫmet itsün pes aña

İy deñize mähî viren murğa hüt

Çurı taşdan şu çıkarın yirden ot

⁽¹⁰⁾ Yağmurı gökden viren taşdan güher

‘Anberi hākden viren şudan durer

Çanı şu vü şuyı insān eyleyen

⁽¹¹⁾ Hāki gūyā ehl-i ‘irfān eyleyen

Mağzen-i esrār-ı¹ Çur’ān hākkıçün

Zümre-i rahmān u hāşān hākkıçün

⁽¹²⁾ Cürmini Firdevsinüñ sen eyle ‘afv

Gerçi kim itdüm be-ğāyet çok sehiv

Cürm ucundan ider olsam āh u vāh

⁽¹³⁾ Çarḥ-ı gerdān zātı ola key siyāh

Anı kim cem‘ eyledümdi derdile

Nefs-i emmāre virüpdür hep yile

⁽¹⁴⁾ Her cihetden eyledüm cürm-i kebîr

Āh eger kim olmaya Hāk destigîr

---

¹ Mağzen-i esrār-ı T: Mağzen-ü esrār-u İ

Ol Muḥammed nūrı ḥaḳḳı yā ilāh

⁽¹⁵⁾ ‘Afv kıl Firdevsi kim itdi günāh

Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ yār-ı cān

Vir şalāvāt cān u dilden sen revān

3.3.2.2. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş İkinci Meclisinüñ Zikrindedür

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Aç lebün kim teng-i şekker yād idem

⁽¹⁷⁾ Çöz şaçuñ ki müşk-i ‘anber yād idem

Dile gel ki bülbül-i gül māt ola

Di şahun ki dürr-i gevher yād idem

⁽¹⁸⁾ Ğamze kıl nerges çemende ola zār

Ṭur örü kim serv-i ‘ar‘ar yād idem

Sākiyā gül-gün meyile şun kadeḥ

⁽¹⁹⁾ Nuḳl için tā la‘l-i dilber yād idem

Faşl-ı güldür vaşl-ı dilber ola ger

Ḥūr-u cennet kāferem ger yād idem

⁽²⁰⁾ Ḥusrevā Ferhāduña itseñ nażar

Ḥüb şīrīn nāzük aḥber yād idem

Şeh Süleymān kışşasın gūş eyleyüp

⁽²¹⁾Vir şalāvāt kim peyember yād idem

Der Beyān-ı Kāşid Sīmurğ Be-Dergāh-ı Hāzret-i Süleymān ‘Aleyhi's-selām

[13a] ⁽¹⁾Loqmān-ı Hākīm Süleymān Hāzretine bu vechile du‘ā kılmakda, anuñ sözi Süleymāna hoş gelmekte. Ammā kim bizüm kışşamuz ⁽²⁾ez-īn cānib sīmurğa geldi. Nite? Ol zemān kim sīmurğ kuşu kaza, baħrī kuşların ser-henglignin virmek dileyüp ⁽³⁾ol gice ol selāmet birle dönüp Süleymān Hāzretine ne vechile varacağın fikr iderken nā-gāh dün sürülüp ⁽⁴⁾tañ kim atdı. Ordı içindeki ħurūsar kim çağrışup ötdi. Āfitāb şuglesi ‘ālemi rüşen itdi. Serv, ‘ar‘ar ⁽⁵⁾üzerindeki kuşçağaz ħālıķı dillü dilince dile gelüp tesbīh idüp ötdi. Her birisi feryādların¹ göge irirdiler. ⁽⁶⁾Şadaların sīmurğ kuşınıñ sem‘ine irürdiler. ‘Ankā-yı cihān daħı şubħ-dem olıcaķ şāh yirlerin tağıdup tāvūs Rıdvān-⁽⁷⁾veş² dile gelüp elhān birle şadā itdi. Hüdħüdi gügercin ve şebbāz işitdiler. Sīmurğın katına geldiler. Andan ⁽⁸⁾sīmurğ buyurdı. Hāzır olan murğān katına cem‘ olalar. Nite? Evvel dāne yiyen kuşların sultānı tāvūs ol ⁽⁹⁾rābī‘ası Ālūs(?) başına Cemşīd-veş muraşşā‘ tācin urunup³ lāziverdī⁴ kabāsın geyüp üzerine zer-beft cūbbesin bürünüp ⁽¹⁰⁾cevlāna kılķup tūrurdu. Cemī‘-i ħubūbāt yeyen kuşları daħı katına cem‘ idüben per açup uçup sīmurğ tūrduğı ⁽¹¹⁾maķāma geçüp geldiler. Sultān-ı murğān[a] murğāna⁵ tapu kıldılar. Şağ tarafda oturdılar, kōndılar. Ol yañadan daħı ⁽¹²⁾baħrī kuşlar sultānı Baṭ-ābī daħı boyun uzadup baş kıldurup egnine kākūmī cūbbesin alup baħr-i ‘Ummān içre ⁽¹³⁾şeher-gāhdan talup ħusl kılup delim ħālıķa evrād okuyup andan kuşlarla kanad açup uçup baħri geçüp ⁽¹⁴⁾sīmurğ katına gelüp kōnmaķ dileyiceķ gördiler kim sīmurğın şağ tarafında tāvūs kōnup oturup ħubūbāt yeyen ⁽¹⁵⁾kuşlarla buğur gerden-dirāz hevā yüzinden inmedi. Gelüp sīmurğ kenārına şol kōla kōnmadı. Sakķā kuşın⁶ katına ⁽¹⁶⁾kığırdup eyitdi: “Var sīmurğa digil kim şol kōl ħod tāvūs kuşınındur, şağ kōl benümdür. Ve nedendür kim benüm yirüme ⁽¹⁷⁾tāvūs kuşu kōna? Tāvūs ħākīdür, ben ābīyem. Āb, ħākdan efdāldür. Şağ kōl benümdür, ben kōnaram. Eger tāvūs kuşu ⁽¹⁸⁾şol yaña kılķup ħubūbāt yeyen kuşlarla kōnmayacaķ olursa ben yine dönerem, giderem.” didi. Digil, didi. Sakķā kuşu daħı ⁽¹⁹⁾gelüp sīmurğa gerden-dirāzuñ sözini söyledi, şerħ eyledi. Sīmurğ daħı tāvūsa beyān eyledi. Didi kim: “Baṭ-ı ābīnūñ ⁽²⁰⁾mizācı hevāyīdür, göñlince olalum. Süleymān Hāzretine varınca maķāmlu maķāmuñuzda oturuñ, ol göstere.” didi. Tāvūs ⁽²¹⁾eyitdi: “Ben uçmaķdan çıkdum, cennet murğıyam. Benüm maķāmum firdevs-i na‘īmdür. Andan çıkdugum yitmez mi kim şimdi şol

¹ feryādın İ: feryādların T / irirdiler İ: irgürdiler T

² Rıdvān-veş İ: Rıdvān T

³ urunup İ: örtüp T

⁴ lāziverdī T: lāreverdī İ

⁵ murğāna İ, T: murğān

⁶ kuşın İ: kuşını T

çola [13b] ⁽¹⁾ sürelüm.” didi. Pes varamazam¹, diyüp rızā virmedi. Gerden-dirāz kim dur kim bu dem gelüp sağ çolda otura diyüp ⁽²⁾ verhem eyledi. Sīmurğ sözün eslemedi. Sīmurğ eyitdi: “Yā saḳḳā kuşı, var baṭṭ-ı ābīye digil kim Süleymāna varınca şabr eylesün, ⁽³⁾ kerem kılsun. Ol zemān kim ol dergāha varavuz. Süleymān peygamberdür, mürseldür. Her biriñüze yir göstere digil.” didi. ⁽⁴⁾ Laḳlaḳ kim şeyḥ-i murğānıdı. Anı bile gönderdi. Ma‘a’l-kışşa gelüp hevā yüzinde Laḳlaḳ daḥı gerden dirāza Sīmurğ ağızından ⁽⁵⁾ naşīḥat eyledi. Ammā kim kabūl kılmadı, eslemedi. Buğur eyle olıcaḳ Sīmurğ ‘aciz ḳaldı. Gerden dirāz daḥı geldi. Varup ⁽⁶⁾ deryā yüzinde ḳondı. Yine maḳāmına indi, didi kim ne buyurursa sīmurğa muṭī‘em, lā dimezem. Ammā kim Süleymān Ḥazretine varıncaya ⁽⁷⁾ ne şol çola ne sağ ḳonaram. Ne buyurursa buyursın.” didi. Sīmurğ nā-çār olup didi kim: “Benüm sözüm budur kim meşveret ⁽⁸⁾ ḳılavuz. Süleymāna ne vechile varavuz? Ve hem her cins kuşlardan ḳanḳı cins gelüpdür ve ḳanḳı cins gelmeyüpdür, bilevüz.” didi. ⁽⁹⁾ Gerden dirāza didiler kim: “Sīmurğuñ bu sözine ne dirsın? Saḳḳā kuşıla ḳuğı kuşın gönderdi kim benüm yirüme bunlaruñıla ⁽¹⁰⁾ meşveret eylesün. Ne kim buyurursa iṭā‘at kılıram.” didi. Saḳḳā kuşıla ḳuğu kuşı daḥı gelüp iṭā‘at kılıp didiler kim: ⁽¹¹⁾ “Gelmez, ammā ne kim meşveret kılırsañ ben anuñ vekīliyem.” didi. Sīmurğ ḳaşd itdi kim varup gerden-dirāzı helāk² kılıp, bağrını çāk ⁽¹²⁾ ide. Ammā kim yine şabr eyledi. Baḥrī kuş tağıla didi, ṭınmadı. Buğur sīmurğ didi kim: “Ben dilerem kim Süleymāna birkaç kuşlar ⁽¹³⁾ cāsūs gönderem. Varup ḳuḳnūsıla bulışalar. Hem Süleymān Ḥazretine benüm kelāmum aña irgürüñ. Süleymān daḥı āğāh ola. Andan ⁽¹⁴⁾ şoñra yarındası varup Süleymānuñ dergāhına gidevüz. Ḥāk-i pāyine yüz sürevüz.” didi. Sīmurğ eyle diyiceḳ ṭāvūs kuşı ⁽¹⁵⁾ ve bākī kuşlar daḥı müvecceḳ gördiler. Andan şoñra ṭāvūs kuşı kendinüñ ḥaşlarından laḳlaḳı ve baḥrī kuşlardan ⁽¹⁶⁾ saḳḳa³ kuşını ve sīmurğ daḥı kendinüñ etbā‘ından bir kuş ya‘nī süglünü gönderdi. Bu üç ilçi⁴ varup ḳuḳnūs ile bulışalar. ⁽¹⁷⁾ Andan şoñra ḳuḳnūs daḥı Süleymāna ‘arz ide. Sīmurğ geliceḳ sağ ve şolında ḳanḳı cins kuşlar ṭuralar kim ortalarında ⁽¹⁸⁾ iḥtilāf ve niza‘ ve nifāk olmaya, bildüreler. Bu meşveret üzere ol üç kuş daḥı ya‘nī saḳḳa kuşı ve laḳlaḳ ve sīmurğ ḥizmetkārı ⁽¹⁹⁾ süglün per açup felek evcine geçüp yir yüzine nazar kılıp ‘azm-i Süleymān idüp gitdiler. Āḥirkār gelüp Süleymān dergāhına ⁽²⁰⁾ yitdiler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Vaḳt-ı nīm-çāşt olıcaḳ añla temām

Geldiler şāh dergehine nīkūnām

¹ varamazam İ: varmazam T

² helāk İ: hilāk T

³ saḳḳa T: suḳḳası İ

⁴ ilçi İ: elçi T

⁽²¹⁾ Her birisi açuban kara kanad

Kükrişürdi şanasın ra‘d u gamām

NEŞR Hākīm kavlınce çünkim [14a] ⁽¹⁾ ol üç murğ kâşidân-ı sîmurğ felek yüzinden uçup kanad açup ‘Arab ser-ḥaddinden Yünān milkine kim geçdiler. Konya ⁽²⁾ şahrāsına Süleymān nebī turduğı maḳāma gelüp yitdiler. Felek yüzinden yir yüzine nazar kırup gördiler kim bir ‘azīm şahrā. Evcine ⁽³⁾ göz irişmeden ğarbdan yaña tağ eteginde bir mu‘azzam şehir, vasaṭında bir ‘ālī ḳal‘a keyvāndan nişān virür. Andan soñra Konya ⁽⁴⁾ şahrāsında Cān bin cān ḳal‘asınun şarḳdan yañasında ol ḳadar ḥayme vü ḥırgāh, bār u büngāhlar ḳurulmuş kim otaḳlar ḳubbe⁽⁵⁾ si keyvāna irişmiş, ṭanāblar mīḥī zaḥmından yiri götüren öküzün bağı zaḥm-dār olup delinmiş ve ḥaymeler sütünında¹ key⁽⁶⁾ külçeler felek yüzindeki ay u güneş yüzini örtmiş ve sāyebān direklerinün ucı öküz ve balık gözlerinden su tutmuş, oṭaḳlar ⁽⁷⁾ serā-perdesi Ḳāf tağı bigi rub‘-ı meskūnı içerü alup ḳuşatmış, ‘ālemler başı aya berāber olup nīzeler ucı yıldızların gözün ⁽⁸⁾ çıkarup burclar manzarların üşenmiş, felekde yil yilüben, leşkeri siñüben ‘alemden aşup Konya şehrine geçmez olmuş. Bu ⁽⁹⁾ ḥāki mūrçeler daḥı döşürüp çalısup atlar ayağından², ḥaymelerden ṭanāb mīḥlerinden yir yüzinde gücemez olmuş. Ve ḳuşlar ⁽¹⁰⁾ kanad kanad üzerinde urınup Süleymān otağını üzerinde güneşe karşı sāyebān olmuşlar. Şankim meleküt cem‘ olup ḳudret ⁽¹¹⁾ kanadın açup ṭurmuşlar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Şan Süleymān dergehi evc-i felek

Cem‘ olupdur insile murğān melek

⁽¹²⁾ Yir yüzün insān ṭutup ider ğulū

Gök yüzünü ḳaplamış perr ü yilek

Dut ki maḥşer ğünidür cem‘ oldı ins

⁽¹³⁾ Ḥāzır olmuş ‘āḳıl u kāmīl dölek

¹ sütünında İ: sütümında T

² ayağından İ: ayağı T

Eyle bî-ḥad ol çeri kim yok ḥisāb

Nitekim ṭağda ḳayır bāğda devek

⁽¹⁴⁾ Tîğ u nîze şavḳı ṭutmuş yir yüzün

Kim baḳıncaḳ ḥîre olur çeşm-i pelek

Naʿralardan güm güm ötüp āsumān

⁽¹⁵⁾ At süheyli ditredür yir çün elek

Yırtıcı vü ṭartıcı murğān hep

Ḳorḳusından cümlesi oldu dölek

⁽¹⁶⁾ Ṭāḳati ṭaḳ oldu murğun ḳalmadı

Şalmağa ḳanad vü ṭutmağa bilek

Diñle imdi ḳışsa nedür şerḥ idem

⁽¹⁷⁾ Vir şalāvāt Muştafāya bul dilek

NEŞR Ḥakīm ḳavlince sîmurğıla murğān ḳaşıdılar Süleymān peygāamberüñ ‘a.s. ⁽¹⁸⁾ bu vechile salṭanatın göricek Süleymān kim oldığın bildiler. Deḫşet ḳıldılar. Bir zemān hevā yüzinde pervāza ḳalḳup teferrüc ⁽¹⁹⁾ itdiler bunlar felek yüzinde. Bizüm ḳışsamuz ol yañadan Süleymān Ḥazretine geldi. Nite? Çünkim kerkes ḳuşıla Süleymān ⁽²⁰⁾ Ḥazreti bu vechile kelimāt idicek kūhına sîmurğuñ yine muḫabbet ḡālib olup daḳı dönüp ḳuşlar dilince ḳuḳnūsa eyitdi kim: ⁽²¹⁾ “Yā ḳuḳnūs, ‘acebā sîmurğ bize niçün gelmedi? Vaḳt oldu kim geleyidi. Bizümile muşāḫabat ḳılaydı.” Ḳuḳnūs daḳı cevāb virdi kim: **[14b]** ⁽¹⁾ “Yā Resūla’llāh, sîmurğ ḳuşı daḳı ‘ālī ḫazretüñe gelmege ‘azīm müştāḳdur. Ammā kim hevāyī ḳuşları cem‘ itmege düşvārdur. Berr [ü]² baḫrūñ ⁽²⁾ ḳuşların cem‘ itmek āsān degüldür.

¹ ‘ālī İ: - T

² Berr [ü]: Berr-i T, Berr İ

Yoħsa bir dem içre gelürdi, irüp ħāk-i pāyüñe yüz sürerdi.” diyüp söyleşürken ⁽³⁾ meger kim şeytān-ı la‘īn recīm-i bī-din anda ħāzır idi. Bu aħvāle muṭṭali‘olup Süleymānuñ ictimā‘ın görüp saltanatın, devletin, şalābetin, ⁽⁴⁾ kerāmetin, şecā‘atin görüp kuşlar daħı bile muṭī‘ olup münkād olacağın, sīmurğ daħı geleceğın bilüp ġam-ğīnligile ṭurdi. ⁽⁵⁾ Süleymān sözün dinlemege kulak urdı. Bu eşnādayiken ol yañadan daħı sīmurğ kuşunuñ kāşıdları gelüp kuñnūs kethüdāsı ⁽⁶⁾ ruħ kuşıla bulışdılar. Sīmurğdan geldüklerinden söylediler. Sīmurğnuñ selāmın getürdiler. Süleymān Ĥazretine peyğam için ⁽⁷⁾ geldüklerin söylediler. Ruħ kuşı daħı varup Süleymān dergāhına girüp kuñnūsa ħāl i‘lām eyledi. Kuñnūs daħı Süleymāna bildürdi. ⁽⁸⁾ Didi kim: “İy pādīşāh-ı cihān ve iy Süleymān-ı zemān, sīmurğdan kāşıd geldi. İcāzet diledi dergāhına gelmege, ħızmet¹ kılmağā. ⁽⁹⁾ Süleymān işidüp şād olup icāzet virdi. Ruħ kuşı daħı dergāh-ı Süleymāniden ṭaşra çıķup baħrī kuşlaruñ kāşıdı ⁽¹⁰⁾ saķķā kuşına ve berrī kuşlaruñ kāşıdı laķlaķa icāzetdür, gelüñ diyüp ħaber virdi. Ammā kim ol iki kāşıd girmege, ⁽¹¹⁾ Süleymān nazārına ceng itdiler. Nite? Laķlaķ didi kim: “Ben evvel varup öñce Süleymāna bulışayım. Andan şoñra sen benüm ‘aķabümce gelesin kim ben ⁽¹²⁾ berrī kuşlaruñ kāşıdıyam, ṭarīķ-i evvel benümdür. Sen baħrīsin, senüñ mertebeñ benden alçaķdur.” Saķķā kuşı cevāb virdi kim: ⁽¹³⁾ “Ben baħrī murğān kāşıdıyam. Şol baħrūñ kim cemī‘ ħāki iħātā kılupdur. Sen ħod ħākī murğān kāşıdısn. Ben evvel girmek ⁽¹⁴⁾ gereğın senüñ ne liyāķatūñ var kim evvel giresin?” didi. El-kışşa, āħır bunlar bu ħuřuř üzere ceng itdiler. ‘Āķıbet ruħ kuşı kim ⁽¹⁵⁾ baħrī degüldi. Saķķā kuşın sekitti. İkiüzñ merātibi Süleymān kātında ma‘lüm ola. Gelüñ ikiñiz daħı berāber girüñ.” didi. Saķķā kuşıla ⁽¹⁶⁾ laķlaķı alup kanad açup uçup içerü girüp nazar kılup gördiler kim bir kızıl aṭlas bāriğāh, biñ bir direk üzerinde kūrılmış. ⁽¹⁷⁾ Bāriğāh ortasında bir taḥt-ı zerrīn ṭurur. Taḥt üzerinde Süleymān Ĥazreti ‘a.s. oturmuş. Server-i selāṭinler karşıusunda ⁽¹⁸⁾ ayağ üzerine ṭurmuşlar. Bāķī ħudām [u] ħaşem ol ħaymeyi gird-ā-gird kuşadup içerü almışlar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

‘Āc u zerden kūrılı bir ‘ālī taḥt

⁽¹⁹⁾ Üzerinde Şeh Süleymān nīkūbaḥt

Sīm ü zer şandalla ṭur çevre temām

Otururlar şāh-ı şāha nīkūnām

¹ ħızmet İ: ħızmetler T

⁽²⁰⁾ Ba‘zı Sührāb İbn-i Şeddād-ı bin ‘Ad

Ba‘zı Mıṣruñ mālīki vü hoş-nihād

Her birinüñ hükmi altında ‘aşır

⁽²¹⁾ Tahtgāh-ı Şām u Bağdād u Mıṣır

Şağ taraf Loqmān oturur hem Āşaf

Şol taraf Hāzık Hakīm ger şāf u şaf

[15a] ⁽¹⁾ Kırk biñ ola hāş gulām zerrīn-kemer

Kimi tīğlar götürürler kim teber

On biñ ola hācib ü çāvüş¹ ü mīr

⁽²⁾ Götürür altun çıbıklar la-nazīr

Bahre beñzer bir çeri turmuş temām

Şanki güneş kaplamış gökde gamām

⁽³⁾ Biñ erenler na‘rasından çarḥ-ṭāk

Güm güm ötdi düp ü düp ü ṭāk u ṭāk

---

¹ çāvüş T: çāviş İ

Ꞑuş olmış üzerine s̄ayeb̄ān

⁽⁴⁾Ꞑuş ününden b̄īm alurdu aql u c̄ān¹

Ꞑuş Ꞑanadından görünmez nüh felek

At ayağından dökük p̄ül-ı semek

⁽⁵⁾Bir ‘aceb d̄iv̄ān ıururdu key ‘az̄īm

Kim gören v̄ālih olurdu iy sel̄īm

NEŞR H̄ak̄īm Ꞑavlince laꞑlaꞑıla ⁽⁶⁾saꞑḳā Ꞑuşı Süleym̄ānuñ bu ıaıtanasın görüp c̄ān u dilden taḥs̄īn ꞑilup daḥı diledi kim saꞑḳā Ꞑuşı evvel varup taḥt ⁽⁷⁾p̄āyin öpeydi. Ruḥ Ꞑuşı Ꞑanad gerüp yol virmedi. Ammā kim saꞑḳā Ꞑuşı ruḥ Ꞑuşınuñ Ꞑanadı altından geꞐüp yol bulup ⁽⁸⁾ilerü varup taḥt p̄āyinde yüz sürüp bir giyāh-ı ‘aceb taḥt p̄āyinde ıodı. Şekli siyāh, ıoḥusı dimāğı mu‘aıtıar ꞑıldı. Andan ⁽⁹⁾Süleym̄āna du‘ā ꞑilup didi kim:

NAZM

[f̄ā‘ilātün f̄ā‘ilātün f̄ā‘ilün]

Aşlı budur ‘anberüñ iy şehriyār

Ki ıtmişemdür saña şerḥin āşikār

⁽¹⁰⁾Bildigümüz bu ꞑadardur tācuver

Özgesin Allāh bilür iy kām̄kār

H̄aḳ te‘ālā devletüñ itsün ziyād

⁽¹¹⁾Tā kıyāmet devletile ol p̄āyidār

---

¹ Bu mısra T’de yoktur.

NEŞR HAKİM kavlince Süleymān daḥı Saḳḳā kuşın görüp du‘āsın işidüp ⁽¹²⁾ andan emr eyledi. Ahī Melīh varup ol saḳḳā kuşı taḥt pāyinde ḳoduḡı giyāhı alup Süleymān taḥt kenārında ḳodı. Süleymān ⁽¹³⁾ nazār ḳılup andan dönüp saḳḳā kuşına su‘āl eyledi kim: “Yā murḡ-ı baḥrī, bu ne nesnedür kim baña getürdüñ?” didi. Cevāb virüp ⁽¹⁴⁾ didi kim: “Yā Süleymān-ı zemān, buña ‘anber dirler kim şu ağacınıñ būsıdur. İki nev‘ olur. Ba‘zı var kim ‘Ummān kenārında bir bıñar vardur. ⁽¹⁵⁾ Ol bıñar vardur. Ol bıñaruñ şuyı deñiz dibinden ḳaynar. Daḥı şunuñ üstünde çıkar. Bir dürlü şıḡır olur. Ol şıḡıruñ ⁽¹⁶⁾ tezeḡı olur. Ol daḥı ‘anber bigidür. Ammā kim ziyāde eyüsi ol bıñaruñ ‘anberidür. Her deryāda olur. Amma her yirinde olmaz.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁷⁾ Gerçi yirler ‘ālem içre çok durur

Līk ‘anber ma‘deni hīç yok durur

Ger ma‘ādin yā ḥo ‘anber ıssı ot

⁽¹⁸⁾ Bu aḫada cümleden artuḡ durur

Kāmil añlar sözümi tutmaz güzāf

Sözi añlar her ki gözi açuḡ durur

⁽¹⁹⁾ **NEŞR** HAKİM kavlince saḳḳā kuşı eyle diyicek buḡur Süleymān Ḥazreti su‘āl ḳılup didi kim: “Yā saḳḳā kuşı, ḥaber vir baña kim ⁽²⁰⁾ senüñ mekānuñ ḳanda olur?” Eyitdi: “Yā Süleymān, benüm vaḫanum Hindistān Serendib kenārında cebel-i Rāhūvānda durur¹ kim anda ⁽²¹⁾ bizüm şeyḥümüz vardur. Yılda bir kerre eḫrāf-ı ‘ālemden ne ḳadar saḳḳā kuşınıñ müvekkelleri varısa gelüp ol şeyḥüñ nazārında ḫurup [15b] ⁽¹⁾ ziyāret iderler, naşīḫatin alurlar. Süleymān didi kim: “Ol şeyḥüñ ‘ömri ne ḳadardur ve ol mertebeye neden irdi?” ⁽²⁾ Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, ol zemān kim ‘Ādem-i şafī Ḥazreti ‘a.s. uçmaḳdan kim çıḳdı. Ḥavvādan cüzā‘ düşdi, ḥasret ⁽³⁾ ḥadden geçdi. Bir gün Hindistān beriyyesinde deñiz kenārında giderken be-ḡāyet şuşamış, teşne-dil olmuş ol zıkr itdigim ⁽⁴⁾ şeyḥ saḳḳā kuşı necū‘a varup ḫatlu şu getürüp bir ḫaş delüḡini şuyıla ḫoldurmuş. ‘Ādem-i şafī gelüp ol şudan içmiş. ⁽⁵⁾ Aña du‘ā ḳılmış kim tā ḳıyāmete dek ‘ömr süre, āfāt görme, rüz-ı maḫşer görmeyince ecel aña irmeye dimiş. Ol du‘ā sebeble yā ⁽⁶⁾ Süleymān, tā ḳıyāmete dek ölmez. Yılda bir kez varup ‘Ādem-

¹ Rāhūvānda durur İ: Rahavādadur T

i şafînüñ kadem türbesin ziyâret kıılır kim ‘Âdem-i şafî uçmağdan inicek ⁽⁷⁾ dünyâyâ gelicek ol cebel-i Râhûvâna¹ indi ve kademlerinüñ eşeri vardır. Anda henüz zâhirdür. Ol eşer üzerine dâyim bir nûr ⁽⁸⁾ kaplamışdur kim bağan kişinüñ gözinüñ ve yüzünüñ nûrı artar. Ve ol tağda envâ‘ kıymetlü taşlar vardır. Ve sâhilinde incü ⁽⁹⁾ kâni vardır. Yâkût, zümürüd, elmâs, büllür sünbâdec² çokdur. Ve ol tağda envâ‘ issi otlar ve kâfûr ve şandal ve ‘ûd u ‘anber çokdur.

⁽¹⁰⁾ **NAZM**

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Bî-nihâyetdür cihânuñ serveri

Bu ağanuñ dahı gâyet ‘anberi

⁽¹¹⁾ Gör neler hilkat³ kıılır şudan dahı

Ol cihânı yaradan ol kâdiri

NEŞR Hakîm kavlince sakka kuşu ⁽¹²⁾ eyle diyicek Süleymân Hazreti eydür: “Yâ murğ-ı sakka, senüñçün dimişlerdür:

BEYT

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Mâ tayir fî kalbihi yelucu linnâsi ‘aceb

⁽¹³⁾ Mınkâruhu kebatnihi ve’l-‘ayn minhu fi’z-zeneb⁴

Ya’nî ‘Arab şâ‘irleri dimişdür kim: “Ne kuşdur ol kim göksinde halka ‘aceb olur. Zîrâ kim ⁽¹⁴⁾ bir meşk şuyı kursorına alur gider. Mınkârı, kursağı, gövdesile berâberdür bu yünlükde. Ve dahı senüñ için eydürler kim ⁽¹⁵⁾ gözi dâyim ardına dönüp bakar. Nedendür kim bâkî kuşlar gibi önüne bakmayasın?” didi. Cevâb virdi kim: “Yâ Süleymân, ağı kadar ⁽¹⁶⁾ şuyı mınkârumda götürürem. Ammâ kim ardumdan yaña nazâr kılduğuma iki ma’nî vardır. Evvel ma’nî bu kim melekü’l-mevti gözedürem ⁽¹⁷⁾ kim ‘acebâ kafadan mı gele ya hod yanumdan mı gele⁵ diyüp dâyim mevtden hazer kıılırım. İkinci⁶

¹ Râhûvâna İ: Rahavâna T

² sünbâdec İ: - T

³ neler hilkat İ: ne hilkatlar T

⁴ Bu mısradâ vezin bozuktur.

⁵ gele ya hod yanumdan mı gele İ: - T

⁶ İkinci İ: ikinci ma’nî T

bu kim deñiz yüzinde şuda yüzüp balık şikār iderken gözüm dāyim kıyruğumdan yañadur kim ⁽¹⁸⁾ balık öñümden çıkar, ardumdan gelür. Anuñçün gözlerem ki ⁽¹⁹⁾ gelen balığı tutup şikār kılam.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Cüst ü çāpük olmışıdum şehriyār

Şuda balık itmeyeydüm ben şikār

⁽²⁰⁾ Ol hevādan murğı şuya indiren

Şudağı balığı baña gönderen

Eksük itmez rızkumı rezzāk odur

⁽²¹⁾ Murğ u māhī yaradan hāllāk odur

Gāh murğa şudağı hūtı virür

Gāh hūta murğı ol kütü virür

[16a] ⁽¹⁾ Kudretine yok durur kaṭ'ā vü had

Ol durur Allāh odur vāhid ehad

Böyle diyüp saḳḳā kuşı ol zemān

⁽²⁾ Sākin oldu vir şalāvāt şādumān

Ḳıssa-i İblīs-i La'īn Ve İğvā Kerden-i Süleymān-rā

NEŞR Hākīm kavlince ⁽³⁾ saḳḳā kuşı Süleymānıla kelimāt itmekde. Bizüm kışşamuz ol yañadan İblīs-i la'īn ve racīm-i bī-dīn gördi kim Süleymān Hāzretine ⁽⁴⁾ kuşlar dağı muṭī' münkād olmuşlar. Sīmurğ dağı geliyorur. Ol hasūd u merdūd, sīmurğuñ ol sultān-ı murğuñ geldüğine ⁽⁵⁾ be-gāyet hased itdi. Ğam-gīn olup ve gözleri nem-gīn olup bir zemān fikre varup halkdan nihān ṭurdı. Dağı ⁽⁶⁾ dīvān-ı

Süleymāndan taşra çıķup sihr okıyup zürriyātın ķatına cem^c eyledi. Kimleri? Evvel Hānnāsi, Vesvāsi, İhdināsi, ⁽⁷⁾ Yuvesi, Vīsi, Mīsi ve Pīsi, Delīli, Zūlīli, Mısrātı, Sırşadı, Keyevūmi, Kenesi, Denīsi getürdi¹. Ma^ca'l-ķışsa cemī^c şeyāṭīn neslinüñ ⁽⁸⁾ kibāri belkim şıgāri dağı cem^c oldılar. Andan şoñra İblīs-i pür-telbīs ol ḥasīs-ķīs āh idüp ağladı. Andan ⁽⁹⁾ Süleymāndan şikāyet ķıldı. Ƙīl ü ķālin bī-kūsūr beyān eyledi. Didi kim: “İy benüm zürriyātum v'iy benüm neslüm, hīç bildiñüz mi kim bu demürce ⁽¹⁰⁾ oğlı Süleymān, bu çüpān-beççe oğlan ne vechile salṭanata irmiş kim insān degül ķuşlar dağı gelüp emrine girmiş? ⁽¹¹⁾ Sīmurğ, ‘anķā-yı Ƙāf dağı geliyorurmuş. Sīmurğ gelicek hemān Süleymānlık temām olur. Cemī^c maḥlūķāt Süleymāna gelmege müştāk ⁽¹²⁾ iştıyāk ķılır. Nice ola kim ḥīle ķulavuz, sīmurğ Süleymāna gelmeye, muṭī^c münķād olmaya? Sīmurğ ḥasreti Süleymānuñ içinde dađ ola, ⁽¹³⁾ tā ķıyāmete ķala.

NAZM

[fā^cilātün fā^cilātün fā^cilātün fā^cilün]

Cehd idüñ yoldan idem sīmurğ-ı Ƙāfi bu zemān

Tā Süleymān Hāzretine gelmeye o şādumān

⁽¹⁴⁾ Āh dirīğā ger gele sīmurğıla ķuşlar ķamu

Şeh Süleymān üzerine ıtutısarlar sāyebān

Bir demürce ođlınuñ artdı n'idem āh devleti

⁽¹⁵⁾ Zenbīl örüp şatariken dehre oldı şimdi ḥān

Nice vālih olmayam ḥallāk-u ‘ālem fi‘line

Hāki nāruñ üstine itdi musallaṭ cāvizān

⁽¹⁶⁾ Berr ü baḥre itdi sulṭān ol Süleymān özüni

Ƙıldı la^cnet ben meliki çākeriken ķavm-i cān

¹ getürdi İ: bunları T

Böyle diyüp itdi şeytān zārī bī-ḥad āhıla

⁽¹⁷⁾Vir şalavāt tā şerinden bulasın emn ü emān

NEŞR Ḥakīm kavlince şeytān-ı racīm böyle diyicek bu yañadan Kenes, Denes daḥı ⁽¹⁸⁾eyitdiler: “Nice ola kim ‘anḳā gelmeyeydi? Aña ne çāre kılasın kim ḳamu ḳuşlar bile gelüp durur, ḥükm-i Süleymāna muṭī^c olup durur? İkisiniñ ⁽¹⁹⁾arasında yidi menzil ḳalup durur. “ didiler. İblīs eyitdi: “Buña çāre oldur kim her biriñüz bir ḳuş şekline giresiz. Ben sīmurğ ⁽²⁰⁾şüretine girem, gelüp Süleymāna girevüz. Sīmurğ-şüret olup iğvālar virevüz. Ben Süleymān ile otururken sīmurğ daḥı gelecekdür. Bir ⁽²¹⁾bir ḳaçıñuz. Varup aña tekvīn-i eṭyār şeklinde görünüñüz. Sīmurğ ḥod Süleymān nazarında oturur. Sen ne murğsın, nice sīmurğsın, [16b] ⁽¹⁾nicesi sīmurğsın diyüp ḳoyup reddeyleñüz. Ümīz-vāram ki sīmurğ ol ḥaḳāretle varup gide, Süleymānuñ ḥizmetini terk ide.” ⁽²⁾didi. Daḥı ol mel‘ün bu iğvāyla ḥükm eyledi, dem çeküp uçup gitdiler. Sīmurğdan yaña vardılar. Bir ḥalvetde ḳonup cümle⁽³⁾ si birer ḳuş şüretine girdiler. Ḳanad açdılar, daḥı İblīs, sīmurğ¹ şüretine girüp düzünüp ḳoşunup daḥı per açup uçdılar. ⁽⁴⁾Hevā yüzinde ‘azm-i Süleymān kıilup² gitdiler. Ol müdebbir şeytān-ı la‘īn zürriyātıla ne ḥīleler düzetdiler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁵⁾Gör ki şeytān nesli nice mekr ü ḥīle itdiler

Eyleyüp tedbīr-i bāṭıl olmaz işi ṭutdılar

Şubḥ-ı şādık irişüp ötünce ‘arş üzre ḥurūs

⁽⁶⁾Vesveseyle bulnanı sür diyüp işitdiler

NEŞR Ḥakīm kavlince İblīs-i la‘īn ol yañadan sīmurğ-şekl olup gelmede. Ammā kim bizüm ⁽⁷⁾ḳıṣsamuz bu yañadan yine Süleymān Ḥazretine geldi. Nite? Ol zemān kim saḳḳā ḳuşı bu vechile kim Süleymānıla kelimāt itdi. ⁽⁸⁾‘Aḳabince süglün ḳuşı daḥı gelüp Süleymānuñ eyyām-ı devletine du‘ā kıilup sağ ḳanadın yire döşeyüp şol ḳanadcuğın yukarı ⁽⁹⁾ḳaldurup yilken gibi açup gāḥ açup gāḥ

¹ sīmurğ İ: - T

² kıilup İ: - T

yumup sekerek¹ taht pāyine varup yüz sürüp taht pāyin öpüp bir giyāh ⁽¹⁰⁾ koyup daḥı kıçın kıçın dönüp yirine gelüp ağız açup dürr [ü] gevher mişāli söz şaçup du‘ā kılup Süleymāna didi kim

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ Niçeme kim devr ider ḥurşid meh gerdünıla

Devletile pāyidār ol baht u ‘ömr-efzünıla

İns [ü] cinnüñ vaḥş [u] ṭayruñ mūr [u] māruñ şāhısın

⁽¹²⁾ Yā Süleymān dergehüñde dā‘ī çok süglünile

NEŞR Ḥakīm kavlince çünkim süglün kuşu Süleymān Ḥazretine bu vechile ⁽¹³⁾ kim du‘ā itdi. Andan Ebu’l-Melīḥ ol giyāhı alup Süleymān eline şundi. Süleymān nazār kılup süglüne su‘āl eyledi kim: ⁽¹⁴⁾ “Yā tez-rū, bu giyāhuñ ne nesnedür, adı nedür?” didi. Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, benüm ‘ālī ḥazretüñe lāyık nem ola kim getürem, ⁽¹⁵⁾ ḥāk-i pāyüñe yitürem? Mikdāruma göre maḳāmumdan bu çiçeği getürdigim buña nercis dirler, ra‘nā çiçekdür diyüp ta‘rīf eyledi. ⁽¹⁶⁾ Süleymān ol vaḳde dek nerges çiçeğin görmemişdi. Hem ‘Arabda, Rūmda, Süleymān devrinden şoñra yayıldı. Evvel Hindistānda ⁽¹⁷⁾ olurdu. Buğur Süleymān ‘a.s. didi kim: “Yā tez-rev, ve bu nerges çiçeğin ne hoş tāze getürdüñ, ḳandağı Hindistān?” didi. Cevāb: ⁽¹⁸⁾ “Yā Süleymān, Hindistāndan ‘azm ideli yidi gündür her ne yirde kim ḳonup oturduğumca bu çiçeği kökile ḳoparmışdum. ⁽¹⁹⁾ Balçık içinde ḳordum, yaş balçıkda şolmadı.” diyüp Süleymāna du‘ā eyledi. Buğur Süleymān Ḥazreti ḥikmeti Loḳmāndan ⁽²⁰⁾ işidelüm diyüp dönüp Loḳman Ḥakīme nercisüñ ḥāşiyetin şordı. Loḳmān daḥı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, ⁽²¹⁾ nerges ḥüb çiçekdür, menfa‘atlüdür. Nite kim nerges ḥaḳḳında İdrīs ‘a.s. dimişdür kim “**men kāne lehu rağīfu [17a] ⁽¹⁾ felce‘al nişfehu fi’n-nercisi fe-innehu yurā‘īd-dimāğ ve’d-dimāğu yurā‘īl-‘aḳl**” Ya‘nī demek olur kim her kimüñ kim ⁽²⁾ bir girdesi varısa anuñ yarusını nercise zarf eylesün kim nercis dimāğı şaḳlar. Ammā nerges mādām ki yaşıdur fāyidesi ⁽³⁾ vardur. Ḳaçan kim ḳurıdı, fāyidesi gider. Eger kim birez cividi nergesüñ dibine dökseler daḥı şıvarsalar nerges gök ola. Nergesüñ ⁽⁴⁾ ḡāyet eyüsi oldur kim yaprakları çoğ ola. Gül-nerges ola. Yā Süleymān bu süglün daḥı gökçek laṭīf getürdüğü tuḥfe daḥı ḡarīb, ⁽⁵⁾ ‘acīb kendinüñ ra‘nā ḥüsnüne göre kim ḥüb şekli var, mergüb vaż‘ı var.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ sekerek İ: Süleymānuñ taḥtı T

Çişmi durur çişm-i ra'nā mihrībān

⁽⁶⁾Tāzedür irmez aña bād-ı h̄azān

Dīde-i kāmīl bigi bīzār olur

H̄āb-ı ğaflet olmaz uzun cāvīzān

⁽⁷⁾NEŞR

Hakīm kavlince Lokmān Hakīm nerges çiçeği hakkında böyle diyicek Süleymān emr eyledi. Bağubānlara virüp ol çiçeği kökile ⁽⁸⁾ terbiye kılup beslediler. Şoñra bāğ-ı Süleymānīde nerges çiçek bolaldı, ulaldı, üredi¹, ‘āleme yayıldı. Ma‘a'l-kışşa, buğur Süleymān ⁽⁹⁾ dönüp süglüne didi kim: “Yā süglün, senüñ mekānuñ qanda olur ve neden ol mekāndan gelüp sīmurğa hem-rāh olduñ?” Süglün cevāb ⁽¹⁰⁾ virdi kim: “Yā Süleymān, benüm maqāmum Hind vilāyetinde bir şehriñ şahrāsında oluram kim aña Sürüşe² dirler. Hind vilāyetile Çīn tarafından ⁽¹¹⁾ yañadur. Ol diyāruñ şahrālarında āb-ı revānlar kenārında oluruz. Devām-ı devletüñe du‘ā kıluruz.” didi. Süleymān eyitdi: “Yā teze-revā³, ⁽¹²⁾ ol diyārda ‘acāyib ve ğarāyib ne gördüñ?” didi. Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, benüm ne kadar kudretüm var kim ‘acāyib ve ğarāyib görem. Velīkin ⁽¹³⁾ bu kadar gördüm ki ol diyārda bir put-hāne vardur. Bir nice zemāndan berü anuñ içinde bir put vardur kim halvetde varup qubbenüñ ⁽¹⁴⁾ delüğinden nazār kılup bakaruz. Ol put kızıl altundandur. Gümiş taht üzerinde oturur. Her gāh ki bir kişi ola bunuñ qatına ⁽¹⁵⁾ varsa helāk olur, didiler. Birkaç kuşcağazlar varup ol put-hānenüñ qubbesi delüğinden içerü girüp gördük. Dağı imtiḥāniçün ⁽¹⁶⁾ bir kuşcağaz varup ol putuñ uçup üzerine qondi. Ol dem içre bütüñ ağızından bir od çıkup ol kuşu yandurdı, göyündürdi⁴. ⁽¹⁷⁾ Bir ‘azīm āvāze geldi kim qorkumuzdan tūyümüz dikene döndi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ancılayın put özinden bir ‘aceb mühlik şadā

⁽¹⁸⁾Küllüsi ditredi qorkup şevr ü hüt arz u semā

¹ bolaldı, ulaldı, üredi İ: bolalı vardı, üredi T

² Sürüşe İ: Şürüşe T

³ tezerevā İ: tezerüvā T

⁴ göyündürdi İ: - T

‘Ömrümüzün içre şāhā çok ğarībler görmüşüz

Līk anca görmedük kaṭ‘ā ‘acāyib pādişā

⁽¹⁹⁾ **Destān-ı Yevme’l-‘Arz-ı Murġān-ı Rūz-ı Diger**

NEŞR Hākīm kavlince çün kim Süleymān ol gün ⁽²⁰⁾ dīvān-ı ‘azīm kurdı. Yevme’l-‘arz-ı murġān ki oldı. Vaqt şām oldı. Süleymān Hāzreti dīvānı taġıtdı. Hālvat-i hāşşa varup ⁽²¹⁾ tā şubḥ olincaya dek uyumayup ‘ibādet eyledi. Çün kim seher gāh oldı.

KİT‘A

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Çün seher vaḳti yitişdi atdı tañ

[17b] ⁽¹⁾ Kavm-i mescid üzere bañladı bañ

Ṭoġdı Kāfuñ üzerinden āfitāb

Virdi Mīnā kubbeye içre nūr-tāb

⁽²⁾ Çarḥ-ı çārum üzere kim yandı funūs

Nūrı birle rüşen oldı ābanūs

Şeh Süleymān ṭurıcaġaz ol zemān

⁽³⁾ Aldı āb-dest itdi ṭā‘at sir-cihān¹

NEŞR Hākīm kavlince çün kim şubḥ-dem yitdi. Süleymān yirinden ṭurdı. Şubḥ namāzın ⁽⁴⁾ kılup evrād okıyup namāz u niyāzdan fāriġ olıcaġ gelüp taḥtı üzerine çıkup² oturdı. Divān-ı Süleymān ṭurdı. Kuşlar daḥı ⁽⁵⁾ kanad açup uçup hevā-yı fenāya geçüp taḥt üzerinde sāyebāna ṭurdılar. Gök yüzi kuş kanadından görünmez oldı. Ol ⁽⁶⁾ zemān kim süġlün kuşı hāzret-i Süleymānıla mükālemeyi³ ol maḳāma yitürmişdi. Yine Süleymān Hāzreti su‘āl kılup didi kim: “Yā süġlün ⁽⁷⁾ senün hāvāşşuñ ve menfa‘atün nedür? Beyān eyle.” didi. Cevāb virdi kim: “Tezerū cinsi be-ġāyet ‘aḳıllu, zīrek kuşdur.

¹ sir-cihān T: sir-çehān İ

² çıkup İ: - T

³ mükālemeyi İ: mukāleme T

Laṭīf rengile ārāste⁽⁸⁾ dūr. Ṭāvūsdan müzeyyen disek olur. Gözleri daḥı gāyet ḥūbdur, nāzūkdür. Bir daḥı bu kim degme kez¹ yırtıcı kuşlara el virmezüz, ⁽⁹⁾bizi şikār idemezler. Meger kim yañılup hevāya çıkaruz, şikār kılar. Ammā kim yā Süleymān, bizüm cinsimüz bed-dil olur. Yuḡaru alkup ⁽¹⁰⁾ uamaz. Kimesneye görünmek daḥı abī‘atımız istemez. Belki aaçdan aaca, otdan ota gizlenüp uaruz. Ferāat kūşesinde ⁽¹¹⁾ ḥoş geerüz ve deñizler ire nihān oluruz kim bilürüz² kim alıkda olıca yırtıcı kuşlar bizi şikār iderler. Ve dişimüz kim yumurda ⁽¹²⁾ başar, tavu bigi başup ot iinde başar. Penhān kıılır, tā kim kuşlar görmeye ve cāneverler zārār degürmeye.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹³⁾ ‘Ādeti bu süglünün iy nāmever

Beyzasın şaklar kıılır gāyet ḥazer

Şekli zībā ḥüsni gökek mur odur

⁽¹⁴⁾ Mişli-i ṭāvūs ola mişli varsa ger

Hem ziyān-kār olmaz u olur ḥalīm

Līk ābük bāzdan iñen ḥavfı var

⁽¹⁵⁾ Keklik³ ü urrāc u süglin şehriyār

Cümlesinün ab‘ı birdür ser-te-ser

Böyle diyübeni ol süglün kuşı

⁽¹⁶⁾ Sākin oldı vir şalavāt mā-ḥazar

---

¹ kez İ: - T

² bilürüz İ: - T

³ keklik: kekligi İ, T

NEŞR Hākīm kavlince süglün kuşu bu vechile cevāb viricek Süleymān begenüp ⁽¹⁷⁾ taḥsīn eyledi. Ammā kim naql-i Eflāṭūndandır kim eydür. Ol zemānda Süleymān Ḥazretine ol üç cins kuşların kâşıdları ⁽¹⁸⁾ gelüp ṭururdu. Nite? Evvel baḥrī kuşların kâşıdı saḳḳā kuşu, ikinci berrī ḥubūbāt yiyici² kuşların kâşıdı süglün ⁽¹⁹⁾ kuşu, üçüncü gök yüzinde kürre-i nesīmde olan kuşların pādişāhı kim hümāyıdı, hümā daḥı selvā kuşın kâşıd gönderüp ⁽²⁰⁾ ṭururdu. Ol zemān süglün kelāmını³ kaṭı idicek selvā kuşu daḥı ilerü gelüp Süleymān nazarına geldi, taḥt pāyin öpdi. ⁽²¹⁾ Mınḳārında bir nesne ḳodı. Tuḥfe velīkin ne idüğü maʿlūm olmadı. Daḥı faṣīḥ lisānıla Süleymāna medḥ okıyup duʿā itdi kim

[18a] ⁽¹⁾ NAZM

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Yā Süleymān ʿālem içre yarıcuñ Mevlā ola

Varduğunca devletün efvün u hem evlā ola

Cümle maḥlūḳ ḥazretüne çāker ola şehriyār

⁽²⁾ Dergehünde daḥı şāhum kem ḳuluñ Dārā ola

NEŞR Hākīm kavlince selvā kuşu bu vechile Süleymānuñ devām-ı devletine duʿā kılıcaḳ ⁽³⁾ andan Ebu'l-Melīḥ daḥı ilerü varup taḥt pāyinden ol tuḥfeyi alup Süleymānuñ yedine şundi. Nazar ḳılıp gördi kim vażʿı alma ⁽⁴⁾ çekirdegine beñzer. Ammā kim şeftālū çekirdegince ola. Vażʿı daḥı cevze beñzer. Süleymān taʿaccüb ḳılıp daḥı dönüp selvāya didi kim: ⁽⁵⁾ “Yā selvā, bu getürdüğüñ nedür?” didi. “Ve bunuñ ḥāşşası ve ṭabīʿatı nedür?” didi⁴. Cevāb virdi kim: “Bu getürdüğüñ bir almānuñ çekirdegidür⁵ kim ⁽⁶⁾ ol bizüm vaṭan ṭutduğumuz diyārda olur. Yā nebī, bunuñ alması ādem başından ziyāde olur. Gāyet eyüsi bir ʿazīm ḳarbuḳ ḳadar olur. ⁽⁷⁾ Andan şoñra anuñ bigi surḥ-reng olur kim laʿl-miṣāl olur. Lezzetde şekerdür, laʿl-i aḥmerdür. Almasın getürmege ṭāḳatüm yitmedi, çekirdegin ⁽⁸⁾ getürdüm, şaḳladum. ʿĀlī ḥazretüne yitürdüm, maʿzūr dutasın.” diyüp ʿözür dileyicek Süleymān taḥsīn ḳılıp daḥı dönüp Loḳmān ⁽⁹⁾ Hākīme eyitdi: “Yā Hākīmüʿz-zemān, bu tüffāḥuñ ḥāşşası nedür?” Cevāb virdi kim: “Yā nebīyyaʿllāh, alma bir menfaʿatlı yimişdür kim gönle ḳuvvet ⁽¹⁰⁾ virür. Şāmda bir alma olur kim ḳaçan kesseler içinden bir alma daḥı çıkar. Ve daḥı Şīrāzda bir alma daḥı olur kim ⁽¹¹⁾ yarusı ekşi olur ve yarusı ṭatlı olur. Ḥayvanāt daḥı alma ağacın ḳatı severler. Ḥāşşa kim fīl dāyim alma ağacı dibinde ḳarār ider. Sāmurda bir alma ⁽¹²⁾ ağacı vardur kim iki şāḥdur. Her ṭalında bir dürlü

¹ berrī İ: yeri T

² ḥubūbāt yiyici İ: - T

³ kelāmını İ: kelāmı T

⁴ “Ve bunuñ ḥāşşası ve ṭabīʿatı nedür?” dedi İ: - T

⁵ çekirdegidür T: çekirdedür İ

alma biter. Her birinün tab‘ı, levni bir dürlüdür. Ve bir talından yise uyıdur, ⁽¹³⁾ ishāl ider. Kaçan kim ol bir talından yiseler uyıtmaz, ishāli bağlar.

ĤİKĀYET Kāle İdrīs ‘aleyhi’s-selām ⁽¹⁴⁾ “Lev ilħalle’t-tüffāħ le kāne rāħān ve lev ilcemedē’r-rāħu lekāne tüffāħen” Ya‘nī eger kim alma Őu olsa aħsa Őarāb ⁽¹⁵⁾ olurđı. Ve eger kim Őarāb katılsa toħsa alma olurđı. Ve daħı yā Süleymān, almanuñ rengi göz lezzetidür, koħusu cān lezzetidür ⁽¹⁶⁾ Benüm üstādım Ĥakīm Ağniyānūs ĥīn-i mevtdē Őāğirtlerle¹ tazarru‘ kı lup didi kim: “Yā üstādım, baħa Őoñ nefesde vaŐıyyet eylegil.” ⁽¹⁷⁾ didüm. Cevāb virdi kim: “Tākatüm yoħ durur söylemege def‘i varup bir almayı biryān idüp eline virdümidi. Yüregi kuvvet tutdı.” ⁽¹⁸⁾ Eytıdi kim: “Yā Loħmān, eger ĥikmet saħa müyesser olupdur, beni ĥayr du‘ādan yād kılasın.” didi. Ammā kim yā Loħmān, cemī‘ tabī‘atları ⁽¹⁹⁾ teŐħīs itdü. Ammā ‘avretlerüñ kaħ‘ā tabī‘atların teŐħīs idemedüm. Meger kim bunlaruñ tabī‘atlarını ve ‘ahde vefāsuzluħların ⁽²⁰⁾ bilemedüm. Nedendür diyüp nuzül eyledi. Yā Süleymān, bu muħaddemelerden fāyide budur kim tüffāħ menfa‘atlı yimiŐdür. Bu çekirdegi ⁽²¹⁾ bāğubāna virsünler. Diksün, görelüm. Ne vechile yimiŐ virür. Zīrā kim bu cemī‘ cevherüñ aŐlı hevāyile ĥākden ma‘lüm [18b] ⁽⁴⁾ olur.” didi. Süleymān daħı ĥükm eyledi. Bāğ-ı erem kim Konyada ma‘rūfdur, ol yiri bāğ kı lup ol almayı diküp terbiye kıldılar. ⁽²⁾ Bir alma bitdi kim aħa gülābī dirler. Ma‘rūfdur, bir vaħt Süleymāna ‘arz itdiler. Koħusu müŐg ‘anber-miŐāl, rengi aħmer. Ammā kim kiçirek oldu. ⁽³⁾ Loħmāna kiçirekliği neden oldu diyü su‘āl eyledi. Ĥakīm cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, hevāsına göre, yirine göre² böyle kiçirek oldu.” didi³.

⁽⁴⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ger ĥacerdür yā Şemerdür yā giyāħ

Bu hevāyadur ta‘allıħ kim i Őāħ

Cümle yirde bir degüldür bu hevā

⁽⁵⁾ Ehl-i ĥikmet böyle didi piŐuvā

¹ Őāğirtlerle T: Őāğirlerle İ

² yirine göre İ: biter T

³ didi T: Loħmān Ĥakīm kiçirekliği neden oldu diyü su‘āl eyledi İ

Ne Һo Һopraq birdür aňla nāmever

Ne Һo āb u ne Һo bād bil ser-te-ser

⁽⁶⁾ Pes muħālif durur aňla bu hevā

Budur aňla pes sebab tüffāħa vā

Ehl-i Һikmet sözi böyle oldı naql

⁽⁷⁾ Hem Һabül ider anı kāmīl-‘aql

Böyle diyüp ol zemān içre Һakīm

Alkış itdi Şeh Süleymāna delim

⁽⁸⁾ Diňle imdi kışşa nedür pāk-cān

Vir şalāvāt sen resüle kāmurān

NEŞR Һakīm Һavlince alma Һaqqında ⁽⁹⁾ böyle diyicek buğur Süleymān Һazreti dönüp¹ yelva Һuşına Һiṭāb kılup didi kim: “Yā murğ, sizüñ vaṭanuñuz Һandadır?” Cevāb virdi kim: ⁽¹⁰⁾ “Yā Süleymān, benüm maḳāmum ‘ayne’l-baħr-i seħābiyyedür. Ya‘nī kim bulud aṭası dimek olur. Ol aṭada bir şehr vardır kim cinān-mişāldür. ⁽¹¹⁾ Çevresi çayır, çemen, sünbül, erguvān ağaçları, nārenc, turunc², zaymurāndur. Bulud aṭası didikleri aña anuñçündür kim dāyim ⁽¹²⁾ bir pāre bulud bu aṭanuñ üzerinden eksük olmaz. Ve her kimse kim ol aṭaya gelür, hevā yüzinden görürüz kim ol bulud Һabarur. ⁽¹³⁾ Eger ol kimsenüñ gemicisi Һaçup gitmeyicek olursa helāk olur, Һaçup giderse selāmet geçer. Ve her kim bilmezse gölgeye ve şuya ṭama^c ⁽¹⁴⁾ Һıla. Yaḳın varduğınca tadrīcile bir şovuk yil çıkar, gitdügince ziyāde olur. Pes nā-gāh bulutdan bir dil gibi nesne ayrılır. Ol yilden ⁽¹⁵⁾ Һaşırğa Һopar, deñizi ṭolandurur. Ve kimisi bir uğradan helāke virüp³ ğarḳ ider, baturur. Hergiz belürmez olur. Anuñ sırrı nedür, kimse bilmez.

⁽¹⁶⁾ **NAZM**

¹ dönüp İ: - T

² turunc İ: turunc, ergāvān T

³ uğradan helāk olup İ: uğurdan helāke virüp T

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Kimse bilmez anı nedür kāmıyāb

Līk şekli zāhir ü hemçün seḥāb

Buña hem-tā ḥālīkuñ çok ḳudreti

⁽¹⁷⁾ Ḥākīm ol kim ḥikmetidür bī-ḥisāb

NEŞR Ḥākīm ḳavlince selvā ḳuşı böyle diyicek Süleymān eydür: “Ol aḫada daḫı ⁽¹⁸⁾ ḥalk olur mı, yoḫsa hemān sizüñ cinsiñüz mi olur¹? Selvā ḳuşı² eyitdi: “Yā Süleymān, ol aḫa kim Seḥāb aḫasıdur, aña ulaşuḳ ⁽¹⁹⁾ Cezīretü’n-nisā vardur kim cemī‘ ḥalk ‘avretdür. Hīç irkek aşı anda³ yoḫdur.” diyicek Süleymān su’āl ḳıldı kim: “Ol ‘avretlerüñ ⁽²⁰⁾ eri olmayıcaḳ neden tevālūd ve tenāsül olur?” didi. Selvā ḳuşı⁴ eyitdi: “Yā Süleymān, ḳaçan kim bahār⁵ mevsimi⁶ ola, bir ḳatı yil eser, ⁽²¹⁾ ol yil esicek ‘avretler ol yili bilüp gelürler. Ol yile ḳarşı uyuluḳların ḳaldururlar. Tā kim ol yil gelüp raḫmlerine [19a] ⁽¹⁾ girür ve yüklü olurlar. Ve ḫoḫuz ay on gün geçicek kız ḫoḫururlar. Hergiz irkek ḫoḫurmazlar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽²⁾ Ol menīden ḫilḳat iden ādemi

Düridür yilden daḫı ḳız her demi

Ḥāki ādem bādı İsī ḳılan ol

⁽³⁾ Nārı bustān ābı dürr-i şebnemī

¹ cinsiñüz mi olur T: cinsiñüz İ

² ḳuşı İ: - T

³ anda İ: - T

⁴ ḳuşı İ: - T

⁵ bahār İ: bahā T

⁶ mevsimi İ: mevsümi T

Pes elinden gelme mi kim ol İlāh

Bādı ünşā eyleye vü ide mi¹

⁽⁴⁾ **NEŞR** Hākīm kavlince ol zemān selvā kim bu mekānı söyledi. Buğur Süleymān suʿāl kıldı kim vaqtehā sizler ⁽⁵⁾ gelürsüz, yine belürsüz olursuz. Nedendür?” didi. Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, ol aṭada kim oluruz. Bahār vaḳti kim olur, ⁽⁶⁾ bulud gelüp üzerümüze çöker, daḳı ṭurur.² Biz daḳı³ Hāzbuḳ⁴ dirler bir nesne yirüz kim eger bizden⁵ ğayrı nesne yise ölür⁶. Her cānavardan ⁽⁷⁾ çünkim ol bulud üstümüze çöker. Nā-gehān bir yil gelür. Bizi zārūrī ḳaldurur, uḳurur. Hevā yüzinden sürüp bir memlekete ⁽⁸⁾ birağur. Ol vilāyete daḳı gelüp düşerüz. Artuḳ memleketümüze varımazuz. Andan helāk olur giderüz. Ne ḳadar kim uḳaruz, cehd iderüz. ⁽⁹⁾ Ammā kim ol maḳāma varımazuz, çāre olmaz. Ve daḳı yā Süleymān, bizüm hāşşamuz bir daḳı budur kim raʿd āvāzından ḳavf iderüz. ⁽¹⁰⁾ Eger kim raʿd-ı felek aṅsuzın ḳulağumuza gire, helāk oluruz kim ḳavşalamuz ṭardur. Ve ammā kim bulud görsek ğavş iderüz deryā ⁽¹¹⁾ dibine, giderüz. Gizlenür⁷, bulud gidicek zāhir oluruz. illā kim ol vaḳti kim bahār mevsimi ola, bulud ile Hāḳ Teʿālānuñ taḳdīrinde ⁽¹²⁾ olan deñize ṭalmayan buluda cezb olan şuyıla bile⁸ ḳıḳup götürür. Bir vilāyete yitürür. Ne ḳadar kim buluddan ḳorḳaruz, ḳalāş olmazuz.

⁽¹³⁾ **NAZM**

[fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün]

Kimse bilmez ne durur aña sebeb

ʿĀlem içre olmaya andan ʿaceb

ʿĀḳılān olmadı aña hīç āġāh

⁽¹⁴⁾ Sırrını bilmez beşer illā Çalab

Ol cihetden yil alur gider bizi

Menzili olur gāh Şām ve gāh Haleb

¹ İde mi: iy demi İ, T

² ṭurur T: - İ

³ Biz daḳı T: - İ

⁴ Hāzbuḳ İ: Hārbuḳ T

⁵ bizden İ: biz andan T

⁶ yise ölür İ: yisevüz helāk olur T

⁷ Gizlenür İ: Gizlenürüz T

⁸ bile İ: - T

⁽¹⁵⁾ **NEŞR** Hākīm kavlince selvā böyle diyicek Süleymān ta‘accüb eyledi. Dağı yine su‘āl kılup eyitdi kim: “Yā yelva kuşu hāşıyyetüñüz, ⁽¹⁶⁾ mefa‘atüñüz dağı nedür?” Cevāb viridi kim: “Yā Süleymān, bil kim selvānuñ eti gıdā viricidür. Ve eti ve mizācı i‘tidāle māyıldür. Eger kim selvānuñ ⁽¹⁷⁾ gözin alup şuyıla yuyup kıruda dağı döge. Bir pāre andan çırāğa kıoya ki zeyt yağı ola. Ve çırāğı gecede yaka kim ⁽¹⁸⁾ ol evde kim delü ki olmaya. Eger kim selvānuñ bağırın bişirüp yise bağır ağrısına fāyide kıılır. Eger kim selvānuñ ödine sirke ⁽¹⁹⁾ ve za‘ferān kırışdırup kıara behāka dürtse anuñ rengin döndüre. Ve dağı eger kim selvānuñ zebilin döğüp yinci dişe ⁽²⁰⁾ tıllā kılsa hoş ola. Ve dağı ödini gözi ağrıyan tağınsa şifā bula. Başını gügercinlikde kıosalar¹ tağıla gide.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽²¹⁾ Hāşşa çokdur selvada añla temām

Līk bizüm bildüğümüz bu hümām

Özgesin Allah bilür yokdur nizā‘

[19b] ⁽¹⁾ Kı ol yaratdı cümle nīk-nām²

Kışsa-i Mücādele Kerden-i Murğān Be-Cihet-i Merātib-i Be-Dīvān-ı Süleymān İstāden

NEŞR ⁽²⁾ Hākīm kavlince selvā böyle diyüp cevāb viricek Süleymān taḥşīn eyledi. Andan bunlaruñ neye geldiginden su‘āl kılup ⁽³⁾ didi kim: “Yā murğān, şimdi ki hālde sīmurğ kıandadır, hiç bilürmisüz?” Eyitdiler: “ Yā Süleymān-ı zemān, bizüm üçümüzi dağı sīmurğ, ol sultān-ı ⁽⁴⁾ murğ gönderdi kim geldük. Maḫşūd bu kim mübārek yüzüñüzi görevüz, hāk-i pāyiñüze yüz sürevüz. Ammā kim bir dağı bizüm üçümüz ⁽⁵⁾ dağı üç cins murğānuñ kıāşıdlarıyuz.” Süleymān didi kim: “Nite?” Saḫḫā kuşu hāmüş olıcaḫ kıuḫnūs ayağ üzere tırup ⁽⁶⁾ Süleymāna kıuş dilince du‘ā kıılup eyitdi kim: “Yā nebiyya’llāh, bu üç murğān üç cins murğānuñ kıāşıdlarıdır. Evvel saḫḫā kuşu ⁽⁷⁾ baḫrī kıuşlaruñ ve selvā kıuşu gökdeki ‘ilvī kıuşlaruñ ve süglün kıuşu dağı hākī ḫübübātın yeyen kıuşlaruñ kıāşıdır. ⁽⁸⁾ Bu üç cins kıuşlaruñ melikleri sīmurğ ve ḫāzır olan murğān ittifaḫlarıla ‘ālī-ḫāzretüne kıāşid göndermişler kim Süleymān ⁽⁹⁾ ḫāzretine varıcaḫ evvel kıaḫkumuz varup Süleymānuñ mübārek taḫt pāyini öpe ve andan şoñra şağ ve şol sīmurğıla varıcaḫ kıaḫkı ⁽¹⁰⁾ cinsüñ ola şol kıol dimişler. Ortalarında nizā‘ vaḫı‘ olmış. Şağ kıolu kıaḫkısına lāyıḫ görürseñüz? Ol murğūñ kıāşıdına ⁽¹¹⁾ buyurasız kim sīmurğūñ şağ taraḫında ola. Ol murğān uçalar, yürüyüp kıanad açalar³.

¹ kıosalar İ: kıosa T

² Bu mısırada vezin bozuktur.

³ yürüyüp kıanad açalar İ: - T

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹²⁾ Cümle murğān rām olupdur itmek ister hizmeti

Līk diyeler ol merātib kazana arta rif‘ati

Her biri ‘ankā katında bulmak ister mertebe

⁽¹³⁾ Küllī murğān içre arta şevketi vü şöhreti

Küllī kuşlar bir degüldür farkı vardur şehriyār

Zāg u tāvūs olmaya bir hīç yokdur¹ cinsiyeti

⁽¹⁴⁾ **NESR** Hakīm kavlince kuḡnūs kuşu eyle diyicek Süleymān fikre varup bir zemān tırdı. Ve daḡı dönüp kuḡnūsa didi kim: “Sen ne dirsın? ⁽¹⁵⁾ Şağ kol kaḡkı cinse lāyıkdur, muvāfiḡ muṡābıkdur kim virevüz?” Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, benüm ne bildügüm ola. Emir Süleymānuñdur, sen ⁽¹⁶⁾ şāh-ı cihānuñdur². Ammā kim şağ kola tāvūs lāyıkdur kim cennetden çıkup durur ve hem ḡubūbāt yeyen murğān şulṡānıdur. Ziyānsuzlar ⁽¹⁷⁾ kem³-azarlar dururlar? didi.” Kuḡnūs eyle didiğın saḡkā kuşu işidüp eyitdi: “Yā kuḡnūs, sen daḡı baḡrī kuşlarla cins degilsın, ḡākīsın. ⁽¹⁸⁾ ḡākī olduğün cihetden tāvūsa yardım kılursın. Ben aña kāyil degülem. ḡaḡ te‘ālā celle ve ‘alā çār ‘anāşırı kim ḡilḡat ⁽¹⁹⁾ eyledi. ḡākdür, ābdur, bāddur, āteşdür. Ammā kim āteşī maḡlūḡātđan şimdi maḡlūḡ yok durur. Ve ammā kim selvā kuşu hevā-yı fenāda ⁽²⁰⁾ kürre-i nesīm içre olan murğānuñ meliki kim ḡümādur. Anuñ kāşıdıdur. Ve ammā kim ḡubūbāt yeyen ḡākī kuşlaruñ kim sulṡānı tāvūsdur. Anuñ kāşıdı süglün kuşıdur. Ve daḡı baḡrī kuşlaruñ sulṡānı kim kazdur. ⁽²¹⁾ Anuñ kāşıdı bu ḡākīr saḡkā kuşıdur. Eyle [20a] ⁽¹⁾ olsa yā Süleymān, bu üç cins murğānuñ kaşdı bu kim her birisi sīmurğūñ şağ kolında uçmak dilerler. Ortalıkda nizā‘ ⁽²⁾ düşdi. Sīmurğ, sulṡān-ı murğ ıslāḡ kılamadı. ‘Aciz oldı. Ol cihetden üç cins murğānuñ melikleri ittifaḡıla üç ⁽³⁾ kāşıdı iḡtiyār kılup sen Süleymāna gönderdiler kim şağ kol, şol kol kime ḡükme eyleriseñ, emrüñe me’mūr olalar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ hīç yokdur cinsiyeti: yokdur hīç cinsiyeti İ, T

² cihānuñdur İ: cihānsın T

³ kem İ: kim T

⁽⁴⁾ İtmedi sîmurğ-ı Kâf ol müşkilâtı şâha hal

Hzretüñe şaldı şâhın ‘âlem içre mâ-ħaşal

İns ü cinnüñ mūr u mārūñ vahş u tayruñ şâhısın

⁽⁵⁾ Ğağdan isterüz tapuña gelmesün kaç‘â Ğalel

NEŞR Ğakîm kavlınce sağkâ kuşu böyle diyicek buğur Süleymân eydür: “Sen ne ⁽⁶⁾ cihetden sağ kolı istersin? Fâzîletüñ nedür kim Ğākîler üzere tercîħ idem, sağ kol baħrîlerüñ ola?” didi. Cevâb virdi kim: ⁽⁷⁾ “Yâ Süleymân, bizüm cinsümüz kim baħrîdür. Şunuñ Ğāk üzere fazîleti ziyâdedür. Nite kim ma‘rûfdur, meşhûrdur kim Ğağ te‘âlâ celle ve ‘alâ ⁽⁸⁾ Ğāk-i felegi ya‘nî arz u semavâtı şudan Ğilķat eyledi. Ve şunuñ Ğayvânâta ve nebâtâta ve eşcâra menfa‘ati çokdur. Belkim madde-i Ğayâtdur. Ğavlehu ⁽⁹⁾ ve ce‘alnâ mine’l-mâi külli şeyin Ğayyin² Eyle olsa biz daħı baħrîlerüz. Ğünkü Ğāk üzere şunuñ fazîleti ziyâde olacağ. Bizüm cinsümüz daħı kim ⁽¹⁰⁾ baħrîlerüz. Ğākîler üzere Ğâlib olmağ lâzım geldi. Sağ kol bize lâyıķdur.” didi.

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Şuyı tercîħ eylegil Ğāk üstüne

⁽¹¹⁾ Ğāk olur nite ki eflâk üstüne

Nicesine ögmeyem ki olmasa âb

Dürr ü cevher olmayadı bî-ħisâb

⁽¹²⁾ Şu olmasa bitmezidi yirden giyâh

Teşne-leb maħlûķ olurdı hep tebâh

¹ celle ve ‘alâ İ: celle celâluhu ve ‘amme nevâluhu T

² (Kurân-ı Kerîm 21:30) “Diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi?”

Ger ŧecerdür yā ŧemerdür yā nebāt

⁽¹³⁾ ŧudan olur hem ŧudur āb-ı hayāt

Zinde olur ŧuyıla cümle vü ŧey

ŧudur eŧyāya viren ŧāhā vü hayy

⁽¹⁴⁾ Emr-i Hākla hay bulur biten nebāt¹

Kim nebātıla bulur ta‘mı nebāt

ŧudan özge nesne yokdur bī-gümān

⁽¹⁵⁾ Kim ŧeref ŧuyıla bulur hākidān

Çünkü ŧunuñ hākūñ üzre nāmver

ŧad-hezārān var ŧerefi mu‘teber

⁽¹⁶⁾ Pes gerek ki murğ-ābī ŧehriyār

Berrī murğān üzre ola nāmudār

ŧudağı kuŧlara ‘izzetler gerek²

⁽¹⁷⁾ Var durur terciħ añla tāciver

ŧağ taraf baħrī kuŧuñdur kim umar

¹ Bu mısra T’de yoktur.

² Bu beytin diğerk mısrası eksiktir.

Böyle diyüp murğ-ı saḳḳā ol zemān

⁽¹⁸⁾ Sākin oldı vir şalāvāt şādumān

NEŞR Ḥakīm ḳavlince saḳḳā ḳuşı eyle diyicek Süleymān Ḥazreti ‘a.s.¹ saḳḳā ḳuşınuñ² sözine ⁽¹⁹⁾ taḥsīn eyledi. Daḥı dönüp süglüne didi kim: “Sen ne dirsın?” Süglün ḳuşı³ daḥı dile geldi, eyitdi: “Yā Süleymān-ı zemān, bizüm bildügümüz ⁽²⁰⁾ bu kim ḥākūñ menfa‘ati şunuñ üzere ziyāde durur kim bir niçe faẓīleti var. Evvel bu kim Ḥaḳ subḥānehu ve⁴ te‘ālā buyurur kim, ben ol ḳādirem kim yiri ⁽²¹⁾ iki günde yaratdum. Siz baña şerīk mi eylersiz? Ḳanḳı şerīkdür bencileyin bir yaradan⁵? Ve daḥı ben size yiri ārāmgāh virdüm diyü ḳullarına minnet [20b] ⁽¹⁾ ider ki yir dirilerūñ rāḥat olacaḳ yirdür. Ve ulular ‘avretinūñ perdesidür, peygāmberlerūñ yiridür. Ve daḥı ḥalkūñ rızḳınuñ ⁽²⁾ ḳapusıdur. Ka‘benūñ cāyıdur, anuñ üzerindedür. Yük götürücidür, emānetdārdur. Şuyuñ da ve oduñ da karārgāhıdur. Bir ḥon ⁽³⁾ ayla ve güneşle bezenmişdür. Ve şular ḳamusı anuñ çevresinde dönerler. Yir ortada pādişāh gibidür. Bahār vaḳti şı yire meşşātalıḳ iderler. ⁽⁴⁾ Ve yil ferrāşlıḳ ider. Ve bulut saḳḳālıḳ ider. Ve yılduzlar şem‘darlıḳ iderler. Eyle olsa yir şunuñ üzerine hezār vechile merātibi ⁽⁵⁾ vardur. Ve ḳadri artuḳdur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Şudan efḏāl durur añla bu turāb

Kim turābdan ḥāşıl olur küllī gül-āb⁶

⁽⁶⁾ Cevher-i ma‘den ne kim varsa güher

Bu turābdan ḥāşıl olur nāmuver

Bu şeref yiter turāba şeh-cihān

⁽⁷⁾ Kī Ādemi ḥākden yaratdı müste‘ān

¹ ‘a.s. T: - İ

² saḳḳā ḳuşınuñ İ: saḳḳānuñ T

³ ḳuşı İ: - T

⁴ subḥānehu ve İ: - T

⁵ yaradan İ: yarada T

⁶ Bu mısradaki vezin bozuktur.

Ka'benüñ bināsıdur toprak kamu

Mescid-i Qudsüñ binası hem 'amū

⁽⁸⁾ Cümle nesne aşıldur hāk-i temīz

Çār 'unşur içredür toprak 'azīz

Olmasa toprak nite bite nebāt

⁽⁹⁾ Yā ho yirden çıka mı āb-ı hayāt

Hākden efđal nesne yokdur şehriyār

Ki enbiyā hāk üzre itdiler qarār

⁽¹⁰⁾ Hāki terciḥ¹ itsem eflāk üstüne

N'ola kim rahmet yağar hāk üstüne

Qāf ki egilir hāküñ üzre çün felek

⁽¹¹⁾ Qaplamışdur her yirin rūḥ u melek

Qāf dahı yir üstüne kıldı qarār

Yirden efđal ola mı şu şehriyār

⁽¹²⁾ Hāq te'ālā hāke virdi çün şeref

Pes gerek berrī kuşuñ ol sağ taraf

---

¹ terciḥ T: terci' İ

Şağ taraf bizüm durur iy tâcuver

⁽¹³⁾Himmet it kim berrî murğânlar umar

Böyle diyüp murğ-ı süglün âşikâr

Sâkin oldı vir şalāvāt yâdigâr

⁽¹⁴⁾ **NEŞR** Hâkîm kavlınce süglün kuşu böyle diyicek Süleymân ‘a.s. anuñ sözine taḥsîn kılup daḥı didi kim: “Benüm zannum da eyle⁽¹⁵⁾ dür kim şağ kol sizüñ ola.” didi. Süleymân eyle diyicek hevâyî kuşlaruñ kâşıdı kim hümâ göndermiş, ilerü gelüp Süleymâna ⁽¹⁶⁾ gelüp du‘â kılup didi kim: “Yâ resûla’llâh, ḥâküñ üzerine hevânuñ fazîleti ziyâdedür¹. Şağ kol hevâ-yı fenâda olan kuşlaruñdur.” ⁽¹⁷⁾ Süleymân ‘a.s. didi kim: “Nite?” Pes selvâ kuşu eyitdi: “Yâ resûla’llâh, Ḥaḳ te‘âlâ celle celâlehu yılleri kim yaratdı. Her birisinüñ bir nesneye ⁽¹⁸⁾ menfa‘ati vardur. Ve daḥı Ḥaḳ te‘âlâ felegi kamerüñ içine taldurmuşdur. Şöyle kim şuyı elbette sebep-i ḥayât eylemişdür. Hevâyı daḥı ḥayvanâta ⁽¹⁹⁾ kim quru yirde ölürler, sebep-i ḥayât eylemişdür. Ve daḥı âdemüñ ğıdâsı üç nesnedür. Etmekdür, şudur, hevâdur. İtmekle şu, ğıdâ-yı cismânîdür. ⁽²⁰⁾ Ammâ kim yâ Süleymân, hevâ ğıdâ-yı rûḥânîdür. Nite? Bir kişi yimese içmese ölmez. Ammâ kim bir laḥza içinde hevâ girüp çıkmasa ölür. Ve daḥı ⁽²¹⁾ hevânuñ kuvveti artuğdur. Cemî‘ maḥlûkâtuñ kuvvetinden ‘ale’l-ḥuşûş kim bizüm cinsümüz hevâyî kuşlaruñ kim maḳâmları göge yakın yirde bir felek **[21a]** ⁽¹⁾ vardur. Aña nesîm dirler. Bu hevânuñ aşlı oldur kim andan müteferriḳ olur ‘âleme. Hevâ daḥı ol ervâḥuñ ⁽²⁾ mâddesidür. Şöyle kim güneşden nür ‘âleme müteferriḳ olduğı gibi her delüklerden içeri ⁽³⁾ girür. Eger ol deligi kim tutsalar güneşüñ nûrına güneş ‘aks ider. Ḥayvânâtuñ daḥı boğazın ⁽⁴⁾ tutsalar hevâ ‘aks ider, helâk olur. İmdi yâ Süleymân, yıl bir pâdişâhdur kim ne evveli bellüdür ne âḥiri ⁽⁵⁾ bellüdür. Ne ortası bellüdür ne şüreti görünür. Cemî‘-i nesneye irişir. Çünkim² revândur, ⁽⁶⁾ ‘âlemi ucdan uca tıtuğdur. Mağârib ü meşâriḳ önünde birdür. Yir ü gök ol yılüñ katında birdür. Bâğları ⁽⁷⁾ besler, ağaçları yüklü ider. Cemî‘-i ḥayvânâtuñ dirliginüñ ser-mâyesidür. Eyle olsa bizüm cinsimizüñ ⁽⁸⁾ mekâni ḥâkile şudan merâtibde efdal olıcaḳ şağ kol bizümdür. Ḥuşûşâ kim yâ Süleymân, hevâyıla yir ⁽⁹⁾ bir degüldür.”

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

¹ ziyâdedür İ: ziyâde hevânuñ T

² çünkim İ: hükmi T

Bu nefes kim yil durur aşlı hevā

⁽¹⁰⁾ Ādemūñ yilden bulur rūḥı ğıdā

Ādemīye yil durur viren ḥayāt

Yil durur yirden bitüren hem nebāt

Her seḥergāh esmese evvel nesīm

⁽¹¹⁾ Ne ḥo yirden zer biterdi ne ḥo sīm

Bādıla durur müşerref her mekān

Yilden alur hem ğıdāyı cümle cān

⁽¹²⁾ Yil degül mi dilde nuṭkı eyleyen

Müşkilāti ḥal kıluban söyleyen

Belki yildür şavtıla fetḥ-i kelām

⁽¹³⁾ Yil durur viren cihāna hem niṣām

Yildür açan her şüküfeyle güli

Yildür elḥān itdüren hem bülbüli

⁽¹⁴⁾ Yilden oldu Düldül Aşkar cümle at

At ki geldi ḥaḳḳına ve'l-‘ādiyāt¹

---

¹ (Kurân-ı Kerîm 100:1): “Nefes nefese koşanlara andolsun.”

Yilden özge nesne yokdur şehriyār

⁽¹⁵⁾ Şağ taraf bizüm gerek iy kāmkar

Çün hevā-yı murğa virdi Hāq şeref

Pes bizümdür şāf içinde şağ taraf

⁽¹⁶⁾ Siflī durur hāk belkim daḥı āb

‘Ulvī durur līk bād iy kāmıyāb

‘Ulviye Hāq virdi belli bil şeref

⁽¹⁷⁾ Bu hevāyī murğuñ olur şağ taraf

Böyle diyüp itdi da‘vī selvī pes

Vir şalāvāt Muştafāya sözi kes

Ḳur‘a Endaḥten-i Süleymān Bin Dāvūd ‘Aleyhi's-Selām Be-Cihet-i Murğān

⁽¹⁹⁾ Hākīm kavlince selvā kuşı kim bu vechile hevā-yı kürre-i nesīmi ta‘rīf eyledi. Süleymān anuñ daḥı kelāmın ma‘kūl ⁽²⁰⁾ gördi. Diledi kim şağ kolu hümāya vire. Ammā kim saḳā kuşı ve süglün ve kuḳnūs daḥı rızā virmediler. ⁽²¹⁾ Ḳur‘a şalgıl, Ḳur‘a kime düşerse şağ kol anuñ olsun didiler. Süleymān daḥı hüküm eyledi. **[21b]** ⁽¹⁾ Ebu'l-Melīh ilerü gelüp Ḳur‘a bıraḳdı. Ḳur‘a¹ ṭāvūsa düşdi. Süleymān daḥı süglünü kığırdı. Şağ kol ṭāvūsuñ ⁽²⁾ olsun didi. Şol kol baḥrī kuşlarıñ olsun didi. Daḥı ḳāfūrī² mūma nübüvvet hātēmile mühür ⁽³⁾ urup süglünüñ şağ ḳanadınıñ şāhbāzlarına baḳladı. Daḥı üçine bile ḳāşıdlarıñ icāzet verdi. Daḥı ⁽⁴⁾ uçup gitdiler, ‘azm-i sīmurğ itdiler. Ammā kim saḳā kuşıla selvā melālet içre ḥayrān dem-beste vü zārdılar. Ma‘a'l-⁽⁵⁾ ḳışşa bular uçup sīmurğa gitmekde. Ammā kim bizüm ḳışşamız ol yañadan sīmurğa geldi. Nite? Sīmurğ, ⁽⁶⁾ sultān-ı murğ murğānıla oturmışlardı. Şağ tarafında hümā kuşı, şol ḳolında ṭāvūs ve nazārında ḳaz otururdu. ⁽⁷⁾ Süleymān Hāzretinden söz

¹ Ḳur‘a İ: - T

² ḳāfūrī İ: - T

açup Hâk te‘âlâ aña virdügi salţanatı, devleti, tâcı, tahtı, sa‘âdeti, bahtı ta‘accüb ⁽⁸⁾ kılurlardı kim cemî‘ maḥluqât baḥr ü¹ berr içindeki biñ bir dürlü mevcüdât emrine çâker olduĝunu söyleşürlerdi, ⁽⁹⁾ tañlaşurlardı. Ve kâşıdlarumuz daḥı gelse ne cevâb getüreler görsevüz, bilsevüz, aña göre ‘amel kılsavuz dirleridi. ⁽¹⁰⁾ Ammâ kim şaĝ kolı hü mâ göñlinde muḥkem tutmuşıdı. Süleymân baña in‘âm ider kim benden ‘azîz kuş ⁽¹¹⁾ ‘âlemde yokdur diyüp i‘tikâd itmişdi. Ve kaz daḥı yine hem-çünân baḥrî kuşlaruñ sulţānıyam, şaĝ kol benümdür ⁽¹²⁾ diyüp taleb iderdi. Ve ammâ kim tāvūs kuşı ümîz üzmişdi. Tālî‘ine yirinürdi. Eger kim benüm tālî‘üm ⁽¹³⁾ olsaydı cennetden sürülmezdüm, ‘âlem-i rûḥānîden ‘âlem-i cismānîye gelmezdüm diyüp göñlüni ⁽¹⁴⁾ alçaq tutmuşıdı. Kuşlardan nihānî göñli için âh, âhından cihân milketin siyâh iderdi.

⁽¹⁵⁾ NAZM

[fâ‘ilātün fâ‘ilātün fâ‘ilün]

Rıkkâtile itdügince âh tāvūs

Düdi çarḥı itdi siyâh çün ābnūs

⁽¹⁶⁾ Āhı odı cüş kı lup pür-tâb ider

Eyle kim yakdı cihân mişl-i fanūs

Bilesince zâr iderdi berrî murĝ

⁽¹⁷⁾ Saht olupdı cümlesi çün kara pus

Āmeden-i Kâşıdân Be-Cihet-i Sîmurĝ

⁽¹⁸⁾ Hâkîm kavlince sîmurĝıla murĝân Süleymândan kâşıdlarumuz gelmedi deyince nâ-gehân bir gügercin gelüp ⁽¹⁹⁾ müjde kıldı kim: “Yâ sîmurĝ, bugün felek yüzine çıkdum. Maĝribden yaña nazâr kı lup gördüm ki maĝrib ⁽²⁰⁾ cānibinden yaña üç kuş uçup gelürler kim gelişleri be-ĝāyet tîz-reftâr. Beñzer kim ol ⁽²¹⁾ gelen murĝân kâşıdlardur.” diyüp haber virdi. Sîmurĝıla kuşlar işidüp şād oldılar. Emr eyledi [22a] ⁽¹⁾ birkaç kuşlar varup uçup kanad açup felek yüzine çıkup daḥı gözleşdiler. Yakın gelicek gördiler kim ⁽²⁾ ol gelen kuşlar kâşıdlardur. Bilişüp bulışup kanadlar şalışup gelüp sîmurĝa yitdiler. Yüz sürüp ⁽³⁾ du‘â itdiler. Andan soñra olan kışşayı şādî² ve ĝuşşayı beyân kıldılar. Ne vechile mücādele olduĝın ⁽⁴⁾ kur‘a daḥı tāvüsa düşdüĝin söyleşüp kanadın kaldurup süĝlün kuşı mühr-i

¹ baḥr ü: baḥr-i İ, T

² şādî İ: - T

Süleymānı gösterdi. ⁽⁵⁾ Sīmurğ elile çözüp ol mühri tāvūs kuşınıñ sağ çelegine bağladı. Hümāya emr eyledi. Yirinden ⁽⁶⁾ kalkdı. Tāvūs hümānuñ yirine gelüp oturdı, şād oldı. Ammā kim hümāya ‘ār gelüp def’i yirinden ⁽⁷⁾ tırdı. Qanad açup uçup felekden yaña çıqıp kürre-i nesīmde qarār eyledi. Hümā gidicek ne qadar ⁽⁸⁾ ‘ılvīde kürre-i nesīmde mütemekkin olan murğān bī-gümān hemān perrān olup tağılup gitdiler. Varup kürre-i ⁽⁹⁾ nesīmde qarār itdiler. Ammā kim qaz dağı baħrī kuşlarla sağ taraf qolın kim umarlarıdı. Ele girmeyicek ⁽¹⁰⁾ sīmurğdan icāzet alup meşveret itmege gitdi. Gelüp saqā kuşın kığırtıdı. Süleymānuñ hükminden ⁽¹¹⁾ haber şordı. Saqā kuşı didi kim: “Yā baṭṭ-ı ābī, iy pādişāh-ı kāmıyāb bil kim Süleymānuñ meyli tāvūsadur. ⁽¹²⁾ Zīrā kim ādemī-zād hākīdür, tāvūs dağı hākīdür. Hāki hāke nisbet idici olur.

⁽¹³⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

‘Ākıl añlar anı kim hikmet bilür

Hāki lā-büd hākīye nisbet kıılır

⁽¹⁴⁾ ‘Ādet-i halk ol ki seve cinsi cins

Murğı murğ u cinni cinn ü insi ins

Şeh Süleymānuñ ezelden ‘ādeti

⁽¹⁵⁾ Eyledür tāvūs-cinse ‘izzeti

Zīre tāvūs şeklidür maħbūb u hūb

Bir degül ma‘yūbıla mergūb u hūb

⁽¹⁶⁾ Bu Süleymān ceddidür Ādem şafī

Tāvūsıla kırdı cennetde şafī

Pes ezelden Ādemile ülfeti

⁽¹⁷⁾ Var durur ʔāvūsa cānuñ raġbeti

Murġ-ı ʔāvūs olısdur ʔehriyār

Şaġ ʔaraf anuñ olur hem nāmdār

⁽¹⁸⁾ Böyle diyüp saġķā kuşı āh ider

Vir şalavāt Muşʔafāya nāmver

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsiṡān-ı Māzī

[fāʕilātün fāʕilātün fāʕilün]

⁽¹⁹⁾ Diñle ne dir yine bu merd-i faķīr

Saña senden söz açar olġıl ħabīr

Kendüzüñden kendüñe ider mişāl

⁽²⁰⁾ Remz-i sırrı diñle iy şāhib-kemāl

Şeh Süleymān rūḡ olur iy pāk-cān

Tābiʕi rūḡuñ kuvāsıdur ʕayān

⁽²¹⁾ Nefs-i emmāre durur ʕanķā-yı Ķāf

Geh teheccür geh taķahhur bī-ḡilāf

Tābiʕ-i murġān durur nefsi-hevā

[22b] ⁽¹⁾ Kim hevā-yı nefse uyar çok gedā

Hâtem olur anlağıl tenzîl îlâh

Şuḥf-ı Hakkıñ tütğıl emrin pâdişâh

⁽²⁾Şuḥfıla ‘âmil olursañ iy hümâm

Nefs-i ‘anķā olıardur saña râm

Mâsivâdan eylegil ḥānum¹ güz̄er

⁽³⁾Şun[‘]-ı şāni[‘]den bulasın tã eşer

Hâmilü’l-asğār olursın mişl-i ḥar

Maṭlabuñdur mülk ü māl u sîm ü zer

⁽⁴⁾Māla ṭapduñ hem-çünān ehl-i şanem

Ṭoymaduñ dünyāya kimdür o şanem

Çünkü sensin menba[‘]-ı esmā-şifāt

⁽⁵⁾Maṭla[‘]-ı şemsi cihān envār-ı zāt

Hâzretüñdür rûḥ-ı a‘zam bu zemân

Buldı zînet pes senüñle bu cihān

---

¹ ḥānum İ: ḥâtem T

⁽⁶⁾ Çün ezelden udsidür cevlengehüñ

Nüh¹-felekden yücedür seyrengehüñ

atresin kim cümle ummān sendedür

⁽⁷⁾ Zeresin kim şems-i ābān sendedür

Her murādı sen de iste ey mürīd

Ki oldur areb saña min abli'l-varīd²

⁽⁸⁾ Mav iderseñ kendüzüñ able'l-memāt

Cān u dilden bulasın şeksüz ayāt

Geç bu şüretden bulasın aı sen

⁽⁹⁾ Bāılı terk it bulasın aı sen

Meclis-i Āer

[fāilātün fāilātün fāilün]

amd-i bī-ad āl u ramāna pes

⁽¹⁰⁾ Viridi ben Firdevsiye şīrīn-nefes

Yüz yitmiş iki meclis daı hem

Āir oldı neşr ü nazm u pīş ü kem

¹ Nüh İ: Neh T

² (Kurān-ı Kerīm 50:16): “Çünkü biz ona şah damarından daha yakınız.”

⁽¹¹⁾ ʿİlmüm irdükçe beyān eylemiſem

Hoſ ğarāyib söz ʿayān eylemiſem

Mevt elinden bulurısam mühleti

⁽¹²⁾ Hāḳ ʿināyet kıılırısa ſıhḫati

Œeh Süleymāndan açup aḫbārı men

Söyleyem ü neſrile eſʿārı men

⁽¹³⁾ Lüʿlüʿ-[i] menſūr ola neſri temām

Œiʿri ḫod aḫsen ḫadīs emlaḫ kelām

Key ʿacāyib kıſſalardan ſerḫ idem

⁽¹⁴⁾ Kizbi aradan dimeyüben tarḫ idem

Kim Süleymān kıſſasıdur hep ſaḫīḫ

Sanki Ḥamza kıſſasıdur key ḫabīḫ

⁽¹⁵⁾ Söz gerekdür olmaya kizbü temām

İmtihānsuz inanalar ḫāſ u ʿām

Bu nebīnüñ kıſſasıdur cümle rāst

⁽¹⁶⁾ Diñleyicek añla taḫḫīḳ nīk-ḫvāst

Bunca nüshā ʿālem içre yok durur

Kim şahīḥ aḥbār içinde çok durur

⁽¹⁷⁾ Var ümīzüm gūş idicek ʿārifān

Ḥayrıla yād eylesin her zemān

Kim aña Firdevsiyi ḥayrıla bes

⁽¹⁸⁾ Ḥaḳ teʿālā raḥmet itsin her nefes

İy Süleymān vāʿizini mūr iden

Taḥtını dīve virüp meḥcūr iden

⁽¹⁹⁾ ʿĀşiye suʿbān iden ḳurı ʿaşā

Geh ʿaşāya yutduran pes ejdehā

Muḳtedā vü ism-i aʿzam ḥürmeti

⁽²⁰⁾ Muşṭafā vü āl-i Ādem ʿizzeti

Muşḥaf u āyāt-ı Ḳurān ḥaḳḳıçün

Ḥürmet-i ʿuşşāk-ı ḥayrān ḥaḳḳıçün

⁽²¹⁾ Cürmini Firdevsinüñ sen eyle ʿafv

N'ola kim itdi ḥaṭā hem ḳıldı sehv

Raḥmet it Firdevsiye firdevs-i ḥūr

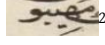
[23a] ⁽¹⁾ Raḥmetüñden itme yā Rab bizi dūr

Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ bā-şafā

Vir şalāvāt sen be-cān-ı Muştafā

3.3.2.3. ⁽²⁾ Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Üçünci Meclisinüñ Zikrindedür

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽³⁾ Niçün¹ nergeslerüñ mest ü neden zülfüñ

Meger ahd-i ḳadīmüñle vefā ḳıldıñ ferāmūş

Çü ğamzeñ tīrini atmaz emīndür cümle-i 'āşık

⁽⁴⁾ Ya bu Hindī-şekl sünbül sebep ne olmış zırırh pūş³

Zübān-ı süsen-i āzād egerçi olur muṭavvel

Velī āzād ḳadüñ vaşfin itmez k'oldı ḥāmūş

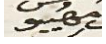
⁽⁵⁾ Dü-çeşmüñdür iki āhū-yı şīr-efgen ḥabībüm

N'idem ḥayfā meni öldürdi virüp ḥāb-ı ḥar gūş

Şaf-ı sūfī şaf-ı meydendür iy Firdevsī içme

⁽⁶⁾ N'idem ḳavli müneḳḳidür idem şāfī meyi nūş

¹ Niçün T: ne çün İ

² Kelime T'de şu şekildedir: . Bu mısradaki vezin bozuktur.

³ Bu mısradaki vezin bozuktur.

Bu meclis kim müzeyyendür kemāl ehli ʔutar şaf

Süleymān-nāmeve ʔālib durur sözine ʔutar gūş

⁽⁷⁾ ʕAcāyibden ʕacāyib söz diyem virseñ şalāvāt

Ki gūş iden ala ʕibret gide ʕaqlı ola bī-hūş

⁽⁸⁾ Dāsītān-ı Perākende Şoden Murğān Ve Müvekkel-i Bahriyān Ve Müvekkel-i Murğān-ı Hevāyī

⁽⁹⁾ Loḳmān bin ʕĀd ol Ḥakīm-i üstād ḳavlince naḳilān-ı muḥtār ve ʕāḳilān-ı kibār ve saḥun-mendān-ı ḥükemā ve hüner-mendān-ı ⁽¹⁰⁾ rücemā ve nāḳilān-ı eʕizze ve rāviyān-ı ecille ol vechile şāḥih ḥikāyet ḳılup ve daḥı Eflāṭūn-ı Yūnānī bu kitābı ⁽¹¹⁾ Süryānī dilinden Yūnāna naḳl iden şāḥib-tercūme-i zemānuñ ehl-i irfānı naḳlince aḥbāb-ı kibār ve erbāb-ı muḥtār ⁽¹²⁾ ve aşḥāb-ı aḥbārı ol vechile emlaḥ rivāyet ḳılup eydürler ki, nite? Ol zemān ki Süleymān bin Dāvud aḡzından ⁽¹³⁾ eṭyār uluları sīmurgūñ şaḡında şolında ḳanḳı cins ḳuş oturacaḡın kim söyledi. Saḳḳā ḳuşı ⁽¹⁴⁾ Süleymāndan bu vechile kim ḥaber viridi. Ḳaz vāy kim ḳaḳıdı. Boynın uzadup baş ḳaldurup yıldırım-veş ⁽¹⁵⁾ şaḳıdı. Eyitdi kim: “Şaḡ ḳol benüm olmaduḡdan soñra varayım Süleymāndan iʕrāz ḳılup ṭaḡılalum. Eyle kim ⁽¹⁶⁾ Süleymān bizi bulmaḡa daḥı ḳādir olmasun.” diyüp ol cins ḳuşlar daḥı ol gice maḡrib deryāsından ⁽¹⁷⁾ geḳüp ḳaçdılar. Felek yüzinden geḳüp Ḳaradeñizüñ ṭumanından yaña Rūs vilāyetinde balḳıḳ deryāsında mütemekkin ⁽¹⁸⁾ oldılar. Ammā kim sīmurg, sulṭān-ı murḡ ḳazuñ ḳaçdıḡın kim işitdi. Felek yüzinden giceyile kim şadāsı ⁽¹⁹⁾ ḳulaḡına yitdi. Ḥüküm eyledi, yırtıcı şungurlardan, şāhinlerden, balaban, ʕācizī ve laḳinlerden ⁽²⁰⁾ ḥāzır olan yırtıcı ve ṭartıcı ḳuşlardan yitüp baḥrī ḳuşlardan ḳoḳluḳ ḳuşlar şikār itdiler. ⁽²¹⁾ Ol vaḳitden berü baḥrīlerle berrüñ murḡı cengde dururlar.

NAZM

[fāʕilātün fāʕilātün fāʕilün]

[23b] ⁽¹⁾ Berr ü baḥrūñ ḳuşları iy şehriyār

Birbirini sevmedüḡi aşikār

Budur aşlı ki eyledüm şāha beyān

⁽²⁾ Ḳi ehl-i ḥikmet böyle didi kāmḳār

Birbirile itmez aṣlā birligi

Cengi vardur bunlaruñ dāyim i yār

⁽³⁾ Pes sebeb bu durur aña tācver

Söz temām va'llāhi a'lem pür-hüner

NEṢR ⁽⁴⁾ Ḥakīm kavlince ol zemān kim kız kaçdı. Hümā daḥı hevāya gitdi. Sīmurg kuşı 'āciz ü fūrümānda ⁽⁵⁾ kaldı. Kaşdı kıldı kim varup kızı baḥrī kuşları helāk ide. Ammā kim tāvūs kuşı komadı, men' eyledi. ⁽⁶⁾ Didi kim: “Yā sīmurg, sulṭān-ı murğ bu kız ve daḥı hümā kim gitdiler. Kendülere zulüm itdiler. Süleymān peygāmberdür, ⁽⁷⁾ sulṭān-ı ekberdür. Kızı daḥı şehbāzı daḥı bulur. Hümā ve baykuş ve cümle kuş aña çāker, musaḥḥar ve cemī'ci ⁽⁸⁾ maḥlūkāt fermānber olacaḥdur. Ve göresin kim cümlesin müvekkeli etyāra getürde, nazārına yitürde.

⁽⁹⁾ **NAZM**

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Çün Süleymān oldu mālīk ser-firāz

Emr-i Ḥaḥla çāker aña bāz u kız

⁽¹⁰⁾ Cümle murğān olısar fermānberi

Taḥtına sāyebān ola açup beri

Baḥr ü berrüñ kuşları hep geliser

⁽¹¹⁾ Aña cümle ḥizmetini kılısar

Pes ne ḡam sīmurg şāh ol şādumān

Şeh Süleymān dergehine var hemān

⁽¹²⁾ Böyle diyüp ol zemān ṭāvūs pes

Sākin oldı vir şalavāt sözi kes

NEŞR ⁽¹³⁾ Ḥakīm kavlince ol zemān kim ṭāvūs kuşu böyle didi. Sīmurğ daḥı ṭāvūs sözin kabūl kılıp Süleymān ⁽¹⁴⁾ naẓarına varmağa, ḥāk-i pāyine yüz urmağa kaşd eyledi. Andan ṭāvūs kuşına buyurđı. Ne kadar ḥubūbāt yiyen ⁽¹⁵⁾ kuşlar varısa cem‘ olup on gün yarağ görđi. Çın seḥergāḥ olıcağ ol ovadan kanad açup uçdılar. ⁽¹⁶⁾ Felegüñ birinci katına geçdiler. Daḥı ‘azm-i Süleymān kılıp gitdiler. Kuşlar kanadlarından felek yüzi görünmez oldı. ⁽¹⁷⁾ Kanaddan neyistāna döndi. ‘Ālemi murğān kapladı. Hevā kerkes şeklin urundı. Kuşlar perrinden ne ⁽¹⁸⁾ gökde güneş ne ay göründi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ol kadar bī-ḥad gelüp ṭurdı ṭayr

⁽¹⁹⁾ Kim ṭayırdan ṭoldı şahrā tağ bayır

Gökde bir ‘anķā kalupdı bir ḥurūs

Kim iderler çarḥıla anlar seyir

⁽²⁰⁾ Bākī murğān gelmişidi bī-‘aded

Hīç ḥisābı yoğ şanki kum kayır

Kuş kanadından görünmezdi semā

⁽²¹⁾ Kuş yüninden ṭop ṭolu oldı devir

Murğ deminden kararupdı nüh-felek

Bāl ü perden nā-bedīd oldı mihir

[24a] ⁽¹⁾ Çün dilden vir şalavât Aḥmede

Tā ki şefkat birle kıla ol mihir

⁽²⁾ Dāsītān-ı İblīs ‘Aleyhi’l-La‘netü Āmeden Be-Dergāh-ı Süleymān Ve İgvā Kerden ü Süleymān-rā ‘a.s.

⁽³⁾ Ḥakīm kavlince sīmurğ, sulṭān-ı murğ ṭāvūs kuşıla ḥubūbāt yiyen murğānıla gelüp Süleymāna gitmekde. ⁽⁴⁾ Ammā kim bizüm kışşamuz ez-ān cānib şeyṭān-ı la‘īne ol racīm-i bī-dīne geldi. Nite? Ol zemān kim ⁽⁵⁾ şeyṭān-ı la‘īn ve ol racīm-i bī-dīn sīmurğ şekline kim girdi. Ve cemī‘-i zürriyyātı daḥı envā‘-ı kuşlaruñ ⁽⁶⁾ şüretine girüp kanad açup uçup Süleymān ṭurduğı yire yakın geldiler. Bu yañadan daḥı Süleymān Ḥazreti ⁽⁷⁾ şubḥ namāzın kılup evrād¹ okıyup namāzdan niyāzdan fāriğ olıcağ başına ‘imāme-i Ḥalīl şarınup Şīs-i ⁽⁸⁾ nebī ‘abāsın geyüp Nūḥ-ı nebī cübbesin egnine alup eline Mūsā ‘aşāsın ṭayanup gelüp salṭanatı taḥtı ⁽⁹⁾ üzere oturmuşıdı. Server ü selāṭīnler altun gümüş şandalīler üzerlerinde qarār kılup ṭurmuşlardı. ⁽¹⁰⁾ Mübārizler daḥı ayağ üzre qarār kılmışlardı. ‘Arab u ‘Arbā begleri Mekke vü Medīne yigleri, ‘Acem ⁽¹¹⁾ melikleri, ‘Amālīka ḥākānları, Şeddād pehlevānları Benī İsrā‘ilüñ on iki sıbṭınuñ ser-firāzları, Rūm Şām ⁽¹²⁾ mübārizleri dīvān-ı Süleymānīde kim oturup kim ayağ üzre ṭurup nazar-ı Süleymān kılup dīvān ṭutmuşlardı. ⁽¹³⁾ Ve kuşlar kanad kanada virüp baş başa çatup yilek yilege virüp Süleymān taḥtı üzerine gök yüzinde ⁽¹⁴⁾ sāyebān ṭutmuşlardı. Mā-ḥaşal-ı kelām, bu vechile Süleymān salṭanat taḥtı üzerinde otururken kuḥnūsa eydür: ⁽¹⁵⁾ “Yā sulṭān-ı murğān, sīmurğ eglendi, gelmedi. Ḥāl ne ki?” diyüp söylenince ve bu sözi yād eylenince nā-gehān ⁽¹⁶⁾ gurāb gelüp didi kim: “Yā Süleymān-ı zemān, sīmurğ sulṭān-ı murğ devletüñe du‘ā kıлмаğa geliyorur.” didi. ⁽¹⁷⁾ Süleymān şād olup kuḥnūsa ḥüküm eyledi. Kuşlarla qarşu varup racīmi bilmeyüp sīmurğ şanup hevā ⁽¹⁸⁾ yüzinde merḥabālaşdılar. Racīm daḥı sīmurğ şüret, ‘aceb hey’et, Ḥannās ruḥ kuşı şüretinde, Vesvās ‘uḳḳāb ⁽¹⁹⁾ şeklinde, Kenes feylaḥor şeklinde, Denes ṭāvūs şeklinde, Ahdenaş laḳlaḳ şeklinde, Yuves gügercin şeklinde, ⁽²⁰⁾ Veleys hüdhüd şüretinde, Sermād süglün şeklinde. Ma‘a’l-kışşa cemī‘i kuşlaruñ şekline murğān şüretine ⁽²¹⁾ şeyāṭīn nesli girmişlerdi. Racīm ḥod sīmurğ şüretindeydi. Kuḥnūs önince uçup gelüp hevā yüzinden [24b] ⁽¹⁾ Süleymān dergāhı üzerinden dergāh-ı ḥarīme indiler, ḳondılar. Süleymān daḥı ḥüküm eyledi. Ḥalk ortadan yol ⁽²⁾ virdiler. Racīm sīmurğ şüret öñince, bākī kuşlar ardınca ⁽³⁾ gelüp Süleymān dīvānına girdiler. Andan racīm gelüp Süleymān taḥtı pāyin öpdı². Süleymāna selām virdi. Bir gevheri taḥt pāyinde ḳodı. Mücellā, muşaffā. Süleymān ⁽⁴⁾ daḥı nazar kılup gördi kim bir ‘aceb hey’et, ğarīb şüret kitāblarda gördüğü kuşlardan ve işitdiği gibi ⁽⁵⁾ sīmurğ şeklinde bir kuş gelüp murğān çerisile dergāha girdi. Ammā kim enāniyyetile girdi. ⁽⁶⁾ Kibr ü kīne ile gelüp öñinde bir gevher ḳodu kim ol gevherüñ mişāl-i cismini felek görmemiş. ⁽⁷⁾ Ve bir daḥı ‘aceb bu kim bu sīmurğ şekl-i murğ, ḥiç Süleymāna medḥ ü senā okımağ ve yā ḥod ḥayr du‘ā kılmak itmedi. ⁽⁸⁾ Saḥt-şekil gelüp ayağ üzre ṭurdu. Velākin yünleri muraşşa‘, gülgün, rengārenk;

¹ evrād İ: evrāt T

² öpdı İ: öpüp T

⁽⁹⁾ yüzi ādem-şekil iki eli daḥı var. Ādem hey’et, velākin gevdesi ṭāvūs kuşu gibi, kanadları ⁽¹⁰⁾ melek kanadınlayın maḥcūb.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bir ‘aceb hey’et mişālin görmemiş çeşm-i felek

⁽¹¹⁾ Nicesi sīmurğ-ı Kāf kim gören eydür bu melek

Gör ne mekkār kimsedür İblīs-i pūr-telbīs-i sen

Kim ider dürlü siḥir bulmadısa Ḥaḫdan dilek

⁽¹²⁾ **NEŞR** Ḥakīm ḫavlince Süleymān Ḥazreti şeyṭān-ı racīmi göricek hemān-dem ⁽¹³⁾ sīmurğ şanup inanup ‘izzet ḫılıp didi kim: “Yā sīmurğ, sulṭān-ı murğ, ehlen ve sehlen ve merḥabā. Şafā geldüñ, ⁽¹⁴⁾ gelmekligile bizi müşerref ḫılduñ. Velīkin ne giç geldüñ.” didi. Racīm-i la‘īn daḥı biñ dürlü ⁽¹⁵⁾ ḫīleyile dile gelüp Süleymāna ‘izzet ḫılıp eyitdi: “Yā Süleymān-ı zemān, ma‘zūr ṭutasız kim perrende perākende ⁽¹⁶⁾ cem‘ itmek pes cümleyi alup Süleymānuñ dergāhına gelmek ve pādişāhlar ḫizmetine yüz sürmek āsān ⁽¹⁷⁾ degüldür, düşvārdur. Ol cihetden giç geldüm.” didi. Andan Süleymān emr eyledi. Ebu’l-Melīḫ varup racīmüñ ⁽¹⁸⁾ getürdügi gevheri taḫt-ı pāyinden alup Süleymān nazarında ḫodı. Süleymān daḥı gevheri alup racīme ⁽¹⁹⁾ yir gösterdi. Bir zerrīn kürsī getürdiler, geçüp oturdu. Şāhin neşāne üzerinde ḫarār ider bigi ⁽²⁰⁾ ḫarār eyledi. Buğur Süleymān ol gevhere nazar eyledi. Bir āyine-mişāl, nite, gözler yüzler içinde görünür. ⁽²¹⁾ Velīkin Süleymān kendünüñ şeklini bir kerīh-liḫā bed-şıfat gördi kim ḫorḫusından cāmı ağzına geldi. [25a] ⁽¹⁾ Nite? Ağzı yüzi egilmiş, gözlerinüñ nūrı gitmiş, benzinüñ aḫmer rengi za‘ferān-şıfat olmuş. Süleymān ⁽²⁾ ḫorḫdı, ta‘accüb eyledi. Daḥı gevherüñ bir yüzine nazar eyledi. Gördi kim yidi saṫır yazı yazılmış, Süryān ⁽³⁾ dilince ḫazılmış. Dimiş kim

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Şöyle yazmış gevher üzere ol zemān

⁽⁴⁾ Ki iy cihānı geşt iden şāḫib-ḫırān

Çünkü bu levḫa ḫılasın sen nazar

Bilesin kim bunı yazan nāmver

(5) Şāh-ı Dahhākidi ʿālem içre ol
Dergehinde pādişāhlar oldı kul

Cām-ı Cemşīdi alan ben şāhıdum

(6) Cümle mīrān encüm men māhıdum

Almış Cemşīd Şāhdan bī-gümān
Gevheri kim mişli yoqdur sen inān

(7) Haşşası bu durur anuñ şehriyār
Kim nazār kılsa buña iy kāmkar

Her kimüñ kim ölümi yaqın gelür

(8) Şekli ağduq gözi kör zāhir olur

Aña kim irişmeye yaqın ecel

Şüreti nice görünür mā-şaşal

(9) Hayf aña kim göster şeklin zaʿīf

Bil ki taḥkīk olacaqdur iy ḥarīf

Şekli maḥbūb görünürse ber-kemāl

(10) ʿÖmri uzun olacaqdur māh u sāl

Tecribeyle itmişemdür imtiḥān

Şek getürme imtiḥān it kāmūrān

⁽¹¹⁾ Diñledise Şeh Süleymān nāmver

Bu ḥaberden göñli olur zīr ü zeber

Key katı ğamgīn oluban şehriyār

⁽¹²⁾ Kaldı ḥayrān ol dem içre kāmkan

Gör racīmi nice kıllur mekr ü ān

Her yañadan şāha virür infi‘āl

⁽¹³⁾ Ger şerinden isteriseñ sen necāt

Vir şalavāt Muştafāya pāk-zāt

NEŞR ⁽¹⁴⁾ Ḥakīm ḳavlince Süleymān Ḥazreti gevherüñ ol tāriḥin görüp okıyup ḳorḳdı. Ecel ḥavfı üzerine ⁽¹⁵⁾ düşdi. Daḥı ol gevheri Loḳmān-ı Ḥakīme şandı. Loḳmān bin ‘Ād daḥı nazār kıldı. Ya‘nī şekli eyle ⁽¹⁶⁾ göründi. Loḳmān daḥı ḳorḳdı. Ammā ḥaberi yoḳ kim Süleymān şekli daḥı eyle göründiyidi. Loḳmān daḥı şandı kim ⁽¹⁷⁾ kendünüñ şekli eyle göründi. Süleymānuñ sīmāsı eyle görünmedi şandı. Loḳmān daḥı gevheri Aşafa ⁽¹⁸⁾ şandı. Aşaf daḥı Süleymānuñ Loḳmānuñ ḥallerinden bī-ḥaber kendünüñ mizācın za‘īf görüp ol daḥı ⁽¹⁹⁾ ḳorḳdı. Ma‘a’l-ḳışşa kırḳ dört vezīr, hükemā-yı dil-pezir cümlesi gevhere nazār kılup her birisi kendünüñ mizācın ⁽²⁰⁾ za‘īf görüp bāḳīlerüñ mizācı muḥkem göründi. Kendüzünü muḥlakā ölür şanup ḳorḳdı. Ecel ⁽²¹⁾ ḳorḳusından söz şav kesildi. Cümlesiniñ endāmına mevt ḥavfı düşüp ‘aḳılları şaşdı. Başlarına [25b] ⁽¹⁾ belā adūsı üşdi. N’ideceklerini bilmediler. Ammā Loḳmān-ı Ḥakīm bir zemān ecel ḳorḳusından ḳorḳup sīmurğ teferrucın ⁽²⁾ ḳamusı kılmayup başın aşāğa şalup tefekkür ‘ālemine varup ḫurdu. Daḥı fikri ferāseti şuña irürdi ki kim ⁽³⁾ baña ḥod Ḥaḳ te‘ālā üç nesir ‘ömrin virdi. Bir nesr-i ḫayir ‘ömrü temām oldu. Yidi yüz yılda ikinci nesir ⁽⁴⁾ ‘ömrinden daḥı biş yüz yıl geçdi. Ammā kim bir nesir ‘ömrü daḥı henüz

bākīdür. Hâk te‘âlâ hōd baña va‘de ⁽⁵⁾ kıluḡ durur. Va‘desinde hōd yalan degüldür. Pes bu gevher târîhine niçün i‘timād idem? İmtihān hōd kılmadum. ⁽⁶⁾ Ve bir dağı göreyim kim bu halk dağı ne şekilde görünüpdür diyüp baş kıldurup evvel Süleymāna nazār kıldı, ⁽⁷⁾ gördi. Bir vechile havf-nāk olupdur kim kendüzinden dağı ziyāde andan çevre oturan gevhere nazār ⁽⁸⁾ kılan vüzerāya, hükemāya, ‘ulemāya nazār eyledi. Gördi kim

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Gördi her kim itdise taşā nazār

⁽⁹⁾ İtmiş ölüm kırkısından hep hāzer

İmtihānsuz kıluban taşā i‘tibār

Eylemiş târîhe kamu i‘tikād

⁽¹⁰⁾ Şanki irmiş bunlara derd-i elem

Gönlü içre geçirür nā-gāh ölem

Mevt ucından cümlesidi havf-nāk

⁽¹¹⁾ Şaşgun olmuş her birinün ‘aqlı çāk

Eyle düşmiş içlerine derd-i mevt

Şanki meyyit içlerinde yok şavt

⁽¹²⁾ Tut ki dīvār naşşidur dil-süz hep

Ne zubānı depredürler ne ho leb

Göriccek dil-süz anları Hâkîm

⁽¹³⁾ Key ta'accüb eyledi gāyet delim

Fikre vardı taldı Loqmān hikmete

Ġarqa vardı gönli baħr-i fikrete

⁽¹⁴⁾ Kaldı efkār içre Loqmān-ı Hâkîm

Vir şalavāt menzil ola tā na'îm

⁽¹⁵⁾ Mücādele Kerden-i Loqmān-ı Hâkîm Bâ-Racîm Ve Hezîmet Şoden Racîm 'Aleyhü'l-La'netü

⁽¹⁶⁾ Hâkîm kavlince ol zemān kim Loqmān-ı Hâkîm bu cümlesin müteħayyir ħayrān göriccek bildi kim gevherde ⁽¹⁷⁾ cümlesi şeklin za'îf gördiler. Bundan ihtiyāt kıluḫ tırdılar. Fikre vardılar. Loqmān gönlinde eyitdi: ⁽¹⁸⁾ "Meger kim bu levḫ gevherde Daħḫāk-i Mārî fitne kıluḫ durur. Cāzūyıdı, 'acebā sîmurġ bunı kanda buldı ola?" ⁽¹⁹⁾ diyüp Loqmān-ı Hâkîm gevheri ele alup fikre varup daħı baş kaldurup sîmurġuñ yüzine ya'ni kim ⁽²⁰⁾ racîmüñ sîmāsına baċdı. Görđi kim bu sîmurġ-şekl kimesne bir çüst çābük ħîle-bāz, ⁽²¹⁾ fitne-engîz şaħs durur kim Leclācı māt ider. Egerçi vaz'ı endāmı kuş şeklinde [26a] ⁽¹⁾ ammā kim kuşa beñzemez. Tıruşı, deprenişi bir fettān ve yānındaġı kuşlar daħı kendüeyin ⁽²⁾ fitne-dār, ħîle-gîrler. Ma'a'l-kışşa Loqmān-ı Hâkîm racîmi yaċınledi. Daħı dizi üzerine gelüp ⁽³⁾ Süleymāna eyitdi: "Yā resūla'llāh, bu sîmurġ ādem dilin bilür mi? İşidüp dururuz kim Zālıla söyleşürmiş, ⁽⁴⁾ müşkilātı ħall eylerimiş. Şor, gör kim ne dir?" didi. Süleymān daħı kuş dilince racîme şordı. ⁽⁵⁾ Racîm didi kim: "Belî, ādem dilin bilür men. Ne buyurursın kim fermān senüñdür." didi. Süleymān daħı ⁽⁶⁾ racîme kuş dilince Loqmān-ı Hâkîmi gösterdi. Didi kim: "Bu Hâkîm benüm vezîrümdür. Senüñ ⁽⁷⁾ sözüne müştākdur. Senüñile söyleşmek ister." didi. Racîm eyitdi: "Yā Süleymān-ı zemān, ben ⁽⁸⁾ ol 'anċā-yı Kāfam ki ħazretüñden ġayrı kimesnenüñ sözin ħabül kılmazam, diñlemezem. Söz senüñdür ⁽⁹⁾ kim Süleymān-ı zemānsın. Yoksa Hâkîm çok olur." didi. Süleymāna racîmüñ ġāzab-ı 'unfı be-ġāyet güç ⁽¹⁰⁾ geldi. Eyitdi: "Yā sîmurġ, bu ne sözdür kim söylersin? Bîhüde ġavġā eylersin. Ben Süleymānıġumca anuñla ⁽¹¹⁾ kelām söyleşürem, müşkilātı ħall eyleşürem. Sen neden 'ār kılırsın?" didi. Süleymānuñ verhemini ⁽¹²⁾ görüp racîm nā-çār olup didi kim: "Yā Süleymān-ı zemān, fermān senüñdür. Diġil, Loqmān¹ baña ⁽¹³⁾ ne şorarsa şorsın." didi. Süleymān Loqmāna işaret eyledi. Loqmān-ı Hâkîm daħı faşîħ lisānıla ⁽¹⁴⁾ dile gelüp didi kim: "Yā sîmurġ, merħabā. Şafā geldüñ. Ammā bu gevheri kim tuħfe getürdüñ. ⁽¹⁵⁾ Nirden elüñe girdi kim virdi?" didi. Racîm cevāb virdi kim:

¹ Loqmān İ: Hâkîm T

“Yā Ḥakīm, bu gevher ⁽¹⁶⁾ küh-ı Demāvendde Daḥḥāk-ı Mārīnūñ kabrinden elüme girdi.” didi¹, cevāb virdi. Buğur Ḥakīm eyitdi: ⁽¹⁷⁾ “Yā sīmurğ, Süleymāna bir tuḥfe getürmek gerekdüñ kim nazār kılcak gönli gözi ⁽¹⁸⁾ şādıla tolaydı, ğarrā tuḥfe olaydı. Sen bir tuḥfe getürdüñ kim nazār kılanuñ fehmi, idrāki, ⁽¹⁹⁾ zihn-i pāki müteğayyir olur. Ḥayrān qalur, anı ḥayret alur. Vālih olur.” Racīm didi kim: “Yā Ḥakīm, senüñ ‘aqluñ, ⁽²⁰⁾ idrāküñ ol cevhere yitmedi. Ol sebebden saña ol gevher ḥafif göründi. Yoksa ol cevher bir ⁽²¹⁾ cevherdür ki kırk gün öñürdi ölecegin, bu turāba girüp ḥāk olacağın bildürür.”

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

[26b] ⁽¹⁾ Böyle diyüp Şeh Süleymān Ḥazretine qağıdı

Hemçünān sīmurğ-ı Qāf ağzın açuban şakıdı

Zī-lā‘in ü nā-bekār u zī-pelīd ü bed-fi‘āl

⁽²⁾ Öykinür sīmurğ-ı Qāfa līkin ol çaylağıdı

NEŞR Ḥakīm qavlince racīm böyle diyicek Loqmān ⁽³⁾ sözinden yakınladı kim yakīnledi kim ol sīmurğ-şekil şeytāndur. Buğur dönüp Süleymāna işāret kıldı kim: “Yā Süleymān, ⁽⁴⁾ bu sīmurğ-şekil turan racīmdür, sīmurğ degüldür.” diyü ammā bu söz Süleymāna güç geldi. İnanmadı, zīrā kim ⁽⁵⁾ Süleymān sīmurğa ziyāde müştākıdı. Ve daḥı incindi kim sīmurğı racīm şandılar. Süleymāna sīmurğ gelmemiş ⁽⁶⁾ diyeler, didi. Bes işāret birle Loqmāna verhem kıldı. Süleymānuñ verheminden Loqmān-ı Ḥakīm daḥı ḥāmūş ⁽⁷⁾ oldu. Ol yañadan sīmurğ-ı Qāf, ol server-i murğ ehl-i insāf tāvūs kuşıla ve cemī‘-i ḥubūbāt yiyen kuşlarla ⁽⁸⁾ uçup hevāda qanadlar açup ‘Arab u Tarsūs ser-ḥaddinden geçüp Yūnān mülkine gelüp gök ⁽⁹⁾ yüzinden aşağa Süleymān leşkerine baqup gördiler kim bir ‘azīm şahrā içinde bir bī-ḥadd ulus var. Ve ol çerinüñ ⁽¹⁰⁾ vasaṭında bir kırmızı çādır kurulu. Biñ dört yüz direklü kızıl atlasdan ve bārigāh ḥavlisında ol qadar ⁽¹¹⁾ ādemī-zād serverleri, heft-kışver dil-āverleri cem‘ olmuş kim rüz-ı maşşerden nişān virür. Ve yine bārigāhuñ ⁽¹²⁾ üzerinde bir mil qadar yirden yukaru kuşlar qanad qanada çakup pervāze qalkup Süleymānuñ üzerinde sāyebān ⁽¹³⁾ olmuşlar.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Quş qanadından görünmez gök yüzi

At mıḥından çıkmış öküzüñ gözi

¹ didi İ: - T

⁽¹⁴⁾ Hāki insān kaplamış gögi ʔayır

ʔoʔʔolu at u deve ova bayır

Ƙızıl aʔlasdan Ƙurulmuş bir otaƘ

⁽¹⁵⁾ Ucına irişmemiş bu Ƙarh-ı ʔāk

OtaƘ üzere sāye şalmışlar ʔuyūr

HākƘa tesbīh idüp ider yā şekūr

⁽¹⁶⁾ Ol Ƙadar bī-ħadd gelüp Ƙonmuş Ƙeri

Ƙum Ƙayır-mişāl ʔutup ʔurmuş beri

Her birisi tīg-zen şāhib-hüner

⁽¹⁷⁾ Yaluñuzı biñ ere atın deper

On biñ ola ħāş ğulām zerrīn kemer

Kimi ħancer kimi Ƙılıçlar ʔutar

⁽¹⁸⁾ Üç bölük leşker Ƙonup ʔutmışıdı şāf

Biri baħri biri berrü biri Ƙāf

Ād-ı Yūnān halkı Aʿrab u ʿAcem

⁽¹⁹⁾ Bağlamış şāhuñ otağın bīş ü kem

Bir ʿaceb dīvān kurmuş bir emīr

Kim Ferīdūn kurmamış anca serīr

⁽²⁰⁾ Göricek sīmurğ-ı Kāf dīvānı bes

Vālih oldı kaldı hayrān bir nefes

Didi gördüm çok Süleymānlar yüzün

⁽²¹⁾ Şoḥbet itdüm diñledüm tatlu sözün

Gerçi anlar daḥı tıtdı memleket

Līk bunca kurmadılar şalṭanat

[27a] ⁽¹⁾ Ḥaḳ teʿālā devletin itsün ziyād

Kim irişdüm dergehine açup kanad

Var ümizüm dergehinde ḥāş olam

⁽²⁾ ʿÖmrümi ḥarc idiben ḥizmet kılam

Böyle diyüp şāha çok kıldı duʿā

Ġamġīnken oldı sīmurğ dil-güşā

⁽³⁾Diñle imdi kışşa nedür yâ ‘azîz

Vir şalavât Muştafâya bî-sitîz

NEŞR ⁽⁴⁾ Hâkîm kavlince Süleymānuñ salţanatın sîmurg, sulţān-ı murğ görüp taḥsîn idüp daḡı diledi kim hevā yüzinden ⁽⁵⁾ ineler. Dergāh-ı Süleymānuñ öñünde ḡonalar. Meger gördi kim bir hüdhüd ḡuşı şarḡ cānibinden uçup maḡāribe ⁽⁶⁾ geḡüp ḡanad açup Süleymāndan yaña gider. Sîmurğ anı görüp bir ḡuş gönderdi. Hüdhüdi ḡatına getürdiler. ⁽⁷⁾ Hüdhüd daḡı sulţān-ı murğı görüp tācıla başın ayaḡına sürüp ‘özür diledi. Sîmurğ eyitdi: “Yā hüdhüd, ḡandayıduñ?” ⁽⁸⁾ Hüdhüd eyitdi: “Süleymān ḡazreti beni Sām-ı Süvāra göndermişidi. Feleştīn ser-ḡaddinden gelürem.” didi. Sîmurğ ⁽⁹⁾ eyitdi: “Sām-ı Süvār şimdi ḡandadır?” Hüdhüd cevāb virdi kim: “Keyḡubādıla cenk ider.” didi. Kışşayı beyān eyledi. ⁽¹⁰⁾ Buḡur sîmurğ Sām-ı Süvāruñ geldüḡin bilüp şād oldı. Daḡı dönüp Hüdhüde eyitdi: “Yā hüdhüd, peyk-i Süleymānısan ⁽¹¹⁾ öñürdü varup Süleymāna bizüm geldüḡümüzden ḡaber virgil.” didi. Hüdhüd daḡı ḡanad açup uçup Süleymān dergāhına ⁽¹²⁾ gelüp iḡerü girdi. Gördi kim bir sîmurğ daḡı Süleymānuñ nazarında oturur. Ta‘accüb ḡılıp didi kim: “Ben ḡod felek yüzinde ⁽¹³⁾ sîmurğı ḡodım, uçdum. Bunda geḡdüm. Sîmurğ ḡod benden evvel gelmedi. Bu ne sîmurğdur?” didi. Müteḡayyir olup ziyāde ⁽¹⁴⁾ ḡayretinden nuḡkı ḡutuldı. Süleymāna daḡı cevāb virmege ‘āciz ḡaldı. Ol yañadan Süleymān daḡı hüdhüdi ⁽¹⁵⁾ görüp şād olup Sām-ı Süvārdan ḡaber şordı. Hüdhüd ḡayretde idi. Hîḡ cevāb viremedi. Süleymān eyitdi: ⁽¹⁶⁾ “Yā hüdhüd, tācuña ḡarra olmaḡıl. Saña ḡākım olanuñ sözine cevāb virgil.” didi. “Sām-ı Süvāruñ ḡālī ⁽¹⁷⁾ nedür, ḡaber virgil.” didi. Hüdhüd Süleymānuñ ‘itābın işidüp ‘aḡlın cem‘ idüp tācı tüycügezlerin indirüp ⁽¹⁸⁾ silkinüp baş yire ḡoyup taḡt pāyin öpüp didi kim: “Yā resullaḡh, ma‘zūr ḡutasın kim bir nesneyi ⁽¹⁹⁾ ziyāde ta‘accüb eyledüm. Anuñḡün ḡayretde ḡalup ‘ālī-ḡazretüñe cevāb viremedüm. Hüdhüd eyle diyicek Süleymān ⁽²⁰⁾ eyitdi: “ḡayretüñ nedür?” Hüdhüd cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, şimdiki ḡâlde ben ḡuluñ felek yüzinde sîmurğ-ı ‘anḡāya ⁽²¹⁾ ol melik-i etyāra buluşdum. Beni öñürdü gönderüp eyitdi kim, var Süleymān ḡazretine bizüm geldüḡümüzden ḡaber [27b] ⁽¹⁾ virgil didi. Ben kim şādılıḡıla geldüm. Ya‘nī kim ḡazretüñe anuñ geldüḡünden müjde ḡılam. Bu ⁽²⁾ dergāhuñda bir sîmurğ daḡı buldum. Bilmezem ki bu ne ḡaldür?” didi. Süleymān hüdhüdden ol sözi işidüp ⁽³⁾ ta‘accüp idüp Loḡmāna baḡup hüdhüdüñ sözüni ḡaber virdi. Loḡmān daḡı yaḡīn itdi kim bu oturan muḡlaḡ şeyḡāndur. ⁽⁴⁾ Buḡur Süleymān dönüp racīme eyitdi: “Yā sîmurğ, cihāndan senden ḡayrı bir sîmurğ daḡı var mıdur, yoksa hemān ⁽⁵⁾ yaluñuz ḡazretüñ midür?” didi. Süleymān eyle diyicek racīm ḡod hüdhüdüñ ne didüḡin bilmişdi. ḡīle yüzünden ⁽⁶⁾ eyitdi: “Yā nebiyyaḡllāh, sîmurğ rub‘-ı meskūn iḡre hemān ḡuluñdur kim ḡizmete geldüm. Velīkin racīm-i ⁽⁷⁾ bed-fi‘āl benüm şeklüme girüp bī-ḡad fesādlar ḡılıp durur. Tā ḡattā kim Ādem-i şafī devrinde bir kerre benüm cemāl-i kemālümü ⁽⁸⁾ müşāhede ḡılmaḡı ḡaḡ te‘ālādan temennā ḡılmış. Bes melek-i müvekkeli etyār-ı tekvīni göndermiş kim ḡaḡ te‘ālā emri budur kim ⁽⁹⁾ varup Ādeme görine dimiş. Baña ḡaber getürdi, ben daḡı ḡanad açup uçup ser-ḡadd-i Serendībe geḡdüm. Varup Ādem-i ⁽¹⁰⁾ şaffīnūñ ḡatında bir sîmurğ daḡı gördüm ki hemān muḡlaḡ baña beñzer. Benümle anuñ tefāvüti yok. Pes ḡicāb ⁽¹¹⁾ ḡılıp yine dönüp gitdüm. Şoñra tekvīn baña yine gelüp ḡışım eyledi. Ol racīm-i la‘īnidi, sen niḡün ⁽¹²⁾

Ḥaḫḫuñ emrin tıttup Ādem-i şafıye görünmedüñ, ziyāret kılmaduñ, du‘asın almaduñ?” dıdı. Ḥavf idüp varup ⁽¹³⁾ Ādem-i şafıye tazarru‘ eyledüm. Ḥālümü didüm. Ādem daḫı racımüñ mekrine ta‘accüb eyledi. Ben Ādemile otururken racım-i la‘ın ⁽¹⁴⁾ daḫı yine sımurğ-şekil olup gelmiş. Yine Ādeme ḫaber geldi kim sımurğ gelür diyü. Ādem-i şafı ta‘accüb eyledi. ⁽¹⁵⁾ Bilemedi kim ḫanḫumuza ve ḫanḫumuzuñ sözine i‘timād kıla. Ben didim ki: “Yā Ādem-i şafı, sen du‘ā kıl tekvın gelsün ⁽¹⁶⁾ kim ol fark ider. Ḫanḫumuz sımurğ degülse helāk ide.” didüm. Ādem daḫı du‘ā kıldı, tekvın geldi. ⁽¹⁷⁾ Tekvın gelicek racım ḫaçdı. Zürriyātını helāk eyledi. Ḥavf iderem ki yine ol mel‘ün ḫased idüp ⁽¹⁸⁾ gele. Baña ta‘arruz kıla kim anuñ şerrinden yā Süleymān, ne¹ hevādağı ḫuşlar ne yir yüzinde vuḫuşlar, ne ādemī-zād ne ⁽¹⁹⁾ ḫod deryāda neheng ne tağlarda peleng ḫalāş olur.”

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ādeme yidürdi buğday añsuzın

⁽²⁰⁾ Ḫābile itdürdi ḫanı geñsüzün

Ol ḫadar kim eyledi telbīs ol

Göklere ḫaçırdı āḫir İdrīs ol

⁽²¹⁾ Oldı Nemrūd-ı la‘ıne çün delİL

Tā ki² oda atıla İbrāḫīm ḤalİL

Anca Cercīs özüni ağlatdı ol

[28a] ⁽¹⁾ Anca Mūsā dilini tağlatdı ol

Bīñ ola kim Bel‘am-ı Bā‘ūr özin

Azdurup giderdi imānsuz ḫazİN

¹ ne İ: - T

² ki T: kim İ

²Çok Süleymān u Ferīdūnla Cem

Ağladı İblīs elinden çekdi ğam

Saňa n'ola itdise böyle sihir

³Ƙıl hazer ider şehā ğāyet mekir

Böyle diyüp virdi pendı ol la'ın

Ya'nī İblīs ol degüldür ber-güzin

⁴Gör ne mekkār kimsedür İblīs i yār

Vir şalavāt cān gözin açup u yār

NEŞR ⁵Hakīm kavlınce çünkim racīm sīmurğ-şekil böyle diyicek Süleymān anuñ sözine inandı. Ol mel'ūna ⁶Ƙandı. Ammā kim kuşlar ortasında zemzeme, velvele, ğulgüle düşdi. Kimi eyitdi: "Bu oturan sīmurğdur, ⁷ol gelen şeytāndur." Kimi eyitdi: "Bu oturan şeytāndur, gelen sīmurğdur." diyüp kuşlar dillü dilince ⁸söyleşmege başladılar. Ammā sīmurğ dağı inüp bārigāh-ı Süleymāna yakın yirde Ƙandı. Şankim bir Ƙara tağdur ⁹ya bir Ƙara bulutdur kim gökden gelüp yir yüzine çökdi. Kuşlar dağı sağ şol cem' olup Ƙurdılar. Süleymāndan ⁽¹⁰⁾yaña çeşm-ğüş oldılar. Meger kim baykuş kuşu ol hāle muṭṭali' olup varup sīmurğa bildiginden ⁽¹¹⁾haber virüp eyitdi: "Yā sīmurğ, ben bilürem ki sen sīmurğsın. Velīkin racīm-i la'ın sīmurğ-hey'et olup geldi. ⁽¹²⁾Süleymān Ƙatında merātib buldı." diyüp Süleymānuñ racīmle ne vechile söyledüklerin beyān eyledi. Sīmurğa ⁽¹³⁾bu söz güç geldi. Emr eyledi, Ƙuĳnūsıla ruĳ kuşu geldi. Dağı anlara sīmurğ aĳvāli şordı. Anlar dağı ⁽¹⁴⁾bu ĳuşuşda 'āciz olup tefekküre vardılar. Sīmurğ Ƙankısı idüĳin bilemeyüp Ƙurdılar. Te'essüf mınƘarın aĳza ⁽¹⁵⁾alup ĳayrān Ƙaldılar. Velīkin sīmurğ racīmüñ kendü şeklinde Süleymān Ƙatına gelüp bu vechile sözler ⁽¹⁶⁾söyledüĳin ta'accüb Ƙılıp göñlinde eyitdi: "Çünkim bu Süleymān sīmurğı racīmden fark itmeye. Ben buña ⁽¹⁷⁾varduĳumdan ne olur. Ādemī-zāddan ne ĳayr gelür? Yigreki budur kim dönem gidem, yine mekānuma 'azm idem. Süleymān ⁽¹⁸⁾dağı beni taĳĳĳ bilüp i'timād Ƙılıp istedüĳi vaĳt gelem Ƙatında 'izzet bulam. Şimdi ĳod racīm Süleymānı inandurmuş. ⁽¹⁹⁾Ben Ƙatına varursam dağı 'izzet bulmazam." diyüp gitmege yaraĳ gördi. Tāvūs kuşu anca kim gitme diyü ⁽²⁰⁾söyledi. Olmaz işi itmegil, didi.

Eslemedi. Hemân-dem kara bulut bigi yirden götürülüp uçdı. Felegüñ bir atına ⁽²¹⁾ geçdi, nā-bedīd oldu. Bu yañadan racīmile Süleymān dañı söyleşmekde. Halk-ı ‘ālem sīmurğun gitdügin görüp [28b] ⁽¹⁾ içeri girüp Süleymāna du‘ā kılup eyitdiler kim: “Yā Süleymān-ı zemān, bir ‘aceb hādise oldu.” Süleymān eyitdi: ⁽²⁾ “Nite?” Eyitdiler: “Gök yüzinden bir ‘aceb ğarīb-şekil sīmurğ-hey’et kuş geldi. Tāvūsıla ve cemī‘-i ⁽³⁾ ğubūbāt yiyen kuşlarla bile kim nihāyeti yok. Ammā kim ol sīmurğ-şekil kuş bir laħza urup yine uçup ⁽⁴⁾ felege kılup gitdi, nā-bedīd oldu.” didiler. Süleymān melūl olınca racīm-i la‘īn şād olup ⁽⁵⁾ eyitdi: “Yā Süleymān, gör senün devletünü, mu‘cizātunı kim senün orkuñdan ol racīm-i la‘īn merdūd ⁽⁶⁾ sīmurğ-şüret olup gelüp saña görinse gereğidi. orkdı, gelmeyüp dönüp gitdi.” Racīm ⁽⁷⁾ böyle diyicek kuķnūs kuşı racīme nazar kılup imtiħān eyledi. Gördi kim egerçi hey’eti sīmurğa beñzer. ⁽⁸⁾ Ammā kim ef‘āli, aķvāli, aħvāli sīmurğa beñzemez. Ta‘accüb eyledi. ‘Āķıbet bildi kim ol gelen sīmurğmış. ⁽⁹⁾ Bu oturan şeytāndur. Loķmān dañı ‘ilme’l-yaķīn, ‘ayne’l-yaķīn racīmün şeytānduğın bilüp ve Süleymānuñ ⁽¹⁰⁾ buña mütereddid kılduğı sebebeden sīmurğun dönüp gitdüğine incinüp ğazabıla iki dizinün üzerine ⁽¹¹⁾ gelüp racīme eyitdi: “Yā racīm, sen Allāh te‘ālāyı nice¹ bilürsin, tesbīħ kime kılursın?” Sīmurğ-şekil racīm ⁽¹²⁾ eyitdi: “Ben Ādem-i şafīye ĩmān getürdüm. Allāh te‘ālāyı bir bilürem. Tesbīħi ol Hālīķ u Aħada kıluram kim birdür, ⁽¹³⁾ ezeldür, ebeddür.” didi. Loķmān eyitdi: “Ādem-i şafīden bir şuħuf² alupdur. Ol şuħuf içinde bir āyet vardır. Anı ⁽¹⁴⁾ okuyayım, gör kim Ādem-i şafīden sen ol āyeti iştidün mi?” Racīm eyitdi: “Oķuğıl.” Hākīm hemān-dem nefes çeküp ⁽¹⁵⁾ ğüb āvāzıla oķudı kim: **avluhu te‘ālā** “*Ve ul cāe’l-ħaķķu ve zehaķa’l-bātılu inne’l-bātıla kāne zehūkān*” ⁽¹⁶⁾ diyüp iħlāşıla, şıdķıla hemān-dem bu āyeti oķuyıcaķ racīm-i la‘īn-i bī-dīn urduğı⁴ yirden yitmiş biñ serīr ⁽¹⁷⁾ içre ahr olup gitdi, nā-bedīd oldu. Süleymān gördi kim ne sīmurğ var ne getürdüği gevher var ne ğod bilesince ⁽¹⁸⁾ gelen kuşlar var. Dükelişi ğāyib olmuşlar⁵. Bes bildi kim bu gelüp sīmurğ-şekil olan gevher getüren ol bed-⁽¹⁹⁾ fi‘āl, bed-ħayāl, mekkār, ğasūd, lā-yesūd ĩblīsdür. Süleymān melūl oldu. Kuşlar dañı sīmurğun gitdügin bilüp melūl ⁽²⁰⁾ olup Süleymāna didiler. Süleymān ğüküm eyledi kim kuķnūs vara, getüre. Ammā kuķnūs eyitdi: “Yā Süleymān-ı zemān, ‘anķā ⁽²¹⁾ ol vücūd degüldür kim benüm sözümle gele. Velīkin emrüne itā‘at kılalum.” diyüp ruħ kuşıla, ğüdhüdle [29a] ⁽²⁾ uçup anad açup sīmurğun ardınca gitdiler. Bu yañadan tāvūs dañı ğubūbāt yiyen kuşlarla ⁽²⁾ melūl olup sīmurğun gitdüğine ğām-ğīn oturdılar. Kuķnūsa bulışdılar. Kuķnūs eyitdi: “Siz varup ⁽³⁾ kuşlaruñıla Süleymāna buluşuñ. Biz dañı varup sīmurğı getüreydük ola mı?” didi. Ve uçup gitdi. ⁽⁴⁾ Ammā bu yañadan Süleymān Hāzreti racīm kendüyi aldadığına be-ğāyet saħt oldu. Sīmurğ gitdüğine ⁽⁵⁾ dañı incindi. Ve dañı sīmurğıla ne adar ‘azīm kuşlar geldilerse dükeli bile uçup gitdiler. Sīmurğıla ittifaķ ⁽⁶⁾ itdiler. Fīlzūr gibi, buķalemun gibi, ebū ğüdhüd gibi, leħħām gibi, barā‘id gibi, ğaranıķ gibi. ⁽⁷⁾ Zīrā kim bunlaruñ emşāli ulu kuşlar sīmurğun ğāşlarındandı. Bes bile uçup gitdiler. Süleymāna ⁽⁸⁾ sīmurğsuz varmağı terk itdiler. Hemān yaluñuz tāvūs ğubūbāt yiyen

¹ nice İ: - T

² bir şuħuf İ: - T

³ Kurān-ı Kerīm 17:81: “Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olmaya mahkumdur.”

⁴ urduğı İ: - T

⁵ ğāyib olmuşlar İ: ğāyet ölmüşler T

murğānıla aldılar. Aña dağı sīmurğ ⁽⁹⁾ söyledi kim: “Siz aluñ, ben bu i‘tibārsuzlikile Süleymāna kim bulışam. Ğayretten helāk oluram. Ol ⁽¹⁰⁾ vaqt kim Süleymān beni ‘izzetile da‘vet ide. Ben dağı raĝbetile gelüp hizmetinde olam.” diyüp gitmişdi. ⁽¹¹⁾ Gör racīmi kim ne fitneler ıldı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Olmaya İblīs-veş mekkār-ı lā‘īn

⁽¹²⁾ Enbiyā da olmadı andan emīn

Çoğ Süleymān vü Sikender řāh Cem

Çekdi İblīs öziçün derdile ğam

⁽¹³⁾ Tā kıyāmet zinde olup ol racīm

İdiserdür dürlü fitneler delim

Gāh ‘anķā şüretini urnur

⁽¹⁴⁾ Gāh delilük şüretinde görünür

Dürlü dürlü şekle girür her zemān

Bir durur maĝrībile mařrıķ mekān

⁽¹⁵⁾ Her ne dürlü şekle diler girür ol

Bir dem içre řarķa ğarba varur ol

Mekr ü¹ hîle durur işi her zemân

⁽¹⁶⁾ Hâk şerinden bañlasun iy kâmurân

Ger şerinden isteseñ anuñ necât

Nefse uyma ‘aqlı gözet key oñat

⁽¹⁷⁾ Nefs-i emmâre azdurıcağ âdemi

Hırş u şehvet olur anuñ maħremi

Virme gönül dünyanuñ murdârına

⁽¹⁸⁾ Gel gözet bağma zemânun hârına

Hâkķı gözet bātıl işden çek elüñ

Gönül yığma olmasun acı dilüñ

⁽¹⁹⁾ Cehd ideğör kılasın şâlih ‘amel

Raħmet ide tã ki Hâkķ ‘azze ve cel

Nuşıdur Firdevsinüñ pend-i melîh

⁽²⁰⁾ Güş tutup añlar kelâm ehl-i faşîh

Hâk aña raħmet kıla öñden soña

Hayrıla Firdevsiyi bu dem aña

---

¹ Mekr ü İ: meger T

⁽²¹⁾ Fatihadan kim iderse bizi yād

Ḥaḫ te‘ālā rahmet itsün key ziyād

Diñle imdi bu Süleymān-nāmeyi

[29b] ⁽¹⁾ Vir şalavāt germ idüp hengāmeyi

Der-Beyān-ı Leṭāfet-i ‘Akenke‘-i ‘Ayyār Ve Żarāfet-i Zemzem-i Ṭarrār

⁽²⁾ Ḥakīm ḫavlince İblīs-i la‘īn gör ḫacīl olup gitmekde. Ez-ān cānib bizüm ḫışşamuz ‘ayyārlar ⁽³⁾ ḫışşasına geldi. Nite? Ol zemān kim ‘Akenke‘ Zemzeme ‘ayyārı aldayup āh idüp irñledi, ⁽⁴⁾ uyuz gelüp gibi siñledi. Āvāzesinden ‘Akenke‘üñ ḫulağı dıñladı. Mā-ḫaşal kelām, çünkim zemzeme ⁽⁵⁾ ‘Akenke‘i bilemedi. Yarasını vāḫı‘ şanup teraḫḫum ḫılup esirgedi. Daḫı eyitdi: “Yā şaḫş, aduñ ⁽⁶⁾ nedür? Kimüñçün bunda geldüñ ve ‘Akenke‘ ḫarındaşuñ neden helāk eyledi?” ‘Akenke‘ eyitdi: ⁽⁷⁾ “Ben Bād-pānuñ ki Süleymānuñ ‘ayyārudur, meşhürdur, ḫarındaşıyam. Süleymān ikimüzi gönderdi kim gelüp ⁽⁸⁾ Benī Aşfer melikinüñ başın kesevüz, alup Süleymāna varavuz. Ġāfilin gelüp bunda bıñara irişdüñ. ⁽⁹⁾ Yatduḫ, uyumuşız. ‘Akenke‘ bizi ṭutmuş. Bād-pāyı bilmiş, nacaḫıla başın kesmiş. Birḫaç nacaḫ baña ⁽¹⁰⁾ daḫı urdı. ḫaçdum, ḫarañu giceyidi. Bilemedi. ḫarındaşum Bād-pāyı helāk ⁽¹¹⁾ eyledi.” didi. Daḫı feryād eyledi, aḫladı. Şöyle kim Zemzemenüñ yüregın ṭaḫladı. Burnına ḫardallu ⁽¹²⁾ acı şoḫan ḫoḫardı. Acı şoḫan ḫoḫusından hem gözinden yaş ḫıḫardı hem aḫsırurdu. Hem nefesi ṭutduḫca ḫıḫırurdu. ⁽¹³⁾ Zemzeme işidüp bile aḫladı. Eyle kim zemzemeyi inandurdu. Sözlere ḫandurdu. Daḫı dönüp ‘Akenke‘ ⁽¹⁴⁾ Zemzemeye şordı kim: “Ya sen kimsin?” Zemzeme eyitdi: “Ben Endelūs meliḫi ‘Aḫrān Şāhuñ ‘ayyāriyam, ṭarrāriyam. ‘Akenke‘ ⁽¹⁵⁾ baña dün gice bunuñ bigi iş eyledi.” diyüp başladı, ḫikāyet eyledi ‘Akenke‘ Zemzemeyi ⁽¹⁶⁾ bilüp göñlinden şād oldu. Zāhirā didi kim: “Eger vaḫı‘ā baña yoldaşlıḫ ḫılursañ ‘Akenke‘i ⁽¹⁷⁾ ṭotalum, helāk idelüm. Derisün yüzelüm, tulum düzelüm. Benüm ḫarındaşum Bād-pānuñ ḫanın andan alalum. ⁽¹⁸⁾ Başın sen alup Endelūs melkine iletgil.” didi. Zemzeme eyitdi: “Ben ‘Akenke‘e sencileyin ⁽¹⁹⁾ degül iken cān virürem.” ‘Akenke‘ eyitdi: “Gel imdi ordu üzere varalum. Sen bir tenhāda ṭurḫıl. ⁽²⁰⁾ Ben cüst u cū ḫılayın bulayın. Andan şoñra ardınca olalum. Zemzemeyi alup ordunuñ ucına tenhāya ⁽²¹⁾ vardılar. Zemzeme orduya yaḫın gelicek göñli ḫayāllendi. İki şandı. ‘Akenke‘ anı görüp [30a] ⁽¹⁾ ḫoynından yüz firentī varıdı. ḫıḫardı, eyitdi kim: “Yā Ġuryāb, bu yüz altundur, sende emānet ṭursun. Vaḫt ⁽²⁾ ola kim beni, Bād-pāyı öldüren ‘Akenke‘ görüp bile ḫazāya uğrayam. Bārī bu firentī saña ⁽³⁾ ḫelāl ḫala kim benüm öcüm ‘Akenke‘den alasın. Eger kim bilmezse ḫod ben saña gelüp ⁽⁴⁾ ḫaber virem.” didi. Daḫı altunı virdi. Zemzeme yüz altun göricek ḫıç ḫaṭ‘ā şüḫhesi ḫalmadı. ⁽⁵⁾ Daḫı eyitdi: “Yā zemzeme, sen bunda ṭurḫıl. Ben varup ‘Akenke‘i göreyim. Gelüp ordu ⁽⁶⁾ içine girdi. Bir aşcı dükkānına girdi, yimeḫ yidi. Aḫçasın ḫoduḫı yiri nişānladı.

(7) Aşçı aşın ulaştırurken akçasın dökdi. Kazâ-yı İlâhî içinde yüz kızıl altun ve otuz dağı (8) akçe vardı. Bir destimâl içre idi. Destimâlila alup sürüp Zemzemeye gelüp eyitdi: “Akenke‘i (9) buldum. Bir aşçı dükkânında aş yidi. Gine gelem akçayı virem, didi. Gel, sen aşçı dükkânında (10) oturgıl. ‘Akenke‘i gözetgil. Dağı ardınca vargıl, yirini bilgil.” didi. ‘Akenke‘ (11) eyle deyicek Zemzeme eyitdi: “Anuñ şeklini¹ baña digil kim bilem.” didi. Eyitdi: “Akenke‘üñ (12) şakalı aqdur. Qadd ü kâmeti baña beñzer. Kızıl tınlar geyür, çukadur.” didi. ‘Akenke‘ hod qara (13) şakalluyıdı. Qara geyürdi. Buğur Zemzemenüñ muñlak şubhesi gitdi. ‘Akenke‘üñ sözine (14) aldandı. Buğur Zemzemeyi alup ol aşcınüñ dükkânı öñinde qodı kim yüz kızıl altunun (15) uğurlamışdı. Otuz akçasın çıkarup aşcınüñ destmâlile bile Zemzemeye virdi. Didi kim: (16) “Ola kim qarnuñ aç ola, bu aşçı dükkânına girüp aşından yigil.” didi. Eger (17) ‘Akenke‘ gelürse göresin, bilesi. Şeklin saña didüm.” didi. Dağı Zemzemeyi (18) aşçı dükkânına koyup kendüsi tiz odasına vardı. Libâsın çıkarup kızillar geydi. (19) Qara şakalın yâsemîn yağıla ovup dağı kükürd buğur kırup şakalın aq renk eyledi. Dağı (20) eline bir boz doğan alup hirâsânla sürüp orduya irdi. Ol aşçı dükkânına geldi kim (21) Zemzeme içerde aş yirdi. Zemzeme dağı bakup gördi kim bir aq şakallu, uzun boylu, kızıl [30b] (1) çukalar geyür kimesne ‘ifrit-şekil, elinde bir boz doğan aşçı dükkânınuñ içine girdi. (2) Zemzeme gönlinde eyitdi: “Bu nâ-bekâr hemîn ‘Akenke‘dür.” diyüp qorqunca ol yañadan (3) ‘Akenke‘ dağı süregelüp içeri dükkâna girdi. Zemzemenüñ yüzine bakdı. (4) Eyitdi: “Bre nâ-bekâr, sen Zemzeme degül misin kim Endelüs pâdişâhınüñ ‘ayyârsın. Bunda (5) geldüñ kim yâ aşcınüñ akçasın uğurlayasın yâ hod bir meliküñ bu gece başın (6) kesesin. V’ây ne elüme girdüñ.” diyüp def’i yakasın tıutup Zemzemenüñ başına birkaç (7) yumruq urdı. İki elin çevürdi, bağladı. Dönüp aşçıya didi kim: “Hey aşçı usta, (8) gör kim bu ‘ayyâr senüñ nesneñ almış olmasun?” Aşçı yüz kızıl altunıla otuz akçasın (9) yokladı. Gördi kim yirinde yok. Feryâd eyledi, meded didi. ‘Akenke‘ Zemzemenüñ qoynına el (10) urdı. Otuz akçayıla aşcınüñ destimâlin kim uğurlayup aña virmişdi. Qoynından çıkardı. (11) Aşçı anı görüp feryâd eyledi. Bâzâr halkı bilüp her birisi: “Bre uğrı, ‘ayyâr tarrâr gelüp (12) bunuñ gibi işler idersin he mi?” diyüp ol kadar let urdılar kim üç kerre ölüm hâline vardı. (13) ‘Ākıbet urdı. Bâzâr halkı tıutup alup şubaşına iletmek dilediler. ‘Akenke‘ eyitdi: “İy qavm, bilürsüz (14) kim ben ‘Akenke‘-i ‘ayyâram, bu Zemzemedür. Ben bunuñ ardıncayam. Sultân bunu baña işmarlayup durur. (15) Ben bunu sultâna² iledirem.” diyüp alup odasına getürdi. Bir direge muhkem şara qodı. (16) Dağı varup şahrâdan gügem çıbuğı kesdi. Dikenli, çögürlü andan ol kadar let (17) urdı kim feryâdı felege çıkup gözi yaşı bahırde semege irişdiyidi. Yidi kerre (18) uşşı gitdi. ‘Akenke‘ dirdi kim: “Tevbe kılgıl kim dağı Benî Aşfer melikinüñ çerisine (19) gelmeyesin. Baña qaşd kılmayasın. Tâ kim çäre kırup dermân bulup âzâd olasın.” Zemzeme feryâd (20) eyledi. Tevbeyi biñ biñ biş yüz kıldı. Andan şoñra ‘Akenke‘ dağı Zemzemeyi indirüp (21) eyitdi: “İy nâ-bekâr, dün gece Bâd-pâyı öldürdüm, qan eyledüm. Yoğsa bu gece seni dağı [31a] (1) öldürürdüm.” didi. Şoyup ‘üryân eyleyüp cümle geyesün aldı. Andan Zemzemeyi ‘üryân koyuvirdi. (2) Zemzeme dağı

¹ şeklini İ: şekli T

² sultâna İ: Süleymâna T

‘üryān gidüp varup bir çādır öñinde bir kişünün üzerinden yaturken ⁽³⁾ çuķasın aldı, geydi. Gelüp ordu bāzāruñ kenārından sürüp bir yire geldi. ⁽⁴⁾ Ayağına, gevdesine tīmār idüp biraz oturdu. Ol yañadan ‘Akenke’ dağı şaķalın ⁽⁵⁾ neft yağıla yuyup evvelki gibi ķara oldu. Kükürdüñ aķ rengi gitdi. Dağı ⁽⁶⁾ evvel ki ķara libāsın geydi. ‘Ayyārlığı şüretine girdi. Zemzemenün ardın sürdi. İrdi, ⁽⁷⁾ gördi kim bir yirde oturup ağlar. ‘Akenke’ gelüp eyitdi: “Ĥālün ne, ķandasın? Ben seni arayup ⁽⁸⁾ bulamadum. Ķandalıđuñ bilemedüm. Ammā ordu içinde ‘Akenke’ bir uğrı tütmiş, ‘ayyārmış ⁽⁹⁾ diyü söyleşürler. Yoĥsa tütü didükleri sen misin?” didi. Zemzeme āh idüp eyitdi: “Baña ⁽¹⁰⁾ ‘Akenke’ bir iş itdi kim ol işi dağı cihānda ‘Amr u¹ Zeyde itmedi.” düyüp başladı, ⁽¹¹⁾ ĥikāyet eyledi. Buđur ‘Akenke’ eyitdi: “Seni tevbe itdürmeyince ķoyuvirmemiş. Eger ⁽¹²⁾ tevbeñe tūrursañ ya benüm ĥayfum andan kim alivirür.” Zemzeme eyitdi: “Ne tevbe ‘ayyāruñ tevbesi ⁽¹³⁾ öteki oba(?) dimekdür? Baña yüz biñ tevbe fāyide itmez ‘Akenke’i öldürmeyince, başını ⁽¹⁴⁾ aldurmayınca, derisin yüzüp şaman töldurmayınca.” didi. ‘Akenke’ eyitdi: “Yā Zemzeme, nice idelüm? ⁽¹⁵⁾ Tūr yine anuñ odasına varalum.” Zemzeme eyitdi: “Benüm baña yitipdür. Baña dermān eylegil. ⁽¹⁶⁾ Bir cerrāĥdan bir şüretile merhem getürgil. Gevdeme dürteyim. Bu gice, bugün bir yire ⁽¹⁷⁾ varup senünile gizlenelüm. Yarın gice ben ‘Akenke’i bulam. Baña itdügin ⁽¹⁸⁾ aña ķılam. Ammā kim ol senün virdüğüñ aķce ĥod aşcınıñ aķçesimiş. Destimāl dağı ⁽¹⁹⁾ anuñ imiş. Niçün baña virdüñ?” didi. ‘Akenke’ ĥaça ve nāra and içdi kim ol benüm ⁽²⁰⁾ mālumdi. ‘Akenke’ile ol aşcınıñ düzmesidi. Saña tama’ idüp tūrurlar.” didi. Zemzemeyi ⁽²¹⁾ inandurdu. Andan Zemzemeyi anda ķoyup varayım cerrāĥdan yađ getüreyim diyüp dağı orduya [31b] ⁽¹⁾ vardı. Şıçan otı aldı. Neftile defne yağına ķarışdurdu. Dağı alup geldi. Didi kim: “Yā Zemzeme, ⁽²⁾ bu merhemi otuz aķçeye aldumdi. İmdi sürün kim ĥoş olasın.” Zemzeme ķarañu gice içi ⁽³⁾ idi. Ne bilsün, dürtünmeye bī-iĥtiyār itdi. Andan ‘Akenke’ eyitdi: “Yā Zemzeme, bu libāsıñ ⁽⁴⁾ çıķarđıl. Benüm ķara ķaftanum geygil kim senün arķaña yađ dürtücek ķaftanıñ yađ ⁽⁵⁾ olur.” Zemzeme dağı ķaftanun çıķardı. ‘Akenke’ün bir eski ķaftanı vardı. Anı geyürdi ⁽⁶⁾ ve ol zehirlü yağı Zemzemenün gevdesine sürdi, muĥkem elile odi. Zemzeme āh itdüke ⁽⁷⁾ şabr ķılđıl, acıduğına baķmađıl. Yara acımayınca oñulmaz.” didi. Bir bir ol çubuk yaralarınıñ içine sürdi. ⁽⁸⁾ Şöyle kim degmedük yirin ķomadı. Andan ‘Akenke’ eyitdi: “İmdi yađ siñsün. ⁽⁹⁾ Tā kim yaralarıñ oñulda. Biraz yat, görelüm.” didi. Andan Zemzeme yatdı. ‘Akenke’ ⁽¹⁰⁾ dağı Zemzeme başın dağı bile büriyüp Zemzemedeki yüz altını ve ol çuķayı alup ayađ götürdi. ⁽¹¹⁾ Gelüp odasında yatdı. Andan varup melik-i Aşfera ĥikāyet eyledi. Begler işidüp gülüşdiler. ⁽¹²⁾ Niçün bunda getürmedüñ didiler. ‘Akenke’ eyitdi: “Yarın gice getürem. Başın kesüp yitürem. ⁽¹³⁾ Oķlu şikārumdur, ķanda vara.” didi. Bu yañadan dağı Zemzeme muĥkem yorđun olmağın ⁽¹⁴⁾ bir laĥza uyķuya vardı. Uyandı, gördi kim yađ cemī’-i a’zāsına siñüp kendüye bir ‘azāb ⁽¹⁵⁾ virmiş kim ol dökülmek aña göre ziyāfetdi. Āĥir gözin açdı kim ‘Akenke’e ⁽¹⁶⁾ ĥālın söyleye. Gördi kim ĥarīf gitmiş. Ve çuķayı fülörü dağı uçmış. Pes fikre varup ⁽¹⁷⁾ bildi kim bu cümlesini iden ‘Akenke’-i ‘ayyārımış. Anuñ ‘ayyārlığına ve dürlü dürlü şürete girdüğüne taĥsīn ⁽¹⁸⁾ eyleyip āferīnledi.

¹ ‘Amr u İ: ‘Amr T

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Gör 'Akenke' nicesi 'ayyārımış

⁽¹⁹⁾ Kaşd idicek iblīsi aldarımış

Ādemī mekkārını yiñmese dīv

Cehd kılsa gülü ādem yinerimiş

Kışsa-i Benī Aşfer ü Melik-i Endelūs Şāh Ceng Ūst

⁽²¹⁾ Hakīm kavlince bunlar bunda ammā kim bizüm kışşamız ez-ān cānib ol iki düşmen çerisine geldi kim [32a] ⁽¹⁾ birbirine muķābil konup tırmuşlardı. Şabāh olmağa göz kulak urmuşlardı. Tā kim ol ⁽²⁾ gice geçüp dün sürilüp 'ale's-şabāh oldu. Güneş nūrı birle cihān mülki Kāfdan ⁽³⁾ Kāfa tıldı. İki düşmān çerisi dağı atlu atına süvār olup tabl u 'alem çeküp kūs-u ħarbī ⁽⁴⁾ çalup şaff u alāy bağlayup muķābil muķārın tıruşdılar. Mübārizler ol kılıca uruşdılar. Ma'a'l-kışsa, ⁽⁵⁾ Endelūs şāhıla ceş-i Aşfer meliki on toķuz kez yüz biñ demür tonlı, āhen yüreklü mīr ü ⁽⁶⁾ sipāhıla deryā-yı cūsānlayın birbirine qarışup katışup cenge tırdılar. Şöyle kim at ⁽⁷⁾ süheyli, er gırīvi biri birine qarışdı. Tabl u naķāralar gök gürleri gibi gürlendi. ⁽⁸⁾ Şurnā vü nefirler ecel ırın ırladı. Kılıçlar şııldısı, oğlar şııldısı, gürz ü şalıklar güpüldüsi, ⁽⁹⁾ tırs ü kalkanlar düpüldüsi kim kecim çağşşması, dil-āverler na'rası fersah-be-fersah yir gitdi. ⁽¹⁰⁾ Bu iki leşker sultānı şavaş idüp ādem kanından tađ taşı kara ve yaşı kızıla boyadılar. ⁽¹¹⁾ Nā-gāh ceng içinde Ebrīṭāl-ı Endelūsī ol erenler eyüsi Benī Aşfer pehlevānı 'Anķāb-ı Aşferile ⁽¹²⁾ tuşlaşup buluşdılar. Mest-ejdehā¹ gibi birbirine ħamle kılışdılar. Nite? Kačan kim Ebrīṭālıla ⁽¹³⁾ 'Anķāb berāber oldılar. 'Anķāb kaçıyup berķ-veş şakıyup nīze ile Ebrīṭāla ħamle kıldı. Ebrīṭāl ⁽¹⁴⁾ kalkan berāber tıutup men'. Bu kerre 'Anķāb gürzile ħamle kıldı. Ebrīṭāl ol pehlevān-ı Zāl, ⁽¹⁵⁾ kendünün gürzile 'Anķābuñ gürzin dağı men' eyledi. Buğur kılıcıla ħamle kıldı. Anı ⁽¹⁶⁾ dağı men' eyledi. Çünkim nevbet Ebrīṭāla degdi. Bir bezīr-ĥāne sūtünü-mişāl sūñüyi kolına ⁽¹⁷⁾ şarup 'Anķāba ħamle eyledi. Biñ zūrıla 'Anķāb ol pehlevān-ı Efrāsiyāb men' eyledi. Andan Ebrīṭāl ⁽¹⁸⁾ kılıç eline alup irdi/ırdı. 'Anķābı depere tıutup² çaldı. 'Anķāb baş kaçırdı. Kılıç atınuñ başın yire bıraķdı. ⁽¹⁹⁾ Velākin 'Anķāb ayağı üzerine tırdı. Kılıcına el urdı. Ebrīṭāl diledi kim atından ine, ⁽²⁰⁾ başın kese. 'Ömri yayını yasa. Ammā kim 'Anķābuñ qarındaşı Kāntāb anı görüp Ebrīṭāluñ ⁽²¹⁾ nā-gehān kafasından irüp depere tıutup tığıla ekşere çaldı. Velākin Ħaķ te'ālā yārī [32b] ⁽¹⁾ kılıp ışıqlığın kesdi. Kafasına ħaṭā gelmedi. Ebrīṭāl anı görüp dönüp ħamāyil-vār Kāntābı ⁽²⁾ eyle çaldı kim ħıyār mānendi ayıra dek iki bölđi. Kāntāb yire yıķıldı. Ebrīṭāl atından ⁽³⁾ inüp başın kesdi. 'Ömri yayını yaşdı. Felek anı ħāke başdı.

¹ ejdehā İ: ejderhā T

² tıutup İ: - T

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽⁴⁾Nice biñ biñ pehlevān Kañtābı çarḥ

Hāke şalup eyledi 'işini telḥ

Yidi¹ başlu evrenüñ başın kesen

⁽⁵⁾Ölicek atını yir sinde melaḥ

NEŞR Hākīm kavlince Ebrīṭāl, ⁽⁶⁾ cihān pehlevān buncılayın erlik gösterüp Kañtābı ol pehlevān-ı rüzigārı helāk ve bağrını ⁽⁷⁾ çāk ve menzilin ḥāk idicek Benī Aşfer meliki incindi, kaķıdı. Endelūs meliki şād olup ⁽⁸⁾ şaķıdı. Andan Benī Aşfer bahādurlarından bir bahādur ser-firāz, ka'ā-güşā ve kīne-sāz-ı tīg-zen, ⁽⁹⁾ şaf-şiken mübāriz raḥş sürüp meydāna girdi. Cevalān urdı. Adına 'Anṭarūş dirleridi. ⁽¹⁰⁾ Kılıç çeküp Ebrīṭāluñ üzerine yürüdi. Kara bulut-mişāl kılıcına el urdı. Każā vü kader-veş çaķradı. ⁽¹¹⁾ Daḥı başı üzere kałdurup Ebrīṭāla kılıç havāle kıldı. Ebrīṭāl kałkan berāber tıtdı. Velīkin kałkan ⁽¹²⁾ çi ala? Çok tır ü kemān perrān tağılup kılıç zaḥmi kałkanından geçüp kafasında zaḥm açup kañ ⁽¹³⁾ Ebrīṭāluñ gözlerin aķup örtüdi. At boynına düşüdi. Belā arusu başına üşüdi. İki ⁽¹⁴⁾ ayağı rikābdan çıkup atdan yıķıldı. 'Aṭrūş-ı Aşferī atından inüp Ebrīṭāluñ iki elin kafasından ⁽¹⁵⁾ bağladı. Cān u cigerin tağladı. 'Alem dibine getürüdi. Aşfer meliki görüp anuñ ⁽¹⁶⁾ erligine taḥşin kıldı. Bu yañadan 'Aṭrūş at depüp yine cenge geldi. ⁽¹⁷⁾ Rüstem-i Zāl-veş cevalān, ceng-i girān eyledi Endelūs şāḥı tarafından. Sitem Hān-ı Endelūsī gayrete ⁽¹⁸⁾ gelüp at sürüp ra'd-veş na'ra urup sürüp 'Aṭrūş-ı Aşferīye muķābil mu'āriz olup ⁽¹⁹⁾ bezir-ḥāne sūtümü mişāl bir gürz-ü girān ele alup Sitem Hān-ı dil-āver ol cihān pehlevān-ı ⁽²⁰⁾ server 'Aṭrūş mübārizüñ kafasına bir gürz urdı. 'Aṭrūş gerçi kim kałkan berāber ⁽²¹⁾ tıtdı. Velīkin çi kałkan ala? Çok tır ü kemān bağçevān keleteri gibi gerdine geçüdi. Gürz darbu **[33a]** ⁽¹⁾ inüp kafasını deldi, göz kaşardı. İki ayak rikābdan çıkup mu'allaķ yıķıldı. Sitem Hān ⁽²⁾ diledi kim inüp başın kese. Benī Aşfer dil-āverlerinüñ şecā'ati yayın yaşı. Velīkin ol ⁽³⁾ yañadan daḥı Benī Aşfer meliki emr eyledi. 'Alem depretdi. Cemī'-i Benī Aşfer çerisi 'alem dibinde ⁽⁴⁾ tıran uşāğı ve irisi na'ralar ḥayķırup kılıçlar çeküp Sitem Hānuñ üzerine yürüdiler, men' ⁽⁵⁾ itdiler. Ol yañadan daḥı Endelūs şāḥı Sitem Hān üzerine leşker-i Benī Aşfer gülü kıldıḡın ⁽⁶⁾ görüp emr eyledi. Ne kağar Endelūs çerisi varısa 'alem dibinden kılıçlar çeküp deryā-yı ⁽⁷⁾ cüşān-mişāl Benī Aşfer çerisinüñ üzerine yürüdiler. On toķuz kez yüz biñ erenler cānıla cenge ⁽⁸⁾ girenler, Rüstem-i Zāl yolın varanlar düşmen kañların² yire kaşanlar. Ma'a'l-kışsa iki leşker biri ⁽⁹⁾ birine kaşışdı, kaṭışdı. Ecel oķın atışdılar, cenge tırdılar. Şöyle kim at süheyli, er girivi biri ⁽¹⁰⁾ birine kaşışdı Taḥl u naķāralar gökler

¹ yidi İ: yedi T

² kañların İ: kañın T

gibi gürlledi. Şurnā vü nefirler ecel ırın ⁽¹¹⁾ ırladı. Kılıçlar şıpıladı. Metāris kalkanlar düpüldüsi, gürz ü girānlar güpüldüsi, oklar¹ ⁽¹²⁾ şığıldusı, dil-āverler na‘rası fersah-be-fersah yir giderdi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹³⁾ Kılıç ağzından çuķal oldu señek

Đarb-ı gürzden kadd-i merdāndı büñek

Ejdere beñzer süñüler ağzı kan

⁽¹⁴⁾ Yirde sinle² çoğalurdı gökde cān

Yarı lup yürek sinānlar ucıla

Süñiler çuķal üzengü gücile

⁽¹⁵⁾ Kılıcuñ yalmanı kim şaçardı kan

Demreni oķuñ³ çıkarurdı u cān

At ayağından cihānı tutdı toz

⁽¹⁶⁾ Kim bir oldu karam şaru ağ boz

Toz içinden demren āhen yıldurar

Şan felekden yirlere karlar yağar

---

¹ oklar İ: oğlar T

² sinle İ: sinde T

³ oķuñ İ: oğıñ T

⁽¹⁷⁾ Leşker içre çalınurdu kūs-u zinc

Ceng ider atlu yaya yorgun u dinc

İki düşmen girişüp birbirine

⁽¹⁸⁾ Döndi şahrā anda haşrūñ yirine

Ol gümüş çuçalıla altun ışık

Gün gibi virdi cihāna ol ışık

⁽¹⁹⁾ Urdı başlar üzre kūs¹ anda debūs

Çekiç anı şanasın boynında urūs

Ancılayın ceng ider merdān işit

⁽²⁰⁾ Er kanından yir kızardı çün añıt

Çara bulut oldu anlaruñ tozı

Pus içinde kaldı düşmānuñ özi

⁽²¹⁾ Çandan er cismi aķıķ oldu semen

Niçeye cevşen çuçal oldu kefen

Diñle imdi ceng nice olısar

[33b] ⁽⁴⁾ Vir şalavāt Muşţafāya nām-ver

---

¹ kūs İ: - T

NEŞR Hākīm kavince ol zemān kim ⁽²⁾ Endelūs meliki Benī Aşfer melikile ol vechile ceng ü cidāl kim eylediler. Tā şabāhdan aḥşam olıncaya, göz ⁽³⁾ gözi görmez olıncaya dek ceng¹ aşup itdiler. Nite? Şöyle kim gülūdan yirleri gökleri ⁽⁴⁾ iñletdiler, gümletdiler. On toköz kez yüz biñ elmās kılıçlar kınlarından çıkup leş başıla ⁽⁵⁾ yirleri toldurdular. Kān sīli yir yüzinde Ceyḥūn Tunca cūyı gibi yürüdi. Kān buḥārı kat kat ⁽⁶⁾ olup şahrā yüzün bürüdi. Yirüñ bir katı gerd-i gubār olup göklere ağdı. Yir altı kat kaldı. ⁽⁷⁾ Gök sekiz kat oldu. ‘Aķıbeti’l-emr kim aḥşam irişdi. Ceng itmekden pehlevānlaruñ kılıçları ⁽⁸⁾ erreye döndi. Cebe vü cevşen sūñülerden söküldü. Kānlar kılıçdan ‘ummān-veş döküldi. Leş ü ⁽⁹⁾ başdan cihān toldı. Buğur çeriyi diñdürüp mihterler ṭabl u āsāyiş urdılar. İki çeri biri birinden ⁽¹⁰⁾ ayırtlanup döndiler, ölenleriçün ağlaşdılar. Zaḥmluları şarup bağlaşdılar. Rezm ṭonın çıkarup ⁽¹¹⁾ bezm libāsın geydiler. Bu yañadan Endelūs şāhı daḥı devletile gelüp otağına kōndı. Rezm cevşenin ⁽¹²⁾ çıkarup hil‘at-i hāş geyüp başına şehriyārī tācın urup dīvān kurdı. Taḥt-ı zerrīn üzerine ⁽¹³⁾ çıkup oturdu. Velīkin Ebriṭāluñ ṭutulduğına melūl oldu. On biñ ere karavul koyup ol ⁽¹⁴⁾ melāletle oturdu. Bu yañadan Benī Aşfer meliki Aṭğāş Hān-ı Aşfārī daḥı ol dem atından gelüp ⁽¹⁵⁾ indi. Otağına kōndı. Ebriṭāl bigi pehlevān eline girdüğine kıvandı, sevindi. Ol beşāretle ⁽¹⁶⁾ emr eyledi. Bir ‘azīm meclis kurdılar. Nite? Cemī‘-i Aşfer begleri yegleri² geldiler. Şağ kōla Celūn³ ⁽¹⁷⁾ ḥakem oturdu. Şol kōla ‘Ankerūş vezīr oturdu. ‘Anṭarūş, Kaṇṭarūş geldiler. Füsūy ⁽¹⁸⁾ Efsūn geldiler. ‘Ankāl geldi. Erdevān Şāh geldi. Ma‘a’l-kışşa, cemī‘-i pehlevānlar Aşfer ⁽¹⁹⁾ çerisinde bile olan banlar geldiler. Şāhlarına ṭapu kıldılar. Kürsülü kürsīsinde oturdılar. ⁽²⁰⁾ Çāşnī-gīrler daḥı ni‘metler getürdiler. Ṭa‘amlar kim yinildi. ‘Aķabince şāh-ı Aşfer ḥüküm kıldı. ⁽²¹⁾ Meclis āleti kuruldu. Nite? Altı yüz altmış altı kōr kuşaklu, zerrīn külāhlu ser-dīhler gelüp altı [34a] ⁽¹⁾ yüz zerrīn bādiye urdılar. Yāķūt revānıla pür kıldılar. Şağ, şol zerrīn şurāḥi urdılar. Andan bīn bir serv-ü ⁽²⁾ ḥırāmān kad, gül ü nesrīn ḥad, la‘līn ṭuṭaklu, sīm sāklu sākīler ayağ üzere ṭurup kıf u ⁽³⁾ mınķārlara la‘l ü revān koydılar. Seyyārelerleyin seyr kılup selāṭīn serverlere rāḥatü’l-ervāḥ şundılar. ⁽⁴⁾ Andan Zühre eşvātlu, Dāvūd āvāzlu sāzendeler, güyendeler şaffıla oturdılar. ‘İş revnāķın ‘amele getürdiler. ⁽⁵⁾ Bu vechile meclis kūrılıcaķ dersü selāṭīnler, serverler Benī Aşfer meligi dīvānına cem‘ oldılar. Andan ⁽⁶⁾ Benī Aşfer meliki emr eyledi. Ebriṭālī getürdiler. Şāh-ı Benī Aşferüñ nażarına yitürdiler. Daḥı cellādlar ⁽⁷⁾ çağrışup didiler kim: “İy şāh-ı Benī Aşfer ve iy sultān-ı kişver, hemīşe düşmenlerüñ eli bağlu, cigerleri ⁽⁸⁾ ṭağlu siyāsetüñe ṭursun. Nār u nūr murāduñı virsün.” didiler. Benī Aşfer meliki Aṭğāş Hān-ı Aşferī ⁽⁹⁾ daḥı nażar kılup Ebriṭālī gördi kim bir aceb pehlevāndur kim nite?

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ ceng İ: cengi T

² yegleri İ: - T

³ Celūn İ: Celūs T

⁽¹⁰⁾ Bir bahādur pehlevān-ı rūzigār

Hey'et içre şankim ol Sām-u Sūvār

Başı hammām kubbesi gülhān gözi

⁽¹¹⁾ Kāmeti berķūs u barmağı hıyār

NEŞR Hākīm kavince çünkim ⁽¹²⁾ Ebrīṭāl-ı Endelūsīnūñ ḳadd ü ḳāmetine, şecā'atine, şalābetine kim nazar ḳıldı. Ta'accüb eyledi. Daḫı diledi kim ⁽¹³⁾ helāk, bağrını çāk, menzilini ḫāk ideydi. Velīkin vezīr-i ḫāş hemān-dem ayağ üzere ṭurup ⁽¹⁴⁾ didi kim: “Şehā, bu serveri yitürmeyelüm, ṭursun. Şāyed bize gerek ola.” didi, men' eyledi. Bes şāh-ı Benī ⁽¹⁵⁾ Aşfer buyurdu, bend itdiler. Andan Ebrīṭālī ṭutan 'Anṭarūş mübārizūñ egnine ḫāş ḫil'at ⁽¹⁶⁾ geyürdi. Altun āletlü at bindürdi. Bunlar bunda, bizüm ḳışşamuz ez-ān cānib Endelūs şāhına ⁽¹⁷⁾ geldi kim Ebrīṭālīçün be-gāyet acıdı, şucudı, incindi. Pehlevānlarına ḳaḳıdı, yıldırım-veş ⁽¹⁸⁾ şaḳıdı. “Ḫālūñüz nedür kim birūñüz Ebrīṭālūñ üzerine dünemedi?” didi. Sitem Ḫān-ı dil-āver ol ⁽¹⁹⁾ pehlevān-ı server ayağ üzere ṭurup şāha du'ā ḳılup didi kim: “İy şāh, yarın olsun. Benī Aşfer çerisile ⁽²⁰⁾ bir 'acāyib ceng-cüy-ı şīr [ü] peleng, cihānı gözlerine teng ḳılayım. Baş cān ele alayım.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽²¹⁾ Ğuşşa çekme düşmeniçün göñül itme şehā teng

Şubḫ-dem binüp ata düşmānıla ḳılam u ceng

Baḫre beñzer leşkerin buzca şıyup ḳıram anuñ

[34b] ⁽¹⁾ Yire şığmaz ulusını tozca ḳoyam ola deng

Ender Şıfat-ı Destān-ı Māzī

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Ṭut ḳulağūñ gör ne dir şāḫib-kemāl

⁽²⁾ Saña senden remzile virür mişāl

Söz güherdür kıymetin ger bilesin

Ġavş iderseñ dürri ivaz alasin

⁽³⁾Nefs-i emmāre durur Erṭāl bes

‘Aql olur şāh Endelūs iy hoş nefes

Nefsi maġlūb ideriseñ bu zemān

⁽⁴⁾Ḳurb-ı Ḥaḳda bulasin cennet cinān

Bu hevā-yı nefsi terk it kıl güzer

Fānī mülki ḳo bekāya kıl sefer

⁽⁵⁾Māsivādan geçmeyince bir beşer

Görmeye dīdār-ı Ḥaḳḳı bir nazār

Mā ü menlik saña olur çünkim şanem

⁽⁶⁾Ger irādāt maḥv olup kılsañ ‘adem

Ehl-i ‘irfān birle olasin hem-nişīn

Enbiyāya daḳı olasin qarīn

⁽⁷⁾Sende senlik olmasın zerrece hiç

Mā ü menden ḳoma sende ir giç

Varlıguñdan geçmeyince pādişāh

⁽⁸⁾ urb-ı Hāa bulamazsın h rāh

Sāye-veş ol kim bulasın āfitāb

Nefsi h it Hāa bul feth bāb

⁽⁹⁾ Sende biş menzil oyupdur Hā ilāh

Geçgil anlardan bulasın Hāa rāh

Hiss ü fehm ü ‘aql olur da hayāl

⁽¹⁰⁾ Hem göñüldür cism ü cānıla ber-kemāl

Beş hicābı def^c iderseñ kāmıyāb

Göresin dār-ı dtı b-hicāb

⁽¹¹⁾ Cismi terk it def^c-i rū it ber-kemāl

‘Aql u cānuñ terkin ur itme āl

albünüñ terkin da ursañ eger

⁽¹²⁾ Cümle rūān emrüne başın eger

Perdesüz dār-ı dtı göresin

Dergeh-i Hāa yüzüñi urasın

⁽¹³⁾ Ger bu bişden ıartarısañ sen ayak

Sende senliksüz göresin ittifaķ

Yaķmayınca senligüni nār-ı yār

⁽¹⁴⁾ Göremezsın zāhirā dīdār-ı yār

Senligüñden sen senüñ eyle güzer

ıut sözün Firdevsinüñ ol bā-ıhaber

⁽¹⁵⁾ Müstemi‘señ sözlerüme bī-nifaķ

Vir şalāvāt Muştafāya ittifaķ

Der-Beyān-ı Meclis-i Āhır

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁶⁾ Hāķķa minnet şad-hezārān her nefes

Oldı yüz otuz iki meclisde bes

Dilden elden geldügince kāmıyāb

⁽¹⁷⁾ Nazmıla neşr söylenüpdür bu kitāb

Şeh Süleymān kışşasıdur hem şaḥiḥ

Ol cihetden müstemi‘dür her faşīḥ

⁽¹⁸⁾ Hāķ ‘ināyet eyledi çün iy hümām

İşbu meclis daḥı oldı pes temām

Çün baħr-i ğavvāş olur ħāzır fikir

⁽¹⁹⁾ Kim şadefden çıkarur inci bikir

La'l k'anda dūriden şudan dūri

Kān içinde bitüren sīm ü zeri

⁽²⁰⁾ Luṭf idüp Firdevsiye virdi 'aқıl

Kim Süleymān kışşasın itdi naқıl

İldırım Ḥān devletinde kāmıyāb

⁽²¹⁾ Umaram ki āḥir ola bu kitāb

Bu kitāba her kim olur müstemi'

İdeler ḥayır du'āyı müctemi'

[35a] ⁽¹⁾ Bir du'ā çün te'līf oldı nāmede

Bir du'ā çün cem' olur hengāmede

İy cemā'at luṭf idüp eyleñ kerem

⁽²⁾ Ḥayrıla kıluñ du'āyı men görem

Oқыyana yazana қılıñ du‘ā

Tā ki sizden rāzı ola ol Huzā

⁽³⁾ İy cihānı yoğıken var eyleyen

Ferşi sākin ‘arşı dār eyleyen

Ayı günü gök yüzinde yüriden

⁽⁴⁾ İns ü cinni nār hākden düriden

Gökdeki rūhānıçün ider niyāz

Yirdeki insānıçün қılıur namāz

⁽⁵⁾ Enbiyā vü mürselīnün varıçün

Қуғbu’l-aқғāb gaybu’r-ricāl yāriçün¹

Evliyā vü müttakīn aғhābıçün

⁽⁶⁾ Atқıyā vü aғfiyā aғhābıçün

Luғf idüp Firdevsiye firdevsi vir

Söyler ol tevḥīdüñi çün ırıdur

⁽⁷⁾ Nūr-ı Aḥmed Hāққı virüp fetḥ bāb

Bu du‘āyı eyle yā Rab müstecāb

---

¹ Bu mısradā vezin bozuktur.

Müstecāb olmağ dilerseñ sen du‘ā

⁽⁸⁾ Vir şalāvāt pes be-cān-ı Muştafā

3.3.2.4. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Dördinci Meclisinüñ Zikrindedür

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁹⁾ Gel iy bülbül yine söyle feşāhat

Belāğat bāğını seyr it temāmet

Özgedür sırrı ğaybuñ nüktedānı

⁽¹⁰⁾ ‘Ayān eyle diyüp bu dāsitānı

Yüzüñ nūrı virür Firdevsiye fer

Sözi dürrin melek gūşına taqar

⁽¹¹⁾ Çün oldı mevsüm-i gül faşl-ı büstān

Gerekdür şerh idesin hūb-destān

Öter servüñ buğağında çü kumrı

⁽¹²⁾ N’idem dīst āh diyüp geçerdi ‘ömri

Haqqı tesbīh ider dilince dürrāc

Hem eydür ki dur iy ğāfil gözüñ aç

⁽¹³⁾ Cihān çünki beķāsuzdur bilürsin

Nedendür ki bugün hāmūş olursın

Cihān çün virdügin āhır alısar

⁽¹⁴⁾ Bu dünyāya gelen lā-büd öliser

Bugünden niceler yarını gözler

İrer mevt göremez yarını gözler

Bu dem fırsat elüñdeyken degül söz

⁽¹⁵⁾ Añ anı kim ola sinde tenüñ toz

Pes olmadan ķara topraķ bu cismüñ

Degül söz ki ķala bāķī bu ismüñ

⁽¹⁶⁾ Olur ŧanma ki söz ehli diridür

Ki söz ehli diseñ ölmez yeridür

Ol ölmez kim anuñ adı añılur

⁽¹⁷⁾ Bu hālķ içre du‘āyıla añılur

Umarsañ raķmeti dāyim Hūdādan

Aduñ añdur ırağ olma du‘ādan

⁽¹⁸⁾ Bu Firdevsî q̄abul idüp du‘āyı

Diyüp tevḥīd söyler ol şenāyı

Nice yıllar idüp ‘ömrini ḥarc ol

⁽¹⁹⁾ Süleymān-nāmeyi eyledi derc ol

Murād ol kim oquyanlar kitābı

Du‘ā kıla aña pīr ü şebābı

⁽²⁰⁾ Beni her kim du‘ādan eyleye yād

İki ‘ālemde olsun dāyim şād

Bulam dirseñ bu sözlerden şafāyı

⁽²¹⁾ Şalāvāt vir ögüben Muştafāyı

Dāsītān-ı ‘Ayyārān ve Qışsa-i İṣān

[35b] ⁽¹⁾ Loqmān Ḥakīm q̄avlince rāviyān-ı aḥbār ve nāqılān-ı kibār ve Eflāṭūn-ı Yūnānī naqlince aḥbār-ı ⁽²⁾ aṣḥāb ve aḥyār-ı erbāb ol vechile naql idüp eydürler kim, nite? Ol zemān kim ‘Akenke‘-i ⁽³⁾ ‘ayyār ḥīle-bāz mekkār ‘ayyārlıgıla bu işi kim itdi. Daḥı kimse tuymadın gitdi. Ol ⁽⁴⁾ yañadan Zemzeme-i ṭarrār ehl-i telbīs mekkār def‘i gelüp ol yağı gevdesinden ⁽⁵⁾ giderdi. Biñ dürlü zaḥmetile gelüp ordusına yitdi. Bilişi bir cerrāḥ varıdır. ⁽⁶⁾ Endelüsda andan özge cerrāḥ ḥāzıq yoğudı. Maṭrūş-ı cerrāḥ dirleridi. Anuñ ḥaymesine vardı. ⁽⁷⁾ Ḥālī ḥikāyet eyledi. Cerrāḥ aña yağ sürdi. Ḥuşke bend eyledi. Şardı, yatdı. ⁽⁸⁾ Ol gün kim ceng olup aḥşam olıcaq birazcuk gevdesi eyüce oldı. Āh ‘Akenke‘ diyüp ⁽⁹⁾ yirinden ṭurup sağ şol ḥancerlerin ṭaḳındı. Yüzine çivīt sürdi. Zengī şüretine girdi. ⁽¹⁰⁾ Sürüp gice içre Benī Aşfer çerisine gelüp girdi. Bu yañadan ‘Akenke‘-i ‘ayyār ⁽¹¹⁾ daḥı Zemzemenüñ gelecegin bilürdi. Ol gice gelüp Benī Aşfer çerisine geldi. Bir ḳocayı ⁽¹²⁾ gördi kim gözciliğiçün bir oğlanıla oturur. Def‘i ikisin daḥı irüp ḥancerle urup öldürdi. ⁽¹³⁾ ḳocanuñ yüzünüñ derisin şaḳalıla yüzdi. Daḥı başına geydi. Gözleri delügi yirinde, burnı, ⁽¹⁴⁾ ağızı delügi yirinde, her delügi yirlü yirine rāst kıilup başına geydi. Boğazından aşağada göksi ⁽¹⁵⁾ derisin şardı. Hemān bi-‘aynihi ol ḳoca şeklinde oldı. Ḳarañu gice içre bir uzun şaḳallu ⁽¹⁶⁾ ḳoca oldı. Daḥı ol oğlanıcuğıñ başın dizine alup oturup yol

üzerinde ağlamaya başladı. ⁽¹⁷⁾ Zemzeme gelüp gördi kim kendüler leşkri şüretinde bir koca kişi saçalı kuşağında yatur. ⁽¹⁸⁾ Elinde bir oğlancuğun başı āh idüp ağlayup eydür kim: “Yā oğul, saña ‘Akenke’ ⁽¹⁹⁾ itdüğün bulasıdır, Zemzeme aña cezāsın viresidür. Āh eger yigitligüm çağı olaydı ⁽²⁰⁾ ‘ayyārılık dağı nice olur, görelerdi.” diyüp ağlayup şağı şağardı. Zemzeme gönlünde eyitdi: ⁽²¹⁾ “Şu mel‘ün ‘acabā yine ‘Akenke’ mi ola? Ammā kim anuñ saçalı kim ağıdı. Karadan boyardı. [36a] ⁽¹⁾ Bu hōd aşıldan aq ve hem uzun. Belī bükük aksak yürür, bu degül ola. Varayım, şorayım.” diyüp ⁽²⁾ yanına geldi. Eyitdi: “İy kişi, ne kişisin? Bu elüñdeki baş kimiñdir? Bunu ⁽³⁾ kim kesdi?” Eyitdi: “N’olsun, bir aq şakallu harīf ‘Akenke’ dirlermiş, kızıl çuğa geyür. ⁽⁴⁾ Baña gelüp eyitdi, saña bir kızıl vireyin. Gel baña Endelūs meliginüñ otağın göstergil. Şikāyetüm ⁽⁵⁾ vardur, aña varayın.” didi. Ben eyitdüm: “Giceyile aña kim varur? Hem şikāyet giceyile mi ⁽⁶⁾ olur? Şabr eyle, gündüz olsun. Ol vakt iletem.” didüm. Baña eyitdi: “İy kişi kandağı irtē? Benüm şikāyetüm ⁽⁷⁾ beciddür. Baña elbette şimdi göstermek gereksin.” Ben eyitdüm: “İy kişi ben qaravul gözcisiyem. Buradan ⁽⁸⁾ giceyile ben ayrılmazam. Var işüñ becidse bir kişi dağı bul.” didüm. Eyitdi: “Hemī şimdi sen qaravul gözcisiyem ⁽⁹⁾ diyüp baña kulağuz olma mısın? Ben saña söz tutmamak göstereyin, diyüp def’i hançer çeküp ⁽¹⁰⁾ oğlumuñ başın kesdi. Beni dağı öldürmek isteyicek ş’ol kadar yalvardum kim āhir beni gücile ⁽¹¹⁾ kōdı.” didi. Dağı hāya hāy ağladı. Zemzeme ināndı, eyitdi: “Ya ol harīf kanķı yaña gitdi?” ⁽¹²⁾ Eyitdi: “Varup bizüm çeriden yaña gitdiyidi. Ammā biraz vakt geçdükdēn soñra gördüm. Yine ⁽¹³⁾ gelüp baña eyitdi, ben ‘Akenke’ ‘ayyāram. Saķın saña buluşup bu yaña gitdügümü ⁽¹⁴⁾ kimseye dime. Yoħsa soñra seni buluram, öldürürem didi. Yine geldügi yire gitdi.” ⁽¹⁵⁾ didi. Dağı başı götürüp Endelūs çerisinden yaña gitdi. Zemzeme eyitdi: “Bu söz vāķı’dur. Koca ⁽¹⁶⁾ oğlı başın götürüp melige şikāyete gider diyüp inanup geçüp gitdi. Zemzeme ⁽¹⁷⁾ gidicek ‘Akenke’ elinden başı bıraķdı, ardına düşdi. Zemzemenüñ haberi yoķ. Bu ikisi ⁽¹⁸⁾ biri birinüñ ardınca gitmekde. Ammā Bād-pāy ‘ayyārı gör kim ikisin bile tutacaķdur. Nite? Kim balıķ balıķı, ⁽¹⁹⁾ balıķçıl ikisin bile. ‘Ayyārılık Bād-pānuñdur kim ikisin bile ele getürecekdür.

⁽²⁰⁾ NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bād-pāca yoķ durur ‘ayyār hīç

Hīle-bāz u fitneci mekkār hīç

⁽²¹⁾ Aldaya İblīsi telbīs idüp ol

Aña mānend olmaya țarrār hīç

Kıssa-i Melik-i Endelüs Ve Melik-i Benî Aşfer

[36b] ⁽¹⁾ Hâkîm kavlince ‘ayyârlar kışşasın güş eylegil kim ‘âlemde neler kılup dururlar. Nite? Kavl-i ⁽²⁾ eşah bu durur kim ol zemân kim Bâd-pây Süleymânun dergâhında kim gitdi. ‘Azm-i Benî Aşfer ⁽³⁾ itdi. Sağ şol hançerlerin şokundu, zenglerin taķındı. Daķı yidi ‘ayyâr uydurup bâķisin yirinde ⁽⁴⁾ koyup Süleymân dergâhında hizmetinde olun, diyüp ayak götürüp taban kaķup gitdi. Üç ⁽⁵⁾ gün dürdiyiceķ gelüp Benî Aşfer leşkerine yitdiyidi. ‘Ayyârla sürüp gelüp ķal‘a-i Sürhâb ⁽⁶⁾ öñinde biraz râhat oldılar. Andan çıkup ‘ale‘ş-şabâķ yüriyüp nişfu‘l-leyl olicaķ ol Benî Aşfer ⁽⁷⁾ çerisine geldiler. Gördiler kim bir göl kenârına şahrâda bir ‘azîm leşker ķonmuş. Çerinün odından ⁽⁸⁾ gökdeki yıldızlar, yirde âteş gibi Ülkere dönmiş. Erenler na‘rasından ve atlar ⁽⁹⁾ süheyilden yirler şarşılurdi. Bâd-pâ görüp ol çerinin çoklığına hayrân ķaldı. Buğur Bâd-pâ didi kim: ⁽¹⁰⁾ “Acebâ bu çerinin ‘ayyârı var mı kim bizi cüst u cūkıla evvel varup bu çeriden biriñüz bir dil ⁽¹¹⁾ almaķ gerekdür. Andan soñra aña göre ‘amel kılavuz.” didi. Bâd-pâ eyle diyiceķ refîķlerinin ⁽¹²⁾ birisi kim adına Bî-cân dirlerdi, çâpük ‘ayyârıdı, tarrârıdı. Def‘i yirinden tūrup dün ⁽¹³⁾ içinde ol çeriyeye vardı. Bir kiři gördi kim bñardan şı alurdi. Çeri ucında yanına vardı, ⁽¹⁴⁾ şı istedi. Ol Benî Aşferî daķı maşrabayıla şuyı şıııvirdi. Bî-cân ‘ayyâr daķı bileğinden ⁽¹⁵⁾ muħkem tūtup boğazına yapışdı. Kırķ kırķ biş diyürek(?) boğazın tūtup alup çeriden taşra çıkardı. ⁽¹⁶⁾ Daķı sürüp Badpânun ķatına getürdi. Bâd-pâ daķı Bî-câna taħsîn itdi. Andan soñra ⁽¹⁷⁾ ol kişiye şordılar kim: “Ne kişisin? Toğru söyle kim helâk itmevüz.” Ol ħarîf daķı ⁽¹⁸⁾ gördi kim kendüzin bir ‘ayyâr tūtup birķaç ‘ayyârın ķatına getürdi. Cânı ķorķdı. Buğur ⁽¹⁹⁾ dile gelüp didi kim: “Benî Aşfer çerisindenem, bir banun ħizmerkâriyâm.” Badpâ eyitdi: “Ĥiç bu ⁽²⁰⁾ pâdişâhun ‘ayyârı var mıdur, nice bilürsin?” Ol ħarîf eyitdi: “Bilürem, bir ‘ayyârı vardur. Adına ⁽²¹⁾ ‘Akenke‘ dirler. Mişli yokdur. Süleymân cäsüslüğüne gitmişdi. Anda Bâd-pâ dirler bir ‘ayyâr [37a] ⁽¹⁾ varımış. Anı tūtmış, ħabse şalmış. Āĥir Bâd-pâ gidiceķ ‘Akenke‘ kendüzin ölülüge ⁽²⁾ urup ħalâş olmuş. Yine bunda geldi. Ve bir daķı sözüm, pâdişâhumuz kim Endelüs melikile her gün ⁽³⁾ ceng iderler. Anun daķı bir ‘ayyârı vardur. Adına Zemzeme-i ‘ayyâr dirler. ‘Akenke‘ ile her gice biri ⁽⁴⁾ birine bend geķer. Bâd-pâ çünkim bu ħarîfden ħaberi aldı. Def‘i nacağıla çalup ol ħarîfüñ başın ⁽⁵⁾ öñine bıraķdı. Geyesisin geyüp daķı yidi ‘ayyârı anda koyup gelüp kendüsi ⁽⁶⁾ ol gice Benî Aşfer melikinün dîvânına yitdi. Gördi kim bir siyâh Atlas otaķ tūtulmuş, çevresinde ⁽⁷⁾ niçe bin Aşferî nevbet tūtup çağrışurlar. Otaķ içinde birķaç yirde şem‘idân yaķup ‘işret ⁽⁸⁾ iderler. Ammâ ne aşıl kişidi ki görünmez. Bâd-pâ bir pâsubânun yanına vardı, oturdi. Eyitdi: “Bu otaķ ⁽⁹⁾ kimüñdür? Yol azdum, başum çevzindi.” Ol pâsubân eyitdi: “Sen bu çeriden degül misin?” ⁽¹⁰⁾ Eyitdi: “Bu çeridenem, bir banun ħizmerkâriyâm. Yol yañıldum.” Pâsubân eyitdi: “Bu otaķ Benî Aşfer ⁽¹¹⁾ melikinüñdür. Senün ağañ bir ban daķı bunda ‘işrettedür.” didi. Bâd-pâ gördi kim birķaç pâsubânlar daķı ⁽¹²⁾ oturup şoĥbet iderler. İçlerinde birisi saz çalar. Yirinden tūrup katlarına varup oturdi. Eyitdi: “Bir banun ⁽¹³⁾ ħizmerkâriyâm. Ağam içeri şoĥbetdedür. Bir dem ben daķı size ħonendelik ideyim.” didi. Anlar daķı ⁽¹⁴⁾ buña bir tolu şındılar. Aldı, içdi, oturdi. Ĥüb âvâzıla elĥâna başladı. Andan soñra ol ⁽¹⁵⁾ çalıcınun ‘üdn elinden alup bir nevâĥt eyledi kim zühre-i zehrâyı mât eyledi. Pâsubânlar başı ⁽¹⁶⁾ bî-iĥtiyâr egnindeki libâsın çıkarup Bâd-pâyâ virdi. Bâd-pâ bunda ‘işretde. Bizüm kışşamız ez-ân ⁽¹⁷⁾ cânib ‘Akenke‘ ile Zemzemeye geldi. Çünkim ‘Akenke‘ geķüp

gitdi. ⁽¹⁸⁾ Zemzeme bilemedi. ‘Akenke’ Zemzemenüñ kafasınca oldu. Bu yañadan Zemzeme dağı gelüp ⁽¹⁹⁾ bir begüñ çadırına irdi. Fırşat bulamadı. Andan göñlinde eyitdi: “Varayım, Benî Aşfer pâdişâhın ⁽²⁰⁾ olaydum ola mı?” diyüp sürüp dergâha geldi. Gördi kim pâsubânlar oturmuş, bir ‘ayyâr-şekil ⁽²¹⁾ kimesne rebâb çalar. Meger kim çalan Bâd-pâyıdı. Bir yire varup nihânî tırdu. ‘Akenke’ dağı **[37b]** ⁽¹⁾ Zemzemeyi anda koyup sürüp dīvāna geldi. Hâcibe buluşup içeri girdi. Benî Aşfer melikine du‘â ⁽²⁾ kıldı. Eyitdi: “İy pâdişâh-ı cihân, eger dilerseñ kim senüñ başuña kaşd iden ‘ayyârı saña ⁽³⁾ getürem, göresin. Ammâ ş’ol şartıla kim bu def‘a boynın urasın. Tâ kim anuñ teşvîşinden kırtılavuz. ⁽⁴⁾ Zîrâ bildüm kim ıslâha gelecek kimesne degül. Elbette başumuza kaşd eylemişdür. Benî Aşfer ⁽⁵⁾ meliki eyitdi: “Hây tek sen anı baña getür. Mecâl virmeyüp ben anı helâk itdüreyin.” didi. Pes ⁽⁶⁾ ‘Akenke’ dağı def‘i birkaç hâcib alup gelüp Zemzemeye tırduğı yirde pek yapışdılar. ⁽⁷⁾ ‘Akenke’ eyitdi: “İy nâ-bekâr ‘ayyâr, gördüñ mi kim ‘ayyârlık nice olur?” diyüp bek bağladılar. ⁽⁸⁾ Zemzeme gördi kim kendüye dâyim buluşup dürlü dürlü şüretde görinen ‘Akenke’-i ‘ayyârmış. ⁽⁹⁾ Ol mekkâr tarrârmış. Hâyf eyledi. Andan sürüp şâhuñ dīvânına alup geldi. Pâsubânlar ortasına ⁽¹⁰⁾ gulgüle düşdi. “Hây ne hâldür?” didiler. “Pâsubân başına haber geldi kim ‘Akenke’-i ‘ayyâr ⁽¹¹⁾ Endelüs melikinüñ bir ‘ayyârın tıtmış. Adına Zemzeme-i ‘ayyâr dirlerimiş.” didiler. Pâsubânlar yirlerinden ⁽¹²⁾ tırdılar. Bâd-pâ dağı yirinden tırugelüp ‘Akenke’i gördi kim Zemzemenüñ ⁽¹³⁾ elin bağlayup alup şâha geldi. Bâd-pâ dağı çevre nazar kıilup kendü kıdd ü kâmetinde, ⁽¹⁴⁾ hey’etinde kendüye beñzer bir hâcib görüp yanına vardı. Ol hâcibüñ kıulağına eyitdi: “Şurada ⁽¹⁵⁾ bir tenhâ yirde bir ‘ayyâr gördüm. Bir begüñ çadırına girmek ister. Yaluñuz yapışmağa kırkıkdum. ⁽¹⁶⁾ Gel senüñle ikimüz, kimse tıymadın varup kıarvayalum. Tıutup melike getürüp ⁽¹⁷⁾ bahşış alup kıatında hürmetlü kışi olalum. Bu ‘Akenke’ melik kıatında ‘izzeti, ⁽¹⁸⁾ hürmeti kıarşu bunuñ gibi işde bulunduğıcün bulur.” Hâcib dağı Bâd-pây sözün girçek ⁽¹⁹⁾ şanup yörindi. Varalum, diyüp Badpānuñ ardına düşdi. Bâd-pâ hâcibi alup tenhâya kııkardı. ⁽²⁰⁾ Boğazına yapışup boğup öldürdi. Kııkarup libāsın geyüp ol hâcibüñ şekline girüp ⁽²¹⁾ def‘i dīvāna geldi. Ol yañadan ‘Akenke’ dağı Zemzemeyi dīvāna getürdi. **[38a]** ⁽¹⁾ Şâh-ı Benî Aşfer anı görüp kimsin diyü şordı. Cevâb virmedi. ‘Akenke’ eyitdi: “Ben ⁽²⁾ buña işkence kıilup kimdüğün didürdeyin eger buyurursañ?” didi. Şâh dağı izin ⁽³⁾ virdi. ‘Akenke’ Zemzemenüñ yüzine bir tapanca urup burnına tıuzlu şu kıoydı. Birkaç urdı. ⁽⁴⁾ Zemzeme dağı nâ-çâr olup ikrâr eyledi. Melik dağı buyurdu kim Zemzemeyi helâk ideler. Bâd-pâ dağı ⁽⁵⁾ hâcib şeklinde def‘i ilerü gelüp şâha du‘â kıilup eyitdi: “Şehâ, baña bu nâ-bekâr ⁽⁶⁾ çok işler kıilupdur. Şâhdan dileğüm oldur kim bunuñ siyâsetin ben kıulına vire. Tâ kim ⁽⁷⁾ bundan hâkkum alup yüregüm şovudam.” Şâh dağı hâcib şanup eyitdi: “Var saña virdüm. Siyâset ⁽⁸⁾ eylegil.” didi. Bâd-pâ dağı Zemzemeyi alup gitdi. İttifâk yolda kendünüñ refîki Bî-cân-ı ⁽⁹⁾ ‘ayyâra tıuş geldi. Zemzemeyi aña virüp eyitdi: “Al bunu yoldaşlaruña iledüp ⁽¹⁰⁾ anda muntazır oluñ. İşde ben dağı vardum.” diyüp kendüsi ‘Akenke’ kaşdına yine döndi. ⁽¹¹⁾ Bî-cân Zemzemeyi alup yoldaşlarıla buluşup Zemzemeyi muhkem bend kııldılar. Ol yañadan ⁽¹²⁾ Bâd-pâ dağı yolda bir at bulup kıılıcıla ol atı çalup gevdesin ve kıılıcın kıan eyleyüp kıanlı ⁽¹³⁾ kıılıcıla ve kıaftânıla şâhuñ nazarına geldi. Şâh eyitdi: “Bre hâcib, Zemzemeyi n’eyledüñ?” ⁽¹⁴⁾ Bâd-pâ dağı du‘â kıilup eyitdi: “Şehâ, ‘ömret dırâz Bâd-pānuñ ‘ömrin kütâh kıarimin uş giyâh ⁽¹⁵⁾ eyledüm. Şâh dağı Bâd-pāya tahşin kııldı. Andan

‘Akenke’e su’âl iyledi kim: “Zemzemeyi ⁽¹⁶⁾ ne vechile ele getürdün?” diyü ‘Akenke’ dağı germ olup başladı, cümle n’itügin ⁽¹⁷⁾ söyledi, hikâyet eyledi. Melik dağı ‘Akenke’-i ‘ayyāra hāş hil’at geyürdi. Ve eyitdi: “Cihānda ⁽¹⁸⁾ saña hem-tā ‘ayyār yokdur. Meger kim Süleymān ‘ayyārı Bād-pā ola.” didi. Melik ⁽¹⁹⁾ eyle diyicek ‘Akenke’ cevāb virüp eyitdi: “Şehā, Benī Bād-pā gāfil avladı. Yoḥsa Bād-pā ⁽²⁰⁾ ne kimsedür, nār nūr devletinde Süleymāna varduḡuñ vaqt Bād-pānuñ dağı haqqından gelem.” ⁽²¹⁾ didi. Lāflar urdı. Ḥaberi yok kim Bād-pā kendünuñ lāfların diñlerdi. Kendüyi [38b] ⁽¹⁾ ele getürecegidi.

NAZM

[fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün]

Lāfi bī-ḥad urdı görüp kendüzin

Söyleridi hem oña oñarıdı özin

⁽²⁾ Gözlerin ovup elile çün siñek

Gözlerinde nüh-felekdi nüh-kelek

Bād-pāyı añduḡınca yirdi çok

⁽³⁾ Söğdigince tutdı özini uçuk

Furşatın gözler ‘adūnuñ nīk-rey

‘Āqıl olan lāf urmaz bil ey

⁽⁴⁾ Er gerek ‘avret gibi urmaya lāf

Buñ deminde ide işin bī-ḥilāf

‘Āqılısañ ḥazma furşat gözlegil

⁽⁵⁾ Kaçduḡınca ḥaşmuñ izin izlegil

‘Ārifiseñ görmegil kendüzüñi

Çünkü gördüñ İblîsi aç göziñi

⁽⁶⁾ ‘Āqılān böyle dimişdür dîstına

Bil kim olar iller eylük üstine

NEŞR Hâkîm kavlınce ⁽⁷⁾ çünkim ‘Akenke‘ bunca lâf güzâflar eyledi. Andan soñra yirinden turup baş urup ⁽⁸⁾ taşra çıkdı. Tâ kim maqâmına varup râhat ola. Bâd-pâ ‘açabince bile gitdi. ‘Akenke‘ bundan ⁽⁹⁾ bî-haber. Çünkim otağına geldi. Bir hizmetkârı vardı. Andan ta‘âm diledi, ta‘âm ⁽¹⁰⁾ getürdi. Yidi ve içdi. Andan yatdı, uyudu. Zemzeme hod tutulup helâk oldu. Dağı ne derdüm ⁽¹¹⁾ vardur diyüp câme h‘âbında bî-bañ teşvîşsiz huzûrla yatdı, uyudu. Bâd-pâ dağı ol kadar şabr ⁽¹²⁾ eyledi kim ‘Akenke‘ uyudu. Ve hizmetkârı dağı uyudu. Hemân-dem Bâd-pâ hizmetkârınuñ başın kesüp ⁽¹³⁾ haymeye girüp ‘Akenke‘üñ burnına daru tutdı, bî-hüş oldu. Yorganına şarup götürdi. ⁽¹⁴⁾ Olan nağdi ve melik virdüğü hil‘ati alup sürüp leşkerden taşra yoldaşları olduğı yire ⁽¹⁵⁾ yitişdi. Bâd-pānuñ ‘Akenke‘i getürdüğün görüp taḥsîn kıldılar. Andan cümlesi sürüp ⁽¹⁶⁾ bir tağa çıkup ol tağda meger kim on kişi vardı. Hārāmîlik idüp ellerine giren ⁽¹⁷⁾ ādemi öldürürlerdi. Ammā kim ruhbānlardı. Cümlesinüñ başların kesüp libāsların geyüp ⁽¹⁸⁾ Bâd-pâyıla ol yidi ‘ayyār oturdılar. ‘Akenke‘ile Zemzemeyi şaklayup ḥabs eylediler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁹⁾ Çün kazā gelse düşer ağ içre kuş

Çün belā irse şaşar av içre düş

Tağda arşlan şayd olur mişede

⁽²⁰⁾ Gökde uçan cin ḥabs çeker şîşede

İtmegil endîşe iy zeyrek¹ kişi

Ki alna yazusun görür âdem başı

⁽²¹⁾ iy müdebbir şanma tedbîr olısar

Haqqıñ emri neyse taqdîr olısar

Hoş naşîhat söyledi Firdevsî bes

[39a] ⁽¹⁾ Vir şalavât cânıla tüt söz[i] kes

Kıssa-i Ceng-nâme

Hakîm kavlince ol yañadan ⁽²⁾ ol iki düşmen çerisi ol gice kim iki cānibden qaravul koyup kim yatdılar, uyudılar. Çünkim ⁽³⁾ ol gice geçüp şabāh kim yetdi. Göz açıldı, qaradan kim aq nişānı seçildi. ⁽⁴⁾ Cihāna nūr-ı yezdānī saçıldı. İki cānibden iki düşmān çerisi atlu atına süvār olup ⁽⁵⁾ şaff u alāy bağlayup şancaq ‘alem götürüp kūs u naķāralar urup ceng ü harbîler çalup āsumāna ⁽⁶⁾ velvele kim düşdi. Ma‘a’l-kıssa iki leşker muķābil ü mu‘ariz olıcaq cümle ceng-cū vü erenler ⁽⁷⁾ meydān yirin gözleşüp turdılar. Meydāna kim gire, erlik hünerin kim göstere diyü nażar urdılar. ⁽⁸⁾ Evvel Endelūs şāhı cānibinden Sitem Hān bahādur tiġ-zen ol ser-firāz kal‘a-güşāy haşm-⁽⁹⁾ efken raḥş meydāna sürdi. Na‘ra urup meydāna girüp er diledi. Benī Aşfer çerisinden ⁽¹⁰⁾ daḥı ‘Arkūt-nām bir pehlevān meydāna girdi. Muķābil oldı. Kavı-ı kuzaḥ-mişāl yayın ele alup ⁽¹¹⁾ üç oķıla atdı. Sitem Hān kalķanıla men‘ itdi. Daḥı mecāl virmedi. Sitem Hān Endelūsī ‘Arkūtuñ ⁽¹²⁾ kemerinden def‘i tütüdi, zūr itdi. Eyer-ḥānesinden götürdi. Kaḫdı, yire urdı. Andan indi, ⁽¹³⁾ iki elile bir ayaġın tütüp bir ayaġıla bir ayaġın tütüp bezzāz bezîr terkibi yırtup iki ⁽¹⁴⁾ pāre idüp iki taraḫa atdı. Görenler heybet alup cümlesi korķdı. Endelūs şāhı görüp ⁽¹⁵⁾ taḫsîn eyledi. Ol yañadan ‘Ankūtuñ qarındaşı Veresī Aşferī kim dil-āver mübāriz kişidi. ⁽¹⁶⁾ Ceng ü cidāl kılmaḫ dāyim işidi. Hemān-dem na‘ra urup ḫayķırup raḥş sürüp Sitem Hāna irişdi. ⁽¹⁷⁾ Süñü ucıla selām virmişdi. Eytdi kim: “İy Sitem Hān-ı bî-gāne ve bî-gāne ḫarîf, ne ‘acebdür kim ⁽¹⁸⁾ bunuñ gibi iş işledüñ. Sitem Hān eyitdi: “Çok söyleme, ḫamle kıl.” Veresī daḥı kılıçla ḫamle ⁽¹⁹⁾ kıldı. Sitem Hān men‘ eyledi. Süñüyile ḫamle kıldı. Süñüsin çeküp elinden aldı. Oķıla atdı. ⁽²⁰⁾ Kalķanıla men‘ eyledi. Buġur çünkim nevbet Sitem Hāna degdi. Şunup gürzin ele aldı. ⁽²¹⁾ Veresīye gürz² urdı. Veresī daḥı biñ zūrıla kalķana alup men‘ eyledi. Ve ammā kim merkebinüñ [39b] ⁽¹⁾ beli üzildi. Sitem Hān diledi kim inüp başın keseydi. ‘Ömri yasın yaşaydı. Velîkin Benī Aşfer ⁽²⁾ meliki görüp komān diyü çağırdı. Benī Aşfer çerisi Sitem Hān üzerine ġulü kıldılar. Endelūs şāhı ⁽³⁾ daḥı anı

¹ zeyrek İ: zirek T

² gürz İ: bir gürz T

görüp emr eyledi. Ne kadar Endelüs çerisi varısa on iki kez yüz biñ leşker ⁽⁴⁾ at sürüp na‘ralar urdılar. Benî Aşfer çerisine kılıç koydılar. Ol iki leşker birbirile ol ⁽⁵⁾ gün tā giceye dek ceng-ü āşüb kıldılar. Kanlardan yir yüzün la‘l-reng eylediler. Tağ taşı hūnlarla ⁽⁶⁾ reng eylediler. Atlar süheyinden, erenler na‘rasından tās-ı çārḥı gümletdi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁷⁾ İki düşmen leşkeri eyledi ceng

Merriḥ ü keyvān idi gökde denk

Ṭoldı çukur yire kan deryā aḡar

⁽⁸⁾ Bes buğuldi tağ olup göge çıkar

Gökden indi hūn perr-i bāl olup

Tiğ aḡıtdı kara kanı sil olup

⁽⁹⁾ Ditreşüp süñü göğüsler geçdi çok

Cān alup oḡ içdi kanlar uçdı çok

Niçe server koyup ayakda başın

⁽¹⁰⁾ Niçe gürz uruldi döker kan yaşın

NEŞR Ḥakīm ḡavlince çünkim Sitem Ḥān-ı ⁽¹¹⁾ Endelūsīnün üzerinde iki leşker ḡulū kırup ceng idicek ceng içinde Sitem Ḥāna Ṭayfūs-ı ⁽¹²⁾ Aşferī tuş geldi kim be-ḡāyet pehlevān tiğ-zen şāhib-kırāndı. Zemānında Ḥahramān bin Nerrīmāndı. Başı ⁽¹³⁾ günbede benzerdi. Dişleri şınur taşına, aḡzı mağara bigi, barmakları hıyār mānendi, ḡāmeti menāre-⁽¹⁴⁾ mişālidi. Raḡş sürüp Sitem Ḥānuñ öñin alup dört yüz batman pūlād gürzin ḡazā-yı āsumān-veş ⁽¹⁵⁾ kaldurup Sitem Ḥāna gürz urdı. Sitem Ḥān daḡı yidi āyinelü seng-i āsiyāb-mişāl ḡalkanın muḡābil tıtdı. ⁽¹⁶⁾ Biñ zūrıla redd eyledi. Andan şoñra kılıç çeküp kara bulut gibi hevāya kaldurup daḡı depere tıutup ⁽¹⁷⁾ çaldı. Sitem Ḥān ḡalkan muḡābil tıtdı. Velīkin

kılıç inüp kalkanuñ altı çibuğın kesdi. Darb inüp ⁽¹⁸⁾ başına tokundu, zahım yidi. Kan inüp yüzine gözine saçıldı. Sitem Hân yine gayret kıldı. Ammā kim Tayfūs ⁽¹⁹⁾ pehlevān gürz-i girānın ele alup kazā-yı āsumān-veş kaldurup bir ‘aceb vechile kaçıyup yıldırım-veş ⁽²⁰⁾ şākıyup eyle darb urdı kim gerçi gürzine gürz mukābil alup tırdı. Velīkin gürz ⁽²¹⁾ gürze tokınup iki pūlāddan odlar çıkup kığılımlar ‘ālem-i eṭrāfa saçılıp çakıldısı evc-i felege **[40a]** ⁽¹⁾ çıkup gürz inüp Sitem Hānuñ süksünine tokındı. Gözi kararđı. Başı at başıla berāber ⁽²⁾ olup iki ayak rıķābdan çıkup atdan yıķıldı. Tayfūs dağı def’i atdan inüp gögsinüñ ⁽³⁾ üzerinde konup andan kılıç çeküp diledi kim başın kese. Ol taraftan Endelūs şāhı emr eyledi. ⁽⁴⁾ Leşker gülū kılıp ceng-i sulṭānī itdiler. Atlar ayağından yir yüzin itdiler. Sürnā vü nefīrlere ecel ırın ⁽⁵⁾ ırlatdılar. Atlar ayaklarından zemīn ü zemānı iñletdiler. Kıbbe-i felegi gümlletdiler. Hevā-yı fenā arası gerd ü ⁽⁶⁾ ğubār kapladı. Endelūs leşkeri bu vechile hum hücum idicek kim ‘arşa-i ‘arāşātdan nişān ⁽⁷⁾ virdi. Benī Aşfer çerisi ol kadar kırıldılar kim seyl-āb-veş kan gevdeleri götürdi. Kan buḥārından ⁽⁸⁾ felek yüzinde buludlar bağlandı.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Kūs āvāzı at süheyli er öni

⁽⁹⁾ Gökde şağır kıldı ayıla günü

Ba‘zı cānlar aldı ba‘zı virdi yaş

Ba‘zı Hürrem ba‘zı ğamġīn çeşmi yaş

⁽¹⁰⁾ Çekdi kılıç serverān tıtdı süñü

Kim eren kırküp olur eñü yeñü

Tīġ-zenler aldı oğlar ele yay

⁽¹¹⁾ Erligile ‘āleme bıraķdı vāy

Oğ atınlr oğın ala sırnağā

Tırdı şaf şaf er yigit şula şafa

⁽¹²⁾ Pehlevānlar cānıla itdi şavaş

Ḳana yundi tağ u şahrā ḳum u taş

Döneliden çarḥ atlas lāciverd

⁽¹³⁾ Anca daḥı görmedi a'za neberd

NEŞR Ḥakīm ḳavlince Benī Aşfer melikile ⁽¹⁴⁾ Endelūs şāhı ol gün ḳubbe-i felege dikilinceye dek bir a'zīm ceng itdiler kim gökde merriḥ vālih ü ⁽¹⁵⁾ deng oldı. Ammā kim ceng içinde nā-gehān Endelūs şāhı Aḳrānıla Benī Aşfer meliki Aṭğāş Şāhıla ⁽¹⁶⁾ buluşdılar. Birbirin bilüp iki arşlan gibi ceng-i āşüb ḳılışdılar. Nite? Evvel Endelūs şāhı ⁽¹⁷⁾ 'Aḳrān Şāh ol pehlevān-ı nīk-h'āh gurunbüş ḳılıp ḳara bulut-mişāl üç yüz otuz üç batman pülād ⁽¹⁸⁾ gürzin ele alup daḥı Aṭğāş-ı Aşferinüñ üzerine raḥş sürdi. Ḳazā-yı āsumānī-veş hevānuñ ⁽¹⁹⁾ birinci ḳatına ḳaldurup daḥı ḳafasın gözedüp bir ḳarb urdı. Bu yañadan Aṭğāş Ḥān-ı Aşferī daḥı Endelūs ⁽²⁰⁾ şāhı 'Aḳrān Şāhı bilüp yidi āyinelü Cimşīd ḳalkānın ele alup ḳafasına ṫutdı. Sedd-i Sikender-mişāl ⁽²¹⁾ ṫurdı. Velīkin ḳarb inüp ḳalkānı yoğurup bileginüñ ḳuvveti vefā ḳılmayup ḳolı büküldi. **[40b]** ⁽¹⁾ Ḳaddi' lām elif gibi egildi. Üç yüz altmış altı ṫamarı yidi. Yüz yigirmi yidi siñirleri ⁽²⁾ söküldi. İki ayak riḳābdan ḳıçup süksüni üzerine yıḳıldı. Felege ḳıçdı ⁽³⁾ küpüldi. Endelūs şāhı Aşfer melikinüñ yıkıldıḡın görüp diledi kim atdan inüp başın ⁽⁴⁾ keseydi. 'Ömrinüñ yayın yaşaydı. Velīkin Benī Aşfer begleri Engürüs pehlevānları ve banları anı ⁽⁵⁾ görüp dersü ḡırīv ḳılıp raḥş u raḥşān sürüp fevc fevc, mevc mevc Aṭğāş Ḥān üzerine ⁽⁶⁾ Endelūs melikinüñ üstine raḥşu sürüp irdiler. Cenge ṫurdılar. Ol dem at ḳeküp şāhların ⁽⁷⁾ ata bindürdiler. Endelūs melikinüñ üzerine ḳılıç ḳeküp oḳlar yaḡdurdılar. Ḳan buḡarından feklere ⁽⁸⁾ buludlar aḡdurdılar. Ol yañadan daḥı Endelūs leşkeri beglerinüñ üzerinde şavaş ⁽⁹⁾ görüp deryā-yı aḡterān-mişāl raḥş u raḥşān fīl kergedan sürüp cenge ṫurup ⁽¹⁰⁾ mihterler ṫabl, şürnālar urup pehlevānlar meydāna girüp ṫiğ ü teberlere, nīze vü ḥançerlere el urup ⁽¹¹⁾ şāhları yolına cān baş virüp seyf-i şalıḳ urup Benī Aşferīlere ḳarışup ḳatışup ecel ⁽¹²⁾ peykin ṫuş ṫuşa atışdılar. Dil-āverler yir yirin kemendler ṫutuşdılar. Ancalar serverlik adın ⁽¹³⁾ ḳazanup dürüşdiler. Delimler biri birinden zaḥım yiyüp şaşdılar. Yidi yüz biñ Benī Aşfer çerisile ⁽¹⁴⁾ on iki kez yüz biñ erenler birile ceng ḳılıp zaḥımler açışdılar, ḳanlar şaçışdılar. Sīl-i ⁽¹⁵⁾ 'azīmleyin gürleyü gümlüyü sürüşdiler. At u fīl ayaḡından gerd-i ḡubār be-evci-i āsumāna irişdi. At ⁽¹⁶⁾ süheybinden, er ḡırīvinden zemīn [ü] zemān zelzele birle ṫoldı. Şankim ḳıyāmet günü oldı. ⁽¹⁷⁾ Ḥaşir yiri ḳuruldı.

NAZM

¹ Ḳaddi T: ḳadi İ

[fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün]

İki leşker cān baş alup itdi ceng

⁽¹⁸⁾ andan oldu yir yüzi reng-i peleng

Çalmadan t̄ġı eren oldu şatur

Kelleler at ayağı altında yatur

⁽¹⁹⁾ Eyle kırdı yir yirin adden aşı

Sīl-i hūn deryāya döndi tuş tuşa

Bir 'acāyib ceng olur ġāyet 'azīm

⁽²⁰⁾ Baş kesildi an döküldi key delim

Nice kılıç erlere yeñsüz kefen

Cān alıcı gibi alur cān t̄ġ-zen

⁽²¹⁾ Şancılup süñülere şeyh ü şebāb

T̄ġ odında cism olurdi hoş kebāb

Oķ delüp yürekleri cāndan geçer

[41a] ⁽¹⁾ Ten dilüp hānçer kılıç anlar içer

Başda beyni ağıdurdu bozdağan

olçak alnı yoğurur gürz-i girān

⁽²⁾ Ol kadar âdem kırıldı oldu ceng

Tağda esed toya ete şuda neheng

NEŞR ⁽³⁾ Hākīm kavlince ol zemān iki ceş kerān şems felek kubbisine ağınca ceng itdileridi. Kerre Endelūs leşkerini ⁽⁴⁾ Benī Aşfer çerisi şınup kılıç urup sancağına iletüp sürdiler, şaşurdılar. Çoklık âdem kılıçdan geçürdileridi. ⁽⁵⁾ Kerre dağı Benī Aşfer ulusu, pehlevānlar eyüsi, bebr ü peleng hulusı gayret kılıp ad u şan gözleyüp ⁽⁶⁾ Rüstem-i Destānı çığırın. izleyüp kılıç urup sürüp şıyup nāmūsları perdesini yırtup yortup nicelerin ⁽⁷⁾ atdan yıķup tıutup ancalarınıñ mağzilerin çāk, menzillerin hāk eylediler. Ma‘a‘l-kışşa, kaş u kararınca ⁽⁸⁾ ceng, birbiriniñ gözine cihān milkini teng, esedāne ceng-i peleng-i hücum, āhengi yidinci gökde deng itdiler. ‘Āķıbet ⁽⁹⁾ göz gözi görür olıcaķ gün tölununcaķ iki cānibden tıab-u āsāyiş çalıdı. Endelūs şāhı çerisin ⁽¹⁰⁾ alup rezmğāhdan döndi. Mübārizler kılıç kına katdılar. Yoldaşların dügenlediler. Ölüleričün ağlaşup ⁽¹¹⁾ zaķımluların bağlaşup cān u ciger tağlaşup rezmğāhda gördiler, niceyidi. Yire âdem başın nişān ⁽¹²⁾ dikmişler. Bildiler kim kıyāsu kıldılar kim yidi biñ er kılıçdan geçmişler, ecel şerbetini nüş idüp ⁽¹³⁾ uçmışlar. Endelūs şāhı çerisin alup döndi. Gelüp devletile otağına ķondı. On biñ er ķaravul ⁽¹⁴⁾ ķodi. Ol yañadan dağı sözi muţavvel kılmayalum. İki cānibden çeriler gelüp ķondılar. Atlarından indiler. ⁽¹⁵⁾ Rezm tınların çıkarup bezm tının geydiler. Ol yañadan Endelūs şāhı geķup taht üzerinde oturdı. ⁽¹⁶⁾ İş ü nüşa meşğül oldu. Bu cānibden dağı Benī Aşfer meliki tahtğāhına gelüp rezm tınların çıkarup ⁽¹⁷⁾ bezim libāsın geyüp başına zerrin tāc urup beglerin ķatına cem‘ eyledi. ‘İşrete meşğül oldu.

⁽¹⁸⁾ **NAZM**

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Ķurdı meclis geldi muţrib çaldı çeng ü defle ney

Ķurdı sākī ayağ üzre tıtdı sāğar şundı mey

⁽¹⁹⁾ Dürlü ni‘metler yinüben nuķlıla döndi naķıl

Ki anca şöhet görmemişdi Hıusrev-i Kāvūs key

NEŞR ⁽²⁰⁾ Hākīm kavlince Endelūs şāhı begler ü pehlevānlarla yimekte, içmekte. ‘Alā-rağm-ı rüzigār hoş geçmekte. ⁽²¹⁾ Ammā kim bizüm kışşamuz yine Bādıpāya geldi. Ķünkim ol gice geķdi, şabāh oldu. Bādıpā-yı ‘ayyārıla ruhbānlar [41b] ⁽¹⁾ şüretile ol kelīsāda mağārada oturdılar. Dağı Bādıpā hükm eyledi. Zemzeme-i ‘ayyārı getürdiler. ⁽²⁾ Aña didi kim: “Yā Zemzeme, seni elümden hālāş eyledüm. Gel müslümān olğil. Baña yar ve yoldaş, hāldaş ⁽³⁾ olğil.” didi. Zemzeme rāzı oldu. İmāna gelüp Bādıpānuñ

devletine du‘ā kıldı. Eyitdi kim: “Sen baña kerem ⁽⁴⁾ kıldıñ. Ben senüñ kuluñım. Ammā kim ‘Akenke‘i halāş itmegil. Andan saña halel didi. Bādıpā eyitdi: ⁽⁵⁾ “Akenke‘i habsile Süleymāna iledürem. Süleymān ne kıdurısa kıla. Ben aña inanmazam.” didi. Dağı buyurdi, ⁽⁶⁾ ‘Akenke‘i dağı getürdiler. İki elleri bağı, cigeri tağı, Bādıpāyı görüp cān başına şıçrayup didi kim: ⁽⁷⁾ “Yā Bādıpāy, āh elüñden feryād elüñden¹.” diyüp ağladı. Gözleri yaşı çağladı. Seyl-āb olup zār u zār iñledi. ⁽⁸⁾ Tōlab bigi Bādībāyı görüp birkaç muhkem let urdı. Didi kim: “ Yā ‘Akenke‘, ben seni öldürmezem. ⁽⁹⁾ Cānuñ almak degül, kanuñ dağı almazam. Tā Süleymān Hāzretine varmayınca.” diyüp ‘Akenke‘i muhkem ⁽¹⁰⁾ bağlayup omuzına alup Zemzeme-i ‘ayyārıla nevbetçe götürüp gitdi. ‘Azm-i Süleymān kırup mübārek ⁽¹¹⁾ cemālin görmege, hāk-i pāyine yüz sürmege niyyet itdi. Hükemā-i muqaddimīn eydür ki: “Şāhına hizmet iden devlet bulur.” ⁽¹²⁾ Pes diledi artura ol devletin.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Çün bitürdi dilegince hizmetin

Şāhına varmağa kıldı niyyetin

⁽¹³⁾ Şāhına cānıla eyle hizmeti

Tā özünüñ arturasın ‘izzetin

NEŞR ⁽¹⁴⁾ Hākīm kavlince Bād-pāy gelüp gitmekde. Ammā kim bizüm kışşamız ez-ān cānib Süleymān Hāzretine ⁽¹⁵⁾ geldi. Nite? Çünkü İblīs bu fitneyi kırup gitdi. Süleymān Hāzreti bildi kim bu sīmurğ-şifat gelen İblīs-i ⁽¹⁶⁾ pür-telbīs durur. Be-ğāyet dil-perīşān olup āh itdi. Dağı ol acığıla dīvān tağıtdı. Andan tūrup ⁽¹⁷⁾ halvet-i hāşına vardı. Şubha dek hālīka ‘ibādet eyledi. Vaqtī kim şubhü’l-leyl geçüp şubh-ı kāzib ⁽¹⁸⁾ vaqtı yitdi. Süleymān dergāhında olan kuşçuğazlar dillü dilince hālīkı tesbīh idüp ötdi. Hāmd ü hayy ⁽¹⁹⁾ edā itdi. Şadā-yı murğān ki sem‘-i Süleymāniye gelüp Süleymān Hāzreti ‘aleyhi’s-selām cāme h‘ābından tūrdı. ⁽²⁰⁾ Def‘i pāk şudan āb-dest aldı. Enbiyā vü evliyā vü etkiyāyla hükemā vü vüzerāyıla umerāyıla şubh namāzın ⁽²¹⁾ kıılmağa imāmlık eyledi. Evrād okudı. Tīğ-i tevḥīdi İblīs-i la‘īn boynın tōkudı. Şabāh ki oldı. [42a] ⁽¹⁾ Göz gözi kim gördi. Cihān serāyı nūr-ı yezdān birle tōldı. Rüy-ı zemīnden bisāt-ı şebistān sürüldi. ⁽²⁾ Zemānuñ ‘abūsı şekli sürilüp kevn ü mekān müşerref oldı.

NAZM

¹ elüñden İ: - T

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽³⁾Sehergeh kim bu eflāki peleng-reng

Sürüp şīri kaçurdu bahre har-çeng

Çü Kāf üzre tulū‘ itdi güneşde

⁽⁴⁾Kamer pünhān olup gurb-u Habeşde

Pes ol günki cihān oldu münevver

Felekden zāhir oldu şems-i hāver

⁽⁵⁾Çü güneşle münevver oldu devrān

Yirinden tırdı def‘i şeh Süleymān

İşit andan neye varur hikāyet

⁽⁶⁾Muhammed çün velī virgil şalāvāt

NEŞR Hākīm kavlince çünkim ⁽⁷⁾ ‘ale’-ş-şabāh ki oldı. Süleymān tahtına geçüp oturdu. Dīvān-ı Süleymān oturdu. İns ü cin melikleri gelüp ⁽⁸⁾ yirlü yirinde kim karar eyledi. Andan Süleymān Hazreti ‘aleyhi’s-selām şeytān-ı racīmüñ ol fetādan nedīmüñ ⁽⁹⁾ igvāsına meftün olduğına be-gāyet acınup incinüp mübārek gönli melül olup gāzaba gelüp ⁽¹⁰⁾ kaçıyup dağı yirinden kalkup taşra çıktı. Felek yüzünden yaña bakdı. Hiç nesne göremeyüp bu sırra ⁽¹¹⁾ iremeyüp dağı dönüp ‘Arab-ı ‘Arbā beglerine Mekke vü Medīne beglerine su’āl kılup didi kim: ⁽¹²⁾ “Yā serverler, sīmurğı ne şekilde gördüñüz? Ne rengde, ne hey’etde, nice şıfatda gördüñüz?” ⁽¹³⁾ didi. Ahī Melih ve Şadıq kaçan vādiye şer itdiler. Sīmurğı gördük, kara bulut bigi ‘azīm heybetle ⁽¹⁴⁾ gelüp gökden yire indi. Bārigāha bağa yire kondu. Ammā kim yüzi ādem-şekil hey’eti kuş ⁽¹⁵⁾ gevesinüñ tüyi rengārenk.” didiler. Medh itdiler. Buğur Süleymān ‘aleyhi’s-selām Loqmān-ı Hākīme su’āl ⁽¹⁶⁾ eyledi kim: “Yā Hākīm-i zemān, hiç sīmurğdan nişāne ne bilürsin?” didi. Hākīm cevāb ⁽¹⁷⁾ virüp didi kim: “Yā Süleymān, işidürüz kim sīmurğ ādeme gelmemiş. Sīmurğı ādem görmek ⁽¹⁸⁾ dilemiş. Haq melek-i müvekkel-i etyāra hüküm eylemiş. Varup sīmurğı ādeme ‘aleyhi’s-selām getir⁽¹⁹⁾ mişler. Sīmurğ gelüp Ādem-i şafinüñ hāk-i pāyine yüz sürmiş.

Nazar kıllup görmüş kim dürlü ⁽²⁰⁾ dürlü hayvânât muṭî' olmuşlar. Arşlan bigi, fîl bigi, deve bigi, at bigi, koyun, sığır bigi ve daḥı ⁽²¹⁾ kuşlardan bāz, şeh-bāz, hurūs, qarğa, kumrı, qarlaḡuç, laḡlak, ṭāvūs dükelişi Ādeme musahḡar [42b] ⁽¹⁾ olmuş. Daḥı Ādemüñ muṭî'i olmuş. Ḥayrân ḡaldı. Andan soñra dürlü dürlü ni'met bile ve daḥı libās-u envā'ı ⁽²⁾ cezireden ve görklü ḡāḡūmdan, sincābdan ḡayrân olıcaḡ varup Ādeme bir gev[her] getürdi kim ⁽³⁾ şu'lesi bir ferseng yire giderdi. Ādem-i şafî ol gevheri uçmaḡda görmüş idi. Şandı kim dünyāda ⁽⁴⁾ mişāli yoḡdur. Sîmurḡ uçmaḡa varup getürdi. Su'āl kıldı kim: "Yā sîmurḡ, bu gevheri ḡanḡı ⁽⁵⁾ uçmaḡdan getürdüñ?" Sîmurḡ didi kim: "Yā Ādem-i şafî, benüm ne ḡaddüm var kim uçmaḡa varam. ⁽⁶⁾ Ḳāf-ı Ḳulzümnden getürdüm." didi. Ādem didi kim: "Yā sîmurḡ, senüñ baña hedıyyeñ a'zîm oldı. ⁽⁷⁾ Ne dilersin?" didi. Sîmurḡ didi kim: "Yā Ādem, senden dilerem ki Ḥaḡ te'ālādan dileyessin. Beni Ādem yarada." ⁽⁸⁾ Sîmurḡ böyle diyiceḡ Ādem-i şafî 'aleyhi's-selām bildi kim bu muḡāldür. Eytıdi: "Yā sîmurḡ, ben bu sözi ⁽⁹⁾ kılmazam. İllā ki kılırısam Rabbümden nidā ola, kılam. Egerçi kim Ḥaḡ te'ālā ḡudretine nisbet kılmazuz." ⁽¹⁰⁾ didi. Sîmurḡ bu sözden melül oldı. Bunuñ üzerine ḡaldı. Tā kim Ādem-i şafînüñ oḡulları ⁽¹¹⁾ üredi. Hābili Ḳābil daḥı depeledi. Emrāz daḥı 'illet daḥı çoḡaldı. Birgün Hābili yād eyleriken ⁽¹²⁾ sîmurḡ nazar kıllup gördi kim demürce dükkānına uğradı. Andan kılıçlar ve çomaḡlar ve süñüler ⁽¹³⁾ ve ḡarbeler ve ḡançerler düzilmiş. Şîş peyḡamber Ḳābil oḡlanlarıyla ceng kıлмаḡa yaraḡ düzmişler. ⁽¹⁴⁾ Buḡur sîmurḡ Ādem-i şafîye şordı kim bunlar ne durur?" Ādem cevāb virdi kim: "Yā sîmurḡ, benüm ⁽¹⁵⁾ oḡlumuñ birisi Ḳābildür. Azdırı¹ kāfir oldu. Anuñ nesline ḡazā kıлмаḡa benüm oḡlum Şîş ⁽¹⁶⁾ ḡalkıla ḡazāya gider. Bunlar ālet-i ḡarbedur. Ādemi bir ḡarbıla bunuñıla helāk iderler." didi. ⁽¹⁷⁾ Sîmurḡ ta'accüb eyledi. Bundan soñra bir gün yine sîmurḡ Ādem-i şafî ile Serendîb şehrinde ⁽¹⁸⁾ cerrāḡ dükkānlarına uğradı. Gördi kim neşterler, kelbetinler ṭurur. Su'āl kıldı Ādeme kim: ⁽¹⁹⁾ "Bunlar nedür?" Cevāb virdi kim: "Yā sîmurḡ murḡ, bunlar āletler durur. Ādemüñ dişin çıkarurlar. Ṭamarlarından ⁽²⁰⁾ ḡan alurlar dışarlar. Bundan soñra Ādem-i şafîyle sîmurḡ yine Serendîb şehrinde seyrān ⁽²¹⁾ ideriken bîmār-ḡāneye uğradı. Ol ādemî-zāduñ ḡastelerin gördi. Kimi yatur, kimi oturur. [43a] ⁽¹⁾ kimi kulunç, kimi sersem, kimi fālic, kimi laḡve, kimi yarḡan, kimi daḥı bunlaruñ emşāli emrāzlar." Sîmurḡ ⁽²⁾ Ādemden su'āl eyledi kim: "Bunlar nedür?" didi. Ādem-i şafî cevāb virüp didi kim: "Yā sîmurḡ, bunlar yitmiş ⁽³⁾ dürlü 'illet kim ādemî-zādda ḡāşıl olur. Daḥı bunda gelür mu'ālice iderler. Tā kim ḡoş ola." didi. ⁽⁴⁾ 'Anḡā bu sözi kim işıtdi. Def'i vardı anuñ emşāli bir gevher daḥı getürdi. Ādeme didi kim: ⁽⁵⁾ "Yā resūla'llāh, tevbe estaḡfiru'llāh. Ol du'āyı dileme kim ben ādem olam. Du'ā dile kim Ḥaḡ te'ālā ⁽⁶⁾ baña bu 'illetlerden birisin virmesün. Beni ādem şekline şüretüm döndermesün. Beni buncılayın 'illetile ⁽⁷⁾ dünyādan göndermesün. Ḳuşuñ 'ömri geçer. Ne şar' olur ne suda' görür. Ne seyl görür ve ne yarḡan ⁽⁸⁾ görür" didi. Ādem-i şafî daḥı du'ā kıldı kim sîmurḡuñ 'ömri ziyāde ola. Bir 'illet aña irmeye, 'isyān ⁽⁹⁾ tā ölünceye görmeye. Sîmurḡ vidā' kıllup Ādemden gitdi. Varup kūh-ı Elbürs ḡullesinde maḡām ⁽¹⁰⁾ itdi. Ol vaḡtten berü ādemî-zāda gelmedi.

¹ azdırı İ: azdı T

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Kāmil ol ki almaya u beddu‘ā

⁽¹¹⁾ Beddu‘ādan ҡopısar başa ҡazā

Beddu‘ādan itmeye kimse Һazer

İriser durur ҡazā ile ҡader

⁽¹²⁾ Altmış iki süresin ‘ömr-i zemān

Tā ҡiyāmet ҡalasın tā ‘ömr-i cān

Devlet anuñ ala Һayrıla du‘ā

⁽¹³⁾ Mevt iricek raħmet ide ol Һudā

Beddu‘ādan itmedi kimse Һayr

Alķış al kim olısar şāħīb-Һayr

⁽¹⁴⁾ Nuşıdır Firdevsinüñ emlah kelām

Hoş gönülle vir şalāvat şādukām

NEŞR ⁽¹⁵⁾ Һakīm ҡavlince Loķmān-ı Һakīm eyle diyicek Aşfer bin Berħıyā bin İnkiyā eydür: “Yā Süleymān, ⁽¹⁶⁾ Loķmān-ı Һakīm çün didi, ammā kim ben daħı gördüm. Tārīħde kim ‘anķā-yı mağrib bir ҡuşdur kim ⁽¹⁷⁾ aña sīmurğ dirler. Gün batduğı yirde olurdu. Ğāyet ‘azīm, uludur. Yumurdası bir taş bigi olur. Ğāyet ⁽¹⁸⁾ irak uçar. Ve fıl, ҡapar, devlüngeç, sıçan, ҡapar bigi zemān-ı ҡadīmde varıdı. Ādem-i şafı devrinde tā kim ⁽¹⁹⁾ Һançal devrine ҡaldı. Һalkı incitdi. Һattā bir gün bir gelincegi ҡapdı. Yarındası güyā kūsın daħı ⁽²⁰⁾ ҡapdı. Ol Һalk acıdı. Ol vaķt Һançala bin Şafvān peyğāMBER idi ‘aleyhi’s-

selām. Du‘ā itdi, ⁽²¹⁾ Hāḡ te‘ālā anı baḡr-i muḡīṭ içinde bir aṡa vardur, Cezīre-i billūr dirler, anda bıraḡdı ki hīç ādemī [43b] ⁽¹⁾ varmaz. Fīl, kerkeden, cāmūs, bebr dürlü cān-averler anda çoḡdur. Anı yir. Kaçan kim uça sīl bigi ⁽²⁾ ḡanadların gürledür. İki biñ yaşar, biş yüz yaşayıcak avlanır.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Naḡl-i nāḡil ol ki itdüm men beyān

⁽³⁾ Bāḡīsın Allāh bilür yoḡdur gümān

Böyle diyüp ol Āṡaf ṡāḡib-kemāl

Sākin oldı vir ṡalāvāt ṡādumān

⁽⁴⁾ **NEṡR** Hāḡīm ḡavlince Āṡaf bin Berḡiyā eyle diyicek Nāṡin peyḡāmbere ‘aleyhi’s-⁽⁵⁾ selām eyitdi: “Tārīḡde gelür kim ‘anḡā ehl-i resk(?) bir ṡaḡ vardur. Demaḡ dirler ḡāyet ulu ṡaḡdur. Dürlü ⁽⁶⁾ dürlü ḡuṡlar anda vardur. ‘Anḡānuñ yüzi ādem bigidür. Her cānavar kim dünyāda var durur, mecmū‘ınuñ ⁽⁷⁾ ṡūreti, naḡṡı ‘anḡāda varıdı. Yılda bir kez bu ṡaḡa gelürdi. ḡuṡlar olur, yiridi. Bir kerre ḡarnı ⁽⁸⁾ acıḡdı. Eline ḡuṡ girmedi. Bir oḡlancuḡ ḡapdı. Aldı, gitdi. Yine geldi, bir ḡarı ḡapdı. ⁽⁹⁾ ṡikāyet itdiler. Ol zemān peyḡāmbere Hāṡṡala bin ṡafvānıdı. Du‘ā itdi, ṡā‘ıḡa geldi. ⁽¹⁰⁾ Yandurdı, helāk eyledi. Ol vaḡtten berü ‘anḡā nesli ḡalmadı, gitdi.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹¹⁾ Böyle diyüp Nāṡen ol dem kāmukār

Hāmūṡ oldı ol resül-i nāmudār

Diñle imdi ḡıṡṡa nedür yār-ı cān

⁽¹²⁾ Vir ṡalāvāt Muṡṡafāya yādigār

NEṡR Hāḡīm ḡavlince Nāṡen ⁽¹³⁾ eyle diyicek Kāz peyḡāmbere ‘aleyhi’s-selām daḡı dile gelüp didi kim: “Yā Süleymāni’z-⁽¹⁴⁾ zemān ‘anḡānuñ aṡlı bu kim Mūsā peyḡāmbere devrinde Hāḡ te‘ālā bir ḡuṡ yaratdı. Her yanında ⁽¹⁵⁾ dört ḡanadı varıdı. Yüzi ādem yüzi gibi teninde her cānavaruñ naḡṡı varıdı.

Bir erkek ⁽¹⁶⁾ dahı yaratdı kim aña cift oldı. Dahı ol kuşlar için Hâk te‘âlâ celle ‘alâ¹ Mūsâ peygâmbere ⁽¹⁷⁾ ‘aleyhi’s-selâm didi kim: “Yâ Mūsâ, iki kuş yaratdum. ‘İbretlü şecâ‘atlı, zînetlü anlaruñ nafaqasın ⁽¹⁸⁾ kuds-i mübârek yöresindeki cânavarlardan muqadder kıldum ki her ‘âşî cânavar kim dürişe, ol ⁽¹⁹⁾ kuşlaruñ gıdâsı ola. Tâ kim âdeme mazarrat itmeyeler.” didi. Bir gün Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm Tūr ⁽²⁰⁾ tağına gideriken ol kuşlar Mūsâyı ziyârete geldiler. Mūsâ ⁽²¹⁾ nazâr kıilup gördi kim

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Her birinüñ kâmeti mînarıdı

[44a] ⁽¹⁾ Şan degirmen oluğı mınkârıdı

Gözleri gülhan-mişâl yanarıdı

Başı hammâm kubbesince varıdı

⁽²⁾ **NEŞR** Hâkîm kavlince Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm bu kuşları bu hey’etde ⁽³⁾ görücek ta‘accüb kıldı. Hâkkuñ² kudretine çünkim Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm tūfân eyledi. Bu kuşlar göçdi. ⁽⁴⁾ Necide-i Hicâza vardı. Cânavarlar yiryiridi. ‘Âkıbet aña irdi kim anda dahı azup oğlancuqlar kâpar ⁽⁵⁾ oldılar. Tâ hattâ bir gün ol devürde Hâlid bin Sinân ‘İsâ peygamberidi. Anuñ bir ‘ammūsı oğı ⁽⁶⁾ varıdı. Dahı andan özge oğlancuğı yoğıdı. Bu oğlancuğ mu‘allimden gelüp bir tenhâda şu kenâ⁽⁷⁾ rında tūrurdu. Bu kuşlaruñ erkegi gelüp ol oğlancuğı kâpdı, getürdi, gitdi. ⁽⁸⁾ Atası gelüp İsâyâ şikâyet itdi. Ol peygamber dahı du‘â kıldı kim helâk ⁽⁹⁾ ola. Hâk te‘âlâ du‘âsın kabûl eyledi. Ol kuşlaruñ üzerine şâ‘iqa inüp küllüsün ⁽¹⁰⁾ helâk eyledi. Şerlerinden yir yüzün pâk itdi. Şuyı kâlmadı. Tâ hattâ kim yâ Süleymân ol ⁽¹¹⁾ zemândan berü bu meşel ‘Arab u ‘Arbâ içre kâlup durur kim bir kişiden incinseler eydürler kim ⁽¹²⁾ halâkat bihi ‘ankâ-yı mağrib ya‘nî kim ‘ankâ-yı mağrib anı aldı. Çizgini çizgini ⁽¹³⁾ göge gitdi, diyüp dahı Loqmân-ı Hâkîm ‘aleyhi’s-selâm bu ‘Arab ebyâtın oğudı. ⁽¹⁴⁾ Didi kim

NAZM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

El-cüdu ve’l-gül ve’l-‘ankâyı sâlişe

Esmâyı eşyâ lem teveccüd ve lem tekün

¹ ‘alâ İ: ve ‘alâ T

² Hâkkuñ T: Hâkuñ İ

⁽¹⁵⁾ Ya'nī kim seḥā vü 'atā ve daḥı ğül u beyābān üçüncüsü 'anḳā. Herbir nesnenüñ adıdır kim ⁽¹⁶⁾ aṣlā dünyāda bulunmayadı. Vücūda gelmedi didi. Loḳmān-ı Ḥakīm eyle diyicek ⁽¹⁷⁾ Süleymān 'aleyhi's-selām Loḳmānuñ bu sözine kaḳıdı. Göñlinde didi kim Loḳmān-ı Ḥakīm ⁽¹⁸⁾ daḥı inkār ider. Eydür: "Sīmurg yokdur didi." diyüp daḥı Süleymān 'aleyhi's-selām yüzünü ⁽¹⁹⁾ Loḳmāndan yaña tıutup didi kim: "Yā Ḥakīm-i cihān, senüñ i'tikāduñ bu midur kim cihān ⁽²⁰⁾ serāyında 'anḳā yokdur diyesin. Yoḥsa inkār itdüğüñ saña sīmurg gelmedüğüñ midür?" ⁽²¹⁾ didi. Loḳmān-ı Ḥakīm didi kim: "Yā Süleymānı'z-zemān ve iy ṣāh-ı cihān ḥāṣā kim ben [44b] ⁽¹⁾ 'anḳānuñ vücūdına lā diyem ki Ḥaḳ te'ālā kādirdür kim her bir yirde biñ biñ sīmurg yarada. Ammā kim ⁽²⁾ bu ṣi'ri kim oḳudum. Uḥnū' beyti durur, benüm kendü kelāmum degildür. Uḥnū' beyti ḥalk içre ⁽³⁾ ma'rūf durur. Ḥalk-ı cihān daḥı ancılayın zıkr iderler.

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Ḥalk-ı 'ālem ki ḥāki kāmīl-i güyā ider

⁽⁴⁾ İstese Ḳāf içre biñ biñ murğı cān 'anḳā ider

Ḳulları çok ḳādirüñ 'aḳl-ı beşer irmez aña

Fehm ḳılur biñde birin anı kim dānā ider

⁽⁵⁾ **NEŞR** Loḳmān-ı Ḥakīm böyle diyicek sīmurguñ 'inād ḳılup gelmedüğüne ⁽⁶⁾ be-ḡāyet incindi. Daḥı emr eyledi. Ḳuşlardan otuz ḳuş sīmurgı arayıtıdiler. Varup bulup ⁽⁷⁾ Süleymāndan selām virüp alup dergāh-ı Süleymāna geleler. Nite? Ruḥ ḳuşı, ṭāvūs, ḳartal, ṭavşancıl, ⁽⁸⁾ soyḡa, kerkes, Hüdhüd, ḳarlaḡuç, ṭūṭī, ḡurāb, süklün, ṣāhīn, 'ācizī, sunḳur, balaban, ⁽⁹⁾ ḳaḳanūs¹, ṭurna, keklik, turrāc, saḳḳā ḳuşı, balkan ḳazı, ḳumrı, ördek, eñgit balıḳçıl, ⁽¹⁰⁾ gökçe, ḳarḡa, laḳlaḳ, er ḳuşı, bayḳuş, ḳuḡa. Ma'a'l-ḳışsa, bu zıkr olan otuz ḳuşı ḳaḳanūsıla² ⁽¹¹⁾ refīḳ ḳoşılıp emr-i Süleymānıla per açdılar, uçdılar. Felegüñ ucına ḳıḳdılar. Sīmurg ḳuşın aramaḡa, ⁽¹²⁾ bulmaḡa, Süleymāna getürmege gıtdiler. Bunlar bunda, bizüm ḳışsamuz bu yañadan sīmurḡa geldi. Nite? ⁽¹³⁾ Ḳünkim sīmurg ḳuşı uçup küh-ı Beyābānı aşıp gıtdi. 'Azm-i Hindustān itdi. Meger ⁽¹⁴⁾ kim ḳudretile Hindustān milkinde bir pādişāh varıdı. Adına Ḳahḳuşān³ dirlerdi. Ol melik bir gün ⁽¹⁵⁾ meclisinde otu[r]mışıdı. Süleymāndan, sīmurgdan rivāyet itdiler. Süleymāna ḳuşlar muṭī' ü münḳād ⁽¹⁶⁾ olmuş. Ḳaḳnūs ḳuşı dergāhına gelmiş. Falastīn ḳal'sını murḡān ḳuşınla almış, dirler. Ol ⁽¹⁷⁾ melik bu söze inkār itdi, inanmadı. Ol ben aña ḳayı

¹ ḳaḳanūs İ: ḳuḳnūs T

² ḳaḳanūsıla İ: ḳuḳnūsıla T

³ Ḳahḳuşān İ: Ḳahḳaşān T

degülem ki ‘anķā varduğına ve dağı ⁽¹⁸⁾ kuş gelüp ādeme musahħar olur mı? Buña emşāl bir dağı bu kim eydürler: “Hızır var durur. Tayy-ı ⁽¹⁹⁾ mekāndur. Gāh mađāribde, gāh meşāriķde bulunur dirler. Ādem tayy-ı mekān olmak, bir niķe yıl ⁽²⁰⁾ ‘ömür sürmek gāh mađāribde, gāh meşāriķde olmak ķanda olur?” diyüp inkār idicek meker kim ⁽²¹⁾ bir ‘āķıl, kāmil, fāzil, ‘āmil vezīri varıdı. Baş ķaldurup didi kim: “İy şāh, Hızır dağı [45a] ⁽¹⁾ vardur cihānda. ‘Anķā dağı vardur, yalan degüldür. Ķudret-i Hāķķa inkār itmegil. Hāķ te‘ālā ⁽²⁾ Ķādirdür kim bir degül niķe Hızır yarada. Ve anca ‘anķā düride. Cihānı mālāmāl ķıla kim Ķādir durur, ⁽³⁾ tūvānā durur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Gün demiñden hilķat iden on sekiz biñ ‘ālemi

Āteşi cinni yaradan hāki kılan ādemī

⁽⁴⁾ Niķe biñ sīmurğ-ı Ķāfı yaradursa tañ degül

Pes neden inkār idiser kāmil olan her denī

NEŞR ⁽⁵⁾ Hāķīm ķavlince vezīr eyle diyicek ol melik ķaķıdı, ‘azil eyledi. Didi kim: “Eger sen baña ⁽⁶⁾ Hızırı ve dağı ‘anķāyı göstermeyesin, helāk iderem.” didi. And içdi. Vezīr derdümend, ⁽⁷⁾ dürük-şüret olup şahrālarda gezdi. Münācāt, t̄ā‘at kıilup hızır ve ‘anķāyı görmege ⁽⁸⁾ Hāķķa niyāz iderdi. Tā kim bunuñ üzerine bir niķe müddet irdi. Bir gün gün ıssısında ⁽⁹⁾ be-ğāyet incindi, ağladı. Ol ķadar göz yaşın dökdi kim gökdeki meleküt ⁽¹⁰⁾ anuñ nālişine terahħum itdiler. Allāh te‘ālā Hızırı aña gönderdi. Nite? Bir boz atlu, yüzi ⁽¹¹⁾ ķutlu, ‘alevī saçlu selām virüp didi kim: “Neye melülsin? Gel ben Hızıram ol meliküñ ⁽¹²⁾ ķatına varalum.” didi. Vezīr didi kim: “Ķorķaram Hızırı ‘Anķāyı göstermege baña emān ⁽¹³⁾ virdi. Sen Hızırısañ ķanı Ķāf-ı ‘anķā?” didi. Hızır eyitdi: “Gel ‘anķāyı dağı bulam.” didi. Vardılar, ⁽¹⁴⁾ gitdiler. Nite? Hızır didi kim: “Gözüñ yumğıl.” Vezīr gözin yumdı. “Aç” didi, açdı. Melik ⁽¹⁵⁾ taht-gāhında bulındılar kim bir aylık yoldaydı. Vezīr gözin açup bildi kim bu Hızır t̄urur. ⁽¹⁶⁾ Elin öpdi, ayağına düşdi. Hızır didi kim: “Ķorķmağıl.” Andan vezīr Hızırı sürüp ol ⁽¹⁷⁾ meliküñ ķatına geldiler kim ol melik kāfirdi. İçerü kim girdiler. Ol melik eyitdi: ⁽¹⁸⁾ “Niķün baña secde ķılmađuñuz? Zīrā kim ‘ādet buyıdı kim ķapuya varup taht öñinde ⁽¹⁹⁾ secde iderleridi.” Hızır eydür: “Ben Hāķ¹ te‘ālādan ģayrısına secdeyi itmezem, itmedüm.” Dağı Ķahķaşān ⁽²⁰⁾ eydür: “Sen kimsin?” Cevāb virdi kim: “Ben Hızıram.” Ķahķaşān eydür: “Neden ma‘lül ola kim sen ⁽²¹⁾ Hızırısın?” Didi kim: “Ne dilersin nişān²?” Melik eydür: “Baña ‘anķāyı göstergil.” Hızır [45b] ⁽¹⁾ didi kim: “T̄ur serāyında, t̄aşra çıķğıl.” Melik

¹ Hāķ İ: Allāh T

² Ne dilersin nişān İ: nişān ne dilersin T

taşra çıktı. “Felege bak.” didi. Bakdı. İttifāk⁽²⁾ ol vakt, s̄imurğ dağı Süleymān dergāhından kaçup uçup hevā yüzünden geçüp⁽³⁾ gideridi. Melik gördi kim üzerinden bir kara bulut kopdı. Yıldırım mişāl geldi. Dağı⁽⁴⁾ felek yüzi ol buluduñ içinden Hızır işaret eyledi. Çağırdı, s̄imurğuñ kulağına degdi.⁽⁵⁾ Hevā yüzünden süzilüp indi. Ol melikle Hızır varup gördiler kim ol bulud s̄imurğımış.⁽⁶⁾ Gökden kim göricek hevā yüzi reng-ā-renk oldı. Laṭīf elvānlarıyla ve s̄imurğuñ⁽⁷⁾ kanadlarından çeng āvāzı ve dürlü sāzlar berbut, k̄ānūn, erḡanūn şadāsı gelürdi⁽⁸⁾ kim hiç ādemī-zād işitmemişdi. Ol sekiz yūñlerinden od ıldurardı. Melik⁽⁹⁾ şöyle şandı kim bir bezenmiş bāḡdur ya baḡçe durur kim müzeyyen olup durur. Çiçeklerle,⁽¹⁰⁾ buḡūrularla mu‘aṭṭar durur. Ve muṭriblerle müşerref olmuş durur. Bu ‘azametile, bu hey’etile hevāda⁽¹¹⁾ seyr iderek geldi. Ol şahrāya kōndı. Andan melik nazar kılup gördi kim başı ādem, gevdesi⁽¹²⁾ tāvūs kuşu bigi ammā kim büyüklükde bir taḡa beñzer. Dört kanadı var,⁽¹³⁾ iki ādem¹ eli bigi elleri var. İki kanadınıñ altından andan s̄imurğ dilince Hızır görüp⁽¹⁴⁾ selām viridi. Hızır ‘aleyk aldı. Hızır kuş dilince didi kim: “Yā s̄imurğ, kanda gidersin?”⁽¹⁵⁾ S̄imurğ Hızruñ korqusından eydür: “Beni Süleymān nebī yumuşa şaldı. Aña giderem.”⁽¹⁶⁾ didi. Hızra ḡod ma‘lūmıdı. Eyitdi kim: “Yā s̄imurğ, Süleymāna beñzer kim ‘āşilik kıldıñ.⁽¹⁷⁾ Velākin Ḥaḡka dağı ‘āşī olduñ. Süleymān ḡod seni cebren ve ḡahran getürür. Eyü varmaduñ.”⁽¹⁸⁾ didi. Hızruñ sözinden s̄imurğ utandı. Def‘i ḡayāsından yine uçdı. Yine bir āvāzlar⁽¹⁹⁾ kopdı kim şan kim berbut, k̄ānūn, çeng, rebāb, erḡanuñ çalınurdu. Melik görüp⁽²⁰⁾ ta‘accüb eyledi. Hızır ile sürüp içerü taḡtıḡāhına çıkup oturdu. Hızır oturmadı.⁽²¹⁾ Buḡur Hızır didi kim: “Anḡāyı gördüñ mi?” Melik didi kim: “Gördüm.” Hızır eydür: “Gel müsūlmān [46a]⁽¹⁾ olḡıl.” Melik kaḡıdı. Ol kaḡımaḡıla didi kim: “Sen girçek Hızır sañ saña su‘āl⁽²⁾ kılısam gerek. Cevāb virgil.” Hızır didi kim: “Ne dirsın?” [Melik] eydür: “Baña ḡaber⁽³⁾ virgil. Ḥaḡ te‘ālā ne işde durur şimdiki ḡālde?” Hızır eydür: “Bu vezīrūñ⁽⁴⁾ kim ayaḡ üzerine ṭurur. Taḡtuña çıkarḡıl, sen ḡarşusına ṭurḡıl ayaḡ üzerine.⁽⁵⁾ Tā kim diyem Allāh te‘ālā ne işde durur şimdiki ḡālde.” Pes ol melik eyle itdi.⁽⁶⁾ Dağı vezīri taḡta çıktı. Melik ayaḡ üzerinde ṭurup eyitdi kim: “Yā Hızır,⁽⁷⁾ baña ḡaber virgil kim Allāh te‘ālā ne işde durur bu ḡālde şimdi?” Hızır dağı cevāb⁽⁸⁾ virüp eydür: “Ḥaḡ te‘ālā, celle ve ‘alā bu işdedur kim memleketi senden aldı.⁽⁹⁾ İşbu sā‘atde vezīrüne viridi kim kādīrūñ ḡudretine, ḡākimūñ ḡikmetine⁽¹⁰⁾ inkār yok durur dāddan. Ya‘nī gözedur, sübhāndur. Sencileyin ḡālim ve kāfir⁽¹¹⁾ degüldür. Böyle diyüp kılıç çeküp meliḡūñ boynın urdı. ḡāyīb oldı.⁽¹²⁾ Ol ḡavm görüp korḡup Hızır dağı bilüp vezīre iṭā‘at kılup melik idindiler.⁽¹³⁾ Maḡşūd bu ḡikāyetden oldur kim Ḥaḡ te‘ālānuñ ḡazāsından kaçmak olmaz. ḡudret-i⁽¹⁴⁾ Ḥaḡka inkār itmek olmaz.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Göklere İdrīs-veş aḡsañ dağı irer ḡazā

⁽¹⁵⁾ Pes gerek kāmīl ḡazāya vire nā-ḡār rızā

¹ ādem İ: - T

Hayr u şerden ne ki varsa geliser taqd̄ir olan

Def'e yoqdur mümkināt tedb̄ir iderse ketḥuzā

⁽¹⁶⁾ Nuşıdır Firdevsinüñ pend-i sa'adet tutuñuz

Daḥı andan vir şalavāt sen be-cān-ı Muştafā

NEŞR ⁽¹⁷⁾ Ḥakīm ḳavlince s̄imurḡ ḳuşı uçup yine mekāna 'azim idüp gitmekde. ⁽¹⁸⁾ Otuz cins ḳuşlar daḥı ḥükm-i Süleymānıla ḳuḳnūs ḳuşına refiḳ ḳoşılup s̄imurḡuñ ⁽¹⁹⁾ 'aḳabince gitmekde. Ammā kim bizüm ḳışşamuz ez-ān cānib Süleymāna geldi. ⁽²⁰⁾ Nite? Ol zemān kim s̄imurḡ kim gitdi. Bu ḳuşlar kim 'aḳabince gitdiler. Buḡur ⁽²¹⁾ Süleymān ḥüküm eyledi. Ṭāvūs ḳuşı gelüp Süleymāna görine kim dāne yiyen **[46b]** ⁽¹⁾ ḳuşlaruñ melikidür. Ṭāvūs daḥı Süleymāndan işāret olacaḡın bilüp aḡzına bir zeberced ⁽²⁾ alup dergāh-ı Süleymāniye gelüp dergāhdan iḳerü girdi. Cimşīd-veş tācın ⁽³⁾ başına urınup laḡcüverden libās geyüp daḥı üzerine muraşşa' zer-bāft cübbesin ⁽⁴⁾ bürinüp elvān envā', gūne gūne müzeyyen ārāste muraşşa' reng-āmīz yünlerin ⁽⁵⁾ zeynile tezyīn ḳılup ḳadem ilerü başup taḥt-pāyin öpüp daḥı aḡzından ol zeberced ⁽⁶⁾ cevheri taḥt-ı Süleymān pāyinde ḳoyup Süleymāna dilince du'ā eyledi. Didi kim

NAZM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽⁷⁾ Şad hezār elḥamdülli'llāh ḥālḳ-ı yezdān bugün

Kim mübārek yüzüñi gösterdi ol sübhān bugün

Rūḥ-ı ḳudsī sen Süleymān ki indi gökden yire özün

⁽⁸⁾ Ḳullara raḥmet virüpdür ḥazretün Ḥannān bugün

İns ü cinnün mālīkisin ḳār 'unşur saña rām

Vaḥş u ḥayr u mūr üzre ḥapuña fermān bugün

⁽⁹⁾ Bil felekde götürür tahtuñ şehā Kıfdan Kıfa

Şark u ğarb baħr u berri itdürür seyrān bugün

Hıusrevā bu devr içinde yok mişālūñ bu zemān

⁽¹⁰⁾ Hıakka şükr it kim senüñdür devrile devrān bugün

Niçeme kim devr ider çarħ-ı felek mihriile māh

Hıayy u hıāfız her hıatardan şaklasun sultān bugün

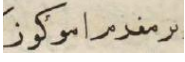
⁽¹¹⁾ Tapuña tāvūs dācī geldi hūr u ‘āciz uş

Luţf idüben raġbet eyle kıl kerem āsān bugün

NEŞR

⁽¹²⁾ Hıakīm kavlince tāvūs kuşu bu vechile du‘ā kılincağ buğur Süleymān ‘a.s. emr eyledi. Zerrīn ⁽¹³⁾ nişāne kodılar. Tāvūs kuşu, kuķnūs perende¹ taht pāyinde Süleymāna karşı şāhin nişānda oturur ⁽¹⁴⁾ gibi ayağ üzerinde tırdı. Daħı Süleymāna kulağ urdı kim ne söyleye Süleymān? Daħı ⁽¹⁵⁾ Ahī Melīh müvekkil-i murġān ilerü gelüp tāvūs getürdüğü gevheri alup Süleymānuñ ⁽¹⁶⁾ mübārek yedine şındı. Süleymān alup nazār kılup görđi kim zeberceddür. Velākin ⁽¹⁷⁾ be-ğāyet şeffāf-reng idi kim hıç görülmüş degül. Buğur dönüp Loķmān-ı Hıakīme eydür: ⁽¹⁸⁾ “Yā Hıakīm, tāvūs kuşu getürdüğü ne cevherdur, görgil. Havāşşın daħı söylegil.” ⁽¹⁹⁾ didi. Hıakīm daħı cevāb virüp didi kim: “Yā Süleymān, bu cevher zeberceddur. Bir niçe ⁽²⁰⁾ dürlü olur kim neftī ve reyħānī ve şabunī durur. Ekşer zümürüd şınuğ olur. Ma‘deni ⁽²¹⁾ maşrıķ tağlarında olur. Ol yirde kim zümürüd olur. Andan altun ma‘deni daħı [47a] ⁽¹⁾ var durur. Kıamu zehrūñ tiryākidür. Bunuñ şerbeti iki arpa mikdārı durur kim ⁽²⁾ ayran içinde ezerler. Zehr içmişe virürler. Ol zehri yidigile bile çıkarur. Ve daħı yā Süleymān, ⁽³⁾ ef‘ī yılanuñ gözi zebercede tuş olsa kör olur. Ben bu sözi Nūzezī şāha didüm, ⁽⁴⁾ kabül itmedi. Eyitdi kim: ‘ben zümürüdi yüzük kıaşında bir yılanuñ gözine sürdüm. Hıç eşer ⁽⁵⁾ itmedi.’ didi. Ben didüm ki: ‘yā şāh-ı

¹ perende İ: yirinde T

Īrān Tūrān, ol yılan meger ki efī degüldi ⁽⁶⁾ ola.’ didüm. Eyitdi kim: ‘efī nice olur?’ didi. Eyitdüm ki: ‘efīnüñ gözleri ⁽⁷⁾ uzun olur. tā kim efī getüre.’ didüm. Getürdiler. Ol ⁽⁸⁾ efīnüñ gözine zümürürd sürdiler. Fi’l-ḥāl gözi kör oldı. Zümürürd cevher-i laṭīfdür, ⁽⁹⁾ ammā kim bunuñ emşali zümürürd görmedüm.”

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Bu zümürürd cevheridür kıymeti

⁽¹⁰⁾ Menfa‘atlüdür çehān ḥāşıyyeti

Böyle diyüp oldı ḥāmūş ol ḥakīm

Vir şalavāt Muştafāya key katı

⁽¹¹⁾ **NESR** Ḥakīm ḳavlince Ḥakīm böyle deyicek Süleymān ‘aleyhi’s-selām ⁽¹²⁾ dönüp ṭāvūsa didi kim: “Yā ṭāvūs, mekānuñ ḳanda olurdu? Bu zebercedi kim ⁽¹³⁾ gözler görmiş degüldür, ḳanda bulduñ?” didi. Ṭāvūs du‘ā ḳılıp daḳı derūnından ⁽¹⁴⁾ āh eyledi. Bir zemān ṭurdu, gözlerinden yaş aḳıtdı. Eyitdi kim: “Yā Süleymān, eger kim ⁽¹⁵⁾ ezelki maḳāmum vaṭan-ı aşlum şorarsañuz cennetden çıḳdum. Cennetde olurum. Ammā kim ⁽¹⁶⁾ şimdi ‘ārızı vaṭanum teftiş ḳılursañuz Hindistānda bir yirde oluram kim cezīre-i ⁽¹⁷⁾ Kelbe dirler. Hindistānda durur. Ol Hindistān ḳozı, birinç, şeker, ḳamış, ⁽¹⁸⁾ ūd, şandal, kāfūr, ıssı otlar nihāyetsüz durur. Bunda bir ṭāyife var kim gözleri ⁽¹⁹⁾ gögsinde durur. Murabba‘ şüretleri vardur. Şıḳıra beñzer. Bir taḡ daḳı vardur kim ⁽²⁰⁾ dāyım od yanar. Gice de gündüz de tütün olur. Bir ṭāyife daḳı var kim ādeme beñzer. ⁽²¹⁾ Pādişāhlarınuñ adı Cābedür. Altundan ṭon geyür. Muraşsa‘ incüden yāḳūtıla aḳçesinde [47b] ⁽¹⁾ kendünüñ şüreti yazılıp durur. Püt-perestdür. ‘Ādetleri çoḳluḳ durur. ⁽²⁾ İrlarlar, ḳışarlar(?), dönerler. Aña ḳarşu ‘avretleri ḥüb-şüredür. Püt üzerine bir ulu ⁽³⁾ kelīsā yapmışlardur. Ḳaçan kim bir ḳişinüñ ḡāyetde küçük ḳızı olsa ṭoḡsa bu kelīsāya ⁽⁴⁾ vaḳf iderler. Bu kelīsāda ṭurur. Tā kim bu deyr üzerinde bir ḡarīb gelse aña virürler. ⁽⁵⁾ Çehezın pādişāh ḥazīnesinden virürler. Püt öñinde secde ḳılıp pādişāh gelüp anuñ ⁽⁶⁾ elin öper. Bu ḳızı aña virürler. Rızḳ ta‘yīn iderler. Her gün bu ḥalāyık çalmak, ırlamak, ⁽⁷⁾ raḳş urmaḳ ‘ādetleridür. Cümlesi püt-perest dururlar. Ol vilāyetde ṭāvūs ḳuşı, ⁽⁸⁾ ṭütī ḳuşı çoḳdur. Yā Süleymān, vaṭan-ı ‘ārızum bu durur kim zikir eyledüm. Ammā kim vaṭan-ı ⁽⁹⁾ evvelüm cennetdür.” didi. Süleymān didi kim: “Cennetde sen n’eyledüñ?” Ṭāvūs eydür: “Yā Süleymān, ⁽¹⁰⁾ ben¹ ol ṭāvūsam kim Ḥaḳ te‘ālā beni ‘itāb ḳılıp şeyṭān-ı la‘īn ucından sürdi. ⁽¹¹⁾ Ādem gelüp Ādemden du‘ā temennā ḳıldum ki Ḥaḳ te‘ālā beni

¹ ben T: ve İ

yarlıgaya. Ādem-i şafī baña ⁽¹²⁾ didi kim: “Yā ṭāvūs, Hāḡ te‘ālā seni yarlıgayamaz hīçbir peygāamber du‘āsınla. İllā kim āhır zemān ⁽¹³⁾ peygāamberi Muḡammed-i Muṣṭafānuñ du‘āsınla yarlıgar.” didi¹. Ben didüm ki: “Benüm aña irmege ⁽¹⁴⁾ ‘ömrüm ola mı? Beni Ādem Hāḡdan diledi, du‘ā eyledi kim ‘ömrüm ola, ölmeyem. Āhır zemān ⁽¹⁵⁾ peygāamberine dek ‘ömrüm ola. Ol peygāamber ‘a.s. baña² du‘ā kıla. Hāḡ te‘ālā beni yarlıgaya. ⁽¹⁶⁾ Yā Süleymān, Hāḡ emrile peygāambersin. Sen daḡı du‘ā eylegil, günāhum dilegil.” didi. ⁽¹⁷⁾ Süleymān du‘ā kıldı. Ṭāvūs şāzılık eyledi. Bir kuşı gör kim bir kez günāh itdügiçün ⁽¹⁸⁾ ne ḡadar ‘özür diler. Sen günāhda anuñ emşāli anca günāh idersin. Hāḡḡuñ emrin ⁽¹⁹⁾ şırsın. Buḡur istiḡfāra gelmezsin.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Günde biñ biñ cürm iderken key ḡisāb

⁽²⁰⁾ Añlamazsın olsa vü cāna ‘azāb

Hāb-ı ḡafletden açagör gözüñi

Tevbe kılup ḡāke sürgil yüzüñi

⁽²¹⁾ Kııl ‘ibādet it münācātı delim

Tā ki raḡmet ide raḡmān-ı raḡīm

Devlet isterseñ müdām it zıkrini

[48a] ⁽¹⁾ Ni‘met isterseñ kılagör şükrini

Çün degüldür saña bāḡī bu dehir

Hāke yıksān idecekdür bu şehir

¹ didi İ: didüm T

² baña İ: - T

(2) Pes gerekdür āh̄ir endīṣ olasın

Āh̄iret yarağını sen kılasın

Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

[fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn]

(3) İy mubaşşır başda 'aqluñ kıl cemi'

Evvel āh̄ir bāñī tūt cāndan semi'

Gör ne tađdīr ider ü qābil baña

(4) Bir nazār tūt kulađ ol māyil baña

Añladur aḥsen saḥun saḥib-kemāl

Diñledür senden saña bir ḥoş mişāl

(5) Fi'l-meşel cānuñ durur tāvūs pes

Geldi cennet 'āleminden ḥoş nefes

Var mekānuñ iste kim oldur 'Aden

(6) Kī ehl-i ĩmān didiler ḥubbu'l-vaṭan

Cehd kılup eylegil şālih 'amel

Ḳurb-ı Ḥaḳḳa irişesin bī-'ilel

(7) Senlügüñden çıқа terk it mā' sen

Göresin dīdār-ı Ḥaḳḳı zī-meşen

Senligün senden gidicek zāt-pāk

⁽⁸⁾ Terk idince āb u āteş bād-ı hāk

Çār ‘unşur olmasa saña hicāb

Göklere tayy idilür mālīk-riqāb

⁽⁹⁾ Meh melekden yüce ola rif‘atūñ

Nüh felekden aşā ‘arşa hazretūñ

Küllī bī-zer saña ola āyine

⁽¹⁰⁾ Hāk cemālin göresin her-āyine

‘Arş-ı ‘ālī olısar cevleñgāhuñ

Bāğ-ı firdevs olısar seyrāñgāhuñ

⁽¹¹⁾ Ger dilerseñ biline hem rāz-ı Hāk

Küllī senden añlana āvāz-ı Hāk

Görine her zerreden envār ilāh

⁽¹²⁾ Sinūñ içi tola hem esrār ilāh

Ḳalbüñi şâf eyle cān huşyār kıł

‘İşķ-ı Ḥaķķı göñlüñe sen yār kıł

⁽¹³⁾ Bādı bāda ḥāki ḥāke eyle terk

Ḥizmet-i Ḥaķķı bilüñe eyle berk

Ḥāşıl ola tā saña fazl-ı Ḥuzā

⁽¹⁴⁾ Nūr-ı Ḥaķķı göresin pes muṭlakā

Gülşen-i firdevsi ḥāşıl eylegil

Ḳalbüñ aña şehā māyil eylegil

⁽¹⁵⁾ Nuşḥunı Firdevsinüñ ṭutsañ temām

Cennet-i firdevs ola saña maķām

Der-Beyān-ı Meclis-i Āḫir

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁶⁾ Ḥaķķa minnet yārī kıldı zü'l-celāl

Ḥāki gūyā itdi virdi ol kemāl

Yüz yitmiş biş meclis oldı temām

⁽¹⁷⁾ Buña hem-tā yoķ durur emlaḥ maķām

Bildi Ḥusrev sözlerüm şirīn olur

K’itdi taḥşin diñleyüp şāḫib-kemāl

⁽¹⁸⁾ Aḥmedī ḳanı Nizāmī Şeyḫī de

Şehd ü şekker sözden alsunlar nevāl

Bī-ġalaṭ durur bu söz ki men kemem

⁽¹⁹⁾ Gevherile bir degül seng-i siḳāl

Benven ol mūr-ı saḫundān-ı şemīn

Şāh Süleymān dergehinde pāyimāl

⁽²⁰⁾ Var ümizüm bu Süleymān-nāmesin

Āḫir idem urmadın ecel şikāl

Kim añar Firdevsiyi ider du‘ā

⁽²¹⁾ Raḫmet itsün ol kerīm Ḥaḳ te‘ālā

İy ‘ademden ‘ālemi izḫār iden

Çarḫı gerdün eyleyen her māh sāl

[48b] ⁽¹⁾ Ḥāki ‘anber ḳanı misk-i Çīn iden

Seng-i ḫārādan çıkararı ol zülāl

Aḫmed ü Maḫmūd Ḳāsım ‘izzeti

⁽²⁾ Ki itdi engüştiyile şaḳ ol hilāl

Cürmini Firdevsinüñ eyle mu‘āf

Çekmesün veylün içinde ol zevāl

⁽³⁾ Çün didüñ *lā-taḳneṭū min raḥmetī*

Raḥmet eyle itme bizi pür-melāl

Raḥmeti Ḥaḳdan umarsañ yā ‘azīz

⁽⁴⁾ Vir şalavāt Aḥmede çekme_infi‘āl

3.3.2.5. Süleymān-nāmenüñ Yüz Yitmiş Beşinci Meclisinüñ Zikrindedür

[*fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün*]

⁽⁵⁾ Söyle iy gūyende-i bezm-i Ḥuzā

Bu nevā-yı ‘ışķıla iden sezā

Çün şarāb-ı ‘aşkı nūş itdük temām

⁽⁶⁾ Sen düzet ‘uşşāķ[a] rāst içre maḳām

Zühre-i zihrā şıfat kııl nağme-sāz

Gūş idenler kııla taḥsīn dil-nüvāz

⁽⁷⁾ Bu künüz-ı ‘ışķa bulup fetḥ-i bāb

İşār kııl ma‘nā dürrin bī-ḥisāb

Baħr-i ʿiřkuñ ƙaťresinden ur nefes

⁽⁸⁾ Zeresinden mihrinüñ söyle vü pes

Ol hevānuñ içre uran pervāze per

Şemme-i rāzdan açup virmez ħaber

⁽⁹⁾ Kim bulamaz zerre ħurşide sebīl

Beşşe açamaz başsa peri¹ Cebrāʿil

Sūziş-i ʿiřkıla alursañ cisme ƙan

⁽¹⁰⁾ Bulasın āħir beķā-yı cāvidān

Kim muħabbetdür ħayāt-ı ʿālemi

Hem meħabbetdür saʿādet ādemi

⁽¹¹⁾ Bu muħabbetdür cihān ser-māyesi

Bu muħabbet cānlaruñ pīrāyesi

Bu hevāyıla ider deryā vü cūş

⁽¹²⁾ Bu hevāyıla ƙılur baħri ħurūş

Kime ʿiřkuñ şemʿi ola reh-nümā

Bula mesken ravza-i ƙurb-ı Ĥuzā

---

¹ peri İ: yiri T

⁽¹³⁾ Kim sa‘ādetdür fütūh-ı ‘ışkı bāz

Ger haqīkī ola yā hod ol mecāz

Ger haqīkī olmasa taḥşil pes

⁽¹⁴⁾ Ol mecāzı ele getür hūb- nefes

Söylegil Firdevsī ‘ışkuñ ḥālını

Vir şalavāt daḥı di aḥvālını

Qışsa-i Mücādele Kerden-i Murğān Berāy-ı Merātib-i ‘Arab

Loḡmān-ı Ḥakīm kavlince ⁽¹⁶⁾ saḥündān-ı haqāyık ve çehre-güşāyān-ı şuver-i daqāyık ve Eflātūn-ı Yūnānī naḡlince şarrāfān-ı ⁽¹⁷⁾ cevāhir zarāfeti ve tavāfān-ı a‘rāf-ı fesāḡat cerresa’llāhu bihim ādāb ol vechile şaḡīḡ melīḡ ⁽¹⁸⁾ rivāyet kı lup eydürler kim, Süleymān-ı Nebī Ḥazreti ol gün ki dīvān-ı ‘azīm kurup ⁽¹⁹⁾ nübūvet taḡtı üzerinde oturmuşdı. İns ü cinn ü ser-hengleri ayaḡın ṡurmuşdı. ⁽²⁰⁾ Ve sīmurğ-ı Kāfila kuşlar daḥı gök yüzinde Süleymān taḡtı üzerine kanad kanada çatup ⁽²¹⁾ sāyebān ṡutmuşlardı. Ve ol gün Süleymān-ı Nebī kuşlar dīvānı kurup fezāya diñledüḡin [49a] ⁽¹⁾ ṡāvūs kuşı kendünüñ ser-güzeṡtin Süleymān su‘āl kı lup ol daḥı ol ⁽²⁾ zemān kim ṡāvūs kuşı cennetden çıkduḡin ve maḡām-ı aşlīsın ‘ayān, vaṡan-ı ‘arizīsın ⁽³⁾ kim beyān eyledise Süleymān bildi kim bu ṡāvūs ol ṡāvūsdur kim cennetden çıkup ṡurur. ⁽⁴⁾ Buḡur Süleymān aña ‘izzet kı lup didi kim: “Yā ṡāvūs, taḡdīrde eyleyidi ola, ḡam yimegil.” ⁽⁵⁾ diyüp göñlüni tesellā kıldı. Daḥı andan yine su‘āl kı lup didi kim: “Yā ṡāvūs, ṡāvūsüñ ⁽⁶⁾ mizācı, ḡaşşası nedür? Daḥı beyān eylegil, bilelüm.” didi. ṡāvūs cevāb virüp didi kim: ⁽⁷⁾ “Yā Süleymān-ı zemān, ṡāvūs kuşınıñ aḡlākı ṡabī‘atındadır kim kendü nefsinı beḡenür. Cevalān ⁽⁸⁾ ider. ‘Ale’l-ḡuşuş kim dişisinüñ naḡarına karşı ṡurup cevalān kıla. Envā‘-ı ḡarekātıla ⁽⁹⁾ cevalānlar kı lup. ṡırnaḡıla başı üstine kim ol laṡif renglerle ki Allāḡ te‘ālā bizüm ⁽¹⁰⁾ cinsümüzi eylemişdür kim vaşfumuz dile gelmez. Meger kim görile. Velākin ⁽¹¹⁾ yā Süleymān, iki nesneye yirünürüz. Birisi bu kim āvāzumuz kerīḡ durur. Biri bu kim ayaḡumuz ⁽¹²⁾ zişṡ durur.” deyicek Süleymān eydür: “Yā ṡāvūs, bu nesnelere evvel daḥı var mıdı? Yoḡsa ⁽¹³⁾ bu cihān mülkine gelincek mi vākı‘ oldu?” didi. ṡāvūs eydür: “Yā Süleymān, behişṡde ⁽¹⁴⁾ yiken bir elḡānum varıdı, dile gelüp Ḥaḡ te‘ālāyı tesbīḡ idincek ḡūr u ḡılmān Rızvān-ı ⁽¹⁵⁾ vildān benüm āvāzuma müteḡayyir olurlardı. Ve ayaḡum daḥı kı zıl yāḡūt reḡindeyidi. ⁽¹⁶⁾ Ammā kim uçmaḡdan çıkıncaḡ Ādemüñ, Ḥavvānuñ ‘a.s. ve daḥı yılanuñ, şeyṡānuñ ‘aleyhi’l-la‘netü her ⁽¹⁷⁾ nesnesi kim eksildi. Benüm daḥı bu iki nesnem eksildi.” Süleymān didi kim: “Ādemüñ, ⁽¹⁸⁾ Ḥavvānuñ, yılanuñ ve İblīsüñ nesi eksildi?” didi. ṡāvūs cevāb virüp didi kim: ⁽¹⁹⁾ “Yā Süleymān, Ādemile Ḥāvva kim cennetden çıkıldılar. Beş vücūd idi. Evvel Ādem, ikinci Ḥavva, üçüncü ⁽²⁰⁾ İblīs, dördüncü yılan, beşinci bī-çāre ṡāvūs gitdi. Ol benüm ki ṡāvūsam ⁽²¹⁾ hūb āvāzum ve daḥı ayaḡumuñ reḡi, zīneti. Āḡāḡ ol yā Süleymān, her kimse kim yalan söyleye [49b] ⁽¹⁾ yarın dergāḡda

āvāzı ne kadar kim hūbısa dağı zışt olur. Āvāzı ve ayađınıñ rengi ⁽²⁾ dağı yā Süleymān aña iřāretdür kim her ayađ kim fitne yoluna yürür şamuda yanar řāvūs ⁽³⁾ ayağı bigi. Ve dağı yā Süleymān ikinci yılanuñ tezyīn şekli ve şatlu sözi gitdi. Anuñçün ⁽⁴⁾ kim düşmeni ağzına alır, zīnete ğarra olur. Üçüncü şeytānuñ ‘aleyhi’l-la‘netü ‘ilmi gitdi. ‘Ameliyle ⁽⁵⁾ řol sebebden kim ‘ilmine tekke kıldı. ‘Ameline inandı. Dördüncü Havvānuñ görkli hūsni ⁽⁶⁾ gitdi. Ve pākligi gitdi. Andan ötürü kim yılanıla yār oldı. Hađ te‘ālā şorkusın unutdı. ⁽⁷⁾ Beřinci Ādem nebīnūñ ‘a.s. nuşreti ve ‘iř şafası anuñçün kim emānet şağladı. ‘Avret sözine ⁽⁸⁾ uydı. Yā Süleymān bu beř vücūddan kim biri benem. Günāhumuz ayru. Bize ğül oldı.

⁽⁹⁾NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

İblīsüñ telbīsine uydumısa itdüm ben hařā

Sürdi dergehden bizi hışm itdi kāhir Huzā

⁽¹⁰⁾ Hūb āvāzum çirkin oldı ayađumuz dađı zıřt

Yüz şarasın taşşıl itdüm hemçünān mülk-i Hıřā

Dāsītān-ı Murġān Taleb Kerden-i Sīmurġ Neyāften Āciz şoden

⁽¹¹⁾ Lođmān-ı Hađīm şavlince Süleymān Hařreti řāvūsıla bu kelāmı ⁽¹²⁾ söyleyicek bizüm kışşamız ol yañadan sīmurġa gitdi. řuđnūsıla otuz kuşlara geldi. ⁽¹³⁾ Nite? Ol zemān kim Süleymān icāzetile uçup şanad açup uçup kim gitdiler. Gelüp ⁽¹⁴⁾ küh-ı Elbürzüñ ser-şaddine yitdiler, bir yire şondılar. Ārām itdiler kim bir yanı bađrī Beyřāz bir yanı ⁽¹⁵⁾ küh-ı Elbürz řađrāsıdur. Berrī kuşlar hūbūbāt bulup yidiler. Yırtıcılar dağı cānavarlar řikār itdiler. ⁽¹⁶⁾ Bađrīler dağı varup deryādan balık bigi ve deñiz cānavarından kenārında bulduklarından yidiler. ⁽¹⁷⁾ Bir yire cem‘ olup per açup řuđnūs şatına cem‘ oldılar. Buġur řuđnūs eyitdi: “İy murġān ⁽¹⁸⁾ çünkim küh-ı Elbürze geldük. Sīmurġı bulmağ şaşdına gelüñ. İmdi ittifāķ kılalum. ⁽¹⁹⁾ Birimüzi řulaġuz idelüm. Ol řulaġuza uyalum, sīmurġı isteşelüm. Cidd ü cehd kılalum. Ola kim ⁽²⁰⁾ sīmurġı bulavuz. Alup Süleymān dergāhına gelevüz. Dergāh-ı Süleymānıde bāriġāh-ı hāķānıde hāř olavuz. ⁽²¹⁾ řulaġuzsuz biz sīmurġı bulımazuz. řandalıġın bilmezüz. Bir dağı bu kim cümleñüz birbiriñüzden ayrılmañ [50a] ⁽¹⁾ kim ben sizüñ re‘iřüñüzem. Sīmurġı görmişem, sīmurġıla oturup şurmuşam. Siz hōd sīmurġı ⁽²⁾ görmedüñüz, görseñüz dağı bilmezsiz kim eyledür diye siz gelüñ. ittifāķıla sīmurġı ⁽³⁾ isteşelüm. Ümīzvār¹ kim ‘ināyet-i Hañnān, himmet-i Süleymān şaleb-i murġān birle sīmurġı ⁽⁴⁾ ele getürevüz. Süleymān dergāhına yetürevüz hađķüñ ‘ināyetile

NAZM

¹ Ümīzvār İ: Ümīdvār T

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

(5) İsteyüp sîmurğ-ı Kâfı uçalum açup kanad

Vaqt ola kim bulavuz yardım kıla Rabbü'l-‘ibād

İttifâkı bî-nifâk itsek açuşup bu zemân

(6) Rub‘-ı meskûn içre sîmurğ ele girür hoş nihād

Ḥavfûm ol kim itmeyesiz ittifâkı bu zemân

Ol cihetden taḥşîl olmaz aña gör külli murād

(7) **NEŞR** Ḥakîm kavlince kuḡnûs kuşu böyle deyicek cemî‘-i kuşlar (8) sözün beğenüp uydılar. Andan Hüdhüdi kulağuzlığa peyk-i Süleymân olduğüçün lâyıḡ gördiler. (9) Daḡı ol gün anda turup ‘ale‘ş-şabâḡ kim olıcaḡ ol ulu kuşlar kuḡnûsıla kanad açup (10) uçdılar. Hüdhüd önlerince kulağuzlık kı lup gitdiler. ‘Azm-i sîmurğ itdiler. Otuz gün (11) temâm gice gündüz kûh-ı Elbürzde sîmurğı isteşdiler, bulmadılar. ‘Âkıbet Ḥaḡ te‘âlâ bir yağmur virdi. (12) Anuñ bigi ‘azîm yağmur oldu kim iki kuş bir yirde kalmadı, taḡıldı. Tûfândan birbirin görmedi. (13) Ne sîmurğ kayısı diyüp cümlesinüñ başı kayısı olup her biri bir yirde kaldılar. Birbirinden (14) nişân bulmadılar. Arayup birbirin bulmadılar. ‘Âkıbet kuḡnûs kuşu Hüdhüdüle kaldılar¹. Bâkî hiçbir (15) kuş kalmamış, gördiler. ‘Aciz kaldılar, biricigin bulmadılar. Kuḡnûs eyitdi: “Yâ Hüdhüd, ḡâl ne (16) olur?” Kuḡnûs eyle deyicek Hüdhüd eydür: “Yâ re‘îs-i murğân, gel sîmurğı senüñile aryalum. Ümîz⁽¹⁷⁾ var kim bulavuz.” diyüp cehd kı lup aradılar. Kaḡ‘â nesne bulmadılar. Sîmurğ kanda, nirededür bilmediler. (18) ‘Âkıbet bir yağmur daḡı oldu. Hüdhüd daḡı kuḡnûsıla cüzâ düşdi. Gelüp bir taḡ kullesine çıḡdı. (19) Bir ‘azîm yüñ buldı. Sîmurğ yüñidür diyüp sîmurğı bulmadumsa nişânın buldum diyüp ol (20) yüñi götürüp uçup gitdi. Ammâ kim râvî bunda iki vechile rivâyet eydür. (21) Nite? Eflâḡün Ḥakîm eydür: “Ol kuḡnûs henüz sîmurğı görmemişidi. Sîmurğ gören kuḡnûs [50b] (1) kim melik-i murğânıdı kim Hindde olurdu. Ol kuşlara re‘îs olan ol kuḡnûsıdı. Ol (2) yüñi görüp şâd olup alup ol cezîreye geldi kim kûh-ı Elbürzüñ etegidi. Kandı, (3) oturdu. Kuşlar gelmez. Siz ammâ kim Loḡmân-ı Ḥakîm eydür: “Ol kuḡnûs murğân-ı re‘îs (4) durur. Ol vaqt kim sîmurğüñ yüñin buldı. Sîmurğı bulmadı. Cehd kıldı, ammâ kim kuḡnûsdan (5) ḡayrı ol otuz kuş kim kûh-ı Elbürzi aradılar. Taḡı lup teftîş kıldılar. Ammâ kim (6) sîmurğdan nişân bulmadılardı. Velâkin sîmurğüñ cevalân-ḡâhına yakın varup seyr itdüḡi (7) yirler bulup her birisi sîmurğüñ dökilen

¹ “Birbirinden nişân bulmadılar. Arayup birbirin bulmadılar. ‘Âkıbet kuḡnûs kuşu Hüdhüdüle kaldılar” T’de “Bâkî hiçbir kuş kalmamış, gördiler” cümlesinden sonra yazılmıştır.

yüñlerinden yüñin bulup şād¹ olup gene ⁽⁸⁾ dönüp ol cezīreye gelüp ma‘a’l-kışşa kuḵnūsdan ğayrı cem‘ olup bir yire gelüp ⁽⁹⁾ birbirine baḵup kuḵnūsı göremeyüp melūl olup daḵı andan ümīz̄ kaṭ‘ idüp sīmurgı ⁽¹⁰⁾ görmişüñüz, sīmurgā irmişñüz var mıdur, diyüp birbirinden şordılar. Kuşlar şöyle deyicek ⁽¹¹⁾ ol şāhīn kuşı ilerü gelüp bir ablaḵ yüñ getürüp kuşlaruñ öñine şalup didi kim: ⁽¹²⁾ “İy kuşlar, sīmurg bulmadum. Ḳandalığın bilimedüm. Velākin bir şikār-gāha vardum. Anda ⁽¹³⁾ sīmurguñ şikār iderken yüñin buldum.” deyicek kuşlar şāhīn getürdüği ablaḵ yüñi görüp deyişdiler kim sīmurg ⁽¹⁴⁾ ablaḵ imiş. Ḳarār-gāhı şikār-gāhımış. ⁽¹⁵⁾ Pes kuşlar ḵaşd itdiler kim varup şikār-gāhda sīmurgı isteyeler.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽¹⁶⁾ Ol yüñi gör nice kez cümle kuşlar ne ki var

Didiler ḵanda uçup idelüm ‘azm-i şikār²

Şayd-gehde bulunırmış çünkim ‘anḵā ḥazreti

⁽¹⁷⁾ Ḥizmetine yüz sürelüm biz anuñ leyl ü nehār

Ḳıssa-i Kerkes

Ḥakīm ḵavlince şāhīn ⁽¹⁸⁾ kuşından soñra kerkes kuşı daḵı ilerü gelüp yarusı aḵ yarusı kızıl ⁽¹⁹⁾ bir yüñ getürüp kuşlar nazarına şalup didi kim: “Yā murġān, āġāh oluñ kim sīmurgı bulmadum. ⁽²⁰⁾ Ḳandalığın bilimedüm. Velākin kūh-ı Elbürzüñ bir ḵullesine çıḵdum. Bir yüce ḵaya üzerinde ⁽²¹⁾ sīmurguñ bir yüñin buldum, nişān getürdüm.” didi. Daḵı Ḥorosān pīrleri bigi [51a] ⁽¹⁾ edebile kerkes ḥāmūş oldu. Kuşlar kerkes getürdüği yüñi görüp didiler: “İmdi ⁽²⁾ sīmurguñ cevlan-gāhı ol ḵulle-i Elbürzimiş. Ve rengi daḵı kızıllu aḵluyımış. ⁽³⁾ Varalum, anda sīmurgı isteyelüm

NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Didi murġān per açuban uçalum

⁽⁴⁾ Kūh-ı Elbürz üzerine geçelüm

¹ şād İ: şāz T

² Beytin iki mısrasında da vezin bozuktur.

Bulalum s̄imurġ-ı Kāfı arayup

Sāyesinde biz de anuñ hoş geçelüm

Ḳāziyye-yi ‘Uḳḳāb

⁽⁶⁾ Ḥakīm ḳavlince andan soñra ‘uḳḳāb ḳuşı daḣı ḳuşlar içine geldi. ⁽⁶⁾ Ḳara bulut-mişāl ḳuşlar şaffı ortasında ḳondi. Daḣı bir siyāh ‘aẓīm yüñ getürüben ḳuşlar ⁽⁷⁾ nazarına şaluban didi kim: “Yā murġān, kūh-ı Elbürzde sizlerden kim cüzā düşdüm. S̄imurġı teftiṣ ⁽⁸⁾ iderken bir ‘aẓīm yüce ḳulle gördüm. Ulu ağaçları var kim her bir ağacuñ yaprakları bir ⁽⁹⁾ fersaḣ yiri örtmiş. Yüceligi Ṭüpāya çıḳmış. Ol ağaçlar s̄imurġuñ cevlan-gāhımış. Birisinüñ ⁽¹⁰⁾ üzerinde bu yüñi buldum. S̄imurġa āşiyāneyimiş. Bilüp¹ nişān bu yüñi alup geldüm. ⁽¹¹⁾ Ki ittifaḳıla varavuz, s̄imurġı ol mekānda bulavuz.” didi. Daḣı edebile ḣāmūş oldı. Ḳuşlar ⁽¹²⁾ ‘uḳḳāb getürdüġi ḳara yüñi görüp didiler kim: “S̄imurġ ḳuşınuñ rengi ḳara imiş ve mekānı ⁽¹³⁾ daḣı ol Kūhistānımış. Anda olurmış

NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Didi murġān rengi ‘anḳamış ziyāde key siyāh

⁽¹⁴⁾ Seyr-i kūhistānmış anuñ ol şecermiş cāyigāh

Perr ü bāl açup uçalum yüce ṭaġa geçelüm

Bulalum s̄imurġ-ı Kāfı ol durur murġāna şāh

Ḳışsa-i Māhī-i Key

Ḥakīm ḳavlince nā-gehān balıḳçıl daḣı gelüp bir aḳ yüñ getürüp ⁽¹⁶⁾ ḳuşlar şaffında nazarlarına şalup eytdi kim: “Kūh-ı Elbürzde sizden cüzā düşicek bir deryāya uğradum. ⁽¹⁷⁾ Egerçi kim aşlı baḣrī degüldi. Cūy-ı lezīz bir şaḣrānuñ vasatında anva‘ elvān baḣrī berrī ḳuşlar ol ⁽¹⁸⁾ leb-i deryāda yürürler. Bī-nihāyet bu aḳ yüñi ol bir deryāda buldum. S̄imurġuñ mekānı ol ⁽¹⁹⁾ leb-i deryāyıduġın bildüm. Nişāneyiçün aldum, geldüm. Tā kim ittifaḳıla varup ol leb-i deryāda s̄imurġı ⁽²⁰⁾ bulavuz.” didi. Ḳuşlar balıḳçıl getürdüġi yüñi görüp eytdiler: “S̄imurġ aġımış ve maḳāmı ol ⁽²¹⁾ lezīz deryāyımış.

NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

¹ Bilüp İ: Bulup T

Böyle kıldı kuşlar anda danişüben ittifāk

Didiler deryāda olurmuş şāh-ı ‘anķā-yı nifāk

[51b] ⁽⁴⁾ Rengi südden ağımış cevlān-gehi ‘ummān anuñ

Pes varup bulmasına anuñ gerekdür hoş yaraķ

Ƙıŝŝa-i Ʀūfī

⁽²⁾ Ĥakīm kavlince kuşlar bu sözdeyiken nā-gehān Ʀūfī kuşı dađı geldi. Bir yeşil yüni kuşlar ⁽³⁾ nazarına şaldı. Didi kim: “Ƙūh-ı Elbürzde sīmurġı ararken bir būsītān-şekil şahrāya yitdüm kim ⁽⁴⁾ yāsemīn, sūnbül açılmış. Bir yüzine benefşe, ergāvān, zaymurān yapraġı şaçılmış. Cennet mişāli yirler āb-u ⁽⁵⁾ revānlar revān olup aķarlar. Envā‘-ı murġān elĥānıla şadā idüp öterler. Bu yüni ol būsītān-⁽⁶⁾ mişāl yirde buldum. Sīmurġuñ yüniydüġin bildüm. Gelüñ varalum, ol būsītān cenān-mişāl ⁽⁷⁾ yirde kim sīmurġ mekāndur, ittifākıla sīmurġı bulalum.” didi. Kuşlar Ʀūfīnūñ getürdüġi yeşil-⁽⁸⁾ reng yüni görüp didiler kim: “Sīmurġuñ mekānı ol cennet-mişāl būsītānımış. Gelüñ ⁽⁹⁾ varalum, sīmurġı anda bulalum.

NAZİM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Didi murġān reng-i ‘anķā sebzmiş hemçün hemīn

⁽¹⁰⁾ Ʀūfī-veş yeşil yaratmış inna’llāhe zü’l-metīn

Meskeni gül-zārımış seyrān-gehi būsītān vü bāġ

Pes varup bulmaķ gerekdür arayup anı hemān

Ƙıŝŝa-i Büm

Ĥakīm kavlince nā-gehān baykuş dağı geldi. Yarusı şaru, yarusı ⁽¹²⁾ kıızıl bir yüñ getürdi. Kuşlar nazarına şalup didi kim: “Yā murġān, āġāh oluñ kim kūh-ı ⁽¹³⁾ Elbürzde bu gice dün içinde uçup kūh-ı Yābān geçüp kanad açup giderdüm. Sīmurġı ⁽¹⁴⁾ bulmaġa ceħd iderdüm. Nā-gehān bir ĥarābāta vardum. Bir ‘imāret ābād olup yapılmış. Ʀūl-ı ⁽¹⁵⁾ ‘arzına nihāyet yoġudı. Ol ‘imāretüñ yiryirin yıķılmış yirlerin teferrüc iderken nā-gehān ⁽¹⁶⁾ bu yüni buldum. Aldum, bildüm ki sīmurġuñ maķāmı ol ‘imāret-i köhneyimiş. Vīrānda olurmuş. ⁽¹⁷⁾ Gelüñ ittifākıla varalum, sīmurġı ol ĥarābātıda bulalum kim¹ size nişānçün getürdüm ⁽¹⁸⁾ yüni.” didi. Dağı baykuş ĥāmüş oldu. Eyle olsa kuşlar dağı baykuş

¹ kim İ: - T

getürdüğü ⁽¹⁹⁾ yünü görüp didiler kim: “Vaḳı‘dur s̄imurğ v̄irānda olurmuş. Varalum ol maḳāmda s̄imurğ ⁽²⁰⁾ bulalum.

NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Göriben bozcıl yünü kuşlar çekerdi ızdırāb

Didiler anḳā mekānı ḫayf olurmuş āh ḫarāb

⁽²¹⁾ Ba‘zı didi genc-i gencün meskeni v̄irān olur

Pes niçün ‘anḳāya idersiz ṭa‘nıla zemm-i ‘iṭāb

Kıssa-i Küleng

Ḥakīm ḳavlince [52a] ⁽¹⁾ baykuş ardınca nā-gehān ṭurna kuşu daḫı gelüp bir boz gök yün getürüp didi kim: “Kūh-ı ⁽²⁾ Elbürzde bir şahrāda uçup giderken s̄imurğ bulmağa cehd iderken bir gök ⁽³⁾ yün buldum. Nişān alup geldüm ki s̄imurğün mekānı ol deştigāhımış. ⁽⁴⁾ Gelün varalum, s̄imurğ bulalum.” didi. Kuşlar ol göy yünü daḫı görüp s̄imurğ ol ⁽⁵⁾ deştigāhda olurmuş. Varalum, s̄imurğ anda bulalum.

NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁶⁾ Çünkü gökcil yüne kıldı ol zemān murğān nigāh

Didi gök reng[i]miş ‘anḳā hem mekānı deştigāh

Ḳanad açup uçışalum birbirümüz geçişüp

⁽⁷⁾ Ḥizmetine yüz sürelüm k’ol dur[ur] murğān-ı şāh

Kıssa-i Bülbül

Ḥakīm ḳavlince ṭurna kuşu ‘aḳabince nā-gehān ⁽⁸⁾ bir bülbül kuşu gelüp bir bozca yüncügez getürdi. Daḫı kuşlar şaffına ḳodı. Didi kim: “Yā murğān, ⁽⁹⁾ ben daḫı çünkim yağmur yağup sizlerden kim cüzā düşdüm. Bir maḳāma irdüm. Kūh-ı Elbürzün ⁽¹⁰⁾ şimālinden yaña teşriḳ cānibine ḳarşu bir şehir-i mu‘azzam. İçi ṭobṭolu ādem. Ol şehristānuñ ⁽¹¹⁾ büstānları, gülistānları var. İçinde bülbüller öter. Hezār destānlar dile gelüp dillerince ⁽¹²⁾ Ḥaḳ te‘ālāyı tesbīḫ iderler. Ol gülzār¹ içinde bir yün buldum. S̄imurğ yünü idügin bildüm. ⁽¹³⁾ Şād oldum, gelün varup ol gülistān içinde s̄imurğ bulalum.” didi.

¹ gülzār: gül‘ızār İ, T

Ꞑuşlar blbln ⁽¹⁴⁾ sözin gş itdiler. Didiler kim: “Vk‘dur kim bülbül söyler, smurĝ glistndan ĝayrı yerde olucaĝ ⁽¹⁵⁾ degüldür. Varalum, smurĝ istey ol glistnda bulalum.

NAZIM

[f‘iltn f‘iltn f‘iltn f‘ilün]

⁽¹⁶⁾ Yaraşur ‘anĝ maĝm gl glistn ola yr

Kim melekler cyigh bĝ u zĝdur llezr

Bsitna ‘azm idüben uĝalum aĝup ĝanad

⁽¹⁷⁾ Bulalum ‘anĝy ya‘n olmayalum ŝermesr

Ꞑşsa-i Ğurb

Ĥkm ĝvlince bülbül sözile murĝn ⁽¹⁸⁾ dilediler kim varup ol glistnda smurĝ bulalar. N-gehn ĝurb daĝı geldi. Ꞑuşlar ⁽¹⁹⁾ naĝarına ĝondi. Ğara yn naĝara şalup didi kim: “Y murĝn, ĝh olun kim vardum, kh- Elbürzde ⁽²⁰⁾ bir ĝristna yetişdm. Ol ĝristanda uĝup ĝanad aĝup gezerken, smurĝ teftiş ⁽²¹⁾ iderken n-gehn bu yni buldum. Smurĝ ol ĝristnda maĝm dutmişdur. Geln varalum, [52b] ⁽¹⁾ smurĝ bulalum.” didi. Ꞑuşlar ĝurb sözin işidüp eytdiler: “Bu ne ‘aceb ĝldr, smurĝn ⁽²⁾ ĝristnda ne işi var durur? Bizüm işimz muĝlif oldı. Smurĝ, sultn- murĝndur. Ğristn ⁽³⁾ maĝm- smurĝ olacaĝ degüldür. Getrdĝn yn daĝı smurĝ yni degüldür.” ⁽⁴⁾ didiler. Ğurba ta‘n itdiler. Ğurb eytdi: “İmdi sizn getrdĝnz ynler daĝı ⁽⁵⁾ smurĝ yni olduĝına dellnz nedür?” didi.

NAZM

[f‘iltn f‘iltn f‘iltn f‘ilün]

N’ola bensem ĝer ĝurb- ĝor u ‘ciz r-siyh

⁽⁶⁾ Ĥaĝĝ- fermn ĝaradur sen¹ eylegil daĝı nigh

İşbu ynler kim getürdi her birnz ‘azm idüp

şehper-i ‘anĝduĝına gvh

¹ sen: seng İ, T

[NEŞR] ⁽⁷⁾ Loḳmān-ı Hākīm ḳavlince çünkim bu vechile ḳuşlar ğurābıla ceng iderken ⁽⁸⁾ ṫāvūs daḳı geldi. Bir heft-reng yūñ getürüp ḳuşlar naḳarına ṣalup didi kim: “Yā murġān, ol ğün kim ⁽⁹⁾ yaġmur yaġup ṫūfān olıcaḳ ḳuşlardan cüzā düṣdüm. Kūh-ı Elbürzūñ ⁽¹⁰⁾ bir laṫıf yerinde cennet-i İrem miṣāli bir ma‘mūr bāġ u bāġçe gördüm ki firdevs-i a‘lādan niṣān ⁽¹¹⁾ virür. Ol bāġ içinde bu¹ heft-reng yūñi buldum ki sīmurġ yūñidür. Alup geldüm ⁽¹²⁾ ki ittifaḳıla varup sīmurġı ol bāġ civārında, ol diyārda bulavuz.” didi. Ḳuşlar ṫāvūs ⁽¹³⁾ getürdüġi yūñi görüp cümlesi inanup ḳaşd itdiler kim varup sīmurġı ol diyārda ⁽¹⁴⁾ bāġ civārında arayup bulalar.

NAZİM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Eytdi murġān ol zemān ṫāvūsa ġāyet i‘tiḳād

⁽¹⁵⁾ Bulmaġa sīmurġı bunlar açdı ṣeh-perle ḳanad

Bil ki şeyṫān miṣli virdi vesvese anda ğurāb

Kim ḳopardı ṫayr içinde siḫri dürlü ol menād(?)

⁽¹⁶⁾ NEŞR Hākīm ḳavlince sözi dirāz ḳılmayalum. Otuz mu‘teber ḳuş Hüdhüdle ḳuḳnūsdan ⁽¹⁷⁾ ġayrısı yigirmi ṫoḳuz dürlü yelekler getürüp ortaya ṣalup her biri bir reng getürdi. ⁽¹⁸⁾ Ğurāb bigi da‘vī ḳıldı kim: “Sīmurġ bu rengde durur ve mekānı ben varduġum yirde ṫurur. ⁽¹⁹⁾ Gelüñ varalum, bulivirelüm.” didi. Bunlaruñ ortasında ihtilāf vāḳı‘ oldı. Ne dönüp ⁽²⁰⁾ sīmurġı aramaġa ittifaḳ ḳıldılar ne ḳod Süleymāna gitmege yüzleri ḳaldı². ‘Āḳıbet kerges ⁽²¹⁾ ḳuşı eyitdi: “Yā murġān, eger kim benüm sözüme uyarsañuz gelüñ benüm tedbīrüm ṫutuñ. [53a] ⁽¹⁾ Eger kim ‘aḳluñuz ḳabül iderse ṫut ki bildüklü bildüġüñüz yola gidesiz. ⁽²⁾ Hele cümleñüzden benüm ‘ömrüm ziyāde ṫurur. Cihān dīde pīrem, dāniṣ pedirem” didi. Kerkes ⁽³⁾ eyle deyicek ittifaḳ ḳılup kergesüñ sözine uyup mürşidlige ḳabül itdiler. ⁽⁴⁾ Niçün, cihān dīde olduġıçün buġur kerges didi kim: “Yā murġān, içüñüzde ihtilāf ⁽⁵⁾ vāḳı‘ oldı kim bu yūñleri her biriñüz getürdi. Getürdüġüñüz yūñi sīmurġ yūñidür ⁽⁶⁾ diyü ḳasem yād idersiz. Eyle olsa sīmurġı aramaġa gitmege ‘āciz ḳalduḳ. Eyle olsa ⁽⁷⁾ biz ḳod bu yola Süleymān icāzetile gitdük. Cümlemüzüñ bir şeyḫi vardı ve bir daḳı ⁽⁸⁾ ḳulaġuzı vardı. Ne şeyḫümüz var, ne ḳulaġuzumuz. İkinin daḳı yavu ḳılduḳ. Şeyḫi, ⁽⁹⁾ ḳulaġuzı olmayanuñ ḫāli budur. Yola ḳulaġuzsuz gidilmez. Bīhüde şeyḫi olmayan da irmez. Gelüñ, ⁽¹⁰⁾ ḳuḳnūs şeyḫümüz gelincek ve Hüdhüd ḳulaġuz gelincek ṣabr idelüm. Görelüm ki ⁽¹¹⁾ anlaruñ ḫāli ne oldı. Anlar ele gelincek sīmurġ ḫāli daḳı bu yūñlerüñ aḫvāli ⁽¹²⁾ daḳı ma‘lüm olur. Müṣkilüñüz ḫall olur. Vaḳt ola kim ol şeyḫümüz ḳuḳnūs ḳuşı

¹ bu İ: bir T

² ḳaldı İ: ḳıldı T

kim ⁽¹³⁾ ezelden s̄imurġi bilürdi. Bulmuş ola ve Hüdhüd daġı ulaġuzdı. ulaġuz uvvetinle hünerele ⁽¹⁴⁾ irmiş ola.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

ulaġuzsuz gökde uş uçmaz bilün

Gözcüsüz yirde vuġuş göçmez bilün

⁽¹⁵⁾ Zabt-ı murġān itmege server gerek

Bulmaġa s̄imurġi ġoş rehber gerek

Çün bilinmez andadur ‘uāb-ı āf

⁽¹⁶⁾ Düşdi anuñçün ortaya bu iġtilāf

Her yüñi bir uş buluban çün gelür

Perr-i s̄imurġ ol durur dir yā ılır

⁽¹⁷⁾ Gerçi ‘anā şeh-beridür cümle yün

Kim olur seyrān-gehi arzıla gök

arfetü’l-‘ayn içre ‘anā bī-gümān

⁽¹⁸⁾ Şar u ġarbi seyr ider geçmez zemān

Gāh ma‘mūrı gezer geh ol ġarāb

Geh felek seyrān ılır gāhī turāb

⁽¹⁹⁾ Gāh Kāfı seyr ider Elbürzile

Gāh çarhı devr ider Elbürzile

Ṭayy-ı mekāndur hīç aña yoğdur qarār

⁽²⁰⁾ Kī_eyle hılkat itmiş anı Kirdigār

Gerçi yūñler ne per-i ‘anķā ṭurur

Baḥş olan sözler velī ğavġā durur

⁽²¹⁾ Çāre şabr itmek durur bize hemān

‘Ömr-i kuḡnūsa irişe bu zemān

Yā ḥo Hüdhüd irişe mürşid olur

[53b] ⁽¹⁾ Yūñlerini cümle ‘anķānuñ bilür

Pes taḥammül itmeyince oñmaz iş

Şabrıla ḥalvā olur çoruğ yimiş

⁽²⁾ Şabrıla balçık olur ḥurmā-yı ter

Şabrıla her bir kişi ḥayra yiter

Ger sözümler tutulursa¹ cümle tıyūr

⁽³⁾ Bir taḥammülle gerek bu dem şabūr

Kışşa-i Süleymān [u] Ṭāvūs

Ḥakīm kavlince kerges böyle ⁽⁴⁾ deyicek cemīc-i murġān nesr-i ṭāyirüñ naşihatini kabül itdiler. Ol yazıda² şabr itdiler kim kuḫnūsıla, ⁽⁵⁾ Hüdhüdle bulşalar. Ne dirse aña ‘amel kılalar. Her birisi getürdüğü yüñi muḥkem şakladı. İntizār ⁽⁶⁾ oldılar kuḫnūsıla. Bizüm kışşamız ez-ān cānib Süleymāna geldi ‘a.s. Ol zemān kim ṭāvūs ⁽⁷⁾ kuşu böyle deyicek Süleymān ‘a.s. yine su’āl kılup didi kim: “Yā ṭāvūs, ḥaber vir baña kim Ḥaḫ te‘ālāya ⁽⁸⁾ tesbīḥ idincek ne dirsın ve daḫı yavırıyı, yumurdayı nice başarsın?” Ṭāvūs cevāb virüp didi kim: ⁽⁹⁾ “Yā Süleymānū’z-zemān, ṭāvūsüñ hiç kimseneyile düşmānlığı yokdur. Meger ḥaşerātıla kim ṭurduğı ⁽¹⁰⁾ yirde yılan ve çayan ve ‘aḫreb olmaz. Bulıncaḫ helāk ider ve dişisinle be-ġāyet mūnis ve dīst ⁽¹¹⁾ olur. Çifti daḫı irkeğinden ġayrıya rızā virmez. Ammā kim dişisi çirkin olur irkeğinden. ⁽¹²⁾ Yüñlerin daḫı ṭāvūs döker bahārda. Tāze yüñi biter.” Süleymān didi kim: “Cennetde daḫı eyle midı?” Ṭāvūs ⁽¹³⁾ eydür: “Yā Süleymān, cennetde eksilmek yok durur. Ser-cümle noḫşān ‘āyb u ḥalel cennetden çıkıncaḫ ⁽¹⁴⁾ vaḫıc oldu. Ve daḫı yā Süleymān, ṭāvūsüñ dişisi yılda bir kerre on iki yumurda yumurtlar. Ne ⁽¹⁵⁾ artuḫ ne ḥod eksük. On iki günde on iki yumurda yumurtlar. Günde birisin on iki ⁽¹⁶⁾ burc³ ‘adedince yumurda başıncaḫ irkeğı çıkarup oynamāḫ diler. Gāḥ olur kim oynarken ⁽¹⁷⁾ yumurdayı şırlar. Anuñçündür kim yad tavuġa başdururlar. Otuz gün başar. Kuş yemin ḥāzır ḳorlar. ⁽¹⁸⁾ Tā kim tavuḫ ḳalḳup yumurda fāşid olmaya. Ammā kim tavuḫ iki yumurdasın başar ancaḫ. Ve daḫı ⁽¹⁹⁾ tavuḫ başduğı yumurda yavrusıñuñ bedeni küçük olur. Yavrusı yumurdadan tülü çıkar. Yā Süleymān, ⁽²⁰⁾ bizüm du‘āmuz budur kim eydürüz. **DU‘Ā-I ṬĀVŪS** *Allahümme’r-zuḫnī el-īmāne ve’l-‘amele* ⁽²¹⁾ *vemte‘inī bi’l-māl ve’l-veled.* Ya’nī “Yā Rabbi, baña İmānı, ‘ameli rūzī eylegil. Ve māl, veled virgil.” dirüz. **[54a]** ⁽¹⁾ Ve daḫı yā Süleymān, ṭāvūsüñ ḥāssalarından birisi bu kim her ta‘āmda kim zehr olsa bize ⁽²⁾ ma‘lūm olur, çağıruruz.” didi. Süleymān didi kim: “Neden ma‘lūm olur?” Ṭāvūs eydür: “Yā Süleymān, ⁽³⁾ zehirlü ta‘āmuñ ḳoḫusu Ḥaḫ te‘ālānuñ ḳudretile dimāġumuza gelür. Bilürüz kim zehir durur.” didi. ⁽⁴⁾ Süleymān ol sözi aḫsen görüp ṭāvūsā didi kim: “Sen benüm yanumdan eksük olmaġıl. İmtihān ⁽⁵⁾ ḳılayım.” didi. Şoñra bir yirde Süleymāna zehir virseler gerekdür. Ṭāvūsdan ma‘lūm ⁽⁶⁾ olur, yirinde zıkr idevüz İnşā’a’llāhu te‘ālā. “Ve daḫı yā Süleymān ṭāvūsün eti ġalīzdür ⁽⁷⁾ ve mevlidi sudadur/sevdādur. Ve daḫı ṭāvūsüñ içi yaġını alup bişürüp mürveresin? alup içse ⁽⁸⁾ zātü’l-cenb[e] fāyide ider. Ṭāvūsüñ süñükinüñ iligin alup sezāb şuyıla ⁽⁹⁾ engübīnile mülemma‘ kılup yise ḳuluncı olana fāyide kılur. Ve daḫı ṭāvūsüñ ḳanın kimüñ ⁽¹⁰⁾ kim sabṭun vardur, içürse fāyidesi var. Dişe ṭılī ḳılsa nāfi‘ durur. Ve daḫı yā Süleymān, ⁽¹¹⁾ ṭāvūsüñ ḳanın şikencin dānesi şuyıla içse, ol fi‘l ḳıla kim mebtūmı var durur.

¹ tutulursa İ: tutulur T. Bu mısradā vezin bozuktur.

² yazıda İ: yazda T

³ burc T: buruc İ

⁽¹²⁾ NAZİM*[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]*

Şöyle bil ki yā Süleymān pādişāh

Hāşşa bi-ḥad ḳodı bende ol ilāh

⁽¹³⁾ Līk 'aybum ayağum u nām durur

Ġayrı 'aybum daḫı yoḳdur ḳıl nigāh

NEŞR ⁽¹⁴⁾ Ḥakīm ḳavlince ṭāvūs ḳuşı böyle deyicek Süleymān Ḥazreti daḫı ṭāvūsa be-ğāyet 'izzet ⁽¹⁵⁾ eyledi. Andan ol bu kim cennetden çıḳduğı cihetden Ḥaḳ te'ālā aña bunca 'ömür virdügi sebebden ⁽¹⁶⁾ soñra Süleymān dergāhında andan ḥāş murğ yoğıdı. Sīmurğdan merātibi artuğıdı. Ṭāvūsūñ ⁽¹⁷⁾ ḳışşası çoḳdur. Yirinde geldükçe beyān ḳılavuz. Andan soñra Süleymān-nāmenüñ tārīhi ⁽¹⁸⁾ tā devr-i Muḥammede gelince enbiyādan şerḫ olur. Ḥazret-i Muḥammede ne vechile geldi, ne mu'cizesi ⁽¹⁹⁾ Aḥmedüñ ṭāvūs için zāhir oldı, beyān ḳılavuz. Ammā kim bu dem bizüm ḳışşamuz yine Süleymāna ⁽²⁰⁾ geldi dimege 'āşıḳane şalāvāt.

NAZİM

*[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]*Vir şalāvāt cümlesin yirinde eydevüz şāh şerḫ¹⁽²¹⁾ Rāstın idüp ḳızḳ aradan ola ṭarḫ²

Diñle imdi bu Süleymān-nāmeden birḳaç kelām

Güş-ı hüşı baña ṭut ki dil ü cān ola feraḫ

Ḳışşa-i Ṭūṭī

[54b] ⁽¹⁾ Ḥakīm ḳavlince çünkim ṭāvūs baḫşi temām oldı. Andan Aḥī Meliḫ ḳur'a ⁽²⁾ şaldı. Ḳur'a ṭūṭīye düşdi. Ṭūṭī daḫı Ḥızır-veş yeşil libāslar getirüp Süleymān dergāhına ⁽³⁾ geldi. İçerü girüp yüz yire sürüp varup taḫt pāyin öpüp bir cevher taḫt yanında ḳoyup ⁽⁴⁾ yirine gelüp dilince Süleymāna du'ā ḳılup faşīḫ lisānıla dile gelüp didi kim:

¹ Bu mısradā vezin bozuktur.² Bu beyitte vezin bozuktur.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁵⁾ ‘Akl-ı kül kim kāyinātuñ hikmetin tedbīr ider

Devlet ü baht u sa‘ādet tapuña taqrīr ider

Baħr-i ‘Ummāna Süleymān himmetüñ itse nazār

⁽⁶⁾ Mevc urup taşın la‘l ü toprağın iksīr ider

Medhūñüñ yazmaz ‘uṭarid biñde birin tā ḥaşir

Niçe kim elde defter düzedüp taħrīr ider

⁽⁷⁾ İy güneş-ṭal‘at cihānda küll-i ḥalka ḥākim ol

Anca kim dünye içre ḥurşid mähile tenvīr ider

Yā melik zıkr-i cemīlūñ tūṭīnūñ tesbīḥidür

⁽⁸⁾ Şükr idüp şeker yiyüp dilden anı taqrīr ider

NEŞR Ḥakīm kavlince tūṭī bu vechile du‘ā kılıncağ ⁽⁹⁾ Süleymān tūṭīnūñ belāğatına, feşāḥatına, ‘ibādetine taḥsīn eyledi. Andan soñra Ahī Melīḥ varup ⁽¹⁰⁾ ol tūṭī getürdüğü cevheri taht pāyinden alup Süleymāna şundu. Süleymān nazār kılup gördi kim ⁽¹¹⁾ nebāt sükker durur. Ağaççuğıla Süleymān didi kim: “Yā tūṭī, bu getürdüğüñ nedür?” Tūṭī ⁽¹²⁾ eydür: “Yā Süleymān, benüm ḳatumda ‘ālemde nebātdan lezīz laṭīf nesne yoğdur. Ol sebebden yā Resula’llāh ⁽¹³⁾ saña ne eksük. Ammā kim benüm miğdāruma göre ol tuḥfeyi ma‘zūr ṭutasın. Hemīşe ṭatlu ⁽¹⁴⁾ yiyüp ṭatlu söylegil.” didi. Süleymān tūṭīye taḥsīn kılup dönüp Loğmān-ı Ḥakīme nebātuñ ⁽¹⁵⁾ ḥavāşşın su’āl eyledi. Didi kim: “Yā Ḥakīm, nebātuñ ḥaşşası nedür?” Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, nebātuñ ⁽¹⁶⁾ menfa‘ati ziyāde durur. Ḳalbe ḳuvvet virür. Şusızlığı ḳandurur. Ḳalbi şāfī kılur. Yüregi şovuk ṭutar. Ṭa‘āmı ⁽¹⁷⁾ siñürür. ‘Aklı, fehmi, idrāki ziyāde ider. Ve şafrayı def‘ kılur. Ḥaşşa kim sirkencübīn ola.

NAZIM

[fā'ilatün fā'ilātün fā'ilün]

⁽¹⁸⁾ Nef'î çokdur sükkerüñ anla yakîn

Terkin urma şerbetinüñ key sakın

Ādemî aña dise āb-ı hayāt

⁽¹⁹⁾ Qandına qanmaz anuñ şāh-ı emîn

NEŞR Hākīm qavlınce tūṭī Süleymān nazārında bu vechile ⁽²⁰⁾ lāf urup şekeri medḥ idicek, ögicek andan Süleymān 'a.s. tūṭīye su'āl kıldı kim: "Yā tūṭī, ⁽²¹⁾ senüñ mekānuñ qanda durur?" Cevāb virdi kim: "Yā Süleymān, benüm mekānum cezīre-i Zānibdür? kim [55a] ⁽¹⁾ Hind ıqlīmınüñ etkāsındadır(?) ve Cine yakındur. Bir laṭif, maḥbūb, şerīf, mergūb yir durur. ⁽²⁾ Melik-i Mihrāc ya'ni kim ki aña melik olsa Mihrāc dirler. Ve daḥı ol cezīrede tūṭī cinsi ⁽³⁾ çokdur. Şeker qamışınuñ nihāyeti yoqdur. Bir daḥı 'acāyib budur kim ol adanuñ şimālinden ⁽⁴⁾ yañasında birqaç tūṭīlerle qanad açup uçup bir yire geçdük kim bir qavm gördüm. ⁽⁵⁾ Şekli ādem ammā kim ḥarekātta quşa beñzerler. Sözlere fehm olmaz. Ağaçdan ⁽⁶⁾ ağaca uçarlar. Ekşer qanadları var. Qaçup ellerinden gücile ḥalāş olduq. Ağaçları ⁽⁷⁾ kāfūrdur, gülleri çokdur. Aqdur, kıızıldur, qaradur, gögdür, şarudur, ⁽⁸⁾ benefşedür. Envā'-ı rengde durur. Ol aṭada oluruz. Birqaç cins tūṭīyüz. Ba'zımız ⁽⁹⁾ yeşildür ve ba'zımız kıızıldur. Ve ba'zımız aqdur. Ba'zımız qaradur. Burnı kıızıl, ayağı ⁽¹⁰⁾ kıızıl durur. Cümlemüz ol aṭada oluruz. Dilümüzce ḥālīkı tesbīḥ kıluruz.

NAZIM

[fā'ilatün fā'ilātün fā'ilün]

⁽¹¹⁾ Dillerince ḥālīk-ı Rabbü'l-enām

Bilüben tesbīḥ iderler şubḥ u şām

Şekkeri yiyüp [ider] tūṭī şükir

⁽¹²⁾ Cān u dilden Allāhı¹ kıılır zikir

¹ Allāhı İ: İlähı T

Ey süñükden yir kafes tũtĩ cinũñ

Ėayretũñ andan dağı kemdũr senũñ

⁽¹³⁾ Gũnde yirsin iştihadla ni‘meti

Ėanı Ėađđıñ zıkr ü řũkr ü tã‘ati

Nefsũni beslemege cehdũñ senũñ

⁽¹⁴⁾ Her murãdı gözlemek řařduñ senũñ

Mã u men ki olmiş durur saña Ėicãb

Nũr-ı Ėađđı görimezsın kãmıyãb

⁽¹⁵⁾ Mãsivãdan geĖmedũñ tãpduñ zere

Cãn virũrsin řĩm ü mercãn gevhere

Senligũñ sende olmayınca pes mahũv

⁽¹⁶⁾ Ėađđ gũnãhuñ itmeye řatã‘afũv

NEŞR Ėakĩm çavlince tũtĩ eyle deyicek yine ⁽¹⁷⁾ Süleymãn eydũr: “Yã tũtĩ, senũñ Ėãřřañ ve dağı kemãlũñ nedũr?” Cevãb virdi kim: “Yã nebiyy⁽¹⁸⁾ a’llãh, bizũm tũtĩ cinsinũñ kemãli budur kim fařĩĖ lisãn olur, iřitdũĖin Ėıfz ider ve lisãnda ⁽¹⁹⁾ Ėãyet Ėarĩbdũr. Ve ziyãde fehimplũ olur. Yimegiãdem bigi bir elile yir, şuşlar iÇinde eyle sũzi ⁽²⁰⁾ fehim itdũrũr kim insãn miřãli sũzleri keş ider. ĖulaĖı yok ammã kim ne işitense ⁽²¹⁾ tãbĩ‘ati iĖãta¹ ider. Yine şol yeşil Ėulleler iÇinde Ėũrĩler bigi çalınur yire. AĞzı iÇinde **[55b]** ⁽¹⁾ yirken şol ‘ađĩĖ ağzında incũ gibi Ėorinũr. Yirde yeşil durur. Ammã kim baĖř yã Süleymãn budur kim ⁽²⁾ fařĩĖ lisãn olduğı ecildenãdemĩ-zãd tũtup Ėabse şalar. Yã resũla’llãh, senden

¹ iĖãta: iĖãda Ĩ, T

dilerem ki ⁽³⁾ bizüm cinsümüzi kafeşe koymayasın.” didi. Süleymān didi kim: “Yā tūṭī, eger kim günāhkār ⁽⁴⁾ olasın. Habs iderem. Ammā kim bī-günāhsın ve senüñ cinsüni habs itmeyem.” didi. Tūṭī ⁽⁵⁾ şād oldu. Haberı yoḡdur kim ‘ākıbet habs olmaḡdur. ‘Azābıla bir kafeşde alacaḡdur. ‘Azābdan ⁽⁶⁾ Süleymāna şıkaıyet ılacaḡdur. Anuñ daḡı ışşasın yirinde zıkr idevüz inşā’a’llāhu te‘ālā.

⁽⁷⁾NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Tūṭī şād olupdı ferah hāli hū‘āb

Bilmez anı ahr ider āḡır ġurāb

⁽⁸⁾ Her ki özine¹ ġarra vü ḡodbīn olur

Çarḡ-ı serkeş cānına ider ‘azāb

ışşā-i Sīmurg Şultān-ı Murġ

⁽⁹⁾ Hākīm avlince Süleymān Hāzreti ‘a.s. tūṭīle kelāmda, beyānda. Bizüm ışşamız ol yañadan ⁽¹⁰⁾ sīmurg, sultān-ı murġa geldi. Nite? Ol zemān kim uḡnūs uşı uçup anad açup kim ⁽¹¹⁾ gitdi. Hüdhdüle ikisi alup kūh-ı Elbürz içre uşlardan cüzā düşüp bir yire geldiler kim ⁽¹²⁾ kūh-ı Elbürzüñ ullesinde cemī‘-i ullesinden yüksek şöyle kim andan yüce daḡı ulle görünmez. ⁽¹³⁾ Ol ullenüñ ba‘zısında bir ‘acāyib müntehā ağaç yitmiş. Budaḡları evc-i felege yitmiş, Tūbādan ⁽¹⁴⁾ nişān virür. Bu ağacuñ dibinde bir ḡayāt mişālī biñar olup aḡar. Rāst ol ağacuñ ⁽¹⁵⁾ üzerine gök yüzinden indiler. Bir alçaḡ alında ondılar. Andan ol alçaḡ ağaca naḡar şalup ⁽¹⁶⁾ gördiler kim ağacuñ özdekin yüz işi ancak ulaca ala. İllā ‘amūd mişāli yuḡaru ıḡup hevā ⁽¹⁷⁾ yüzinde ol ol aḡı olup şāḡ şāḡ, budaḡ budaḡ olup yayılıp bir al‘alayın urur uḡnūs uşı ⁽¹⁸⁾ ol dıraḡtuñ ‘azametın görüp ādirüñ udretin ta‘accüb ılıp daḡı dönüp Hüdhdüde eyitdi: “Yā Hüdhdü, ⁽¹⁹⁾ ‘acebdür kim bu müntehā ağac sīmurguñ maḡāmı, ārāmgāḡı, taḡtgāḡı, seyrāngāḡı.” Hüdhdü eyitdi: “Yā re‘īs-i ⁽²⁰⁾ murġān

NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Hāḡka minnet bulmuşuz ‘anḡā-yı āfdan uş nişān

Kim anuñ ‘ālī-maḡāmıdur bu şecer āşiyān

¹ özine T: üzerine İ

⁽²¹⁾ Buña hem-tā yoğ durur ‘ālemde hīç ‘ālī-şecer

Buña beñzer ẗübā ola sidrede ola hemān

NEŞİR [56a] ⁽¹⁾ Hākīm kavlince Hüdhdüd böyle deyicek meger kim sīmurğ kuşu dağı ol melikūñ cezīresinden ⁽²⁾ kim gitdi. Qanad açup uçup küh-ı Elbürze geçüp ol ağaç kim anuñ ārāmgāhıdı, ⁽³⁾ ‘azm itdi. Gelüp yitdi. Ol hīnde dağı kuqnūs hüdhdüd andayıdı kim sīmurğ yitdi. Zīrā kim sīmurğ ⁽⁴⁾ eglenmişdi, şikāra şapmışdı¹. Ve bunca iller seyrān kıilup durur. Ma‘a’l-kışşa kuqnūs hüdhdüle ⁽⁵⁾ söyleşürken añsuzın bir kuş ötdi. Ra‘d āvāzı gibi gökleri gürlletdi, yirleri gümlletdi. ⁽⁶⁾ Şadāsı ğarbi, şarkı ıtıtdı. Kuqnūsıla hüdhdüd hevā yüzine baķınca ol kuş bir dağı ötdi. Hüdhdüd ⁽⁷⁾ eydür: “Yā kuqnūs, bu ne ‘aceb vehimnāk āvāzdur kim yürege yara urur.” diyüp felegi gözleşüp ıturdılar. ⁽⁸⁾ Nā-gehān anı gördiler kim hevā yüzinden sīmurğ āşikāre oldı kim hüdhdüd ve kuqnūs dağı ⁽⁹⁾ sīmurğı görmişlerdi. Gördiler kim sīmurğ cevelān urup gelür. Ol ağacuñ bir ulu ‘azīm şāhı ⁽¹⁰⁾ üzerine kōndı. Qanadlarınuñ şadāsından her yūñleri bir dürlü āvāzlar virürdi. Bir ayağında ⁽¹¹⁾ bir fıl, bir ayağında bir kergedem, bir elinde bir gevher-i şeb-çırāk ki Süleymāna tuhfe iletmişdi, ⁽¹²⁾ ol gevheri ıtıttardı. Bir elinde dağı mum mişāli ağaç ıtıttardı. Şem‘-veş yanardı. Kuqnūs ⁽¹³⁾ sīmurğ görüp şād olup yirlerinden ıturup uçup dağı qanad açup sīmurğ ıtırdığı ⁽¹⁴⁾ şāmeye varup dillerince selām virüp sīmurğa du‘ā itdiler. Sīmurğ dağı kuqnūsı Hüdhdüle ⁽¹⁵⁾ görüp kendiçün geldüklerin bilüp selāmın alup ‘izzet kıilup görüşdi. ⁽¹⁶⁾ Hāl ü hātır şoruşdı. Qarşusunda bir ... ıtalda işāret eyledi, kōndılar. Dağı kuqnūs ⁽¹⁷⁾ dile gelüp didi kim: “Yā sīmurğ, sultān-ı murğ hāzretüñe Süleymān selām eyledi. Otuz ⁽¹⁸⁾ mu‘teber ulu kuşlarla beni ıtapuña gönderdi. Eydür kim sīmurğ benden ne gördi kim ⁽¹⁹⁾ gelmedi, emrūme münkād olmadı? Nedür şeytān-ı racīm gelüp bizleri aldayup ğāfil kıldısa ⁽²⁰⁾ ol hāsūduñ hāsedeninden ne incinmek gereğidi? Ol vaķt hōd racīm kör olup gitdi. ⁽²¹⁾ Racīm eydüğini bildük. Lākin sīmurğdan bu girizān per açup bizden kaçup uçup [56b] ⁽¹⁾ perān olmaķ neden gelür, didi. ‘Özür diledi. Bizleri saña gönderdi. Gel yine Süleymāna gidelüm.

NAZİM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽²⁾ İbn-i Dāvud ol Süleymān şehriyār

Hāzretüñ görmeklige var intizār

¹ şapmışdı İ: şaymışdı T

Cem idüben bir yire sîmurğ-ı şâh

⁽³⁾Tîz buluñ didi bu dem sîmurğı şâh

Otuz ulu kuş uçup açduk kanad

‘Ālem için araduk ġāyet ziyād

⁽⁴⁾Dünyeyi Kafdan kafa seyr eyledük

Gök yüzün encüm bigi devr eyledük

Şarķ u ġarbtı araduk teftîş idüp

⁽⁵⁾Berr ü bahri seyr kılduk iş idüp

Gerçi araduk cehd idüben çok zemân

Ĥazretüñden bulmaduk ammā nişân

⁽⁶⁾Meskenüñ bulduk gezüben bahr ü ber

Düşmiş anda kanaduñdan ‘ālî-per

Her mekânuñda bulundı bir yüñüñ

⁽⁷⁾Didi sîmurğ anda olmaz siz bilüñ

Otuz ulu kuş bulur otuz maķâm

Her biri bir yüñ getürdi it kelâm

⁽⁸⁾ Didi kim ben bulduğum yüñdür hemân

Şehper-i sîmurğı_ı ider aña mekân

Rengü budur yüñünü getürmişem

⁽⁹⁾ Şarç-ı hizmet yirine yitürmişem

Cem^c-i murğân böyle dise ittifāk

Düşdi kuşlar içine ğavgā nifāk

⁽¹⁰⁾ Senden ötrü itdiler ceng ü cedel

Anca murğa zaḥmıla irişdi ḥalel

Bunca ğavgā oldı siz ^canķāyıçün

⁽¹¹⁾ Merḥamet pes itmemek saña niçün

Şeh Süleymân dergehine varalum

Ḥāk-i pāyin öpüben yüz sürelüm

⁽¹²⁾ Ḥaķķa minnet ne Süleymân mişli şāh

Viridi luṭfindan bize şāni^c ilāh

Ḳoma ser-keşligi itme bu zemân

⁽¹³⁾ Çāker olğıl emr-i şāha pes hemân

Böyle diyüp andan kuḫnūs-ı emīr

Oldı sākin vir şalavāt ir ü dīr

⁽¹⁴⁾ **NEŞİR** Hākīm ḳavlince ḳuḫnūs ol ḳadar söyledi kim sīmurḡuñ ḡazabını sākin eyledi. ⁽¹⁵⁾ Sīmurḡ daḡı gerçi kim Süleymān nazarına varmayup gitmişidi, ḡaḡā itmişidi. Ammā kim gördü kim Süleymān ⁽¹⁶⁾ Hāzreti ‘a.s. melek-i müvekkel gönderüp gücinle getürdüp ‘itāb ḳılmadıḡına yine ⁽¹⁷⁾ cinsinden ta‘zīmle sīmurḡān gönderüp da‘vet itdüḡine şād olup daḡı ol dem şikārından ⁽¹⁸⁾ ḳuḫnūsa virüp hüdhüde daḡı virüp şikār idüp ḡa‘āmlandı. Andan ol gice ol ⁽¹⁹⁾ ağaç budaḡında kūh-ı Elbürz ḳullesinde ḡurup ḳarār itdiler. Tā şabāḡ olıncaya dek sīmurḡ ḳuḫnūsdan ⁽²⁰⁾ Süleymānuñ ‘adl ü dād-ı sehāvetin, şecā‘atin, firāsetini kiyāsetin beyān iderdi. Ve andan şoñra ne vechile sīmurḡa ⁽²¹⁾ müştāḳıduḡın ḳuşlar içre ḳur‘a şalup her birisinin miḳdārına göre ḡāline muḡḡali‘ olup ḡatırların **[57a]** ⁽¹⁾ tesellā ḳılduḡın şerḡ eyledi. Ve andan şoñra otuz ḳuş gönderüp kūh-ı Elbürze gelincek yağmur yağup ⁽²⁾ ḡūfān olup daḡı cümle ḳuşlar perākende olup ḡaḡılup ḳuḫnūsıla hüdhüd yalıñuz ḳalup bu ağaca ⁽³⁾ geldüklerin, kendüzi hevā yüzinden görüp şāzılık ḳılduḡların söyledi. Fi’l-cümle cemī‘-i serḡüzeşti ⁽⁴⁾ şerḡ eyledi. Tā kim sīmurḡ daḡı iştidi. Süleymāna biñ cānıla ‘aşıḡ oldu. Ol gice tā şubḡ olıncaya dek ⁽⁵⁾ Süleymān sözin söylendiler. Tā kim ⁽⁶⁾ dün sürilüp şubḡ-ı kāzib yitdi.

NAZIM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Dün sürilüp oldı çün çını seḡer

Virdi şems envāri çarḡa nūr-ı fer

İldırım ḡān şems virdi deyre yüz

⁽⁷⁾ Māh-ı Cem baḡre ḳaçuban ḳapdı göz

Neyyir a‘zam virdi ‘ālem içre nūr

Çeşm-i ḡāsīd gibi kevkeb oldı kūr

⁽⁸⁾ Ol seḡer murḡ-ı hezār-destān hem

ḡaḡḳı tesbīḡ idüp öter tīr ü kem

Sāyebānlar cerb idüp anda fanūs

⁽⁹⁾Çağrışup tañ atduđına öter ħurūs

Çün seher vaqtin görür sīmurğ-ı Kāf

Ĥaqqı tesbīh itdi murğān tutdı şāf

⁽¹⁰⁾ **NEŞİR** Ĥakīm kavlınce çünkim şubĥ ‘anķāsı uruldı, şebistān naṭ‘ı¹ dürülđi. ⁽¹¹⁾ Andan sīmurğ per açup ĥuķnūs birle hüdhüdle uçdılar. Felek evcine çıkdılar. Ol ĥadar felege çıkdılar kim ⁽¹²⁾ kūh-ı Elbürz mişāli ‘azīm tağ bu yir yüzinde bir ĥammām ĥubbesince görünür oldı. Andan felekden aşığa yirle gök ⁽¹³⁾ ortasında uçup ĥanad açup kūh-ı Elbürz etegin geçüp ‘azm-i Süleymān idüp gitdiler. Tā kim ⁽¹⁴⁾ nīm-çāşt olıcağ gelüp ĥuşlar cem‘ olduğı cezīreye yitdiler, gördiler kim bu cezīrede yine ulu ⁽¹⁵⁾ ĥuşlar cem‘ olup oturmuşlar. Her birisi müteĥayyir ĥalup sīmurğı istemekde, sīmurğ anları görüp ⁽¹⁶⁾ ĥuķnūsa su‘āl eyledi kim: Bu ne çoĥluğ murğān olur, nedür bilür misin?” didi. Ĥuķnūs eyitdi: “Yā sīmurğ, ⁽¹⁷⁾ sultān-ı murğ ol otuz ĥuşdur kim saña benümle refīķ ĥoşup sen sīmurğı aramağa göndermişidi. ⁽¹⁸⁾ Tağ-ı Elbürzde tūfān olup tağılduğ. Birbirümüzi bulımaduğ, bilmedük. ‘Āciz ĥalduğ. Budur kim bir ⁽¹⁹⁾ yire yine cem‘ olmuşlar durur diyüp ĥaber virince hüdhüd daĥı ĥanad büküp ĥuşlaruñ üzerine indi. ⁽²⁰⁾ Gelüp ĥuşlar şaffına ĥondi. Ĥuşlar hüdhüdi görüp şād olup ĥanı ĥuķnūs didiler. Hüdhüd ⁽²¹⁾ cevāb virdi kim: “Ĥuķnūs daĥı sīmurğ daĥı geliyorur. Gelüñ ĥarşu varuñ.” didi. Ĥuşlar hüdhüdden **[57b]** ⁽¹⁾ ol sözi diñleyüp sīmurğ geldügin añlayup her birisi yüñlü yüñin götürüp ⁽²⁾ sīmurğa ĥarşu gitdiler. İ‘tikādları buyıdı kim sīmurğuñ şekli, elvānı anuñ her birisinüñ kendünüñ ⁽³⁾ bulduğı yüñ rengindedür diyüp cümlesi per açdılar, uçdılar. Hüdhüd ĥulağuzluğ ĥıluğ ĥanad açup ⁽⁴⁾ gelüp ol cezīrede bir müntehā bülend ağaç üzerinde ĥondi. Sīmurğuñ elvān elvān envā‘ı envā‘ ⁽⁵⁾ güne gün yüñleriniñ zīnetinden ol şāhrā behişte döndi. Her gāh kim ĥanadın açardı. Ĥanadınuñ her ⁽⁶⁾ yüñleri bir dürlü āvāzlar virürdi. Şanasın kim yitmiş dürlü sāz āvāzı birbirine ĥarılurđı.

NAZİM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

⁽⁷⁾ Rūĥ-ı ĥudsi mişli anuñ şehberi

Şan melekdür yā ĥod ol şāh-ı peri

¹ naṭ‘ı İ: nuṭ‘ı T

Cennetüñ hürî bigi gîsûsı var

⁽⁸⁾Şacı sünbül la'li gonca-i gül'izâr

Şekli âdem yüzi gökçek hür anuñ

Gevdesi tāvūs-veş maḥbüb anuñ

⁽⁹⁾Yüñleri gāyet laṭîf ü şāh-vār

Ġāyet uzun hep muraşşa' zer yanar

Yitmiş iki dürlü reng-ü lā-naẓîr

⁽¹⁰⁾Yüñlerinde vardı anuñ yā emîr

Hem kafasında vardı kudret tâcı da

Cümle murġān vardı aña muḥtâcı da

⁽¹¹⁾Eyle şeffâf zer yanar vü yüñleri

Şu'lesinle rüşen itmiş gökleri

Nûrı enver berķ urur açsa kanad

⁽¹²⁾Āleme şu'le virür yüñi ziyād

Hîç anuñ birliğinüñ mişli temām

Yok durur murġān içinde iy hümām

⁽¹³⁾Varsa Cibrîl¹ yûñidür aña bedel

Yâ melekde ola per aña meşel

Ancılayın hûb olur ‘ankâ begüm

⁽¹⁴⁾Vaşfı bu kim dimiş haqqâ begüm

NEŞİR Hâkîm kavlince çünkim kuşlar sîmurğî ⁽¹⁵⁾gördiler. Ta‘accüb kıluv fikre varup hayretde qalup turdılar. Andan kuqnûs kuşlara nazar ⁽¹⁶⁾kıluv su‘âl kıluv didi kim: “Yâ murğân, bizden tûfândan cüzâ düşecek hâlûñüz ne oldı?” didi. Kuşlar dañı söylediler, kışşayı ⁽¹⁷⁾bir bir söylediler. Her birisi bir yire varup sîmurğî isteyüp bir yûñin bulup nişân alup getürdükleri ⁽¹⁸⁾yûñleri sîmurğ nazarına getürüp qodılar. Sîmurğ kuşlarıñ aḥvâline muṭṭalı‘ olup қаziyyeyi bilüp ol ⁽¹⁹⁾yûñlerine nazar kıluv kendünün itdügin bilüp dañı luṭfıla cevâb virüp didi kim: “Yâ murğân, ⁽²⁰⁾bu yûñleriñ ser-cümlesi benüm yûñlerümdür ki varup bulmuşsız, nişân almışsız. Ammâ kim Haḡ te‘âlânun ⁽²¹⁾ḡikmetile ol ḡâdirün ḡudretile her biriñüzün ḡâṭırı tesellâ olmaḡıçün kendüzünüz² muḡâbelesinde **[58a]** ⁽¹⁾yûñi kendüye göre bulmuş nişân. Nite? Ğurâb kendüye göre ḡara yûñüm naşîb olmış. ⁽²⁾Ṭāvûsa kendünün şekline, şemâyiline göre heft-reng yûñüm bulmuş. Bülbül yine a‘zasınıñ ⁽³⁾yûñine göre bozca gök reng yûñüm bulmuş. Kerges dañı pîr-i murğândur, şaru aḡ yûñüm bulmuş. ⁽⁴⁾Ma‘a’l-ḡışşa, her biriñüzün eline giren kendünün vaż‘-ı endāmına göre bulmuş. Şânî‘ şun‘ın ⁽⁵⁾aşîkâre kılmış. Ammâ kim cümlesi benüm yûñlerümdür. Ve dañı ol dört yûñlerüm bulduḡunuz ⁽⁶⁾câyigâhlar benüm seyrângâhumdur.

NAZİM

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]

Her ne deñlü yûñ bulup dursa peren

⁽⁷⁾Bende bitdi düşdi benden bil hemen

Meskenümdür cümle varup gördügi

Per açuban ol maḡâma irdügi

¹ Cibrîl İ: Cebrâ’îl T

² kendüzünüz İ: kendünüz T

⁽⁸⁾ Lîki Hâkkuñ kudretin gör âşikâr

Her kuşuñ bulduğı yüñi âşikâr

Himmetine göre bulmuşdur temâm

⁽⁹⁾ Aña tefsîr söyleyüp ider kelâm

Fi'line göre virür kulına Hâk

İstedügi bâıl olsun yâ ho hâk

⁽¹⁰⁾ Fi'le göre kazanur kişi 'amel

Fi'line göre virür 'azze ve cel

Nefsüñi te'dîp kıl ola melek

⁽¹¹⁾ Fi'le göre bulasın Hâkdan dilek

Ṭüṭî-veş rüşen-dil üzetme(?) günâh

Ki_olmaya Fir'avn bigi rüyuñ siyâh

⁽¹²⁾ **NEŞİR** Hâkîm kavlince sîmurğ kuşu böyle deyicek cümlesi kuşlaruñ bildiler kim ⁽¹³⁾ bulduğumuz yüñler sîmurğuñ imiş, didiler. Da'vîlerinde kâzîb degül şâdık imiş, didiler. Ammâ ⁽¹⁴⁾ kim bu cümlesi bu yüñ sîmurğda varımış velâkin bunuñ emşâli ehl-i meşâyih katında oldur kim ⁽¹⁵⁾ ol otuz ol mu'teber kuş otuz dürlü kim görüp ortaya koyup her reng yüñi gördiler. Sîmurğ ⁽¹⁶⁾ bu rengde durur, didiler. Niçün şöyle didiler? Anuñcün kim her kuş kendü gibi yüñi rengi nişân ⁽¹⁷⁾ virdi. Velâkin bilmediler kim otuzı dahı getürdüğü yüñ bir kuşuñdur. Ol ne cihetdendür¹ kim ⁽¹⁸⁾ her ne şüret kim dünyâ serâyına geldi, dürlü dürlü oldılar. Birbirine beñzemedi. Hey'etinde, şüretinde ⁽¹⁹⁾ birbirinüñ şekli şürî ammâ kim küllîsinüñ hâlîk-ı Perverdigâr bir durur

¹ cihetdendür İ: cehetdendür T

Der Kavā'id 'Aqıl Mī-Güyed

(20) Hākīm kavince hıredmendān-ı fużalādan ve sülük ehli 'ulemādan maḥfī degüldür kim bu muḳaddimeyi beyān (21) itdügümüzden maḳşūd ğaraż-ı aşlı budur kim Hāḳ tebāreke ve te'ālā celle celālehu ol zātıla bir gizlü gencidi. [58b] (1) *Küntü kenzen mahfiyyā* ¹ mücibince diledi kim gizlü gencin 'ayān kıla. 'İzzetin, 'azametini ve şıfatın ve celālin (2) ḳullarına bildürmeğiçün pes 'adem 'āleminden 'ālem-i kāyinat vücūda getürüp mażāhir itdi. (3) Mā u ũinden ādem ḥilḳat kılup 'akl u fehm ü hiss ü idrāk u cān müyesser itdi. Ve mürsel peygāmblerler (4) gönderüp, kitāblar gönderdi. İçinde 'izzetini, ulūhiyyetini ve ḥikmetini ve şıfatını ve celāliyyetini ḳullarına (5) bildürmeğiçün hem bu cümle şıfatıla bildürdi. Ammā kim Allāh tebāreke ve te'ālā zātını cümle maḥlūḳātından (6) gizlü tutdı. Biñ bir şıfatıla her vücūda miḳdārlu miḳdārunca kendüyi bildürdi. Nite? Şöyle kim (7) şāḥib-rişālet mürsellere Hāḳ te'ālā bir şıfatıla görüldi. Ve daḥı 'ālemüñ ḳutublarıla bir şıfatda görüldi. (8) Ve ṭabakāt ehline bir şıfatda görüldi. Ve sāyir peygāmblerlere bir şıfatda görüldi. Ve şāḥib-vilāyet (9) evliyālara bir şıfatda daḥı görüldi. Ve meczūblara bir şıfatda daḥı görüldi. Ve sālīklere bir ğayrı (10) şıfatda görüldi. Ve muḥaḳḳıḳlara daḥı bir ğayrı şıfatda görüldi. Mā-ḥaşal, kelāmı muḥtaşar ḳılalum. Ādemile (11) ḥāteme biñ bir şıfatda görüldi. Pes iy 'āqıl ve dānā, ḥāl böyle olıcaḳ her vücūd-ı kāmīl Hāḳḳı tecellīsinde² (12) buldı, gördi. Tecellīsini, gördüğü şıfat mevşūfı bildiler. Ve kendülerden su'āl mürīde daḥı (13) gördükleri şıfat birle bildürdiler. Nite kim ol otuz ḳuş bulduḳları yūñleri ki nażara getürdiler. (14) Her birisi sīmurg yūñi budur ki ben getürdüm diyüp nizā' itdügüne kendü zu'mı (15) fāsidence ğayrı āḥar ḳuşlar getürdüğü yūñleri sīmurguñ yūñi degüldür diyüp 'inād (16) idüp ol cihetden murġān ortasına iḥtilāf düşüp muḥtelif olduĝına sebep budur kim (17) nazmıla beyān idelüm. Nite? Şöyle kim

NAZİM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Gerçi Hāḳḳuñ vaşfidur cümle ki var

(18) Ol degül ammā ki diler bī-şumār

Her biri bir mażharı ki buldı pes

Hāḳḳı mevşūf ol şıfatıla buldı pes

¹ "Ben gizli bir hazine idim."

² tecellīsinde İ: tecellāsında T

⁽¹⁹⁾ Zātı Hakkıñ birdür ammā çok şıfat

Bundan özge yokdur añla ma'rifet

Ma'rifet bu Hakk durur varlık hemîn

⁽²⁰⁾ Hakkdan özge kimse görmez rāst-bîn

Her birisi gördügin ider beyān

Ol cihetden ıoldı keşret bu cihān

⁽²¹⁾ Cümlesi ki gördügin ider şıfat

İopdı andan dürlü dürlü ma'rifet

Ma'rifet bu Hakk durur varlık hemîn

[59a] ⁽¹⁾ Hakkdan özge kimse görmez rāst-bîn

Zāt birdür lîki evşāfı çehān¹

Naşşı yokdur ber-kemāl añla 'ayān

⁽²⁾ Her ne şüret geldi 'ālem içre i yār

Lîki oldı dürlü dürlü ne ki var

Muhtelifdür birbirine hey'eti

⁽³⁾ Benzemedi şüreti vü sîreti

---

¹ çehān İ: cihān T

Her biri bir mezhebe virdi göñül
 Mezheb oldur ğayrısın didi göñül

⁽⁴⁾Ba‘zısı Tevrāt oqur Mūsāyīdür
 Ba‘zısı İncīl oqur ‘İsāyīdür

Özgesi Aḫmed Muḫammed ümmeti
⁽⁵⁾Bāķisi mensūḫ-u dīnūñ milleti

Muḫtelifdür ḫalk-ı ‘ālem milleti
 Her birinüñ dürlü dürlü şūreti

⁽⁶⁾Birbirine beñzemez sīretleri
 Hep muğāyir resmile ‘ādetleri

Dürlü dürlü olduğı budur hemān
⁽⁷⁾Ḥālķından her biri virür nişān

Zīrā her eşyā ki vardur i kişi
 Cümlesi tesbīḫ ider budur işi

⁽⁸⁾Yardımcı birdür ammā yoq gümān
 Ki ol durur Ḥallāķ-ı a‘zām müste‘ān

Dürlü dürlü olduğu budur hemān

⁽⁹⁾ Hālķından her biri virür nişān

Bir yire ki cem^ç idincek nāmudār

Cümle şüretler görünür āşikār

⁽¹⁰⁾ Gerçi niçe gösterür rengini cām

Şu^çle şemsüñ olur ammā iy hümām

Cām şu^çle virür olsa āfitāb

⁽¹¹⁾ Yansa sırça gösterür rengīn-tāb

Var tefāvüt sırçada gerçi hemān

Şu^çle şemsüñ durur ammā bī-gümām

⁽¹²⁾ Gerçi Hāķķuñ vaşfidur gāyet çehān

Zāt birdür līk zāhir ger nihān

Zāt-ı Hāķķı anda görür rāst-bīn

⁽¹³⁾ Bu şıfatlar cem^ç olıncaķ ber-güzīn

Cem^ç idincek her yūñin sīmurg pes

Bunlar anda kim durur sīmurg pes

⁽¹⁴⁾ Her yire virür ziyāyī āfitāb

Cümle zerre bulur andan zerre tāb

Līkin olmaz yirlerde dāḥil münīr

⁽¹⁵⁾ Rūşinādan ğayrı olmaz ol emīr

Anda görinen degüldür āfitāb

Līk andan şu‘ledür ki viridi tāb

⁽¹⁶⁾ Şems birdür ‘aksi ammā çok durur

İnḫiyām-ı keşret anda yok durur

Gerçi gözüñ ‘aksi durur bī-şumār

⁽¹⁷⁾ Neyyir-a‘zam birdür ammā āşikār

‘Aksi ebter olduğına āfitāb

Olmaz ol cūd birdür aşlı kāmıyāb

⁽¹⁸⁾ N’ola kim cevviñ cevfine ‘anḫā bir durur¹

Vaşfi çok zāt u beḫāsı bir durur

---

¹ Bu mısradaki vezin bozuktur.

Zātı birdür vaşfı ammā bī-‘aded

⁽¹⁹⁾ Lem yelid dūr lā-yenām u hem Aḥād

Nuṭkıdur Firdevsinüñ pend-i şahīḥ

Ol cihetden müstemi‘ kāmīl faşīḥ

Ḳıṣṣa-i Süleyman [u] Keklik

Ḥakīm ḳavlince sīmurg otuz ḳuşıla ol gün anda bir bir uçdılar, ⁽²¹⁾ şikār itdiler. Ammā kim hüdhüdi muḳaddem gönderdiler. Varup Süleymāna sīmurguñ gelecegin bildüre [59b] ⁽¹⁾ ḥaber vire. Hüdhüd daḥı uçup gelüp Süleymāna sīmurg daḥı ol gice geçüp ‘ale’ş-şabāḥ olıcaḳ ⁽²⁾ otuz murgıla per açup uçdılar. Felegüñ birinci ḳatına geçüp andan yirile gök arasından ‘azm-i Süleymān ⁽³⁾ ḳılıp gitdiler. Sīmurg sī murgula gelüp Süleymāna gitmekde. Ammā kim bizüm ḳıṣṣamuz ez-ān cānib ⁽⁴⁾ Süleymāna geldi. Nite? Çünkim Süleymān Ḥazreti ‘a.s. ṭāvūsıla bu vechile kelām söyleyincek bāḳī ḥubūbāt ⁽⁵⁾ yiyen ḳuşları daḥı da‘vet eyledi. Aḥī Melīḥ ḳur‘a şaldı. Ḳur‘a keklige düşdi. Keklik daḥı ⁽⁶⁾ ḳur‘a kendünüñ ṭālī‘ine düşdüğine şād olup ḳāḳūmī cübbesin egnine alup müy siyāḥı ⁽⁷⁾ boynı altına gerden bend idüp ḥıṭāyīler gibi gözlerine sürme-i İsfahānī çeküp ḥınnālu¹ ayaklarıla seküp ⁽⁸⁾ la‘lin leblerinden şekker-efşānlar ḳılıp şalını şalını dergāḥ-ı Süleymāna gelüp iḳerü girüp ⁽⁹⁾ ḥıramān ḥıramān ḥıṭāy ḥūbları gibi gelüp taḥt pāyin öpüp ağızından bir nebātāt ḳoyup daḥı ḳıçına dönüp ⁽¹⁰⁾ yine yirine gelüp Süleymāna dilince du‘ā ḳılıp eyitdi kim:

NAZİM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Yā Süleymān gün yüzüñden bu cihān pür-nūr olur

⁽¹¹⁾ Levḥ-i maḥfūz üzre aduñ hem ‘adlile meşṭūr olur

İns ü cinn ü dīv ü gūl ve cümle millet saña rām

Biñ bir ümmet çākerüñdür emrüñe ma’mūr olur

¹ ḥınnālu İ: cinnālu T

⁽¹²⁾ Seyre geçseñ Hızr u İlyās ola Hākla rehberüñ

Tahta geçseñ hāfızuñ Hāk nāşır u manzūr olur

Zātuñı Allāh ezelden çün mü'eyyid eylemiş

⁽¹³⁾ Ey muzaffer ol cihetden düşmenān maḫhūr olur

Dergehüñe geldi keklik yüz sürüp ider du'ā

Kim ğamı şādına döndi hātemi mesrūr olur

⁽¹⁴⁾ **NEŞİR** Hākīm kavlince Süleymān Hāzreti 'a.s. kekligüñ du'āsın işidüp ⁽¹⁵⁾ taḥsīn kıilup daḫı andan Aḫī Melīḫe emr eyledi, alup Süleymān nazarına geldi. Gördi kim bir kızıl müdevver ⁽¹⁶⁾ üzüm dānesine beñzer. Ammā kim ḥurmā mişāli çekürdegi var. Buğur Süleymān keklige su'āl ⁽¹⁷⁾ kıilup didi kim: “Yā kebük, bu getürdügüñ ne yimişdür? Adı nedür ve ḥavāşşı nedür?” didi. Cevāb ⁽¹⁸⁾ virdi kim: “Yā resūla'llāh, benüm ṭurduğum yirde bu yimiş çok olur. Saña tuḫfe getürdüm. Sen Süleymāna ⁽¹⁹⁾ lāyık degülse daḫı ma'zūr ṭut kim benüm ḳudretüm buña yiter.” didi. 'Özür diledi. Süleymān kebük sözün ⁽²⁰⁾ begendi. Daḫı ol mīveyi Loḳmāna şundi. Hākīm görüp eytdi: “Yā Süleymān-ı zemān, buña 'unnāb dirler. Bunuñ ⁽²¹⁾ ağacınıñ yaprakları berrāḳ olur. Yimişi aşılludur. Ḳanı şāfī eyler. Fāyidesi çokdur. Bir gün [60a] ⁽¹⁾ Menūçeḫr devrinde bisāṭ yiyüp Belḫ şehrinde oturmuşdum. Ḥikmetden ḫaber söylerdüm. Baña bir ⁽²⁾ kişi gelüp didi kim: “Bugün ḳaşşāb bir öküz boğazladı. Ḳanı şu bigi aḳdı, kızıl degüldi. ⁽³⁾ Şankim yaban şuyıdı.” didi. Çevre yanumda oturan 'ālimlere ṭaīlaşdılar, inanmadılar. Ben didüm ki: “Vāḳı'dur ⁽⁴⁾ meger kim ol öküz 'unnāb yimiş ola.” didüm. Yarındası ḳāḫıya vardum idi. Meşāliḫ düşdi. ⁽⁵⁾ Ol öküz ıssını ḳāḫıya getürdiler. Eydür: “Bunuñ öküzü benüm evüme girmiş. On batman 'unnābum ⁽⁶⁾ varıdı, yimiş. Ödedürem. Ḳāḫı ḫükm eyledi. Ta'yīn bildüm ki ol öküz imiş kim ḳanı şu bigi ⁽⁷⁾ aḳ olmuş. Ḳanı şāfī olmuş. Yā Süleymān 'unnābuñ fāyidesi çok durur.

NAZİM

[fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

⁽⁸⁾ Yā Süleymān cümle şey'e baḳma ḫor

Her birinde ḫāşşa vardur bī-ḳuşūr

Haşşa söz nesne yaratmadı ilāh

⁽⁹⁾ Tut naşihat ‘āqılıñ kavli budur

NEŞİR Hākīm kavlince Loqmān-ı Hākīm böyle deyicek ⁽¹⁰⁾ Süleymān hüküm eyledi. Kebk getürdüğü ‘unnābı dikediler. Laṭif ağaç oldu. Ramada, Şāmda ⁽¹¹⁾ üredi. Ma‘a’l-kışşa, buğur Süleymān ‘a.s. keklige su’āl kıldı kim: “Yā kebk, bu ‘unnābı kanda getürdüñ? ⁽¹²⁾ Mekānuñ kanda olur?” didi. Kebk eyitdi: “Yā Süleymān, benüm cānum saña fidī olsun kim benüm mekānum cebel-i Ervend ⁽¹³⁾ durur. Qahistānda bir ‘azīm tağ durur kim anda niçe biñ biñ çeşme çıkup akar. Ve dağı bu tağıñ ⁽¹⁴⁾ depesinde üç faşıda dāyim qar yağar. Ve orta yiri dāyim bahārdur. Ve aşagası tābistāndur. Ve dağı ⁽¹⁵⁾ yā Süleymān, on biñ dere vardur. Her bir dereye niçe ağaçlar vardur kim ‘adedin kimesne bilmez.

⁽¹⁶⁾ **NAZİM**

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

Kārgāh-ı fıtrata eyle nazar ki pādīşāh

Gör neler hilkat kılpdur şāni‘ Allāh Hāk ilāh

⁽¹⁷⁾ Hālīk ol ki hilkatidür ‘ālem içre key çehān

Cümle nebī tesbīh ider birliğine olup güvāh

NEŞİR ⁽¹⁸⁾ Hākīm kavlince keklik böyle deyicek Süleymān Hāzreti ‘a.s. yine su’āl kılp didi kim: ⁽¹⁹⁾ “Yā kebk, kebküñ hāşşası ṭabī‘atı nice durur?” Cevāb virdi kim: “Yā Süleymān, kekligüñ ṭabī‘atı ⁽²⁰⁾ oldur kim gāyet ‘ibretlü olur. Ceng idici olur. Cimā‘a ḥarīş durur. Tā kim dişisini ⁽²¹⁾ yumurda başmağa dağı kōmaz. Dişisi kaçar, bulunmaz bir yerde yumurdayı başar kim erkegi gelüp anı incitmeye. **[60b]** ⁽¹⁾ Dişisi kaçsa irkekleri ceng iderler. Gālib mağlūbına cimā‘ ider. ‘Ömri on beş yaşar. Avcıdan ⁽²⁾ başın kara şōkar avcı görmesün diyü. Ve hūb āvāzı sevididür. Gāh olur kim işidicek düşer. ⁽³⁾ Tutarlar ve ol vaqt kim dişisi yumurdlar. Yumurdasın erkeginden nihānī varur bir yire defin ider kim ⁽⁴⁾ dişisi görmeye. Görincek helāk ider. Ve yavrusı çıkşa tavuk gibi kır kır ider. Yavrusın gāyet sevididür. ⁽⁵⁾ Ve irkegi dişisin incididür. Mütekebbir olur. Bang idicidür kim tā kebkler aña gelüp alāy ⁽⁶⁾ bağlarlar. Tūfān kōrkusından, tuğandan kōrkucidur. Kōrkduğından uzak dağı uçmaz. Ve siñici, kaçıcudur. ⁽⁷⁾ Ve dağı Yā Süleymān, kebküñ ödi mi‘deye fāyide ider. Ödin göze çekse şu inmez ola. Görmegi ziyāde ⁽⁸⁾ kıla. İçi yağın alup anīsün ve engübīn birle mülemma‘ kılp iki kez içse boğaz¹ ağrısına fāyide ider. ⁽⁹⁾ Bağrını alup berāberi ṭīni mahtūm alup anuñla kōrışdurup her gün andan finduq kadar yise on dört ⁽¹⁰⁾ güne dek şar‘a fāyide kıla. Yumurdası dağı nāfi‘ durur insān mizācına.

¹ boğaz İ: buğur T

NAZİM

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

⁽¹¹⁾ Haşşa-i keklık durur gāyet çehān

Necm-i lāfi(?) arturur çışm içre kan

Çuvvetele şehveti ider ziyād

⁽¹²⁾ İştihā virür mizāc açup hemān

Der-Çavā'id-i 'Aql Mī-Güyed Ender Çatm-i Kitāb

[fā'ilatün fā'ilatün fā'ilün]

İy ma'ārif bahrine gavvāş olan

⁽¹³⁾ Söz dürinden cem' idici hāş olan

Alma 'ārif gevherinden bī-şümār

Gūşvāra kıl kulağa nāmdār

⁽¹⁴⁾ Saña senden diñlegil bir hoş haber

Ne haber ki ol durur dürrī güher

Feylesūf ekmel mükemme zū-fünūn

⁽¹⁵⁾ Bir mişāl ider saña senden bugün

Şeh Süleymān Çazretüñ cismüñ cihān

Keklik olur zīnet-i dünyā inan

⁽¹⁶⁾ Virme gönül işbu dünyā naqşına

‘Ākıl olğıl tılma zer teşvîşine

Nüh¹ felekden yücedi ol hazretüñ

⁽¹⁷⁾ Meh melekten geçmişidi rif‘atüñ

Kim mürebbî nefsüñe Rabbānıdı

Maḥremüñ ğilmānıla rûḥānıdı

⁽¹⁸⁾ Kırb-ı Haḫda tutmışıduñ ḫoş maḫām

Celveġāhuñ ‘arşıdı ‘ālî-hümām

Şimdi esfel içre tutduñ meskeni

⁽¹⁹⁾ Şine tapup ḫor tutarsın meskeni

Milk ü mālā virmegil cān u dil

Mesken oldı ḫayf özüñe āb u gil

⁽²⁰⁾ İstedüġüñ sende ammā bilmedüñ

Haḫḫa lāyıḫ tã‘atüñi kılmaduñ

İstedüġüñ sende durur sende bil

⁽²¹⁾ Senden ayru ol degüldür sende bil

---

¹ Nüh İ: Neh T

Görebilseñ sende sen esrār-ı Hâk

Şeksüzün görüridüñ dîzâr-ı Hâk

[61a] ⁽¹⁾ Çâr ‘unşür olmuş ammâ ki hicâb

Balçığ içre görine mi âfitâb

Hâkî şüretten geçegör imdi sen

⁽²⁾ Sende benlik kılmasun hem mâ’ u men

‘İşk odına itmeyince maḥv-ı cūd

Ḳılmayınca saña rūḥân hem sücūd

⁽³⁾ Çün şafî şâf olmayınca kalb-i pāk

Hâkî zâhir gözle görmez aḡl-ı ḥâk

Maḥv kıl kim maḥv ola rūḥî şifât

⁽⁴⁾ Gözlerüñ görür ola envâr-ı zât

Nuşhunı Firdevsîñüñ diñle temâm

Ki_ola cennet ḥuldıla saña maḡâm

⁽⁵⁾ Ender Münâcât Firdevsî Zâda’llâhu Te‘âlâ ‘İlmehu Ve ‘Amelehu Ve Kemâlehu Yâ Rabbî

⁽⁶⁾ İlâhî senüñ luḡfuña ġâyet yoḡ. İlâhî senüñ keremüñe nihâyet yoḡ. İlâhî, iy nümâyende-i ṡarîḡ-i taḡḡîḡ ve iy ⁽⁷⁾ ġüşâyende-i der-i tevḡîḡ ve iy baḡşende-i dîde-i bîñâ ve iy bergeşende-i ġünbed-i mîñâ/sîñâ. Ḳudretüñ esrâr-ı każâsına ⁽⁸⁾ iki derîçe sem‘ ü başar ḡikmetüñ envâr-ı ziyâsından iki ṡalî‘a.

Şems ü kamer izzetüñ taşvîrine ⁽⁹⁾ bir nümüne. Arş-ı mu'allâ ilmüñ ihâtasından bir nişâne. Kalem-i a'lâ hikmetüñ nakkâşına midâd-ı şüreti ⁽¹⁰⁾ levh-i heyülâ. İy Firdevsî, bir kaçre meniden peydâ kılan, sem'i başar virüp bînâ kılan, aql u fehmi rûzî ⁽¹¹⁾ idüp dâñâ kılan, femmine dil müyesser idüp güyâ kılan ve cismine cân muqadder idüp ihyâ kılan, ⁽¹²⁾ inâyet kılduñ ki ecelden mühlet ve zemândan vüs'at bulup üç yüz altmış altı mücelled Süleymân-⁽¹³⁾ nâmenüñ otuz beşinci cildden dañı kaleme rakama getürüp bitürdür. Ve biñ sekiz yüz otuz ⁽¹⁴⁾ altı mecâlisüñ yüz yitmiş beş meclisin âhirine yitürdüm. İlâhî arş-ı a'zam, levh-i kalem, on sekiz biñ ⁽¹⁵⁾ âlem ve şuhf-ı Âdem ve Ka'be-i mu'azzam ve beytü'l-ma'mûr mükerrem ve Tûr-u Sînâ ve âb-ı Zemzem haqqıçün ⁽¹⁶⁾ ve cemî' melekût-ı mukarrebîn ve enbiyâ mürselîn ve evliyâ'-ı büdelâ hürmetiçün, İncîl ve Zebûr, Tevrât içün, ⁽¹⁷⁾ Furkân içinde mestûr olan âyâtiçün Süleymân-nâmenüñ ihtitâmın müyesser it. Mücrimin Firdevsiye ⁽¹⁸⁾ firdevs-i cennet muqadder it.

NAZM

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Hâlıkâ pâke Hüzâvend ü Raḥmân rabbenâ

⁽¹⁹⁾ Cürmümi eyle 'afıv vir ḥuld-ı Rıdvân rabbenâ

Gerçi itdüm ben günâhı lîk 'afv it luḫf idüp

Tevbe itdüm her gün âh çünki çendân rabbenâ

⁽²⁰⁾ Tevbemi eyle kabûl ol Muştafâ nûr-ı haqqı

Ḳıl 'inâyet raḥm idüben baña gufrân rabbenâ

Luḫfuñuñ vaşfına gâyet yok durur olma şümâr

⁽²¹⁾ Raḥmetüñ deryâsına yok ḥadd ü pâyân rabbenâ

'Afv idüp Firdevsiye firdevs-i cennet ḳıl mürîd

Cürmianuñ yok kaçrece luḫfuñ çü 'ummân rabbenâ

[61b] ⁽¹⁾ Şükr-i bî-ḥad ol Ḳādire kim ḳudreti taḥrīrinde ‘āciz ḳalem-i a‘lā ve sipās-ı bî-‘aded ol ‘ālem-i pādişāh kim ⁽²⁾ ma‘lūmāt ihātasından ḳāşır levḥ-i mu‘allā. Bu Süleymān-nāme kitābınuñ otuz beşinci cildini temām itmeklige ⁽³⁾ müyesser itdi. Bir pādişāhuñ eyyām-ı devletinde ki sulṭān-ı āfāk āl-i İshāḳdur ve zıll-ı Sübhān ve nesl-i Oğuz ⁽⁴⁾ Ḥān ve āl-i ‘Osmāndur. Ya‘nī ki sulṭān bin sulṭān sulṭān Bāyezid bin Muḥammed Ḥān bin Ğāzī ⁽⁵⁾ Murāduñ ol Süleymānü’z-zemān ve İskender-i devrān ve Ferīdūn fer ve Keyḳubāduñ devām-ı devletinde ⁽⁶⁾ ve eyyām-ı rif‘atinde Ḳarāsi vilāyetinde eyyām-ı ‘aşırında Balıkesri şehrinde temām itmeklik muḳadder itdi. ⁽⁷⁾ Ba‘d ez-ān inşā’a’llāhu te‘ālā eger ecelden mühlet ve zemāndan vüs‘at, ḳuṭb-ı ‘ālemden himmet olursa ⁽⁸⁾ ehl-i ‘irfān meşveretile ve zurefā ma‘rifetile ve evliyā himmetile bāḳī cildin daḫı temām idevüz. İldırım Ḥān ⁽⁹⁾ pādişāhuñ ol sāye-i ilāhuñ ve māye-i şehinşāhuñ vaşf-ı cemīl ve şenā-ı cezīl ilā-ğāyeti’d-dehri ⁽¹⁰⁾ ve nihāyetü’l-‘aşrı bāḳī ḳala, dillerde meşhūr ola.

NAZM

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]

İy Sikender der Ferīdūnı’z-zemāna şehriyār

⁽¹¹⁾ ‘Ālemi itdüñ musaḥḫar ḥükmüñe çāker diyār

Heft kişver rub‘-ı meskūn içre maḥlūḳ oldı rām

İns ü cinn ü vaḫş u ṭayr u dīv ü ğül u mūr u mār

⁽¹²⁾ Şarḳ u ğarbı feth idüben çok ğazālar eyledüñ

Gör ne ‘ālī mertebe virmişdür Allāh kirdigār

Devletüñ ‘ömrüñ beḳāsı olsun ol mertebe kim

⁽¹³⁾ Müddet-i devri felekden olmaduḳça hīç şümār

Her günüñ günden yeg olsun her dünüñ dünden yegin¹

Her geceñ leyl-i ḳadir² her gündüzüñ ‘īd-i nehār

⁽¹⁴⁾ Bir du‘acı dā‘īdür Firdevsī ider dāyim du‘ā

Her kitābuñ āhirinde medhūñ oğur yādigār

Devlet ü baht u sa‘adet birle olğıl müstedām

⁽¹⁵⁾ Mülk-i Rūmuñ tahtı üzre ber-ğarār ol ber-ğarār

Temmet bi-‘avnill’āhu te‘ālā ve ħüsnü’t-tevfīğ

---

¹ dünden yegin İ: - T

² ħadir İ: ħader T

SONUÇ

Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavil, Türk Firdevsî, Firdevsî-i Rûmî gibi isimlerle anılan Firdevsî, XV. asrın sonu ile XVI. asrın başları arasında yaşamış ve Fatih Sultan Mehmet, II. Bâyezid ile Yavuz Sultan Selim dönemlerine tanıklık etmiş bir divan şairi ve nasiridir. İsmi ve hayatı konusunda kaynaklarda muhtelif bilgiler olmakla birlikte yapılan çalışmalar Firdevsî'nin 1453 yılında Balıkesir Edincik'te doğduğu ve asıl adının *Orhan*, soy adının da *Kenek* veya *Genek* olabileceği kanaatini doğurmaktadır. 330 veya 380 cilt halinde II. Bâyezid'e sunduğu *Süleymân-nâme-i Kebîr* isimli eserinin büyük kısmını padişahın yaktırması üzerine, II. Bâyezid'e kızarak İran'a kaçtığı iddiaları öne sürülse de *Hayât u Memât* risalesinde onun Yavuz Sultan Selim dönemini görüp Balıkesir'de olduğunu söylemesi bu iddianın doğruluğunu oldukça zayıflatmaktadır. Yine Firdevsî'nin son zamanlarını Balıkesir'de geçirdiği ve burada vefat ettiği de kuvvetle muhtemeldir.

Şiirlerinde sıkça imale ve zihaf yapıp vezni kullanma hususunda vasat olduğu için şairlik yönü ve nazım tekniği bakımından zayıf kabul edilen Firdevsî, daha çok nasirliğiyle öne çıkmaktadır. Farklı alan ve konularda oldukça bilgi sahibi olduğu anlaşılan yazar ansiklopedik mahiyette kaleme aldığı mensur eserlerinde bu bilgilerini sade bir Türkçe ile aktarmıştır. Arapça ve Farsçaya da oldukça hakim olan yazar Türkçeye ayrı bir önem vermiş, halk söyleyişine yaklaşan bir söylemle eserlerini kaleme almıştır.

Te'lif ve tercüme birçok eser kaleme almış olan Firdevsî'nin kaç eseri olduğu bilgisi net değildir. Bizzat kendisi *Münazara-i Seyf ü Kalem* isimli eserinde yetmiş iki, *Satranç-nâme* isimli eserinde ise kırk eseri olduğunu söylese de bu eserlerin birçoğunun nüshasına henüz ulaşılabilmemiş değildir. Öte yandan bazı kaynakların aynı mahlası taşıyan diğer şairlerin eserlerini de Firdevsî'ye atfettiği görülmektedir. Astronomi, büyü, tılsım gibi garip ilimleri konu edinen *Da'vet-nâme*, Fransız ile Venediklilerin Midilli adasına düzenledikleri baskın ve Osmanlı ordusunun yaptığı savunmayı konu edinen *Kutb-nâme*, farklı şekil ve tablolarla

satrançın nasıl oynandığının anlatıldığı *Satranç-nâme* Firdevsî'nin dikkat çeken eserlerinden birkaçıdır. Çalışmamızda Firdevsî-i Rûmî'ye aidiyeti kanaatinde olduğumuz, bugün bilinen on sekiz eserine dikkat çekilmiş ve bu eserler hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak yapılacak yeni çalışmalar ve ortaya çıkan farklı nüshalar ile kuşkusuz bu sayı daha da artabilecektir.

Firdevsî'nin tezkirelerde adından en çok sözü edilen ve tenkitli metnini hazırladığımız *Süleymân-nâme-i Kebîr* hakkında söyleyebileceklerimiz şunlardır:

1. Yazarın 330 ile 350 cilt olarak yazmayı tasarladığı eser dönemin padişahı II. Bâyezid'e sunulmuş, ancak laf kabalılığı olduğu gerekçesiyle eserin 81 cildi ayırılarak geri kalanları II. Bâyezid tarafından yaktırılmıştır. Çalışmamız eserin 34. ve 35. ciltleri üzerinedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla metnin biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde, diğeri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Ancak yapılacak yeni çalışmalarla bu sayının daha da artması muhtemeldir.
2. Nesih hatla harekeli olarak yazılan iki nüsha arasındaki farklar manzum kısımlarda bazen kelimelerin bazen de mısraların yer değiştirilmesi suretindedir. Ayrıca kimi kelimelerin eş anlamlısının kullanıldığı da görülmektedir. Mensur kısımlarda ise bazı satırlar atlanmıştır. Sayıca az olan bu farklılıkların müstensihin tasarrufuyla oluştuğu kanaatine varılmıştır. Nüshaların kendi içinde veya birbirleri arasında büyük oranda imla birliğinden söz edilebilir. Ancak az da olsa Türkçe eklerin harekelenmesinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Bunun yanında özel isimlerin yazımında da birlik yoktur. Bazıları ise hiç harekelenmemiştir. Herhangi bir kurala uymayan bu farklı yazımlar müstensihin hatası olabileceği gibi müellifin bilgi eksikliğinden ya da yararlandığı kaynaklarda isimlerin farklı şekillerde geçiyor olmasından da kaynaklanabilir.

3. Eserin yazıldığı dönem itibariyle Türkçe kelimelerin yapıları dikkate alındığında Eski Türkçenin ve Eski Anadolu Türkçesinin hemen bütün özelliklerine rastlamak mümkündür. Bu yönüyle üzerinde yapılacak ayrıntılı bir dil çalışması için eserin oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.
4. Eser, kelime çeşitliliği bakımından Türkçe asıllı kelimelerle birlikte Arapça ve Farsça kelimeleri de ihtiva etmesi bakımından oldukça zengindir. Öyle ki, bir kelimenin aynı sayfada arka arkaya gelen cümlelerde Türkçe, Farsça ve Arapçasıyla birlikte kullanımına rastlanabilmektedir. Az sayıdaki Arapça beyit ve ibareler bir yana bırakıldığında, eserin söz varlığında geçen Arapça ve Farsça kelimeler uzun tamlamalar içerisinde kullanılmamış, dolayısıyla bu kelimelerin fazlalığı eserin dilini ağırlaştırmamıştır. Genel itibariyle mensur olarak kaleme alınan eser çok sayıda uzun ya da kısa manzumeyi de içerisinde barındırır. Sanat yönü oldukça zayıf olan bu şiirler mensur kısımlarda anlatılanların büyük oranda bir özeti olup anlatının monotonluğunu kırmak için yazar tarafından mensur bölümlerin arasına serpiştirilen manzumeler mahiyetindedir.
5. Metinde Hz. Süleymân sadece dinî ve tarihî yönleriyle ele alınmamış, menkıbevî yönüyle de anlatılmıştır. Eser, Süleyman peygamberin menkıbeleri etrafında daha başka masal ve menkıbelerle birlikte astronomi, felsefe, tarih ve tıbbaya dair birçok ansiklopedik bilgi içermektedir. Eserin incelememize onu olan ciltlerinde hikâyeler Süleymân peygamber etrafında cereyan etmiş ancak olayların akışı içerisinde aktif bir rol üstlenmemiştir. Huzurundaki askerlere, vezirlere ve kuşlara sorduğu sorularla daha ziyade dinleyici konumunda olmuştur.
6. Eserde anlatılan hikâyeler iç içe geçmiş bir vaziyettedir. Bir kısım anlatılırken kimi zaman yarım bırakılarak aniden farklı bir hikâyenin anlatımına geçilmiş, daha sonra art zamanlı olarak önceki konuya tekrar dönmüştür. Kimi zaman da bir anlatı

içerisinde daha sonraki bölümlerde anlatılacak bir hikâyenin ip uçları verilmiş, böylece okuyucunun merakı ve ilgisi canlı tutulmak istenmiştir.

7. Eser *Şeh-nâme* ile konu itibariyle birçok benzerliği içerisinde barındırmasının yanı sıra Yunan filozof Eflatun ve *Yehuda Tarihi*'nden bilgiler de içermektedir. Ancak bunların doğrudan mı yoksa İslamî kaynaklara yansıyan yönüyle mi alıntılantığı eserde net olarak belirtilmemiştir. Firdevsî yabancı kaynaklardan aldığı bu bilgileri ayet ve hadislerle sıkça destekleyerek eserini İslamî bir mahiyete büründürmek istemiştir.

Doktora tezi olarak hazırladığımız bu çalışma ile *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in 34. ve 34. ciltlerinin çeviriyazılı metninin hazırlanıp incelenmesi ve bununla Türk dili ve Türk edebiyatı araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Söz konusu ciltlerde geçen mitolojik kuşlar hakkında verilen bazı bilgilere ve geleneksel tıbbı dair kimi önemli hususlara ulaşabildiğimiz kaynaklarda rastlanmamış olup ilk defa *Süleymân-nâme*'nin incelememize konu olan ciltlerinde değinilmiştir. Bu yönüyle eser oldukça önemlidir. Kaynaklarda 81 cilt olduğu belirtilen eserin farklı ciltleri üzerinde yapılacak başka çalışmaların da tamamlanmasıyla Türk dili ve edebiyatı için önemli olan bir külliyat ortaya çıkarılacaktır. Hazırlanan metinlerin tümünün taranmasıyla oluşturulacak *Süleymân-nâme-i Kebîr Sözlüğü* ise hem dil hem de edebiyat alanında kaynak kitap olma özelliği taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Abul, Y. (2004). *Süleymân-nâme-i Kebir (47. Cilt) Metin Tenkidi ve İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Açıkgöz, O. N. (Hızl.). (1974). *Ahmet Bîcân Acâibü'l-Mahlûkat Transkripsiyonlu Metin ve İndeks*. (Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Akay, A. (1990). *Firdevsî Süleymân-nâme (44. cilt) Metin ve Filler Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aksoy, M. (2000). *Uzun Firdevsi'nin Süleyman-name'sinde Destan Unsurları (2 cilt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Aksoyak, İ. (2008). Osmanlı Şairlerinin Aruz Tasarrufları ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri. *Turkish Studies*. (S. 3/6. ss. 388, 403).
- Aydemir, A. (2014). *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ayverdi, İ (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Babinger, F (1982). *Osmanlı Tarih Yazarları Ve Eserleri* (Çev. C. Üçok). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Babür, Y. (2013). *Süleymân-nâme-i Kebir (6-7. Ciltler/İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- Balcı, R. (Çev.) (2007) *Katib Çelebi, Keşfü'z-Zünûn*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Başar, F. (2006). Mustafa Çelebi, Düzme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 31, ss. 292-293). Ankara
- Biçer, B., *Firdevsî-i Rumî ve Tarihçiliği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bilgin, A. A. (2001). Karamanlı Nizâmî. Düzme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 324, ss. 453-454). Ankara.
- Biltekin, H. (2010). Şeyhî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 165-167). Ankara

- Bursalı M. T., *Osmanlı Müellifleri*, C II, (Haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul, Meral Yayınevi, 1972.
- Büke, H. (2015). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (38.cilt), Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizini*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Büyükkarcı, F. (1993). *Firdevsî-i Tavîl ve Davet-nâmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Canım, R. (hızl.) (2000). *Latîfî, Tezkiretü"ş-Şuarâ ve Tabsıratü"n Nuzamâ*. Ankara: AKM Yayınları.
- Canım, R. (2011). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ceylan, Ö. (2007). *Kuşlar Divanı/Osmanlı Şiir Kuşları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çatıkkaş, M. A. (hızl.) (2009). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymannâme-i Kebîr*. Ankara: TDK Yayınları.
- Çelik, Z. (2010). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazmasının (81. Cilt) (82b-123b yk.) Bilimsel Yayını Üzerine Dil İncelemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Çiçekler, M. (2008). Sa'dî-i Şirâzî. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 35, ss. 405-407). Ankara: TDV Yay.
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Erdem, M. D. (2005). *Kitab-ı Kısname-i Süleyman Aleyhisselam Üzerine Söz Dizimi Çalışması (Süleymanname 74. Cilt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Genç, G. (1995). *Firdevsi-i Rumi Süleyman-name (25 ve 26 Ciltler)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi. A History of Ottoman Poetry*. I-V. (Ter. Ali Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Güleç, H. (1994). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname'si-42. Cilt -Dasitan-ı Ceng-i Aheng-i Efrasiyab-ı Türk- Üzerinde Bir Metin İncelemesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Gürtunca, M. F. (Çev.) (2007) *Tarih-i Taberî*, (C. 1-2-3-4), İstanbul: Sağlam Yayınları.
- Horata, O. (1992). Klasik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmla İle İlgili Bazı Problemler. *Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*. Ankara.
- İnalcık, H. (2003). Mehmed II. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 395-407). Ankara.
- Jafarova, İ. (2003). *Firdevsi-i Rumi'nin Süleymanname Yazmasının (81. Cilt, 54b-82a, 28 yk.) Yayını ve Üzerine Dil İncelemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Jafarova, İ. (2010). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr'i (63. Cilt) İnceleme-Metin-Dizin*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kanar, M. (2010). Şâhnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 289-290). Ankara.
- Kanar, M. (2010). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Karaismailoğlu, A. (2009) *Selmân-ı Savecî*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, ss. 446-447). Ankara.
- Kocatürk, V. M. (1964), *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Ankara: Edebiyat Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1969), *Firdevsî, Uzun. İslam Ansiklopedisi* (C. IV). İstanbul: MEB Yayınları.
- Köz, İ. (2004). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. Cilt, 70, 54b yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Kuran-ı Kerîm Meâli (2011). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Kut, G. (1989). Ahmedî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 2, ss. 165-167). Ankara.
- Kutlar, F. S. (2005). *Klasik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*. Ankara: Öncü Kitap.
- Kutluk, İ. (Haz.) (1981). *Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü' ş-Şuara*, Ankara, Türk Tarik Kurumu Yayınları.
- Lugal, N. (Çev.) (1955) *Firdevsî, Şehnâme, (C. I-II-III-IV)* İstanbul: Maarif Basımevi.
- Mustafa, İ. (hızl) (1994). *Gelibolulu Mustafa Âli, Kühü'l-Ahbâr' ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Olgun, İ. (1980) *Kutb-nâme*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özyaşamış, S. (2003). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasınının (81. Cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Basım Yayın Pazarlama.
- Redhouse, J. (1997). *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Sezer, Ö. (2009). *Terceme-i Câmeşûy-nâme*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Şemseddin S. (2007). *Kamus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şerafettin T. (1992). Bâyezîd II, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 5, ss. 234-238). Ankara.
- Tanyıldız, A. (2005). *Firdevsî-i Tavîl Münâzara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tuman, M. N.(2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*,Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Turan, Ş. (1992). Bayezid II. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 5, ss. 234-238).

Ankara

- Şimşek, Y. (2013). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (76. Cilt) Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Usta, H. İ. (1995). *Firdevsi-i Rumi, Süleyman-name-i Kebir (43-45.Ciltler) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi. (C. 2)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünver, İ. (1993). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergisi. (C. XI. S. I)*
- Ünver, İ. (2000). İskender. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 22, ss. 557-559)*. Ankara
- Vanlı, M. (2012). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (8.-9. Ciltler) İnceleme-Metin*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- Yazır, E. H. (2010). *Kur'an-ı Kerim Meali*, İstanbul: Tuva Yayınları.
- Yıldırım, N. (2012). *Fars Mitolojisi*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

DİZİN

A

- Abdülbaki Gölpınarlı, 21
 Acem, 101, 178, 181, 183, 186, 188, 191, 193, 345, 353
 Adana, 243
 Âdem (a.s.), 42, 43, 44, 46, 80, 355
   Âdem-i asfâ, 149
   Âdem-i safî, 44, 118, 131, 143, 147, 155, 335, 354,
   355, 390, 391, 400
   Ebu'l-beşer, 44
   Safiyullah, 44
 Aden, 243, 401
 Âdiyât, 332
 Ahî Melîh, 153, 234, 235, 254, 398
 Ahî Melîh, 254, 311, 420, 437
 Ahî Melîh, 131
 Ahmed Paşa, 1, 17, 66, 67, 104
 Ahmedi, 266
 Ahmedî, 67, 104, 198, 404
 Aişe, 60
 Akbîc, 110
 Akenke, 26, 105, 106, 109, 110, 115, 116, 360, 363, 376,
   377, 378, 379, 380, 381, 388
 Akrân Şâh, 111, 112
 Akşemseddin, 63
 Âlem-i envâr, 142
 Ali (r.a.), 101, 242, 267
   Ebû Turâb, 61
   Ebu'l-Hasan, 61
   Esedullah, 61
   Haydar-ı Kerrâr, 61
   Kerrâr-ı Hayder, 101
   Murtaza, 61
   Şâh-ı Merdân, 61
 Allah, 116, 129, 132, 133, 140, 142, 145, 148, 167, 184,
   203, 236, 243, 244, 248, 284, 310, 313, 357, 392, 395,
   407, 432, 438, 439, 444
 Ahad, 135
 Alîm, 162
 Bâkî, 99, 158, 274, 280, 293, 294, 295, 308, 344, 409
 Bârî, 148
 Çalab, 324
 Fâtır, 265
 Gafûr, 162
 Hâfız, 258, 269, 398
 Hâlık, 99, 124, 129, 150, 162, 197, 204, 228, 244, 255,
   357, 439
 Hannân, 99, 210, 397, 408
 Hayy, 99, 265, 269, 398
 Hudâ, 170, 232, 265, 267, 373, 391, 403, 405, 406,
   408
 Hudâvend, 135
 Kâdir, 99, 149, 150, 210, 213, 214, 233, 263, 265, 342,
   395
 Kakhâr, 99
 Kirdigâr, 199, 219, 255, 417
 Mâlik, 99
 Rabb, 262, 263
 Rahmân, 143, 443
 Raûf, 162
 Samed, 135, 184, 265
 Sâmi, 99
 Sâtir, 265
 Vâhid, 99, 265, 313
   Yezdân, 176, 178, 185, 190, 193, 388, 397
 Almanya Milli Kütüphanesi, 14, 20
 Amâlika, 245, 246, 254, 278, 282, 285, 295, 345
 Amasya, 63, 66
 Amr, 362
 Anadolu Selçuklu, 4
 Ankâ, 78, 113, 118, 121, 153, 179, 192, 226, 231, 232,
   243, 304, 314, 315, 326, 336, 337, 344, 350, 357, 358,
   391, 392, 393, 394, 395, 410, 412, 413, 414, 416, 417,
   423, 430, 436
 Ankâb, 363
 Ankâl, 367
 Ankâs-ı Asferî, 110
 Ankerûş, 367
 Antarûş, 364, 367, 368
 Anter, 102, 285, 287, 288, 289
 Antrus, 110
 Arab, 181, 195, 278, 282, 285, 292, 295, 306, 312, 345,
   351, 389, 393, 407
 Arabistan, 44
 Arafat, 44
 Arbâ, 254, 278, 282, 285, 295, 345, 389, 393
 Âsaf İbni Berhuyâ
   Âsaf, 105, 106, 214, 245, 254, 255, 291, 309, 348, 392
 Ashâb-ı Kehf, 179
 Asiye, 51

Aşkar, 332
 Ayasofya Cami, 4
 Aydın, 13, 247
 Âzer, 49
 Azerbaycan, 69
 Azîz, 50
 Azrail (a.s.), 39, 138, 142

B

Bâd-pâ, 105, 255, 378, 381
     Bâdîpâ, 271, 273, 274, 281, 283, 284, 291, 293, 298,
     387, 388
     Bâdîpây, 274, 283, 284, 299
     Bâdupâ, 274, 276, 298
 Bağa, 223, 224, 225, 231
     Kablubaga, 176
 Bağdad, 188, 278, 282, 285, 295, 309
 Bağdat, 65
 Bahr-i Şâm, 218
 Bahrü'l-muhît, 210
 Bâkî, 67
 Balaban, 90, 92, 206, 295, 342, 394
 Balıkçıl, 218, 377, 394, 411
 Balıkesir, 4, 5, 6, 14, 16, 18
Balkan kazı, 92, 218, 394
 Bat-âbî, 304
 Bât-âbî
     batt-ı âbî, 335
     Batt-ı âbî, 304
 Bâyezid, 6
 Bâyezid (Sultan II. Bâyezid), 2, 3, 4, 5, 6, 64, 446, 447
 Bâyezid Hân, 5
     İldırım Han, 263
 Baykuş, 92, 356, 394, 412
 Bazarlu Bey, 4
 Behmen, 68, 101
     Dirâzdest, 68
 Behrâm-ı Gûr, 68, 69
 Bel'am-ı Ba'ur, 355
 Belh, 438
 Belkıs, 54
 Benî Asfer, 105, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 297,
     361, 363, 364, 367, 368, 376, 378, 379, 382, 383, 384,
     385, 387
 Berlin Kütüphanesi, 17
 Beyânî, 3, 6
 Beytü'l-Ma'mûr, 143
 Beytü'l-Makdis, 55

Beytü'l-Ma'mûr, 443
 Biga, 247
 Bilecik, 4
Bostan, 65
 Bursa, 3, 4, 14, 18, 63
 Bursalı Mehmet Tahir, 3, 15, 21, 22
 Bursalı Melihî, 23
 Bülbül, 103, 119, 120, 200, 269, 295, 303, 374, 413, 414,
     430
 Bünyamin, 51
 Büzür Cimhir, 16

C

Câbe, 91
 Cân bin Cân (Kalesi), 280, 282, 284, 285, 306
 Cebel-i Nesrân, 235
 Cebel-i Zümürüd, 174
 Cebraîl, 39, 40, 44, 138, 140, 262
     Cibrîl, 39
     Mesîh, 57
     Rûhü'l-Kuds, 57
 Celaleddin, 254
 Celûn, 367
 Cem Sultan, 14, 63
 Cemset, 86, 87, 203
Cemşid ü Hurşid, 66
 Cercis, 355
 Ceyhûn, 367
Cezîre-i Billur, 79
 Cezîretü'n-nisâ, 323
 Cidde, 44

Ç

Çâkerî, 104
 Çandarlı İbrahim, 64
 Çavuş kuşu, 91
 Çin, 317, 404
 Çin, 113, 179, 239
 Çuluk kuşu, 218

D

Dahhâk, 68, 70, 71, 193, 347, 350
     Biyaresb, 70
     Dahhâk-ı Mâr, 177
     Dahhâk-ı Mârî, 70
 Dârâ, 68, 69, 72, 102, 173, 320
 Davet-nâme, 4, 14, 446

Davud (a.s.), 52, 54, 118, 128, 129, 145, 170, 184, 189,
201, 251, 280, 295, 333, 367
Dede Korkut Hikayeleri, 14, 34
Demâvend, 351
Demür kaynak, 218
Dersûlcis, 280
Dikâkûl (Kalesi), 278
Divân-ı Lügâti't-Türk, 24
Doğan, 90
Düldül, 332

E

Ebritâl-ı Endülüsi, 363, 364, 367, 368
Ebû Bekir, 60, 61, 199
Siddîk, 60, 100, 266
Ebû Kubeys Dağı, 46
Ebû Lü'lüe, 60
Ebû Tâlib, 58
Ebu'l-Melîh, 316, 320, 333, 346
Edincik, 3, 4
Edirne, 63
Eflâtûn-ı Yunânî, 24, 105, 128, 166, 201, 231, 251, 271,
342, 376, 407
Efrasiyâb, 71, 179, 193, 273, 363
Efsûn, 367
Elbüroz, 84, 155, 182, 257, 408, 410, 423, 427, 428
Elmalılı Hamdi Yazır, 53
Emir Hüsrev-i Dihlevî, 65
Endülüs, 2, 73, 113
Endelüs, 360, 363, 364, 367, 368, 369, 377, 378, 382,
384, 385, 387
Endülüs, 105, 107, 111
Engit, 92, 394
Enverî, 65, 66, 104, 125
Erdevân Hân, 110
Erdevân Şâh, 367
Eskişehir, 4
Etfâh-ı Asferî, 115
Etgâş Hân-ı Asferî, 109, 114
Etgâş Hân, 107, 108, 111
Etgâş-ı Asferî, 108, 110
Etvâs, 274
Evşâ bin Sem, 274

F

Fâl-ı Kurân, 21
Fatih Sultan Mehmet, 2, 3, 5, 6, 20, 23, 63, 64

Muhammed Hân, 444
Ferâset-nâme, 4
Ferhâd, 230, 303
Ferîdûn, 68, 70, 71, 75, 113, 353, 444
Ferîdüddin Attâr, 15
Fırat, 173
Fil Vak'ası, 61
Filistin, 105, 178, 194, 195, 354, 394
Firâk-nâme, 66
Firâset-nâme, 16
Firavun, 51
Firdevsî, xii, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 49, 52, 53, 57, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 71,
72, 81, 94, 104, 112, 127, 198, 199, 201, 228, 261,
263, 264, 271, 301, 341, 376, 382, 407, 442, 443, 445,
446, 447, 449
Firdevsî, 5, 162, 199, 229, 303
Firdevsî-i Rûmî, 446
Firdevsî-i Tavil, 446
İranlı Firdevsî, 68
Türk Firdevsî, 446
Uzun Firdevsî, 446
Fîrûzec, 153, 154
Fîrûze, 86
Fuad Köprülü, 3, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23
Köprülü, 3, 4
Fuat Köprülü, 4
Köprülü, 4, 6, 17, 19, 20
Fuzûlî, 67
Füsûy, 367

G

Gazâlî, 15
Gazanfer, 179, 274, 285, 289
Gazavat-ı Midilli, 14
Gazi Genek Bey, 4
Gelibolu, 4
Gelibolulu Âlî, 3, 6, 24
Gökçe, 92
Gurâb, 414, 430
Guryâb-ı cinnî, 170, 171
Güderz, 191
Gülistân, 22, 65, 68
Gülistân Tercümesi, 3
Gürcistân, 120
Güstehem, 181, 191
Güvercin, 88, 89, 129, 130, 145, 304, 334, 345
Güvercin, 88

H

Hâbil, 43, 390
 Hâcer-i Sencârî, 277
 Hacerü'l-esved, 48
 Hacı Bayram-ı Velî, 67
 Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi, 21
 Hadâyıku'l-Hakâyık, 16
 Hâfız-ı Şîrâzî, 66
   Hâfız, 66, 67
 Hakanî, 65
Hakâyık-nâme, 4, 20
 Hakîm Agniyânûs, 321
 Halep, 254, 282, 324
 Hamid (Beyliği), 247
 Hamza (r.a.), 102, 339
 Hanzala bin Safvân, 79
 Hanzala bin Safvân, 391
Har-nâme, 67
 Hârûn, 51
Hârut, 77
 Hasan (r.a.), 101
 Hasan Bâil, 42, 173, 174
 Hasan Çelebi, 6
 Hasan Dihlevî, 65
 Hatice, 58, 61
 Havvâ, 42, 44, 46, 80
 Hayâlî, 67
Hayât u Memât, 5, 15
Hayât-nâme, 15
 Hayyân-ı Bahrî, 171
 Hazbuk, 324
 Herkalînûs, 283, 284
 Heyhât Sahrası, 151, 241
 Hitâ, 121, 156, 240, 408
 Hızır, 72, 101, 164, 172, 188, 269, 438
 Hızır Bey, 4
 Hicaz, 44
 Hind, 317
 Hindistan, 44, 81, 82, 84, 85, 87, 91, 131, 152, 156, 157, 311, 316, 399
   Hindistan, 119
 Hoca Kemâl, 104
 Horasan, 4
 Horoz, 89, 114, 129, 215, 244, 315, 344, 390, 428
 Husrev, 101, 230, 269, 387, 403
   Şîrin, 230
 Hüdhüd, 54, 91, 226, 243, 253, 254, 280, 284, 294, 345, 354, 357, 394, 409, 415, 417, 423, 424, 427, 428, 437
 Hümâ, 320, 331, 333, 335, 343

Hürmüz, 72, 102
 Hüseyin (r.a.), 101
 Hüsrev ü Şîrin, 67, 72

I

İsfahan, 437

İ

İbibik, 91
 İblis, 43, 71
 İbn Kemal, 64
 İbrahim (a.s.), 49, 50, 81, 88, 128, 355
   Halil, 345, 355
   Halilullah, 49
   Halilü'r-rahman, 128, 170
 İbrahim Paşa, 21
 İdris (a.s.), 16, 47, 396
 İlyas Bey, 4
İlyas bin Hızır, 3
 İlyâv Şâh, 286, 287, 288, 289, 290, 296
 İmran, 51
 İncil, 24, 38, 39, 57, 139, 164, 262, 434, 443
 İran, 1, 4, 20, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 186, 191, 193
 İrtâl Hân-ı Endülüsî, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 115
 İsa (a.s.), 57, 164, 323
   Mesih, 126, 164
 İshak, 49
 İskender, 64, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 101, 170, 201, 295, 444
   Sikender, 125, 169, 170, 231, 252, 358, 385, 444
 İsmail (a.s.), 49
 İsrâfil (a.s.), 39, 41, 76, 138, 145, 146
   Sûr-ı Sirâfil, 113, 252
 İsrailoğulları, 49, 50, 57
   Benî İsrail, 187, 194, 254
 İstanbul, 4
 İstanbul Arkeoloji Müzesi, 3, 22
 İstanbul Üniversitesi, xii, 3, 9, 15, 20, 21, 93, 94, 95, 463

K

Kabe, 175, 329, 330
 Kabe kavseyn, 139, 266
 Kâbil, 43
 Kaf Dağı, 40, 78, 79, 84, 115, 140, 151, 155, 194, 218, 232, 277, 285, 306, 314, 330, 352, 363, 389, 390, 394, 395, 416, 423
 Kâf Dağı, 184, 211

Kafenderûz-ı Endülüsî, 111
 Kâhir bin Sâm, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173,
 174, 175, 177, 178
 Kahramân, 73
 Kahtân-ı Arab, 285
 Kamkam, 186, 187
 Kamkamu'l-Berberî, 274
 Kamkûl, 292, 293
 Kantâb, 363
 Kantâil, 42, 172, 173
 Kantarûş, 367
 Kanturus, 110
 Kara bulak, 218
 Karaca kaz, 218
 Karadeniz, 128, 342
 Karaman, 247, 284, 287, 289, 291, 292
 Karasi (Beyliği), 5, 247
 Karga, 92, 129, 390, 394
 Karlaguç, 92, 390, 394
 Kartûs-ı Âdî, 179, 244, 250, 282, 289
 Kârûn-ı Pilten, 71, 179, 181, 182, 189
 Kastât Yâşût, 284
 Katip Çelebi, 4, 6
 Kâvûs, 101, 189, 190, 193, 195, 387
 Kaygân (a.s.), 238
 Kays, 274
 Kaysalân-ı Endülüsî, 111
 Kâz (a.s.), 254, 392
 Keklik, 74, 78, 90, 92, 120, 121, 122, 218, 394, 438, 439,
 440
 Kelbe Adası, 91
 Ken'an, 38, 51
 Kerbelâ, 267
 Kerkenez, 90
 Kerkes, 82, 83, 84, 151, 152, 234, 235, 236, 237, 238,
 239, 240, 241, 242, 244, 295, 307, 344, 394, 410
 Dejkâk, 82
 Keşfâil, 174
 Keşfü'z-Zünûn, 3
 Keyhusrev, 230
 Keykâvûs, 73, 193
 Keykûbâd, 73, 105, 179, 185, 186, 187, 188, 189, 190,
 191, 193, 255, 256
 Keyûmers, 68
 Keyûmerz, 193
 Kınalızade Hasan Çelebi, 3
 Kıssa-i Midilli, 14
 Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm, 18
 Kız kuşu, 218

Kızıldeniz, 51
 Kisrî, 101, 102
 Konya, 306, 321
 Kubâd, 179, 182, 185, 188, 191, 195, 248
 Kudûs, 52, 54, 72, 254
 Kuga, 92, 394
 Kuğu, 218, 220, 222, 223, 224, 225, 305
 Kûh-ı Billûr, 170, 175
 Kûh-ı Semâvat, 177
 Kuknus, 41, 75, 81, 82, 131, 132, 133, 135, 136, 138,
 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 208, 210, 211,
 212, 213, 214, 252, 253, 254, 271, 272, 273, 274, 277,
 280, 281, 283, 284, 294, 305, 307, 308, 325, 326, 333,
 345, 357, 397, 398, 408, 409, 415, 423, 424, 427, 428,
 430
 Âlem-i kuknûsiyye, 82
 Kum kuşu, 218
 Kumru, 92, 295, 374, 390, 394
 Kurân-ı Kerim, 21, 24, 37, 43, 44, 46, 50, 52, 58, 59, 60,
 61, 91
 Furkan, 139, 262, 443
 Kureyş, 58
 Kutadgu Bilig, 86
 Kutb-nâme, 14, 16, 23
 Kûnhü'l-Ahbar, 3
 Küre-i Nesim, 214, 216

L

Laklak, 92, 218, 305, 308, 345, 390, 394
 Latîfî, 3, 4, 5, 6
 Leclacı Kamil, 16
 Leclac-ı Kamil, 350
 Levh-i Mahfûz, 39
 Leylâ, 261
 Lokmân-ı Hakîm, 24, 37, 47, 53, 55, 71, 74, 86
 Lokmân, 117, 128, 136, 154, 155, 166, 214, 216, 231,
 239, 240, 242, 244, 251, 254, 255, 272, 273, 280,
 291, 296, 297, 298, 309, 316, 317, 320, 321, 348,
 350, 351, 354, 357, 389, 391, 393, 394, 398, 407,
 409, 420, 439
 Lokmân bin 'Âd, 342
 lorı, 295
 Lorı, 85, 90, 157
 Kâsirü'l-izâm, 85, 90, 157
 Mükellefe, 90

M

Magrib Deryası, 86

Mahâtââyil, 143
 Maîn Denizi, 40, 140
 Malatya, 218
 Manisa, 6
 Manisa İl Halk Kütüphanesi, 9, 10, 19
Mârût, 77
 Matrûş-ı Cerrâh, 376
 Mecnûn, 261
 Medine, 236, 254, 345, 389
 Medyen, 51
 Menteşe, 292
 Menteşe (Beyliği), 247
 Menûçehr, 74
 Merâhim-i Bahrî, 171
 Merdas, 70
 Merrîh, 102, 112, 113, 182, 194
 Meryem, 57
 Mescid-i Aksa, 54
   Mescid-i Kuds, 330
 Mısır, 17, 38, 50, 51, 72, 246, 254, 278, 282, 285, 295
 Midilli adası, 14
 Mikail (a.s.), 39, 40, 138, 140, 142
 Mikdad, 254
 Mina, 318
 Mirkâtü'l-Edeb, 66
Mîzânü'l-Edeb, 66
Molla Firdevsî, 3, 22
 Molla Gürânî, 63
 Molla Hüsrev, 63
 Molla İlâhî, 4
 Molla Lütîfî, 64
 Muâviye, 61
 Muhammed (a.s.), 37, 39, 40, 41, 44, 57, 58, 59, 60, 100,
   126, 136, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148,
   164, 184, 199, 229, 265, 294, 303, 389, 400, 434
   Ahmed, 100, 104, 126, 128, 130, 140, 142, 144, 164,
   184, 199, 208, 231, 244, 267, 291, 345, 373, 404,
   405, 434
 Kasım, 126, 145, 199, 229, 404
 Mahmud, 100, 144, 164, 229, 262, 404
 Mustafa, 100, 126, 132, 135, 136, 138, 139, 141, 143,
   144, 145, 146, 156, 163, 164, 168, 175, 180, 193,
   195, 200, 203, 212, 214, 216, 219, 222, 229, 230,
   233, 239, 242, 249, 250, 252, 253, 258, 259, 265,
   270, 276, 279, 282, 292, 294, 307, 333, 336, 340,
   341, 348, 354, 366, 371, 374, 392, 397, 399, 400,
   443
 Muhyiddîn-i Arabî, 15
 Musa (a.s.), 38, 51, 52, 164, 229, 345, 355, 392, 393
 Münazara-i Seyf ü Kalem, 3, 5, 6, 15, 16, 17, 19
   Seyf-nâme, 17

Münih Kütüphanesi, 17
 Müsellah-nâme, 16, 17

N

Nabtış, 86, 204
 Nağmââyil, 41, 136, 138, 146, 149
   Na‘mâ‘â’il, 216
   Na‘mâ‘âyıl, 136
 Nasen, 214, 254, 392
 Nâsırü’d-din-i Tûsî, 18
 Necâtî, 1, 64, 67
 Necm, 100
 Nehr-i Nuḥḥâs, 237
 Nemrud, 49, 128, 355
 Nerges, 303, 316, 317
   nercis, 316
 Nerimân, 75, 183
 Nesrân Taşı, 82, 83
 Nesr-i tâyir, 236
 Nil, 51, 173, 218, 220
 Nizâmî, 66, 104, 165, 404
 Nizamiye, 65
 Nuh (a.s.), 238
 Nuruosmaniye Kütüphanesi, 17
 Nuşirevan-ı Adil, 16

O

Orhan bin Kenek, 3, 15
Orhan Çelebi, 3
 Osman (r.a.), 101, 267
 Osman Gazi, 4
 Osmanlı Devleti, 1, 5, 14, 62, 63, 64, 65, 68, 86, 88

Ö

Ömer (r.a.), 60, 61, 100, 199, 266
   Faruk, 60
Ördek, 92, 218, 394

P

Pehlevân-ı Şeddâdî, 179
 Pend-nâme-i Eflâtûn, 21
 Pîl-ten-i Âdî, 181
 Pişdâdiyân, 69, 70, 71, 73, 74

R

Ra' d bin Berk, 285
 Rıdvan, 80, 127, 147, 185, 304, 443
   Rıdvan, 407
 Rodos, 63
 Rub' -ı meskûn, 131, 132, 147, 148, 149, 150, 169, 354, 444
 Ruh kuşu, 254, 295, 308, 345, 356
 Rukiyye, 61
 Rum, 101, 113, 243, 245, 254, 270, 345
 Rus, 179, 204, 342
 Rüstem, 68, 75, 101, 112, 113, 179, 180, 181, 182, 184, 192, 193, 364

S

Sa' dî-i Şirâzî, 22, 230
 Safvân bin Afvân, 274
 Saka, 87, 88, 311
 Sakarmeke, 218
 Saksıkan, 120
 Sâm-süvâr, 42, 73, 74, 75, 77, 166, 172, 179, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 193, 201
   Sâmisüvâr, 178, 182, 183, 185, 186, 187, 189, 192
   Sâmusüvâr, 172, 173, 174, 177, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 193
 Satrañç-nâme, 5, 6, 16, 18, 19
 Sebe, 54, 91
 Sehâb (Adası), 323
 Selmân-ı Savecî, 66
   Selmân, 104
 Selvâ, 320, 323, 324, 325, 326, 331, 333
 Senâî, 65, 66
 Serbâ Rûsîl, 274
Serendîb, 44, 87, 390
 Serhân, 247
 Sidretü'l-müntehâ, 139
 Sidretü'l-Müntehâ, 39
 Silahşor-nâme, 17
 Sîmurg, 30, 43, 45, 71, 78, 79, 82, 84, 87, 89, 92, 117, 118, 119, 120, 121, 128, 130, 131, 194, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 232, 242, 243, 244, 249, 251, 271, 284, 304, 305, 306, 307, 308, 313, 314, 315, 325, 326, 333, 334, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 350, 351, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 388, 389, 390, 391, 394, 396, 397, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 423, 424, 425, 427, 428, 430, 431, 432, 435, 437
 Sîmurg-ı Ankâ, 128, 354

Sîmurg-ı Kâf, 117, 131, 219, 222, 242, 243, 314, 327, 346, 351, 353, 407, 409, 411, 428
 Sîreng, 79
 Sise, 16
 Sitem Hân-ı Endülüsî, 111, 364, 368, 382, 383
 Sivas Kalesi, 251, 253
 Siyâhî Cihân-gîr, 183
 Subaga, 277, 295
 Sultan Bâyezid (Sultan II. Bâyezid), 5, 14, 23
 Sultan I. Murat, 4
 Sultan III. Alâaddin Keykubat, 4
 Sultan Öyüğü, 4
 Sultanönü, 247
 Sungur, 92, 295, 342, 394
 Süglün, 215, 218, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 325, 326, 331, 333, 334, 345
 Sührâb Şâh, 245, 254, 274, 278, 309
 Süleymân (a.s.), 16, 35, 104, 105, 114, 116, 118, 119, 122, 125, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 145, 146, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 165, 166, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 181, 184, 185, 190, 194, 195, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 224, 226, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 258, 259, 260, 261, 264, 270, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 287, 289, 290, 291, 292, 294, 296, 298, 299, 304, 306, 307, 308, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 331, 333, 335, 336, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 350, 351, 354, 356, 358, 360, 371, 372, 378, 388, 389, 391, 393, 394, 396, 397, 398, 399, 404, 407, 408, 409, 415, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 437, 438, 439, 440
 Süleymaniye Kütüphanesi, 14, 15
 Süleymân-nâme-i Kebîr, xii, xiii, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 23, 25, 26, 28, 30, 33, 34, 38, 44, 47, 49, 51, 52, 53, 56, 58, 59, 60, 62, 64, 66, 67, 68, 73, 75, 78, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 94, 263, 270, 446, 447, 449
 Sürh-âb Kalesi, 110
 Sürûşe, 317
 Süryânî, 342

Ş

Şâhbâz, 204, 205, 208, 214, 216
 Şahin, 86, 153, 185, 188, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 214, 215, 234, 394, 410
 Bâz, 204, 205, 343, 350, 376, 377, 390, 407

Laçın, 86, 90
 Şunkar, 86
 Şahkulu İsyanı, 64
 Şam, 218, 254, 309, 324, 345
 Şeddâd bin Âd, 249, 309, 345
 Şeh-nâme, 2, 62, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 78
 Şehzade Cem, 63, 64, 69, 70, 71, 230, 273, 294, 356, 358,
 425, 427
 Şehzade Korkut, 4, 14
 Şehzâde Mustafa, 63
 Şemsettin Sami, 4
 Şerâfeddin Mûsâ, 3
 Şerh-i Hadîs-i Erbaîn, 22
 Şeyh Abdullâh-ı Îlâhî, 4
 Şeyh Îlâhî'nin, 20
 Şeyhî, 67, 104
 Şeytan, xii, 39, 42, 79
 Delîl, 314
 Denîs, 314
 Hannâs, 314, 345
 Hâris, 42
 İblîs, 43, 93, 99, 143, 248, 249, 313, 314, 315, 345,
 346, 356, 358, 360, 388, 407
 İhdinâs, 314
 Kenes, 314
 Keyevüm, 314
 Mısrât, 314
 Mîs, 314
 Pîs, 314
 Racîm, 43
 Sırsâd, 314
 Vesvâs, 314, 345
 Vîs, 314
 Yuves, 314
 Zulîl, 314
 Şiraz, 65
 Şît (a.s.), 47
 Şîs (a.s.), 345, 390

T

Tâ hâ Suresi, 100, 262, 266
 Tâcizâde Câfer, 64
 Tahmurâd, 168
 Tahmurs, 69, 73
 Taif, 61
 Tâif, 235
 Talgıç, 218
 Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr, 16
 Tanûl-ı Asferî, 277
 Tarsus, 243, 244, 351

Tavus, 45, 46, 80, 81, 82, 117, 118, 119, 120, 129, 171,
 213, 218, 224, 242, 295, 304, 305, 319, 326, 333, 334,
 335, 336, 343, 344, 345, 346, 351, 356, 357, 390, 394,
 397, 398, 399, 400, 401, 407, 408, 415, 418, 419, 429
 Tecnisât-ı Süleymân [u] Belkıs-nâme, 16
 Tecnisât-ı Süleymân u Belkıs-nâme, 19
 Teke (Beyliği), 247
 Tercüme-i Câme-şûy-nâme, 18
 Tervihü'l-Ervah, 66
 Teşhîsü'l-İnsân, 20
 Tevrat, 24, 38, 52, 139, 164, 262, 434, 443
 Tevrît, 292
 Timur, 4, 63
 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, xii, 8, 9, 10, 11, 12,
 13, 17, 93, 94, 447
 Tûbâ, 127, 424
 Tubba' bin Asda, 188, 254, 295
 Tuffâh-ı Asferî, 114
 Tuhfe-i Nâilî, 3
 Tunca, 63, 367
 Tunca Nehri, 63
 Tûr Dağı, 51, 52
 Turan, 191, 193
 Turna, 92, 218

T

turna, 185, 215, 394, 413

T

Turrâc, 89, 218
 Turrâc, 132, 177, 319
 Tûs, 102
 Tûtî, 91, 177
 Bebgâ, 91
 Dudu, 91

U

Ukkâb, 43, 84, 85, 86, 87, 154, 155, 156, 157, 158, 205,
 207, 208, 215, 232, 235, 345, 411, 416
 Bürküt, 84
 Nesr, 84
 Tavşancıl, 84
 Umman Denizi, 87, 110
 Uyâser (a.s.), 254

Ü

Ümmü Gülsüm, 61

V

Velâyet-nâme, 21
 Veliyyüddin Efendi, 66
 Veyl (tamusu), 176
 Visâli, 64

Y

Yâ sîn Suresi, 5, 100, 262, 266
 Yahûsâfât, 274
 Yahya Bey, 67
 Yahya Paşa, 64
 Yâkub (a.s.), 50, 51
 Yavuz Sultan Selim, 3, 5, 23
 Yehûyâdâ, 186, 188
 Yemen, 83, 235
 Yezîd, 248, 267
 Yıldırım Bâyezid, 4, 267, 427
   İldırım Han, 372, 444
 Yunan, 244, 246, 247, 248, 252, 271, 274, 279, 280, 281,
   282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292,
   295, 296, 306, 351, 353
 Yûsuf (a.s.), 50, 51, 270

Z

Zâl, 78, 184
 Zâtî, 64
 Zeberced, 42, 174, 208, 397
 Zebur, 24, 38, 52, 139, 164, 262, 292, 443
 Zeliha, 50, 51
 Zemzeme, 26, 107, 115, 360, 376, 378, 381, 387
 Zenbilli Ali Efendi, 64
 Zerrîn (Şehri), 171, 398
 Zerzûr, 116
 Zeyd, 362
 Zeyneb (r.a.), 61
 Zeyneb Hâtûn, 67
 Zûpîn, 181, 191, 193, 255
 Zühûn (Dağı), 84, 85
 Zülfikar, 61
 Zülkarneyn, 72, 78, 170
 Zümürüd, 398
   Zümürüd, 132, 139, 175, 312, 399
   Zümürüt, 139, 141

TIPKI BASIM¹

34. Cilt

¹ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. Y. 9884’de kayıtlı olan nüshadır.

کورد ميسنيد يا دشاهل طوبى الذي اوزر سز کورد کورد على ايمه ميوزر کورد سندر
 اکتون بون و فغارده درو بسا دل قدير نان و نکت جسي بلابون بلا کورد اورد
نظم کوردن فتوحه من فرمان ملک کان و نکت حقير هسان
 بختل جري شاهين بلابنج بود ز غيب اعلال کرمجان باوشاهل که عزت ايجل
 الی خا فوا غلبه قبا بان **نظم** حکده قلیبه و دخی با سلیمان ارجی بو کمر
 شهاب ازل کورد دخی دخی سوز اولمانا اک کرم هسان دخی بجا اول کرم حظه قور
 نوزده سندن بلکن جقر واکر بلکان ابله فارلوزسه دخی سونل نوزده سندن دلوجه
 طوغان جقر واکر دلوچه طغانه فارلوزسه کولک کج مثال فرخ دخی جقر بن بچسول
 کرم دخی بجا اول دان ایلما اریک ان حفظ فلما باد شاعر قتن دخی مراتب اولیا کل بید
 بزوه عقاب جسی کورد دخی بزرگ کندن غریبه طبع اولمان **نظم**
 زیه کرم و ده عقاب جک دخی بجا محبه و بزهر صا این و جی و زین و غیره مار و زور
 بال اولان اولوز و با ابقا **نظم** حکم قلیبه عقاب شاهین حقیق بود جله جلد
 فلجان شاهین دخی دویوب عقاب شه بدلوب ددی کرم **نظم** که انضی
 بارحه ایتک من کلمه بعضی سلمه ای قناله سن غول جی فرشله دینک سول حقله
 و مشلر ز کور لسان احق در نا کج کرم کابل بر کبیه طعن اینه اند کرم دخی جقر احق من جقر
 جسی احمد و زرع عقاب در اوله اوله قابل کلمه جقر بن احق که کرم دوسه مطوق
 سندر بن اول شاهان که جمیع مرغاولت شکار این لندنا لانه و کسسه از نون یاد ز
 و سطلین اولوز دخی اولمانه و مزاد اولت کورد بولوی اکادم **نظم**
 سندن اکره ایلک طوق ارجی اولان جی مراد ارجی جله فوشل جرج سمل اولان که
 و دویوب عقاب اولوز قلیبه **نظم** حکم قلیبه عقاب شاهین بود جله مزاره اولان
 احرار شهبان سلیمان حضرت علیه السلام نلوب ددی کرم با شهبان جسی سول

مقصودک ناز سله کور لوم و بیک خضار **نظم** و روبر ددی کرم با سلیمان عقاب
 جسته عی کرم طوطی عیسان قل لمرطغان جسنولک کلب الکت سنکا بین الماسون کرم کورد
 هلاک ایتون ددی سلیمان حضرت دخی ددی کرم با عقاب سن ندرین بیک عقاب جسی عقاب
 و روبر ددی کرم با سلیمان مثل زبانی البی و البی اکیس بله نوظلر و روبر ناسی برضعیف
 فخری و روبر بیکار ابد بر دخی و روبر بیکار ابد روز اول اول ددی کرم با سلیمان بوند
 الوزر شکار نولوز سلیمان ددی کرم با شهبان سن ندرین بونسه اولدن ان کورده وارشر
 بن اقی دفع ابراهیم ددی شاهین ددی کرم با سلیمان ابدی فوشلر کرم با سلیمان بیکار و بیکار
 بوند بوجه اوجرم و بوند شکار بازم ددی سلیمان ددی کرم با سلیمان کورد کورد اول کورد
 فلکن کن سندن ببولوک فوشلر و در اول فوشلر دن کما فنی کورد بیکار کورد
 کما اللیسان فوشلر کورد بختلر زابن کرم ددی عقاب دخی و شهبان دخی مراد ارجی ارجی
 اوجوب کیدی فلک عزم انور **نظم** اوجوب کیدی کیدی ل
 ارجی جرحه عزم بولور اوجوب و بر صلاکت خان اولان احم نادر که دین بندی ل
دایستان فتنوس و سز کرم اوست حکم قلیبه سلیمان نظر سندن
 جی کرم عقاب لا شاهان اوجوب بلکه کرم کیدی لند سلیمان حضرت علیه السلام فتنوسه دویوب
 ددی کرم با فتنوس سولک صفا سورد و کلمه طوز کرم عقاب اول شهبان اورتا کورد
 نفلت و بری رابله العظیر لطف اولوز دن بیه سز کرم کشتی بیان الکل و کلمه ارجی ارجی
 بجه اجدل کلمه ددی فتنوس فنی دخی ججاب و روبر ددی کرم با سلیمان بن ناکول
 قوی کورده م بر تاج کون اول واحد طوزم شکار اولان کلمه ابد اوجوب طلمات اچ کورده
 بید کون طلمات اولوز بوزوم بر کاهه دخی کلوت ابد که طلمات اچین شوق و بر کوشن من
 دخی بکی بوزور کون کوا بر صوف کوریدی شاه اولوب کورد اوله عالمه کورده که بلان طلمات
 جوتب اول کرم اول طغان بلوز بکن اول طلمات و بندن بر طغان بئش حرم صان سزوی عا حاکم کورد

اما کرم رجب مثال یکی بر اولوز شعله و بر اولوز دیند بر صوجوب رکان اولوب
 اقر اولت کرم صاندر کرم طلمات اچین اولت ارجی کرم کیدی لند اولن اچیند اولوز اولوز کرم
 آب حیات دزد دخی عیله کانه قنار بولوب اقدم اول صولت کتارنه ادم فوندم اول
 بالفکر دن کرم کورد طوزوم اول فوز و بالکون بری بوی کرم کرم اچینه طالی بودم جی کرم اول
 فز و بالی کرم صولت اچینه طالی و بخت دخی جانلدی بوزیک انشادی حقه حقه کرم کورد
 اول صودنه اچیدم غل غلوب اچینه دخی کرم **نظم** بزیقین ادم ادره و عیله اجات
 و شایقین بدن بولور کرم کرم حقه مست اچیدم اوست کورم غم اچین صبر همت
نظم حکم قلیبه دخی با سلیمان جی کرم ارجی ارجی صون اچیدم بر تاج کون ابد
 طوزوم دخی بون اوردن قنار اچیدم بیه عول کرم کرم کرم بیدی کون اوجوب بر کاهه دخی کرم
 کوردم که اول عالمه زور و قوم و زجوه لوز شایق اری قیلان صنت قنار کرم اری مان و ش
 و کوروی حمله طوق شهابه بکر اخلری سنازه و دغلی جی بکر اوزر لند کرم کرم کرم
 والاندین برسیا بونوزری و جرحه بکی کور کرم قیلان کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 ارقری بالف ارقری بکی و ارقری ارقری بکی و ارقری ارقری ارقری ارقری ارقری ارقری
 و جسی سول دخی جسی حقه دخی بر و فرغ ارسلا فرغ کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 فوز فغ شکر بز بر ارجی جیدال ادره صولت جی کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 ادری بر زان عوا اولوز ندره شوق قلم جات ادری بولوی بولوی کرم کرم کرم کرم کرم
 دخی اکبرین اولوز دویوب اولوز یا قوب اولوز اولوز کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 بشوزوب بیدی کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 بوجب حلقه جی کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 بکر اشل اچینه حلقه جی حلقه کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم

اچینه مخلوق اشد بیل اولان لاشریک و لا تطهر ولا یتام لاهوت و کرم لاد انام
 نیله دویوب اچیدم خالقه رزق و دین اول کرم و لایه ایشوسوی سلبون فتنوس
 اولدی سکن و صلا و شوق **نظم** حکم قلیبه فتنوس فنی ایه و بیک سلیمان حضرت
 علیه السلام جسی ابدن **نظم** ادوب ددی کرم با فتنوس فنی کرم کرم کرم کرم کرم
 که لاک اولدی باقی قلان فوشلری قنار اولوز و انا اولت حالی تیار دی ددی فتنوس فنی
جواب و روبر ددی کرم با سلیمان جی کرم اول فوز کوردم اوجوب کرم کلون بیکله
 دخی بیدم که مغرب و با سولک سزجیدی کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 که طول کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 اچیند بولک صتا حاور دخی کرم کرم اولاد دیم بن بونزه بکن با سلیمان امان ان کوردم کرم کرم
 بونزدن برقر بولوت قیدی کرم کرم بکر کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 در اولوز اولوز بر ساقان صکر کولت بونزدن مغرب کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 بولوت دخی و روبر کرم کرم اولوز کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 اک کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 کیدی بریمان کرم اول بولوت لر طایفه کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 جسد کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 اچیند دخی کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 قال صر طایفه اول طایفه کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 اول عظیم کورده قنار اچیدم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 بولم بلا کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 آب حیات بولور اچیدم اتم که تا قیامت کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم
 صکر اقامه ادری کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم کرم

حقه لا ياتي طاعة في بلد اول
 ما جاد في جميعه ورجاله
 ذنوبه من دورها في كل
 ما سويين بجهته اي حيا
 فاني ترك اهلها في بلد
در بيان خیر از خبر من كلام فردوسی
 حمله خلقه رزق و در اولاد
 طاعتش بر بندگیه سبلاوند
 عمره از ان بوله ارمایه اجل
 در لود زود داستان کس سبلام
 کوفی اربابک طاعتش جمع
 فاخته را که ابروی بیاید
 بلیغی خرا تا نیاورد شکر
 احد و محروم و قایم حرق
 آید ای که شیشه حق التبر
 انبار حق ارباب الامام
 و در صلوات مصفا بانه قال
 چون جهان آری نهاد روز و اولاد
 بیج عقوبت چون بهر با به اولاد
 زلفه اید و صبا لافته و در اولاد
 تا بخیر و نوری از اناده در اولاد

عرب اولاد تقی بنی تازی اولاد
 قرب حقه با برین ایصال
 حقا اهلک عشق طاعتش
 جایزه و بر اولیا کما مقام
 تا اولاد حقه دار التبر
 حقه منت حاله اولاد
 اولی نور القدر طهر جملی نام
 تر و نظیف خوش مصنوع ملک
 شاه سلیمان و دم احبابه
 و کارک اولاد که سبغ
 قبله لرزه و چون خبری عطا
 ای صد فتنه در وین کاندو
 حضرت موصافین با اولاد
 کلا حبیبک مصفا اولاد
 عوفی فرقه و سکر ایدی کام
 کرد زین رحمتین و اولاد
سلیمان نامتک به بنی خلیفان ذکرین در
 خامه صحن سانی سلیمان اولاد
 اول طاعتش و کار اولاد
 خیرین در جهان اولاد
 کوزون حقه کبلا ملک طاعتش

عرب اولاد تقی بنی تازی اولاد
 قرب حقه با برین ایصال
 حقا اهلک عشق طاعتش
 جایزه و بر اولیا کما مقام
 تا اولاد حقه دار التبر
 حقه منت حاله اولاد
 اولی نور القدر طهر جملی نام
 تر و نظیف خوش مصنوع ملک
 شاه سلیمان و دم احبابه
 و کارک اولاد که سبغ
 قبله لرزه و چون خبری عطا
 ای صد فتنه در وین کاندو
 حضرت موصافین با اولاد
 کلا حبیبک مصفا اولاد
 عوفی فرقه و سکر ایدی کام
 کرد زین رحمتین و اولاد
سلیمان نامتک به بنی خلیفان ذکرین در
 خامه صحن سانی سلیمان اولاد
 اول طاعتش و کار اولاد
 خیرین در جهان اولاد
 کوزون حقه کبلا ملک طاعتش

عرب حقه با برین ایصال
 حقا اهلک عشق طاعتش
 جایزه و بر اولیا کما مقام
 تا اولاد حقه دار التبر
 حقه منت حاله اولاد
 اولی نور القدر طهر جملی نام
 تر و نظیف خوش مصنوع ملک
 شاه سلیمان و دم احبابه
 و کارک اولاد که سبغ
 قبله لرزه و چون خبری عطا
 ای صد فتنه در وین کاندو
 حضرت موصافین با اولاد
 کلا حبیبک مصفا اولاد
 عوفی فرقه و سکر ایدی کام
 کرد زین رحمتین و اولاد
سلیمان نامتک به بنی خلیفان ذکرین در
 خامه صحن سانی سلیمان اولاد
 اول طاعتش و کار اولاد
 خیرین در جهان اولاد
 کوزون حقه کبلا ملک طاعتش

تدردی سلیمان حضرت علیه السلام بیکه و بیکت ملک موقل جرات و دروب
 در کبری سلیمان **نظم** جمله مرغان ناکه و سیه بیوتی
 باد و سیر انار حقدن م غدا
 جمله حقی ذکر ابرو صیغ نام
 انسا کر فادولاز علو بر
 بعضی بی و لیا سبحان بک
 یا سلیمان ای وین و مرغ و در
 ذکر حقدن حال ملک با کفان
 شکر کبریا تر نایح و سلطنت
 در وصلات سبحانی مصفا
 یت سلیمان حضرت علیه السلام **سؤال** فلور دی و کبریا ملک بوا کوفی عفا بالا
 شاهین کوردی عقاب کوردی هلاک اولینا ما کدر شاهین کوردی فیک زخم و فوف اولاد
 ذکرک منت محراب شکل و دردی و کبر شاهین اید فلک بو زدن اغنا ابو کوردی
 بنام دردی اولت اصلی در بیک ملک موقل **جرات** و دروب دی و کبریا سلیمان
 قتی قی کبریا سبحان او نشا حقی قالی اکا خشم اید طور و دروغ سولمان اشفا یعنی اولاد
 سفلیا تنه فلور مکر اول و فتن سلیمان او تدریدی اولاد کوزه لور دردی موقل الهی اولاد
 اولاد بیکت سلیمان حضرت علیه السلام کورین عیان و خاق کورین عیان کبریا اولاد
 و دروب اول قوی کوردی کور ستر دی و ملک موقل کور و جاک نید کوی بلدی فو لغنه سلیمان
 اگدی اول قوی همانا که تسبیح اولاد و یوب بر دن طوری فاک اولاد کور کوی کور کور
 اوجب قناد اوجب بوزن ایدی لیه و ان ایدی کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 اولوب کندی سلیمان کوردی عجب ایدی بلدی کور اولاد و دردی فو شلور و دروب کور کور

تدردی سلیمان حضرت علیه السلام بیکه و بیکت ملک موقل جرات و دروب
 در کبری سلیمان **نظم** جمله مرغان ناکه و سیه بیوتی
 باد و سیر انار حقدن م غدا
 جمله حقی ذکر ابرو صیغ نام
 انسا کر فادولاز علو بر
 بعضی بی و لیا سبحان بک
 یا سلیمان ای وین و مرغ و در
 ذکر حقدن حال ملک با کفان
 شکر کبریا تر نایح و سلطنت
 در وصلات سبحانی مصفا
 یت سلیمان حضرت علیه السلام **سؤال** فلور دی و کبریا ملک بوا کوفی عفا بالا
 شاهین کوردی عقاب کوردی هلاک اولینا ما کدر شاهین کوردی فیک زخم و فوف اولاد
 ذکرک منت محراب شکل و دردی و کبر شاهین اید فلک بو زدن اغنا ابو کوردی
 بنام دردی اولت اصلی در بیک ملک موقل **جرات** و دروب دی و کبریا سلیمان
 قتی قی کبریا سبحان او نشا حقی قالی اکا خشم اید طور و دروغ سولمان اشفا یعنی اولاد
 سفلیا تنه فلور مکر اول و فتن سلیمان او تدریدی اولاد کوزه لور دردی موقل الهی اولاد
 اولاد بیکت سلیمان حضرت علیه السلام کورین عیان و خاق کورین عیان کبریا اولاد
 و دروب اول قوی کوردی کور ستر دی و ملک موقل کور و جاک نید کوی بلدی فو لغنه سلیمان
 اگدی اول قوی همانا که تسبیح اولاد و یوب بر دن طوری فاک اولاد کور کوی کور کور
 اوجب قناد اوجب بوزن ایدی لیه و ان ایدی کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 اولوب کندی سلیمان کوردی عجب ایدی بلدی کور اولاد و دردی فو شلور و دروب کور کور

عرب حقه با برین ایصال
 حقا اهلک عشق طاعتش
 جایزه و بر اولیا کما مقام
 تا اولاد حقه دار التبر
 حقه منت حاله اولاد
 اولی نور القدر طهر جملی نام
 تر و نظیف خوش مصنوع ملک
 شاه سلیمان و دم احبابه
 و کارک اولاد که سبغ
 قبله لرزه و چون خبری عطا
 ای صد فتنه در وین کاندو
 حضرت موصافین با اولاد
 کلا حبیبک مصفا اولاد
 عوفی فرقه و سکر ایدی کام
 کرد زین رحمتین و اولاد
سلیمان نامتک به بنی خلیفان ذکرین در
 خامه صحن سانی سلیمان اولاد
 اول طاعتش و کار اولاد
 خیرین در جهان اولاد
 کوزون حقه کبلا ملک طاعتش

وآردی همچنان اوقی ابدی نطقه دهنه باغنه فارشدردی چی اوب کلدی بدی کز مازمزه
 بوسمی اوزا باغی ادم دی امی سوزنک خوش اولاسن زمزمه فره کوی اچی
 ابدی نه بسون دزغنه فی ایش از اندی آندن عکنکع ایشی بازمزمه بولیا سناک
 جعفر غلبر فره ففتا کز کک کک سنک از نیکا باغ دز و سیک ففتا ناک باغ
 اولاز زمزمه دخی ففتا ن جعفر دی عکنکعک برا سکی ففتا نی و آردی فی کوردی
 و اول دزغولواچی زمزمه نولک کوه سنه سوزدی محکم کز ایله اودی زمزمه اه اندکجه
 صبر فغیل اجد و غنه غناغل بازه اجه سینه اولک از ددی بر بر اول جیوی بازه لریک اجه سوزدی
 سوزیکر دکده لک برن و سینی آندن عکنکع ایشی بدی باغ سنک سون
 ناکر باره لولک اکر کله بر زیات کور ووردی آندن زمزمه با ندی عکنکع
 دخی زمزمه باشن بدی بوردی بوردی بوردی اول اول جوتانی اوب ایان کوردی
 کلوب اوده سنده یا تپی آندن وارن ماک آسنوه حکایت ابدی کک ایشی کک ایشی
 بیون بونه کز سیدک بدله عکنکع ایشی بارن کک کورم باشن کسوب بیون
 اولاسو شکار زرد زنده و ره بدی بوردی کور دخی زمزمه محکم بوردی اولاسن
 بر کله اوبونه و آردی اوشدی کوردی باغ جبهی اعضاسته سکوب کتد و بر عذاب
 و بر شکر اول دو کک ایشی کک کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 کالین سوزیکه کوردی کسوب کسوب کسوب کسوب کسوب کسوب کسوب کسوب کسوب
 بلد کور بولسین بدن عکنکع عینار من اول عینار من اول عینار من اول عینار من
 تحسین بلبل اوزن لیب **نظم** کور عکنکع کسوب عینار من
 ضد ایزیک ایشی لادار من آبی بکار و کماسه دیو جبهه فلتا غولواچی بکار من
نیکه بی آسنوه و سلیک اشد لوب ففتا جتک او سست
 حکم و نطق بولک بونه آتا کور بوزم ففتا زان جاب اول که دشمن جرسه کلن کور

بری نه مقابل ووب طور مشردی صباح اولغه کوزون اوز مشردی ناکر اوب
 کجه کجوب دون سورب علی السباح اولوی کسب نوری بکه جمان سلیک فانک
 قنا طوبی ایشی دشمن جرسه چی املوا سنه سوزا اولک طبل عک کجوب کسوب جرسه
 جلوب صف والای باغلب مقابل مقارن طور شد اوز ماز اول فیه اوز شد و مع الفیه
 اندوس شاهیه جیش اشد سلیک اوب کوز کز بوزیک دمو طونواهن و رک لومید
 ساجیه در بای جوشان لپن بر بریه قسوب قانسوب جتک طوز کوز سولیکم ات
 سلی اذخو بی بری بره قارشدی طبل نقاره لک کولک کور کوی کور لیدی
 سوزا و فیتو کور اچل اوبن اولدی فلیک شیلدی و اولغل شیلدی و سوزا لفظ کور لیدی
 نون لقا نلزد و بلده و سلیک کجوب جفتشمه سی د لا و لک سوزی بفر مخرج بر کسوب
 بواکه لشکر سلطانی سواش ایدم ادم قانندن طاع طاشی نقاره و باشی قوله بولدی
 کاکه جتک اینه اوبال آند لوسی اول اول لوسی بی اشد بھلوانی عتاب اشد بیه
 طوشل سوزب و لشد لرست اذره کای سوزی نه حمله قلشه لرتا جتک کور اوبال له
 عتاب بر ابر اول لعتاب قایوب برف و ش قایوب بون ایه اوبال له حمله فلی اوبال
 قلکان بر اوبال سغ و کز عتاب کوز له حمله فلی اوبال اول بھلوانی ذال
 کندنک کوز بیه عتاب کوزن دخی مع ابدی بول فیه حمله فلی اوبال
 دخی مع ابدی جتک کوزت اوبال له دکدی بر بوزخا نه سونی سالی سگونی قولت
 ساروب عتاب حمله ابدی بک دوز له عتاب اول بھلوانی افراسیاب مع ابدی آندن ابرال
 فلی لکه اوب اوردی عتابی دبر طوب جالی عتاب باش قاجری فلی ایشی بر اشد
 و لکن عتاب اباخی اوزر نه طوردی فلی ال اوردی اوبال له دلا کز آندن اینه
 باشن کسوب جری باشی باسه آتا کز عتاب ففتا ففتا ایشی قطاب ایشی کوز بولک
 ناکمان ففتا سندن ارب دبر طوب بعهه اکسیر جالی و بکن عین نقالی کای

طوب ایشی کسبی ففتا سناک کلدی اوبال ایشی کورب دوب جملای اشد
 ایلک جالب بیکر جبار ساندی ایه دلک ایه بولدی قطاب و بقدی اوبال اشد
 اوب باش کسبی جری باشی باضدی فلت ایشی عاکه باسدی **نظم**
 بجه بک بیلوا اشد فی جرح ناکه صاب ابدی عیشی فلی بی باشلوا اولک باشلوسن
 اوبال ایشی بیلوا سلی **نظم** حکم و نطق اوبال
 جمان و سوزن اوبال اولک کسوب فلی اول بھلوانی روز کاری حالک و بفرنی
 جاک و سوزن حالک ایدم جی اشد سلیک ایشی قانی اندوس ملکی سناک اولوب
 ساندی آندن بی اشد بھلوانی بون بون فر اولغه کسوب کسبه سانیغ زنت
 صف شکر ماز و زرخش سوزب مده ایه کدی جولان اوردی اونه عطر و ش بزلار کدی
 فلی جکوب اوبال اشد اوزر نه بوردی فره بولت مثال عینه ال اوردی فضا و قدر و ش جری
 کچی ایشی اوزر نه فاللهب اوبال له فلی اوبال قلکان بر ابر طوبی و بکن فلتا ن
 چه لاجنی رکبان بران طاع فلی فلی زخی ففتا نندن کجوب ففتا سندن دخر اوبال
 اوبال ک کوزن اوب اوردی ات بونیه دوشدی بلا اوسنی باشنه اوشدی اکی
 اباخی رکابن جوب آندن بقدی عطر و ش اشدی آندن اوب اوبال اکل ففتا سندن
 بقدی جان حکم طاع فلی حله و بته کوزی بی اشد سلیک کورب اولک
 ایزیک تحسین فلی بوردی اذ عطر و ش ات دوب بیه جتک کلدی
 زسوز دال و ش جولان جتک کرا ابدی اندوس شاهیه طر فندن سترخان آند لوسی عینه
 کلوب ات سوزب دعدوش نعه اوردی سوزب عطر و ش اشدیه مقابل معارض ووب
 بوزخا نه سونی مثال کز کز کرا ال اوب سترخان دلا و ز اول جمان بھلوانی
 سوز و عطر و ش ماز کز ففتا سندن بک ز اوردی عطر و ش کز جک فلتا کسراب
 طوبی و بکن جمان فلتا ن لاجنی جمان کلوی کچی کز نه کدی کز ز صبر

اوب تقاسی دلی کز فروری که اباقر کادین جوب معلوق بقدی سیم ماه
 دلا کز اوب باش کسبه اشد دلا و ز لرتک عینا عینا بیه و بکن اوب
 یک دن دخی بی اشد سلیک ایشی ابدی عله دبر بونی جسی بی اشد جری عله دسینه
 طورن اولساخی ایشی بفر کجوب فلی کجوب ستم خالک اوزر نه بوردی ستم
 اندا اول یک دن دخی اندوس شاهیه سترخان اوزر نه لشکر بی اشد عله فلی
 کورب ایشی اشد اذره اشد ایشی اشد ایشی اشد ایشی اشد ایشی اشد ایشی اشد
 جوشان مثال بی اشد سترخان اوزر نه بوردی اول لوز کز بوزیک اول لرتا سناک
 کز لرتا سترخان اولون اول لرتا سترخان اولون بره قانل مع الفیه ایه لشکر بوری
 بره قارشدی فاشدی اشل اوقن ایشی لرتک طور کوز لرتک ات سھلی اذخو بی
 بری بره قارشدی طبل نقاره لک کوی کوی کوی کوی کوی کوی کوی کوی کوی
 اولدی فلی کز شله دی سترخان فلتا نلزد و بولدی و سلی کز کز لرتا کوی اشد
 سفلدی و لا و لرتا سترخان سترخان سترخان سترخان سترخان سترخان سترخان
نظم
 فلی اشدن جمان اولدی سترخان کز کز دهر دهر دانی بولک اذره کز لرتا عینا
 بیه سنه جوردی لک جمان کز اوب بورد سناک اوجه سولک جوقال اوزن کز کجوله
 فلیک بالما کز صابوردی فان دومی اوق جتار دمی سترخان ات اباغندن جمانی بونیه اوز
 کز بر اولدی جتار سارواخ بوز قوز اچندن دهرن اهن بولده صان فلتا کز ازل بصد
 لشکر ایدم ایشی لوزی کوز فلی جمان اذره لرتا بوردی کوز فلی ایشی بوردیه
 دوندی عینا اشد حصر لرتا بونه اولک سترخان اول لرتا ایشی کز کز بوردی جمان اول ایشی
 جاک ایشی صانه سن بونیه اوزن جمان اذره لرتا بوردی کوز فلی ایشی بوردیه
 فاده بولت اولدی اول لرتا کز فلی ایشی بوردی جمان اول ایشی کز کز بوردی
 قانندن ایشی عین اولدی سترخان جمان جمان جمان جمان جمان جمان جمان جمان

دژمندی آندہ سوږب دیوانہ کلدی حاجیه بولشوب اچر کوردی بی سقره بلیکنه دعا
 قلیدی آبدی ی باد شاه جهان اگر کلسک کرسولک با شگ صد اذن عتاری سکا
 کوزر کوزر سنا آتا شول سر طرله کربو دفعه بوین اوره سن تالرا اولک تشوشد ژوللاؤز
 زورا بله مکر اضلاحه کلایک کسه دکل آنته با شمره صد ایشده زین اصف
 ملکی آبدی های تک سن آبی بگا کور بجال و بر بوب برک هلاک اندر بن ددی کین
 عککع دبی دفعی قاج حاجب آلوب کلوب زمرمه به طور دخی برده پک باشدلر
 عککع آبدی ای تابکار عتار کوردی کبر عتار لقی عه اولر دلوب بک بکلدر
 زمرمه کورد کندی و د ابر بولشوب دورد زو لورنده کورنان عککع عتار دیش
 اولنگا طر ازمش حیف آبدی اندن سوږب شاهک دیوانه آلوب کلدی با سنا نلرا ورم
 غلمه دوشدی های نه حاله رده لر با سنا با شته خیر کلدی بگر عککع عتار
 آندوس بکلور بر عتارن طومش ادر نه زمرمه عتار دیر بر لار مش دیر با سنا نلر کلد
 طورد لر با دخی برندن طورد کلوب عککعی کوردی زمرمه نولک
 آن با غلوب آلوب شاهه کلدی باد دخی جوره نظر فلوب کند و نه و فاسته
 هبانتنه کده به بگور بر حاجب کورب بانه وادی اول حاجبک فولعنه آبدی شورده بر
 تنها برده بر عتار کورد بر بوبیک جاد رنه کرمک اسرنا بکدر با شته ورم
 کل سیکله اکر کسه طومیدن وارن قارویه لر طوب سیکله کورب
 بخشین آلوب قائنده خر سولوشی اوله بو عککع ملک قائنده عتار
 حرمی فادشوب نولک کبی آبدی بو دخی چون بو لر حاجب دخی باد بائی سوزن کرجک
 صاوب بوردی واره لر دلوب باد با نلک ادر نه دوشدی ادر با حاجی آلوب تنها به جعفری
 بوغازنه باشب بوغ اولردی جعفر بک لاسن کوب اول حاجبک شکر کورب
 دخی نه دیوانه کلدی اول بکاد عککع دخی زمرمه بی دیوانه کوردی

شاه بی آسقا آنی کورب کسین دیو بودی جواب و برمدی عککع آبدی
 بوکه اشکجه فلوب کمدکن دودره این اکر زو بوردسک ددی شاه دخی اذن
 و بودی عککع زمرمه نولک وزنه بو طیفه اورد بوزنه طوز لومو ویدی قاج اورد
 زمرمه دخی ناچار اولب افرا آبدی ملک دخی بوید کور زمرمه بی هلاک ابله لوباد با دخی
 حاجب شکر کنده دخی ایلر کورب شاهه دعا فلوب آبدی سما بگا لوباد با بکار
 جوق ایشله فلوبه ر شاهدن داکر اولدر کور نولک سیاسین بن قولنه و بره تاکر
 بوندن حنرا لوب بورا کور سوږم شاه دخی حاجب سنا آبدی فاد سکا و برود سیاس
 ایک ددی باد دخی زمرمه بی آلوب کندی اتفاق بولده کندی دخی بیجان
 عتار طوش کلدی زمرمه بی اکر و روب آبدی آل بوی بولدا اشکر و کلدوب
 آندہ سنظر اولک اشد بند دخی واردم دلوب کند و سی عککع صده نه به دودر
 بیجان زمرمه بی آلوب بولدا شکر بله بولشوب زمرمه بی عککع بکلدر اولر کلد
 باد با دخی بولده برات لوب طیفه اول آنی جلوب کورده سن و طین کان آلبوب قائله
 طیفه وقت نبله شاهک نظر نه کلدی شاه آبدی بر حاجب زمرمه بی بکلدر
 باد با دخی دعا فلوب آبدی شاه حاجت دیر اذیه اولر کور کورده مرین اوش کبانه
 ایلد و شاه دخی باد به تحسین قلیدی آندن عککع سؤال ایلد بگر زمرمه
 نه وجهه آله کوردک دوعککع دخی کرم اولب باشلیدی جمله بندکن
 سولدی حکایت آبدی ملک دخی عککعی عتار خامن خلعت کوردی و آبدی جهان
 سک آبتا عتار بولدر ککر کرسلمان عتاری باد با اوله ددی بملک
 ابله دیک عککع جواب روب آبدی سما بی باد با خاغل اولدی بوخسه باد با
 نه کسه دودر اورد و لکنده سلیمان وارن غلک وقت باد با نلک دخی حنقدن کلام
 ددی لافلر اوردی خیری بو فکر باد با کند و نلک لافلر دکلر ددی کند و بی

آله کور دما کدی **نظم** لاری حلا ورمی کورب کورب
 کوزلر اوردی ایلر اول سیکل کوزلر نه نه تکلیف نه کلف
 سولدی طوبی اوردی اوردی فرسین کوزلر عتارک بک اوردی
 اوردی کورب کورب اوردی بولده دنده ابله ایشین خلافت
 فاجد عککع حنق اوردی بکل عار فسک کورل کورل
 عاقلان بولدر دوشده دوستنه بکل اولر ایلر ایلک اوستنه
 جوق عککع بوجیه لان کز ایلر آبدی آندن صکر برندن طوب باش اوردی
 طشره جلدی اکر مقامه وارن راحت اوله باد با عقیقه بکه کندی عککع نونده
 بی جوق کور اوناغه کلدی خرد منگاری وادی آندن طعام دلا دی طعام
 کوردی بی بی جلدی آندن آبدی ویدی بر نه خود طوبت هلاک اولدی دخی دوردور
 واردر دلوب جامه خرابه بی باک تشوشسته حضوره با بدی اوردی باد دخی اولدر صابر
 ابله بگر عککع اوردی و خد منگاری دخی اوردی همام باد با خد سگار نلک باش کورب
 خیمه کورب عککع کورب نه دار و طوبی بی هوش اولدی بوغانه صابر کوردی
 اولن نهای سولک و بردی جلدی آلوب سوږب کسکردن طشره بولدا شکر اولدی دخی بگر
 بندش ی باد با نلک عککعی کوردکن کورب تحسین بکلدر آندن جمله بی سوږب
 بر طاقه جعوب اول کاغانه مکر کور او کشی وادی خرا سلیق ایلل الله ککران
 آدی اولدر دلدی آتا کور دهبان لردی مجلسک با شلورن کسوب لسا سکرن کورب
 باد با بله اول بی عتار اوردی عککع کله زمرمه بی سنلیب سلس ابله **نظم**
 چون قنقلک دوشاخ اوردی چون بلا اوسم شش اوردی چون
 کله اوردی حسن جگر ششده اکلر آبدی ای دوزک کشی کرا لته بادوسن اوردی باد با
 ای اوردی سینه نه با اولدر حنق اوردی نسه قنقلک اوسر چون سینه سولدر دخی سینه

و رسالات عالیه طوبت سوږم **قصه جنک تاسه** حکم قلیه اول بکاد
 اول اکر دمنجی اول کجه کرا که جانیدن فرا اول فیکر باد با اولر کورب
 اول کجه کورب سنا کورب کوربا جلدی کوربا کوربا کوربا کوربا
 جهان نه بوردی بی صالحدی اکه جاننده اکه دمنجی اکرسی آتلو آنته سوا اوردی
 صف لای با غلوب صفیق عکر کورب کورب قنقلر اوردی حنق کورب ایلر آبتانه
 ولله کوردی مع الله اکر کسکرم قنقلر معارض اولجاق جمله جنک جوار
 سیدان برن کورل شوب طوبت لوسیده اکر کور ازلک هرن کور کورستور دینظر اوردی
 اول آندوسن شاه جاننده سترخان جهاد بیغ دن اول سر فرا زلمه کسشای حصر
 اکر بخش میده اکر سدی غره اوردی میده اکر کورب اوردی بی اصر جرسند
 دخی حرا کورب تا فر بره لوان سیدانه کدی مقابل اولدی بو سن فرح سنا ل ایلر آلوب
 اوج اوله آبدی سترخان قلقله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله
 کورندن دخی طوبدی دوزر آندی ابرخانته سندن کورب اوردی آندن ایلر
 ایلر ایلر بر ایلر بر ایلر بر ایلر بر ایلر بر ایلر بر ایلر بر ایلر بر ایلر بر ایلر
 باد ایلر اکر طره آندی کورنلر هیبت آلوب جمله بی قورده بی آندن ایلر
 تحسین ایلر اول بکاد کن عکر نلک قنقلر بی و دی اصر بکر دلا ورمبار زکشدی
 جنک جده آل قنقلر دابر ایشیدی همام نهم غره اوردی حیرت بخش سوږب ستم خانه ایشدی
 سکر اوجله سلام و بریدی این کرا ای سترخان بی کانه و بکا نه حریف نه محمد ککر
 نولک کبی ایش اشلادک سترخان آبدی چون سولیه جمله قلد و نه دخی قلیله جمله
 قلدی ستم خان مع آبدی سکر لیکه جمله قلدی سکر سون کجوب آندن آلدی اوله آندی
 قلقله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله نله
 و نه سینه کور اوردی و بی دخی بیگ دوزله قلقله نله نله نله نله نله نله نله نله

شکسته و بی سینه اول قاره کرد و در قریه کهنه علی بن قلیم اعلا و سیاه بن بیداد اول عالم باد شاه کرم
 سواد و سادات کهنه قاسم لوح مولا بوسلیمان ناسه کما بنو کله اوز کیشی جلدی تمام اتمک کله
 بنیستد ایندی بر باد شاه اول اتمام دولتی که سلطان آقاق اول ایغمانی در و بیل سیمان و شبل خود
 خان وال ایغمانه و ربعی که سلطان بن سلطان سلطان بایزید بن شیخ جان بن غازی
 مراد اول سلطان الزمان و اسکندر دوران و فریدون فر و کیمیا دولت دوام دولتی
 و اتمام و غنینه قراچی لا بنین اتمام عصری نده بانی کسری شهر نده تمام اتمک لک منته ایدر
 بعد از ان انشاء الله تعالی اکرا جلدن مهلت و زمانه نده و سعت قطب عالمه نده هبت اوورسه
 اهل عرفان ستور بیل و ظم فاسر فیهله و اول کسرتیه باقی جلدن دبی تمام ایدر و زایل ایدر جهان
 باد شاه اول ساید الا هوک و ما به شهنتا هوک و سف جیل و سار جریل که غایت الامیر
 و نیابت العوی باقی قلو و کله ستور اول **نظرة** ای سیکه به در قریه اول اتمام شهر نده
 عالمی اول و سعت جیم کما جا کردی
 شه و عرفی و جیم و جیم اول اول کله
 سدی و دوی کله اول اول دیم
 بر و عالی جیم ایدر و دوی ایدر ایدر
 سلیک دولت کله و زره و قرا اول و قرا

هدت کسور بیل سکر زیم و عمار اول لیلی
 کوز علی بن سید و میشه و در الله کله کله
 هر کله کله کله اول اول اول اول
 هر کله کله کله اول اول اول اول
 دولت کله و سعادت بر اول اول

فتت امن لیس کله
 حسن الوقت
 ۴

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12.06.2018

Tez Başlığı : FİRDEVSİ-İ RÛMÎ-SÜLEYMAN-NÂME-İ KEBİR 34-35. CİLTLER (İNCELEME-
TENKİTLİ METİN-DİZİN)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin, 02/05/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12.06.2018

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: HULUSİ EREN

Öğrenci No: N13244008

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Programı: ESKİ TÜRK EDEBİYATI

Statüsü: Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Fatma Sabiha KÜTLAR OĞUZ

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT

Date: 02/05/2018

Thesis Title : FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ-SÛLEYMAN-NÂME-İ KEBİR 34-35. CİTLER (ANALYSIS-CRITICİZİNG TEXT-CONCORDANCE)

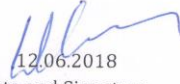
According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 02/05/2018 for the total of 101 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

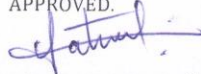
I respectfully submit this for approval.

12.06.2018
Date and Signature

Name Surname: HULUSİ EREN
Student No: N13244008
Department: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Program: ESKİ TÜRK EDEBİYATI
Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ
(Title, Name Surname, Signature)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12.06.2018

Tez Başlığı / Konusu: Firdevs-i Rûmî-Süleymân-nâme-i Kebîr 34-35. Ciltler (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Hulusi EREN
Öğrenci No: N13244008
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Eski Türk Edebiyatı
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

Hulusi EREN
12.06.2018

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Onaydır

Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR

OĞUZ

Fatma Sabiha KUTLAR

Telefon: 0-312-2976860

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT

Date: 12.06.2018

Thesis Title: FİRDEVSİ-İ RŪMÎ-SŪLEYMAN-NÂME-İ KEBİR 34-35. CİTLER (ANALYSIS-CRITICIZİNG TEXT-CONCORDANCE)

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Hulusi EREN
Student No: N13244008
Department: Türk Dili ve Edebiyatı
Program: Eski Türk Edebiyatı
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

Date and Signature

12.06.2018

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Uygundur.

Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ